

IKER 21
Jean Haritschelbari omenaldia / Homenaje a Jean Haritschelbar / Hommage à Jean Haritschelbar. Batzuk. 2008.

IKER 22
Intelektuala Nazioa eraikitzen: R. M. Azkueren pentsaera eta obra. Jurgi Kintana Goiriena. 2008.

IKER 23
Juan Mari Lekuonari omenaldia / Homenaje a Juan Mari Lekuona / Hommage à Juan Mari Lekuona. Batzuk. 2009.

IKER 24
Agirre Asteasuakoaren Eracusaldiak. Sermoia ikuspegi sozio-diskurtsiboaren argitan. Arantza Ozaeta. Elorza. 2010.

IKER 25
Elgoibarko ahozko euskara. Jesus Mari Makazaga Eizagirre. 2010.

IKER 26
Primoetako hizkuntzak: lebena eta oraina. A. Sagarna; J. Lakarra eta P. Salaberri (argk.). 2011.

IKER 27
Onomastique du Nord du Pays Basque (XIe-XVe siècles). Eugène Goyheneche. 2012.

IKER 28
Itzulpenari buruzko gogoeta eta itzulpen-praktika Joseba Sarriónandianen lanetan. Aiora Jaka Irizar. 2012.

IKER 29
Koldo Mitxelenaen zinema- eta liburu-kritiketako diskurto-estrategiak: enuntziatu parentetikoa. Agurtzane Azpeitia Eizagirre. 2012.

IKER 30
Leben Mundu Gerra «Eskualduna» astekarian. Eneko Bidegain. 2013.

IKER 31
Approche textologique et comparative du conte traditionnel basque dans les versions bilingues de 1873 à 1942. Natalia Mikhailovna Zaika. 2014.

IKER 32
Gorbeia inguruko etno-ipuin eta esaundak II. Juan Manuel Etxeberria Ayesta. 2016.

IKER 33
Piarres Larzabalen Antzerkigintza: 1950-1982. Isabelle Echeverria. 2016.

IKER 34
La politique linguistique de la Révolution Française et la langue basque. Egoitz Urrutikoetxea. 2018.

IKER 35
Gerraosteko Euskaltzaindiaren historia kulturala (1936-1954). Anton Ugarte. 2018.

IKER 36
Le Dauphin: 1757ko gutuneriari buruzko osagarriak eta gogoetak, «otboi çato etchera». Xabier Elosegi. 2018.

IKER 37
Eñaut Etxamendiren obra narratiboa (1964-2011): hurbilpen kritikoa. Itziar Madina Elgueazabal. 2019.

IKER 38
Euskal literatura itzuliaren egiturak eta islak 1975-2015. Miren Ibarluzea Santisteban. 2020.

IKER 39
Euskal onomastika aplikatua XXI. mendean. Roberto González de Viñaspre (arg.). 2020.

IKER 40
Arantzazutik mundu zabalera (1968-2018). Andres Urrutia (arg.). 2021.

IKER 41
Aniztasuna: hizkeren berba-mintzoak. Euskaltzaindiaren II. Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Adolfo Arejita (arg.). 2021.

IKER 42
I. Liburukia: Jose Ramon Minondo goizuetarraren gutunak. Olaberria (Oiertzun). 1790- 1807.Edizioa. 2021.
II. Liburukia: Jose Ramon Minondo goizuetarraren gutunak. Olaberria (Oiertzun). 1790- 1807. Hizkuntza azterketa. 2021.

Patxi Salaberri Zaratiegi, Juan Jose Zubiri Luxanbio eta Iker Salaberri Izko.

IKER 43
Bertsolaritzaren historia soziala: oihartzuna, eragiletza eta gakoak (1823-2018). Antxoka Agirre Maiora. 2021.

IKER 44
Territoires, Langues, Littératures & Cultures: Confrontations, Lectures, Translations. Sous la direction de Herve Le Bihan & Aurelia Arcocha. 2022.

IKER 45
Ingurune digitala, bizkuntzen estandarizazioa eta euskara. Andoni Sagarna eta Miriam Urkia (argk.). 2022.

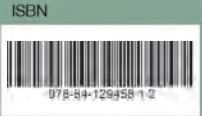
IKER 46
Creación, traducción, autotraducción. Olga Anokhina eta Aurelia Arcocha (eds.). 2022.

IKER 47
Mendebaldeko Euskara Zabarra: ezaugarriak, kronologia eta geografia. Eneko Zuloaga. 2022.

IKER 48
I. Liburukia: Ignazio Bergara goizuetarraren gutunak. Arranbide (Arano) eta Elama (Artikutza). 1787-1811. Edizioa.
II. Liburukia: Ignazio Bergara goizuetarraren gutunak. Arranbide (Arano) eta Elama (Artikutza).1787-1811. Hizkuntza azterketa.

Patxi Salaberri Zaratiegi, Juan Jose Zubiri Luxanbio eta Iker Salaberri Izko. 2023.

IKER 49
Euskara eleaniztasunean irakasten duten eskolak aztergai. D ereduko Gasteizko bi eskolaren indarguneak identifikatzen. Beñat Garaio Mendizabal. 2024.

GAKO BERRIEN BILA

Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolin-guistikazko tresna metodologikoak garatzen: Euskal Herrirako aplikazio praktikoa

Iñaki Iurrebaso Biteri

Tesi hau euskal demolinguistikak duen tresna multzoa zabaltzeko eta hobetze-ko sormen-saiakera bat da. Saiakera horretan, hizkuntza gutxituen inguruan dagoen jakintza soziolinguistikotik abiatuta, nazioarteko jarduera demolinguistikoa inspira-zio-iturri hartuta eta irudimenari eraginda, euskararen inguruko hiru eragiketa estatis-tiko nagusik (Hegoaldeko Zentsuak, Hizkuntzen Erabileraren Kaleko Neurketak eta Inkesta Soziolinguistikoa) adierazle berriak sortzeko zer-nolako aukerak eskaintzen dituzten ikertu da. Eta hainbat adierazletan gauzatu dira aukera horiek.

GAKO BERRIEN BILA

Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolinguistikazko tresna metodologikoak garatzen: Euskal Herrirako aplikazio praktikoa

GAKO BERRIEN BILA

Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolinguistikazko tresna metodologikoak garatzen: Euskal Herrirako aplikazio praktikoa

HURBILPEN TEORIKOA eta METODOLOGIA ATALA

Iñaki Iurrebaso Biteri

IÑAKI IURREBASO BITERI (Legazpi, 1967) ikerlariak euskararen egoera soziala du aztergai nagusi. Donostiako Udalean soziologo lanetan aritu zen (1992-2001); Aztiker Ikergunearen sortzaile taldeko kide eta bertako zuzendari tekniko izan zen (2001-2010); Soziolinguistika Klusterrarekin hainbat ikerketetan parte hartu zuen (2010-2016); EHUko Hezkuntza Zientziak saileko irakasle eta ikerlari izana (2016-2023), esku artean duzun doktore tesia aurkeztu zuen 2023an. Gaur egun ikerketa teknikari dabil UEMAn.

Oharra edizio honi

Argitalpen honetan Iñaki Iurrebasoren “*Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolinguistikazko tresna metodologikoak garatzen. Euskal Herrirako aplikazio praktikoa*” doktorego tesia aurkezten da. Tesi lan hori Patxi Juaristiren eta Iñaki Martínez de Lunaren zuzendaritzapean landu zuen Iñakik, eta Ibaetako Hezkuntza Zientziak, Filosofia eta Antropologia fakultatean defendatu zuen 2023ko otsailaren 17an. Esti Amorrortuk, Jon Sarasuak eta Jone Miren Hernandezek osatutako epaimahaia *Bikain Cum Laude* kalifikatu zuen eta aparteko sarirako izendatu.

Argitalpen honek tesia bere horretan jasotzen du, eta edukiz bat dator, hortaz, EHUko ADDI gordailuan jasotzen denarekin (<https://addi.ehu.es/handle/10810/60061?locale-attribute=eu>), honako bi salbuespenekin. **Batetik, lanaren hiru eranskinak, eragiketa demolinguistikoen galdetegiak biltzen dituztenak, ez dira jasotzen paperezko edizio honetan; eranskin horiek begiratzeko, aipatu gordailura jo dezake irakurleak.** Bestetik, jatorrizkoak zituen akats gutxi batzuk zuzentzen dira edizio honetan. Horrez gain, noski, dokumentu honen eta jatorrizkoaren arteko aldea, orrialdeen zenbakitzean datza.

IÑAKI IURREBASO BITERI

GAKO BERRIEN BILA

HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA,
ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA
NEURTZEKO DEMOLINGUISTIKAZKO
TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO
APLIKAZIO PRAKTIKOA

Lehenengo liburukia

IKER- 50-1

(‘Hurbilpen teorikoa’ eta ‘Metodologia-atala’)

2024

Argitalpen honen fitxa katalogafikoa eskuragarri duzu Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako katalogoan.
www.euskaltzaindia.eus/azkue.

La ficha catalográfica correspondiente a esta publicación está disponible en el catálogo de la Biblioteca Azkue de la Real Academia de la Lengua Vasca.
www.euskaltzaindia.eus/azkue.

Les données bibliographiques correspondant à cette publication sont disponibles sur le site de la Bibliothèque Azkue de l'Académie de la langue basque. www.euskaltzaindia.eus/azkue.

A catalog record for this publication is available from the Azkue Biblioteka, Royal Academy of the Basque Language.
www.euskaltzaindia.eus/azkue.

Eskubide guztiak jabedunak dira. Ez da zilegi liburuki hau osorik edo zatika kopiazea, ez sistema informatikoeekin beronen edukia biltzea, ez inongo sistema elektroniko edo mekanikoz, fotokimikoz, magnetikoz, elektrooptikoz, fotokopiaz, erregistratuz edo beste bitartekoz berau transmititzea, aipamenetarako izan ezik, argitaratzailearen edo copyrightaren jabearen aldez aurreko eta idatzizko baimenik gabe.

Liburu hau Eusko Jaurlaritzaren laguntzarekin argitaratu da.

Hizkuntza-orrazketa: Euskaltzaindiaren Hizkuntza Kalitatearen Behatokia zerbitzua (HIZBEA).

Azaleko irudia: Joseba Larretxe.

© Euskaltzaindia / R.A.L.V. / A.L.B. Plaza
Barria, 15. 48005 BILBO

© Iñaki Iurrebaso Biteri

ISBN (lan osoarena): 978-84-129458-0-5
ISBN (1. liburukiarena): 978-84-129458-1-2
Lege-gordailua: LG D 01068-2024

Aurreinprimatzea eta inprimatzea:
Leitzaran grafikak

ESKER ONAK

Duela zortzi urte tesiarekin hasi nintzenetik gaur arte, asko izan zarete bidean lagundu didazuenak. Baten bat ahazteko beldurrez bada ere (ahaztu bazaitut, eskerrik asko zuri ere!), hemen ezinbestekoen zerrendatxoa:

Hasteko, nola ez, eskerrik beroenak tesiko bi zuzendariei, Patxi Juaristi eta Iñaki Martinez de Lunari. Eskerrik asko emandako aholkuengatik, egindako zuzenketengatik, argitutako zalantzengatik eta hain denbora luzez aldamenean eta beti laguntzeko prest izateagatik.

Esker onen bigarren atalean, tesirako behar nituen datuak nire esku utzi dituzten erakundeak nabarmendu nahi ditut: Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikorako Sailburuordetza, Soziolinguistika Klusterra, EUSTAT eta NASTAT. Asko eskertzen dut erakunde horietako arduradunek ikerketen mikrodatuen fitxategiak nire esku jartzerakoan erakutsi duten konfiantza. Datu horiek gabe ez legoke tesirik. Eskerrik asko Eusko Jaurlaritzako HPSto Patxi Baztarrika, Miren Dobaran eta Josune Zabala; Nafarroako Euskarabideko Paula Kasares, EUSTAT-eko Josu Iradi, NASTATEko Pablo Cebrián eta Soziolinguistika Klusterreko Imanol Larrea. Eskerrik asko, baita ere, landu ditudan eragiketa estatistikoetako arduradun teknikoei, bidean izan ditudan zalantzak argitzeko eta informazio-eskaera zehatzei erantzuteko izan duzuen jarrera eta pazientziagatik. Bereziki aipatu nahi ditut HPSto Jon Aizpurua, SLK-ko Olatz Altuna, NASTATEko Marina Sagaseta eta EUSTATEko Nerea Linaza, Ana Miranda eta Nerea Goni. Eskerrik asko zinez guztiei!

Bereziki eskertu nahi zaituztet, halaber, tesiko hainbat unetan laguntza kualifikatua eman didazuen ikertzaile eta profesionalai:

- Gure saileko Juan Etxeberriak sarritan lagundu dit estatistika alorreko zalantzak argitzen; nire beharrei azkar, argi eta beti irribarre batekin erantzunez. Zorte handia da horrelako profesionalak gertu izatea!
- Niretzat garrantzi berezia izan dute Mikel Zalbiderengandik jaso ditudan azalpenek eta nik landutakoei egin dizkien ekarpen eta iruzkin beti ondo oinarritu eta sendoek. Tesi-asmo honetan eman didan babesa eta animo mezuak ere garrantzitsuak izan dira niretzat.
- Atal teorikoa lantzeko orduan, asko lagundu didate Bartzelonako Unibertsitateko CUSCeko ikertzaileek. Gogoan ditut CUSCen bulegoan eta bulegotik kanpo izan ditugun elkarrizketa interesgarriak, Avel·lí Flors-ekin, Marina Massaguer-ekin, Xavier Mas Craviottorekin... Oso modu berezian aipatu nahi ditut bertan egin nuen egonaldian eta baita ondoren ere hainbeste lagundu didaten Xavier Vila eta Natxo Sorolla soziolinguistak. Moltes gràcies, companys!
- Ezinbestekoa izan da niretzat testuak zuzendu eta txukundu dizkidan Arkaitz Goikoetxearen lana. Profesionaltasun handiz beti, urte asko dira tankerako lanetan laguntzen didala. Lasaitasun handia eman izan dit beti argitara eman aurretik nire lanak Arkaitzen eskuetatik pasatuko direla jakiteak.

Eskertu nahi ditut, halaber, tesiaren hainbat unetan lanaren zati batzuk irakurri edo/eta aztergaien inguruko ekarpen baliotsuak egin dizkידaten lagun guztiak, eta baita tesiko gaien inguruko elkarrizketa mamitsu-iradokitzaileak nirekin eduki dituztenak ere. Goiko zerrendetan jada aipatu ditudan euskaltzale askorekin batean, berariaz aipatu nahi ditut Anjeles Iztueta, Lorea Agirre, Iker Salaberria, Iñaki Uri, Amaia Elizagarate, Imanol Larrañaga, Pello Arantzabal, Jonjo Agirre, Asier Basurto, Mikel Arregi... Eskerrik asko, baita ere, Joxerra Garziari, prosa zientifikoaz eman dizkidan aholkuengatik, Josu Amezagari, hedabideen audientzia-datuekin laguntzeagatik, Aztikerreko Asier Etxenikeri eta Enara Eizagirrerri, *Bat Soziolinguistika Aldizkariko* Belen Urangari, *Berria* egunkariko Urtzi Urkizuri eta UEMako Garikoitz Goikoetxeari.

Eskertu nahi ditut baita ere lana izugarri erraztu didaten liburutegietako arduradun eta langileak: HABEko liburutegikoak, EHUkoak eta Azpeitiko liburutegikoak. Eskerrak eman nahi dizkiet ere Nestor Urrestaratzuri, tesirako mapak egiteagatik, Jon Agirre Trikuri, txostenaren edizio-lanetan laguntzeagatik eta Amaia Iurrebaso arrebari arazo informatikoei aurre egiten lagundu izanagatik.

Eskertzekin amaitu aurretik, ezin aipatu gabe utzi EHUk ikerketan murgiltzeko eta tesiari denbora emateko eskaini didan aukera paregabea. Zehatza-

go, eskerrak eman nahi dizkiot Hezkuntza Zientzien Sailari eta bertako irakasle taldeari, eta bereziki metodologiaren alorreko lankideei: lehen aipatu dudana Juan Etxeberriaz gain, J. Frantzisko Lukas, Inazio Marko, Alaitz Santos, Ana Villamor eta Karin Van der Worp. Eskerrik asko nire egoerarekin hain ulerberak izateagatik, nirekiko izan duten inplikazioagatik, urteotan nirekin agertu duten pazientziarengatik eta eman dizkidaren animo-mezu eta aholkuengatik. Ohore bat da niretzat zuen lankide izatea.

Azkenik, baina ez azken, gertukoenak aipatu nahi ditut. Gurasoak eskertu nahi ditut, umetan euskara eta bizitzan aurrera egiteko behar nuen gainerako guztia emateagatik. Egiako eta Errezilgo lagunak, aparraldietan festa eman didazuelako eta ahulaldietan indarberritzen lagundu didazuelako. Eta nola ez, garrantzitsuenak, etxeak: Susana, Lur eta Unai; eskerrik asko zuei urte hauetan guztietan ondoan izan zaituztedalako, “tesiaren mamua” noiz pasatu zain.

Eskerrik asko bihotzez guzti-guztiei!!

Errezilen, 2022ko abenduan

AURKIBIDEAK

AURKIBIDE OROKORRA	XI
TAULEN AURKIBIDEA.....	XXXI
GRAFIKOEN AURKIBIDEA.....	XLIII
IRUDIEN AURKIBIDEA	LIII
MAPEN AURKIBIDEA.....	LVI
LABURTZAPENEN ZERRENDIA.....	LVII
EUSKARAZKO TERMINOEN ORDAINAK GAZTELANIAZ, FRANTSESEZ ETA INGELESEZ.....	LIX

AURKIBIDE OROKORRA

Lehenengo liburukia

Sarrera	1
HURBILPEN TEORIKOA.....	7
1. Soziolinguistikaren eta demolinguistikaren begiratua hizkuntza gutxituei.....	9
1.1 Soziolinguistika.....	9
1.1.1 Soziolinguistikaren bilakaera eta mugaketa	9
1.1.2 Hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremana aztergai duen dizi- plinarteko eremua.....	11
1.1.3 Adostasunaren eta gatazkaren ikuspegiak soziolinguistikan	14
1.2 Demolinguistika, ikuspegi kuantitatibo batetik hitzun multzoen egoera eta bilakaera maila makro batean aztertzen duen diziplina	16
1.2.1 Demolinguistikaren sorrera eta bilakaera	16
1.2.2 Ikerketa-gaiak eta kokapena soziolinguistikaren eremu zabalean	18
1.2.3 Administrazio publikoen eta politika arloaren eragina demolinguistikan	18
1.2.4 Demolinguistikaren tresna nagusiak: zentsuak eta inkesta soziolinguistikoak.	20
1.3 Zentsuak (demolinguistikaren tresnak I)	21
1.3.1 Ibilbidea, definizioa, hizkuntza-zentsuak.....	21
1.3.2 Zentsuak gatazka-zelai.....	24
1.3.3 Zentsuetan txertatu izan diren galdera linguistikoak.....	26
1.3.4 Zentsuetako emaitzen ustiaketa, galdera bat baino gehiago eskura dagoenean	29
1.4 Inkesta soziolinguistikoak (demolinguistikaren tresnak II)	31
1.4.1 Inkesta, gizarte-zientzietan ikerketa kuantitatiboak egiteko teknika erabili- ena	31
1.4.2 Erabilerari buruzko inkestak, inkesta soziolinguistikoak, eta abar	31
1.4.3 Inkesta soziolinguistikoen zeregina eta bilakaera.....	34
1.4.4 Inkesta soziolinguistikoetan ikertu ohi diren gaiak	35
1.5 Bestelako tresna eta bitartekoak (demolinguistikaren tresnak, III)	38
2. Hizkuntzen ordezkapen- eta indarberritze-prozesuak	41
2.1 Oinarrizko hainbat kontzeptu	41
2.1.1 Hizkuntzak eta hizkuntza-komunitateak	41
2.1.2 Hizkuntza-ukipena eta elebitasuna	43
2.1.3 Hizkuntzen heriotza eta aniztasun kulturalaren galera	45
2.1.4 Hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena; gaiari begiratzeko hainbat ikuspegi..	46

2.2 Hizkuntzen galerari eta indarberritzeari buruzko Fishmanen ekarpena ...	47
2.2.1 'Language shift' (mintzaldatzea edo hizkuntza-ordezkapena)	48
2.2.2 'Domain'-ak (jardunguneak edo erabilera-eremuak).....	49
2.2.3 Diglosia eta konpartimentazio soziofuntzionala	51
2.2.4 Hizkuntzen jarraipenaren muina: belaunaldiarteko transmisioa	53
2.2.5 Komunitateen mugak babestu beharra; arnaguneen garrantzia	54
2.2.6 'Reversing Language Shift' -RLS- (Hizkuntzaren Indarberritzea -HINBE-) eta hizkuntza-komunitate baten osasuna neurtzeko GIDS-BAEN eskala	55
2.3 Hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena minorizazioaren soziolinguistikatik	57
2.3.1 Hizkuntza menderatzaileak eta gutxituak	57
2.3.2 Gutxitze prozesua gertatzen ari dela erakusten duten fenomenoak	58
2.3.3 Gutxitze- edo ordezkapen-prozesuaren faseak	59
2.3.4 Gutxitze-prozesuan faktore politikoen pisu erabakigarria	60
2.3.5 Hizkuntza-politika eta normalizazioa	62
2.4 Kapituluaren sintesia: jarraipena/ordezkapena/indarberritzea (eta hizkuntzek une-eremu jakin batean duten egoera soziala) neurtzeko zazpi ardatzak	62
3. Hizkuntzen egoera soziala eta bilakaera aztertzeko ardatz nagusiak	69
3.1 Zein ardatz diren aztergarriak demolinguistikatik (tesian lantzeko hartuko ditugun eta baztertuko ditugun ardatzak)	69
3.2 Hizkuntza-gaitasuna	71
3.2.1 Hizkuntza-gaitasuna zer den. Eta gaiarekin lotutako hainbat kontzeptu	71
3.2.2 Elebitasunaren inguruko sailkapen ugariak; elebidun motak	73
3.2.3 Hizkuntza-gaitasunaren neurketa demolinguistikan	76
3.2.3.1 Nola neurtu hizkuntza-gaitasuna? Proba objektiboak eta erantzun aitortuak	76
3.2.3.2 Tokian-tokian alde handiak hizkuntza-gaitasunera hurbiltzeko moduan	77
3.2.3.3 Zein hizkuntzaren ezagutzari buruz galdetu ohi da?	77
3.2.3.4 Gaitasun erlatiboa	78
3.2.3.5 Erantzun-aukerak; galdera dikotomikoak eta bi erantzun-aukera baino gehiago eskaintzen dutenak	78
3.3 Erabilera(k)	80
3.3.1 Hizkuntza-hautua eta erabilera-arauak	81
3.3.1.1 Ikuspegi makrosozial objektibistak: sozialki baldintzaturiko erabilera-hautuak	82
3.3.1.2 Ikuspegi mikrosozial subjektibistak: gizabanakoen erabakimena hizkuntza-hautuetan	83
3.3.1.3 Makro/mikro sintesi-ahaleginak	83
3.3.2 Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: zorua eta motorra	85

3.3.3 Erabileraren azterketa demolinguistikatik	88
3.3.3.1 Erabilerari buruzko informazio demolinguistikoa biltzeko teknikak	88
3.3.3.2 Erabileraren neurketa orokorra eta rol-harremanetan eta espazio jakin batzuetan egiten den erabileraren neurketa xehea	88
3.3.3.3 Erabilera neurtzeko teknikak eta eskalak	91
3.3.3.4 Erabileraren inguruko adierazle sintetikoak	94
3.4 Hizkuntzekiko motibazioak eta jarrerak	95
3.4.1 Hainbat kontzeptu: hizkuntza-jarrerak, motibazioak, eta hizkuntza-leialtasuna	96
3.4.2 Alderdi subjektiboen ikerkuntza demolinguistikatik	98
3.5 Testuinguru demolinguistikoa: hiztunen banaketa eta dentsitatea lurraldean; hizkuntzen nagusitasuna lurraldean; harreman-sareen osaketa	99
3.5.1 Hiztunen banaketa eta dentsitatea lurraldean	100
3.5.2 Nagusitasuna lurraldean; erabilera-dentsitatea; arnaguneak	102
3.5.3 Gizarte-sareen ikerketa eta hiztunen harreman-sareen azterketa ezaugarri linguistikoa aintzat hartuta	104
3.6 Hizkuntza-sozializazioa	105
3.6.1 Hizkuntza-transmisioa, hiztun-komunitatearen jarraipenerako giltzarri	106
3.6.2 Eragile nagusiak: familia, komunitatea, eskola... hizkuntza-ugaltzea eta hizkuntza-ekoizpena	107
3.6.3 Erabilera ezinbestekoa da transmisioa gerta dadin. Baina transmisioa erabilera baino zerbait gehiago ere bada	109
3.6.4 Hizkuntza-sozializazioaren ikuspegia	109
3.6.5 Familia barruko hizkuntza-sozializazioaren azterketa demolinguistikatik	110
3.6.6 Gainerako eragile sozializatzaileen eraginaren azterketa demolinguistikari: eskola eta komunitatea	111
3.7 Hizkuntza-bilakaera	112
3.7.1 Hizkuntzen ezagutza eta erabilera-ohiturak aldatu egin daitezke bizitzan zehar	112
3.7.2 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa demolinguistikatik	113
3.7.3 Hizkuntza-bilakaera: haur txikiak ginen garaitik gaur egun arteko bilakaera	114
3.7.4 Hizkuntza-bilakaera, jarraipen- eta ordezkapen-prozesuen adierazle gisa	116
4. Euskal soziolinguistika; euskal herriko eragiketa demolinguistikoko nagusiak	121
4.1 Euskal soziolinguistika	121
4.1.1 Ibilbidea	121
4.1.2 Euskal soziolinguistika gaur; hainbat zertzelada	124
4.1.3 Adostasunaren eta gatazkaren paradigmak euskal soziolinguistikari	128
4.1.4 Hainbat bilakaera-joera euskal soziolinguistikari	130
4.2 Eragiketa demolinguistikoko nagusiak Euskal Herrian	131

4.2.1 Euskal demolinguitika garaikidearen lau adarrak	131
4.2.2 Lehenengo adarra: Hego Euskal Herriko Zentsuak-HZ (1981-2021).....	135
4.2.2.1 Hegoaldeko zentsuetan txertatu izan diren galderen ikuspegi orokorra; galderen formulazioen bilakaera eta alderagarritasuna	136
4.2.2.2 Metodologia-aldaketa adierazgarria 2011tik aurrerako zentsuetan	138
4.2.2.3 Argitalpenak	139
4.2.3 Bigarren adarra: Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketak (1989-2021).....	140
4.2.4 Hirugarren adarra: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa (1991-2021).....	143
4.2.5 Laugarren adarra: haur eta nerabeen erabilerari buruzko zentsu-izaerako eragiketak (Arrue eta Izaskun Arrue egitasmoak) 2011-2021	146
4.2.6 Azterketa demolinguitikorako baliagarriak diren beste hainbat eragiketa	148
4.2.7 Lau adarren alderaketa; iturri bakoitzaren indarguneak eta mugak	148
5. Sei ardatzen lanketa euskal demolinguitikan	153
5.1 Hizkuntza-gaitasunaren lanketa euskal demolinguitikan	153
5.1.1 Hizkuntza-gaitasuna Hegoaldeko Zentsuetan	153
5.1.1.1 Zentsuetako euskarazko gaitasunari buruzko galderak	153
5.1.1.2 Euskarazko gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak zentsuetan eta mapa soziolinguistikoetan	156
5.1.2 Hizkuntza-gaitasuna ISLn	160
5.1.2.1 Hizkuntza gaitasunaren berri emango diguten jatorrizko galderak...	160
5.1.2.2 Hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak ISLn	162
5.2 Erabileraren lanketa euskal demolinguitikan	167
5.2.1 Etxeko erabilera zentsuetan	167
5.2.1.1 Etxeko erabilerari buruzko galderak zentsuetan.....	167
5.2.1.2 Etxeko erabilerari buruzko adierazle sintetikoak zentsuetan	168
5.2.2 Kaleko erabilera behatua HEKN-n.....	168
5.2.3 Erabilerak ISLn	169
5.2.3.1 Erabilera xeheari buruzko jatorrizko galderak	169
5.2.3.2 Erabilerari buruzko adierazle sintetikoa: ISLko erabileraren tipologia eta “erabilera trinkoa”	175
5.3 Jarreraren lanketa ISL-n	181
5.3.1 Euskararekiko jarreraren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn	181
5.3.2 “Euskara sustatzeari buruzko jarrera” adierazle sintetikoa	183
5.4 Testuinguru demolinguitikoaren lanketa EH-n	185
5.4.1 Hitzunen dentsitatea, zentsuetan oinarrituta: gune soziolinguistikoak	185
5.4.2 Nagusitasuna lurraldean, erabilera-dentsitatea eta arnasmuneak (zentsuetan eta HEKN-n oinarrituta).....	189
5.4.3 Norberaren harreman-sareko euskaldunen dentsitatea eta horren eragina erabileran euskal demolinguitikan (ISLn oinarrituta)	193

5.4.3.1 Harreman-sareen euskalduntasunaren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn	193
5.4.3.2 Harreman-sareen eta erabileraren arteko loturaren azterketa euskal demolinguistikan	200
5.5 Hizkuntza-sozializazioaren lanketa euskal demolinguistikan	200
5.5.1 Lehen hizkuntza Hegoaldeko Zentsuetan	201
5.5.2 Hizkuntza-transmisioa ISLn	204
5.5.2.1 Hizkuntza-sozializazioaren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn	204
5.5.2.2 Lehen hizkuntzaren bidez, transmisioaren lanketa ISLn oinarrituta	206
5.6 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa zentsuko eta ISL-ko datuetan oinarrituta	210
5.6.1 Hizkuntza-bilakaeraren tipologia edo indizea (BILA), zentsuko datuetan oinarrituz	211
5.6.2 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa ISLn: euskararen irabaziak eta galerak	213
6. Euskal demolinguistika gaur: sintesi-ahalegin labur bat	217
6.1 Euskal ondare demolinguistikoa: zabala, sendoa, aberatsa	217
6.2 Lau erronka: teoriar sakontzea, metodologia lantzea, nazioartekotzean aurreratzea, unibertsitatearen inplikazioa areagotzea	219
6.3 Balantze bat aurrera begira	223
IKERKETA-GALDERAK ETA HELBURUAK	225
7. Ikerketa-galderak eta helburuak	227
7.1 Ikerketa-galdera orokorrak	227
7.2 Teoria-mailako helburu zehatzak	228
7.3 Metodologia-mailako helburuak	229
7.3.1 Hegoaldeko zentsuei dagozkien helburu zehatzak	230
7.3.2 Hizkuntzen erabileraren kale-neurketei dagozkien helburu zehatzak	232
7.3.3 Inkesta Soziolinguistikoei dagozkien helburu zehatzak	232
7.4 Ikerketa-galdera enpiriko zehatzak	234
METODOLOGIA - ATALA	241
8. Metodologia: zeharkako iturrietatik abiatuta, egoera demolinguistikoaren berri emango diguten adierazle esanguratsuak sortzea. Lanean gidari izango ditugun hainbat irizpide	243
8.1 Metodologia kuantitatiboa, zeharkako iturrien ustiaketa, adierazle bakun eta sintetikoaren lanketaren bidez	243
8.2 Hiru iturrien arteko alderagarritasuna lantzea, funtsezko irizpide	245
8.3 Beste hainbat irizpide orokor	248
8.4 Erabilerari buruzko adierazleetarako hainbat irizpide eta prozedura orokor	249

8.4.1	Tasa esleituatarako irizpidea	249
8.4.2	Denbora osoko hitzunen eta jardunaren osaeraren kalkuluak	252
8.4.3	Erabilera-tasak (eta beste batzuk) multzokatzeko irizpidea(k)	253
8.5	Lurralde-irizpideak	254
8.5.1	Oinarrizko lurraldekatzea eta izendegia	254
8.5.2	Beste hainbat lurraldekatze, irizpide demolinguitikoen oinarrituta (aurrerapena).....	255
8.6	Informazioa interpretatzerakoan oso kontuan hartu beharreko irizpidea: datu aitortuen baliozkotasunari buruz	257
8.6.1	Datu demolinguitikoen fidagarritasuna eta baliozkotasuna.....	257
8.6.2	Erantzun aitortuen eta “benetan” gertatzen denaren arteko aldea. Zergatik gertatzen dira alboratzeak eta zer-nolako norabideetan?	259
8.6.3	Alboratzea ez da homogenoa	260
8.6.3.1	Informazioa biltzeko prozeduraren eragina.....	260
8.6.3.2	Alboratzea aldakorra izan daiteke lurralde-eremuaren eta hitzun multzoen arabera	261
8.6.3.3	Alboratze handiagoa gaitasunari buruzko galderetan erabilerari buruzkoetan baino	262
8.6.4	Hizkuntza-gaitasun aitortuaren datuen alboratzeaz	262
8.6.5	Erabilera aitortuaren datuen alboratzeaz.....	264
8.6.6	Zuhurtzia eta sakontze metodologikoaren premia	265
9.	Hegoaldeko zentsuen lanketa	268
9.1	Abiapuntua zehazten: azterketarako unibertsoa, landuko ditugun zentsuak, baliatuko ditugun zentsuetako galderak	267
9.1.1	Unibertsuaren definizioa.....	268
9.1.1.1	Lurralde-definizioa: Hegoaldea.....	268
9.1.1.2	Biztanleria erroldatua: zuzenbidezko biztanleria eta biztanleria egoiliarra	269
9.1.1.3	Familia-etxebizitzak eta establezimendu kolektiboak	269
9.1.1.4	Adinaren arabeko definizioa.....	271
9.1.2	Landuko ditugun zentsuen aukeraketa.....	272
9.1.2.1	Serie homogenoa osatzen ote dute zentsuek eta biztanleriaren estatistiken datuek? EAEko datuen azterketa	272
9.1.2.2	Landuko ditugun zentsuak eta datu-baseak	278
9.2	Zentsuetatik sortuko ditugun adierazleen ikuspegi orokorra	280
9.3	Hizkuntza-gaitasunari buruzkoak.....	284
9.3.1	Gaitasunari buruz zentsuek ematen duten informazioaren mugak eta gure lanketaren helburuak.....	284
9.3.2	‘Euskarazko ahozko gaitasuna’ adierazlearen oinarrizko definizioa	285
9.3.3	Sailkapen osoaren bila	286

9.3.4 Bi adierazle osagarri gaitasunaz.....	290
9.3.5 Hizkuntza-gaitasunari buruzko sailkapen alderaketa	289
9.4 Lehen hizkuntzaren ingurukoak	292
9.5 Etxeko erabileraren ingurukoak	294
9.6 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa zentsuko datuetan oinarrituta	296
9.6.1 Hizkuntza-bilakaeraren azterketaren helburuak.....	296
9.6.2 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera	297
9.6.3 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera	300
9.6.3.1 Hitzunen bi erabilera-datu zentsuetan	300
9.6.3.2 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xchearen adierazlea	301
9.6.3.3 Jardunaren hizkuntza-bilakaera.....	303
9.6.3.4 Hizkuntzen arteko alde biko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbiak	308
9.6.3.5 Hizkuntza bakoitzaren irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbi orokorra.....	310
9.6.3.6 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen euste-indarraren adierazleak	316
9.6.3.7 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen erakarpen-indarraren adierazleak	320
9.6.3.8 Hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzerako adierazleak	323
9.6.3.9 Hizkuntzen bizi-indarraren indizea	325
9.7 Familien ezaugarrietan oinarritzen diren adierazleak (etxeko testuinguru soziolinguistikokoaren adierazleak)	327
9.7.1 Hitzunen familia-testuinguru soziolinguistikokoaren azterketarantz	327
9.7.2 Etxeko osara, euskaldunen dentsitatearen arabera	328
9.7.3 Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea	330
9.7.4 Etxeko osara, hizkuntza-gaitasuna eta helduen lehen hizkuntza aintzat hartuta	331
9.7.5 Etxeko euskararen batez besteko erabilera.....	335
9.7.6 Etxeko helduen jatorrizko nagusitasun-eremuaren euskalduntasunari buruzkoak.....	337
9.8 Gizabanakoak bizi diren (edo jaio izan ziren) udalerrietako euskararen erabileran oinarritzen diren adierazleak.....	337
9.8.1 Helburuak, iturriak, azterketa-unitatea	337
9.8.1.1 Zergatik eta zertarako landu informazio demolinguistikoa maila lokalean	337
9.8.1.2 Maila lokalean euskararen egoeraren berri eman diezaguketen iturri estatistikoak.....	338
9.8.1.3 Maila lokalak: udalerriak eta udalerri azpiko unitateak	339
9.8.2 Hitzuna bizi den udalerriko ezaugarri demolinguistikoetan oinarritzen diren adierazleak	339

9.8.2.1	Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazleak; gune soziolinguistikoak	340
9.8.2.2	Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzari buruzko adierazleak.....	344
9.8.2.3	Hiztuna bizi den udalerriko etxeko erabilerari buruzko adierazleak; nagusitasun-eremuak	347
9.8.2.4	Udalerrien euskalduntasuna hobekien ordezkari dezakeen zentsuko adierazlearen bila.....	366
9.8.2.4.1	Ikuspegi teorikoa.....	366
9.8.2.4.2	Ikuspegi metodologikoa	367
9.8.2.4.3	Bi aldagai horien baliagarritasunaz kontraste enpirikoa	368
9.8.3	Hiztuna jaio zen garaian eta tokian haur txikiakiko euskararen erabileran oinarritzen diren adierazleak.....	371
9.8.3.1	H1 aldagai “bereziaren” datuetatik abiatuta, azken mendeko bilakaera demolinguistikoari buruzko datu estatistikoen bila; gure lanketaren helburuak	371
9.8.3.2	Lan-prozesua: zentsuetako mikrodaturen lanketaren bidez, garai/udalerri bakoitzean 3 urte arteko hurrekiko euskararen erabileraren ehunekoa kalkulatzeko eta hiztunei esleitzeko.....	373
9.8.3.2.1	Lanketaren ikuspegi orokorra, pausoz pauso	373
9.8.3.2.2	Iturri egokiak aukeratzeko eta azterketarako laginak osatzeko	374
9.8.3.2.3	Eskuratu ditugun datu xeheak Hegoaldeko ikuspegiz bateratzeko udalerri guztietarako	376
9.8.3.2.4	Bost urteko lagin metatuak sortzeko	378
9.8.3.2.5	Bosturteko eta udalerri bakoitzeko laginerako, euskarak haur txikiakiko etxeko erabileran izan zuen pisua kalkulatzeko	380
9.8.3.2.6	Hainbat azpilaginen neurriari buruzko kezka eta zuzentze-irizpideak udalerri txikiago eta data zaharragoetarako: hiru bosturtekoren batez besteko haztatua	381
9.8.3.2.7	Hiztun bakoitzari bera jaio zen garai eta udalerriko lehen hizkuntzaren datua esleitzeko	384
9.8.3.2.8	Arazoa: Iparraldean jaiotako bizi buruzko informazio-hutsunea EUSTAT eta NASTATen zentsuetan.....	385
9.8.3.2.9	Jaiotza-lekuaren arabera inguruneko lehen hizkuntza esleitzeko prozedurak eta balioak	387
9.8.3.3	2011., 2016. eta 2021. urteetarako balioak kalkulatzeko Hegoalderako .	388
9.8.3.4	Azaldutako prozesuaren emaitza diren adierazleak	389
9.8.3.5	Jaiotza-lekuko/-garaiko lehen hizkuntzan oinarritzen diren adierazleak eta hobetzeko/sakontzeko bideak.....	393
9.8.3.5.1	Unibertsoak eta laginak	393
9.8.3.5.2	Neurriaren azia.....	393
9.8.3.5.3	Albortzerik izango ote zen hiztunen H1en arabera euren hilkortasunean eta kanpora joateko joeran?.....	394

9.8.3.5.4 Alboratzeak zehazteko eta zuzentzeko prozedurak asmatu beharraz, aurrera begira.....	395
9.8.3.5.5 Zenbateraino erabil daiteke garai eta eremu batean haur txikien lehen hizkuntzaren datua garai/eremu horretan hizkuntzek duten nagusitasunaz aritzeko	395
9.8.4 Azken mendeko bilakaera luzea aztertzeko Hegoaldeko lurraldearen multzokatzea	397
10. Hizkuntzen erabileraren kale-neurketen lanketa	399
10.1 Helburuak, sortuko ditugun adierazleak eta jarraituko dugun prozedura	399
10.1.1 Kale-erabilerako datuen alderagarritasuna helburu	399
10.1.2 HEKNtik sortuko ditugun adierazleak.....	400
10.1.3 Sortuko dugun adierazle nagusia: euskararen kale-erabilera haztatua	401
10.1.4 “Euskararen kale-erabilera haztatua” adierazlea sortzeko jarraituko dugun prozedura labur azalduta.....	401
10.2 Erabiliko ditugun informazio-iturriak	402
10.2.1 Iturri nagusia: kaleko erabileraren neurketen datu-basea, Soziolinguistika Klusterrarena	402
10.2.1.1 Gure ustia ketatik at utziko ditugun hiru neurketa	406
10.2.1.2 Ustia ketara bilduko ditugun hamabi neurketak.....	406
10.2.2 Neurketa horietan jasotako informaziotik guk baliatuko ditugun aldagaiak	407
10.2.3 Informazio-iturri osagarria (haztatze eta erregresioa lantzeko erabiliko duguna): biztanleria-zentsuak	409
10.3 Urteen multzokatzea bosturteko bosturteko	410
10.4 Adinaren arabera haztaketa. Zergatik eta nola	414
10.4.1 HEKNren emaitzak ez dira zuzenean alderagarriak ISL eta Hegoaldeko zentsuetakoekin, laginen osaera dela eta	414
10.4.2 HEKN-n laginen osaera, adinaren arabera	415
10.4.3 Haztatzea nola.....	417
10.5 Erregresioa, neurketarik egin izan ez den urte eta udalerriei kale-erabileraren balio bat esleitzeko antzeko ezaugarriak dituzten udalerrien arabera	418
10.5.1 Zergatik erregresioa eta zergatik Hegoaldean.....	418
10.5.2 Neurketa-datuak zenbat udalerriri buruz ditugun eta zenbat diren daturik gabeak, erregresioan oinarrituta esleitu beharrekoak, urtez urte	418
10.5.3 Erregresio anizkoitza.....	420
10.5.3.1 Erregresio-eredurako zentsuetatik aukeratu ditugun aldagaiak	421
10.5.3.2 Aldagaien arteko harreman linealaren azterketa, Pearsonen R korrelazio-koefizientearen bidez	422
10.5.3.3 kale-koefizientearen eta aldagai demolinguitikoen arteko harremanaren azterketa puntu-diagramen bidez.....	425
10.5.3.4 Erregresio-ereduan txertatuko ditugun aldagai askeak	432

10.5.4 Bosturteko bakoitzerako erregresio-ekuazioak	433
10.5.5 Bosturteko bakoitzeko erregresio-ereduaren azalpen-gaitasuna.....	436
10.6 Urte bakoitzerako udalerri bakoitzari dagokion balioa erabakitzea eta, hortik abiatuta, udalerriaz gaindiko eremu eta habitaten kale-erabileraren datuak kalkulatzeko.....	437
10.7 Kaleko erabilera-dentsitatearen adierazleak Hego Euskal Herrirako	440
10.8 Kaleko erabileran, denbora osoko hiltzen kalkulua egitea eta erabiltzen den euskararen osaera aztertzea.....	453
11. Inkesta soziolinguistikoaren lanketa	458
11.1 Landuko dugun datu-basea; landuko ditugun adierazle guztien ikuspegi orokorra.....	458
11.1.1 ISLtik gure lanketarako oinarritzko lehengaia: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza	458
11.1.2 ISLtik sortuko ditugun adierazle guztien ikuspegi orokorra	459
11.2 Ahozko hizkuntza-gaitasunaren adierazle sintetikoak (eta hortik sortzen diren multzo metatuak).....	462
11.2.1 Helburua: bi hizkuntzak aintzat hartuko dituen eta <i>continuum</i> izaera jasoko duen adierazlea sortzea	462
11.2.2 Nondik edango dugun adierazlea sortzeko: jatorrizko galderak	463
11.2.3 Birkodetze-lanak adierazle sintetikoak eraikitzeak	464
11.2.4 Adierazle sintetiko berriaren kategoriak eta elebidun hartzaileen inguruko oharra	468
11.2.5 2006tik aurrerako hutsune partziala informazioaren xehetasunean	468
11.2.6 Ikuspegi teorikoarekin uztartzea; hainbat termino eta sailkapenakiko baliokidetasuna.....	471
11.2.7 Xehetasun-mailari buruzko gogoeta (garapen-aukerak)	476
11.2.8 Hizkuntza-gaitasunaren araberrako multzo metatuak: hizkuntzen erabilgarritasuna, ezinbestekotasuna eta erosotasuna ikertzeko bitartekoak..	477
11.3 Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzeak adierazle bakunak	482
11.3.1 Helburuak eta HSE multzoaren aurkezpena (Harreman-sareak eta Erabilera).....	482
11.3.2 ISLtik edanez HSErako sortu ditugun adierazleak eraikitzeak prozesua: jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara eta horietatik adierazle sintetikoetara	484
11.3.3 Erabilerari buruzko adierazle bakunak sortzen.....	485
11.3.3.1 Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun	485
11.3.3.2 Jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea.....	487
11.3.3.3 Prozesuaren emaitza: erabilera-tasa esleituak	489
11.3.4 Hiltzen euskaldunen hurbileko harreman-sareen euskaldunek duten pisuari buruzko adierazle bakunak sortzen.....	491
11.3.4.1 Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun	491

11.3.4.2	Jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea.....	494
11.3.4.3	Prozesuaren emaitza: harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko tasa esleituak	496
11.3.5	Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle bakunak sortzen.....	499
11.3.5.1	Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun	499
11.3.5.2	Adierazle berrietarako aintzat hartuko ditugun harreman multzoak zehaztea eta erabilerari buruzko jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea	502
11.3.5.3	Prozesuaren emaitza: mintzakide euskaldunekiko erabilera-tasa esleituak.....	504
11.4	Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sarearen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera (HSE) aztertze-ko adierazle sintetikoak	505
11.4.1	HSE adierazle sintetikoak: zertarako, zein eta zer-nolako irizpideen arabera eraikiko ditugun	506
11.4.1.1	Adierazle bakunak eta sintetikoak	506
11.4.1.2	Helburuak eta sortuko ditugun adierazle sintetikoak	506
11.4.1.3	Adierazle multzoaren koherentzia eta alderagarritasuna	508
11.4.1.4	HSE adierazle sintetikoak eraikitze-ko prozedura.....	509
11.4.1.5	HSE adierazle sintetikoak osatzeko eta haztatzeko irizpideak.....	510
11.4.1.6	Jatorrizko aldagaietan hutsuneak dauden urteetan zer egingo dugun adierazle sintetikoek begira	513
11.4.1.7	Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle sintetikoek alboratzeaz	515
11.4.2	Familiari buruzko adierazle sintetikoek osaera eta HSEren haztatze-irizpideak (erabileraren adibideekin azalduta).....	515
11.4.3	Harreman informetako adierazle sintetikoek osaera eta haztatze-irizpideak (erabileraren adibidea).....	520
11.4.4	Egoera formetako erabileraren erakusle, merkataritzako eta zerbitzu publikoetako adierazle sintetikoek osaera eta haztatze-irizpideak (erabileraren adibidea).....	525
11.4.5	Aurrez aurreko harremanen adierazle sintetikoek osaera eta haztatze-irizpideak (erabileraren adibidea).....	530
11.4.6	Azalpen bat: gizabanako-mailako adierazle sintetikoak (A motako sintetikoak) eta komunitate-mailakoak (B motakoak)	536
11.4.6.1	A motako adierazle sintetikoek osaera eta haztatze-irizpideak: koefiziente teorikoak eta enpirikoak urtez urte	539
11.4.6.2	Hiztun guztien erabilerari buruzko kalkulua	543
11.5	Erabilerari eta harreman-sareei buruzko beste adierazle sintetiko batzuk	545
11.5.1	Bi hizkuntzetako hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabeko tipologia.....	545
11.5.2	Aurrez aurreko erabileran, denbora osoko hiztunen kalkulua egitea eta erabiltzen den euskararen osaera aztertzea	548

11.5.3 Erabilera baloratzeko erreferentziak, harreman-sareen osaeran eta hiztunen hizkuntza-gaitasunean oinarrituta	553
11.5.3.1 Hizkuntzen erabilera nahitaezkotasun-egiturara hurbiltzea, hiztunen hizkuntza-gaitasunetik abiatuta; euskara-erdaren erabilera posiblearen ibiltarteak; gehienezko eta gutxieneko erabilera posibleak	552
11.5.3.1.1 Hiru hiztun mota, lau komunikazio-egoera posible, erabilera posiblearen gutxieneko eta gehienezko erreferentziak	552
11.5.3.1.2 Euskaldunen sarearen osaerari buruzko kalkuluetatik abiatuta, erabilera-aukerak aztertzeo adierazleak sortzen	555
11.5.3.2 Erabilera erosoaren erreferentzia: elebidunek, hizkuntza aukeraterik dagoen harremanetan, errazen erabiltzen duten hizkuntza erabiltzaile egongo litzatekeen erabilera.....	560
11.5.3.3 Landutako erreferentzien mugak; datuak zuhurtzia handiz irakurri beharraz	562
11.6 Euskara erabiltzeko motibazioetara/jarreretara zeharkako hurbilpen bat, jardunaren osaera eroso/ez-erosoa aztertuta	563
11.7 Belaunaldiarteko transmisioaren indizeak, gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohituretan oinarrituta	565
11.8 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazleak.....	571

Bigarren liburukia

ATAL ENPIRIKOA	579
12. Atal enpirikoaren planteamendua eta mugak.....	581
13. Mende bateko bilakaerara hurbiltzea, haur txikien lehen hizkuntzaren azterketan oinarrituta, 1906-2021	583
13.1 Haur txikiekiko erabilera mendeko bateko ikuspegi luzearen bila.....	583
13.1.1 Hegoaldean jaioetako haurren lehen hizkuntzaren bilakaera, 1906-2021	583
13.1.2 Euskal Herri osoko ikuspegiaren bila; 1916-2001 bilakaera, ISLren arabera....	590
13.2 Hegoaldeko H1en arabera, nagusitasun-eremuek izan duten bilakaera, 1906-2016	593
13.2.1 Zentzurik ba al du nagusitasun-eremuen eta arnaguneen mendeko bateko bilakaera haurren H1en oinarrituta aztertzeak?	593
13.2.2 Nagusitasun-eremuen eta arnaguneen bilakaera Hegoaldean, azken mendeko ikuspegi	594
13.2.2.1 Euskararen nagusitasun-eremuen bilakaera, arnagune bete eta erasanen bilakaera.	597
13.2.2.2 Erdara nagusi den eremuen bilakaera.....	599

14. Hizkuntza-gaitasuna	603
14.1 Ahozko hizkuntza-gaitasuna, 2016.....	603
14.2 Ahozko hizkuntza-gaitasunaren bilakaera Euskal Herrian, 1991-2016.....	607
14.3 Euskarazko gaitasuna eta adina.....	612
14.3.1 Euskara zaharren gauza izatetik gazteena izatera pasatu da. Adinaren iraultza.....	613
14.3.2 Gaitasuna, adinaren arabera, nagusitasun-maila ere aintzat hartuta, 2016an	616
14.3.3 Hizkuntza-gaitasunaren bilakaera, adinaren arabera	618
15. Erabilera(k)	623
15.1 Euskararen erabileraren ikuspegi sintetikoaren bila	623
15.1.1 Zenbat euskara erabiltzen da gaur?	623
15.1.2 Euskararen erabileraren bilakaera, 15-16 urtetik gorako hiztun guztiak aintzat hartuta, 1991-2016	627
15.1.3 Euskaldunen erabileraren bilakaera aurrez aurreko harremanetan, 1991-2016	631
15.2 Euskara-erdaren erabilera, rol-harreman eta espazioen arabera (ikuspegi xehea)	633
15.2.1 Euskaldunen erabilera rol-harreman eta espazioen arabera.....	633
15.2.2 Euskaldunen erabileraren bilakaera xehea 1991-2016	634
15.2.3 Rol-harreman eta espazioen arabera erabilera, hiztun guztiak aintzat hartuta	637
15.2.4 Hiztun guztien erabileraren bilakaera xehea 1991-2016.....	640
15.3 Euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna	643
15.3.1 Ikuspegi sintetikoa	643
15.3.2 Ikuspegi xehea.....	645
15.3.3 Harreman-sareen euskalduntasunaren bilakaera, 1991-2016	647
15.4 Euskaldunekiko erabilera	650
15.4.1 Ikuspegi sintetikoa	651
15.4.2 Ikuspegi xehea.....	652
15.4.3 Euskaldunekiko erabileraren bilakaera, 1991-2016.....	655
15.5 Euskararen erabilera eta adina	657
15.6 Jardunaren osaeraren azterketa	665
15.6.1 Herrialdearen arabera jardunaren osaera.....	666
15.6.2 Nagusitasun-eremuen arabera jardunaren osaera.....	670
15.6.3 Hiztunen lehen hizkuntzaren arabera jardunaren osaera.....	677
15.6.4 Hizkuntza-gaitasunaren arabera jardunaren osaera	680
16. Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: bi ardatzak harremanetan	685

16.1	Hiztun-komunitateak zenbakitan. Zenbat gara?	685
16.2	Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko alde biko harremanaz	692
16.2.1	Hiztunen hizkuntza-gaitasuna egungo erabilera-mailaren arabera	692
16.2.2	Erabilera-maila hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera	694
16.2.3	Erabilera-maila hizkuntza-gaitasunaren arabera, euskara erabiltzea posible den kasuetan	698
16.2.4	Erabileraren, harreman-sareen eta euskaldunekiko erabileraren bilakaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera multzoetan	701
16.3	Asko edo gutxi erabiltzen ote da euskara dagoen gaitasun-mailarako?.....	704
16.3.1	'Gaitasunean indartsu, erabileran ahul' ikuspegia	705
16.3.2	Erabileraren balorazioa, euskara-erdaren gutxieneko eta gehieneko erabilera posibleen erreferentzien argitan	707
16.3.3	Erabileraren balorazioa, erabilera erosoaren erreferentziaren argitan.....	710
16.3.4	Erabileraren balorazioa, sintesi ikuspegia	712
16.3.5	Bilakaera-joerak.....	713
17.	Jarrerari eta motibazioei buruz bi hitz zeharka	715
17.1	Euskararen inguruko iritziak	716
17.2	Erabilera, gaitasuna eta jarrera/motibazioa: zein indartsuen, zein ahulen?	717
17.3	Euskarazko jardunaren azterketa, erosotasunaren arabera; horrek nola eragiten dion jarrera-motibazioen gaiari	718
18.	Testuinguru demolinguitikoa: nagusitasun-eremuak eta arnaguneak	721
18.1	Hego Euskal Herriko nagusitasun-eremuak eta arnaguneak gaur.....	721
18.1.1	Nagusitasun-eremuak, errealitate eta dinamika soziolinguitiko bereziak testuinguru eraginkorrak	723
18.1.1.1	Euskararen erabilera-maila, erabileraren arabera multzokatze xehearen arabera.....	723
18.1.1.2	Hizkuntza-gaitasuna, nagusitasun-eremuen arabera	725
18.1.1.3	Euskararekiko jarrera orokorra, nagusitasun-eremuen arabera	728
18.1.1.4	Euskararen transmisioa, nagusitasun-eremuen arabera	739
18.1.1.5	Hizkuntza-bilakaera, nagusitasun-eremuen arabera	730
18.1.1.6	Nagusitasun-eremuak, ekosistema soziolinguitikoak	731
18.1.1.7	Argibide gisako bi taula: nagusitasun-eremuen eta eremu soziolinguitikoen arteko harremana.....	732
18.1.2	Nagusitasun-eremuak (eta arnaguneak) zenbatzen.....	734
18.1.2.1	Zenbaketa, 2011ko etxeko erabileran oinarrituta	735
18.1.2.2	Zenbaketa, 2016ko kaleko erabileran oinarrituta	741
18.1.2.3	Nagusitasun-eremuak (eta arnaguneak) Hegoaldean gaur: sintesi-ikuspegi baterantz.....	745
18.2	Nagusitasun-eremuen (eta arnaguneen) bilakaera Hegoaldean	747

18.2.1	Jatorrizko eremuen bilakaera (1991ko erabilera-mailaren arabera multzo finkoak aztertuta).....	747
18.2.2	Nagusitasun-eremuen eta arnaguneen bilakaera Hegoaldean	749
18.2.2.1	Nagusitasun-eremuen bilakaera, etxeko erabilera oinarrituta, 1991-2011.....	749
18.2.2.2	Nagusitasun-eremuen bilakaera, kaleko erabilera oinarrituta, 1991-2016.....	752
18.2.2.3	Nagusitasun-eremuen (eta arnaguneen) bilakaera Hegoaldean: sintesi-ikuspegi baterantz.....	753
18.3	Euskara-erdaren nagusitasuna lurraldean; egungo egoera	758
18.3.1	Herrialdez herrialde.....	758
18.3.2	Eskualdeen ikuspegia: demolinguitika-datuak eta nagusitasun-eremuak	765
18.3.3	Udalerrikako ikuspegia.....	773
18.3.3.1	Hegoaldeko zazpi udalerri populatuenean ikuspegia (50.000 hiztunetik gora).....	773
18.3.3.2	20.000 hiztunetik gorako 21 udalerrien ikuspegia.....	774
18.3.3.3	10.000 hiztunetik gorako 49 udalerrien ikuspegia.....	775
18.3.3.4	5.000 hiztunetik gorako 89 udalerrien ikuspegia.....	780
18.3.3.5	Hegoaldeko udalerri guztien ikuspegia	780
18.4	Euskara-erdaren nagusitasuna: bilakaera-joerak lurraldean	788
18.4.1	Bilakaera herrialdeetan.....	792
18.4.1.1	Euskararen erabilera bilakaera herrialdeka	792
18.4.1.2	Arnaguneen pisuaren bilakaera herrialdez herrialde	801
18.4.2	Bilakaera eskualdeetan eta udalerrietan	803
18.4.2.1	Etxeko erabilera bilakaera eskualde eskualde eta udalerri, zentsuen arabera.....	804
18.4.2.2	Kaleko erabilera bilakaera eskualde batzuetan, HEKNren arabera	809
18.4.3	Ipar Euskal Herriaz bi hitz	815
18.5	Hiztunen hurbileko harreman-sarearen euskalduntasuna	817
19.	Hizkuntza-sozialazioa, familiako transmisioa.....	821
19.1	Belaunaldi berrien lehen hizkuntza	821
19.2	Gurasoen erabilera seme-alabekin, euren hizkuntza-gaitasunaren arabera	824
19.3	Familiako transmisioaren azterketa, guraso eta seme-alabekiko erabilera oinarrituta	828
19.4	Euskal Herriko transmisio-joeren alderaketa Galizia eta Herrialde Katalanekin	832
20.	Hizkuntza-bilakaera eta hizkuntzen bizi-indarraren neurraketa	839
20.1	Gaitasuneko hizkuntza-bilakaera.....	839

20.1.1	Haur txikitako gaitasuna <i>versus</i> oraingo gaitasuna	839
20.1.2	Bi hiltun multzo, bi errealitate	840
20.1.3	Euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren galerak gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran	844
20.1.4	Euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren irabaziaz gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran	845
20.1.5	Adinaren araberrako aldeak	846
20.1.6	Nagusitasun-eremuen araberrako aldeak	848
20.1.7	Jatorrizko elebidunen hizkuntza-bilakaera	850
20.1.8	Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera, 1991-2016	851
20.2	Erabilerazko hizkuntza-bilakaera Hegoaldean	853
20.2.1	Hizkuntza-bilakaera aztertzeiko jatorrizko datuak zentsuetatik: H1 eta EE ..	854
20.2.2	Jarraipena eta ordezkapena hizkuntza-bilakaeran	856
20.2.3	Hizkuntza-komunitateen euste-indarra Hegoaldean, 2011	858
20.2.4	Hizkuntza-komunitateen erakarpen-indarra Hegoaldean, 2011	861
20.2.5	Hizkuntza-komunitateen arteko fluxuak Hegoaldean, 2011	863
20.2.6	Ordezkapen-prozesuen laburpena saldoen bidez	865
20.2.7	Erabilerazko hizkuntza-bilakaera 1991-2011 epealdian	867
20.2.8	Erabilerazko hizkuntza-bilakaera ISLn	869
20.3	Hizkuntzen bizi-indarra Hegoaldean; euskararen bizi-indarra beste hizkuntza gutxitu batzuenarekin alderatuta	871
20.3.1	Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen bizi-indarra Hegoaldean	871
20.3.2	Euskararen bizi-indarra nazioarteko beste komunitate batzuetakoekin alderatuta	872
20.3.3	Euskararen erabilerazko hizkuntza-bilakaera eta bizi-indarra, nagusitasun-eremuen arabera	875
20.4	Transmisioaren eta hizkuntza-bilakaeraren osotasunezko ikuspegiaren bila	879
20.4.1	Bi ikuspegi itxuraz kontrajarri; bi galdera	880
20.4.2	Egingo dugun lanetaren xehetasunak	881
20.4.2.1	Ustiatetan landuko ditugun hiru belaunaldiak eta erreferentzia-data orientagarriak finkatzen	881
20.4.2.2	Lagina(k)	884
20.4.2.3	Landutako datuak (eta datuak sortzeiko erabilitako irizpideak)	884
20.4.2.4	Landuko ditugun alderatzeak	888
20.4.3	Alderatze sinkronikoa: B belaunaldia 2016. urtean	888
20.4.4	Alderatze diakronikoak I: belaunaldien datuak alderatuz	890
20.4.5	Alderatze diakronikoak II: hizkuntza-bilakaera belaunaldi barruan	891
20.4.6	Alderatze diakronikoak III: hizkuntza-bilakaera eta belaunaldiarteko aldaketa elkarrekin irudikatuz	896

20.4.7 B belaunaldiaren bilakaeraren kontakizuna eraikitzen	897
ONDORIOAK	901
21. Ondorio teoriko eta metodologikoak	903
21.1 Ondorio teorikoak	903
21.2 Ondorio metodologikoak	904
21.2.1 Euskal panorama demolinguistikoari eragiten dioten ondorioak	905
21.2.2 Guk egindako lanketari eragiten dioten ondorioak	906
22. Ondorio enpirikoak: hizkuntza-jarraipena, -ordezkapena eta -indarberritzea euskal herrian	911
22.1 Euskaldunak, heriotzaren amildegi ertzetik bueltan datorren hiztun- komunitatea (XX. mende hasieratik gaur arteko bilakaeraz)	911
22.1.1 Ordezkapen-aroa (1906-1971)	911
22.1.2 Indarberritze-aroa (1971-2001)	916
22.1.3 Geldotzearen aroa (2001-2021)	918
22.1.4 Iparraldeko bilakaera; eta osotasunezko ikuspegia	920
22.2 Euskararen egungo egoeraren laburpena demolinguistikatik: minorizazio-egoera gorrian egonda, bizinahi handia duen hizkuntza-komunitatea	922
22.3 Hizkuntza-gaitasuna: zorua ahul	928
22.4 Erabilera(k)	930
22.4.1 Euskara-erdaren erabilera gaur	930
22.4.2 Azken hamarkadetako erabileraren bilakaeraz hainbat ikuspegi	934
22.4.3 Euskara asko erabiltzen da gaur egun dagoen hizkuntza-gaitasunerako. Ikuspegi berritu bat	936
22.4.4 Ikuspegi berrituaren ondorioak/inplikazioak: leiho bat indarberritzeari	938
22.4.5 Hitzun elebidunari zailago zaion hizkuntzan jardutea; “hizkuntza-hautu ez erosoak”	942
22.5 Motibazioa: amets euskaltzalearen indarra	943
22.6 Testuinguru demolinguistikoa: euskararen gune gotorrenak ahultzen	946
22.6.1 Arnasguneak, nagusitasun-eremuak eta eskailera mekanikoak	946
22.6.2 Nagusitasun-eremuen arabera egungo osaera: hitzun gutxi bizi da erdararen nagusitasun-eremuetatik kanpo	949
22.6.3 Arnasguneetako eta nagusitasun argirik gabeko udalerrietako hiztunek ekarpen handia egiten diote euskarari, baita kuantitatiboki ere	953
22.6.4 Nagusitasun-eremuen bilakaera: arnagune gehienak suntsitu egin dira XX. mendeko lehen zazpi hamarraldietan; gelditzen direnetan higadurak jarraitu egin du azken 30 urteotan	955
22.7 Transmisioa eta sozializazioa: zenbait eragileren eragin kontrajarria	958
22.7.1 Familia- eta etxe-giroko transmisioa, indarberritzearen aldeko indargune	958
22.7.2 Gainerako eragile sozializatzaileen eraginaz	956

22.7.3 Komunitatearen funtsezko eragina (gehienetan, erdalduntzearen aldekoa) ...	962
22.7.4 Eskola ere indarbertitzearen aldeko eragile	963
22.7.5 Hedabideak eta kultur kontsumoa: ia erabat erdaraz kontsumitzen den mundu hazkor hori.....	966
22.7.6 Eragile guztien eragin konbinatua: belaunaldi berriak euskaldunago datoz...	967
22.8 Hizkuntza-bilakaera: eskailera mekanikoaren indarrak irabazten duenean	968
22.8.1 Hizkuntza-bilakaera: Euskal Herrian bizitzeak erdaldundu egiten du	968
22.8.2 Errealitatea ez da berri-berria, euskal demolinguistikak ahaztu antzean eduki badu ere	970
22.8.3 Alde handiak daude nagusitasun-eremuen arabera	971
22.8.4 Euskal hitzun komunitatearen bizi-indar indizeak eta nazioarteko alderaketa	972
22.8.5 Azalpen bila: minorizazio larriak zuzenean baldintzatzen ditu prozesu horiek	972
22.8.6 Hizkuntzen botere-desoreka; bide batezko erdalgintzaren indarra	975
22.9 Sintesia eta azken gogoetak	977
22.9.1 Euskararen egungo egoera soziala eta azken hamarkadetako bilakaera: sintesi-ikuspegia	977
22.9.2 Zazpi gogoeta, azken 30-60 urteotako bilakaera baloratzen eta aurrera begira jartzen laguntzeko	979
BIBLIOGRAFIA	993
ERANSKINAK	1039

TAULEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Taula: Hizkuntzei buruzko galderak europako batasuneko 17 estatuetako zentsuetan	29
2. Taula: Inkesta soziolinguistikoak europako hainbat eremutan	33
3. Taula: “Grups d’ús lingüístic” delakoak nola osatzen diren kataluniako inkesta soziolinguistikoan	115
4. Taula: Hego euskal herrian egin izan diren zentsu eta biztanleriaren estatistikak, administrazio-eremuaren arabera, 1981-2021	136
5. Taula: Hego euskal herriko zentsuek euskararen inguruan txeratu izan dituzten galderak, urtez urte eta administrazio-eremuka, 1981-2021	137
6. Taula: Eae-n 1981-2016 bitartean egin dituzten zentsuetako galdera linguistikoaren emaitzak biltzen dituzten atlas eta mapa soziolinguistikoak	139
7. Taula: Nafarroan 1986-2011 bitartean egin dituzten zentsuetako galdera linguistikoaren emaitzak biltzen dituzten argitalpenak	140
8. Taula: Euskal herrian 1989-2016 bitartean egin dituzten hizkuntzen erabileraren kale neurrak orokorrean emaitzen argitalpen nagusiak	142
9. Taula: Euskal herriko inkesta soziolinguistikoaren unibertsoak, laginak eta akats-tarteak, administrazio-eremu eta herrialdeka, 1991-2016.	145
10. Taula: Euskal herrian 1991-2016 bitartean egin dituzten inkesta soziolinguistikoaren emaitzen argitalpenak	146
11. Taula: Eae-n 2011-2019 bitartean egin dituzten arrue ikerketen emaitzen argitalpen nagusiak	147
12. Taula: Hegoaldeko zentsuen, hizkuntzen erabileraren kale-neurrak eta inkesta soziolinguistikoaren alderaketa metodologiaren ikuspegitik	152
13. Taula: Sei ardatzi buruzko informazio demolinguistikoaren hegoaldeko zentsuetan, hekn-n eta isl-n	153
14. Taula: Euskaraz ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko gaitasuna, adinaren arabera. Nafarroa, 2011 (2 urtetik gorako hiztunak)	155
15. Taula: Kategorien lanketa nafarroako 2011ko mapa soziolinguistikoan	158
16. Taula: Hizkuntza-gaitasunari buruzko izendapenak eae-ko atlas eta mapa soziolinguistikoetan (1981-2016)	159
17. Taula: Hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak; kategoriak eta izendapenak. Isl (1991-2016)	166
18. Taula: Inkesta soziolinguistikoan erabilerari buruz bildu izan diren aldagaiak urtez urte, 1991-2016	171
19. Taula: Elkarriketatuen erabilerari buruzko informazioa isl-n. Galdera sortaren azterketa.	174

20. Taula: Hiru eremuetan (etxean, lagunartean eta alor formalean) hiztunek dituzten erabilera-mailak nola sailkatzen diren “euskararen erabilera-tipologian”	179
21. Taula: Inkesta soziolinguistikoa elkarriketatuen harreman-sareko kideek euskaraz badakiten edo ez dakiten jakiteko txertatu izan diren galderak, 1991-2016 .	194
22. Taula: Elkarriketatuen harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko informazioa isl-n. Galdera-sortaren azterketa (eae, 2016).....	199
23. Taula: Elkarriketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza, familia-tipologiaren arabera. Eae, 2016 (3-15 urteko hiztunak)	210
24. Taula: Hegoaldeko zentsuen, hizkuntzen erabileraren kale-neurketen eta inkesta soziolinguistikoa alderaketa metodologiaren ikuspegitik; alderagarritasunaren bila.....	246
25. Taula: Erabilera-tasa esleituen kalkuluaren adibidea, etxeko erabileran oinarrituta. Euskal herria, 2011	251
26. Taula: Zuzenbidezko biztanleria eta gertatzezko biztanleria 2001 arteko zentsuetan	269
27. Taula: Biztanleria familia-etxebizitzetan eta establezimendu kolektiboetan. Hego euskal herria, 1981-2011	271
28. Taula: Hizkuntza-gaitasuna, herrialdeka. Eae, 1981-2021	274
29. Taula: Lehen hizkuntza, herrialdeka. Eae, 1991-2021	275
30. Taula: Etxeko hizkuntza, herrialdeka. Eae, 1991-2021	276
31. Taula: Ustiatuko ditugun eta ustiatuko ez ditugun zentsuak, administrazio-eremua. Hego euskal herria, 1981-2021	279
32. Taula: Isl-n nagusitasun-eremuak sortzeko erabiliko ditugun zentsuetako datuen jatorria. Hego euskal herria, 1991-2016.....	280
33. Taula: Hegoaldeko zentsuetatik sortu ditugun adierazleen zerrenda.....	282
34. Taula: Euskara ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunaren erantzun-aukeren gurutzaketa. Hegoaldeko zentsuak	285
35. Taula: Euskara ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunean zentsuetan ageri diren konbinazioen azterketa. Eae eta nafarroako hiztunak, 1981-2011	287
36. Taula: Sail arraroak edo zalantzarriak zein multzotara bilduko ditugun argudiatzea.....	288
37. Taula: Euskara ulertzeko eta hitz egiteko duten gaitasunaz emandako erantzunetan aurkitu ditugun konbinazioak eta horiek nola bildu ditugun ‘ahozko hizkuntza-gaitasuna’ adierazle berrian.....	288
38. Taula: Euskarazko ahozko gaitasuna. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	289
39. Taula: Ahozko gaitasunerako sortu ditugun adierazleak isl-n eta hegoaldeko zentsuetan. Kategorien alderagarritasuna.	290
40. Taula: Zentsuetatik ahozko gaitasunerako sortzen diren adierazleak: guk landuak, erakunde estatistikoena eta mapa soziolinguistikoetakoa. Kategorien alderagarritasuna.....	292
41. Taula: Lehen hizkuntza. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	294
42. Taula: Etxeko erabilera. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	296

43. Taula: Bila indizearen eta ‘gaitasuna, euskaldunak h1en arabera bereizita’ adierazlearen alderaketa.....	299
44. Taula: Gaitasuna, euskaldunak h1en arabera bereizita. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	299
45. Taula: Hiztunen 0-3 urte bitarteko erabilera (lehen hizkuntza) eta egungo etxeko erabilera aldagaien gurutzaketa; ‘erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazlea sortzen	302
46. Taula: ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazleko multzoak nola esleitu ditugun ‘jardunaren hizkuntza-bilakaera’ adierazlea sortzeko garaian (%).....	304
47. Taula: Hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazleak. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	307
48. Taula: Hiztunen 0-3 urte bitarteko erabilera (lehen hizkuntza) eta egungo etxeko erabilera aldagaien gurutzaketa, eta laukitxoan batuketak. “Euskararen irabazi-galerak” adierazlea sortzen	312
49. Taula: Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran oinarrituta, hizkuntzen arteko ordezkapen-prozesuen inguruko hainbat adierazle. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	315
50. Taula: Hizkuntzen euste-indarraren- eta erakarpen-indarraren tasak. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	319
51. Taula: Hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzea eta bizi-indarraren indizea. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak)	325
52. Taula: Hiztunak, bizi diren etxean euskaldunek osatzen duten %aren arabera. Hegoaldea, 1981-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	329
53. Taula: Guztiak euskaldunak diren etxeetan bizi diren hiztunak, etxeko helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak zenbat diren aintzat hartuta. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	331
54. Taula: Hiztunak, bizi diren etxean euskaldunek osatzen duten %aren arabera, eta guztiak euskaldunak diren etxeetan, helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak zenbat diren aintzat hartuta. Hegoaldea, 1981-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	332
55. Taula: Hiztunak, etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskararen arabera (5 multzo orekatutan). Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	334
56. Taula: Hiztunak, etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskararen arabera (muturreko egoerak aztertze modua ematen diguten 5 multzotan). Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	335
57. Taula: Hiztunak, euren etxeko helduen jaiotza-garaian/-udalerrian lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren batez bestekoaren arabera. Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	336
58. Taula: Udalerrietan euskaldunek duten pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta gune soziolinguistikoak.....	340
59. Taula: Hiztunak, bizi diren udalerrian euskaldunek duten pisuaren arabera: multzokatze xehea eta gune soziolinguistikoak. Hegoaldeko hiztunak, 1981-2011 ...	343
60. Taula: Udalerrietako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta 5 multzoko laburpena.....	344

61. Taula: Hiztunak, bizi diren udalerriko hiztunengan euskarak lehen hizkuntzan izan zuen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta bost multzokoa. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	346
62. Taula: Etxeko erabileran euskarak duen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak	347
63. Taula: Hiztunak, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	349
64. Taula: Udalerriak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	350
65. Taula: Hiztunak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	351
66. Taula: Euskaldunak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	352
67. Taula: Etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	353
68. Taula: Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2011	354
69. Taula: Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Eae, 1991-2021	356
70. Taula: Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Araba, 1991-2011	358
71. Taula: Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Bizkaia, 1991-2011	360
72. Taula: Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Gipuzkoa, 1991-2011	362
73. Taula: Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Nafarroa garaia, 1991-2011	364
74. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren eta etxeko erabileraren korrelazioak (pearson-en r koefizienteak). Hego euskal herriko udalerriak, 1991-2016	370
75. Taula: Hegoaldean lehen hizkuntza udalerriak eta urteka lantzeko laginak eskuratzeko, urte bakoitzerako erabiliko dugun zentsu-iturri zehatzak, herritarrek jaio eta bizi izan diren administrazio-eremuaren eta jaiotza-urtearen arabera	375
76. Taula: XIX. Mende bukaeratik 2008. Urtera hegoaldeko udalerrietan jaiotako hiztunen lehen hizkuntza urtez urte aztertzeko eustat-ek eta nastat-ek	

1991-2001-2011ko urteetan egin zituzten zentsuetatik ekarrita lortu (eta erabiliko) dugun lagin osoa, jaiotza-herrialdearen arabera	376
77. Taula: Hego euskal herrian 1991 eta 2011 bitartean desanexionatu ziren udalerriak	378
78. Taula: 1991-Ko zentsuetako eustat-en eta nastat-en fitxategietan, udalerri eta bosturteko batean jaiotako pertsonak, lehen hizkuntzaren eta jaiotza-urtearen arabera (adibidea: legazpi, 1949-1953 bosturtekoa).....	380
79. Taula: Hego euskal herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzari buruz nastat-en eta eustat-en mikrodatuen fitxategietan aurkitu ditugun erregistro baliagarrien kopuruak, udalerrietako erregistro kopuruen arabera	381
80. Taula: Hego euskal herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzari buruz nastat-en eta eustat-en mikrodatuen fitxategietan aurkitu ditugun erregistro baliagarrien kopuruak, jaiotza-bosturtekoen arabera.....	382
81. Taula: Lehen hizkuntza udalerriko eta erreferentzia-urteko lantzeko garaian erabiliko ditugun prozedura metodologikoen laburpena, jaiotza-urtea eta udalerrietan aurkitu dugun kasu kopurua kontuan hartuta	384
82. Taula: Hiztunen lehen hizkuntza, jaiotza-lekuaren arabera. Hego euskal herria, 1991-2011	386
83. Taula: Jaiotza-lekua kontuan hartuta, hiztunei jaiotza-leku eta -urtearen arabera balio bat esleitzeko erabiliko dugun irizpidea.....	388
84. Taula: 5-9 Urte bitartekoaren lehen hizkuntza. Eae, 2006-2021.....	389
85. Taula: Hiztunen jaiotza-lekuko/-garaiko haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak.....	390
86. Taula: Hego euskal herrian jaiotako haurren banaketa, jaio ziren udalerri eta garaian euskarak lehen hizkuntzan izan zuen pisuaren arabera, 1906-2006	392
87. Taula: Hekn-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda	400
88. Taula: Hizkuntzaren erabileraren kale-neurketetan, urtez urte neurtu diren udalerriak, herrialdearen arabera (1989-2018).....	404
89. Taula: Hizkuntzaren erabileraren kale-neurketetako laginak. Hekn-n urtez urte behatu izan diren elkarriketan parte hartzen zuten hiztunak, herrialdearen arabera (1989-2018)	405
90. Taula: Nafarroa garaiko udalerrietarako erabili ditugun iturriak eta egin ditugun eragiketak	410
91. Taula: Kale-neurketen multzokatzea bosturtekoetan (zentsuen eta isl-ren urteekin bat egiteko).....	411
92. Taula: Landuko ditugun neurketak eta laginak herrialdeka, urteak multzokatuta. Euskal herria, 1991-2016	413
93. Taula: Hiztunak, hekn-ren laginak eta bien arteko harremanaren hainbat adierazle. Hego euskal herria, 1991-2016.....	416
94. Taula: Hego euskal herriko udalerriak (eta udalerri horietan bizi diren hiztunak), urtez urte: neurketarik bertan egin ote zen edo erregresioan oinarritutako balio bat esleitu diegun	420

95. Taula: Erregresio-ereduan txertatuko ditugun aldagaien arteko korrelazio lineala, pearsonen R koefizientearen arabera. Hegoaldeko udalerriak, 1989-2018	424
96. Taula: Euskararen kale-erabilera haztatuaren eta erregresio-ereduan txertatuko ditugun zentsuetako aldagaien arteko korrelazio lineala, pearsonen r koefizientearen arabera, bosturteka.....	425
97. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren koefizienteak, hiltun guztien kale-erabilera aurreikusteko	434
98. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren koefizienteak, 15 urtetik gorako hiltunen kale-erabilera aurreikusteko	435
99. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren azalpen-gaitasunaren laburpena (I): hiltun guztien kale-erabilera aurreikusteko	436
100. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren azalpen-gaitasunaren laburpena (II): 15 urtetik gorako hiltunen kale-erabilera aurreikusteko.....	437
101. Taula: Euskararen kale-erabilera haztatua, administrazio-eremu eta herrialdeka. Euskal herria, 1991-2016 (%).....	440
102. Taula: Udalerrietako kaleko erabileraren euskarak duen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak	442
103. Taula: Hiltunak, bizi diren udalerriko kaleko erabileraren euskarak duen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak. Hegoaldeko hiltunak, 1991-2016	443
104. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2016 (kopuru absolutuak).....	444
105. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2016 (ehuneko bertikalak).....	445
106. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2016 (ehuneko horizontalak)	446
107. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2016	447
108. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Eae, 1991-2016	448
109. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Araba, 1991-2016.....	449
110. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Bizkaia, 1991-2016.....	450
111. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Gipuzkoa, 1991-2016	451
112. Taula: Udalerriak eta hiltunak, kaleko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Nafarroa garaia, 1991-2016.....	452

113. Taula: Kaleko erabileran denbora osoko euskarazko hitzunen kalkulua egitea eta jardunaren osaera aztertzea, hainbat aldagai askeren arabera. Euskal herria, 1991-2016	456
114. Taula: Isl-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda (i): hse adierazle multzoko adierazleak.	460
115. Taula: Isl-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda (ii): hse adierazle multzotik kanpoko adierazleak.	461
116. Taula: Ahozko hizkuntza-gaitasuna. Euskal herria 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunenak)	470
117. Taula: Isl-tik ahozko gaitasunari buruz sortzen diren adierazleak: guk landuak eta isl-renak. Kategorien alderagarritasuna.....	475
118. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren araberrako multzo metatuak. Zer adierazten duten, zein galderari erantzunez sortzen diren eta multzo metatuen aurkezpena euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren ikuspegitik	478
119. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren araberrako multzo metatuak. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunenak)	479
120. Taula: Erabilerari buruzko informazioa nola bildu den isl-n eta horren lanketa nola egin den erabilera-tasa esleitueta iristeko	488
121. Taula: Rol-harreman eta espazio bakoitzari dagokion erabilerari buruzko adierazle bakunak zein urtetarako kalkulatu ditugun 1991-2016	490
122. Taula: Euskararen erabilera orokorra, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	491
123. Taula: Harreman-sareari buruzko informazioa nola bildu den isl-n eta horren lanketa nola egin den harreman-sarearen euskalduntasun-tasa esleitueta iristeko	495
124. Taula: Rol-harreman eta espazio bakoitzaren euskalduntasunari buruzko adierazle bakunak zein urtetarako kalkulatu ditugun, 1991-2016	497
125. Taula: Hainbat rol-harreman eta espaziotan euskaldunen pisua. Euskal herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskaldunen batez besteko pisua, %).....	499
126. Taula: Harreman-sareari buruzko eta erabilerari buruzko informazioa nola bildu den isl-n eta horren lanketa nola egin den euskaldunekiko erabilera-tasa esleitueta iristeko	503
127. Taula: Euskararen erabilera, mintzakideak euskaldunak direnean, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	505
128. Taula: Hse alorrean sortu ditugun adierazle sintetikoak.....	508
129. Taula: ‘Familiako erabilera’ adierazle sintetikoa sortzeko erabili ditugun haztatze-irizpideak.....	517
130. Taula: Familiako harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzun euskaldunak)	519

131. Taula: Alor informaleko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)	524
132. Taula: Alor formaleko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)	529
133. Taula: Aurrez aurreko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)	535
134. Taula: A eta B motako adierazleak irudikatuz, familiako adierazleen adibidea erabilita: norbanakoen adierazleak eta komunitatearenak	536
135. Taula: Adierazle sintetikoak sortzeko haztatze-koefiziente teorikoak eta enpirikoak, erabilera orokorra eta harreman-sareen euskalduntasuna lantzen duten a motako adierazle sintetikoetan.....	541
136. Taula: Adierazle sintetikoak sortzeko haztatze-koefiziente teorikoak eta enpirikoak, euskaldunekiko erabilera lantzen duten a motako adierazle sintetikoetan	542
137. Taula: Euskararen batez besteko erabilera %etan adierazita, hainbat rol-harreman, espazio eta eremutan: adierazle bakunak eta sintetikoak. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztien kalkulua).....	544
138. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabera tipologiak. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	547
139. Taula: Aurrez aurreko erabileran denbora osoko euskarazko hiztunen kalkulua egitea eta jardunaren osaera aztertzea, hainbat aldagai askeren arabera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	549
140. Taula: Mintzakideen hizkuntza-gaitasunaren arabera egoerak (konbinaketak) eta egoera bakoitzean erabili ahal izango den hizkuntza.....	554
141. Taula: Euskara erabiltzeko gehieneko eta gutxieneko aukera posibleen kalkulua. Euskal herria, 1991-2016 (hiztun euskaldunentzat eta hiztun guztientzat).....	558
142. Taula: Erabilera erosoaren erreferentzia (isl-508 adierazlea). Euskal herria, 1991-2016 (hiztun euskaldunentzat eta hiztun guztientzat)	562
143. Taula: Euskaldunen erabilera, denbora osoko hiztunen kalkulua eta motibazioetarako hurbilpena (euskaldunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta). Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	565
144. Taula: Guraoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohiturak eta belaunaldiarteko transmisioaren indizeak. Euskal herria, administrazio-eremua, 2016.....	571
145. Taula: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetikoak, hiztunen lehen hizkuntzan eta hizkuntza-gaitasunean oinarrituta. Sailkapen xehea eta sailkapen laburtua.	574
146. Taula: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko xehea (isl-801). Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).	576
147. Taula: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko laburtua (ISL-802). Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	577

Bigarren liburukia

148. Taula: Haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera, bi lurralde-eremu nagusiren arabera. Hego Euskal Herria, 1906-2021 (%).....	585
149. Taula: Euskal Herrian jaioetako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak batez beste izan duen pisua, jaiozte urtearen eta bizitokiaren arabera, 1916-2001 (%ek eremu eta urte-tarte bakoitzaren barruan euskarak lehen hizkuntzan batez beste izan duen pisua adierazten dute).....	591
150. Taula: Ahozko hizkuntza-gaitasuna eta gaitasunaren araberrako multzo metatuak. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%).....	611
151. Taula: Euskararen erabilera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	635
152. Taula: Euskararen batez besteko erabileraren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	641
153. Taula: Hiztunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten batez besteko pisuaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016	649
154. Taula: Euskararen erabilera euskaldunekiko, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	656
155. Taula: Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan eta kalean, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016-2021 (euskaraz, %)	660
156. Taula: Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdeka. Euskal Herria, 2016	668
157. Taula: Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, kaleko erabileraren araberrako udalerrien multzokatze xehearen arabera. Hego Euskal Herria, 2016.....	674
158. Taula: Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuka. Hego Euskal Herria, 2016.....	675
159. Taula: Euskal hiztunak, aurrez aurreko harremanetako denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016.....	679
160. Taula: Euskal hiztunak, aurrez aurreko harremanetako denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016	682
161. Taula: Euskal Herriko egungo hiztun-komunitateen neurrien kalkulua, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).	687
162. Taula: Nagusitasun-eremuetan dagoen euskaldunen dentsitatea. Hego Euskal Herria, 1991-2011.....	733
163. Taula: Etxetako erabilera eremu soziolinguistikoetan. Hego Euskal Herria, 1991-2011.....	734

164. Taula: Udalerrien, hiztunen, euskaldunen eta etxean soilik edo nagusiki euskaraz mintzatzen diren euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	736
165. Taula: Udalerrien eta hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016	742
166. Taula: Hiztunak, etxeko erabileraren arabera multzokatze xehearen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2011	751
167. Taula: Hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzokatze xehearen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2016	754
168. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan, etxeko erabileran eta kalekoan; eskualdeen sailkatzea nagusitasun-eremuetan. Hegoaldea, EAE, herrialdeak, eta eskualdeak 2011 eta 2016	769
169. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran; udalerrien sailkatzea nagusitasun-eremuetan. 5.000 biztanle edo gehiagoko udalerriak, Hegoaldea, 2011.....	770
170. Taula: Hiztunak eta euskararen pisua etxeko erabileran; udalerrien sailkapena nagusitasun-eremuetan. 5.000 hiztun baino gutxiagoko udalerriak, EAE, 2011.....	784
171. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran; Euskalgeoe eskualdeen sailkapena nagusitasun-eremuetan. Nafarroa Garaia, 2011.....	787
172. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko zein kaleko erabileran. Hegoaldea, EAE, herrialdeak, eta eskualdeak, 1991-2011/2016	789
173. Taula: Euskararen erabilera etxean, kalean, aurrez aurreko harremanetan eta harreman informaletan, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 1991-2016	794
174. Taula: Harreman informaletan euskararen erabilera %etan adierazita, zonaldeka. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016	816
175. Taula: Hiztunen erabilera-ohiturak guraso eta seme-alabekiko, eta hortik eraikitzen diren BATI, HAI eta Vila indizeak. Euskal Herria, administrazio eremuen arabera, 2016	830
176. Taula: Seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturak eta BATI, HAI zein Vila indizeak. Galizia, Katalunia eta Euskal Herria administrazio-eremuka, 2016-2018. Seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiztunak.	832
177. Taula: Seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturak eta BATI, HAI zein Vila indizeak. Galizia, Katalunia eta Euskal Herria administrazio-eremuka, 2013-2016. Hiztun guztiak.	833
178. Taula: Hiztunen lehen hizkuntzaren eta hizkuntza-gaitasunaren alderaketa orokorra. Euskal Herria, 2016	840
179. Taula: Etxeko erabilera, lehen hizkuntzaren arabera. Hegoaldea, 2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	855
180. Taula: Hizkuntza-bilakaerari buruzko hainbat daturen alderaketa: Hegoaldeko Zentsuak eta Inkesta Soziolinguistikoa. Hegoaldea, 1991-2016	870
181. Taula: Lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran hizkuntza gutxituak duen pisua eta hizkuntzaren bizi-indarraren indizea. Hego Euskal Herria, Galizia, Kanada eta Herrialde Katalanetako hainbat eremu, 2011-2018	874

182. Taula: Lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran euskarak duen pisua eta bizi-indarraren indizea, hiztunak bizi diren nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	875
183. Taula: Transmisioaren eta hizkuntza-bilakaeraren azterketa bateraturako landutako datuak zehatz. Euskal Herria, 2016.....	886
184. Taula: A, B eta C belaunaldien erabilerari eta gaitasunari buruzko hainbat datu alderagarri, bizitzako zenbait unetan.....	890
185. Taula: Hiru belaunaldien hizkuntza-bilakaera lantzeko sortu ditugun datuak. Euskal Herria, 1939-2016.....	893
186. Taula: Landutako sei ardatzetan euskara-erdaren egungo egoeraren berri ematen diguten bederatzi adierazleren laburpen-aula. Euskal Herria, 2011-2021.....	924

GRAFIKOEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Grafikoa: Zentsuetako “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	157
2. Grafikoa: Inkesta soziolinguistikoko “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 1991 (16 urtetik gorako hiztunak)	163
3. Grafikoa: Inkesta soziolinguistikoko “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	164
4. Grafikoa: Gaitasun erlatiboari buruzko galderaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak)	164
5. Grafikoa: Zentsuetako “etxeko erabilera” galderaren emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak)	168
6. Grafikoa: Hekn-ko “kale-erabilera” behatuaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (2 urtetik gorako hiztunak).....	169
7. Grafikoa: Erabilerrari buruzko galdera xeheen emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	175
8. Grafikoa: Erabilerrari buruzko adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	176
9. Grafikoa: Erabilera trinkoa. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	180
10. Grafikoa: Hainbat esaldirekiko iritziak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	183
11. Grafikoa: Euskara sustatzeari buruzko adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	185
12. Grafikoa: Zentsuetako “lehen hizkuntza” galderaren emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	202
13. Grafikoa: Gurasoen tipologiaren arabera transmisioa. Eae, 2001 (bi gurasoekin bizi diren 2-29 urteko hiztunak).....	204
14. Grafikoa: Lehen hizkuntzari buruzko galderaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	207
15. Grafikoa: Euskaldunak, lehen hizkuntzaren arabera. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak)	207
16. Grafikoa: Elkarrizketatuen adinaren eta gurasoen hizkuntza-profilaren arabera transmisioa isl-ko txostenean. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	208
17. Grafikoa: Elkarrizketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza, gurasoen hizkuntza-profilaren arabera isl-ko txostenean. Euskal herria, 2016 (3-15 urteko hiztunak)	209

18. Grafikoa: Bila indizearen emaitzak IV. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2006 (5 urtetik gorako hiztunak).....	212
19. Grafikoa: Bila indizearen emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztun euskaldunak).....	213
20. Grafikoa: Euskararen irabaziak eta galerak vi. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	214
21. Grafikoa: Euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten ehunekoa. Eae, 1981-2021 (%).....	277
22. Grafikoa: Hitzunen lehen hizkuntza, jaiotza-lekuaren arabera. Hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza euskara dutenek osatzen duten %a).....	387
23. Grafikoa: Kale-erabileraren harremana hizkuntza-gaitasunarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016.....	426
24. Grafikoa: Kale-erabileraren harremana lehen hizkuntzarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016.....	428
25. Grafikoa: Kale-erabileraren harremana etxeko erabilerarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016.....	430
26. Grafikoa: Hekn-ren kale-erabilerari buruzko datuak eta euskararen kale-erabilera haztatuaren emaitzak. Euskal herria, 1991-2016 (euskarazko elkarriketetan parte hartzen ari ziren hiztunen %-a).....	439

Bigarren liburukia

27. Grafikoa: Haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera. Hego Euskal Herria, 1906-2021 (%).....	584
28. Grafikoa: Lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua, udalerriak XX. mendearen hasieran euskarak zuen pisuaren arabera bi multzotan banatuta. Hego Euskal Herria, 1906-2006 (%).....	588
29. Grafikoa: Euskal Herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak batez beste izan duen pisua, jaiotze urtearen eta bizitokiaren arabera, 1916-2001 (%ek eremu eta urte-tarte bakoitzaren barruan euskarak lehen hizkuntzan izandako pisua adierazten dute)	592
30. Grafikoa: Jaiotako haurren banaketa, nagusitasun-eremuen arabera (nagusitasun-eremuak, haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).	595
31. Grafikoa: Nagusitasun-eremuen bilakaera, urtez urte bertan jaiotako haur kopuruaren arabera (nagusitasun-eremuak, haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).	596
32. Grafikoa: Nagusitasun multzo xeheen bilakaera, jaiotako haur kopuruaren arabera (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).	597
33. Grafikoa: Arnasguneen bilakaera, nagusitasunaren arabera, multzokatze xehean oinarrituta (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen	

pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%ak Hegoaldean jaiotako haur guztiekiko dira).....	598
34. Grafikoa: Erdal nagusitasun-eremuen bilakaera, nagusitasunaren arabera, multzokatze xehean oinarrituta (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikiak H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%ak Hegoaldean jaiotako haur guztiekiko dira).	600
35. Grafikoa: Ahozko hizkuntza-gaitasuna. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016* (%).....	604
36. Grafikoa: Ahozko hizkuntza-gaitasuna, euskal/erdal nagusitasunaren araberrako multzokatzea. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016* (%).....	606
37. Grafikoa: Ahozko hizkuntza-gaitasuna. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%)	608
38. Grafikoa: Euskarazko hizkuntza-gaitasuna multzo metatuetan. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%).....	612
39. Grafikoa: Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 10 urtetik gorako hiztunak, EAE, 1981-2021 (adin-tarte bakoitzeko euskaldunen %)	614
40. Grafikoa: Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 10 urtetik gorako hiztunak, Nafarroa Garaia, 1986-2011 (adin-tarte bakoitzeko euskaldunen %)	615
41. Grafikoa: Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016 (%).....	616
42. Grafikoa: Hizkuntza gaitasuna, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	617
43. Grafikoa: Hizkuntza gaitasuna, adinaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (%)	620
44. Grafikoa: Hizkuntzen erabilera kalean eta aurrez aurreko harremanetan. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %)	624
45. Grafikoa: Hizkuntzen erabilera aurrez aurreko harremanetan. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %).....	625
46. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako, etxeko eta kaleko erabilera. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	628
47. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako, etxeko eta kaleko erabilera. 16 urtetik gorako hiztunak, Hego Euskal Herria, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	629
48. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabilera. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (batez besteko erabilera, %)	622
49. Grafikoa: Euskara-erdaren batez besteko erabilera aitortua hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 2016 (%)	634
50. Grafikoa: Euskararen erabilaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera izandako aldea 1991-2016).....	637

51. Grafikoa: Euskara-erdaren batez besteko erabilera hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzunak, 2016 (%).....	638
52. Grafikoa: Euskararen batez besteko erabileraren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabileran 1991tik 2016ra izandako aldea, %tan).....	642
53. Grafikoa: Aurrez aurreko harreman-sareen osaera, kideak euskaldunak diren edo ez aintzat hartuta. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 2016 (batez besteko osaera, %).....	645
54. Grafikoa: Hitzunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten pisua, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 2016 (batez besteko osaera, %).....	647
55. Grafikoa: Hitzunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten batez besteko pisuaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (2016ko balioaren eta 1991koaren arteko aldea, %)	650
56. Grafikoa: Hizkuntzen erabilera aurrez aurreko harremanetan, mintzakideak ere euskaldunak direnean. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %)	652
57. Grafikoa: Mintzakidea euskalduna den kasuetan euskara-erdaren batez besteko erabilera aitortua hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 2016 (%)	654
58. Grafikoa: Euskaldunekin euskararen erabilerak izan duen bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabileran izandako aldea 1991tik 2016ra).....	657
59. Grafikoa: Euskararen erabilera, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016 eta 2021 (batez besteko erabilera, %)	659
60. Grafikoa: Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan, adinaren arabera. Euskal Herria, 16 urtetik gorako hitzunak, 2016-2021 (batez besteko erabilera, %)	660
61. Grafikoa: Euskararen erabilera kalean, adinaren arabera. Euskal Herria, 2 urtetik gorako hitzunak, 1991-2021 (batez besteko erabilera, %)	662
62. Grafikoa: Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan eta kalean. Euskal Herria, 16-24 urteko gazteak, 1991-2016 (batez besteko erabilera, %).....	664
63. Grafikoa: Kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	667
64. Grafikoa: Hitzunen banaketa eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	668
65. Grafikoa: Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (2 urtetik gorako hitzunak, %).....	670
66. Grafikoa: Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 2016 (%).....	671

67. Grafikoa: Hitzunen banaketa eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 2016 (%)	676
68. Grafikoa: Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016 (2 urtetik gorako hitzunak, %).	677
69. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hitzunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %).	678
70. Grafikoa: Euskal hitzunen banaketa eta aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren osaera, hitzunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	679
71. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hitzunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %).	680
72. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %).	681
73. Grafikoa: Euskal hitzunen banaketa eta aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren osaera, hitzunen hizkuntza gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	682
74. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %).	683
75. grafikoa: Hitzun-komunitateak Euskal Herrian, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak)	689
76. Grafikoa: Hitzun-komunitateak Euskal Herrian, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak). Geruzaz geruzako ikuspegia.....	690
77. Grafikoa: Hitzun euskaldunen hizkuntza-gaitasuna, euren erabilera-mailaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak, %)	694
78. Grafikoa: Hitzun euskaldunen erabilera-maila hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak, %)	695
79. Grafikoa: Euskararen erabilera, hitzunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (*); egoera guztiak kontuan hartuta, mintzakideak euskaldunak izan edo ez (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %)	697
80. Grafikoa: Euskararen erabilera, hitzunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (*); euskara erabiltzeko aukera dagoen egoerak soilik aintzat hartuta, hots, mintzakideak ere euskaldunak direnean (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %).....	700
81. Grafikoa: Euskararen erabilera, hitzunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (*); egoera guztiak kontuan hartuta, mintzakideak euskaldunak izan edo ez (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %).....	702

82. Grafikoa: Aurrez aurreko harreman-sareen osaera, kideak euskaldunak diren edo ez aintzat hartuta. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991- 2016 (sarean euskaldunek osatzen duten batez besteko %a)	703
83. Grafikoa: Euskararen erabilera, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (*); euskara erabiltzeko aukera dagoen egoerak soilik aintzat hartuta, hots, mintzakideak ere euskaldunak direnean (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %)	704
84. Grafikoa: Egungo hiztunen harreman-sareen osaeraren arabera balizko harremanen nahitaezkotasun eta aukeren egitura euskara-erdarak erabiltzeari begira. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)	708
85. Grafikoa: Euskara-erdaren erabilera posiblearen ibiltartea (gutxieneko erabilera posibletik gehienekora) eta erabilera aitortua. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)	709
86. Grafikoa: Erabilera eroso eta erabilera aitortua. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta hiztun euskaldunak)	711
87. Grafikoa: Erabilera aitortua, gutxieneko erabileraren, gehienekoa eta erosoaren erreferentzien argitan. 16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (%)	712
88. Grafikoa: Nahitaezkotasunaren eta aukeren egitura harremanetan. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)	713
89. Grafikoa: Erabilera aitortua eta erabilerarako erreferentziak (gutxienekoa, gehienekoa eta erosoak). Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak, %)	714
90. Grafikoa: Euskararen inguruko herritarren iritziak: hiru esaldiekiko adostasuna-desadostasuna eta jarriaren arabera tipologia. Euskal Herria, 2016	716
91. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen balizko motibazioen arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %)	719
92. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen balizko motibazioen arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %)	720
93. Grafikoa: Euskararen batez besteko erabilera kalean, udalerriko kaleko erabilera-mailaren multzoen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)	724
94. Grafikoa: Etxean euskaraz eta euskaraz zein gaztelaniaz egiten dutenak, udalerriko etxeko erabilera-mailaren multzoen arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	724
95. Grafikoa: Euskarazko hizkuntza-gaitasuna, etxeko erabileraren multzo xhehen arabera. Hegoaldea, 2011	725
96. Grafikoa: Hiztunen ahozko hizkuntza-gaitasuna, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)	728
97. Grafikoa: Euskararekiko jarrera, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2016	729

98. Grafikoa: 5-9 urte bitarteko haurren lehen hizkuntza, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2011	730
99. Grafikoa: Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	738
100. Grafikoa: Euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	739
101. Grafikoa: Etxean soilik edo nagusiki euskaraz mintzatzen diren euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	740
102. Grafikoa: Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016	744
103. Grafikoa: Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko eta etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016 (*)	746
104. Grafikoa: Kaleko eta etxeko erabileran euskarak izan duen batez besteko pisua, udalerriko erabileraren 1991ko multzokatze xehearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016	748
105. Grafikoa: Hiztunen banaketa, nagusitasun-eremuetan, kaleko eta etxeko erabileran oinarrituta. Hegoaldea, 1991-2016	756
106. Grafikoa: Hiztunen banaketa, kaleko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	759
107. Grafikoa: Hiztunen banaketa, etxeko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	760
108. Grafikoa: Hiztunak herrialdez herrialde, bizi direneko nagusitasun-eremuaren arabera. Hegoaldea, 2016* (%)	761
109. Grafikoa: Euskaldunen banaketa, etxeko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	763
110. Grafikoa: Etxean euskaraz hitz egiten duten euskaldunen banaketa, etxeko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	764
111. Grafikoa: Hiztunak nagusitasun-eremutan, bizi diren herrialdearen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)	765
112. Grafikoa: Etxeko eta kaleko erabilera Hegoaldeko eskualdeetan, 2011 eta 2016 (%)	766
113. Grafikoa: 50.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	774
114. Grafikoa: 20.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	775
115. Grafikoa: 10.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	777
116. Grafikoa: 5.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	778
117. Grafikoa: Euskararen erabilera etxean, kalean, aurrez aurreko harremanetan eta harreman informaletan, herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016	795

118. Grafikoa: Euskararen erabilera etxean, harreman informaletan eta kalean, herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016.....	800
119. Grafikoa: Etxeko, kaleko eta harreman informaletako erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera (1991-2016 arteko aldea eta alde horrek adierazten duen bilakaera erlatiboa), herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016	801
120. Grafikoa: Arnasguneen pisu demografikoaren bilakaera, etxeko eta kaleko erabilera oinarrituta, herrialdearen arabera. Nafarroa Garaia, Bizkaia eta Gipuzkoa, 1991-2011/2016 (hasieran zuen pisuarekiko bilakaera, %etan adierazita).....	803
121. Grafikoa: Etxeko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera, eskualdeka (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hegoaldea, 1991-2011.....	805
122. Grafikoa: Etxeko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera erlatiboa, eskualdeka (1991 eta 2011 arteko aldeak, 1991ko erabilera-mailarekiko osatzen duen %a). Hegoaldea, 1991-2011	806
123. Grafikoa: Kaleko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera, hainbat eskualdetan (2016ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hegoaldea, 1991-2016.....	812
124. Grafikoa: Kaleko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera erlatiboa, hainbat eskualdetan (1991 eta 2016 arteko aldeak, 1991ko erabilera-mailarekiko osatzen duen %a). Hegoaldea, 1991-2016	813
125. Grafikoa: Harreman informaletan euskararen erabilera %etan adierazita, zonaldeka. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016.....	817
126. Grafikoa: Euskaldunak, euren aurrez aurreko harreman-sarean euskaraz dakiten hiztunek duten pisuaren arabera. 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, Euskal Herria, 2016.....	818
127. Grafikoa: Lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%etan adierazita), 5-9 eta 35-39 urteko hiztunengan. Eae eta nafarroa garaia, 1986-2021	823
128. Grafikoa: Seme-alabekiko erabilera, gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskara ondo ulertzen duten 50 urtetik beherako gurasoak. Euskal herria, 2016 (euskaraz batez beste, %-a).....	826
129. Grafikoa: Euskararen batez besteko pisua seme-alabekiko erabilera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskara ondo ulertzen duten 50 urtetik beherako gurasoak. Euskal herria, 1991-2016	828
130. Grafikoa: Belaunaldiarteko transmisioaren indizea (bati) hizkuntza gutxituetan, hiztun guztiak aintzat hartuta. Galizia, herrialde katalanak eta euskal herria administrazio-eremuka, (2013-2016).....	834
131. Grafikoa: Hizkuntza gutxituaren belaunaldiarteko irabazien vila indizea, hiztun guztiak aintzat hartuta. Galizia, herrialde katalanak eta euskal herria administrazio-eremuka, (2013-2016).....	835
132. Grafikoa: Jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdaldunen hizkuntza-gaitasuna euren bizitzako lehen urteetan eta “gaur egun”. Euskal herria, 2001.....	843
133. Grafikoa: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaera jatorrizko euskaldun eta jatorrizko erdaldunengan. Euskal herria, 2016.....	844
134. Grafikoa: Jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdaldunen artean zenbatek ikasi duten “beste” hizkuntza. Euskal herria, 2016 (%).....	846

135. Grafikoa: “Egungo” gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak, adinaren arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 2016 (%)	847
136. Grafikoa: “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak, adinaren arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 2016 (%)	847
137. Grafikoa: Gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak, nagusitasun-eremuen arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Hego euskal herria, 2016 (%).....	849
138. Grafikoa: “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak, nagusitasun-eremuen arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Hego euskal herria, 2016 (%).....	850
139. Grafikoa: Jatorrizko elebidunen hizkuntza-gaitasunezko nagusitasuna (zein hizkuntzatan aritzen diren errazago). Euskal herria, 2016 (%).....	851
140. Grafikoa: Gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 1991-2016 (%).....	852
141. Grafikoa: “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 1991-2016 (%)	852
142. Grafikoa: Jatorrizko elebidunen hizkuntza-gaitasunezko nagusitasuna. Euskal herria, 1991-2016 (%).....	853
143. Grafikoa: Jarraipena eta ordezkapena hizkuntza-bilakaeran. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (%)	857
144. Grafikoa: Jarraipena (ee=h1); egungo etxeko erabileran lehen hizkuntzari eusten dioten hiztunak, hizkuntzaren arabera. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (%ak hitzun guztiekiko).....	859
145. Grafikoa: Hizkuntzen euste-indarra, lehen hizkuntzaren arabera. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza multzo bakoitzarekiko %ak).....	860
146. Grafikoa: Hizkuntzen erakarpen-indarra, lehen hizkuntzaren arabera. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza multzo bakoitzarekiko %ak).....	862
147. Grafikoa: Euskararen eta gaztelaniaren euste- eta erakarpen-indarrak. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (eutsi zitekeenarekiko %ak; erakarri zitekeenarekiko %ak).....	863
148. Grafikoa: Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran euskarari eragiten dioten ordezkapenak. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	865
149. Grafikoa: Hizkuntzen arteko erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren saldo garbiak. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	866
150. Grafikoa: Euskararekiko ordezkapen-fluxuak eta ordezkapen-saldo garbia. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 1991-2011	868
151. Grafikoa: Hizkuntzen bizi-indarraren indizea. 5 Urteetik gorako hiztunak, hego euskal herria, 2011.....	872
152. Grafikoa: Euskararen eta gaztelaniaren euste-indarra, hiztunak bizi diren udalerrian euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera (nagusitasun hori etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera multzo xeheetan aztertuta). 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	876

153. Grafikoa: Euskararen eta gaztelaniaren erakarpen-indarra, hiztunak bizi diren udalerrian euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera (nagusitasun hori etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera multzo xeheetan aztertuta). 5 Urtetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	877
154. Grafikoa: B belaunaldiaren erabilera erosoaren kalkulua eta erabilera aitortua seme-alabekin eta gurasoekin. Euskal herria, 2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)	889
155. Grafikoa: A eta B belaunaldien erabilera euren seme-alabekin, jaio eta lehenengo urteetan (euskararen batez besteko erabilera, %). Euskal herria	891
156. Grafikoa: B belaunaldiaren hizkuntza-bilakaera. Euskal herria, 1969-2016	894
157. Grafikoa: Guraso/seme-alaben arteko erabileraren bilakaera, belaunaldiak eta hizkuntza-bilakaera aintzat hartuta. Euskal herria 1969-2016	897
158. Grafikoa: Euskara-erdaren egungo egoeraren berri ematen diguten zortzi adierazleren laburpena. Euskal herria, 2011-2021	925

IRUDIEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Irudia: Soziolinguistikaren ikerketa-eremua zentzu zabalean hartuta	13
2. Irudia: Hizkuntza gutxituen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea neurtzeko ardatz nagusiak, azterturiko literatura soziolinguistikokoaren arabera	64
3. Irudia: Hizkuntza gutxituen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea neurtzeko erabil ditzakegun ardatz nagusien artean zein diren aztergarriak demolinguistikatik.....	70
4. Irudia: Gizabanakoen elebitasun-mailen sailkapena	74
5. Irudia: Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko aldebiko harremana	86
6. Irudia: Hedadura zabaleko eragiketa demolinguistiko egonkorrak Euskal Herrian (1981-2021)	134
7. Irudia: Euskararen ezagutzari buruzko galderak zentsuetan, 2011ko adibidea.....	154
8. Irudia: Euskarazko hizkuntza-gaitasunari eta gaitasun erlatiboari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	161
9. Irudia: Gaztelaniazko hizkuntza-gaitasunari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2001	161
10. Irudia: Euskarazko hizkuntza-gaitasunari eta gaitasun erlatiboari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	162
11. Irudia: Etxeko hizkuntzari buruzko galdera zentsuetan, 2011ko adibidea.....	167
12. Irudia: Etxeko eta familiako kideekiko erabilerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	172
13. Irudia: Familia-girotik kanpoko erabilerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	173
14. Irudia: “Euskararen erabileraren tipologia” adierazle sintetikoa nola osatzen den	177
15. Irudia: Iritzi eta jarrerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	181
16. Irudia: Etxeko eta familiako kideen hizkuntza-profilari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	195
17. Irudia: Familia-girotik kanpoko harreman-sarearen hizkuntza-profilari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	197
18. Irudia: Lehen hizkuntzari buruzko galdera zentsuetan, 2011ko adibidea	201
19. Irudia: Elkarriketatuen, euren gurasoen eta euren seme-alaben lehen hizkuntzari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	205
20. Irudia: Tesiaren ikerketa-galdera orokorrak eta helburu-galdera zehatzak	228

21. Irudia: Gune soziolinguistikoak eta nagusitasun-eremuak	371
22. Irudia: Urteka udalerrri batean jaiotakoen lanketa, EAEn eta Nafarroa Garaian bizi direnekin, Hegoaldeko lagina osatzerraino (1950. urterako Legazpiko laginaren adibidea)	377
23. Irudia: Bosturtekoen lanketa, jatorrizko datu xehetatik, lagina osatzerraino (1949-1953 bosturterako Legazpiko laginaren adibidea).....	379
24. Irudia: HEKN-n informazioa jasotzeko erabili den fitxa. Euskal Herria, 2016.....	408
25. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasuna adierazle sintetikoa eraikitzeko prozesuaren azalpena, lau urratsetan.....	467
26. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasuna adierazlearen kategorien kokapen logikoa euskara-erdaren ezagutza bi dimentsioko eremu batean irudikatuta	472
27. Irudia: Hizkuntza-gaitasuna adierazlea dimentsio bakarrera ekarrita	473
28. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasunaren sailkapen xehearen eta soziolinguistikan arruntak diren hainbat terminoren arteko baliokidetasuna.....	477
29. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak, euskararen ikuspegitik	480
30. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak, gaztelaniaren/frantsesaren ikuspegitik	481
31. Irudia: Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle sintetikoetara	484
32. Irudia: Euskararen erabilera aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara.....	485
33. Irudia: Erabilera aztertzeako jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortu ditugun adierazle bakunak.....	487
34. Irudia: Harreman-sareen euskalduntasuna aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara	492
35. Irudia: Harreman-sareak aztertzeako jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortu ditugun adierazle bakunak.....	493
36. Irudia: Euskaldunek euskaldunekin egiten duten erabilera aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara	500
37. Irudia: Euskaldunekin egiten den erabileraren azterketan, jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortutako adierazle bakunak.....	501
38. Irudia: Harreman-sareen euskalduntasunaren, euskararen erabilera orokorraren eta euskaldunekiko erabileraren azterketa ISLn oinarrituta, adierazle bakunetatik adierazle sintetikoetara.....	509
39. Irudia: 'Familiako erabilera' adierazle sintetikoaren osaera	517
40. Irudia: Egoera informaletako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera.....	522
41. Irudia: Merkataritzako eta zerbitzu publikoetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera.....	527

42. Irudia: Aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera (laburtua).....	531
43. Irudia: Aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera (xehea)	532

Bigarren liburukia

44. Irudia: Aztertuko ditugun hiru belaunaldien kokapena denbora-lerroan	883
45. Irudia: Hizkuntza-gaitasuna, erabilera eta motibazioa, ‘gaitasunean indartsu, erabileran ahul’ ikuspegian eta guk aurkeztutako ikuspegi berrituan. Euskal Herria, 2022	940
46. Irudia: Nagusiki erdaraz bizi diren euskarazko hizkuntza-gaitasun ahuleko hitzun euskaltzaleen sorgin-gurpila.....	990

MAPEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Mapa: Euskaldunen dentsitateari buruzko mapak VI. Mapa Soziolinguistikoan. EAE, 1986-2016 (5 urtetik gorako hiztunak)	187
2. Mapa: Euskararen kaleko erabilera eskualdeka, 2001 (%).....	192
3. Mapa: Hegoaldeko udalerriak, euskarak XX. mende hasieran izan zezakeen bizi-indarraren arabera bi multzotan bereizita (1904-1908 urteetan jaiotakoen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera egindako bereizketa; muga % 20an jarrita).....	398

Bigarren liburukia

4. Mapa: Eskualde mailako nagusitasun-eremuak. Hego Euskal Herria, 2011-2016.....	772
5. Mapa: Nagusitasun-eremuak, etxeko erabileraren arabera (udalerriak EAEn eta Euskalgeo-ko eskualdeak Nafarroa Garaian). Hegoaldea, 2011	781
6. Mapa: Etxeko euskararen erabileraren bilakaera, eskualdeka (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hego Euskal Herria, 1991-2011.....	807
7. Mapa: Etxeko euskararen erabileraren bilakaera, EAE-ko udalerrietan eta Nafarroa Garaiko Euskalgeo eskualdeetan (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %), 1991-2011.....	808
8. Mapa: Kaleko euskararen erabileraren bilakaera, eskualdeka. Hego Euskal Herria, 1991-2016.....	814

LABURTZAPENEN ZERRENDA

AAH – Aurrez aurreko harremanak
BAEN - Belaun Arteko Etenaren Neurria
BATI - Belaunaldiarteko transmisioaren indizea
CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas
CLF - Conseil de la Langue Française
EAE – Euskal Autonomi Erkidegoa
EAS – Euskararen Adierazle Sistema
EE – Etxeko erabilera
EH - Euskal Herria
EKB - Euskal Kulturaren Batzarrea
ODA - Euskararen osasun-diagnostikorako aplikazioa
EULIB - Enquesta d'Usos Lingüístics a les Illes Balears
EULP - Enquesta d'usos lingüístics de la població
EUSTAT – Euskal Estatistika Erakundea
GIDS - Graded Intergenerational Disruption Scale
H1 – Lehen hizkuntza
HAI - Hizkuntza-aldaletaren indizea
HB - Hizkuntza-bilakaera
HEH – Hego Euskal Herria
HEKN – Hizkuntzen Erabileraren Kale-neurketak
HG – Hizkuntza-gaitasuna
HINBE- Hizkuntza INdarBerritzea
HPS – Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza (Eusko Jaurlaritza)

HSE – Harreman-sareak eta Erabilera
HZ – Hegoaldeko Zentsuak
IBESTAT – Institut d’Estadística de les Illes Balears
ICL - Índex de Canvi Lingüístic
IDESCAT - Institut d’Estadística de Catalunya
IEH – Ipar Euskal Herria
IGE - Instituto Galego de Estatística,
INE – Instituto Nacional de Estadística
INED - Institut national d’études démographiques
INSEE - Institut National de la Statistique et des Études Économiques
ISL – Inkesta Soziolinguistikoa
ITI - Índex de transmissió Intergeneracional lingüística
IVAP-HAEA – Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea
NASTAT – Nafarroako Estatistika Erakundea
NFK – Nafarroako Foru Komunitatea
NG – Nafarroa Garaia
MZP – Merkataritza eta zerbitzu publikoak
RLS - Reversing Language Shift
SEI - Euskal Soziolinguistika Institutua sortzen
SLK – Soziolinguistika Klusterra
UEMA - Udalerrri Euskaldunen Mankomunitatea
UZEI - Unibertsitate Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea

EUSKARAZKO TERMINOEN ORDAINAK GAZTELANIAZ, FRANTSESEZ ETA INGELESEZ

	Gaztelaniaz:	Frantsesez:	Ingelesez:
Bertako hizkuntza (edo berezko hizkuntza)	Lengua propia; lengua autóctona	Langue autochtone	Native language
Demolinguistika	Demolingüística	Démolinguistique	Demolinguistics
Erabilera-arau	Normas de uso	Normes d'usage	Usage norms
Erabilera-eremu	Ámbito de uso	Domaine d'utilisation	Language domain
Gatazkaren soziolinguistika	Sociolingüística del conflicto	Sociolinguistique du conflit	Conflict sociolinguistics
Gutxitze (edo minorizazio)	Minorización	Minorisation	Minorization
Hizkuntza gutxitu	Lengua minorizada; lengua subordinada	Langue minorisée; langue minorée	Minorized language; subordinated language
Hizkuntza hil	Lengua muerta	Langue morte	Dead language
Hizkuntza menderatzaile	Lengua dominante	Langue dominante	Dominant language
Hizkuntza ugaltzea	Reproducción de la lengua	Reproduction de la langue	Language reproduction
Hizkuntza-bilakaera	Movilidad lingüística	Mobilité linguistique	Linguistic mobility
Hizkuntza-erabilera	Uso lingüístico; uso de la lengua	Usage de la langue; usage linguistique	Language usage
Hizkuntza-gaitasun	Competencia lingüística; conocimiento lingüístico	Compétence linguistique; connaissance linguistique	Linguistic competence; language knowledge
Hizkuntza-gatazka	Conflicto lingüístico	Conflit linguistique	Linguistic conflict
Hizkuntza-hautaketa	Elección de la lengua	Élection de la langue	Language choice
Hizkuntza-jarraipen	Continuidad lingüística	Continuité linguistique	Language maintenance
Hizkuntza-jarrera	Actitud lingüística	Attitude linguistique	Language attitude
Hizkuntza-komunitate	Comunidad lingüística	Communauté linguistique	Linguistic community
Hizkuntza-leialtasun	Lealtad lingüística	Fidélité linguistique	Language loyalty
Hizkuntza-normalizazio	Normalización lingüística	Normalisation linguistique	Linguistic normalization
Hizkuntza-ordezkapena	Sustitución lingüística; desplazamiento lingüístico	Substitution linguistique; transfert linguistique	Language shift; language transfer
Hizkuntza-transmisio	Transmisión lingüística	Transmission linguistique	Linguistic transmission
Hizkuntza-ukipen	Contacto de lenguas; contacto lingüístico	Contact de langues	Language contact
Indarberritze	Inversión del desplazamiento lingüístico	Inversion du transfert linguistique	Reversing language shift
Kodea negoziatzea	Negociación de código	Négociation du code	Code negotiation
Kode-aldaketa	Alternancia de códigos	Alternance codique	Code switching
Komunikazio-egoera	Situación comunicativa	Situation communicative	Communicative situation
Motibazio	Motivación	Motivation	Motivation
Motibazio instrumental	Motivación instrumental	Motivation instrumentale	Instrumental motivation
Motibazio integratzaile	Motivación integrativa	Motivation intégrative	Integrative motivation
Soziolinguistika	Sociolingüística	Sociolinguistique	Sociolinguistics

SARRERA

Ez naiz neutrala, baina objektiboa izan nahi dut

Legazpin jaio nintzen, 1967. urtean, sukar industrialaren garai betean, oraindik Franco diktadorea agintean zegoela. *Baby boom* garaiko umea naiz, autoak kaleetan eta zuri-beltzeko telebistak etxeetan ugaritzen hasi ziren garaian munduratu. Ordurako nagusiki erdalduna zen Legazpi hartan, etxetik jaso genuen euskara eta euskararekiko maitasuna. Ikastolako umea naiz, eta oraindik nirekin ditut garai hartako oroitzapen-soinu-usainak: haurren zalaparta Elizak utzitako lokaletatik jolasgaraian kalera jaisten ginenean, gurasoak tortillak egiten herriko festetan ikastolaren txosnan, inspektore frankisten bisitek guri eta irakasleei eragiten ziguten larritasuna, Iratxeko udalekuan suaren bueltan kantatzen genituen kanta subertsiboak...

Bizipen horiekin guztiekin zerikusi zuzena du tesirako hartu dudan gaiak eta gai hori bizitzeko dudak moduak. Euskararen egoerarekin obsesionatuta bizi den milaka euskaldunetako bat gehiago naiz. Euskara osasuntsu ikusi nahiko nuke. Eta izua eragiten dit gure herriak, lehenago beste askok bezala, bestelakotuta buka dezakeela pentsatze hutsak (Irlandaren mamua beti mingarri gure irudimenean). Tesia egiten aritu naizenean ere, aldarte-aldaketa nabarmenak izan ditut lantzen nuen azpigiaren eta egiten nituen “aurkikuntza” txikien arabera: datu edo joera itxaropentsu bat jo orduko pizten zitzaidan umorea (“ez gaitunk, ez, makalak!”); datu ezkorrekin batera iluntzen zitzaidan kopeta (“begira, horretan ere uste baino ahulago gaude”). Argi utz dezadan, beraz, hasieratik, ez naizela neutrala tesian aztertuko dudak gaiarekiko.

Hautzaroa atzean utzita, nerabezaroen Donostia inguruan bizitzea egokitu zitzaigun. Legazpin baino are ahulago zegoen euskara Gipuzkoako hiriburuan. Erdara zen nagusi, baita Santo Tomas Lizeoko ikasle gehienon ahotan ere. Euskara zinez maite duen baina lagunartean nagusiki erdaraz aritzen den espeziekoa izan nintzen nerabe eta lehen gaztaroko garai urrun eta mugitu haietan. Urteak beharko nituen berriro nigan euskara hizkuntza nagusi bihurtzeko.

Gazte garaian, berriz, Bilbora joan nintzen ikastera, mundua aldatu behar genuen, eta Soziologia ikasketak aukeratu nituen. Etxean ikasitako Jesusen “egia ezagutuko duzue, eta egiak aske egingo zaituzte” hartatik azkar aldatu ginen Che Guevararen “Egia beti da iraultzailea” lelori. Nolanahi ere, “egia”, errealitatearen argazki ahalik eta objektiboena, kemenez/gogoz bilatu beharreko altxorra

zen ni bezalako soziologogaiantzat. Errealitate soziopolitiko-ekonomiko-kultural-linguistikoaren ezagutza ahalik eta sakon-zehatzena eskuratzea ezinbesteko eginbeharra zen ondoren errealitate hori eraldatzekotan. Fede horretan sinetsita egin nituen soziologia-ikasketak eta geroztik espiritu horrekin aritu izan gara lanean proiektu ugarian. Beti errealitatearen argazki ahalik eta zehatzena bilatuz. “Egiak” batzuetan min egin zezakeela ondo jakin arren, ahal zen neurrian egia gordina, makillatu gabea, bilatzen saiatuz. Barruko aldarte horretatik heldu nion tesigintzari ere.

Tesiaz

Izenburuak adierazten duen bezala, euskararen egoera soziala eta bilakaera aztertzeko tresna metodologiko egokiak sortzea izan da tesi honen iparrorratza. Gure ahalegina paradigma positibistaren tradizioan kokatu da bete-betean. Eta hortik ekarpen bat egin izan nahi diogu demolinguistikaren diziplinatik hizkuntza gutxituei buruzko soziolinguistikaren lan-eremuari.

Zehatzago esanda, tesi hau euskal demolinguistikak duen tresna multzoa zabaltzeko eta hobetzeko sormen-saiakera bat da. Saiakera horretan, hizkuntza gutxituen inguruan dagoen jakintza soziolinguistikotik abiatuta, nazioarteko jarduera demolinguistikoa inspirazio-iturri hartuta eta irudimenari eraginginda, euskararen inguruko hiru eragiketa estatistiko nagusik (HZ, HEKN eta ISLk) adierazle berriak sortzeko zer-nolako aukerak eskaintzen dituzten ikertu da. Eta hainbat adierazletan gauzatu ditugu aukera horiek.

Tesi honek baditu, doktoregaiaren adinaz gain, atipiko samar egiten dituen beste bi ezaugarri, gutxienez. Batetik, lantzen duen gaitegiaren zabaltasuna. Hizkuntza gutxituen demolinguistikatik landu ohi diren funtsezko alderdi guztiak barnebiltzen saiatu gara tesian. Ez da ohiko hautua. Gaitegi zabal horrek ez digu lana erraztu, eta alderdi horietako bakoitza aztertzeko orduan, sakontasunaren kaltetan eragingo zuen nahi baino gehiagotan. Hari asko gelditu dira bidean sakonago begiratzea merezi dutenak... Zergatik hartu dugu hain gai-esparru zabala? Euskararen egoera sozialari buruz eta berau aztertzeko tresneriari buruz aritzerakoan, ezinbestekoak dira gai bakarra sakon, informazio-iturri bakarrean edo lurralde-eremu bakarrean oinarrituta aztertuko duten ikerketak. Ikerketa fokalizatuago eta partzial horien ondoan, baina, beharrezkoak dira ikuspegi orokorragoa/integratuagoa egiteko modua emango digutenak ere. Horrexen falta sumatzen nuen, hain justu. Horregatik, norabide orokor horretan egin dugu gure ahalegina, hainbat gai aldi berean jorratuz, informazio-iturri ugariak uztartzen saiatuz eta horiek guztiak Euskal Herri osoaren ikuspegiarekin aplikatzen saiatuz.

Tesi hau gizarte-zientzien alorrean egiten diren gehienetatik bereizten duen beste ezaugarri bat ere badago: hautu metodologiko orokorra. Tesi honetan ez dago norberak hasi eta bukatu duen ikerketa enpiriko propiorik; eta ez da egon landa-lanik. Horren ordezt, euskal demolinguistikan diharduten erakunde nagusiek egin izan dituzten ikerketetako mikrodaturen datu-baseak eskuratu eta horiekin lan egitea izan da nire hautua. Ziurrena, ikerketa originalagoa egin genezakeen ikerketa propioaren bidea hautatu izan banu. Bide hori baino erakargarriagoa egin zitzaidan, ordea, egindakoari zukua ateratzea, euskal demolinguistikan orain arte eginda dagoen lan erraldoiari etekina ateratzen saiatzea. Etorkizunean ere eguneratu daitezkeen adierazleak sortuz eta adierazle horien emaitzen lehen irakurketa bat eginez.

Ikerketa-galdera nagusiak, lanaren egitura

Tesiko 7. kapituluaz azaltzen dugu zein izan diren lan honetan gidari izan ditugun lau ikerketa-galdera nagusiak eta zer-nolako helburu eta ikerketa-galdera zehatzak landu ditugun horiek xehatzeko. Aurreratu ditzagun orain lau galdera horiek eta ikus dezagun nola uztartzen diren lan honen kapituluaren segidan.

Lehen kapituluaz, gure lana demolinguistikaren eremuan kokatu dugu. Bigarrenaz jakintza soziolinguistikora jo eta lau ikerketa-galdera orokorretako lehenengoari erantzuten saiatu gara, honako honi hain zuzen:

Zer-nolako gai multzoei edo ardatzei erreparatu behar zaie hizkuntza gutxitu batek lurralde batean duen egoera soziala jarraipen-/ordezkapen-/indarberritze-parametroetan ezagutzeko?

Fishmanen ikuspegia eta minorizazioaren soziolinguistikarena landuta, ondorioa izan da honako zazpi ardatz nagusi hauen inguruan antola daitekeela hizkuntza gutxituen egoerari buruzko azterketa:

1. Hizkuntza-gaitasuna
2. Erabilera(k)
3. Motibazio-jarrerak
4. Testuinguru demolinguistikoa
5. Sozializazio-prozesuak
6. Hizkuntza-bilakaeraren prozesuak
7. Hizkuntzaren beraren uzkuetzea (azkeneko hori demolinguistikaren ikerketa-eremutik kanpo gelditzen da).

Behin hori argituta, bigarren ikerketa-galderari heldu diogu:

Zer-nolako tresnen bidez (aldagai, adierazle, indize edo dena delako) gauzatu izan da ardatz horien inguruko informazio-bilketa hizkuntza gutxituei buruzko demolinguistikatik orokorrean eta euskal demolinguistikako eragiketa nagusietatik bereziki?

Galdera horren erantzunen bila, hirugarren kapituluan aipatu ditugun ardatzen oinarritzko lanketa teorikoa egin dugu, arreta berezia jarrita hizkuntza gutxituei buruzko nazioarteko demolinguistikak gai horietara hurbiltzeko landu dituen bitartekoei. Ondoren, euskal soziolinguistikaren eremura etorruta, 4. kapituluan bertako demolinguistikaren eragiketa nagusiak aurkeztu ditugu. Eta 5.ean eragiketa horietan lehenago aipatutako ardatzak nola landu izan diren aztertutako dugu zehatz. Orokorrean, ikusi dugu ondare demolinguistikoko zabal eta aberatsa dugula Euskal Herrian, hizkuntza gutxitu gutxiak duten neurrikoa. Eta euskal demolinguistikako eragiketekin biltzen den izugarritzko informazio-masak aukera eskaintzen digula Euskal Herrian jarraipen-, ordezkapen- eta indarberritze-prozesuak zehatz eta angelu askotatik aztertzeko. Ikusi dugu, halaber, aurrera begira, garrantzitsua litzatekeela euskal demolinguistikak honako ildo hauetan aurreratzea: alor teorikoan sakontzea, nazioartekotzean aurreratzea, metodologia-alorra gehiago lantzea eta Unibertsitatearen inplikazioa areagotzea. Gure tesiak ekarpen bat izan nahi du bide horretan.

Behin metodologiaren atalean sartuta, hirugarren galdera orokorrari erantzuna ematen saiatu gara:

Zer-nolako tresna metodologiko (adierazle) berriak sortu daitezke Hegoaldeko Zentsuetatik, Hizkuntzen Erabileraren Kale-neurketetatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta atal teorikoan finkatutako ardatzen inguruko informazio demolinguistikoko adierazgarria eta baliagarria modu ahalik eta koherente/egituratu/ alderagarrienean eskuratzeko?

Galdera horri zuzenean erantzun aurretik, helburu metodologiko zehatzak planteatu ditugu eta metodozko irizpide orokor batzuk finkatu 7.-8. kapituluetan. Ondoren, eragiketa bakoitzetik adierazleak sortu ditugu: Hegoaldeko Zentsuak landu ditugu 9. kapituluan, Hizkuntzen Erabileraren Kale-neurketak 10.ean eta Inkesta Soziolinguistikoa 11.ean. Hiru eragiketa horietan, ikerketa horien emaitza-txostenak eta bestelako dokumentazio teknikoak aztertzeaz gain, mikrodatuaren fitxategiak ustiatu ditugu. Hiru iturri nagusi horietako bakoitzerako, eremu eta urte ezberdinetako datu-fitxategiak eskuratu ditugu, guztiak homogeneizatu, bateratu eta, jatorrizko aldagaiak birkodetuz, adierazle berriak sortu

ditugu. Eraitza gisa euskararen egoera aztertzen lagundu diezaguketen 137 adierazle berri definitu eta sortu ditugu 9.-11. kapitulu horietan: 61 adierazle HZtik, 5 adierazle HEKNTik eta 71 ISLtik.

Azkenik, atal enpirikoan laugarren galdera orokorrari heldu diogu:

Atal metodologikoan eraiki diren adierazle berrien emaitzen lehen irakurketa orokor bat eginda, zer esan dezakegu euskararen egungo egoera sozialari eta azken hiru hamarkadetako bilakaerari buruz?

Galdera orokor hori galdera zehatzetan xehatu dugu 7. kapituluaren, eta galdera zehatzei erantzunez antolatu dugu atal enpirikoa. Horrela, 13. kapituluaren, XX.-XXI. mendeetako euskararen bilakaera orokorrari buruz aritu gara; 14.ean hizkuntza-gaitasuna landu dugu, 15.ean erabilera(k), 16.ean arreta jarri dugu gaitasunaren eta erabileraren arteko harremanean; 17.ean jarrearen eta motibazioen gaiaz aritu gara, 18.ean testuinguru demolinguistikoez, 19.ean hizkuntza-sozializazioaz eta 20.ean hizkuntza-bilakaeraren fenomenoaz.

Azken bi kapituluaren lanaren ondorioak aurkeztu ditugu, ondorio teoriko eta metodologikoak 21. kapituluaren eta ondorio enpirikoak 22.ean. Azken kapitulu horretan, ahalegina egin dugu, gure adierazleek zuzenean eman diguten informazioa interpretatzeaz gain, informazio hori euskal soziolinguistikaren beste ekarpen batzuekin uztartzeko. Kapitulu horren azken puntuan hainbat gogoeta egin ditugu azken urteotako euskararen bilakaeraz eta etorkizunari begira dituen erronkaz.

Txostena nola irakurri

Txostena, berez, ohiko hurrenkeran irakurtzeko moduan dago antolatua, hasieratik bukaerara. Hala ere, sei ardatzetako batean sakondu nahi izanez gero, txostena berezko hurrenkeran irakurtzea baino interesgarriagoa izan daiteke kapituluaren salto eginez irakurtzea, ardatz horri buruzko puntuak bereiz hartuta. Horrela, hizkuntza-gaitasunaren kasuan, adibidez, honako puntu hauek irakurri egin daiteke aurrera:

- Gaiaren inguruko hurbilpen teorikoa 3.2 puntuan.
- Euskal demolinguistikak gaia lantzeko izan duen modua 5.1 puntuan.
- Gure ekarpen metodologikoa (ardatz hori lantzeko sortu ditugun adierazleak) 9.3 eta 11.2 puntuetan.

- Adierazle berri horien irakurketa enpirikoa 14. kapitulan.
- Gaiari buruzko ondorioak 22.3 puntuan.

Antzeko ibilbidea egin daiteke gainerako ardatzetan ere. Kasu guztietan, 3. kapitulan teoria soziolinguistikoak eta nazioarteko demolinguistikak ardatz bakoitza nola landu duen azaltzen da (ardatz bakoitzari azpikapitulu bat dago-kio). 5. kapitulan, gai hori bera landu da, baina euskal demolinguistikaren esparrura etorrita. Ondoren, atal metodologikoan, eragiketa bakoitza kapitulu batean landu da, eta hor barruan, azpikapituluetan aurkeztu dira ardatzez ardatz sortu ditugun adierazleak. Atal enpirikoan, ardatz bakoitzak bere kapitulua du; ondorio enpirikoetan ere berdin, bakoitzak bere azpikapitulua.

Ekarpen ireki bat

Hautzarora eta gaztarora jo dut sarrera honen hasieran. Helduaro betean, Errezilgo paraje eder-lasaietan suertatu zait tesia idaztea. Gogotsu aritu naiz lanean, esker onen atalean aipatu ditudan guztiek lagunduta. Asko ikasi dut bidean eta gustura nago emaitzarekin.

Tesi batek berezkoa duen osagai zientifiko-akademikoaren barruan, behin-behineko proposamen gisa aurkezten dut txosten hau, ikerketarako bide berriak urratzeko asmoz, eztabaida metodologikoa irekitzeko borondatez, ekarpenetara irekia, azken hitza esateko batere asmorik gabe.

Eremu akademikotik haratago, euskaldunok bizi dugun abagunean, gure egoeraren ezagutzarako elementuak eta ikuspegi berriak eskaintzen ahalegindu naiz. Neutraltasunetik urruti, baina errealitatearen argazki multzo ahalik eta objektiboena/zorrotzena egiten saiatuz. Ea ezertan baliagarriak zaizkion gure hitzun-komunitateari!

HURBILPEN TEORIKOA

1. SOZIOLINGUISTIKAREN ETA DEMOLINGUISTIKAREN BEGIRATUA HIZKUNTZA GUTXITUEI

Atal teorikoarekin hasteko, lehen kapitulu honetan, soziolinguistika eta demolinguistika zer diren eta demolinguistikako tresna nagusiak, zentsuak eta inkesta soziolinguistikoak, aurkeztuko ditugu.

1.1 Soziolinguistika

1.1.1 Soziolinguistikaren bilakaera eta mugaketa

Hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremanaren inguruko ikerketa eta gogoeta lehenagokoak badira ere, Haver C. Currie izan zen, 1952. urtean, *soziolinguistika* hitza lehen aldiz aipatu zuena (Zarraga, 2010: 31) eta garapen handia izan zuen Amerikako Estatu Batuetan hurrengo hamarkadetan, jatorri europarra zuten autoreen eskutik hein handian. Soziolinguistikako eskuliburuetan sarri aipatuak dira Haugen-en (1950), Weinreich-en (1974), Ferguson-en (1959) eta Fishman-en (1972b; 1982; 1991) ekarpenak; eta baita Labov, Hymes, Gumperz eta beste hainbat ikerlari estatubatuarrenak ere, sarri aitortu den bezala (Boix eta Vila, 1998; Mollà, 2002; Moreno, 2009; Zarraga, 2010). Hortik aurrera, mundu osora zabaldu ziren hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremanari buruzko azterketak. Ahalegin horretan, diziplina ugarietako ikertzaileak aritu izan dira soziolinguistikan: hizkuntzalariek, antropologoak, psikolinguistak, soziologoak, demografoak, eta abar.

Hurbilpen xume bat eginez, esan dezakegu hizkuntzaren eta gizartearen arteko elkarreraginak aztertzen dituen jarduera dugula soziolinguistika (Zarraga, 2010: 37). Mugaketa oso zabal horren barruan, ordea, denak ez datoz bat soziolinguistikaren aztergaiak eta ikuspegia finkatzerakoan, eta gaiaren inguruko eztabaidak ugariak izan dira azken hamarkadotan. Asko sinplifikatuz, batzuek hizkuntzalaritzatik gertuago ulertzen dute soziolinguistika, eta gizarte-aldagaien araberako hizkuntzaren aldakortasunaren azterketa izendatzeko erabiltzen dute soilik edo nagusiki terminoa. *Bariationisten* ikuspegi hori gaur egun nagusi dela pentsa daiteke, azken urteotan soziolinguistikaz argitaratutako eskuliburu eta hiztegi askoren edukia aztertuta (Milroy eta Gordon, 2003; Trudgill eta Hernández, 2007; Wei eta Moyer, 2008; Moreno, 2009: 211; Hickey, 2010; Meyerhoff

eta Schleef, 2010; Mesthrie, 2011; Drager, 2018). Fishmanek (1982) ere hizkuntzalaritzatik gertuago dagoen ikerketa-eremurako uzten zuen *soziolinguistika* terminoa. Hark, hizkuntzen egoera soziala aztertzerakoan, gizarte-aldagaietan eta -prozesuetan arreta jartzearen premia nabarmentzen zuen, baina zeregin horretarako *Hizkuntzaren Soziologia* izendapena hobesten zuen, jarduera horrek azken batean gehiago baitu soziologiatik hizkuntzalaritzatik baino. Gurean ere badaude ikuspegi horrekin bat egiten duten autoreak (ikus adibidez Zalbide, 2003; 2004; 2010b).

Horren aurrean, bada beste ikuspegi bat, *soziolinguistika* terminoa adiera *sozialagoan* erabiltzen duena. Ikuspegi horren arabera, gizartean hizkuntzek duten tokia aztertzen du soziolinguistikak, eta ikergaia hiztunengan, hiztun multzoetan eta gizartean jartzen du. Bigarren ikuspegi horrek onarpen zabala izan du hainbat lurraldetan, hala nola Kanadan, Katalunian eta Euskal Herrian ere¹ (Zarraga, 2010: 38). Lan honetan, gurean nagusi den bigarren adiera horri lotuko diogu *soziolinguistika* terminoa.

Horiek horrela, ez da erraza soziolinguistika-gaietan diharduten autore eta ikuspegi guztiak bilduko dituen soziolinguistikari buruzko definizio bat aurkitzea. Gaur egun soziolinguistikaren zereginaz eta mugaketaz eztabaida-giroa dezente apaldu den arren, ezin pentsa gaiaren inguruko adostasun batera iritsi garenik. Xavier Vila katalanak (2004; 2012) ikuspegi interesgarria eskaintzen digu gaiaren inguruan: soziolinguistika, zentzurik zabalenean ulertuta, hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremana aztertzen duen jarduera izanik, diziplina zientifikoa baino gehiago, ikerketa-eremu partekatu gisa ulertu behar da.

Izan ere, nekez aitor diezaiokegu egungo soziolinguistikari diziplina zientifikoaren izaera. Oro har, diziplina zientifikoez hitz egiterakoan, paradigma bateratua duten ikerketa-eremuez aritzen gara (Kuhn, 2006). Autore horrek azaltzen duenez, paradigmak esan nahi du komunitate zientifiko osoak funtsezko galdera berak egiten dizkiola bere buruari eta komunitate osoa galdera horiei erantzunak bilatzeko ari dela lanean. Egoera horretan daude, gutxi-asko, natura zientzietako diziplinak, fisika adibidez. Diziplina batean, denborarekin paradigma alda daiteke (eta aldatzen da oso noizean behin), baina, oro har, komunitate zientifiko osoak egiten du aldaketa hori eta paradigma berriaren gainean jarraitzen du komunitate horrek lanean.

Ikuspegi horretatik, askoz zailagoa da paradigma bateratuak aurkitzea gizarte-zientzietan. Soziolinguistikaren kasuan, behinik behin, ez gaude inondik inora paradigma bateratu baten aurrean, eta ez dirudi etorkizun hurbilean ere

¹ Euskal Herrian gaiari buruz izan den eztabaidarako, ikus Martínez de Luna (2015: 236-237).

diziplina bateratuaren izaera hori lortu ahal izango duenik²: “el propòsit de produir un mar teòric general i compartit per tota la sociolingüística ha esdevingut més que probablement una quimera inassolible” (Vila, 2012: 11).

Paradigma komun bati buruz hitz egitea ezinezkoa den arren, *soziolinguistika* esaten zaion azterketa-eremu zabal horretan badira onarpen zabala duten hainbat oinarrizko kontzeptu (Vila, 2012: 11). Vilak, zehazki, hizkuntza-komunitatea, erabilera-eremuak eta erabilera-arauak aipatzen ditu (hurrengo kapituluetan landuko ditugu hiru kontzeptuok). Oinarrizko hiru kontzeptu horietaz gain, soziolinguistikak ikertzen dituen fenomenoek azken arrazoiak kausa estralinguistikoei egoztearen ideiak ere onarpen zabala du soziolinguistikan diharduten korronte eta adar guztietan (Vila, 2012).

1.1.2 Hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremana aztergai duen diziplinarteko eremua

Diziplina gisa baino gehiago, hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremanari buruz hainbat diziplinaren lan-eremu komun gisa uler daiteke hortaz soziolinguistika. Ugariak baitira, bakoitzak bere ikuspegi eta angelutik, hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremanari buruz ikertzen duten diziplina eta jakintza-eremuak: linguistika, antropologia, demografia, soziologia, psikologia, ekonomia...

Soziolinguistikara euren ekarpena egiten duten diziplina guztien ikuspegia ordenatu nahian, hiru ardatz nagusiren inguruan kokatzen ditu Vilak (2004) diziplina horiek: ardatz linguistikoa, ardatz psikologikoa eta ardatz soziala (ikus 1. Irudia). Gizarte-zientzietan oro har gertatzen den bezala, diziplina horien arteko mugak ez dira argiak eta zurrinak, lauso eta malgu samarrak baizik. Hori gutxi balitz bezala, hiru ardatz horiek ontzat emanda ere (linguistikoa, psikologikoa eta soziala), ardatz horiekiko kokapena ere eztabaidagarria izan daiteke hainbat diziplinatan. Guri dagokigunez, ordea, argi dago demolinguistika ardatz sozialean kokatzen dela bete-betean, soziolinguistikaren lan-eremu makroenean hain zuzen ere.

Soziolinguistika terminoa lehen aldiz aipatu zenetik, asko ugaritu dira haren barruan lantzen diren ikerketa-ildoak, ikertzen diren gai multzo horietan diharduten ikertzaile eta ikerketa guneak eta baita, jakina, gai horien inguruko ikerketa zein argitalpenak ere. Ugaritasun horren barruan, azken hamarkadetako joera

² Soziolinguistikaren barruan diharduten hainbat korronte izendatzeko (*bariazionistak*, esaterako) aplikagarriagoa izan daiteke diziplina terminoa, ez ordea soziolinguistikaren eremu osoari buruz ari garenean.

orokorreki begiratuta, esan daiteke maila mikroko azterketak (ikuspegi etnografikotik eginak) indarra hartzen joan direla, eta ikuspegi makroak pisua galdu duela (Ravindranath, 2019: 444). Halaber, eta aurrekoarekin loturik, esan daiteke ikergaia “hizkuntzan” edo “gizartean” jarri beharrean, gero eta gehiago giza-banakoan jartzen dela, gero eta soziolinguistika *indibidualistagoa* lantzen dela, alegia (Vila, 2016: 203). Testuinguru horretan, aurrerago ikusiko dugun bezala, demolinguistika ez da izan azken hamarkadetan ikuspegi teoriko metodologikotik gehien sendotu den alorra. Demolinguistikako gaietan sartu aurretik, esan dezagun soziolinguistikaren barruan bi ikuspegi edo paradigma nagusi daudela hizkuntzen eta hiztun-komunitateen arteko harremanak azaltzeko orduan.

1. Irudia:

Soziolinguistikaren ikerketa-eremua zentzu zabalean hartuta

Gràfic 1. L'espai de recerca de llengua-i-societat o sociolingüística en sentit lat

Iturria: Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana (Vila, 2004: 95).

1.1.3 Adostasunaren eta gatazkaren ikuspegiak soziolinguistikan

Gizartean dauden baliabide eta aukeren banaketa azaltzeko eta gizarte-dinamika ulertzeko orduan, bi ikuspegi landu izan dira gizarte-zientzietan: adostasunaren paradigma batetik eta gatazkarena bestetik. Bi paradigma horien arteko eztabaidak puri-purian egon ziren XX. mendeko 60ko eta 70eko hamarkadetan batez ere (Boix eta Vila, 1998: 52), eta gizartearen egituraketaren oinarritzko bi ikuspegi kontrajarri defendatzen dituzte. Patxi Juaristik (2018) sakon aztertzen du gaia “Adostasunaren eta gatazkaren paradigmak euskal soziolinguistikan” artikuluan. Nagusiki lan horretan oinarrituko gara gaira hurbiltzeko.

Juaristik azaltzen duenez, bi ikuspegi horiek monolitikoak eta ñabardurarik gabeak ez diren arren, eta praktikan ikerketa eta gogoeta soziolinguistiko gehienek bi paradigmatako elementuak uztartzen dituzten arren, argia da (tipo ideal gisa bederen) bi paradigma horien arteko bereizketa.

Adostasunaren (kontsentsuaren, orekaren...) paradigmaren adibide argia da Talcott Parsons-en funtzionalismoa. Amerikako Estatu Batuetako soziologian hainbesteko indarra izan duen ikuspegi horren arabera, “gizarteak atal, organo edo azpisistemez osaturik daude, eta zati hauek guztiek elkarrekin lan egiten dute gizartearen elkartasuna, egonkortasuna, harmonia eta oreka lortzeko” (Juaristi, 2018: 302). Sistema eta azpisistemek beren funtzioak egoki betez gero, ez du zertan interes-gatazkarik edo eztabaida bortitzik agertu, oinarritzko adostasun batzuk bai baitaude gizartea mamitzen eta integratzen dutenak. Horrekin batera, gizarteko ezberdintasunak ez dira injustizia eragile eta gatazka-iturri gisa hautematen, arrakasta pertsonala izan dutenen sari gisa baizik. Gizartea beti dago etengabe hobetzen ari den barne-oreka batean, eta guztiek onartzen dituzten arau orokor partekatu batzuen barruan egiten du aurrera. Ikuspegi horretatik, beraz, gizartean nagusitzen dena ez da botere-banaketen arabera talde batzuek besteei inposatzen dizkieten arauak eta harremanak, arau komunengatik inguruko bizikidetzak baizik. Funtzionalismoa bezala, adostasunaren paradigmaren barruan koka ditzakegu baita ere ikuspegi estruktural funtzionalista, sistemen teoria eta hizkuntza-ekologia.

Adostasunaren paradigmaren eragina agerikoa da soziolinguistikan, Amerikako Estatu Batuetan landu izan denean bereziki, baina baita mundu osoan ere. Paradigma horretatik edaten dutenen ustez, “gizarte batean hitz egiten den hizkuntza bakoitzak (azpisistema bakoitzak) bere funtzioa eta tokia (txoko ekologikoa) lortu behar ditu ekosisteman, eta guztiek, txiki zein handiek, elkarrekin, eta modu integratu, jasangarri eta erregulatuan lan egin behar dute” (Juaristi, 2018: 303). Paradigma horretatik, hizkuntzen galera-prozesuetako erantzuleei buruz modu abstraktuan hitz egiten da soilik. Azken batean, ordezkapen- eta jarraipen-prozesuak hiztunen erabakiaren ondorio baitira (Moreno, 2009: 243):

La sustitución o el mantenimiento de una lengua son consecuencia de una elección que practican los hablantes. El mantenimiento de una lengua supone que una comunidad ha decidido colectivamente utilizar la lengua o las lenguas que ha usado tradicionalmente, especialmente en una situación en la que se ha podido producir un cambio.

Gizarte zientzietako beste paradigma aipagarria gatazkarena dugu. Karl Marxen obran errotzen da nagusiki, eta Dahrendorf, Coser eta beste zenbait autorek landu izan dute (Ritzer, 1993: 80; Juaristi, 2018: 310)³. Ikuspegi horren arabera, munduaren historia gatazkaren historia da hein handi batean, interes kontrajarriak dituzten talde sozialen arteko etengabeko borrokarena. Borroka horretan, talde menderatzaileek beren baliabide indartsuak eta boterea erabiliko dituzte gainerako taldeak mende hartzeko. Eta zapalkuntza-egoera justifikatzen duen mundu-ikuskerara sendotzeko eta hedatzeko duten ahalmena ere erabiliko dute. Abiapuntua hori izanik, gizarteetan berezkoak dira desadostasunak eta gatazkak. Gatazka horiek, gainera, aldaketa sozialaren motorra izan daitezke.

1950eko eta 1960ko hamarkadetan Erresuma Batuan eta, batez ere, Amerikako Estatu Batuetan gorpuztu zen soziolinguistikak oro har, adostasunaren ikuspegitik abiatuta, ontzat ematen zuen diglosia⁴ (Vila, 2016: 201). Aitzitik, hizkuntza gutxituen defentsaren eremutik, eta marxismoaren eraginpean, hainbat ikertzaile eta aktibista idazten hasi ziren 1960-1970eko hamarkadetatik aurrera. Darquennese (2015: 7) eta Vilak (2014: 56) hainbat izen aipatuko dituzte, hala nola Lluís Vicent Aracil, Louis-Jean Calvet, Marcel Cohen, Jean-Claude Corbeil, Robert Lafont, Jean-Baptiste Marcellesi, Rafael Lluís Ninyoles, Francesc Vallverdú eta Peter H. Nelde. Azken horrek “Nelderen lege” gisa izendatuko dena formulatuko du: hizkuntza-ukipen egoerak halabeharrez dakar gatazka (Nelde, 1987). Gatazka linguistikoa azaleratzearen alde azalduko dira, oro har, autore horiek, eta auzitan jarriko dituzte diglosia, elebitasuna eta kontsentsua. Ikuspegi horren arabera, “gizarte batean bi hizkuntza edo gehiago ukipenean daudenean, hauen arteko desoreka, gatazka edo lehia sortzen da, hizkuntza bakoitzak funtzio eta erabilera-eremu berriak eskuratu nahi izaten dituelako edo lehendik dituenak babestu eta hedatu” (Juaristi, 2018: 310). Egoera horretan, komunitate gutxiak saiatu egin beharko du sakonean dauden botere-harremanetan eragiten, botere politikoa eskuratuz (estatu propio bat lortuz bada, hobeto) eta herriekimena indartuz. Helburu gisa, hizkuntza gutxituari funtzio guztiak eman behar zaizkio, ez bakarrik etxekoak eta hurbilekoak, diglosiaren defendatzaileek proposatu bezala. Ikuspegi horretatik, familiako transmisioa eta abar garran-

³ Vilak dio gatazkaren paradigmak Max Weber eta beste soziologo batzuetatik ere edan zuela (Boix eta Vila, 1998: 53).

⁴ Aurrerago, Fishmanen ikuspegia aurkezterakoan lasaiago arituko gara diglosiaz.

tzitsuak izanik ere, “goiko” mailak bereganatu behar ditu hizkuntza gutxituak, hizkuntzak estatusa eduki dezan. Eta horrek ekarriko du etxean ere transmitzen jarraitzea eta hizkuntzak aurrera egitea. Gatazkaren paradigmatic defen-datzen den ikuspegi hori (hizkuntza gutxituak funtzio guztietara zabaltzearen premia) bere egiten dute adostasunaren paradigmaren kokatzen diren hainbat autorek (hizkuntza-ekologiatik diharduten askok, esaterako). Hasieran aipatu bezala, adostasuna/gatazka banaketa ez baita gure azalpen labur honek aditzera eman dezakeen bezain zurrana eta estankoa.

Gatazkaren ikuspegia asko landu izan zen 60ko hamarkadatik aurrera Euro-pako hizkuntza-komunitate gutxituen barruan (katalanak, okzitaniarrak, bre-toiak, galegoak, euskaldunak...). Horien artean, herrialde katalanetako autoreek (valentziarrek bereziki) pisu berezia eta eragin handia izan zuten gainerako ko-munitateetan, baita Euskal Herrian ere (Zalbide, 2011: 75; Pujolar, 2021). Aurre-ra goi ikusiko dugun bezala, gatazkaren paradigma nagusi izan zen euskal sozio-linguistikaren XX. mendea bukatu arte. Hortik aurrera, adostasunaren paradigma indartzen joan da gurean (Juaristi, 2018).

Errealitate soziolinguistikoaz oinarritzko bi ikuspegi kontrajarri nagusi ditugu, hortaz. Bigarren kapituluaren sakonago ikusiko dugu, halaber, ikuspegi horiei lotuta, ikuspegi ezberdinak daudela hizkuntzen ordezkapen-prozesuak aztertzeke eta biziberritze-prozesuak bideratzeko. Zehazki, adostasunaren pa-radigman kokatzen den eta funtsezko erreferentia den Fishmanen ikuspegia lan-duko dugu batetik, eta gatazkaren paradigmaren kokatzen den *minorizazioaren soziolinguistika* deitu izan denak landu duena bestetik.

1.2 Demolinguistika, ikuspegi kuantitatibo batetik hiztunen multzoen egoera eta bilakaera maila makro batean aztertzen duen diziplina

1.2.1 Demolinguistikaren sorrera eta bilakaera

Demolinguistika (edo hizkuntza-demografia⁵) “hizkuntza baten egoe-ra soziolinguistikoaren eta hiztunen ezaugarri demografikoen arteko erlazioa aztertzen duen diziplina” gisa definitzen da *Soziolinguistika Hiztegiaren* (UZEI, 2010: 55).

⁵ Ingelesezko termino erabilienei begiratuta, *demolinguistics* Kanadan da nagusi batez ere; Australian, Hegoafrikan edo Indian gehiago jotzen dute *language demography* erabiltzera; *demography of language*, berriz, Albert Verdoordt belgikararen lanei lotua azaltzen zaigu nagusiki (Sorolla, 2012: 15).

Duela hiru hamarkada, honela definitu zuen De Vries-ek zer den demolinguistika eta zein den haren zeregina (1990: 60-61):

The term demolinguistics indicates that we are dealing with the application of one discipline (in this case, demography) to a specific object (in this case, language). Thus, we take an approach usually applied to total populations [...] and adapt it to what has been called a *quasi-population*. A quasi-population may be defined as a proper subset of an overall population, which is 'self-reproducing'. In other words, a quasi-population must have a structure by age and sex of such a nature that (in principle, anyway) the group could reproduce itself by the normal demographic processes. [...] A demolinguistic approach deals with the size, structure and geographic concentration or dispersion of language communities.

Laburrera joz, honela uler dezakegu demolinguistika (Vila, 2020: 629):

The demography of language or demolinguistics is the statistical study of populations and their flows from the point of view of the language(s) they know and use.

Aurrerago ikusiko dugun bezala, hainbat lurraldetan hizkuntza-egoerari buruzko zentsuetako informazioa askoz lehenagokoa bada ere, demolinguistika gaur egun ezagutzen dugun moduan, 1960ko hamarkadan hasi zen lantzen Kanadan eta, bereziki, Quebecen (Sorolla, 2012: 11), bertako komunitate franko-fonoak, ingelesa nagusitzen ari zela ikusirik eta horrekin kezkatuta, egoera eta bilakaera-joerak zenbakien bidez aztertzeke eta adierazteko beharra izan zue-nean. Prévost eta Beaudék (2002: 91) diote ez dela kasualitatea demolinguistika Kanadan sortu eta hainbeste landu izana⁶. Autore horien arabera, tradizio demokratiko luzeko lurralde aberatsa izateaz gain, han gizabanakoaren printzipioan oinarritzen da hizkuntza-politika eta horrek inon baino beharrezkoago egiten du hizkuntza bakoitzaren hiztun multzoaren zenbaketa egoki, xehe eta ahalik eta era objektiboenean egitea, zenbaketa horiek ondoren arauetan ere ondorioak badituztelako, besteak beste. Aitzitik, autore horiek diote, lurralde-irizpideetan oinarritutako hizkuntza-politikak indarrean dauden lurraldeetan, Suitzan eta Belgikan adibidez, ez dela hain beharrezkoa izan hiztunen zenbaketa hori, eta horrekin lotu dute herrialde horietan demolinguistika gutxiago landu izana (Prévost eta Beaud, 2002).

Ikerketa demolinguistikoak luze gabe zabaldu ziren Kanadatik eta Quebecetik munduko hainbat tokitara: Estatu Batuetara, Indiara, Australiara, Birmaniara eta baita Irlanda, Gales, Katalunia edo Euskal Herrira ere. Hizkuntza pertsona eta gizarte ororen ezaugarria izanik, berez edozein lurralde eta herrialdetan

⁶ Kanadako demolinguistikaren historiarako ikus Wargon (2000).

landu daiteke demolinguistika⁷. Hala ere, hizkuntza bat baino gehiago dauden gizarteetan landu izan dira, nagusiki, ikerketa demolinguistikoak.

1.2.2 Ikerketa-gaiak eta kokapena soziolinguistikaren eremu zabalean

Zer aztertzen du demolinguistikak? Hiztun multzoen neurria, egitura, bilakaera eta ezaugarriak, ikuspegi kuantitatibo batetik betiere (Vila, 2009a: 7). Horrela, demolinguistikaren zeregin behinenak dira hizkuntzen hiztun kopuruak zehaztea, hizkuntzaz jabetzeko bideak kuantifikatzea, hiztun-tipologiak zehaztea eta erabilera-datuak eskuratzea (Torres, 2011: 183). Horretarako, teknika demografikoak eta soziologikoak erabiltzen ditu (Sorolla, 2017b: 1).

Zer-nolako tokia betetzen du demolinguistikak soziolinguistikaren eremu zabalean eta zer-nolako harremanak ditu auzo-diziplinekin? 1. Irudian ikusten genuen bezala, ardatz sozialean eta ikuspegi makroan kokatzen da erabat demolinguistika. Demolinguistika, zehazki, demografiaren eta hizkuntzaren soziologiaren uztarketa-eremuan agertzen zaigu, eta maila makro batean aztertzen du hiztunek nolako harremana duten hizkuntzarekin. Horretaz gain, lotura argiak ditu demolinguistikak beste diziplina batzuekin ere, hala nola, hizkuntza-plan-gintzarekin (Zhou, 2015), geolinguistikarekin (Dell'Aquila eta Iannàccaro, 2019: 524) edo giza geografiarekin (Moreno, 2014). Esan beharrik ez dago, gizarte-zientzietan arrunta den bezala, eremu horien arteko mugak lausoak izan ohi direla.

1.2.3 Administrazio publikoen eta politika arloaren eragina demolinguistikan

Aurrerago azalduko dugun bezala, hizkuntzari buruzko galderak lantzen dituzten zentsuak eta inkesta soziolinguistikoak dira demolinguistikak landu dituen ikerketa-tresna nagusiak. Eragiketa estatistiko erraldoi (eta garesti) horiek, oro har, administrazioaren eskutik egin izan dira, eta ezinbesteko tresna dira hizkuntzen egoera orokorra aztertzeko eta hizkuntza-politikak finkatzeko, argudiatzeko eta ebaluatzeko (Cooper, 1980; Zhou, 2015; Ó Riagáin, 2018: 4).

Tokian tokiko ondorio praktiko zuzenak ere izan ohi dituzte eragiketa horiek askotan. Kanadan, adibidez, zentsuetan frantses- eta ingeles-hiztunen proportzioen arabera moldatzen da haurren eskolatzeko-erantzukizuna; Finlandian, hizkuntza bat lehen hizkuntza duten hiztunen kopuruaren arabera ebazten da

⁷ Gaztelaniaren kasuan, adibidez, aipatzekoa da Cervantes Institutuarekin batera hainbat autorek hizkuntza horrek munduan dituen hiztunak zenbatzen eta duen egoera demolinguistikoak deskribatzen egindako lana (Moreno eta Otero, 2006; Moreno, 2014).

zerbitzu publikoak hizkuntza horretan eskaini ala ez eta haurrak zein hizkuntzatan eskolatu. Gurera etorrira, EAEko tokiko erakundeetako langileen hizkuntza-profilen banaketa, adibidez, tokiko eremu horietan zentsuek euskararen ezagutzari buruz ematen dituzten datuen arabera erabakitzen da. Eragiketa horien ondorio praktikoa ukigarriez gain, hizkuntza gaiek identitateekin eta nazio-gatazkekin sarritan izan ohi duten harremana ere aintzat hartuta, politikak zuzenean eragiten dion eremua da, sarri askotan, demolinguistika⁸ (Duchene eta Humbert, 2018; Humbert *et al.*, 2018; Ó Riagáin, 2018; Urla eta Burdick, 2018; Dell’Aquila eta Iannàccaro, 2019: 527).

Argudio eta interes zientifikoak eta politikoak elkarrekin harremanean eta lehian azaltzen zaizkigu demolinguistikaren joko zelaian. Harreman horrek izae-ra hierarkikoa duela eta oro har politikak zientziak baino gehiago agintzen duela aipatzen dute Humbert, Coray eta Duchêne-k (2018: 58):

La légitimité des statistiques des langues est le fruit d’un dialogue permanent entre ces deux champs dans tous les contextes que nous avons rencontrés. La relation que les acteurs de ce dialogue entretiennent a cependant une connotation hiérarchique, puisque les scientifiques ont généralement un statut de consultant ou d’exécutant et les politiques ont le pouvoir de décider et de gouverner. Ce va-et-vient entre sciences et politique – tantôt convergent, tantôt divergent – apparaît autant dans l’élaboration de questions sur les langues que dans la diffusion et la réception des résultats statistiques.

Eragiketa estatistiko demolinguistikoak lantzearen ardura, oro har, administrazioaren esku egoteak berarekin ekarri du akademia-eremuan arreta apala eskaini izana eta diziplinaren garapen teorikoa ahula izatea (Sorolla, 2017b). Demolinguistikaren egoeraren inguruan idatzi duten autoreek ere gaiaren inguruko literaturaren urritasuna aipatzen dute (De Vries, 2006: 616).

Horrekin batera, esan dezakegu, soziolinguistikaren eremu zabalean, demolinguistika ez dagoela gaur egun garapen handiena duten alorren artean. Sorollak esaten duenez, makrosoziolinguistikaren fundatzaileek sortutako aldizkarietan ere urriak dira gaur egun demolinguistikaz argitaratzen diren artikuluak. Eta artikuluen argitalpenek ikerketa-lerro batzuk edo besteak indartzeko nolako garrantzia duten jakinik, horrek ez du laguntzen demolinguistika sendotzen. Dena den, arazo zabalago baten barruan sar daiteke hori guztia, aipatu diren errealitate eta joerek, demolinguistikari ez ezik, soziolinguistikaren ikuspegi makro osoari eragiten diote eta (Sorolla, 2017b: 1):

⁸ Adibide aipagarria da gaztelaniak munduan dituen hiztun kopuruak “puztuta” daudela defendatuz argitaratu den tesia (Pié, 2018).

Actualment, les visions quantitativistes, o amb una perspectiva macrosocial, no són comunes en revistes acadèmiques d'impacte o en congressos internacionals.

1.2.4 Demolinguistikaren tresna nagusiak: zentsuak eta inkesta soziolinguistikokoak

Bere ikerketak gauzatzeko bi tresna erabiltzen ditu nagusiki demolinguistikak: zentsuak eta soziolinguistikazko inkestak. Horietaz gain, demolinguistikaren panorama orokorrean garrantzi gutxiagorekin bada ere, badira beste ikerketa molde batzuk ere, behaketetan edo erregistro bidez jasotako datuen ustiaketan oinarritzen direnak adibidez. Hurrengo puntuetan azalduko ditugu.

Ikuspegi orokor bat ematearren, esan dezagun zentsuetako galderak laburrak eta zuzenak izan ohi direla, eta herritarren oinarritzko ezaugarri objektibagarriak jasotzea izan ohi dutela xede. Inkestek, berriz, galdera kopuru handiagoa eta gai mota handiagoa onartu ohi dute (Ó Riagáin, 2018: 3). Hori bai, unibertso osoari beharrean lagin bati aplikatu ohi zaizkio, eta akats-tarteen barruan egin behar izaten dira datuen irakurketak. Teknika horiek historian kokatuz, esan dezakegu XIX. mende erdialdetik gaur arte jaso izan dela informazio demolinguistikoa zentsuen bidez. XX. mendearen erdialdetik aurrera, berriz, hizkuntzen egoera sozialari buruzko informazio kuantitatiboa eskuratzen hasi ziren inkestetan, eta XX. mendearen 70eko hamarkada inguruan, berariaz helburu soziolinguistikokoak zituzten inkestak hasi ziren. Bi eragiketa mota horiek dituzten hizkuntza-komunitateen kasuan, bi iturri horien uztarketa izango da egoera demolinguistikokoaren azterketa ahalik eta sendoena egiteko bidea (Dell'Aquila eta Iannàccaro, 2019: 529):

It is clear that only careful, continuous, and methodologically rigorous comparison of census data and/or polls, and the outcomes of sociological and/or sociolinguistic research – which is more limited in space and time, but provides more detailed and precise language data – can provide a reasonably faithful picture of the use of a set of linguistic codes in a given area, and produce meaningful outcomes.

Mundu zabaleko egoera soziolinguistikoa ugaria eta askotarikoa izaki, tokiko errealitate horiei egokituta landu da demolinguistika han eta hemen. Ondorioz, beste alor batzuetan ez bezala (ekonomia edo lan alorreko estatistikan, adibidez), mundu mailako estandarizazioa urruti duen ikerketa alorra da demolinguistika; ez dira asko, halaber, herrialde bateko eta besteko errealitateak demolinguistikoki alderatzen dituzten lanak⁹. Tokian tokiko garapen horren on-

⁹ Salbuespenen artean, Irlanda, Gales, Ipar Irlanda, Maneko ugartea eta Eskoziako hizkuntza zeltikoen datu demolinguistikoki alderatuetaarako ikus *Changes in the Celtic-language-speaking Populations of Ireland, The Isle of Man, Northern Ireland, Scotland and Wales from 1891 to 1991* (Mate, 1997).

dorioz, irizpide-ugaritasuna dugu bai ikertu izan diren gaietan, eta baita alderdi metodologiko nagusietan ere, hala nola, galdera-erantzunak formulatzeko moduetan. Formulazioan dauden aldeak, gainera, askotan ez dira aztertu izan ikuspegi metodologiko batetik sistematikoki (Ó Riagáin, 2018: 5-9), eta gaiari buruzko ekoizpen zientifikoa ez da oso oparoa (Ó Riagáin, 2018: 6):

There is, however, as yet no comparable publication assessing the quality of sociolinguistic measures in survey research. Writing in 2006, de Vries (2006, p. 616) found that there was only ‘a small and not easily accessible literature’ on the topic of language questions in censuses and surveys.

De Vriesek azaltzen duenez (2006), oraindik ez dago iturri zentralizatu bat munduko zentsuetan hizkuntzari buruz txertatzen diren galderak biltzen dituenena. Horrek izugarri zailtzen du gaiari buruzko ikerketa sistematikoak egin nahi dituzten ikertzaileen lana. De Vries berak dionez, soziolinguistikazko inkesten kasuan are okerragoa da egoera.

Hurrengo puntuetan, zentsuak, inkesta soziolinguistikokoak eta gainerako iturri demolinguistikokoak aurkeztuko ditugu lasaiago, eta eragiketa horien inguruko hainbat xehetasun azalduko dugu. Inkesta soziolinguistikoei eta zentsuei buruz ari garenean, dena den, badago ezinbestean aipatu beharreko gai bat: inkesta horietan (zentsuak unibertso osoari egindako inkestak dira) elkarrizketatu diren pertsonen erantzunak zenbateraino diren egiazkoak. Gaiari buruzko literaturak argi uzten du hiztunei euren portaera eta ezaugarriei buruz galdetzen diegunean, alboratze bat gertatu ohi dela erantzunetan; hots, erantzunak askotan ez datozela bat % 100ean aztertu nahi diren portaera eta ezaugarriekin. Guretzat garrantzi berezia du gai horrek, baina horri buruzko lanketa ez dugu orain egingo, aurrerago baizik, metodologia-ataleko 8.6 puntuan.

1.3 Zentsuak (demolinguistikaren tresnak I)

1.3.1 Ibilbidea, definizioa, hizkuntza-zentsuak

Orain dela milaka urte egin zituzten nekazarien eta biztanleriaren lehen zentsuak antzinako Babilonian, Txinan, Egipton eta Erromako Inperioan. Hasiarako zentsu haien helburu nagusia zergei eta soldadutzari zegozkien betebeharrak finkatzea izan ohi zen. Estatu-nazio modernoek sorrerarekin, zentsuak eta erroldak ugaritu egin ziren, eta horietan jasotzen den informazio mota ere zabaldu egin zen (Leeman, 2017).

Zentsuak, gaur egun, lurralde batean bizi diren herritar guztien hainbat ezaugarri demografiko, ekonomiko, kultural eta sozial zehatz ezagutzeko bidea

ematen die botere publikoei (adibidez, adina, ikasketa maila, jarduera...). Jardun estatistiko ofizialaren barruan, maila goreneko eragiketa da biztanleria-zentsua¹⁰, herritarrek nahitaez erantzun behar dutena. Eragiketa horren barruan biltzen dira eragiketa posible egiten duten hainbat zeregin, hala nola, ikergaiak eta galderak definitzea, informazioa biltzea, aztertzea eta argitaratzea. Honela definitzen du biztanleria-zentsua Nazio Batuen Erakundeak (United Nations -Department of Economic and Social Affairs Statistics Division-, 2017: 2):

A population census is the total process of planning, collecting, compiling, evaluating, disseminating and analysing demographic, economic and social data at the smallest geographic level pertaining, at a specified time, to all persons in a country or in a well-delimited part of a country.

Noiz eta zein testuingurutan hasi ziren zentsuetan hizkuntzei buruzko galderak txertatzen? XIX. mendeko erdialdean, estatistika ofizialen sortzaileen artean eztabaida ugari izan zen talde nazionalen, etnikoen, arrazialen edo linguistikoen inguruko informazioa biltzeko modurik egokienaren inguruan. Belgika izan zen hizkuntza gaiak zentsuan lehen aldiz txertatu zituen estatua, 1846. urtean zehazki, eta Prusiak, Suitzak eta Erresuma Batuak 1850eko hamarkadan egin zuten gauza bera (Lieberson, 1966; Arel, 2002; Leeman, 2017; Ó Riagáin, 2018; Peytcheva, 2019). Demolinguistikan erreferentzia den Kanadan, bestalde, 1901ean hasi ziren zentsuetan hizkuntzari buruzko galderak txertatzen (Wargon, 2000). Ez da berri-berria, beraz, hizkuntzari buruzko informazioa zentsuen bidez biltzea. Gaur egun, praktika orokortua izan gabe ere, herrialde ugaritan txertatzen dira hizkuntzei buruzko galderak zentsuetan. Literatura espezializatuan hainbat izen eman izan zaizkie hizkuntzei buruzko galderak txertatu dituzten zentsuei: “censos lingüísticos” gaztelaniaz, “recensement linguistique” frantsesez eta “language census” (eta baita “linguistic census” ere) ingelesez. Guk “hizkuntza-zentsu” erabiliko dugu.

Hizkuntza-zentsua demolinguistikan gehien erabili izan den tresna da eta garrantzi berezia du gertaera soziolinguistikoen kartografia zehatza landu nahi denean. Eta baita epe luzeko ikuspegia landu nahi denean ere (Lieberson, 1966: 263):

¹⁰ Honela aurkezten dute zentsuen garrantzia Reher, Valerok eta Garcíak (1995: 9): “El censo de población es la fuente sociodemográfica más completa debido a sus características entre las que cabe destacar la cobertura, variedad y la cantidad de la información recogida, la simultaneidad en cuanto a la información obtenida y la periodicidad con que ésta se obtiene y se renueva. Se puede decir, sin lugar a dudas, que el censo es la operación mas amplia de recogida de información individual llevada a cabo en un país”.

Insofar as questions of change and stability are central concerns of sociolinguistics, the census provides a most powerful instrument for determining the past linguistic condition of the population.

Tradizionalki, aipatu bezala, zentsuetan herrialde bateko biztanle guzti-guztiei buruzko informazioa eskuratzen zen banaka-banaka (pertsona bakoitzari galdetuta edo etxebizitza bakoitzeko pertsona batek etxeko kide guztiei buruzko erantzunak ematen zituela). Azken urteotan, berriz, sistema estatistikoko sendoagoak dituzten herrialde aurreratuetan zentsua egiteko metodologia berria ari da nagusitzen (Humbert *et al.*, 2018: 59; Ó Riagáin, 2018: 24). Zentsua egiteko modu *berrian*, oro har, oso ondo aukeratutako lagin zabal bati inkesta demografiko bat egiten zaio batetik; bestetik, administrazioak bere esku dituen hainbat erregistro administratibotako informazioa erabiltzen da, falta diren datuak inputatzeko (Linaza, 2013; Miranda eta Martínez, 2013). Bi iturri horiek uztartuz kalkulatzeko dira zentsu berrian emaitzak.

De Vriesek zentsuetako datu demografikoetan ager daitezkeen akats nagusiak aipatzen ditu (2005; 2006): estaldura-arazoak (ikertu beharreko herriarrak kanpo gelditzen direnean edo ikertu behar ez zirenak sartzen direnean), erantzunik gabe gelditzen diren galderak, akatsekin erantzun izan diren galderak, kodetze-akatsak, datuak ustiatzerakoan gertatzen diren bestelako akatsak eta inputazio-fasean egin daitezkeen akatsak. Akats horiek batzuetan antzematen dituzte ikertzaileek, baina ez da beti horrela gertatzen¹¹.

Galderak egiteko eta erantzuteko moduei erreparatuz, berriz, zentsuko datuen alboratze posibleek funtsezko bi iturri dituzte, Ravindranathen arabera (2019: 443). Batetik, galderen idazkerak berak erantzunetan eragina izaten du. Bestetik, pertsonak galderei erantzuterakoan inkoherentziaz jokatzeko dute hainbatetan. Horrela, testuinguruaren arabera, hiztunek aldatu egin ditzakete erantzunak. Adibidez AEBetan nortasun etniko indartsuagoen sorrerarekin bat, ingelesa ez zen beste hizkuntzetako hiztun nabarmen gehiago azaldu ziren zentsuetan 1970. urtean hamar urte lehenago baino. Alderantziz, alemanez mintzo ohi diren Belgikako eskualdeetan, alemaniar hiztunen kopuruak nabarmen jaitsi ziren zentsuetan 1930 eta 1947 bitartean, Bigarren Mundu-gerra bukatzearekin batera.

Alboratzeak alboratze, zentsuak (eta inkestak) tresna baliagarriak dira hizkuntzen egoera soziala aztertzeke (Lieberson, 1980: 26):

¹¹ Kataluniako 2001eko zentsuetarako, adibidez, ikusi *Les dades lingüístiques del cens de l'any 2001: alguns dubtes i limitacions* (Vila, 2005).

There is often reason to think that census data on mother tongue, bilingualism and language spoken at home may provide reasonably close approximations of the ‘real world’ even if they are distorted to some unknown degree.

Alabaina, zentsuak, errealitate historiko, sozial eta politiko konkretuetan garatu izan direnez, ez dira unean uneko gatazketatik at garatu, jarraian ikusiko dugun bezala.

1.3.2 Zentsuak gatazka-zelai

Hizkuntza gaiak aztertzeako galderak zentsuetan lehen aldiz txertatu ziren garaietatik gaur arte ugariak izan dira estatistikak egin izan dituzten erakundeek hizkuntza gaiak aztertzeako izan dituzten sakoneko arrazoiak. Aktore askoren interesak daude jokoan, eta zentsuen inguruko erabakiak ez dira hartu izan irizpide tekniko metodologikoen arabera soilik. Aitzitik, zentsuek beren papera bete izan dute kategoria eta zenbaki ustez objektiboen bidez, estatuei komeni zaizkien irudiak eraikitze (Anderson, 1993: 229). Ildo horretan, hizkuntzen inguruko zentsuak ere tresna garrantzitsua izan dira botere eta eragile politikoen eskuetan (Duchene eta Humbert, 2018: 8):

Therefore, it seems obvious that quantifying languages and speakers, and the ways in which this quantification is realized, raises not only methodological concerns, but, more fundamentally, epistemological ones that are influenced by political debates, in which governmental and institutional structures play a part in constructing what is understood as objective knowledge on languages. In turn, this knowledge has a considerable impact on how languages and speakers are imagined and reveals various understanding of what counts as a language.

Lehenik eta behin, hainbat erabaki hartu behar izaten ditu zentsugileak (estatutuak, botere politikoak, administrazioak). Adibidez, hizkuntzen inguruko galderak zentsuetan txertatu edo ez txertatu; txertatzekotan, zein hizkuntzari buruz galdetu eta zein hizkuntzari buruz ez galdetu, eta zein aldaerari eman hizkuntza-tratamendua eta zein aldaerari ez eman horrelako tratamendurik... Tankera horretako oinarritzko erabakiak, arrazoi eta interes multzo ugariaren emaitza izan ohi dira (Kertzer eta Arel, 2002). Eta arrazoi horiek aldatu egiten dira testuinguru batetik bestera. Batzuetan, estatuko hizkuntza nagusia indartzea eta gainerako hizkuntzen heriotza-prozesua azkartzea zen estatistika egileen helburua, Frantzia esaterako (Boutet, 2016; Duchene eta Humbert, 2018: 3). Estatu Batuetan eta Australian, berriz, etorkin zein indigenen multzoa gizarte dominantean integratzea (edota integratu ezean negatiboki markatzea) izan da historikoki hizkuntzei buruzko zentsuetako galderen helburu nagusia (Leeman, 2017; Humbert *et al.*, 2018).

Orain arte jarritako adibideen aurkako zentzuan, beste hainbat herrialdetan, Suitzan, Belgikan, Kanadan, Katalunian eta Hego Euskal Herrian, adibidez, gutxiengo linguistiko edo nazionalak bistaratzea eta indartzea izan da zentsu linguistikoen helburua eta ondorioa. Edonola ere, hizkuntzen inguruko gatazka biziagoa izan den garai-tokietan zentsuen alorra ere ez da geratu gatazkatik at. Adibide adierazgarria da gai linguistikoak zentsuetan aztertu zituen lehen estatuak (Belgikak) gaiari buruzko galderak egiteari utzi ziola, horrek komunitate flandriarraren eta valoniarren artean sortzen zituen tirabirengatik. Izan ere, zentsuko emaitzetan hizkuntza bakoitzeko hiztunek zuten pisuaren arabera erabakitzen zen hainbat udalerritan zein izango zen hizkuntza ofiziala. Azkenean, hizkuntzen mapa behin betiko finkatzea eta zentsuetan gaiari buruz ez galdetzea erabaki zuten.

Interesen joko horretatik ez dira kanpo gelditzen, jakina, estatistika egileek galderak egiteko erabiltzen duten modua, ezta eskaintzen dituzten erantzun-aukerak eta datuak aurkezteko aukeratzen dituzten moduak ere. Hurbileko adibide bat: Urlak (1993; 2012) dio EAEko zentsuko galderak erabaki zirenean, trebetasunari buruzko galderetan hiru erantzun-aukera eskaintzeak zera bilatzen zuela: galdera era dikotomikoan formulatzeak irudikatuko zukeen euskaldun/ez euskaldun multzokatze itxia saihestea. Era berean dio, *Hizkuntza borroka Euskal Herrian* eta *Euskararen Borroka* lanetan argitaratu ziren inkestetan, Euskaltzaindiak lehena (1979) eta Eusko Jaurlaritzak bigarrena (Ruiz Olabuénaga eta Marañón, 1983), euskalkien gaian ez zela sakondu nahi izan euskaldun guztien batasuna azpimarratu nahi izan zelako; eta garai hartako inkestetan euskaraz irakurtzeko eta idazteko gaitasunari buruzko galderek euskara modernitatearekin lortzea bilatu zutela. URLa berak dioen bezala, gaur egun errealtatea neurtzeko ez ezik “egia” ekoizteko eta gizarteratzeko teknologiak dira estatistikak¹².

Oro har, bada, gaur egungo ikerketa-lerroek zentsuen eta ideologiaren arteko aldebiko harremana azaleratzen dute. Laburtuz: batetik, ikuspegi ideologikoetatik definituko dira estatistika publikoak zer eta nola jasoko eta argitaratuko duten; eta bestalde, estatistika publikoak kuantifikatzeko praktika horiek errealtate sozialaren ikuspegi ideologiko jakin bat indartzen lagunduko dute (Leeman, 2017, 2019).

¹² Hori horrela izanik, zentsu, inkesta soziolinguistiko eta bestelako inkesten gaitegia zein multzokatze- eta izendatze-irizpideak kritikatuak eta eztabaidatuak izan daitezke. Gurean Xabier Isasik sarri idatzi izan du EUSTATEk, HPsk eta Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak egindako zentsu eta inkestetako hainbat irizpide auzitan jarritz (1994; 1997; 2004; 2011). Inkesta Soziolinguistikokoaren inguruko irakurketan hainbat kritika argitaratu zituen, halaber, **Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak** ere (2017). Eragiketa demolinguitikoen emaitzak eta horien interpretazioak onak auzitan jarri zituen, halaber, Iñaki Larrañaga soziolinguistak “Euskararen egoerari buruzko ikerketak: euforia giroa ala konfusio-zeremonia?” artikuluan (1998).

Esan dezagun, azkenik, estatuek (edo administrazio alorrek) zentsuetan hizkuntza-gaiak ikertzeko garaian ez ezik, herritarrek zentsuetako hizkuntzei buruzko galderei erantzuteko orduan ere interesak eta ideologiak zerikusia izan dutela, hizkuntza- eta nazio-gatazkak pil-pilean egon diren garai-tokietan bereziki. Literatura espezializatuan aipatzen diren adibideen artean daude Bruselako 1947ko zentsua, non gutxiengo flandriarreko hainbat kidek euren lehen hizkuntza frantsesa zela erantzun zuten, seme-alabak frantses eskolara eraman ahal izateko (Arel, 2002). Adibide esanguratsuak ditugu, halaber, SESBen mendeko herrialde baltikoetan: Lituania, 1979ko zentsutik 1989kora (independentziaren atarian) % 52tik % 28ra jaitsi zen zentsuetan errusieraz bazekitela erantzun zutenen kopurua. Estonian ere, independentzia baino askoz lehenago, harrigarriro jaitsi zen errusiera bazekitela erantzun zuten herritarren kopurua: % 29 ziren 1970ean eta % 24 1979an. Silverrek dio (2001: 8) herritarren multzo batek protesta ekintza isil eta masiboa egin nahi izan zuela zentsuko euren erantzunak moldatuz, Estoniako Alderdi Komunistako lehen idazkaritzarako errusiarzalea omen zen arduradun bat izendatu zutelako.

1.3.3 Zentsuetan txertatu izan diren galdera linguistikoak

Zentsuen bidez mundu zabaleko errealitate soziolinguistiko oso ezberdina aztertu izan dira han eta hemen. Ikusi berri dugun bezala, bestalde, interes politikoek zuzenean eragiten duten ikerketa eta gatazka-eremua dugu hizkuntza-zentsuena. Hori horrela izanik, ez da harritzekoa ugariak izatea zentsuetan hizkuntzen gaia jorratzeko erabili izan diren moldeak: informazio-bilketarako hautatu diren hizkuntzak, aztertu izan diren gaiak, erabili izan diren galdera moldeak eta elkarrizketatuei eskaini izan zaizkien erantzun-aukerei erreparatuta, alde handiak daude herrialdetik herrialdera (De Vries, 2005: 1105; Ó Riagáin, 2018: 25). Baita lortzen den informazioarekin egiten diren multzokatzeetan eta horien izendapenetan ere (Ó Riagáin, 2018: 44). Horrek guztiak zaildu egiten du nazioarteko alderaketak zorrotz egin ahal izatea. Nazio Batuen Erakundeak ematen ditu hainbat aholku zentsugileek euren jarduna parametro bateratu batzuetara hurbil dezaten¹³. Errealitatea oso urrun dago, ordea, mundu mailako

¹³ Hona hemen zentsuetan hizkuntzei lotutako gaien inguruan Nazio Batuen Erakundeak ematen dituen aholkuak hitzez hitz (United Nations -Department of Economic and Social Affairs Statistics Division-, 2017: 204):

4.6. Language

4.179. There are four types of language data that can be collected in a census, namely:

- a) Mother tongue, defined as the language usually spoken in the individual's home in his or her early childhood;
- b) Main language, defined as the language that the person commands best;

sistema alderagarri bat izatetik. Hori guztia gutxi balitz bezala, ez da arraroa herrialde baten barruan ere ikertu diren gaiak edo txertatu diren galderen formulazioa aldatzen joatea urte batzuetatik besteetara (Leeman, 2017). Are gehiago, salbuespena dira galderen formulazioan jarraitutasun argia duten zentsuak (Humbert *et al.*, 2018).

Edonola ere, hizkuntza gaiekin zerikusia duten honako hiru gai hauen inguruko galderak txertatu izan dira nagusiki zentsuetan (Fasold, 1996: 182; Arel, 2002: 97; De Vries, 2006: 617; Leeman, 2017: 88):

- Lehen hizkuntzari (edo ama hizkuntzari) buruzkoak, hiztunei euren lehen haurtzaroko hizkuntza-ohiturez galdetuz. Hala ere, ez da termino unibokoa, eta modu batean baino gehiagotan ulertu izan da lehen hizkuntza hori han eta hemen (Verdoodt, 2017; Ó Riagáin, 2018).
- Zentsua egin den unean gehien erabiltzen duten hizkuntzari buruzkoak. Uneko erabilerari buruz galdetu izan denean, etxean erabiltzen den hizkuntzaz galdetu izan da nagusiki, baina, horretaz gain, beste esparru batzuetako erabileraz ere galdetu izan da. Adibidez, lantokiko hizkuntzaz galdetu zen Kanadako 2001eko zentsuan; eta lantokian edo eskolan erabilitakoaz Suitzako 1990eko eta 2000ko zentsuetan (De Vries, 2006).
- Hizkuntzen ezagutzari buruzkoak: gehienetan lurraldean ofizialak diren hizkuntzen ezagutzari buruz galdetzen da: hizkuntza ofizial guztien ezagutzari buruz (Kanadan adibidez), edo hizkuntza gutxituaren ezagutzari buruz soilik (Katalunian edo Hego Euskal Herrian, adibidez).

-
- c) Usual language, defined as the language currently spoken, or most often spoken, by the individual in his or her present home;
 - d) Ability to speak one or more designated languages, including the country's official language(s).

4.180. Each of these types of information serves a very different analytical purpose. Each country should decide which, if any, of these types of information is applicable to its own needs. International comparability of tabulations is not a major factor in determining the form of the data to be collected on this topic.

4.181. In compiling data on the usual language or on the mother tongue, it is desirable to show each language that is numerically important in the country and not merely the dominant language.

4.182. Information on language (including any sign language) should be collected for all persons. In the tabulated results, the criterion for determining language for children not yet able to speak should be clearly indicated.

Zentsuetan hizkuntzei lotutako bestelako gaien inguruko galderak ere egin izan badira ere¹⁴, hiru gai horiek dira, nabarmen, ikertuenak hizkuntza-zentsuetan. Gai horietako bakoitzean, ordea, zehazki zer ikertzen den eta galdera-erantzunak egiteko modua aldatu egiten da (asko aldatu ere) toki batetik bestera eta garai batetik bestera.

Zentsuetan hizkuntzei buruzko galderak txertatzen dituzten herrialdeak hartuta, ez da arruntena hiru gai horiek batera lantzea. Aitzitik, De Vriesen arabera (2006: 617), salbuespen dira hizkuntzei buruzko galdera bat baino gehiago txertatzen duten herrialdeak. Horien artean ditugu Kanada, non 1971. urtetik aurrerako zentsuetan hiru gaiak landu izan diren¹⁵ (Wargon, 2000: 332; Prévost eta Beaud, 2002: 89; Leeman, 2017: 88), eta Euskal Herriko Hegoaldea 1991tik aurrera. 1. Taulan ikus daitekeen bezala, Europako Batasunean ere hiru alderdiak aintzat hartzen dituzten bakarrak lirateke EAE eta Nafarroako zentsuak (Extra, 2010: 9).

¹⁴ Nazio Batuen aholkuetan, adibidez, nagusi diren hiru gai horietaz gain, hiztunak hobeto menderatzen duen hizkuntzari buruz galdetzea proposatzen da (United Nations -Department of Economic and Social Affairs Statistics Division-, 2017: 204).

¹⁵ Kanadako 2016ko zentsuaren bertsio luzean zazpi galdera txertatu ziren hizkuntza gaien inguruan, tartean laneko hizkuntzari buruzko bi (Dell'Aquila eta Iannàccaro, 2019: 527).

1. Taula:

Hizkuntzei buruzko galderak Europako Batasuneko 17 estatueta zentsuetan

Table 5: Operationalization of language questions in 17 EU countries (Extra & Gorter 2008: 20)

EU countries	Mother tongue	(Other) language(s) spoken (frequently)	Language(s) (most frequently) spoken at home	Language(s) spoken with family or friends	Speak well/ average/ a little	Understand/ Speak/ Read/ Write
Austria	—	—	+	—	—	—
Bulgaria	+	—	—	—	—	—
Cyprus	—	+	—	—	—	—
Czech Republic	(1)	—	—	—	—	—
Estonia	+	+	—	—	—	—
Finland	+	—	—	—	—	—
Hungary	+	+	—	+	—	—
Ireland	—	(2)	—	—	—	—
Latvia	+	+	—	—	—	—
Lithuania	+	+	—	—	—	—
Malta	—	—	+	—	+	—
Poland	—	—	+	—	—	—
Romania	+	—	—	—	—	—
Slovakia	+	—	—	—	—	—
Slovenia	+	—	+	—	—	—
Spain	(3)	—	(3)	—	—	(4)
United Kingdom	—	—	—	—	—	(5)

(1) Indicate the language spoken by your mother or guardian when you were a child

(2) Only Irish; if yes, daily within/outside the educational system/weekly/less often/never

(3) Both language questions in the Basque County, Navarre and Galicia, for Basque/ Galician

(4) In Catalonia, Valencia and the Balearic Islands for Catalan

(5) Only in Wales and Scotland, for Welsh and Gaelic respectively

Iturria: Mapping linguistic diversity in multicultural contexts (Extra, 2010: 9)

Oharra: taula honetako azken zutabeak akatsa dago, ez baita jasotzen EAEn eta Nafarroan gaitasunari buruzko lau galdera txertatzen direla.

1.3.4 Zentsuetako emaitzen ustiaketa, galdera bat baino gehiago eskura dagoenean

Zentsuetan hiru gai horien inguruko informazioa biltzen denean, azterketa-aukerak areagotu egiten dira, demolinguistikan aspalditik landu baitira birkodetzeen bidez hizkuntza-bilakaera eta hizkuntzen jarraipena/ordezkapena aztertzeako aldagai berriak sortzeako prozedurak (Lieberson, 1966; De Vries, 1985; Fasold, 1996). Horrek izugarri handitzen ditu errealitate soziolinguistikoak aztertzeako aukerak.

Zentsuetako hizkuntza-galderetan oinarrituta, hausnarketarako azterketa molde interesgarriak aurkitu ditugu han eta hemen. Familiarekin eta transmi-

sioarekin zerikusia duten gaiak, adibidez, fin landuak aurkitu ditugu Galesko hainbat lanetan (Jones, 2012; Evas *et al.*, 2017).

Liebersonek, Kanadako zentsuetako datuak baliatuta, erakusten digu lehen hizkuntzaren datuak eta hizkuntzen egungo ezagutzari buruzkoak gurutzatuta, jatorriz hitzun-komunitate bateko kideek zein neurritan ikasi duten beste komunitateko hizkuntza (Lieberson, 1966: 264-265). Xede berarekin landu da Euskal Herrian BILA adierazlea, etxean jasotako hizkuntzaren arabera egun duten euskarazko ezagutza aztertuz hitzun-tipologiak sortzen dituen. Aurrerago sakonago arituko gara horretaz.

Aipatutakoaz gain, tradizio handia dago Kanadan zentsuko aldagaiak konbinatuz¹⁶ adierazle berriak sortzeko (ikus, adibidez, Marmen, 2005). Kanadan bertan, lurralde-eremu ezberdinetako frankofonoen multzoa zedarritzeko ahalaginean, gurutzaketa ugari egiten dituzte zentsuko aldagaien artean. Tarteetan, lehen hizkuntzaren datua hizkuntzen ezagutzari buruzkoekin gurutzatzen dute eta baita etxean darabilten hizkuntzari buruzkoekin ere (Guignard *et al.*, 2014).

Talde linguistikoen bilakaera orokorra aztertzeko ere, hainbat baliabide landu izan dira demolinguistikan, demografiako oinarritzko hainbat faktore (be-rezko mugimendua eta migrazio-mugimenduak) aintzat hartuta eta hitzun multzoei egokituta, Finlandian De Vriesek (1977) eta Kanadan, adibidez, Marmen eta Corbeilek (1999) eta berrikiago Termotek (2019) egin bezala. Ildo berean, Veltmanek **a** eta **b** uneen artean hitzun multzoen bilakaera aztertzeko oinarritzko formula aurkezten digu (1983a: 12).

$$\begin{array}{ccccccc} \text{Hitzun} & & & & & & \\ \text{multzoaren} & = & \text{A uneko hitzun} & + & \text{(Jaiotzak} & + & \text{Migrazio-} \\ \text{neurria b unean} & & \text{multzoaren neurria} & & \text{-heriotzak)} & & \text{saldoa} & + & \text{Migrazio linguistikoen} \\ & & & & & & & & \text{saldoa} \end{array}$$

Demolinguistikan gehien erabili izan den tresna dugu zentsuena. Pasa gaitezen orain bigarren tresna erabilienera aipatzera: inkesta soziolinguistikoak.

¹⁶ Berez, zentsuko hizkuntza-aldagaien arteko korrelazio maila handia da Kanadan (Marmen, 2005: 28).

1.4 Inkesta soziolinguistikoak (demolinguistikaren tresnak II)

1.4.1 *Inkesta, gizarte-zientzietan ikerketa kuantitatiboak egiteko teknika erabiliena*

Inkesta da gizarte-zientzien eremuan metodologia kuantitatiboen artean teknika erabiliena. Onarpen zabala du, eta askoren iritziz, teknika zehatzena eta baliagarriena da gizarte-zientzietan egiten diren ikerketei nolabaiteko oinarri zientifikoa emateko (Juaristi, 2003: 85; Hernández, 2010b: 298).

Honako ezaugarri honek definitzen du inkesta egiteko teknikaren funtsa: elkarriketatuei egiten zaizkien galderei emandako erantzunek osatzen dute azterketarako informazioa. Ikuspegi horretatik, zentsuak unibertso osoari egiten zaizkien inkestak dira. Zentsuez aritu gara orain arte, eta orain gainerako inkestez arituko gara (lan honetan zehar, inkestak aipatuko ditugunean, zentsuak ez beste inkestak hartuko ditugu aintzat).

Zentsuak ez gainerako inkestetan, unibertso osoari buruzko informazioa bildu beharrean, lagin adierazgarri bat aukeratzen da, lagin horretan aukeratu direnei galderak egin eta gero emaitzak unibertso osora estrapolatzeko asmoz. Estrapolazio hori, estatistikaz baliatuz, konfiantza-maila bat kontuan hartuta egingo da (gizarte-zientzietan % 95 edo % 95,5koa izan ohi da) eta kasu bakoitzean dagokion akats-tartea ere kontuan hartuta.

Inkestako elkarriketak egiteko hainbat modu dago: posta bidez, telefono bidez, aurrez aurre, Internet bidez, eta abar. Inkesta molde bakoitzak bere “urrezko aroa” izan du European eta Ipar Amerikan: XX. mendearen hasieran posta bidezko inkestak hedatu ziren, eta iritzi- eta merkatu-ikerketetarako erabiltzen ziren; 1990etik aurrera telefono bidezkoak nagusitu ziren, eta azken hamarkadotan Internet bidezko inkestak ari dira pisua hartzen (eta kanal anitzen bidez egindakoak) (Peytcheva, 2019: 501). Prozedura bakoitzak bere onurak eta oztopoak ditu (Selltiz *et al.*, 1980: 399-409; Visauta, 1989: 263; Giddens, 1994: 726; Juaristi, 2003: 106-112). Autore horien arabera, tradizioz, aurrez aurreko inkestak jo izan dira informazioaren kalitatea bermatzeko prozedura egokientzat. Telefono bidezkoek badute hainbat abantaila (landa-lana merkatzea ez da txikiena) eta azken urteotan kanal anitzeko inkestak indarra hartzen ari dira (Internet bidezko elkarriketak, telefono bidezkoak eta aurrez aurrekoak uztartuz).

1.4.2 *Erabilerari buruzko inkestak, inkesta soziolinguistikoak, eta abar*

Hizkuntzaren egoera soziala aztertzekeo testuinguru europarrean egiten diren inkestak era ezberdinean izendatzen dira han eta hemen. European aztertu ditugun tankera horretako inkestetan, “erabilerak-inkestak” edo “ezagutza- eta

erabilera-inkestak” dira gehien aurkitu ditugun izendapenak. Horretan ere, ordea, homogeneousaziotik urruti dago lantzen ari garen alorra, 2. Taulan ikus daitekeen bezala.

Aztertu ditugun inkesta gehienak eksklusiboki gai soziolinguistikoak lantzeko egin ohi diren arren, salbuespenak ere baditugu. Galizian¹⁷ eta Suitzan, gai soziolinguistikoak inkesta zabalagoen barruan aztertzen dira. Inkesta zabalago horietan, dena den, demolinguistikan landu ohi diren gaien inguruko galdera multzo zabala izaten da¹⁸. Lan honetan inkesta soziolinguistikotzat tratatuko ditugu denak, eta izendapen hori bera erabiliko dugu guztiak izendatzeko: Inkesta soziolinguistikoak (ISL).

¹⁷ Galizian berariaz gai soziolinguistikoetan sakontzeko inkestak egin ziren 1992. eta 2004. urteetan, *Mapa Sociolingüístico de Galicia* izenburuarekin (Rei-Doval *et al.*, 1995; González, Rodríguez, Fernández, Loredó eta Suárez, 2007; González, Rodríguez, Fernández, Loredó eta Suárez, 2008; González *et al.*, 2011).

¹⁸ Kanadan ere, bertako estatistika-sistemako hainbat eragiketatan txertatzen dira hizkuntzarekin lotutako gaiak, hala nola *Enquête nationale sur les ménages* delakoan (bertako zentsuko informazioa osatzeko egiten da) eta beste hainbat eragiketatan (Bélanger eta Sabourin, 2013: 167).

2. Taula:
Inkesta soziolinguistikoak europako hainbat eremutan

Lurralde-eremua	Eragiketaren izendapena (aurkitu dugun azken edizioarena)	Guk jaso dugun argitalpenik berrienaren izenburua
Euskal Herria	<i>VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016.</i>	<i>VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016</i> (Eusko Jaurlaritza, 2019).
Katalunia	<i>Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018 (EULP).</i>	<i>Els usos lingüístics de la població de Catalunya. Resultats de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població. 2018</i> (Generalitat de Catalunya, 2019). Emaizten laburpena da; 2018ko edizioan ez omen dira analisi-txosten sakonagoak argitaratuko, 2003, 2008 eta 2013ko edizioetan ez bezala.
Valentzia ¹⁹	<i>Enquesta de coneixement i ús social del valencià 2015.</i>	<i>Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2015. Síntesi de resultats</i> ²⁰ (Direcció General Política Lingüística, 2016).
Balear uharteak	<i>Enquesta d'usos Lingüístics a les Illes Balears 2014.</i>	<i>Enquesta d'usos Lingüístics a les Illes Balears 2014</i> (Melià eta Vanrell, 2018).
Galizia	<i>"Encuesta estructural a hogares/Enquisa estrutural a fogares"</i> eragiketaren 2018ko edizioaren barruan galdera multzo ohargarria egin zen hizkuntzaren egoerari buruz <i>"Módulos de nuevas tecnologías y conocimiento y uso del gallego"</i> atalean.	<i>Enquisa estrutural a fogares. Coñecemento e uso do galego. Resumo de resultados</i> (IGE -Instituto Galego de Estatística-, 2019a).
	<i>Mapa sociolingüístico de Galicia, 2004.</i>	<i>Mapa sociolingüístico de Galicia, 2004</i> (González et al., 2007; González et al., 2008; González et al., 2011).
Gales	<i>Welsh Language Use Survey 2013-15.</i>	<i>Welsh language use in Wales, 2013-15</i> (Jones, 2015).
Irlanda	<i>2013 Irish Language Survey.</i>	<i>Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland</i> (Darmody eta Daly, 2015).
Suitza	<i>Enquête sur la langue, la religion et la culture.</i>	<i>Pratiques linguistiques en Suisse. Premiers résultats de l'Enquête sur la langue, la religion et la culture 2014</i> (De Flaugergues, 2016).

Iturria: egileak landua.

Oharra: taulan azaldu diren inkestez gain, Eskoziako errealitatea ere aintzat hartuko dugu, nahiz eta aipatuko dugun lana ez datorren bete-betean ISLren ereduarekin. Izan ere, *The Gaelic crisis in the vernacular community: a comprehensive sociolinguistic survey of Scottish Gaelic* lanean hainbat ikerketa lantzen eta uztartzen dira, tartean ISL partzialak, lurraldearen zati batean soilik eginak, edota adin-tarte mugatu bati soilik eginak (Ó Giollagáin et al., 2020).

¹⁹ Valentziak tradizio handia du ikerketa demolinguistikoan. Egindako bidea gorabeheratsua izan da, Raquel Casesnovesek azaltzen digun bezala (Casesnoves-Ferrer, 2017).

²⁰ Inkesta horren emaitzen azterketa eta lehenagoko inkestekin alderaketa *El valencià segons l'enquesta del SIES de 2015* artikuluan aurkitu daiteke (Mas, 2018).

1.4.3 Inkesta soziolinguistikoen zeregina eta bilakaera

Inkesta soziolinguistikoek ez dute, gaia salbu, beste edozein inkestarekiko berezitasun metodologiko aipagarriarik (Torrijos eta Solé, 2017: 7). Horregatik, gai horren azterketa, oro har, gizarte-ikerketako metodoen testuinguruan ulertu behar da (Ó Riagáin, 2018: 7). Inkesta soziolinguistiko bat diseinatzeko, laginaren barne-osaketa definitzerakoan, arreta berezia jarri beharko zaie hizkuntzen ezagutzaren eta erabileraren aldakortasunean zerikusi handiena izan dezaketen aldagaiei, hala nola, herritarren jatorriari edo adinkako osaketari (Solé, 2000: 6). Lagina lurraldean banatzerakoan ere, ezagutza eta erabileran izan daitezkeen lurralde-eraberdintasunak oso aintzat hartu beharko dira. Gainerako inkestetan bezala, galderak egiteko moduetan egon litezkeen aldaketa txikiak ere aldaketa adierazgarriak eragin ditzakete elkarriketatuen erantzunetan (Ó Riagáin, 2018: 5).

Zertarako egin ohi dira inkesta soziolinguistikoak? Hauxe diote Torrijosek eta Solék Herrialde Katalanetako inkesta soziolinguistikoen helburuak deskribatzerakoan (2017: 7):

L'objectiu principal d'aquestes i d'altres enquestes sociolingüístiques és fer un recompte de les persones que coneixen i usen les diferents llengües presents als territoris. L'evolució de les anàlisis i també d'estudis de les polítiques ha comportat que un altre dels objectius d'aquestes enquestes sigui analitzar els factors clau que fan que les llengües s'apreguin, es transmetin, s'usin en diversos àmbits socials i es vulguin conèixer els interessos i les actituds de la població respecte d'aquestes llengües.

Begiratu ahal izan ditugun inkesten arabera, unibertsoa, oro har, lurralde jakin batean bizi diren 15 edo 16 urtetik gorako hiztunek osatzen dute. Hala gertatzen da, besteak beste, Euskal Herrian, Katalunian, Valentzian, Balear uharteetan eta Suitzan (De Flaugergues, 2016; Direcció General Política Lingüística, 2016; Melià eta Vanrell, 2018; Eusko Jaurlaritza, 2019; Generalitat de Catalunya, 2019). Galizian²¹, berriz, 5 urtetik gorako hiztunei buruzko informazioa biltzen dute (IGE -Instituto Galego de Estatística-, 2018). Eta Galesen bi inkesta egiten dituzte aldi berean: 16 urtetik gorako herritarrei zuzenean egiten zaiena batetik²², eta 3-15 urteko haur eta nerabeei buruzko informazioa eskuratzeko egiten dena

²¹ 2004ko Mapa soziolinguistikoa, berriz, 15-54 urte bitartekoei egin zieten inkesta Galizian (González *et al.*, 2007).

²² Galesen, adibidez, 16 urtetik gorako elkarriketatu guztiei galdetzen zaie galesez ulertzen, hitz egiten, irakurtzen edo idazten badakiten (trebetasun guztiak aipatzeko esanez). Eta hitz egiteko gai direla erantzun ez dutenekin hor bukatzen da elkarriketa. Galeseko Inkesta Soziolinguistikoa, beraz, lehen galdera horretan hitz egiteko gai direnen unibertsora mugatzen da praktikan (Jones, 2015).

bestetik, bestelako galdera sorta batekin, euren guraso edo tutoreei egiten zaiena (Jones, 2015). Irlandan, azkenik, 18 urtetik gorako hiztunek osatzen dute ikerketa-unibertsoa (Darmody eta Daly, 2015).

Inkesta soziolinguistikoek badute abantaila nabarmen bat zentsuekin alderatuta: gai gehiago bildu dezakete (Dell'Aquila eta Iannàcaro, 2019: 528). Inkesta batean galdera asko txertatu daitezke, eta horrek aukera ematen du gai ugari xehe aztertu eta gai horien arteko harremanetan sakontzeko. Zentsuekiko duten desabantaila handiena, berriz, honako hau da: desagregazioak (lurraldeakakoak edo bestelakoak) lantzeko orduan muga handiak dituzte inkesta-datuek. Horregatik, laginen eta azpilaginen neurriak eta akats-tarteak oso kontuan hartu behar ko dira emaitzak irakurtzerakoan.

Zer esan inkesta soziolinguistikoaren sorreraz eta garapen historikoaz? Tamalez ez dugu aurkitu berariaz soziolinguistikoak diren eta laginean oinarritzen diren inkestei buruzko ikuspegi orokorra emango digun lan eguneraturik. Izan ere, ikerketa demolinguistikoari buruzko literatura espezializatuan zentsuak lantzen dira batik bat, eta askoz urriagoak dira laginean oinarritutako inkestei buruzko aipamenak. Handik eta hemendik jasotako aipamenen arabera, gaur egungo inkesta soziolinguistikoaren moldeko lehen eragiketak²³ 1970eko hamarkadan ingurukoak ditugu. Tankera horretako lehenengoetako bat Kanadan egin zen, 1965. urtean, *Elebitasun eta Kulturbitasun Errege Batzordearentzat*; Irlandan, berriz, 1973. urtekoa da berariaz egindako lehenengo inkesta soziolinguistikoak, nahiz eta bost urte lehenago telebista-kontsumoari buruzko inkesta batean hizkuntzari buruzko galderak ere txertatu ziren (Ó Riagáin, 2018: 3, 51). Katalunian (eta baita Euskal Herrian ere, aurrerago ikusiko dugun bezala), 70eko hamarkadaren erdialdetik aurrerakoak ditugu lehen inkesta soziolinguistikoak (Torrijos eta Solé, 2017: 7).

Aurreko puntuan zentsuei buruz esan dugu interes politiko identitario askotarikoak nahasten direla tartean, eta gauza bera esan liteke inkestei buruz ari garenean ere. Ez ditugu, hortaz, han esandakoak errepikatuko.

1.4.4 Inkesta soziolinguistikoetan ikertu ohi diren gaiak

Zentsuetan bezala, inkestetan ere ez dago gai multzo finkorik inkesta soziolinguistiko guztiek lantzen dutenik. Orokorrean, alde handia dago zentsuetatik

²³ Bibliografia espezializatuan, lehenagoko hainbat inkesta ere aipatzen dira, tartean 1794. urtean eta hurrengo hamarkadetan Frantzian egindakoak. Inkesta horiek helburu argiak omen zituzten: frantsesa ez beste mintzairaren neurketa egitea, betiere frantsesa indartzea eta zabaltzea helburu izanik eta gainerako mintzaira horien ordezkapena bilatuz (Humbert *et al.*, 2018: 8).

inkestetara: askoz ere galdera gehiago txertatu ohi dira inkestetan zentsuetan baino. Hizkuntza gutxituen inguruan aztertu ditugun inkesta soziolinguistikoetan, badaude aldeak inkestatik inkestara, bai txertatzen diren gaitetan, eta batez ere, galdera-erantzunak egiteko moduan. Ikuspegi azkar batean, oraingoz xehetasunetan sartu gabe, honako gai nagusi hauek aurkitu ditugu begiratu ditugun inkestetan eta gaia aipatzen duten artikuluetan (Cooper, 1980; Torres, 2003; Darmody eta Daly, 2015; Jones, 2015; De Flaugergues, 2016; Direcció General Política Lingüística, 2016; Melià eta Vanrell, 2018; Eusko Jaurlaritza, 2019; Generalitat de Catalunya, 2019; IGE -Instituto Galego de Estatística-, 2019a):

- **Hizkuntza-gaitasunari buruzkoak.** 4 trebetasun nagusien inguruko gaitasunaz galdetzen da orokorrean (ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko gaitasuna). Galderak lurraldean erabiltzen diren hizkuntza ofizial edo/eta nagusiei buruz egin ohi dira (edo horietako batzuei buruz). Horretaz gain, elebitasun-egoeretan gaitasun erlatiboari buruzko galderak egon daitezke, hots, zein hizkuntzatan aritzen diren errazago. Hainbat kasutan, hizkuntzaren erregistro jakin batzuei buruzko ezagutzaz ere galdetzen da. Galderak asko aldatzen dira tokitik tokira: galdera dikotomikoak, trikotomikoak eta erantzun-aukera gehiagokoak aurkitu ditugu han eta hemen.
- **Erabilera-ohiturak.** Inkestari erantzuten diotenek beren harremanetan erabili ohi duten hizkuntza funtsezko gaia dugu inkesta horietan. Inkesta batzuetan euren erabilera orokorrari buruzko galderak txertatzen dira. Beste batzuetan, berriaz galdetzen zaie egoera edo harreman jakin batzuetan erabiltzen duten hizkuntzari buruz. Arreta berezia jarri izan zaio inkesta askotan familia-giroko erabilerari: gurasoekin, seme-alabekin, neba-arrebekin, bikotekidearekin... darabiltenari. Beste batzuetan lan-giroa aztertu izan da sakon. Horretaz gain, bestelako alorretako erabilerari buruz ere galdetu ohi da: lagunekin, auzokoekin, dendetan, osasun guneetan, udal-zerbitzuetan, epaitegian, komunikabideetan, ezezagun batekin elkarriketa bat hasterakoan, eta abar.

- Aurrekoarekin harremanean, hainbat inkestatan norberaren **harreman-sarea** osatzen duten hiztunen **ezaugarri soziolinguistikoak** ere bildu izan dira. Nagusiki zein hizkuntzatan hitz egiteko gai diren ingurukoak.
- **Hizkuntzen jabekuntza-prozesuaz**: lehen hizkuntza zein izan zuten, umetan gurasoekin erabili ohi zuten hizkuntza, eskolan zein hizkuntzatan ikasi zuten, heldutan hizkuntza(k) ikasteko saiorik egin duten...
 - Azken gai multzo nagusi bat **alderdi subjektiboak** osatzen dute²⁴. Sail horretan handia da azpigai eta galderen zerrenda. Deigarria egin zaigu, adibidez, galdera subjektiboen pisu handia Irlandako inkestan (Darmody eta Daly, 2015). Aipa ditzagun labur hango eta hemengo inkestetan alor honetan garrantzitsuenak iruditu zaizkigun galderak:
 - Identifikazio-hizkuntza.
 - Nazio- eta komunitate-sentimenduen ingurukoak.
 - Hizkuntzen egungo egoera sozialari, azken urteko bilakaerari eta etorkizuneko bilakaerari buruzko hautemate eta iritziak.
 - Hizkuntzei atxikitzen zaizkien balioen inguruko iritzi eta jarrerak.
 - Egiten den edo egin beharko litzatekeen hizkuntza-politikari buruzkoak.
 - Hizkuntza gutxituen izenari buruzkoak.
- Aurreko bloke horietaz gain, **aldagai askeak** jasotzen dituzten galderak ere badira: sexua, adina, jaiotekua, bizilekua, maila sozioekonomikoari buruzkoak, ikasketa maila, eta abar.

²⁴ Literatura zabala dago inkestek oro har alderdi subjektiboak neurtzeko dituzten ezintasun, zailtasun eta mugen inguruan. Inkesta soziolinguistikoak ez dira horretan salbuespen (Ruiz, Sanz eta Solé, 2001: 105-106).

1.5 Bestelako tresna eta bitartekoak (demolinguistikaren tresnak, III)

Inkesta soziolinguistikoa eta, batez ere, zentsuak dira demolinguistikak erabili ohi dituen ikerketa-tresna nagusiak. Aipa ditzagun, labur, horietaz gain erabili izan diren beste hainbat:

Erregistro administratiboetan oinarritutako estatistikak ere iturri oparoa dira demolinguistika arloko ikerketak egiteko. Hori horrela gertatzen da erregistro horietakoren batean hizkuntzen egoerari buruzko informazio adierazgarria bildu izan denean. Finlandian eta Kanadan, adibidez, jaiotzei, heriotzei eta ezkontzei buruzko estatistiketan, erregistratu den gertaeraren protagonisten lehen hizkuntzari buruzko datua jasotzen da, eta horrek ikerketa-aukera ugari ematen du hiztun taldeen bilakaera eta egoera aztertzeko (Verdoodt, 2017: 35-36), ugalkortasunari buruzko estatistikak, adibidez, hiztun-komunitateka kalkulatz. Adibide hurbilago bat ere jarriko dugu: hezkuntzan hizkuntza-eredu bat baino gehiago duten lurraldeetan (Hego Euskal Herrian esaterako) eredu bakoitzeko matrikulazioei buruzko datuak ustiari ohi dira. Azken adibide bat: 2019ko azaroaren 15ean Euskaltzaindiko Jagon Jardunaldian aurkeztutako *Euskara eta lan-munduratzeara* analisia (Zubeldia, 2019) Lanbideko erregistroetan oinarritutako azterketa da.

Hizkuntza gaietarako informazio-iturri administratiboen fidagarritasuna auzitan jarri izan bada ere (Leeman, 2017: 94), eragiketa horiek ondo egiten diren heinean, iturri funtsezkoak ditugu.

Behaketan oinarrituz erabilerari buruz egiten diren ikerketak. Erabilera aztertzerakoan inkestek eta zentsuek duten arazo handi bat da erabilera hori beti inkestan parte hartu dutenen erantzun aitortuetan oinarritzen dela. Muga hori ederki gaingitzen dute behaketan oinarritutako eragiketek. Faseldek aipatzen du, adibidez, Etiopiako hizkuntza-egoera aztertzeko Bender-ek, Cooper-ek eta Ferguson-ek hainbat salerosketa-prozesuren behaketa egin zutela 1972. urtean hango azoketan (apud Fasold, 1996: 198). Behaketaren teknika erabiltzen da baita ere Kataluniako Ofercat-en²⁵, non saltokien lagin zabal eta adierazgarri batean behaketa parte-hartzailea aplikatuz, erosketa-simulazioak egiten dituzten, ikusteko dendariek harrera zein hizkuntzatan egiten duten lehenik, eta ondoren bezeroa katalanez hasiz gero, dendariaren hizkuntza-portaera zein den.

Hurbilagokoa dugu literatura espezializatuan sarri aipatua den Euskal Herriko erabileraren kale-neurketa (Iñigo, 1994; EKBko Idazkaritza Teknikoa,

²⁵ Ikus adibidez Bartzelonako 2012ko neurketaren emaitzen txostena (Fabà, Torrijos eta Solé, 2014).

1991; Altuna, 1998; Altuna, 2002a; Amonarriz, 2007; Altuna *et al.*, 2012; Sozio-linguistika Klusterra, 2017; Altuna *et al.*, 2022). Aurrerago sakon azalduko ditugu ikerketa garrantzitsu horren xehetasunak.

Internet eta big data ere demolinguistikarako iturri gero eta baliagarriagoa gertatzen ari da (Sorolla *et al.*, 2017). Hein handi batean, multzo horretan koka ditzakegun hainbat eragiketa estatistiko erregistroetan oinarritzen dira, aurreko puntuan aurkeztu ditugunak bezala. Hasteko, Interneten eta sare sozialetan hizkuntzek duten tokiari buruzko estatistikak ditugu (ikus adibidez: Astigarraga eta Cañas, 2019; Waliño, 2019). Hizkuntza bakoitzaren osasun digitalaren adierazgarri izanik ere, demolinguistikatik at kokatu beharko genituzke, ez baitira oinarritzen hiztunen zenbaketan. Horretaz gain, erabiltzaileen erabilerari buruzko estatistikak ditugu, Interneten hiztunek egiten dituzten hautuen adierazgarri. Sorollak, Nobajas eta Moralesek sare sozialen inguruan ikerketa demolinguistikorako irekitzen diren aukerak aipatzen dituzte. Laburtuz, gero eta errazagoa, merkeagoa eta ohikoagoa da sare sozialetako portaeren azterketa egitea hizkuntzaren ikuspegitik. Ikerketa ildo horrek hainbat abantaila du (merkea da, aldizkakotasun handiz egin daiteke, ez da erantzun aitortuetan oinarritzen...), baina baditu, halaber, hainbat muga aipagarri ere. Horien artean, adierazgarritasunarekin lotutakoa ez da txikiena. Edonola ere, hedatzen ari den eremu oparoa da zalantzarik gabe. Orain arteko ikerketa asko Twitterren inguruan egin izan da. Gurean ere aipatzekoak dira gaia sistematikoki aztertzekeo landu den UMAP proiektua (Astigarraga *et al.*, 2011) eta sare sozialen azterketan hizkuntza-aldagaiak landu dituzten hainbat ikerketa (Zubiaga, 2015; Apodaka eta Morales, 2017; Fernández de Landa, 2018; Fernandez, 2019).

Bestelako eragiketa estatistikoetatik ere (inkestatatik nagusiki baina ez bakarrik) har dezakegu informazio demolinguistiko garrantzitsua. Izan ere, gizarte elebidunetan egiten diren inkestatan arrunta da aldagai linguistikoak ere txertatzea inkestatan. Horien ustiaketa ere informazio-iturri garrantzitsua izan daiteke ikerketa demolinguistikorako. Adibidez, Euskal Herriko Hegoaldeko herritarrek hedabideen kontsumoa zein hizkuntzatan egiten duten aztertzen ari bagara, hainbat iturri izango dugu eskura: bai inkesta bidez hedabideen kontsumoari buruz datuak jasotzen dituztenak (EGM Espainiako Estatuan edo CIES Hegoaldean) eta baita audiometria metodoen bidez jasotzen dituztenak ere (Kantar Media Espainian).

Ikerketa demolinguistikorako tresnekin bukatzeko, **adierazle-sistemak** aipatuko ditugu. Adierazle-sistemak ez dira berez eragiketa demolinguistikoak, eragiketa demolinguistikoetatik hautatzen diren datu-bilduma egituratuak baizik. Joan den mendeko 90eko hamarkadaren hasieran *Indicateurs de la situation linguistique au Québec* lana argitaratu zen (CLF -Conseil de la Langue Française-, 1992). Gaur egun Euskal Herrian eta Katalunian badira horrelakoak (Solé,

2003; Solé eta Torrijos, 2008; Ferret *et al.*, 2015; Bruguera *et al.*, 2022; Eusko Jaurlaritza-Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2022) eta Galesen ere landu ohi dira adierazle sorta egituratuak hizkuntzaren egoera neurtzeko (Jones, 2013).

2. HIZKUNTZEN ORDEZKAPEN- ETA INDARBERRITZE-PROZESUAK

Behin soziolinguistikaren eta demolinguistikaren aurkezpen orokor bat eginda, atal honetan hizkuntza gutxituen ordezkapen- eta indarberritze-prozesuak nola gertatzen diren azaltzera joko dugu. Gaiaren inguruko hainbat kontzeptu nagusi aurkeztu ondoren, soziolinguistikako bi ikuspegik gaia nola lantzen duten aurkeztuko dugu: Fishmanen ikuspegiak batetik, eta minorizazioaren soziolinguistikarenak bestetik. Azkenik, bi ikuspegi horien arabera, hiztun-komunitate batean ordezkapena edo indarberritzea gertatzen ari den jakiteko begiratu beharreko alderdiak zein diren zehazten ahaleginduko gara.

2.1 Oinarrizko hainbat kontzeptu

Hizkuntzen ordezkapen- eta indarberritze-prozesuez hitz egiten hasi aurretik, atal honetan gaia kokatzeko beharrezkoak diren hainbat kontzeptu azalduko ditugu labur.

2.1.1 *Hizkuntzak eta hizkuntza-komunitateak*

Hizkuntza bat zer den honela definitzen zaigu *Soziolinguistika Eskuliburuan*: “giza talde bateko kideek elkarrekin komunikatzeko duten hitzezko adierazpidea” (Zarraga, 2010: 26). Gaur egun munduan 6.000 hizkuntza inguru²⁶ daudela esan dezakegu (Juaristi, 2020: 8). Gaiaren inguruan adituek eskaintzen dituzten datuak ez datoz beti bat. Izan ere, sarritan ez da erraza erabakitzea aldaera jakin bat hizkuntza den edo beste hizkuntza baten dialektoa den; batetik, mugak oso lausoak direlako, eta bestetik, hizkuntza zer den eta dialektoa zer den erabakitzerakoan faktore estralinguistikoek eragin nabarmena dutelako.

Hizkuntza-komunitatea linguistika mailako hizkuntza baten korrelatu soziala izango litzateke, hizkuntza horri lotu ahal zaion gizataldea alegia. Inork ez du auzitan jartzen mota horretako kontzeptu baten beharra, soziolinguis-

²⁶ 6.000 baino gehixeago izango lirateke hizkuntzak, Patxi Juaristik bildutako hainbat zenbaketaren arabera: “Grimesek (2000) *Ethnologue* liburuko hizkuntza-zerrendan 6.800 baino gehiago jaso ditu, Bright-ek (1992) *International Encyclopedia of Linguistics* liburuan 6.300 sarrera bildu ditu, eta Moseley eta Asher-ek (1994) *Atlas of the world's languages* liburuan 6.796 hizkuntza dakartzate”. Beste iturri batzuek 5.000 inguruan kokatzen dute kopuru hori (Hagège, 2001: 160).

tikan berez aztertzen duguna ez baitira hizkuntzak, hizkuntza horiek gorpuzten dituzten gizataldeak baizik. Gaiari buruz kontsultatu ditugun eskuliburuetan eta artikuluetan (Boix eta Vila, 1998; Mollà, 2002; Moreno, 2009; Coyos, 2010; Joly eta Uranga, 2010; Vila, 2012) argi antzematen da adiera bakar bat izatetik urrun dagoela kontzeptua²⁷. Aitzitik, autoreek egoera, testuinguru eta dimentsio askotarikoetan erabili izan dute kontzeptua. Ez da harritzekoa, hortaz, gaia landu duten autoreen artean ez egotea adostasunik kontzeptu hori zehazterakoan kontuan hartu behar diren alderdietan eta hizkuntza-komunitate batekotzat jotzeko pertsonak bete behar dituzten ezaugarrietan.

Bai esan daiteke, beti ez bada ere, *hizkuntza-komunitatearen* kontzeptua soziolinguistikaren maila makroan erabili izan dela gehienbat, hizkuntza batean mintzatzen den hiztun multzo osoa izendatzeko. Azterketa xeheagoak edo lokalizatuagoak egiteko orduan, beste hainbat kontzeptu ere erabili izan da, hala nola, hizkera-komunitatea, edo are maila mikroagoan erabili izan den jarduera-komunitatea²⁸.

Esan dugu, hortaz, ikuspegi askotatik landu izan dela kontzeptua. Nagusiki, hizkuntzen ezagutzarekin eta erabilerarekin lotu izan dute autore gehienek hizkuntza-komunitatearen ideia: hizkuntza-komunitatea hizkuntza jakin bat ezagutzen edo/eta erabiltzen duten hiztunek osatzen dute (Boix eta Vila, 1998; Mollà, 2002; Moreno, 2009; Coyos, 2010; Joly eta Uranga, 2010; Vila, 2012). Gaia landu zuten lehenengo autoreek hizkuntza-gaitasunera jo zuten nagusiki hizkuntza-komunitateen mugak zehazteko garaian; azken hamarkadotan, ordea, gehiago erabili izan da erabileraren irizpidea komunitatearen mugak finkatzerakoan. Irizpide horri jarraituta, hizkuntza bat erabiltzen duten hiztunek osatzen dute hizkuntza horri dagokion hizkuntza-komunitatea. Horiek horrela, gizabanakoak hizkuntza-komunitate bateko edo gehiagoko kide izan daitezke, erabiltzen dituzten hizkuntza adinako komunitateetakoak alegia.

Hizkuntza bat ezagutzea edo/eta erabiltzea ez dira izan hizkuntza-komunitatea definitzeko orduan proposatu izan diren irizpide bakarrak. Beste hainbat irizpide eta ezaugarri ere aipatu izan dira hizkuntza-komunitatearen mugak zehazterakoan (askotan ezagutzarekin eta erabilerarekin batera konbinatuz): hizkuntza hori lehen hizkuntzatzat izatea, komunitatearen oinarritzko erabilera-arauak partekatzea, hizkuntza horrekiko hiztunek lotura identitario

²⁷ Mikel Zalbidek ere hizkuntza-komunitate (edo *hiztun-elkarte* bere hitzetan) kontzeptuaren ibilbidearen azterketa sakona argitaratu du berriki *Bat* soziolinguistika aldizkarian (2020). Artikuluaren bukaeran euskaldunon egoerara egokitzen du kontzeptuaren inguruko hausnarketa.

²⁸ Euskal Herrirako, ikus Hernández (2007), Kasares (2014), Artetxe (2020), eta Altuna eta Hernández (2021).

afektiboa izatea²⁹, interakzioan dagoen komunikazio-sare propioa osatzea... Ezaugarri horiek ere azaltzen dira han eta hemen hizkuntza-komunitatearen hainbat definiziotan edo komunitate baten sendotasuna neurtzeko garaian. Komunitate hori ezaugarri ugartan oinarritu daiteke, eta multzoaren mugak lausoak izan daitezkeela azpimarratzen dute hainbatek. Jon Sarasuaren iritziz “hizkuntza komunitatea egitura mailakatu eta irekia da, hizkuntzarekiko gaitasun, motibazio eta praktika maila desberdinak dituztenak espiral batean hartzen dituenak” (2013: 43).

Aipa dezagun, azkenik, badirela hizkuntza-komunitatea irizpide soziopolitikoetan oinarritu izan dutenak ere, eta estatu edo administrazio-eremu jakin bateko hiztun guztiak jo izan dituztela hizkuntza-komunitate bereko kideztat. Irizpide hori erabiliz gero, administrazio-eremu jakin bateko (edo batzuetako) hiztunen multzo osoak osatuko du hizkuntza-komunitatea. Mollàk (2002) adierazten du hori terminoaren inguruan batzuetan egin izan den irakurketa okerra dela. Bat gatoz Mollàren ikuspegiarekin: ingurune elebidunetako ikerketa soziolinguistikoak administrazio-eremuka egitea guztiz bidezkoa eta zuzena izanda ere³⁰, administrazio-eremuko hiztun guztiak hizkuntza-komunitate bereko kideztat jotzeak edukiz husten du *hizkuntza-komunitatearen* kontzeptua, eta kontzeptu huts bihurtzen.

2.1.2 Hizkuntza-ukipena eta elebitasuna

Munduko hizkuntza-komunitate ia guztiak ez dira bakartuta bizi, elkarrekiko harremanean baizik. Harreman hori sakonagoa edo azalekoagoa, iraunkorragoa edo puntualagoa izan daiteke, eta arrazoi ugari eraginda gertatu izan da historian: harreman komertzialak, konkista militarrek eta gerrak, kolonizazio-prozesuak, migrazio-mugimenduak, muga inguruko harremanak... Horiek horrela, “gizarte berean hizkuntza bat baino gehiago hitz egiten direnean, hizkuntza horien artean sortzen den erlazioari” esaten zaio hizkuntza-ukipena (UZEI, 2010: 41).

²⁹ Hizkuntzarekiko atxikimenduan oinarritu zuen, adibidez, komunitatearen definizioa Eusko Ikaskuntzaren *Euskararen Etorkizuneko Eszenarioak Elkarrekin Eraikitzen* egitasmoak (Goirigolzarri *et al.*, 2021: 479-480):

Bere gizarte garapenerako eta sozializaziorako perspektiban, lurraldeko hizkuntzarekiko (euskararekiko) identifikazio, sentimendu, jarrera eta portaera aktibo, positibo eta askotarikoak partekatzen dituen komunitatea, hau da, hizkuntza komunitatea zentzu zabalean ulertuta.

³⁰ Horrela (administrazio-eremuak aintzat hartuta) egin izan dira, adibidez, azken 30-40 urteotan Euskal Herrian egin izan diren eragiketa demolinguistiko nagusi guztiak, aurrerago aipatuko ditugunak.

Jatorriz, gizarte batean bi hizkuntza elkarrekin egoteak corpusean eragiten zituen aldaketen analisisira bideratu zen nagusiki hizkuntza-ukipenaren azterketa³¹. Haugen-ek (1950) hizkuntzen arteko maileguetan jarri zuen arreta eta Weinrich-ek (1974) hizkuntzen arteko interferentzia mota ugariak aztertu zituen (fonetikoak, gramatikalak eta lexikoak). Hizkuntza-komunitateen interakzioaren ondorioz hizkuntzetan izan diren aldaketa ugarien azterketak asko landu eta ugaritu dira Haugen eta Weinreichen garaietatik gaur arte. Horrela, soziolinguistikaren barruan, garapen handiena izan duten terminoetako bat dugu ukipenarena. Hasieran nagusi zen hizkuntzaren ikuspegitik ez ezik, ukipen-egoerak norbanakoaren eta hizkuntza-komunitatearen (maila sozialaren) ikuspegitik ere landu izan dira gero eta gehiago.

Testuinguru horietan guztietan, pertsona batzuek (bakan batzuek batzuetan, gizarte osoak besteetan) bi hizkuntzak ezagutzen eta erabiltzen dituzte, hitzun elebidunak dira. Gizabanako elebidunen ikerketek argia eman dute bi hizkuntza (edo gehiago) ezagutzen eta erabiltzen dituzten hitzunengan gertatzen diren fenomeno psikologiko eta psikosozialen inguruan. Ikuspegi horietara hurbilduko gara 3. kapituluan.

Elebitasun hitza, baina, ez zaie gizabanakoei soilik aplikatzen eta bi hizkuntza partekatzen dituzten gizarteak izendatzeko ere erabiltzen da: “una comunidad bilingüe se podría definir como aquella en la que se hablan dos lenguas o en la que todos sus componentes o una parte de ellos son bilingües” (Moreno, 2009: 211).

Kasu horietan elebitasun sozialaz hitz egiten da. Elebitasun sozial mota asko dago, Morenok, Appel eta Muysk-en oinarritzko sailkapena ontzat emanez, hiru mota nagusi bereizten ditu (*apud* 2009: 211):

1. Hitzun batzuk hizkuntza bateko hitzun elebakarrak dira eta besteak beste batean dira elebakarrak (gutxi batzuek bi hizkuntzak menderatzen dituzte).
2. Hitzun (ia) guztiek dakite bi hizkuntzetan hitz egiten.
3. Multzo bat elebakarra da (hizkuntza menderatzailean) eta beste multzo bat elebiduna (hizkuntza menderatuan).

³¹ Haugen eta Weinreich-en lanak jo ohi dira hizkuntza-ukipenaren ikerketen abiaburu nagusi gisa. Horrek ez du esan nahi, ordea, gaiari buruz kezkatu ziren lehenengoak haiek izan zirenik: Grezia eta Erroma klasikoko hizkuntzan *barbarismoek* zuten eraginari buruzko gogoetearaino jo gabe ere, XIX. mendearen amaieratik aurrera asko ugaritu ziren hizkuntza-ukipenari buruzko ikerketak. Haugen eta Weinreich-en lanek aipatzen duten bibliografia zabala begiratu besterik ez dago lehenagotik ere jorratutako gaien gainean ari zirela ikusteko (Galindo, 2006: 8).

Ikuspegi sozial horretatik begiratuta, bada, hizkuntza-ukipenean egoera ugari egon da eta dago munduan. Horien azterketaren inguruko hainbat kontzeptu eta ikuspegi landuko ditugu hurrengo kapituluetan, hizkuntza-jarrai-penari eta -ordezkapenari buruz arituko garenean. Lehenago, egoera muturrene-kotik hasita, aipa dezagun hizkuntza-ukipen egoeran egon diren hainbat hizkun-tza-komunitatetan hizkuntza batek lehenago besteak zuen tokia osoki berega-natu duela eta jatorrizko hizkuntzaren heriotzarekin amaitu dela ukipen-egoera hori.

2.1.3 Hizkuntzen heriotza eta aniztasun kulturalaren galera

Hizkuntza hila esaten zaio berezko hiztunik gabe gelditu eta jada hitz egi-ten ez den hizkuntzari (UZEI, 2010: 44). Hizkuntza hilak dira, adibidez, latina eta iberiera. Hizkuntzak desagertzera eramán dituzten prozesuak ez dira be-rriak, eta asko izan dira historian. Azken bostehun urteetan erdira jaitsi omen da hizkuntza bizien kopurua (Junyent, 1999) eta azken urteotan hizkuntza-anizta-suna galtzen ari dela nabarmena da egin diren ikerketa ugarien arabera (Juaristi, 2020).

Gaur egun hitz egiten diren hizkuntzetatik zenbatak jarraituko dute bizi-rik eta zenbat hilko dira hurrengo hamarkadetan? Galdera horri erantzutea ez da lan erraza, hasteko gaur egun zenbat hizkuntza hitz egiten diren jakitea ere zaila delako. Eta, jakina, ez da lan errazagoa egun mintzatzen diren hizkuntzen osasun-azterketa egitea eta horien artean hiltzorian dauden hizkuntzak zein diren zehaztea³².

Hala eta guztiz ere, ñabarduretan sartu gabe, lehen hurbilpen batean esan de-zakegu egun hitz egiten diren 6.000 hizkuntza horien artean, ia hirutik bat (% 30) ez dela jada gurasoetatik seme-alabetara transmititzen; beraz, 25-50 urtetan gal-du egingo dira (Krauss, 1992). XXI. mendean egun bizirik dauden hizkuntzen % 90 edo gehiago desagertu egingo direla diote hainbat ikertzailek: hala zioten Kraussek berak (Krauss, 1992) eta Junyent-ek (Junyent, 1999), eta suntsipena are handiagoa izan daitekeela iragartzen du Uriagerekak³³, % 98-% 99rainokoa. Hain etorkizun beltza marraztu gabe ere, munduko hizkuntzen erdia inguru dago desagertzeko arriskuan, UNESCOren babespean egindako *Munduko Hiz-kuntzei Buruzko Txostenaren* arabera (Martí *et al.*, 2005). Thomasonek (2018: 66) adierazten duen bezala, XXI. mendean hizkuntzen % 50 desagertuko direla diote baikorrek eta % 90 desagertuko direla ezkorrek; edonola ere, eta kopuru

³² Hizkuntzen heriotza-arriskua neurtzeko eskalei buruz, ikus Lee eta Way (2018).

³³ Patxi Juaristik aipatua (apud Juaristi, 2020: 42).

zehatzen inguruko eztabaidetan sartu gabe, hizkuntzen suntsipen-prozesu sakon batean gaude, inolako ezbairik gabe.

Gaur egun, hortaz, ordezkapen-prozesuek eta heriotza-arriskuak munduko hizkuntza gehienei eragiten die. Izan ere, hizkuntza baten galerak ez dio eragiten dagokion kultura-komunitateari bakarrik, gizateria osoari baizik (Juaristi, 2020: 4):

Hizkuntzaren bat hiltzen denean galtzailea gizateria dela diodanean, zera adierazi nahi dut: denok galtzen dugula mundua era diferenteren baten ikusteko leiho bat. Aniztasuna da aberastasuna; uniformetasuna edo homogeneotasuna, ostera, po-brezia. Gugandik urrun egon arren, galerak txirotu egiten gaitu, gizakiok kolore bat gutxiago baitugu ikusgai eta, gainera, gure garunak sorturiko ikusmolde bat ezabatu egin delako, gizakion sorkuntzaren amaraunak harietako bat galdu duelako.

Hizkuntza baten heriotza ez da egun batetik bestera gertatzen, prozesu askotan luze eta gehienetan konplexuen ondorioa izaten da. Prozesu horietan, lehen hizkuntza batek betetzen zuen tokia beste hizkuntza batek beteko du. Horri esaten diogu, funtsean, ordezkapen-prozesua, ondorengo orriotan ikusiko dugun bezala.

2.1.4 Hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena; gaiari begiratzeko hainbat ikuspegi

Hizkuntzek munduan betetzen duten tokia eta hizkuntza-komunitateen hedadura eta bizi-indarra aldagarriak dira historian zehar. Hitzun taldeek *hizkuntza ngaltzeko* joera izaten dute berez. Hainbat ukipen-egoeratan, baina, eta hainbat kanpo- eta barne-faktorek eraginda, gizatalde batzuek euren portaerak aldatu egiten dituzte, eta eten egiten da euren hizkuntza besterengantzeko prozesua. Hizkuntza-jarraipena eteten denean, hizkuntza-ordezkapena gertatzen da (UZEI, 2010).

Soziolinguistikaren maila makrotik aspalditik aztertu dira hizkuntzak heriotzara eraman ditzaketen prozesu horiek eta baita hizkuntzei eustea ahalbidetzen dutenak ere, ikuspegi eta terminologia ugaritatik landu ere. Hizkuntzen ordezkapen-prozesuen azterketa sistematikoa XX. mendearen hasieran hasi zen, eta Alemanian asko landu zen 1930eko hamarkadatik aurrera, Georg Schmidt-Rohr eta Heinz Kloss autoreen eskutik besteak beste (Darquennes, Salmons eta Vandenbussche, 2019: 1).

Bigarren Mundu-gerra amaituta, AEBetan kokatu zen ikerketagune nagusia, Europako jatorria zuten autoreen eskutik (Weinrich lituanier-estatubatuarra eta Haugen norvegiar-estatubatuarra besteak beste). Aurreraxeago jatorri judua zuen Fishmanek bultzada handia eman zion hizkuntza-jarraipenaren eta -or-

dezkapenaren azterketari. Eta baita ordezkapen-prozesuak gelditu eta norabidez aldatzeko lanketari ere. Autore horietako gehienak adostasunaren paradigma deitu izan denaren barrutik aritu ziren.

Europako zenbait hizkuntza-komunitate gutxituetan, berriz, 1970eko hamarkadatik aurrera beste ikuspegi batetik aztertu izan dira fenomeno horiek; “minorizazioaren soziolinguistika” esan izan zaionaren eskutik, hizkuntza batzuen hedatzearen eta besteen ordezkapenaren izaera historikoa azpimarraitu izan da, eta arreta berezia jarri izan zaie nazio eta komunitateen arteko gatazka-elementuei.

Ondorengo orriotan, jarraipenaren/ordezkapenaren inguruan arituko gara, batzuetan osagarriak eta besteetan kontrajarriak diren bi ikuspegietatik. Eta baita ikuspegi horiek hizkuntzen berreskurapenerako proposatzen duten bideari buruz ere³⁴. Lehenik, soziolinguistikan erreferentzia saihetsezina den eta adostasunaren paradigmaren koka dezakegun Fishmanen ikuspegia landuko dugu. Ondoren, berriz, gatazkaren paradigmaren ildotik, minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegia azalduko dugu. Jakina, bi horiek ez dira soziolinguistikan landu izan diren begirada bakarrak. Bi ikuspegi horietan sakontzea erabaki dugu, biek ala biek dezenteko eragina izan dutelako Euskal Herriko soziolinguistikan eta hautaketa horrek aukera ematen digulako adostasuna/gatazka dikotomian alde bakoitzeko ikuspegi bana kontuan hartzeko.

2.2 Hizkuntzen galerari eta indarberritzeari buruzko Fishmanen ekarpena

Bere obra zabal eta oparoan, soziolinguistikan eragin handia izan duen ikuspegia plazaratu zuen Joshua Fishmanek. Gure helburua ez da, jakina, Fishmanen obra aberatsaren ikuspegi osoa eskaintzea, guri dagokigun gai multzoan Fishmanen ekarpen nagusiak labur adieraztea baizik. Horretarako, honako iturri hauek baliatuko gara nagusiki: Fishman beraren hainbat lan (1965; 1967; 1969; 1972b; 1982; 1991; 2001; 2006; 2012), soziolinguistikako hainbat eskuliburu (Boix eta Vila, 1998; Mollà, 2002; Moreno, 2009; Coyos, 2010; Joly eta Uranga, 2010; Vila, 2012) eta Fishmanen ekarpena Euskal Herrira egokitzen lan esker ga duen Mikel Zalbideren hainbat artikulu (2003; 2004; 2011; 2019a).

³⁴ Hizkuntzen indarberritzeari buruz dauden estrategiei buruz ikus Vila (2014), Hinton (2018) eta Pérez, Vogel eta Okura (2018).

2.2.1 ‘*Language shift*’ (*mintzaldatzea* edo *hizkuntza-ordezkapena*)

Hiztun talde batek alor jakin batzuetan ordura arte zerabilen hizkuntzaren ordez beste hizkuntza bat erabiltzeari ekiten dionean, abian da *language shift* delakoa, hizkuntza-ordezkapena³⁵ edo mintzaldatzea³⁶. Erabilera-ohituren aldaketa kolektibo horrek aurrera jarraitzen badu, jatorrizko hizkuntzaren heriotza ere ekar dezake. Aurkako fenomenoari, hots, hizkuntza-ukipen egoeretan komunitateak berezkoa duen hizkuntzari eusteari, *Language Maintenance* esaten zaio (Brenzinger, 2019: 454), hizkuntza-jarraipena euskaraz.

Fishmanek azaltzen digunez, ordezkatze-prozesuak apurka-apurka eta era akumulatiboan gertatu ohi dira gehienetan, ez goizetik gauera; horregatik, berak sarritan hiru belaunaldien ikuspegia proposatzen du aldaketa-joerak egoki antzemateko. Oro har, bestalde, prozesu hori ez da aldi berean gertatzen hizkuntzaren erabilera-eremu guztietan. Aitzitik, erabilera-eremuka edo jardungunea (*domainka*) gertatu ohi da.

Fishmanen ikuspegiaren arabera, diglosiaren galera eta hizkuntza-ordezkapena aldi berean gertatzen dira askotan, aurrerago azalduko dugun bezala. Prozesu horiek azaltzerakoan, faktore ekonomikoek azalpen-gaitasun handia aitortzen die Fishmanek: modernizazioak, industrializazioak eta urbanizazioak indarrez eragin ohi dute mintzaldatzera. Industrializazio eta urbanizazio-prozesuek dislokazio soziokultural sakona ekar dezakete, jatoritasun etnokulturalaren galerarekin batera. Horrekin lotuta, kontuan hartu behar da, elebitasun-testuinguru jakin batean, hizkuntza guztiek ez dutela berdin balioko jarduera ekonomikoetan aritzeko. Horrela, hizkuntza nagusiak duen prestigioa bitarteko garrantzitsua izango da hizkuntza hori hedatzeko (eta bertako hizkuntza gutxitzeko): sozialki gora egiteko hizkuntza nagusia erabili behar izateak balio handia eman go dio hizkuntza horri bertakoen artean, eta horrek hizkuntza horren hedapenaren alde (eta bertakoa uztearen alde) egingo du.

Baina ez dira Fishmanek aipatzen dituen faktore bakarrak. Horiekin batera, eragin garrantzitsua (erabatekoa ere bai hainbat kasutan) izan dezakete bestelako hainbat faktorek ere (Zalbide, 2004: 8-9; 2016: 87): hizkuntza erabiltzeko debekua, dislokazio fisikoa (goseteek, hondamendi naturalek, gerrate edo genozidioek eragindakoa) eta dislokazio demografikoa faktore erabakigarriak izan daitezke. Aldagai demografikoek erreparatuta, migrazio-mugimenduek (bertakoek

³⁵ Hori da soziolinguistika hiztegiak *language shift* terminorako proposatzen duen euskarazko itzulpena (UZEI, 2010: 40).

³⁶ Fishmanen *language shiften* ordain gisa proposatzen dizkigu Mikel Zalbidek *mintzaldatzea* edo *luze-zabaleko mintzaldatzea* terminoak (Zalbide, 2004: 2).

alde egiten dutelako edo kanpotik bertako hizkuntza ez dakien etorkin asko etortzen delako) gogotik baldintza dezakete hiztun-komunitate baten bilakaera, eta berdin natalitateak (jaiotza kopuru apalak hiztun-komunitatea ahultzea ekar dezake zuzenean), bikote mixtoen ugaltzeak eta urbanizazioak. Prozesu horiei modernizazioak dakarren dislokazio kulturalaren arriskua erantsi behar zaie; modernitate supraetnikoan, komunitatearen etnokultura moldatu ezina.

Mundu zabaleko hainbat eta hainbat errealitate aztertuta, arau orokorrak finkatzetik ihes egiten du Fishmanek, eta gehienetan mintzaldatzea eragiten duten faktoreak ugariak direla esango digu. Are gehiago, faktore berak kasu batzuetan hizkuntza ahularen aurka eta beste batzuetan alde eragin dezakeela azaltzen digu (Fishman, 1982: 149-150):

Nuestro estado actual en cuanto al conocimiento generalizable en el área del mantenimiento y desplazamiento lingüísticos no nos permite postular relaciones de validez intercultural o diacrónica. De hecho, se ha demostrado que muchos de los factores citados con más generalidad como influyentes significativamente en el mantenimiento o desplazamiento lingüísticos, *hacen ambas cosas* en diferentes contextos.

2.2.2 'Domain'-ak (*jardunguneak* edo *erabilera-eremuak*)

Fishmanek esaten digunez, hizkuntza-ordezkapena ez da era orokor eta homogeen batean gertatzen gizarteko alor guztietan, erabilera-eremuka edo jardungunea baizik. Ikus dezagun lasaiago zer diren erabilera-eremu horiek.

Hizkuntzek gizarte batean duten tokia azertu nahi badugu, berez izugarri orokorra eta heterogeneoa den *hizkuntza-erabilera* xehatu beharko dugu komunitate jakinen errealitateak aztertzeraz hurbildu nahi dugunean. Horrela, *kommunikazio-egoera* jakinak behatzeko eta aztertzeko, Fishmanek proposatu zuen hizkuntza nola erabiltzen den begiratu behar dela (1965): nork norekin, zeri buruz aritzeko, zein egoeratan eta zein bitartekorekin (ahoz edo idatziz; ekoizle edo jasotzaile gisa). Izan ere, aldagai horien guztien arteko konbinazio posible guztiak aztertuta, komunikazio-egoera horien aniztasuna eta ugaritasun izugarriaz gain, ikertzaileak hainbat erregularitate esanguratsu aurkituko dituela azaldu zuen Fishmanek. Alegia, hiztun elebidunek egoera bakoitzean hizkuntza bat ala beste aukeratzea ez duela zoriak erabakitzen; aitzitik, erregularitate argiak antzematen direla hiztunen portaeran aipatutako alderdiei erreparatuta. Iker-tzailearen zeregina izango da erregularitate horiek egoki hautematea. Komunikazio-egoera jakinak aztertuta egiten dira, besteak beste, etnografia eta hizkuntza-antropologiaren barruko ikerketak.

Maila makrogoan aritzeko, ordea, kontzeptu orokorrak beharko ditugu. Eta behar hori betetzera dator *domainen* kontzeptua. Fishman ez zen

hutsetik hasi: 1930eko hamarkadan Schmidt-Rohr alemaniarrek plazaratu zuen kontzeptu hori (Haberland, 2019: 398); Fishmanek bere egin zuen 1965ean eta hurrengo urteetan garatu egin zuen (1965; 1982). Termino horren ordain gisa, *erabilera-eremu* aurkituko dugu *Soziolinguistika Hiztegia*n (UZEI, 2010: 48) eta *Soziolinguistika Eskuliburuan* (Zarraga, 2010: 35). Mikel Zalbidek, berriz, *jardungune* terminoa proposatzen du ingelesezko *domainen* ordain gisa (2004).

Zer dira erabilera-eremuak (edo jardunguneak)? Tokiak, hiztunak eta elkarrizketa-gaiak aintzat hartuta egon daitezkeen milaka eta milaka egoera komunikatibo jakinetako errealitatea atal gutxi batzuetan bilduko duten oinarritzko multzoak dira, azterketa makrosoziolinguistikorako eraikiak³⁷. Komunitate batean hiztun guztiak bi hizkuntzetan ondo moldatzen direlarik, hizkuntza bat eta bestea non erabiltzen zen aztertzeke landu zuen hasieran termino hori Fishmanek. Horrela, bada, jatorrian, erabilera-eremuen planteamenduak zerikusi estua zuen diglosiarekin (eta diglosiaren azterketarekin), hots, bizitzaren egoera bakoitzerako hizkuntza bat ala bestea erabiltzeko arau sozial argiarekin. Aurrerago, bestelako egoeren azterketan ere erabili izan da terminoa. Nolanahi ere, erabilera-eremua errealitatea hobeto ulertzeko eraikitako konstruktua bat da, abstrakzio bidez sortua (Fishman, 1972a: 442):

Domain is a sociocultural construct abstracted from topics of communication, relationships between communicators, and locales of communication (...). The domain is a higher order summarization which is arrived at from a detailed study of the face-to-face interactions in which languages choices is imbedded.

Zenbat eta zein dira erabilera-eremu edo jardunguneak? Zalbidek azaltzen duen bezala, ez dago behin betiko zerrendarik, “ez zenbat *domain* diren ‘berez’, eta ez *domain* horietariko bakoitzean zer jende multzo, zer harreman-sare eta zer rol-harreman sartzen diren” (2004: 5). Hori argi utzita, eta *domain* zerrenda erabilienei erreparatuta, honako zerrenda hau aipatzen digu Zalbidek adibide gisa³⁸:

1. Etxea eta familiartea
2. Auzo hurbila eta lagunartea

³⁷ Hasiera batean, New Yorkeko auzo batean jatorriz Puerto Ricokoa zen komunitatearen erabilera aztertzerakoan Fishmanek egin zuen *domainen* lehenengo aplikazioa (1972a) gehiago zen meso maila batekoa, rol-harremana, edukia eta kokagunea aintzat hartuta. Hurrengo urteetan egin zuen lanketan, ordea, makro mailara eraman zuen *domain* kontzeptua.

³⁸ *Euskararen historia soziala lantzeko eredu metodologikoa* proiektuan honako jardungune hauek zehaztu dira (Zalbide *et al.*, 2015: 215-216): agintaritzak eta administrazioa, aisia eta kirola, eliza, etxea eta familia, gertuko jendea eta ohiko lagunartea, informazio-hedapena eta kontsumoa, hezkuntza, lana, salerosketa eta, azkenik, aurreko multzoetan kokatu ezin direnetarako, “besterik” multzoa.

3. Lan-mundu “arrunta”
4. Aisialdia, kirolak eta jokoak
5. Eskola-mundua
6. Administrazioa
7. Eliza-mundua
8. Goi mailako teknologia, ekonomia-sareak, agintaritza eta ikerketa.
9. Informazio- eta zabalkunde-mundua.

Hizkuntza-komunitatearekin batera, soziolinguistikan gehien erabili izan den terminoetako bat dugu *domain* (Vila, 2012: 18). Hasieran gehienbat, gehiago jo izan dute termino horretara soziolinguistika adostasunaren ikuspegitik garatu dutenek gatazkaren ikuspegitik landu izan dutenek baino (Boix eta Vila, 1998). Gaur egun, dena den, termino orokortua da soziolinguistikan, hizkuntzen egoera gizartean orokorrean aztertzeke ez ezik, baita gizartearen alorkako ikuspegi landu nahi izaten denerako ere, nahiz eta askotan kontzeptuaren jatorrizko edukitik apur bat aldendu: “Like so many sociolinguistic concepts, ‘domain’ is often used in a rather loose way, without overly much consideration of the epistemological status of the term” (Haberland, 2019: 397).

Aurrerago ikusiko dugun bezala, hizkuntzen egoera enpirikoki inkesten bidez ikertzen denean, jardungunekako egoeraren azterketa, rol-harreman eta espazio jakinetan egiten den erabileran oinarrituta egiten da.

2.2.3 *Diglosia eta konpartimentazio soziofuntzionala*

Hizkuntza-aldaera bat baino gehiago erabiltzen dituzten gizartearen egoera jakin batzuei buruz aritzeko, historian zehar etenaldiz betetako erabilera izan duen *diglosia* terminoa berreskuratu zuen Ferguson-ek (1959), eta hizkuntza beraren aldaeren arteko banaketa aski egonkorra izendatzeko erabili zuen; zehazki, goi mailako erabilera-eremuetan aldaera bat eta behe mailakoetan beste bat erabiltzen duten gizarteak izendatzeko (Ferguson, 1959: 336):

DIGLOSSIA is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialects of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of an earlier period or in another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes but is not used by any sector of the community for ordinary conversation.

Diglosia dagoenean, beraz, aldaera biak *L* (*Low*, azpikoa) eta *H* (*High*, gainekoa) gainjarrita daude lurralde berean eta bakoitzaren erabilera-eremua osagarria da. Erabilera-eremuen arabera erabilera bereizi horri konpartimentazio soziofuntzionala esaten zaio eta diglosiaren funtsa dela esan genezake. Egoera horren hainbat funtsezko ezaugarri aipa daitezke (Zalbide, 2011: 41-52):

- Funtzioari dagokionez, aldaeren arteko gainjartzea txikia da eta bakoitzaren erabilera-eremuak mugatuak egon ohi dira. Oro har, *L* aldaera herri-hizkerari dagokio eta transmisio naturalez (etxean eta komunitate hurbilean) jaso ohi da. *H* ere hiztun-elkartearen aldaera da, baina eremu formalagoetan (eskola bidez nagusiki) eskuratu ohi da.
- Banaketa hori nahiko egonkorra da. Fergusonen arabera, “a relatively stable language situation” (1959: 336).
- Aldaerek antzekotasun genetikoak izanda ere, ezberdintasun asko dute: aldaera bat ezagutze hutsak ez dakar bestea ulertzea.
- Herentzia literarioa dauka *H*-k, eta aldaera hori da prestigiotsua, berari atxikitzen zaio zuzentasunaren ideia.
- *H* aldaera landuagoa da, jarduera jasorako gaituagoa eta gramatika konplexuagokoa. Lexiko aldetik ere, berba teknikoak *H* aldaerari dagozkio, eta *L* aldaera beste eremu batzuetarako mugatuta uzten da: etxea, lagun-giroa, harreman informal hurbilekoak.

Fergusonen diglosian oinarrituta, Fishmanek zabaldu egin zuen kontzeptuaren adiera, eta hizkuntza bereko aldaera biren arteko banaketa soziofuntzionalari ez ezik, bi hizkuntzen artekoari ere aplikatu zion. Haren iritziz, diglosia eta elebitasuna ez dira fenomeno bera, baina aldi berean gerta daitezke. Nolabait esatearren, elebitasuna hiztunei dagokie eta diglosia komunitateari (Fishman, 1967).

Fishmanen ereduak diglosiari emandako zentzu berria asko erabili izan da hizkuntza ahulduen egoerak aztertu izan dituzten ikertzaileen artean. Fishmanek hiru ekarpen nagusi egin zizkion Fergusonen oinarritzko deskribapenari, Zalbideren (2011) arabera:

1. Diglosia fenomeno soziala da, eta banaketa soziofuntzionala du ardatz nagusia. Hizkuntzen erabilera-eremuen (*domainen*) azterketa soziala egiteko aukera ematen du.

2. Diglosiak ezaugarri psikolinguistikoa dauka: hizkuntza-komunitatearen gaitasuna desberdina da hizkuntza batean eta bestean. Horretaz gain, aldaera bakoitza eskuratzeko bidea ere desberdina da. Alde batetik, hizkuntzetako bat egunerokoa da, etxekoa eta bizia, eta belaunaldiz belaunaldi transmititzen da; bestetik, *H* aldaera soziala da, beranduagokoa, eta bigarren mailako sozializazioan (eskola bidez nagusiki) eskuratzen da.
3. Diglosiak ezaugarri ebaluatiboa dauka: *H* aldaerak duen balorazioa eta estatusa *L* aldaerak duena baino hobea da.

Gaur egun, Fergusonen jatorrizko eredia barne-diglosia edo endodiglosia azaltzeko erabiltzen da (Boix eta Vila, 1998; Coyos, 2010) eta Fishmanena kanpo-diglosia edo exodiglosia azaltzeko.

Soziolinguistikan asko erabili izan da *diglosia* terminoa, baina ez zaio beti esanahi bera eman. Fishmanen diglosian, hizkuntza ahulduak (hiztun-komunitate ahulduak) hurbileko erabilera-eremuak bereganatuta, belaunez belauneko jarraipena ziurtatzeko aukera du. Fishmanen iritziz, beraz, diglosia ahuldutako hizkuntzari eusteko eta bizirik jarraitzeko formula iraunkor-sendoa da. Minorizazioaren soziolinguistikak ere toki zentrala eman zion *diglosiaren* terminoari, baina Fishmanek emandako zentzua eta balorazioa nabarmen aldatuz: haien ustez, diglosia minorizazio- eta zapalketa-egoeran dagoen hiztun-komunitate baten egoera iragankorra da, hizkuntza menderatzailearen eskutik gertatzen ari den ordezkapen-prozesuaren azken aurreko estadia. Herrialde Katalanetako soziolinguistikak eraginda, Euskal Herrian askotan bigarren zentzu hori eman izan zaio *diglosia* terminoari, Fishmanen ikuspegitik urrun (Zalbide, 2011).

2.2.4 Hizkuntzen jarraipenaren muina: belaunaldiarteko transmisioa

Belaunez belauneko jarraipena gai erabat zentrala da, hil edo bizikoa, Fishmanen ikuspegian. Bizirik jarraituko duten hizkuntzak eta hiltzera doazenak bereizten dituen alderdi nagusia, hain justu, horixe baita: hizkuntza biziak gurasoetatik seme-alabetara transmititzen dira ama-hizkuntza (edo lehen hizkuntza) gisa. Ezaugarri hori betetzen ez duten hizkuntzak (hizkuntza-komunitateak esatea zuzenagoa litzateke), latina adibidez, hizkuntza hilak dira (Zalbide, 2003: 5). Hizkuntza ahulduetarako belaunez belauneko transmisio horren erabateko garrantzia funtsezko alderdia da Fishmanen ikuspegian, eta ikuspegi hori, oro har, azken mende erdian ardatz sozialean landu izan den soziolinguistika guztiak onartu du, hein handi batean Fishmanengandik ikasita.

Aurrerago, 3.6 puntuan, sakonago landuko dugu transmisioaren gaia. Aurreratu dezagun, belaunez belauneko transmisio hori nagusiki familia-giroan

eta etxean, hurbileko auzo-giroan eta kale-bizitza zabalean gertatzen dela (Zalbi-
de, 2003: 6):

Hori da hizkuntzen belaunez belauneko transmisio-gune normal, natural, osasun-
tsua; hori da hizkuntza handien eta txikien jarraipen- oinarri nagusia. Hori da
oinarri-oinarrizko puntua, hizkuntza ahulak osasun betekoetatik bereizten dituen.

Honekin hobeto ulertzen da Fishmanen ikuspegi osoa. Belaunez belauneko
jarraipena ahalbidetzen duten erabilera-eremuak, hain justu, diglosiaren eskeman
behe mailako gisa izendaturiko horiek dira. Eta horregatik diglosia-egoera bizi-
rik irauteko modu bat izan daiteke hizkuntza gutxituarentzat, jarraipena ziurtatzen
duten jardunguneak bere esku dauden heinean. Horrela, Fishmanek (1991)
azken batean dio elebitasun sozial iraunkorra egingarria dela, hurbileko erabilera
informalei eta horrekin belaunaldiarteko transmisioari eusten bazaio.

Arnasguneen garrantzia ere estuki lotzen da gai honekin: ahuldutako
hizkuntza indartsu den espazio geoterritorialetan ziurtatzen baita, inon baino
hobeto, belaunaldiarteko jarraipen hori.

Hizkuntza ahuldua indartzeko zereginean ere (RLS delakoan), belaunez
belauneko jarraipena ziurtatzeari erabateko garrantzia emango dio Fishmanek.
Are gehiago, jarraipen hori ziurtatua ez dagoen komunitateetan, indarrak hor-
rretara bideratzea aholkatuko du, eta bestelako ekimenak (eskola, hedabideak,
administrazioa...) belaunez belaunekoa berreskuratu ondorengorako uztea pro-
posatuko du.

2.2.5 Komunitateen mugak babestu beharra; arnasguneen garrantzia

Fishmanen ikuspegitik, garrantzi handia du komunitatearen mugak zain-
tzeak, komunitate barruan hurbileko harremanak X hizkuntzan egiteko (eta ko-
munitatez kanpokoekin Y hizkuntza erabiltzeko). Mugaketa horren barruan,
garrantzi berezia dute X hizkuntza nabarmen nagusi izango duten espazio geo-
territorialek: “*Breathing space*” Fishmanen ahotan, *arnasguneak* Zalbideren itzul-
penaren arabera (2019a). Espazio horietan hizkuntzak arnasa hartu ahal izango du.

Zer dira espazio horiek? “Demographically concentrated space where X-ish
can be on its own turf, predominant and unharassed” (Fishman, 1991: 58). Espa-
zio horietan, hizkuntza gutxituko hiztunen kontzentrazio handia dago, biztanle
(ia) denek dakite X hizkuntzan mintzatzen, eta hizkuntza hori da euren arteko
eguneroko harreman arruntetarako hizkuntza nagusi edo bakarra. Ingurune hor-
rretan, belaunaldi berriak X hizkuntzan hazten dira, bai etxean eta baita kalean
ere, eta horrekin ziurtatu egiten da belaunaldiarteko jarraipena.

2.2.6 ‘Reversing Language Shift’ –RLS– (Hizkuntzaren Indarberritzea –HINBE–) eta hizkuntza-komunitate baten osasuna neurtzeko GIDS-BAEN eskala

*Language Shift*aren aurrean, ordezkapen-prozesua eten eta norabidez aldatzea erraza ez baina posible dela adieraziko du Fishmanek. Hizkuntza-komunitatea indartzearen prozesu horri *Reversing Language Shift* (RLS) esango dio (1991); Zalbidek Hizkuntza *INDarBErritzea* (HINBE) izendatuko du euskaraz (2004). Fishmanek bere RLS konstruktuan hizkuntza indarberritzeko ahaleginean “gure indar-apurrak alferrik ez galtzeko gomendio-sorta” eskainiko digu, Zalbideren hitzetan (2004: 2).

Fishmanen proposamenaren funtsa belaunez belauneko jarraipena ziurtatzea izango da, eta horretarako, jarraipen hori ziurtatzen duten erabilera-eremuetan (familiar, lagunartean, kale-giroan...) biltzea hizkuntzaren aldeko ahaleginak; hizkuntza, konfigurazio etnokultural zabalago baten parte gisa ulertuta, betiere. Horrekin lotuta, arnasmuneak indartzea eta ahal bada zabaltzea ezinbesteko zeregina izango da, eta horretarako, gune horiei bideragarritasun ekonomikoa eta demografikoa emateaz gain, komunitatea indartuko duten ildoak abian jartzea proposatuko du.

Horrekin batera, helburu lorgarriak eta errealistak jartzeko aholkatuko du Fishmanek. Zehazki, zera proposatzen du: Y hizkuntza etorkizunean ere gure artean biziko dela onartzea, hizkuntza hori X komunitateko kide guztiek ikastea (elebakartasuna baztertuz) eta bi hizkuntzen erabilerarako diglosia berritu bat asmatzea eta adostea; horren baitan, X komunitateko hiztunek Y hizkuntza erabiliko dute komunitatez kanpoko kideekin aritzeko eta baita X komunitateko kideekin ere hainbat erabilera-eremutan. X hizkuntzarentzat, hizkuntzaren jarraipena ahalbidetuko duten eremuak (familia, lagunartea, kale-giroa...) beretzat ziurtatzea izango da garrantzitsuenak. Edonola ere, X eta Y hizkuntzetako hiztunak eskutik emanda eta elkarrekin aurrera egitea da Fishmanen ustez biderik onena hizkuntza ahulduarentzat. Are gehiago, Fishmanek esango digu, jende askok elebitasunari beldurra dioten arren, elebitasuna onuragarria dela guztientzat. Eta hizkuntza ahulduak gehienez lor dezakeena elebitasun-egoera horri eustea izango dela (Fishman, 1991: 84):

Bilingualism is a benefit for all, for Xmen and for Ymen alike. (...).

Populations experiencing language shift have no alternative, by and large, but to be bilingual.

Helburua, beraz, elebitasun-egoera batean hizkuntza ahulduari eustea izanik, Fishmanen iritziz garrantzitsua izango da tokian tokiko esku-hartzeak pentsatzea eta egitea, hizkuntza ahulduak bizi duen egoera zehatzari aurre egingo

diotenak. Izan ere, hizkuntza ahulduen alde lanean dihardutenen artean ohiko akatsa omen da (garesti ordaindu ohi den akatsa) berez hizkuntzaren egoeran eragin positibo nabarmenik izango ez duten jarduera ugaritan indarrak xahutzea (Fishman, 1991: 113).

Hizkuntza-komunitatea zein puntutan dagoen aztertzeko (eta horren arabera lehentasunak finkatzeko), lurrikarak neurtzeko erabiltzen den Richter eskalaren antzeko batekin, zortzi egoera posibleko mailakatzeko bat landuko du Fishmanek: *Graded Intergenerational Disruption Scale –GIDS–*, Belaun Arteko Etenaren Neurria –BAEN– Zalbideren itzulpenean. Zortzi egoera posible horietako bakoitzak esku-hartze molde bat eskatuko du, eta garrantzi berezia izango du egoera bakoitzari dagokion moduan erantzuteak. Hemen Fishmanen BAEN eskala bere bertsio berrituan (Fishman, 2001: 466):

STAGES OF REVERSING LANGUAGE SHIFT: SEVERITY OF INTERGENERATIONAL Dislocation (read from bottom up)

1. Education, work sphere, mass media and governmental operations at higher and nationwide levels.
2. Local/regional mass media and governmental services.
3. The local/regional (i.e., non-neighborhood) work sphere, both among Xmen and among Ymen.
- 4b. Public schools for Xish children, offering some instruction via Xish, but substantially under Yish curricular and staffing control.
- 4a. Schools in lieu of compulsory education and substantially under Xish curricular and staffing control.

II. RLS to transcend diglossia, subsequent to its attainment

5. Schools for literacy acquisition, for the old and for the young, and not in lieu of compulsory education.
6. The intergenerational and demographically concentrated home-family-neighborhood: the basis of mother-tongue transmission.
7. Cultural interaction in Xish primarily involving the community-based older generation.
8. Reconstructing Xish and adult acquisition of XSL.

I. RLS to attain diglossia (assuming prior ideological clarification)

Ikusten denez, bi aldi nagusi bereizten ditu Fishmanek, diglosia eskuratu artekoa bata eta diglosia eskuratu ondorengoa bestea. Horrekin lotuta, berezko transmisioa etenda izatea edo ez izatea funtsezko alderdia izango da sailkapenean.

Mikel Zalbidek, eskala hori eta nazioarteko beste sailkapen batzuk aintzat hartuta, Euskararen osasun-diagnostikorako aplikazioa (EODA) landu du euskarak Euskal Herriko zonaldeetan bizi duen askotariko egoera aztertzeke (2016: 109-110).

2.3 Hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena minorizazioaren soziolinguistikatik

2.3.1 *Hizkuntza menderatzaileak eta gutxituak*

Gatazkaren ikuspegitik, ukipen-egoera batean hizkuntza bat lehenago beste batek zituen erabilera-eremu eta funtzioak hartzen doanean, bigarren horren *gutxitzea* edo *minorizazioa* gertatzen da. Gutxitze-prozesu horretan *hizkuntza gutxitua* (edo mendekoa) esaten zaio funtzioak galtzen dituenari eta *hizkuntza menderatzailea* funtzio horiek bereganatzen dituenari. Kasu horietan, bi hizkuntzen artean (bi hizkuntza-komunitateen artean) lehia-harremana dago erabilera-eremuak eta funtzioak bereganatzeko. Lehia horri *hizkuntza-gatazka* deritzo; gatazka hori ezkutukoa edo agerikoa izan daiteke (Ninyoles, 1989).

Hizkuntza-komunitateen desagerpenak eta ordezkatzak garai historiko eta ingurune geografiko ugaritan gertatu izan badira ere, *minorizazioaren soziolinguistika* esan izan zaionak Europako estatu-nazio moderno eta garaikideetan gertatu izan diren prozesuak izan ditu nagusiki aztergai.

Xavier Vilaren arabera (1998; 2014), estatu modernoak eratu aurretik, botereari, oro har, ez zitzaion hainbeste inporta bere muga barruko herritarrek hizkuntza bat edo bestea erabiltzea. Estatu modernoak sortzearekin eta indartzearekin batera gauzak aldatu egingo dira, eta estatuaren esku-hartzea areagotu egingo da hizkuntza kontuetan. Burgesiak (klase menderatzaile berria izatera deituak) estatuko merkatu-batasuna bilatuko du, eta proiektu horri hizkuntza bat atxikiko zaio. Iraultza burgesen ondotik, nazionalismoaren eta demokraziaren hasierarekin, estatua zuzentzen duten eliteengan indartu egingo da estatu homogeneo bat eratzeke nahia. Prozesu historiko horietan, botereetsuek hizkuntza-errealitatean eragingo dute, hizkuntza nazionala indartuz eta gainerakoak ahulduz eta desagerraraziz (Vila, 2014). Testuinguru horretan, boterearena ez den hizkuntza darabilten komunitateetan, hizkuntza gutxitua lehenagotik lurral-

de horretan bizi eta jarduten zen hizkuntza-komunitatearena da, eta *bertako* (edo *berezko*) *hizkuntza* esaten zaio.

Gutxitze-prozesua, beraz, koordinatu historiko jakin batzuetan gertatzen da. Prozesu horiek aztertzerakoan, minorizazioaren soziolinguistikak bereizi egin ohi ditu minorizazioa edo gutxitzea adierazten duten fenomenoak batetik eta gutxitzea eragiten duten sakoneko arrazoiak bestetik. Horretaz gain, gutxitze-prozesuaren faseez ere hitz egin ohi da. Ikus dezagun.

2.3.2 Gutxitze prozesua gertatzen ari dela erakusten duten fenomenoak

Hizkuntzaren ugaltzea eten eta gutxitze-prozesua gertatzen denean, hainbat fenomeno joan ohi dira eskutik. Honako lau hauek aipatzen dituzte Boix eta Vilak (1998: 187):

- **Erabilerraren** (edo hizkuntza-hautaketaren) eremuan **ordezkapena** gertatzen da. Hainbat hiztun (gero eta gehiago) ordura arte bertako hizkuntzarekin betetzen zituen hainbat funtzio hizkuntza menderatzailean betetzera pasatuko da.
- **Hizkuntza-gaitasunari** dagokionez, komunitate horretako hiztunek bertako hizkuntzan duten hizkuntza-gaitasunean “**galera**” gertatzen da (*pérdida*). Oro har, belaunaldi berriei eragiten die gehiago joera horrek zaharragoei baino. Horrela, galtzen ari den hizkuntza batean arrunta da zaharrenen artean aurkitzea hiztunik ugariak eta osoenak; eta gazteenen artean, berriz, gutxiago izatea bertako hizkuntzan mintzatzen dakitenak eta euren gaitasuna ere kamutsagoa izatea euren guraso edo aitona-amonena baino.
- **Hizkuntzari** berari erreparatuta, hizkuntzaren **uzkurtzea**³⁹ (gaztelaniaz *encogimiento*) gertatzen da. Horrela esaten zaio ordezkapen-prozesua denboran asko luzatzen denean hizkuntza gutxituaren adierazpen-gaitasunean gertatzen den murrizketari: hizkuntza menderatzailearen egitura gramatikaletara hurbiltzen da hizkuntza gutxitua, hizkuntza menderatzailearen hiztegitik hitzak atergabe hartzen ditu eta berezko baliabideen mugaketa bat gertatzen da. Ordezkapen-prozesuak oso aurreratuta daudenean, alternantzia handia izaten da, joerarik ohikoena bihurtzeraino, baita esaldi barruan *kodez aldatzea* ere. Aldaketa horiek hiztun osoagoetan baino

³⁹ Soziolinguistika Hiztegian ez dator termino hau. Guk *uzkurtzea* erabiliko dugu gaztelaniazko *encogimiento*ren ordain gisa.

ohikoagoak izaten dira hizkuntza gutxituan gaitasun apala duten hiztunetan (Boix eta Vila, 1998: 261-262).

- Horrekin guztiarekin batera, **hizkuntza-ideologiaren alorrean**, ordezkapen-prozesuaren **legitimazioa** gertatzen da. Hizkuntza propioa gutxietsi egiten da: bertako hizkuntza arloa da, ezjakinena, iraganari eta atzerapenari lotua... Bien bitartean, nagusitzen ari den kanpoko hizkuntzari hainbat ezaugarri positibo atxiki ohi zaizkio: hizkuntza unibertsala da, modernoa, orotarikoa, praktikoa, gizabanakoen eta gizataldeen aurrerabide sozioekonomiko eta kulturala ahalbidetzen duena, jakintzaren eta zientziaren hizkuntza da...

2.3.3 Gutxitze- edo ordezkapen-prozesuaren faseak

Gutxitze-prozesuek luze jo ohi dute (gehienetan hiru belaunaldi edo gehiago behar izaten dira prozesua burutzeko), eta ez dira beti abiadura berean gertatzen, ezta modu guztiz linealean ere. Hala ere, zenbait ikertzaileen arabera⁴⁰, gutxitze-prozesu orokor hori hainbat fase eta azpi-prozesuren bidez deskriba daiteke, komunitateko hiztunen hizkuntza-gaitasunean eta erabilera-ohituretan gertatzen diren aldaketei jaramon eginda. Azpi-prozesu horiek historikoki hurrenkera jakin batean gertatu ohi dira. Horregatik, autore horiek zenbait fase nagusitan deskribatu izan dute ordezkapen-prozesua (fase bakoitzean azpimarra azpi-prozesu batean jarritz).

Abiapuntua bere beharrak berezko duen Hx hizkuntzan betetzen dituen X gizatalde elebakarra izanik, ordezkapenaren **lehenengo urratsa elebidun bihurtzea** da: X komunitateko hiztun batzuek Hy hizkuntza ikasi beharra dute, Y komunitateko kideekin harremanak izateko. Hainbat arrazoik eragin dezakete behar hori: migrazio-mugimenduek, mendekotasun ekonomiko, politiko edo militarrek... Nolanahi ere, elebidun bihurtze hori alde bakarrekoa izan ohi da: X komunitateko kideek ikasten dute Hy hizkuntza, ez Y komunitatekoek Hx. X komunitateko hainbat alor hasten dira elebiduntzen, gutxi batzuk hasieran, gehiago prozesuak aurrera egin ahala. Elite politiko eta ekonomikoak izan ohi dira Hy ikasten lehenak, eta lehenago bihurtzen dira elebidun gizarteko hainbat sail: hirietako biztanleak landaguneetakoak baino, gizonezkoak emakumezkoak baino, gazteak helduak eta adinduak baino... Hiztun gehienek, hala ere, X hizkuntzako elebakar izaten jarraitzen dute lehenengo fase honetan, eta komunitate barruko harremanak Hx hizkuntzan dira erabat; Hy hizkuntza *beste komunitatekoekin* hitz egiteko soilik erabiltzen da.

⁴⁰ Ikus adibidez: Ninyoles (1989), Boix eta Vila (1998: 188-192) eta Mollà (2002: 151-157).

Bigarren fasean, X komunitate barruko harremanetan erabiltzen den hizkuntzan aldaketak hasten dira: X komunitateko hainbat kide Hy hizkuntza erabiltzen hasten da, kanpokoekin aritzeko ez ezik, baita komunitate barruko kideekin hainbat egoera eta gairi buruz elkarren artean aritzeko ere. Horrela, adibidez, funtzio formaletarako edo idatzizko harremanetarako sistematiko-ki Hy hizkuntzaz baliatzen hasiko dira: administrazioko jarduna, eskola eta komunikabideak Hy hizkuntzan izango dira. Urrats hori funtsezkoa da ordezkapen-prozesuan: ordura arte “kanporakoa” zen Hy hizkuntza, nolabait, etxekotu egiten baita X komunitateko alor batzuetan. Fase horretan, halaber, gune urbanoetan X komunitateko kide guztiak elebiduntzen dira; are gehiago, Hy hizkuntzako lehenengo elebakarrak azaltzen dira. Mollàk (2002: 154) esaten digunez, hauxe da fase horretako banaketa prototipikoa: boterearen hizkuntza Hy da argi eta garbi, hirietako herritarrak elebidunak dira eta nekazari inguru-neetakoei Hx hizkuntzako elebakar izaten jarraitzen dute.

Hirugarren fasean, Hx hizkuntzako hiltun elebakarrak desagertuta (elebidun bihurtzeko prozesua guztiz burututa), **belaunaldiarteko etxeko transmisioa eteten** hasten da. Etxeko transmisio hori hil edo bizikoa da hizkuntzari eusteko, eta *etenaldi* hori modu batean baino gehiagotan gerta daiteke. Batzuetan, Hy hizkuntzak erabilera-eremu kolokialenak ere bereganatu dituenean, X komunitateko bikote elebidunek Hy-n “natural” jarduten dute, eta “natural” uzten diote Hx- euren seme-alabei transmititzeari. Beste batzuetan, aldaketa zakarra goa izaten da: gurasoak elkarren artean Hx-z jarduten dira baina seme-alabekin prestigioa duen hizkuntza erabiltzen dute, Hy. Hainbat kasutan, azkenik, gertatu daiteke gurasoak Hx-z aritzea seme-alabekin baina etxeko haur eta gazteek kalean nagusi den Hy ekartzea etxera eta gurasoak ere hizkuntza horretara erakartzea. Prozesu horiek orokortzean, Hy hizkuntzaren “naturalizazioa” eta “bertakotzea” gertatzen da.

Hirugarren fasean deskribatutako prozesua ez bada gelditzen eta itzulazten, hamarkada gutxiren buruan, belaunaldien ordezkapenarekin batera Hx hiltunen zahartzea gertatuko da, eta belaunaldi berriek Hy besterik ez dute jakingo eta erabiliko. Horrela, Hx gero eta gehiago “zaharren hizkuntza” izango da, eta azken hiltunekin batera, hizkuntza hori desagertu egingo da, eta utzi egingo dio hizkuntza bizia izateari.

2.3.4 Gutxitze-prozesuan faktore politikoen pisu erabakigarria

Ordezkapenaren berri ematen diguten eta elkarren eskutik gertatu ohi diren lau fenomenoak aipatu ditugu lehenago: hizkuntzaren uzkurtzea, hizkuntzen ordezkapena erabileran, hizkuntza-gaitasunaren galera eta ordezkatzeko-prozesua bultzatzen duen legitimazio ideologikoa. Ordezkapen-prozesuaren faseak ere

azaldu ditugu, komunitatearen hizkuntza-gaitasunean, erabilera-ohituretan eta belaunaldiarteko transmisioan gertatzen diren aldaketetan oinarrituta.

Orain arte, hizkuntzarekin lotutako aldagaiei eta prozesu soziolinguistikoei buruz aritu gara. Ordezkapena gerta dadin eragiten duten faktore nagusiak, ordea, estralinguistikoak dira eta zerikusi zuzena dute gizataldeen arteko botere-harremanekin. Azken batean, elkarrekin lehian dauden hiztun taldeen arteko botere-harremanak definitzen du hiztun-komunitateen bilakaera.

Soziolinguistikan, bi ildotako faktoreak aipatu izan dira nagusiki: faktore politikoak batetik, eta ekonomikoak bestetik (Boix eta Vila, 1998: 203, 206). Gatazkaren ikuspegia landu duten autoreek garrantzi berezia aitortu izan diete faktore politikoei (Boix eta Vila, 1998: 206):

La hipòtesi de la minorització lingüística atribueix la responsabilitat última de la substitució als estats, els quals, en la seva recerca d'homogeneïtat sociocultural, generen un seguit de mesures coercitives que acaben provocant l'abandó de les varietats no oficials.

Botere-egituretatik hizkuntzaren alorrean eragiteko ahaleginak lehenagoko gizarte gehienetan ere gertatzen ziren arren (Vila, 2014: 50), gutxienez XVI. mendetik aurrera Europako estatuetako gobernuak neurri politiko eta juridiko jakinak hartu zituzten progresiboki, eurek aukeratutako aldaera estatuko hizkuntza bihurtzeko eta herritarrak hori ikastera eta erabiltzera erakartzeko, estatuaren muga barruan hitz egiten ziren gainerako aldaerak suntsipenera bultzatuta. Prozesu horretan mugari garrantzitsua da estatuari dagokion hizkuntza nazionala finkatzea (estatu nazionalen sorrerarekin gertatu ohi dena); garrantzi handia izango dute, halaber, horren eskutik sortuko diren lege eta politikek, zeinak herritarrak behartu egingo dituzten hizkuntza nagusia ikastera eta erabiltzera. Estatuaren esku-hartze horretan bereziki azpimarratzekoak dira eskolaren orokortzea (hizkuntza nazionalan gertatuko dena) eta derrigorrezko soldaduzka (Boix eta Vila, 1998: 205-206). Gatazkaren ikuspegiak prozesu historiko horien intentzionalitatea azpimarratzen du: estatuak nahita eta helburu argiekin jarri zituztela abian politika horiek, alegia. Hori irudikatuz, *glotofagia*, *linguizidioa* edo *genozidio linguistiko-kulturala* terminoak erabili izan dituzte prozesu horiek izendatzeko. Politika suntsitzaile horiei aurre egiteko eta hizkuntza gutxituari bizirik eusteko, faktore nagusia hizkuntza gutxituko hiztunen erresistentzia kontzientea izango da.

Gatazkaren ikuspegiak faktore politikoei emandako zentralitatea gehiegizkotzat jo izan da beste ikuspegi batzuetatik, eta zalantzan jarri izan dute baita ikuspegi horretan kokatzen diren hainbat autorek ere, eta aldagai politikoen aurrean aldagai demografiko-sozial-ekonomikoen garrantzia ere azpimarratu nahi izan dute. Aipagarria da, ildo horretan, Euromosaic-en ekarpena, faktore

politikoeekin batera, faktore ekonomikoak eta hizkuntza gutxituan mintzo den taldeak hartzen duen papera ere kontuan hartzen duena (Nelde, 1996; Williams, Nelde eta Strubell, 1997).

2.3.5 *Hizkuntza-politika eta normalizazioa*

Hizkuntza-ordezkapena bururaino iristen denean, hizkuntza hil egingo da. Posible da, ordea, prozesua norabidez aldaraztea, bertako hizkuntza indartuz. Jatorrizko ikuspegi konfliktibistan, ez dago hizkuntzen arteko orekarako aukerarik: luzera begira, hizkuntza bat edo bestea nagusituko da. Bestela esanda, hizkuntza-gatazkak bi bukaera posible besterik ez du: hizkuntza hori suntsitzea eta hiltzea (ordezkapen-prozesua bururaino eramanda) edo hizkuntza hori nagusitzea (normalizazio-prozesua bururaino eramanda).

Horrela, bada, *normalizazioa* esaten zaio⁴¹ gutxitze-egoeran dagoen hizkuntza egoera horretatik atera eta gizarte-esparru eta funtzio guztietara hedatzeko prozesuari (UZEI, 2010: 30). Normalizazioaren ikuspegiak estatu eta erakunde mailako politika-jarduerak ez ezik, garrantzi berezia ematen dio behetik datorren herri mugimenduari ere.

Katalunian, autonomia-estatutua abian jarri eta hizkuntza-politikak abiatu zirenean normalizazioaren terminoari eutsi zitzaion arren, terminoak jatorrian zuen adierari muzin egin eta beste esanahi bat hartu zuen. Horrela, hizkuntza bat (katalana) bestearen (gaztelaniaren) gainean jartzea baino gehiago, helburutzat bi hizkuntzen bizikidetzat bermatzea zuen politika landu zen. Ninyolesen esanetan (2001), trantsizioko kontsentsuaren espirituari amore emanda, gatazkaren teoriak guztiz baztertu ziren, eta “orekaren paradigma” indartu zen eta korrante zientifiko nagusiei egin zitzaion men.

2.4 **Kapituluaaren sintesia: jarraipena/ordezkapena/indarberritzea (eta hizkuntzek une-eremu jakin batean duten egoera soziala) neurtzeko zazpi ardatzak**

Ordezkapen eta indarberritze-prozesuak deskribatzerakoan, honako zazpi ardatz (edo aldagai multzo)⁴² nagusi hauek argi identifikatu ditugu aztertu du-

⁴¹ Normalizazioaren terminoa (eta baita planteamenduaren hainbat alderdi ere) gatazkaren ikuspegitik at dauden alorretara ere zabaldu den arren, gatazkaren paradigmatik aritu ziren Herrialde Katalanetako autoreei zor zaie ikuspegi horren jatorrizko planteamendua (Zalbide, 2003: 29-31).

⁴² Aldagai edo gai multzo horiek izendatzeko, *ardatz* terminoa hobetsiko dugu txosten honetan, bere garaian EASen erabilitako terminologia bera (Soziolinguistika Klusterra, 2015). Termino horren

gun literaturan⁴³ (Fishmanen obran edo/eta minorizazioaren soziolinguistikaren azalpenetan):

Hizkuntza-gaitasuna. Hiztunek X eta Y hizkuntzan duten ezagutza, erabilerarako ezinbesteko baldintza izateaz gain, alderdi garrantzitsua da ordezkapenaz eta indarberritzeaz aritzean ere, eta garrantzi hori aitortzen diote landu ditugun bi ikuspegiek. Horrela, X zein Y hizkuntzetan hiztunek duten ezagutzak finkatuko ditu ordezkapenaren faseak minorizazioaren soziolinguisten azterketan (hizkuntza bateko zein besteko elebakar kopuruek, elebidun kopuruek, eta abar). Fishmanek ere oinarri-oinarrizko aldagaitzat joko du gaitasuna: BAEN eskalan, adibidez, hiztunen hizkuntza-gaitasuna erabakigarria izango da hainbat maila definitzerakoan.

Erabilera. Erabilera ordezkapenaren osagai definitzailea, deskribatzen ari garen prozesuen funtsezko alderdia da bi ikuspegientzat. Fishmanen *language shift* edo mintzaldatzea erabilera-ohituretan gertatzen den aldaketa bat da berez, erabilerari zuzen-zuzenean lotzen zaion errealitatea. Minorizazioaren soziolinguistikaren iritziz ere, hizkuntza batek zituen funtzioak besteak bereganatzean gertatzen da *ordezkapena*, funtzio jakin batean hizkuntza bat erabiltzeari uzten zaionean eta haren ordezkariak besteak erabiltzen hasten denean alegia. Erabilera, hortaz, funtsezko aldagaia da ordezkapenaz eta indarberritzeaz aritzerakoan bi ikuspegietan. Hala ere, bakoitzak erabilera jakin batzuetan jarriko du azpimarra: Fishmanentzat (1991) komunitate barruko erabilera informala, etxe- eta lagun-giroan egiten den hori izango da garrantzitsua, hizkuntza-komunitate baten etorkizunarentzat hil edo bizikoa. Minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegia landu duten autoreek, ordea, erabilera-eremu guztiei jarriko diete arreta, eta horietan guztietan hizkuntza gutxitua indartzea izango da beharrezkoa hizkuntzarentzat. Zehazki, goi mailako funtzioetan (irakaskuntzan, administrazioan, hedabideetan, ekonomia arloan...) egingo den erabilera erabakigarria izango da hizkuntza biziberritzeko edo *normalizatze*ko.

Hizkuntzekiko motibazioak eta jarrerak. Alderdi subjektiboek ere funtsezko tokia dute ordezkapen-prozesuetan. Fishmanen ustez, hizkuntzarekiko atxikimendua eta leialtasuna funtsezko alderdiak izango dira egoera bertsuetan komunitate batzuek berezko hizkuntza zergatik galdu duten eta beste batzuek zergatik eutsi izan dioten azaltzeko. Minorizazioaren soziolinguistikaren iritziz

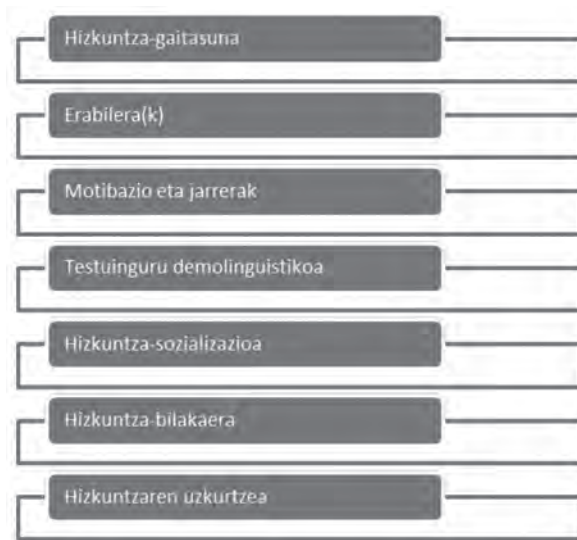
edukia bat dator, gutxi-asko, *Euskararen historia soziala lantzeko eredu metodologikoa* proiektuan dimentsio gisa izendatzen denarekin (Zalbide et al., 2015: 225).

⁴³ Zerrendan ez ditugu sartu (gure ikergaia gainditzen duten heinean) ordezkapen- eta indarberritze-prozesu horien sakoneko arrazoi diren faktore estralinguistikoak (politikoak, ekonomikoak...).

ere funtsezko alderdia da honako hau: norbere hizkuntza gutxiestea/gorrotatzea eta hizkuntza menderatzailea ederrestea ordezkapen-prozesuaren alderdi legitimatzaile gisa aurkezten digute; era berean, hiztun-komunitate gutxituaren erresistentzia kontzientea funtsezko alderdia izango da komunitateak bizirik irauteko.

2. Irudia:

Hizkuntza gutxituen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea neurtzeko ardatz nagusiak, aztertutako literatura soziolinguistikokoaren arabera

Iturria: egileak landua.

Laugarren ardatza elkarrekin harremanetan dauden hainbat alderdik osatuko dute: **hiztun-komunitatearen banaketa lurraldean eta dentsitatea, hizkuntzen nagusitasuna lurraldean eta harreman-sareen osaketa**. Hizkuntza-komunitate baten osasunean zeresan argia duten alderdi horiek guztiak bilduko dituen laugarren ardatza aipatzeko, *testuinguru demolinguistikoa* izendapena erabiliko dugu. Fishmanen esanetan (1991), funtsezko garrantzia zuen komunitatearen mugak babesteak, eta komunitate barruko harremanak (hurbilekoak bereziki) bertako hizkuntzan gauzatzeak. Komunitate horretako hiztunak lurraldean sakabanatuak eta komunitatekoak ez diren hiztunekin (beste hizkuntzako hiztunekin) nahasian bizi izateak asko zailtzen du hizkuntzaren iraupena.

Horren haritik, berebiziko garrantzia eman zien Fishmanek X hizkuntza nagusi izango diren gune geoterritorialei (*breathing space* edo arnagune⁴⁴).

Minorizazioaren ikuspegitik aritu den hainbat autorek ere aintzat hartu du gai multzo hori. Urrutira joan gabe, ezin aipatu gabe utzi Txillardegik erabilera azaltzeko orduan sareen trinkotasunari (isotropia-anisotropia mailari) ematen dion garrantzia (Álvarez Enparantza, 1984; Álvarez Enparantza, 1991; Álvarez Enparantza eta Isasi, 1994; Álvarez Enparantza, 2001): zenbat eta hizkuntza gutxituko hiztunak elkarrekin harreman handiagoan egon, orduan eta handiagoak izango dira hizkuntza erabiltzeko aukerak. Arnaguneen gaia ez ezik, ardatz horretan kokatu dugu, halaber, hiztun bati hizkuntza baten erabilera ahalbidetzen edo galarazten dion harreman-sarearen ezaugarritzea ere.

Hizkuntza-sozializazioa, transmisioa edo belaunez belauneko jarraipena. Alderdi hori da, nabarmen, hizkuntzen iraupenaren muina Fishmanen ikuspegian: belaunaldiarteko jarraipenik ez badago, hizkuntza hil egingo da; jarraipen sendoak soilik ekar dezake hizkuntza-komunitateak irautea. Horixe da hizkuntza-komunitatearen jarraipenaren ezinbesteko oinarria eta hizkuntzaren osasunaren adierazle nagusia. Fishmanek gaiari emandako garrantzia gaur egun ardatz sozialetik lantzen den soziolinguistika osoaren ezaugarritzat jo dezakegu, ikuspegi guztiek onartua, baita minorizazioaren soziolinguistikak ere.

Hizkuntza-bilakaera dugu seigarren ardatza. Hiztunek hizkuntza ezberdinetan duten gaitasuna eta erabilera aldatu egiten da bizitzan zehar: aldaketa horiek jasotzen dira “hizkuntza-bilakaera” izendapenaren azpian. Fishmanen ikuspegian, *shift* edo mintzaldatzea gertatzen ari denean, pertsonak lehenago erabiltzen ez zuten hizkuntza erabiltzen hasten dira lehenago bertako hizkuntza erabiltzen zuten jardunguneetan. Minorizazioaren soziolinguistikari erreparatuta ere, hizkuntza-bilakaeraren fenomenoek definitzen dituzte, hein handian, ordezkapen-prozesuetan aipatzen dituzten lehenengo bi faseak: lehenengo fasea, elebidun bihurtzea, gaitasun mailan gertatzen den bilakaerari lotua dago bete-be-

⁴⁴ *Arnagunea* da Fishmanen *breathing space* horretarako Mikel Zalbidek asmatutako ordaina, azken urteotan euskararen aldeko mugimenduan asko zabaldu den terminoa; jatorriz zuen esanahiaz beste, eremu zabalagoetara ere zabaldu da (Salaberria, 2014: 63):

Arnaguneen ohiko irudia herri euskaldunena izan da: Aramaio, Azpeitia, Leitza, Lekeitio, Lakarra... Baina, herri edo eremu geografikoez gain, bada arnagunetzat kontsidera genezakeen beste esparru bat, espazio soziofuntzionalena edo jardunguneena, hain zuzen ere. Bada halako hainbat espazio zeinetan euskaldun ugari biltzen diren eta bertako hizkuntza ohikoena, nagusia, euskara den. Halakoetan, esparru horietan ere bertakotzeko, partaide normala sentitzea, euskara behar dela sumatzen da.

Horrela, gaur egun badira arnaguneen artean arnagune geografikoak eta arnagune funtzionalak biltzen dituztenak. Guk, ordea jatorrizko esanahiari helduko diogu lan honetan eta arnagune “geografikoez” soilik arituko gara.

tean, eta bertako hizkuntzan elebakar ziren hiztunen zati batek hizkuntza menderatzailea ikastea esan nahi du. Bigarren fasea ere hizkuntza-bilakaeraren prozesu batek definitzen du: hiztun-komunitateko kideek komunitate barruan hainbat zereginetarako hizkuntza gutxitua utzi eta hizkuntza menderatzailea erabiltzen hastea.

Hizkuntza bera uzurtzea (“*encogimiento*”). Ordezkapena faktore estralinguistikoei eragindako prozesua izanda ere, haren aztarnak argi antzematen dira hizkuntzan bertan ere (Coyos, 2010: 150). Uzurtze hori hizkuntza gero eta gutxiago erabiltzearen ondorio izan ohi da (Thomason, 2018: 77) eta zerikusizuzena du hiztunen gaitasun mailako gabeziarekin. Minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegitik gaia landu duten autoreek ordezkapen-prozesuetan eskutik doazen lau osagaietako bat hizkuntza bera uzurtzea dela esango digute. Hizkuntza gutxituaren adierazpen-gaitasuna murriztea eta hizkuntza menderatzailearen eragina handitzea hizkuntza gutxituan ordezkapenaren sintoma argiak izango dira. Adostasunaren paradigmaren koka dezakegun Morenoren (2009: 247) azaltzen du, komunitate batek hizkuntzaz aldatu eta hizkuntza-heriotza gertatzen denean, lehenago hizkuntzaren beraren narriadura, sinplifikazio, pobretze eta murrizketa-prozesu bat gertatu ohi dela gehienetan.

Zazpi ardatz horietan jarriko dugu, hortaz, arreta. Eztabaidagarria izan daiteke zein gai multzori eman ardatz izaera. Inor gutxi ukatuko du hiru lehenengo ardatz edo gai multzoak elkarrekiko ezberdinak direla kualitatiboki eta bereiz aztertu beharrekoak horregatik. Gurean, gainera, tradizio sakona dago errealtate soziolinguistikoa “gaitasuna/erabilera/motibazioa” hiru zutabe kontzeptual nagusi horien jiran aztertzea (Zalbide, 2010b: 31). Gainerako ardatzen kasua eztabaidagarriagoa izan daiteke. Horrela:

- Testuinguru demolinguistikoa aipatu ditugun gaiak, berez, gaitasunarekin eta erabilerarekin zerikusia duten alderdiak dira, baina fokua gizabanakoaren/hiztunaren mailan jarri beharrean gai horiek maila meso eta makroan lantzen dira, adibidez norbera bizi den udalerriko biztanleek duten gaitasuna edo erabilera-ohiturak aztertuta. Nolabait esatearren, testuinguru demolinguistikoa lantzen dugunean, aldatzen dena azterketa-unitatea da berez aztergaia baino gehiago.
- Hizkuntza sozializazioa hizkuntza-gaitasun, erabilera-ohitura eta hizkuntzarekiko jarrera multzo bat belaunaldiz belaunaldi transmititzeko prozesu gisa formula daiteke. Hots, hiru zutabe kontzeptual nagusiak aztertzen ditugu berez, baina une jakin batean duten errealtatea aztertu ordez, belaunaldien artean duten bilakaeran jarrita gure arreta.

- Hizkuntza-bilakaeraren kasuan ere, hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren azterketa lantzen da izenburu horren azpian, eta aldagai horiek une jakin batean sinkronikoki duten egoera aztertu beharrean, pertsonaren bizitzan diakronikoki nola aldatu izan diren aztertzen da.

Eztabaidagarria izan daiteke gaien multzokatzea eta ardatzen definizioa. Ardatz horiek finkatzerakoan, eztabaida horretan proposamen bukatu bat egiteko asmorik gabe, ondorengo orriotan zazpi ardatz horien eskemarekin lan egingo dugu guk, eskema hori lagungarria zaigulako tesi honen helburuak lortzeko orduan.

Hurrengo kapituluan, honako aldagai multzo edo ardatz hauek banan-banan hartu, horiek demolinguistikatik landu ote daitezkeen erabaki, eta demolinguistikatik landu daitezkeen horiei buruzko oinarritzko kokapen bat egiten ahaleginduko gara.

3. HIZKUNTZEN EGOERA SOZIALA ETA BILAKAERA AZTERTZEKO ARDATZ NAGUSIAK

Atal honen helburua da, behin hizkuntzen ordezkatzeko/indarberritze prozesuen berri eta une jakin bateko hizkuntzen egoeraren berri ematen diguten aldagai multzo (ardatz) nagusiak identifikatuta, lehenik eta behin ikustea horietatik zein ardatz diren demolinguistikatik aztergarriak. Eta aztergarriak diren horietan, laburbiltzen saiatuko gara soziolinguistikatik eta demolinguistikatik ardatz horiei buruzko argibideak emateko egin den lana. Zertarako? Ondoren, atal metodologikoan, demolinguistikatik sortu beharko genituzkeen adierazleek nolakoak izan beharko luketen (zer eta nola jaso beharko luketen) finkatzeko, aldagai horiek ahalik eta gehien egokitu daitezen egun soziolinguistikaren eremutik dugun jakintzara.

3.1 Zein ardatz diren aztergarriak demolinguistikatik (tesian lantzeko hartuko ditugun eta baztertuko ditugun ardatzak)

Aurreko kapituluko azken puntuan aipatutako zazpi ardatzak hartuta, erabaki dezagun demolinguistika tresna egokia ote den horiek aztertzeke. Zazpi ardatz horien artean honako bost hauek berezko lan-eremuak ditu demolinguistikak⁴⁵: hizkuntza-gaitasuna, erabilera, testuinguru demolinguistikoa, hizkuntza-sozializazioa eta hizkuntza-bilakaera (urdin ilunez margotu ditugu horiek 3. Irudian).

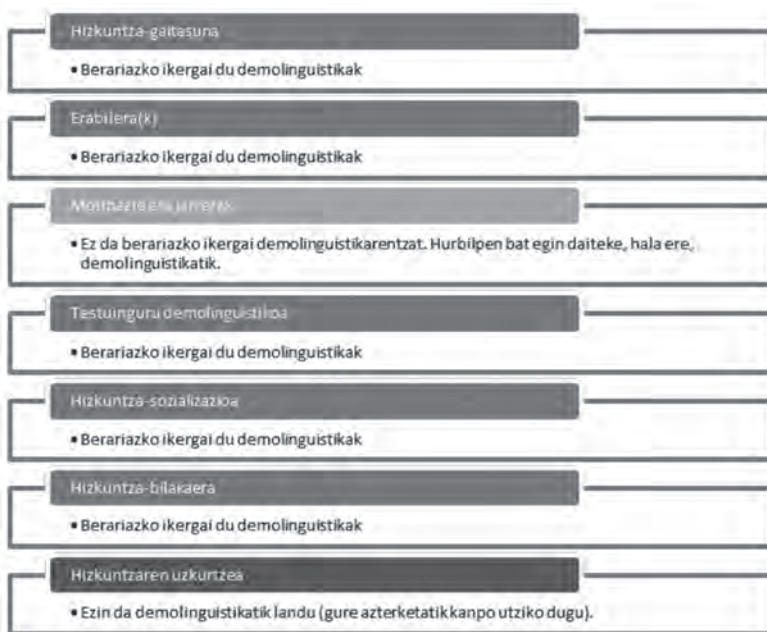
Hirugarren ardatz gisa jarrera eta motibazioena dugu. Ardatz hori aztertu al daiteke demolinguistikatik? Galdera horren erantzuna ez da aurreko bost ardatzetan bezain argia. Batetik, demolinguistikaren objektua aintzat hartuta (ikus 1.2. puntua), ez dirudi, inolaz ere, motibazioak, jarrerak eta gainerako alderdi subjektiboak lantzea haren lan-esparruan sar daitekeenik; demolinguistikak egitateak aztertzea baitu xede. Gauza jakina da, bestalde, motibazioak eta jarrerak azterterakoan sakontasuna bilatuz gero, metodologia kualitatiboak askoz ere emankorrak direla, demolinguistikak erabili ohi dituen ikerketa-teknika demografiko-soziologiko kuantitatiboak baino (Ortí, 1989: 171; Juaristi, 2003: 86-87; Ruiz Olabuénaga, 2012: 44).

⁴⁵ Esan beharrik ez dago bost ardatz horiek, halaber, soziolinguistikako eremu zabalean diharduten gainerako disziplinetatik ere landu daitezkeela, eta lantzen direla.

Hala eta guztiz, egia da, baita ere, inkesten bidez alderdi subjektiboak aztertu daitezkeela⁴⁶ eta, 1.4.4 puntuan ikusi dugun bezala, arrunta dela inkesta sozio-linguistikoetan hizkuntza-gaiei buruzko herritarren iritzi, jarrera eta hautema-teak jasotzea. Horretaz gain, demolinguistikak egitatei buruz eskuratzen dituen datuak maila teorikoan interpretatzeko orduan, arrunta eta askotan beharrezkoa izan daiteke subjektuen balizko motibazio eta jarретetara jotzea. Hori dela eta, kapitulu honetan motibazio eta jarретen gaiak ere landuko ditugu, nahiz eta, esan bezala, alderdi horiek ez izan berez demolinguistikaren berariazko ikergai (kolo-re urdin argia eman diogu gai multzo honi 3. Irudian).

3. Irudia:

Hizkuntza gutxituen jarraitpena/ordezkapena/indarberritzea neurtzeko erabil ditzakegun ardatz nagusien artean zein diren aztergarriak demolinguistikatik

Iturria: egileak landua.

⁴⁶ Tradizio zabala dago horretan ere. Bi adibide adierazgarri aipatzearen, hori da Espainiako Ikerketa Soziolinguistikoen Zentroak (CIS) eta Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak nagusiki egiten dutena.

Azkenik, *hizkuntzaren uzkurtzea* izendatu dugun ardatza dugu, hizkuntzaren sistemari berari, corpusari, dagokiona. Ardatz hori argi eta garbi demolinguiistikaren azterketa-eremutik kanpo gelditzen da; beraz, ez dugu zuzenean landuko hurrengo orrietan. Argitu dezagun, hala ere, uzkurtzeak zerikusi zuzena duela guk landuko ditugun gainerako ardatzekin. Harreman zuzena du uzkurtzeak, hasteko, hizaun hizkuntza-gaitasuna ahultzearekin, hizkuntza egoki eta jartotasunez erabiltzen jakiteko ezintasunarekin; horrela, hizkuntza-gaitasun mugatua uzkurtzearen adierazle izan ohi da. Bestalde, hizkuntza uzkurtzeak hizaun hizkuntzarekiko motibazioan eragiten du, instrumentalki gero eta balio gutxiagokoa bihurtzen baita norbere hizkuntza, eta horrek eragina izan ohi du bai erabileran eta baita hizkuntza hurrengo belaunaldietara igaroarazteko orduan ere.

Ondorengo azpikapituluetan, demolinguiistikatik landu daitezkeen sei ardatzak banan-banan hartu eta horien inguruko oinarritzko kokapen teorikoa egingo dugu lehenik. Ondoren, ardatz bakoitza demolinguiistikan nola landu izan den aztertuko dugu. Horretarako, nazioarteko demolinguiistika enpirikoari emango diogun gainbegiratuan, mendebaldeko Europakoari emango diogu lehenetasuna eta hainbat eremutako lanak aztertuko ditugu: Suitza, Gales, Eskozia, Irlanda, Galizia, Katalunia, Valentzia, Balear uharteak, Kanada eta Quebec... Arreta berezia eskainiko diegu guretzat interes berezia duten honako hiru eremu hauetan landu izan den demolinguiistikari:

- Quebec eta Kanadakoari, han landu duten demolinguiistika mundu mailako erreferente nagusia delako (Prévost eta Beaud, 2002; Sorolla, 2012; Dell'Aquila eta Iannàccaro, 2019; Wargon, 2000).
- Katalunian landu dutenari, gure errealitatearekiko duen gertutasun geografiko-historiko-juridiko-politikoagatik.
- Galeskoari, hango egoera soziolinguiistikoaren eta gurearen arteko antzekotasun ugariengatik.

3.2 Hizkuntza-gaitasuna

3.2.1 Hizkuntza-gaitasuna zer den. Eta gaiarekin lotutako hainbat kontzeptu

Hizkuntza baten jabekuntza, prozesu soziala izanik ere, hizkuntza baten ezagutza edo hizkuntza batean hizaunak duen gaitasuna gizaanakoaren ezaugarri psikologiko-kognitiboa da (Vila, 2005b). Gaitasun hori dinamikoa eta,

beraz, aldakorra⁴⁷ da pertsonaren bizitzaren fase guztietan (Grosjean, 2018: 9) eta ez da dimentsio bakarrekoa. Oro har, oinarritzko lau trebetasun aipatu ohi dira hizkuntza-gaitasunaren barruan: ulermena (hizkuntza entzunda ulertze-ko gaitasuna), hitz egiteko gaitasuna, irakurtzeko gaitasuna eta idazteko gaitasuna (Baker, 1997: 31). Lau trebetasun horiek, halaber, bi multzokatzeren bidez sailkatu izan dira:

Batetik, ahozko/idatzizko irizpidea aintzat hartuta: ahozko gaitasunari buruzkoak dira ulermena eta hitz egiteko trebetasunak; idatzizko gaitasunari (*literacidad*) dagozkio irakurtzeko eta idazteko trebetasunak.

Bestetik, hartzeari/ekoizteari buruzko irizpidean oinarrituta: hizkuntza hartzeari dagozkio hizkuntza ulertzeko eta irakurtzeko trebetasunak; eta hizkuntza ekoizteari dagozkio beste biak (hitz egitea eta idaztea).

Horretaz gain, lau trebetasun edo gaitasun horietako bakoitza azpigaitasun ugarik osatzen dute, nahiz eta horren inguruko irizpide eta proposamenak eztabaidagai diren. Adibidez, hitz egiteko gaitasuna honako azpigaitasun hauetan banatu dezakegu: ahoskera, hiztegiaren aberastasuna, zuzentasun gramatikala, testuinguru ugaritan esanahi jakinak adierazteko gaitasuna, estilo ugaritasuna... (Baker, 1997: 32).

Bestalde, arrunta da elebidunek gaitasun ezberdinak izatea gizarte-bizitzako erabilera-eremu (*domain*, jardungune) batzuetan eta besteetan (Grosjean, 2021: 14). Oro har, gaitasuna erabilera-maiztasunarekin lantzen delarik, arrunta da elebidunak hobeto moldatzea X hizkuntzan hizkuntza horretan komunikatu izan diren eremuetan eta hobeto moldatzea Y hizkuntzan nagusiki edo soilik bigarren hizkuntza horretan komunikatu izan diren jardunguneetan (Grosjean, 2015, 2021).

Errealitate aski konplexua da, ikus daitekeenez, hizkuntza-gaitasunarena. Orain arte esandakoei erantsi behar zaie, gainera, aipatu ditugun trebetasun eta azpitrebetasunetan hiztunek duten gaitasunak izaera jarraitua duela, tarteko egoera ugari egon daitezkeela eta berez ez dela ondo ezkontzen bai/ez edo zuri/beltz tankerako sailkapen dikotomikoekin (Liebersen, 1966: 270; Baetens, 1989: 21, 65).

⁴⁷ Etengabeko aldakortasun hori eskailera mekanikoaren metaforarekin adierazten du Txepetxek:

Una lengua es como una escalera mecánica, en continuo movimiento. O se esta subiendo, o se esta bajando. Cuando se permanece en el mismo punto no es porque la escalera se detenga, sino porque la velocidad del aprendizaje (subida) se iguala con la velocidad del olvido (bajada) (Sánchez Carrión, 1991: 171).

Elebitasunaren inguruko sailkapenak aurkeztu aurretik, aipa dezagun guk hizkuntza-gaitasunaren kontzeptuarekin lan egingo dugula, baina ez dela gai horiek lantzeko erabili izan den bakarra. Horrela, komunikazioaren etnografiaren eremutik komunikazio-gaitasunaren kontzeptua proposatu izan dute Gumperz, Hymes eta beste hainbat autorek (Boix eta Vila, 1998: 116; Rotaetxe, 1990: 137). Eta hainbat adituk proposatzen dute hizkuntza-gaitasuna komunikazio-gaitasunarekin zuzenean lotzea (Martínez de Luna, 2016b: 8). Komunikazio-gaitasunak, zuzen hitz egiteko gaitasun gramatikalaz gain, beste hainbat trebetasun ere barnebiltzen ditu; hala nola, komunikazio-egoerari hobeto egokitzen zaion hizkuntza-aldaera aukeratzen eta erabiltzen jakitea edo inguruko arau sozial eta linguistikoak egoki betetzen jakitea. Canale eta Swainek (1980) gehiago landu zuten terminoa, eta komunikazio-gaitasuna honako lau azpigaitasun hauek osatzen zutela zehaztu: gaitasun gramatikala, gaitasun soziolinguistikoa (egoera bakoitzari dagokion aldaera aukeratzen jakitea), gaitasun diskurtsiboa (egoerak eskatzen duen diskurtoa egoki osatzeko gaitasuna) eta gaitasun estrategikoa (itzulinguru, sinonimo eta abarren bidez egoerak hala eskatzen duenean komunikazioa ziurtatzeko gaitasuna izatea). Hizkuntzen jabekuntza-prozesuaren ikerketan bereziki emankorra den kontzeptua da komunikazio-gaitasunarena (Cenoz, 1996).

3.2.2 *Elebitasunaren inguruko sailkapen ugariak; elebidun motak*

Elebitasuna gizabanakoen ezaugarri gisa landuz egin izan diren ikerketek eta sailkapen-lanek hiztegi zabala eskaintzen digute hiztunen profil ugariak hainbat irizpideren arabera aztertzeke. Gure ikerketari oinarri teorikoa jarri nahian, arreta hiztunen gaitasunean bertan jartzen duten sailkapen eta kontzeptuak interesatzen zaizkigu gehien⁴⁸: landuko ditugun kontzeptu gehienak 4. Irudian ageri dira. Aztertu dugun literaturaren arabera, hauek dira multzorik adierazgarrienak⁴⁹:

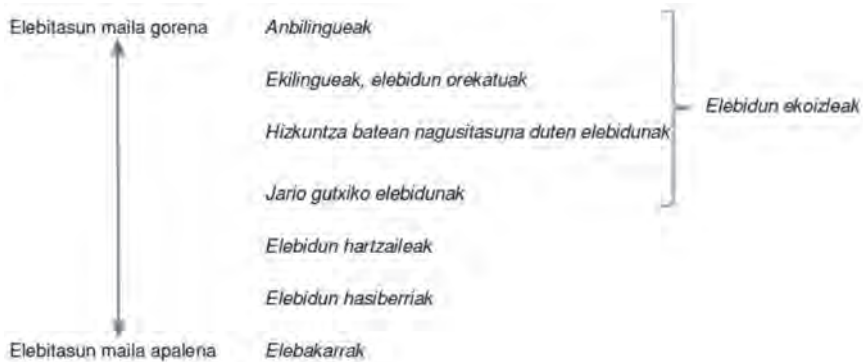
⁴⁸ Guk baliatuko ez ditugun beste hainbat termino aurkezten dizkigu Baetensek (1989: 19, 41) elebitasun motak izendatzeko. Adibidez: elebitasun horizontala eta bertikala (H eta L bereizten dituen); lehen mailakoa edo naturala (hizkuntza etxean edo hurbileko komunitatean txikitan jaso dutenei dagokiena) eta bigarren mailakoa (nagusiki eskolan jaso dutenena); elebitasun hasiberria, gorakorra, errezesiboa, ezkutukoa, gehigarria, kengarria...; elebitasun goiztiarra eta berantiarra, eta abar.

⁴⁹ Esan beharrik ez dago aurkeztuko dugun termino multzo horrek adierazten duena baino askoz ugariagoak eta konplexuagoak direla egoera errealak. Horrela, adibidez, hiztun bat izan daiteke elebarkar hizkuntza batean hitz egiteko gaitasunari dagokionez, baina bi hizkuntzetan elebidun irakurtzeko gaitasunari dagokionez. Beste adibide adierazgarri bat: *semilingue* esaten zaie bai hizkuntza batean zein bestean gabezia handiak dituzten hiztunei (Baetens, 1989: 26; Baker, 1997: 36).

- **Elebakar** esan ohi zaio hizkuntza bakar batean aritzeko eta ulertzeko gai den hiztunari.
- Oro har **elebidun** esan ohi zaio bi hizkuntzatan aritzeko gaitasuna duen hiztunari. Eztabaidagai izan da bi hizkuntza horietan aritzeko zein maila behar duen hiztunak *elebidun* izendatzeko, bi hizkuntzetan ondo eta maila bertsuan aritu behar ote duen, adibidez, edo bietako batean maila apalagoa izanda ere elebidun izendatu ote daitekeen (Rotaetxe, 1990: 54). Orokorrean, bigarren aukera hobesten dute gaur egun autore gehienek. Elebiduna nor den definitzerakoan, bestalde, gero eta gehiago dira elebiduntzat bi hizkuntzak egunero erabiltzen dituzten hiztunak hartzen dituztenak, gakoa ezagutzatik erabilerara ekarrita: “le bilinguisme est l’utilisation régulière de deux ou plusieurs langues on dialectes dans la vie de tous les jours” (Grosjean, 2015: 16).
- **Elebidun ekoizle** (*bilingue productivo*) esaten zaie euren bigarren hizkuntzan ere hitz egiteko (edo idazteko) gai direnei (Baetens, 1989: 38). **Elebidun hartzaile** (*bilingue receptivo*) esan ohi zaio bi hizkuntzetako batean hitz egiteko gai izan gabe ere, hizkuntza hori ulertzen⁵⁰ duen hiztunari (Baetens, 1989: 35; Boix eta Vila, 1998: 222; Ruiz, Sanz eta Solé, 2001: 54; Moreno, 2009: 211; Coyos, 2010: 142; UZEI, 2010: 58).

4. Irudia:

Gizabanakoen elebitasun-mailen sailkapena

Iturria: Sociolingüística de la llengua catalana (Boix eta Vila, 1998: 222). Guk itzulitakoa.

⁵⁰ Edo irakurtzen duen.

Bi hizkuntzetan hitz egiteko gai diren **elebidunen artean** ere bereizketa egin beharra dago hizkuntza batean eta bestean hiztunek duten gaitasun mailaren arabera:

- Bi hizkuntzak hitzun natiboaren mailan hitz egiteko gai izan eta hizkuntza batean edo bestean **nagusitasun argirik ez duten** hitzun elebidunak ditugu alde batetik. Hainbat termino erabili izan da multzo hori izendatzeko: elebidun orekatuak, simetrikoak, anbilingueak, ekilingueak... (Baetens, 1989: 21, 24; Baker, 1997: 35). Bi hizkuntzetan berdintsu moldatzen direla dioten multzoa nahiko handia izan daiteke, hango eta hemengo inkesta soziolinguistikoen emaitzei erreparatuta: euskal ISLko elkarrizketatu euskaldunen % 29,5ek, Galeseko ISLko elkarrizketatu galesdunen % 26k eta Galiziako hiztunen % 29,5ek diote erraztasun berdinez moldatzen direla bi hizkuntzetan (Jones, 2015: 49; Eusko Jaurlaritz, 2019: 23; IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2019a). Adituek, ordea, auzitan jartzen dute hizkuntza baten edo bestearen nagusitasunik gabeko elebidunen talde horren *benetako* neurria (Cabrera, 2017). Baetensek (1989: 21) azaltzen du oso gutxi direla benetan bi hizkuntzak maila berean eta sakon menderatzen dituzten hiztunak: “els bilingües equilibrats són extremament poc freqüents si es mira més enllà de les valoracions superficials i impressionistes”. Ondorio horretara iristen da Grosjean ere (2018: 8). Txepetx ere bat dator ideia horrekin, eta adierazten du ez dela bideragarria komunitate osoa gaitasun maila horretara iristea, eta salatu egiten du hori lortzea helburu gisa jartzea ere (Sánchez Carrión, 1991: 161-162):

Del *ambilingüe (bizelebiduna)* poco que decir, porque solo se compara consigo mismo. Es el bilingüe completo o perfecto: aquel que conoce los resortes naturales y culturales de dos lenguas. Es lo que todos desearían conseguir, y lo que muy contados alcanzan a ser. Es el ideal lingüístico acariciado por muchos, y a veces incluso indecentemente sobado por personas con responsabilidades públicas que lo proponen alegremente como objetivo lingüístico de toda la comunidad cuando la realidad es que solo muy contadas personas están en condiciones de lograrlo, y, si lo logran, de mantenerlo indefinidamente, porque muy pocas pueden cumplir las exigencias de tiempo, voluntad, capacidad y condiciones de uso que dicho objetivo exige.

- Elebidun gehien-gehienek, beraz, bi hizkuntzetan nolabaiteko jariora izan arren, **hizkuntza batean nagusitasuna** izan ohi dute. Hizkuntza hori askotan euren lehen hizkuntza izan ohi da, baina ez du zertan (Boix eta Vila, 1998: 223). Posible da, bestalde, erabilera-eremu edo jardunguneka nagusitasun ezberdina izatea hitzun berak; hots jardungune batzuetan X hizkuntzan hobeto moldatzea eta beste batzuetan Yn. Esan dezagun, azkenik, hizkuntza batean nagusitasuna

duten elebidunen artean ere, nagusitasun mailak daudela: batzuk euren bigarren hizkuntzan erraz moldatuko dira, beste batzuek zailtasunak izango dituzte (*jario gutxiko elebidunak* izendatu izan dira azken horiek). Baetensen arabera (1989: 26), elebidun gehienak multzo horretakoak dira; ez dute jario handirik gutxienez bi hizkuntzetako batean.

3.2.3 *Hizkuntza-gaitasunaren neurketa demolinguistikan*

3.2.3.1 Nola neurtu hizkuntza-gaitasuna? Proba objektiboak eta erantzun aitortuak

Hizkuntza-gaitasuna(k) berez izaera psikologiko-kognitiboa duen aztergaia izanik, ezinezkoa da hitzun baten gaitasuna (hitz egitekoa, ulertzekoa...) zuzen-zuzenean neurtzea. Nahitaez zuzenekoak ez diren bitartekoak erabilia ikertu beharko dugu, hortaz, hitzunen gaitasuna.

Ugariak dira hizkuntza-gaitasunean trebeziak neurtzeko proba objektiboak. Morenok, adibidez, trebetasun eta gaitasunak neurtzeko test asko aipatzen ditu (2009: 217). Hernándezek ere, Euskal Herrian erabili izan diren teknikak aurkezterakoan, elebitasuna neurtzeko testez gain, ipuin-kontaktaren teknika eta hitzunen ezagutza aztertzeko ikerketa konplexuak nabarmentzen ditu (Hernández, 2010b: 333-335). Garrantzi berezia du, halaber, Europako Erreferentzia Marko Estandarrak, hizkuntzen ezagutza estandar batzuen arabera neurtzeko eta alderatzeko aukera ematen du eta (Europako Kontseilua, 2005; Pikabea, Lukas eta Figueras, 2009).

Horrela, bada, bitarteko ugari landu izan da hizkuntza-gaitasuna kanpo-ebaluazioa erabiliz neurtzeko irizpide objektibagarrien bidez. Nolanahi ere, bitarteko horiek garestiak izan ohi dira eta ez dira erraz aplikatzekoak demolinguistikan landu ohi diren lagin zabaletan.

Horren ordez, gaitasun aitortua jasotzera jo ohi da zentsu eta inkesta sozio-linguistikotetan. Elkarrizketatzen diren hitzunei beraiei eskatu ohi zaie euren gaitasuna kalifikatzeko: ulertzeko gaitasuna, hitz egiteko gaitasuna, eta abar. Gehienetan bere gaitasunaz galdetzen zaio elkarrizketatuari, beste batzuetan euren hurbileko hainbat pertsonarena ere balioesteko eskatzen zaie (euren aita-amena, bikotekidearena edo seme-alabena adibidez).

Asko idatzi da erantzun aitortuetan eskuratzen den informazioak zenbate-raino distortsionatzen dituen benetan neurtu nahi diren errealitateak. Literatura espezializatuak onartzen du parte-hartzaileen erantzunetan neurtu nahi den errealitatearekiko alboratzeak gertatu ohi direla, eta hizkuntza-gaitasunarekin

ere halaxe gertatzen da. Nahiz eta horrek ez duen, inondik inora, jasotako informazioa balio gabetzen. Arazoa, jakina, ez da hizkuntza-gaitasunaren neurketara mugatzen, inkesta bidez jasotako informazio guztiei eragiten die hein handiagoan edo txikiagoan. Oraingoz gaia mahai gainean jarriko dugu. Metodologia-atalean (8.6 puntuan) berariaz helduko diogu datu demolinguistikoei lan egiterakoan nahitaez kontuan hartu beharreko alboratzeen gai garrantzitsu honi.

3.2.3.2 Tokian-tokian alde handiak hizkuntza-gaitasunera hurbiltzeko moduan

Lehenago aipatu dugu demolinguistikak era bateko bilakaera izan duela lurralde bakoitzean, eta homogeneousetik oso urruti dagoen diziplina dela. Horrela, Inkesta Soziolinguistikoei begiratzen badiegu, gaiak ezberdin galdetzen eta lantzen dira toki bakoitzean. Ezaugarri orokor hori bereziki azaltzen zaigu hizkuntza-gaitasunaren ikerketan. Azertu ditugun inkestek alde handiak ageri dituzte gaia lantzerakoan eta galdera-erantzunak egiteko moldeak askotarikoak dira. Esan beharrik ez dago egiten diren hurbilpen molde hain desberdinek izugarri zailtzen dutela nazio eta eremu batzuetako eta besteetako datuak alderatzea.

Hainbat inkesta azertu dugu (Darmody eta Daly, 2015; Jones, 2015; de Flaugergues, 2016; Direcció General de Política Lingüística, 2016; Melià eta Vanrell, 2018; Eusko Jaurlaritza, 2019; Generalitat de Catalunya, 2019; IGE -Instituto Galego de Estatística-, 2019a) eta hiru gaitan jarri dugu arreta: batetik, hizkuntza-gaitasuna zein hizkuntzekiko galdetzen den aztertuko dugu. Bestetik, bi hizkuntzetan duten gaitasuna alderatzeko eskatu ote zaien, hots, gaitasun erlatiboari buruz galdetu ote zaien. Azkenik, neurtzen diren trebeziak zein eskala motaren bidez jaso diren aztertuko dugu, zehazki eskala dikotomikoa edo beste batzuk ibili izan diren aztertuko dugu.

3.2.3.3 Zein hizkuntzaren ezagutzari buruz galdetu ohi da?

Lehenengo gaiari buruz, esango dugu gizarte elebidun batzuetan ohikoa dela bi hizkuntzetako gaitasunari buruz galdetzea. Horrela egiten da, adibidez, Quebec eta Kanadako zentsuetan eta Katalunia, Valentzia, Balear uharte eta Suitzako ISLetan (de Flaugergues, 2016; Direcció General de Política Lingüística, 2016; Statistique Canada, 2017; Melià eta Vanrell, 2018; Generalitat de Catalunya, 2019). Horrek aukera ematen du bi hizkuntzetan elebakarrak direnen eta elebidunen estatistikak sortzeko, Quebecen bezala (Bourhis eta Sioufi, 2017: 646). Beste toki batzuetan, aldiz, hizkuntza gutxituaren ezagutzari buruz soilik galdetu ohi da. Horrela egiten da gaur egun Galizian⁵¹, Galesen eta Irlandan, adibi-

⁵¹ *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004* izenburupean egin zen inkesta soziolinguistikoan, gaztelaniaren ezagutzari buruz ere galdetu zuten (González *et al.*, 2007).

dez (Darmody eta Daly, 2015; Jones, 2015; IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2018). Euskal Herrian, bi hizkuntzen ezagutzari buruz galdetu zen 2001. urtea arteko Inkesta Soziolinguistikoetan; hortik aurrera euskarazko gaitasunari buruz soilik galdetu izan da (Aizpurua, 1995; Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernua eta Euskal Kultur Erakundea, 1997; Eusko Jaurlaritza, 2003; Eusko Jaurlaritza, 2008; Eusko Jaurlaritza, 2013; Eusko Jaurlaritza, 2019). Hegoaldeko zentsuetan ere, euskarazko gaitasunari buruz bakarrik galdetu izan da XX. mendeko laurogeiko hamarkadako zentsuetan hizkuntza-gaitasunari buruzko galderak txertatu zirenetik gaur egun arte.

3.2.3.4 Gaitasun erlatibo

Gaitasun erlatiboarekin, hiztun elebidunak X eta Y hizkuntzetatik hobeto zeinetan moldatzen diren aztertzen da. Aztertu ditugun eremu batzuetan, gaitasun erlatiboaz galdetzen da (Galesen eta Galizian⁵² adibidez), beste batzuetan ez (Katalunian eta Irlandan adibidez). Euskal Herriari dagokionez, zentsuetan ez da gaiari buruz galdetzen, bai ordea Inkesta Soziolinguistikoan. Aldagai hori, gainera, erabilera-ohiturak azaltzeko orduan funtsezko aldagai gisa azaldu da gurean egindako azterketa ugaritan (Aizpurua, 1995: 121; Eusko Jaurlaritza, 2013: 114; Aizpurua, 2018b; Eusko Jaurlaritza, 2019: 62).

3.2.3.5 Erantzun-aukerak: galdera dikotomikoak eta bi erantzun-aukera baino gehiago eskaintzen dutenak

Lehenago esan dugun bezala, elebitasuna aztertu izan duten autoreek argi diote hizkuntza-gaitasuna hobeto neurtu ahal izango dela mailaketa ugari-ko aldagai jarraitu batekin, bai/ez motako aldagai dikotomiko batekin baino (Lieberson, 1966: 270; Baetens, 1989: 21, 65). Alabaina, inguruko tradizio soziolinguistikoak, beste gai askotan bezala, ikuspegi dikotomikoa lehenetsi du hizkuntza-gaitasunaren azterketa enpiriko kuantitatiboan⁵³. Katalunian, Balear

⁵² Galesen, zehazki, erosoago (*most comfortable*) zein hizkuntzatan egiten duten galdetzen zaie (Jones, 2015: 48). Galizian, berriz, hitz egiteko zein hizkuntzatan moldatzen diren hobeto galdetzen zaie elkarrizketatuei: “Actualmente, ¿en que lingua se desenvolve mellor para falar?/¿En qué lengua se desenvuelve mejor para hablar?” (IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2018)

⁵³ Bat gatoz Paula Kasaresekin; hark ere azpimarratu egiten du gure tradizio soziolinguistikoan azterbide dikotomikoak izan duen garrantzia, eta zalantzak adierazten ditu aurrera begira bide horrek izan dezakeen eraginkortasunaren inguruan (2011: 202):

Ikerketa soziologikoetan dikotomia pareetan eratutako azterketak *continuum*eko azalpenak baino usuagoak eta eraginkorragoak izan dira (Rocher 1990: 254-256). Gure tradizio soziolinguistikoan ere halako kategoria dikotomikoen bidez (euskara/erdara, euskaldunak/erdaldunak, gu/bertzeak, herri/hiri, hemengo/kanpoko...) azaldu dira euskararen eta erderen arteko harremanak (Sánchez Carrion, 1972, 1981; Erize, 1997). Baina gure gizarte konplexuan

uharteetan, Quebecen eta Galesen⁵⁴ egin izan diren zentsu eta inkesta soziolinguistikoetan hizkuntza-gaitasunari buruz galdetu izan denean (ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko gaitasunaz galdetu izan denean), “*bai/ez*” dikotomien arabera galdetu izan da, elkarrizketatuei tarteko erantzunetarako aukerarik eman gabe (Iurrebaso, 2013: 9-22).

Ikuspegi dikotomikoak badu abantaila argi bat ikerketaren helburu nagusia hizkuntza baten hiztunak zenbat diren zehaztea denean. Helburu horri soil-soilik atxikiz gero, oso egokia da biko erdua: elkarrizketatuari berari zuzenean galdetzen zaio hizkuntza horretan hitz egiten badakien edo ez dakien, eta horrekin, hiztunen kopuru bakar, adierazgarri, alderagarri eta ulergarria eskuratzen da.

Ikuspegi dikotomiko horren abantailak argiak izanda ere, agerikoa da ñabardura garrantzitsuak ezkutatzen dizkigula. Izan ere, akatsa ere sistematikoki berekin dakar ikuspegi dikotomikoak, tarteko gaitasunak dituzten hiztunak sailkatzeko zailtasunagatik. Azken batean, tarteko ezagutzak dituzten herritarrak beren burua “ez dakitenen” edo “badakitenen” multzoan sailkatzera behartzen ditu galdera dikotomikoak, errealitate konplexuak gehiegi sinplifikatuz eta desitxuratuz. Tradizio dikotomiko horren barrutik ikertu dutenek dakite ondoen ikuspegi horren mugen berri. Honela mintzo zaigu, adibidez, Vila i Moreno katalan soziolinguista (2009b: 55-60):

Hi ha un sector no negligible de persones que d’alguna manera vacil·len a l’hora de declarar les capacitats lingüístiques pròpies, probablement perquè se situen en uns nivells intermedis d’adquisició que, per definició, no suporten bé els plantejaments dicotòmics. (...)

En l’enquesta esmentada, els «sé parlar català» dubtosos són un 23,9% de les persones que declararen saber parlar català i un 20,2% del total de la mostra. En termes generals, es tracta d’un col·lectiu amb competències baixes o intermèdies que es veu gairebé forçat pel procediment de preguntes dicotòmiques a autocatalogar-se com a coneixedor del català, però que en la pràctica no té ni l’hàbit ni la competència comunicativa real per servir-se del català amb comoditat raonable.

Elkarrizketatuei euren burua kokatzeko orduan eskaintzen zaien eskalak (izan dikotomikoa, trikotomikoa edo erantzun-aukera gehiagokoa), bistan denez, eragina du jasotako erantzunetan. Xavier Vilak berak, Kataluniako 2003. urteko Inkesta Soziolinguistikoaren argitalpenean adierazten duen bezala (*Es-*

mintzairen arteko harremanak aztertze baliagarriak al zaizkigu dikotomia paretzat agertutako kategoria horiek?

⁵⁴ Iragazki dikotomiko argia egiten duen gaitasunari buruzko lehen galdera baten atzetik, Galesen, hitz egiteko gai direla adierazi dutenen artean, gaitasun-mailaz galdetzen zaie (Jones, 2015).

tadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003 delakoan), galdera dikotomikoek polarizazioa bultzatzen dute. Dena den, galdera dikotomikoekin eta eskala zabalagoekin jasotako erantzunek oinarritzko koherentzia argia erakusten dute⁵⁵ (Vila, 2005b: 24):

En definitiva, tot i que hi ha una associació considerable entre les dues mesures del coneixement, no es pot oblidar que funcionen de manera diferent i, de fet, descriuen la societat de manera distinta. (...) Les preguntes dicotòmiques afavoreixen la polarització, mentre que les escales d'interval permeten matisar molt més.

Testuinguru horretan, euskal demolinguistikak bestelako bidea jorratu du, eta aurrerago ikusiko dugun bezala, hizkuntza-gaitasunaz galdetzerakoan hasiera-hasieratik gaintu izan du ikuspegi dikotomikoa, erantzun-aukera ugariagoak eskainiz bai zentsuetan eta baita ISLn ere. Ondoren, galdera horien bidez jasotako informazioarekin hainbat adierazle sintetiko landu izan da, ulertzeko, hitz egiteko, idazteko eta irakurtzeko hiltunek dituzten jakintza-mailak uztartuz. Aurrerago arituko gara horretaz. Aipatu dezagun orain, Euskal Herrian ez ezik, bide ez-dikotomikoa hartu dutela hizkuntza-gaitasunaz galdetzerakoan beste hainbat lurraldetako ISLetan ere, hala nola Galizian, Valentzian eta Irlan- dan (Darmody eta Daly, 2015; Direcció General de Política Lingüística, 2016; IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2018).

3.3 Erabilera(k)

Hizkuntza baten egoera soziala neurtzeko aldagai funtsezkoa dugu, ez bairik gabe, hizkuntza horren erabilera. Hasteko, hizkuntza bat bizirik bada, erabiltzen delako da (Coulmas, 2005); erabiltzen ez den hizkuntza ez da hizkuntza bizia. Ordezkapen- eta indarberritze-prozesuetan ere, ikusi dugunez, funtsezko ardatza da hizkuntza gutxituaren erabilera guk aztertu ditugun ikuspegi teorikoetan. De Vriesek, adibidez, Weinreichen ikuspegitik abiatuta, esango du ohiko hizkuntzaren aldaketa dela, funtsean, *language shift* delakoa (De Vries, 1992: 213).

⁵⁵ Kataluniako inkestan, 2003ko EULPetik aurrera, galdera dikotomikoaz gain, autobalorazioa ere eskatzen zaie elkarrizketatuei trebetasun bakoitzerako 0-10 eskalan, bai katalanerako eta bai gaztelaniarako. Horretan oinarrituta, bestalde, 2008 eta 2013ko inkestetan *tipologia de coneixements lingüístics* izeneko adierazle sintetikoa landu izan dute hiltunek hizkuntza bakoitzean zer-nolako gaitasuna duten laburtzeko (2003 eta 2018ko inkestako argitalpenetan ez dute tipologia horren emaitzarik argitaratu). (Torres, Vila, Fabà eta Bretxa, 2005; IDESCAT-Institut d'Estadística de Catalunya., 2009a; IDESCAT-Institut d'Estadística de Catalunya, 2015; Generalitat de Catalunya, 2019)

Inor gutxi ukatuko du, beraz, erabileraren ardatzak garrantzi handia duela hizkuntzen ordezkapena/jarraipena aztertzeke orduan. Hori bai, ikuspegi teorikoaren arabera, erabilera-eremu guztietako erabilerari ez zaio garrantzi bera emango. Era berean, ez du garrantzi bera izango adinaren araberrako multzo guztien erabilerak. Nolanahi ere, osasun- edo gaixotasun-egoeraren neurgarri argia da hizkuntza baten erabilera⁵⁶. Horregatik, hizkuntza edo aldaera bat baino gehiago erabiltzen den testuinguru geografiko eta sozialetan, soziolinguistikaren ikergai garrantzitsu izan dira erabileraren azterketa eta hiztun elebidunen hizkuntza-hautua.

3.3.1 Hizkuntza-hautua eta erabilera-arauak

Hiztun elebidunek, elebkarrek ez bezala, komunikazio-egoera bakoitzean zein hizkuntza erabili *erabaki* behar izaten dute (Galindo, 2006: 13). *Hizkuntza-hautu* edo *hautu linguistiko* (Erize, 2016) hori, inkontzienteki eta mekanikoki egin ohi da gehienetan (ez beti), hiztunak barneratuak dituen arauak (edo *habitusak*) aginduta hein handian (Boix eta Vila, 1998: 246). Hautu hori dela eta, hiztunek aldaera bat⁵⁷ (hizkuntza bat, dialekto bat...) erabiltzeko joera sistematikoa (ohitura) dute erabilera-eremu edo harreman jakin batean. Interakzio berri bat hasterakoan ere, *kodea negoziatu* egiten da, eta hiztunek zein hizkuntza edo aldaera erabili behar duten *erabakitzen* dute fase labur batean.

Egoera jakin batean hizkuntza bat edo bestea erabiltzeko erabakia ez du hiztunak ausaz hartzen, eta ezta irizpide pertsonal soilez ere. Aitzitik, gehienetan esplizituki adierazten ez diren arren, arau eta espektatiba sozial argiak daude hiztun indibidualen erabakiak baldintzatzen. *Erabilera-arau* horiek komunitate osoak partekatuak izan daitezke edo ez. Hautu horiek, hortaz, sozialki baldintzatuak egongo dira, ikuspegi makroak ondo erakusten duen bezala; baina giza-banakoak ere bere erabakimena badu auzi horretan, ikuspegi mikroak azpimarratzen duen bezala. Hiztunaren intentzioek ere zerikusi argia izango dute hautu horretan, psikologia sozialetik erakusten zaigun bezala. Guztiarekin, fenomeno konplexuak dira hizkuntza-hautuarena eta loturik dagoen *kode-aldaketarena*, eta ikuspegi teoriko-metodologiko askotatik landu izan dira soziolinguistikaren lan-eremu zabalean. Hainbat ekarpen adierazgarri aipatuko ditugu jarraian.

⁵⁶ Hizkuntza-ordezkapena gertatzen ari bada, gainera, demolinguistikan lantzen diren gainerako aldagai nagusiek baino lehenago emango digu horren berri erabileraren bilakaerak lehen hizkuntzarenak edo hizkuntza-gaitasunarenak baino (Fasold, 1996: 183).

⁵⁷ Elebidunek egin beharreko aukeraketa hori, X edo Y hizkuntza ez ezik, bien arteko etengabeko aldaketa ere (kode-aldaketa) izan daiteke (Myers-Scotton, 1993).

3.3.1.1 Ikuspegi makrosozial objektibistak: sozialki baldintzaturiko erabilera-hautuak

Ikuspegi makrosozialak erakusten digu hiztunak hizkuntza bat ala beste erabiltzen duenean, egiten duen hautua ez dela erabaki indibidual guztiz askea.

Soziolinguistika bariasionistak, bere ikuspegi objektibistatik, erakutsi digu hitz egiterakoan hiztunen aldakortasuna ez dela ausazkoa, eta hein handi batean hiztunen ezaugarri sozialen arabera azal daitekeela, hitz egiteko modua aldatu egiten baita mintzakideen adinarean, klase sozialaren, talde etnikoaren, generoaren eta beste hainbat ezaugarriren arabera. Euren arreta ukipen-egoeretan jarri izan duten ikerketa bariasionistek diotenez⁵⁸, hizkuntzen arteko kode-aldaketetan eta maileguen erabileran ere eragiten dute aipatu berri ditugun aldagaiek. Eta horietaz gain, guri bereziki interesatzen zaizkigun beste bi aldagairen eragina ere aipatzen dute: hizkuntza-hautuan eragin erabakigarria du hiztunak hizkuntza batean eta bestean duen gaitasunak eta baita norbera bizi den inguru hurbilean hizkuntza bakoitzak duen pisuak ere.

Ikuspegi makro eta objektibistaren barruan, hizkuntzaren soziologiaren diziplinatik funtsezkotzat jotzen den ekarpena egin zuen Fishmanek (1965; 1982), hizkuntzen erabileraren aldakortasuna erabilera-eremuekin harremanetan jarritakoa. Gizarte elebidun askotan erabilera-eremuen (jardunguneen) araberrako arauak egon ohi dira, X hizkuntza eremu batzuetarako eta Y beste batzuetarako erabili behar direla arautzen dutenak, konpartimentazio soziofuntzionala tarteko. Gai horietaz aritu gara 2.2 puntuan, eta ez ditugu han esandakoak orain errepikatuko.

Horrela, bada, ikuspegi makro-objektibistak erakusten digunez, elebitasun-egoeretan hizkuntza-hautua ez da ausaz gertatzen. Bariasionisten ikuspegitik, aldagai makrosozialek eragiten dute hiztunen aldakortasuna. Fishmanen arabera, egoera jakinek (eta erabilera-eremuek) eragin argia izango dute hiztunak hautatzen duen hizkuntzan.

⁵⁸ Galindok (2006: 25-26) azaltzen duenez, aldagai horien garrantzia aipatzen dute Nueva Yorkeko puertorricar komunitatean Shana Poplackek egindako ikerketak (1980. urtean argitaratutako "Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL" artikuluan aurkezten denak) eta Shana Poplack, David Sankoff eta Christopher Millerrek Kanadako Ottawa eta Hulleko auzo frankofonoetan egindakoek ("The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation" artikuluan 1988. urtean argitaratua).

3.3.1.2 Ikuspegi mikrosozial subjektibistak: gizabanakoen erabakimena hizkuntza-hautuetan

Ikuspegi mikro-subjektibistatik hizkuntza-hautua aztertzerakoan, gizabanakoen erabaki-gaitasuna eta ahalmena jartzen dute euren ikuspegiaren erdian; horrela, azalpena ematen diote ikuspegi makrosozialetik azaldu ezin diren hainbat portaerari. Hori erakusten dute, batez ere, *kode-aldaketari*⁵⁹ arreta jarri izan dioten hainbat ikerketak. Aipa ditzagun bi.

Elkarrekintzaren ikuspegitik Blom eta Gumperzek (1972) behaketa parte-hartzailearen bitartez Norvegiako Hamnesberget arrantza-leherrian egindako ikerketa etnografikoan oinarrituta, bi eratako kode-aldaketak berezi zituzten: egoerak eragindakoa (gaiaren, testuinguruaren edo mintzakidearen ondorioz) eta metaforikoa⁶⁰. Bigarren kode-aldaketa hori elkarriketaren beraren barruan gertatzen da, eta ezin da testuinguruaren eraginez azaldu. Kode-aldaketa metaforikoak hiztunak hainbat efektu komunikatibo lortzeko erabiltzen ditu, autore horien esanetan.

Auer-ek kode-aldaketa gertatzen den uneari, sekuentziari, jartzen dio arreta, eta *X* hizkuntzatik *Y* hizkuntzara aldatzen den edo *Y*-tik *X*-ra aldatzen den aztertzen du, eta aldaketa zehazki zein mintzakidek egin duen. Horretaz gain, bereizi egiten ditu diskurtsoarekin lotutako kode-aldaketak eta hiztunarekin loturikoak. Eta bigarren horien artean, bereizi egiten ditu hiztunaren gaitasunak eragindako kode-aldaketak eta lehentasunek eginarazten dituztenak (Auer, 1984).

Azken batean, ikuspegi mikroetik aktoreen intentzioa eta bere nahien araberako erabaki-ahalmena azpimarratzen dute hizkuntza-hautua aztertzerakoan.

3.3.1.3 Makro/mikro sintesi-ahaleginak

Ikuspegi makroen eta mikroen ekarpenak uztartu nahirik, sintesi-ikuspegiak ere landu izan dira kode-aldaketaren eta hizkuntza-hautuaren ikerketan. Ikuspegi horietan, oro har, marko sozial baldintzatzaile bat onartzen da hiztunen portaeretan, baina aktoreen erabaki-ahalmenari ere egiten zaio tokia (Boix eta Vila, 1998; Galindo, 2006; De Rosselló, 2010; Sorolla, 2016b).

⁵⁹ Horrela definitzen dute kode-aldaketa Soziolinguistika Hiztegian: “Esakune edo berbaldi berean hizkuntza bat baino gehiago txandakatuz hitz egitea; adibidez, esaldi bat euskaraz hasi eta erdaraz amaitzea” (UZEI, 2010: 49).

⁶⁰ Ondoren, Gumperz-ek berak “elkarriketa barruko” deituko dio kode-aldaketa mota horri (*conversational*). Aipatzen digu, gainera, hizkuntza batean ari den hiztunak bere jardunean *beste* hizkuntza txertatzen duenean, ez duela beti oinarritzko hizkuntzan gaitasun-gabezia bat izan beharrik.

Sintesi-ahalegin horien artean aipatu beharra dago ikuspegi soziologikotik abiatuta Pierre Bordieuren ahalegina (1985). Haren esanetan, badago lehen mailako objektibitate bat, gizarte-egituran gertatzen den baliabide eta balioen banaketarekin zerikusi zuzena duena. Lehian dauden kapitalak ekonomikoak, sozialak, kulturalak eta sinbolikoak dira. Kapital kulturalen artean hizkuntzak ditugu, eta hizkuntza bakoitzak bere balioa izango du, hortaz, testuinguru bakoitzean. Objektibitate horretan luze bizi izanak egonkortu egiten du berak *habitus* izendatzen duen sinesmen, jarrera eta portaera multzoa. Hortik abiatuta interpretatzen dute aktoreek eguneroko euren jarduna eta hortik aztertu daitezke, halaber, hiztunen hizkuntza-hautuak. Oro har, Bordieuren esanetan, talde menderatzaileak euren balioak gainerakoei inposatzen saiatuko dira; talde menderatuak, berriz, baliabideak bereganatzen.

Makro eta mikro ikuspegiak uztartzeko ahalegin horretan bertan, Myeser-Scottonek (1993) kode markatuaren eta ez markatuaren arteko bereizketa egiten digu: kode ez markatua da arau sozialen arabera hobesten dena eta, beraz, espero daitekeena. Dena den, hiztunen esku dago hala nahi badute kode markatua erabiltzea. Erabilera horri esanahi sozialak erantsiko zaizkio.

Sintesi-ahaleginen barruan, azkenik, sare sozialetan oinarritutako hizkuntza-portaeren azterketa-ildo emankorra aipatuko dugu. Horri buruz, ordea, aurrerago arituko gara, testuinguru demolingüistikoaren puntuan.

Hiztunen hautuak aztertzeako orduan ekarpen baliotsuak egin dira hizkuntzen psikologia sozialaren eremutik ere. Joan den mendeko 70eko hamarkadan, *bizi-indar etnolingüistikoaren* kontzeptua landu zen, egoera elebidunetan hiztun-komunitateen indarrean eragiten zuten aldagaiak zehazteko⁶¹ (Giles, Bourhis eta Taylor, 1977). Autore horiek bizi-indar objektiboa aztertuko dute batetik (nagusiki estatusak, alderdi demografikoek eta babes instituzionalak osatuko dutena), eta bizi-indar subjektiboa bestetik (nola irudikatzen duten hiztunek euren taldearen indarra). Bigarren alderdi horrek eragingo du, autore horien aburuz, hiztunak hizkuntzari eustea edo uztea (Giles, Rosenthal eta Young, 1985).

Giles eta haren ikerketa-kideek (Giles, Taylor eta Bourhis, 1973), bestalde, “hizkeraren moldaketaren teoria” landu zuten (*speech accommodation theory*). Teoria horren arabera, hiztunak testuinguru sozialaz duen hautemateak eragina izango du haren hitz egiteko moduan. Teoria horren esanetan, bi printzipio nagusik gidatuko dituzte hiztunak: moldaketarako joerak eta bereizketarako joerak. Egoera arruntetan, hiztunek egoerara egokitu nahi dutenean, elkarrekin

⁶¹ Kontzeptu horretan oinarrituta, bertako bizi-indar etnolingüistikoa neurtu zen eta erabilerarekin harremanetan jarri Gipuzkoako bost udalerritan (Usarralde eta Martínez de Luna, 2004).

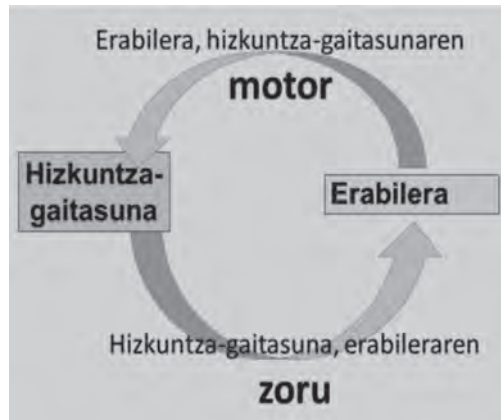
komunikatzea bilatzen dutenean eta taldeko kidesasuna azpimarratu nahi dutenean, euren hitz egiteko modua mintzakidearen ezaugarri sozialen arabera egokituko dute, euren hizkera bestearenera “hurbilduz”, moldaketaren bidez *akomodazioa* bilatuz. Beste egoera batzuetan, berriz, hiztunek mintzakidearekiko ezberdintasuna eta distantzia markatu nahi dutenean, bereizketara joko dute, eta hitz egiteko modua urrundu egingo dute mintzakideak izan dezakeenetik. Lehenengoa kidesasuna adierazteko izan ohi da; bigarrena, berriz, ezberdintzeko. Zeren arabera aldatzen da hiztunen jokabidea? Aipatu ditugun autoreek egindako ikerketak aipatuz Morenok azaltzen duenez (2009: 241), honako hiru aldagai hauen konbinazioaren arabera aldatu ohi dituzte portaerak: talde menderatzaileko edo talde gutxituko hiztun izatea; aldaketa-aukerarik antzematen den edo ez, eta aldaketa hori positiboki edo negatiboki baloratzen ote den.

3.3.2 Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: zorua eta motorra

Kapitulu honetan ikusi dugun bezala, errealitate ezberdinak dira hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: izaera psikologiko kognitiboa duen aldagai bat da hizkuntza-gaitasuna (Vila, 2005b; Grosjean, 2021); testuinguruaren arabera moldagarria den portaera sozial normalean arautu bat da erabilera (Boix eta Vila, 1998: 246). Hala ere, aldebiko harreman argia dago funtsezko bi aldagai horien artean. Aldebiko harreman hori gure hitzekin asko laburtuz, eta 5. Irudian ikus daitekeen bezala, esan dezakegu erabilera dela hizkuntza-gaitasunaren motorra eta, era berean, hizkuntza-gaitasuna dela erabilerarako zorua.

5. Irudia:

Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko aldebiko harremana

Iturria: egileak landua.

Zergatik diogu erabilera dela hizkuntza-gaitasunaren motorra? Hasteko, hizkuntza bat ezin delako ikasi berau entzun eta erabili gabe; hori horrela gertatzen da bai ume garaitan eta baita helduaroan ere (Sánchez Carrión, 1991; Zalbide, 2004: 28). Horretaz gain, zenbat eta gehiago erabili hizkuntza bat, orduan eta hobeto, erosoago eta aberatsago hitz egiteko gai izango dira hiztunak (Grosjean, 2015; Grosjean, 2021). Eta zenbat eta gutxiago erabili, orduan eta kamutsagoa/herdoilduagoa egongo da hiztunaren ezpainetan hizkuntza hori, eta gaitasuna ahulagoa. Horregatik diogu hizkuntza-gaitasunaren motorra dela erabilera, erabilerak bermatzen duelako hizkuntza bateko gaitasuna lantzea eta sendotzea.

Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko harremana, ordea, ez da horretara mugatzen, eta aldebikoa da. Eta harreman hori beste noranzkoan aztertuta, esan dezakegu hizkuntza-gaitasuna erabilerarako zorua dela, honako bi zentzu hauetan gutxienez:

Lehenik eta behin, gaitasuna ezinbesteko baldintza da erabilerarako. Norbanakook ez dezakegu erabiltzeko gai ez garen hizkuntza erabili. Horretaz gain, komunikazioa ez da gertatuko igorleak darabilen hizkuntza hartzaileak ere eza gutzen ez badu (Álvarez Enparantza, 1984). Mintzakideen gutxienerako gaitasun bat ezinbestekoa da edozein hizkuntza erabiltzeko (komunikazioa gertatuko bada, bederen). Hizkuntzak pertsonen arteko hitzezko komunikazioa ahalbidetzen duten tresnak dira, baldin eta egoera komunikatibo jakin bateko igorleak eta hartzaileak hizkuntza bera ezagutzen badute. Bi hiztunetako bat Y hizkuntzan

elebakarra bada eta beste hiztuna Y eta X hizkuntzetan elebiduna, praktikan, Y hizkuntza inposatuko⁶² da bi hiztunen harremanean (Hartsuaga, 2009: 20):

Testuinguru elebidun batean, inposaketa ez egoteko modu bakarra dago: guztiak bi hizkuntzak ulertzea gutxienik. Gustukoenean jardun baina biak ulertu. Eskenatoki horretatik at beti gertatzen da inposaketa norako batean ala bestean. Hizkuntza inposaketa egunero eta etengabe dago gure artean arnasten dugun airea bezalaxe, era guztiz naturalean.

Eta horrekin lotuta, elebitasun-egoera bizi duen edozein herri edo hiztun multzotan, hiztunen artean hizkuntza bat eta bestea ezagutzen duten hiztunen kopuruak (X hizkuntzako elebakarren, Y hizkuntzako elebakarren eta bi hizkuntzetako elebidunen kopuruek, egoera asko sinplifikatuz) eta hiztun horien harreman-sare errealek (nork norekin duen harremana eta ahozko elkarrekintza) baldintzatu egingo dute hizkuntza bat ala bestea erabiltzeko dagoen nahitaezko-tasuna eta aukera.

Bigarren zentzu batean ere bada hizkuntza-gaitasuna erabileraren zoru: behin hizkuntza bat erabiltzeko behar den gutxieneko gaitasuna gaudituta, korrelazio argia dago gaitasunaren eta erabileraren artean (Aizpurua, 2018a). Oro har, zenbat eta errazago hitz egiteko gai izan euskaraz, orduan eta gehiago erabiliko dute hiztunek, eta alderantziz.

Lotura estu-estua dugu, beraz, erabileraren eta gaitasunaren artean. Zenbat eta guk eta ingurukoek hizkuntza batean gaitasun handiagoa izan, orduan eta gehiago erabiliko dugu; zenbat eta gehiago erabili, orduan eta gaitasun handiagoa izango dugu. Ez dira, jakina, eragiten ari diren aldagai bakarrak: jabe-kuntza-prozesuen eta erabileran eragiten duten faktoreen osotasunezko irudia osatzeko, alderdi subjektiboak (motibazio eta jarrerak) hartu beharko genituzke kontuan. Dena den, ezagutzaren eta erabileraren arteko harremanera mugatuta, argia da aldebiko harreman estua dutela, eta horregatik genioen hizkuntza-gaitasuna erabilerarako zorua dela batetik, eta erabilera hizkuntza-gaitasunerako motorra bestetik. Patxi Saezek (2016) proposatu zuen gurdiaren paradigman oso era grafikoan adierazi zuen lotura hori: gurdi beraren bi gurpilak dira erabilera eta gaitasuna, eta egoera normaletan biak batera doaz jiraka ardatz berari lotuta.

⁶² Argi dezagun, *inposaketa* hitza aldaera guztiz deskriptiboan erabiliko dugula txostenean (gizartean gertatzen den fenomenoaren deskribapen huts gisa), terminoak izan ditzakeen bestelako larritasun- edo bortxa-konnotazioetatik urruti.

3.3.3 Erabileraren azterketa demolinguistikatik

3.3.3.1 Erabilerari buruzko informazio demolinguistikoa biltzeko teknikak

Demolinguistikan, zentsuak eta lagin adierazgarriei egindako inkestak dira askogatik teknika erabilienak erabilerari buruzko datuak eskuratzeko orduan. Gogoratu dezagun, ordea, erregistroetan oinarritzen diren estatistikak eta behaketa bidezkoak ere erabili ohi direla erabilera-datuak lortzeko. Eta esan dezagun bi teknika horiek inkestak baino baliozkotasun handiagokoak izan ohi direla. Hots, neurtu nahi dugun errealitatearen (erabileraren) isla leialagoa eman-go digutela bi teknika horiek inkestek baino⁶³, aztergaia eta aztertutakoa gauza berbera diren heinean. Inkestak badu, ordea, abantaila oso handi bat beste bi tekniken aldean: erabilera-eremu eta azpiero askori buruzko informazioa eskuratu daitekeela inkesta bakarrarekin, eta horrekin erabileraren ikuspegi orokor baterako aukera eskain dezakeela. Puntu honetan, hain zuzen, inkesta bidezko ikerketari buruz arituko gara nagusiki.

3.3.3.2 Erabileraren neurketa orokorra eta rol-harremanetan eta espazio jakin batzuetan egiten den erabileraren neurketa xehea

Demolinguistikaren ikergai nagusietako bat hizkuntzen erabilera da. Hizkuntza-komunitate edo lurralde bateko hiztunen erabilera-ohituretara hurbildu nahi dugunean, ordea, zer da ikuspegi teoriko batetik egokiagoa, *erabileraz* horrela hitz egitea, xehetasunik eta zehaztasunik gabe, edo *erabilerez* hitz egitea, pluralean eta modu xeheago batean?

Grosjeanek (2015; 2021) dio hiztun elebiduna osotasun gisa hartu behar dela eta horretarako “osagarritasunaren printzipioa” hartu behar dugula aintzat. Printzipio horren arabera, mintzatzen dituen bi hizkuntzetako bakoitza mintzakide jakinekin eta egoera jakinetan erabili ohi ditu hiztunak: “Bien entendu, il existe des domaines et activités où il est possible de se servir de plusieurs langues, mais un certain nombre de domaines et d’activités sont réservés strictement à une langue” (Grosjean, 2018: 9). Oro har, hizkuntza horiek egoera horietan eta mintzakide horiekin aritzeko behar izan ditugulako ikasi ditugu. Horretaz gain, bi elebidun elkartzen direnean, bi hizkuntzak erabiltzeko aukera egon daiteke,

⁶³ Lan honetan baliotasunaz edo baliozkotasunaz bere zentzu estatistikoan arituko gara. Ikertu nahi dugun aldagaia egiazki zenbateraino neurtu dugun aztertuko du baliozkotasunak (Etxeberria, 2011: 25); teorikoki neurtu nahi dugunaren eta benetan neurtzen dugunaren arteko lotura aztertuko du (Juaristi, 2003: 61).

baldin eta bi hiztunek “elebidun modua” (*mode langagier bilingue*) badute⁶⁴. Hiztun horiek lehenbizi elkarrizketarako oinarrizko hizkuntza zein izango den erabakiko dute. Eta ondoren, *nahi* badute, “elebidun moduan” batetik bestera ibili ahal izango dira (Grosjean, 2018: 11). Horrela, bada, ikuspegi teoriko batetik ez dirudi oso egokia hiztunei “erabilera orokorraz” galdetzea, elebidunen artean arruntena testuinguru eta egoeraren arabera hizkuntza batera edo bestera jotzea izango baita (edo biak nahastera).

Ikuspegi metodologiko batetik ere, ez dirudi komenigarriena zuzenean “erabilera orokorra” neurtzera jotzea denik, ez behintzat horrela jasotako informazioa erabilerari buruzko adierazle bakar eta baliozko gisa hartu nahi bada. Alabaina, hainbat tradizio demolinguiistikotako inkestetan, erabilera xeheari buruzko galderez gain, erabilera orokorrari buruzko galderaren bat ere txertatu ohi da. Katalunian⁶⁵, Balear uharteetan eta Galizian, adibidez, ohiko hizkuntzari buruz galdetzen zaie inkestatuei bertako ISLetan (IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2018; Melià eta Vanrell, 2018; Generalitat de Catalunya, 2019). Galesen eta Irlandan ere hizkuntza gutxitua orokorrean zenbatetik behin erabili ohi duten galdetzen zaie elkarrizketatuei: egunero, astero, gutxiagotan edo inoiz ez (Darmody eta Daly, 2015; Jones, 2015). Erabilera orokorrari buruz zuzenean galdetzeak badu abantaila argi bat: elkarrizketatuek beraiek zuzenean emandako erabilera-datu orokor bat izatea. Pentsa daiteke erabilera-datu aitortu orokor horrek korrelazio handia izango duela *benetako* erabilerarekin. Baina, era berean, jakina da alboratze handiagoa izango dutela horrela jasotako datuek⁶⁶, egoera xeheagoetan egindako erabileraz galdetzen diegunean baino.

Orokorrean, izan ere, zenbat eta xeheago galdetu, orduan eta aukera gutxiago izan ohi da alboratzeak agertzeko. Printzipio metodologiko hori orokortzat jo dezakegu inkestaren teknikaren barruan (Selltiz *et al.*, 1980: 420; González,

⁶⁴ Izan ere, badaude elebidunak egoera/mintzakide jakin batekin hizkuntza bakarrean arituko direnak beti.

⁶⁵ Horretaz gain, Katalunian, egun arrunt batean euren ahozko jardun osoa aintzat hartuta, katalana, gaztelania eta beste hizkuntzetako bakoitza zenbat erabiltzen duten zehazteko eskatzen zaie elkarrizketatuei ehuneko bidez. Ondoren, galdera horiei emandako erantzunak adierazle sintetikoetarako erabiliko dira (IDESCAT-Institut d’Estatística de Catalunya, 2015: 257).

⁶⁶ Honako iruzkin hau aurkitzen dugu ohiko hizkuntzaren alboratze posibleari buruz EULParen analisi-txostenean (Vila eta Sorolla, 2018: 125):

La pregunta sobre la llengua habitual és una forma molt genèrica d’aproximar-se als usos lingüístics, que de fet sol estar molt contaminada per consideracions de tipus actitudinal. Per superar aquest biaix, a banda de les preguntes sobre la llengua habitual, les enquestes EULP també inclouen dos tipus de preguntes més a propòsit dels usos:

Preguntes sobre els percentatges d’ús de cada llengua.

Preguntes sobre usos en situacions o amb tipus d’interlocutors concrets.

1989: 230), eta baita demolinguistikan ere (Lieberson, 1966: 270). Modu orokorrean edo zehatzean galdetzeak dakarren ezberdintasuna oso modu argian azaltzen du Natxo Sorollak erabileraren neurketaren eta zoriontasunaren neurketaren arteko paralelismo honen bidez (2017a):

Les discussions es fan al voltant de com mesurar la felicitat, i com n'és de diferent si ens pregunten el nostre estat de felicitat, en general, en oposició a si la felicitat es mesura moment a moment. D'alguna manera, quan ens pregunten sobre els records de felicitat som més generosos amb la nostra vida que no pas quan hem d'apuntar cada moment de felicitat, perquè tot i que pensem que som força feliços (en general), bona part del nostre dia passa per situacions d'estrès, tristesa, o avorriment. D'alguna manera, la idea que nosaltres apuntem en sociolingüística és que, més enllà del record que tenim sobre l'ús que fem de les llengües, és molt més útil mesurar i sintetitzar quina llengua parlem en àmbits o interlocutors concrets, com la llengua usada amb els amics, amb la parella, amb els fills, amb els veïns, als grans establiments comercials... La primera forma de mesurar la felicitat segur que està més relacionada amb el que voldríem fer, més que no pas la segona, que ha de ser més realista amb el que realment fem.

Erabilera modu orokorrean jaso orde, beraz, egokiagoa izango da “erabilerak” aztertzea, erantzunak hurbilago egongo direlako aztertu nahi ditugun portaera errealeetatik. Nola xehatu errealtate orokor hori neurgarri egiteko? Irtenbidea izan al daiteke datuak erabilera-eremuka (jardunguneka) biltzea? Horrek oinarri teoriko sendoa eskainiko ligukeen arren, erabilera-eremua oraindik ere zabalegia da, eta oraindik alboratze-maila handia espero daiteke erabilera-ohiturei buruz maila horretan galdetuz gero. Horregatik, gabezia hori maila mikrotik hurbilago dauden alderdiak neurtuz osatu izan da demolinguistikan. Zehazki, ISLetan hiztunek rol-harreman jakin batzuekiko (seme-alabekiko, lagunekiko, lankideekiko...) eta espazio jakin batzuetan (etxean, lantokian, bankuetan, udal-etxean, dendetan...) dituzten erabilera-ohiturak aztertu izan dira. Erabilera-eremuak baino dezente zehatzagoak dira alderdi horiek, eta modu egokiagoan, alboratze txikiagoz, neurtu daitezke horietan izaten den erabilera inkesta bidez (eta baita, hainbatetan, behaketaren bidez ere).

Behin rol-harremanetan eta espazioetan egiten den erabilera neurtuta, horietako hainbat aintzat hartu eta erabilera-eremuetan gertatzen denera hurbilpen enpiriko kuantitatiboak egin ahal izango ditu ikertzaileak. Erabilera rol-harreman eta espazioei atxikita ikertzea, bakoitzak alderdi jakin batzuei buruz galdetuta eta bakoitzak bere moduan, hori bai, demolinguistikan aski orokorturiko ohitura dugu. Horrela egin izan da aztertu ditugun hainbat inkesta soziolinguistikotan, hala nola Euskal Herrian, Katalunian, Balear uharteetan, Valentzian, Galizian, Galesen eta Irlandan (Darmody eta Daly, 2015; Jones, 2015; Direcció General de Política Lingüística, 2016; IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2018; Melià eta Vanrell, 2018; Eusko Jaurlaritza, 2019; Generalitat de Catalunya, 2019).

Erabilerari buruzko informazioa horrelako modu xehean biltzeak bi abantaila handi eta eragozpen bat ditu. Lehen abantaila hauxe da: horrela biltzen den informazioa oso aberatsa dela. Informazioa rol-harremanka eta espazioka eskuratzen dugunean, informazio multzo hori adierazgarria izan ohi da. X hizkuntza non erabiltzen den gehiago eta non gutxiago aztertzeak pista baliagarriak eskainiko dizkigu egoeraren diagnostikoa egiteko (baita politiken ebaluazioa egin nahi dugunean edo aurrera begirako lehentasunak finkatzerakoan ere). Adibidez, familia barruko harremanak aztertzerakoan, garrantzi berezia izango dute rol-harremanek, ez baitugu zertan hizkuntza bera erabili batzuekin eta besteekin (bikotekidearekin, gurasoeekin, seme-alabekin, anai-arrebekin, eta abar) eta horretan antzeman ahal izango ditugun ezberdintasunak esanguratsuak eta aipagarriak izango dira egoeraren argazkia osatzeko.

Bigarren abantaila informazioaren kalitateari loturik dago. Izan ere, baliozkotasun handiagoa izango dute xehe galdetuta eskuratzen diren datuek maila orokorragoan galdetuta eskuratu direnek baino. Hots, benetako erabileraren isla hobe eta alboratze txikiagoa izango dugu xehe-xehe rol eta egoera ugariri buruz galdetzen dugunean multzo handiagoetan galdetzen dugunean baino.

Erabileraz xehe galdetzearen eragozpen argi bat, berriz, honako hau da: erabilera orokorrari buruzko daturik ez dugula zuzenean jasotzen. Hutsune hori betetzeko, adierazle sintetikoak sortu daitezke, galdetu izan diren rol-harreman eta espazioetako erabilera-datuetatik abiatuta. Aurrerago arituko gara horretaz.

3.3.3.3 Erabilera neurtzeko teknikak eta eskalak

Nola neurtu daiteke eta nola neurtu ohi da rol-harreman batean edo espazio batean hitzunek egiten duten erabilera? Galdera horri erantzuten hasteko, neurtu nahi dugun fenomenoaren izaeratik abiatu behar dugu: hizkuntzen erabilera hitzunen portaera bat da. Portaera hori behagarria, objektibagarria eta zuzenean neurgarria da. Portaera hori, gainera, aldagai dikotomiko baten bidez egoki neurtu edo/eta laburtu daitekeen errealitatea da testuinguru elebidun gehienetan. Adibidez, hitzun elebidun batek espazio jakin batean, lantokian adibidez, aldi jakin batean egiten duen ahozko jarduna behatzen badugu (egun bateko jarduna, adibidez), erraz samar ekarri ahalko dugu haren portaera zenbakitara. Eta normalean egoki laburtu ahalko dugu hitzun horren portaera aldagai dikotomiko baten bidez: hitzun horrek X hizkuntzan hitz egiten eman du Dx denbora eta Y hizkuntzan hitz egiten eman du Dy denbora. Bi denbora horiek batuta, hitzunak hitz egiten eman duen denbora guztia aterako zaigu ($D = Dx + Dy$). Eta kopuru horietatik abiatuta, eragiketa arrunten bidez, erraz kalkulatu ahalko dugu zein den hitzun horren egun horretako erabilera-tasa, %etan adierazita, X hizkuntzan (eta berdin Y hizkuntzan).

Era berean, antzeko neurketak egin ahalko genituzke, pertsona baten jokabidea beharrez, kolektibo batena jaso nahiko bagenu ere (lantokiko hitzuntzua, adibidez). Emaizta, kasu horretan ere, erabilera-tasa batean laburbilduko litzateke. Horixe egiten du, besteak beste, HEKN-k, Euskal Herriko hitzuntzek espazio irekietan duten hitzuntza-portaera behaketa bidez neurtuta. Eta horixe bera egin daiteke hitzuntzen erabilera-hautua erregistro bidez jasoa gelditu izan den kasuetan ere. Adibidez, zenbat bisita izan ditu webgune baten euskarazko bertsioak eta zenbat erdarazkoak; edo zenbatek eskatzen duten zerbitzu batean telefono-arreta euskaraz eta zenbatek erdaraz. Hitzuntzen portaeraren behaketa edo erregistro bidezko ustiatzea dira, beraz, erabilera-datuak jasotzeko teknikarik baliozkoenak; teknika horien emaitza erabilera-tasak izango dira.

Teknika horiek, ordea, hainbat muga eta zailtasun dute: eremu eta testuinguru jakinetan soilik erabili daitezke eta eskuratzen den informazioa oso mugatua izango da gehienetan (eta eskainiko dituen ustiatze-aukerak ere oso mugatuak). Horiek horrela, inkesta da hitzuntzen erabilera-ohituren berri izateko hant eta hementen gehien erabiltzen den teknika. Inkesta soziolinguistikoetan, zehazki, hainbat rol-harremanetan eta hainbat espazioetan dituzten erabilera-ohiturei buruz galdetzen zaie parte-hartzaileei, galdera itxien multzo baten bidez. Normalean, galdera horien erantzunak hainbat erabilera-kategoriak osatutako aldagai ordinal batzuen bidez jasoko dira.

Kasu horretan ikertzaileak erabaki beharko du zenbat kategoria-aukera eskaini parte-hartzaileei erantzuteko. Hor aukera teorikoak asko dira, formulazio diktomikotik hasi eta inkestatuari berari bere portaera ehuneko baten bidez eskatzera-ino. Bi mutur horiek ez dira oso komenigarriak izango metodologiaren ikuspegitik. Hori baino egokiagoak eta erabiliagoak dira lehian dauden bi hitzuntzen erabilera bost kategoriatako eskala ordinal baten bidez jasotako erantzunak, Euskal Herrian⁶⁷,

⁶⁷ Honako bost kategoria hauek erabili izan dira 2016ko ISLn adibidez, hainbat rol-harremanetan hitzuntzek egiten duten erabilera jasotzeko:

- *Beti euskaraz*
- *Euskaraz erdaraz baino gehiago*
- *Euskaraz erdaraz beste*
- *Euskaraz erdaraz baino gutxiago*
- *Beti erdaraz*

Katalunian⁶⁸, Balear uharteetan, Eskozian⁶⁹ eta Galesen⁷⁰ egiten den bezala (Jones, 2015; Melià eta Vanrell, 2018; Eusko Jaurlaritza, 2019; Generalitat de Catalunya, 2019; Ó Giollagáin *et al.*, 2020). Valentzian, berriz, zazpi kategoriatako eskala ordinalaren bidez jasotzen dira elkarrizketatuen erantzunak⁷¹ (Direcció General de Política Lingüística, 2016) eta Galizian, lauko eskala erabili ohi dute “bi hizkuntzetan berdin” aukera eskaini gabe (IGE-Instituto Galego de Estatística, 2018). Hegoaldeko zentsuetan etxeko erabilerari buruz jasotzen den informazioa

⁶⁸ Katalunian eta Balear uharteetan, berez, katalana/gaztelania hizkuntzetarako oinarritzko bost kategoriez gain, beste lau kategoria ere eskaintzen zaizkio elkarrizketatuari, gainerako hizkuntzak ere aintzat hartuta. Argitalpenetan, ordea, gainerako kategoria horiek “beste egoerak” (*altres situacions*) multzoan bilduta aurkezten zaizkigu. Oinarritzko bost kategoriei beste laurak gehituta, galdera-sortetan honako bederatzia aukera hauek eskaintzen zaizkie berez elkarrizketatuei (IDESCAT-Institut d’Estatística de Catalunya, 2015: 244):

• <i>Només en català</i>	• <i>En català i altra/es llengües</i>
• <i>Més en català que en castellà</i>	• <i>En castellà i altra/es llengües</i>
• <i>Igual en català i en castellà</i>	• <i>En català, castellà i altra/es llengües</i>
• <i>Més en castellà que en català</i>	
• <i>Només en castellà</i>	
• <i>Només en altra/es llengües</i>	

⁶⁹ Eskozian, Euskal Herrian erabili ohi den sailkapen bertsua erabili izan dute hiztunen erabilera aztertzeke (Ó Giollagáin *et al.*, 2020: 165):

• <i>Always Gaelic</i>	• <i>Always English</i>
• <i>Mainly Gaelic</i>	• <i>Another language</i>
• <i>Gaelic and English mix, roughly even</i>	
• <i>Mainly English</i>	

⁷⁰ Galesen, Euskal Herrian ISLk darabilen bost aukerako sailkapenaren oso antzekoa den sailkapenaz gain, lau aukerako beste sailkapen bat ere erabiltzen dute hainbat alderditarako, erakunde publikoekiko harreman-hizkuntzaz eta lan arloko erabileraz galdetzerakoan, adibidez (Jones, 2015):

- *Yes, always*
- *Yes, usually*
- *Yes, sometimes*
- *No*

⁷¹ Hona Valentzian inkestatuei eskainitako aukera multzoa (zazpi kategoria gaztelania/valentziera erabilera zehazteko eta kategoria bat gehiago beste hizkuntzetarako) (Direcció General de Política Lingüística, 2016):

• <i>Sempre valencià</i>	• <i>Més castellà que valencià</i>
• <i>Generalment valencià</i>	• <i>Generalment castellà</i>
• <i>Més valencià que castellà</i>	• <i>Sempre castellà</i>
• <i>Indistintament</i>	• <i>Altres llengües</i>

euskararen/gaztelaniaren erabilera hiru aukeraren bidez jasotzen da eta laugarren aukera bat dago beste hizkuntzetarako, aurrerago ikusiko dugun bezala.

Informazioa horrela jasotzen denean, kategoria horien arabera emaitzak adierazgarriak izango dira hizkuntzen erabilera neurtzeko, eta maiztasunen azterketa izango da horrela eskuratzen den informazioa irakurtzeko bitarteko nagusia. Maiztasun-banaketa horiek, ordea, ez dira erabilera-tasekin zuzenean alderagarriak. Alderagarritasun hori lortzeko, kategoria horiei zenbaki bidezko balioak eman beharko zaizkie. Horrela, inkesta-datuetatik abiatuta, behaketa-datuekin alderagarriak izan daitezkeen erabilera-tasak kalkulatu ahalko ditugu. Horretaz arituko gara lasaiago metodologiaren atalean.

3.3.3.4 Erabileraren inguruko adierazle sintetikoak

Lehenago aipatu dugu erabilera-ohiturak xehe jasotzearen onurak. Aipatu dugu, halaber, horrek dakarren eragozpena: hainbat rol-harreman eta espazioetako erabileraren berri izango dugula, baina ez dugula izango “erabilera orokorraren” berri emango digun daturik.

Hutsune hori betetzeko, adierazle sintetikoen bidea jorratu ahalko litza-teke, hainbat erabilera xeheri buruzko datuak uztartu eta erabilera orokorraren kalkulu bat eginez. Zalbidek dio landu gabeko eremua dela nazioarteko demolinguitikan erabileraren batez bestekoaren berri emango ligukeen adierazle edo indize sintetikoarena, eta ez dagoela horretarako eredu baliagarriarik (2016: 28). Guk aztertu dugun literatura demolinguitiko zabal samarrean, tankera horretako bi adierazle sintetiko besterik ez dugu topatu: katalanena eta euskaldunena.

Kataluniako inkestan ahozko erabileraren indizea (*índex d'ús de català parlat-IUP10*) kalkulatzten dute. Indize horrek 10 erabilera-aldagai xehe uztartzen ditu, haztatu gabe eta guztiei pisu bera emanda. Indize horren emaitzak 0 eta 1 bitarteko balioak hartzen ditu (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30):

L'índex d'ús de català parlat o IUP10 és la mitjana d'ús de català parlat en deu àmbits seleccionats: usos fora de la llar (amics, veïns, companys d'estudi, companys de feina, botigues, grans establiments, bancs i metges) i usos familiars (parella i fills). Lògicament, l'IUP10 té un valor d'interval que varia per a cada enquestat d'u a zero (ús només del català en els deu àmbits i gens d'ús de català en els deu àmbits, respectivament).

Bestalde, eta aurreko indizetik abiatuta, denbora osoko hiztunen neurketa ere (*mesura de parlants de català a temps complet-PTC*) egiten dute katalanek (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30). Denbora osoko katalan-hiz-

tunen zenbaketarako, 1 balioa ematen zaie katalan hutsez aritzen diren hiztunei, eta dagokion zatia katalana beste hizkuntza batzuekin batera erabiltzen dutenei (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30):

La mesura de parlants de català a temps complet (PTC) és una mesura estàndard d'ús català d'una persona que faci servir el català a temps complet en els deu àmbits. Aquesta mesura comptabilitza els usuaris a temps complet seguint la mateixa filosofia que permet comparar el nombre de treballadors reals d'una organització amb distintes modalitats de contracte (dos de parcials poden correspondre a un de temps complet) amb el còmput dels seus teòrics treballadors a temps complet.

Katalanen ahozko erabileraren indizeak, beraz, erabilera guztiak maila berean hartzen ditu kontuan adierazle orokorra kalkulaterakoan, nahiz eta horrek ez izan oinarri sendo-sendorik teoriaren eremuan. Izan ere, rol-harreman eta espazio batzuetako erabilera besteetakoa baino garrantzitsuagotzat jotzea zentzuzkoa dirudi, bai hiztunek euren eguneroko bizitzan harreman eta espazio horietan besteetan baino denbora gehiago ematen dutelako, bai ikuspegi teoriko jakin batetik⁷² beste espazio eta harremanek baino garrantzi handiagoa dutelako.

Bigarren eredia Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoan lantzen den euskararen erabileraren tipologia dugu (Eusko Jaurilaritza, 2019: 48-49). Tipologia hori 2001eko ISLko argitalpenean aurkitu dugu lehen aldiz (Eusko Jaurilaritza, 2003: 14) eta 5.2.3.2 puntuan aurkeztuko dugu zehatz. Katalanen kasuan ez bezala, kontuan hartzen diren jatorrizko erabilera-datuei ez zaie pisu berbera ematen eta, haztatze-irizpideak eztabaidagarriak diren arren⁷³, pentsatzekoa da adierazle hori gehiago hurbiltzen dela erabilera orokorraren datua laburbiltzera, haztaketarik gabe sortutako adierazlea baino.

3.4 Hizkuntzekiko motibazioak eta jarrerak

Ukipen-egoeretan alderdi subjektiboek ere zerikusi zuzena dute ordezkapen-prozesuak bultzatzeko edo oztopatzeko orduan, eta berdin indarberritze-prozesuetan ere (Fasold, 1996: 229-274; Boix eta Vila, 1998: 137-179; Mollà, 2002: 96-107; Joly eta Uranga, 2010). Horrela, pertsonen eta gizataldeen hizkuntza- eta nazio-identitateek, hizkuntza-ideologiek, hizkuntza-jarrerek, motibazioek, iritziek, balioek eta hautemateek zerikusi erabakigarria izan dezakete prozesu horietan. Alderdi horiek guztiek, izan ere, eragin zuzena izaten

⁷² Horretan ziurrena ikuspegi teorikoak ez lirateke bat etorriko rol-harreman eta espazio bakoitzari eman beharreko pisuan.

⁷³ Zalbidek dio, adibidez, komeni baino handiagoa dela eremu formaleko erabilerek adierazle sintetiko horretan hartzen duten %33,3ko pisua (2016: 28).

dute hizkuntzaren jarraipenerako, ordezkapenerako edo hura indarberritzeko funtsezkoak diren hiztunen portaeretan, hala nola, hizkuntza bat ala bestea erabili erabakitzerakoan, belaunaldi berrietara hizkuntza igaroarazi edo ez erabakitzerakoan edo hizkuntza bat ikasteko (edo ahazteko) prozesuan. Horiek horrela, hiztun-komunitate edo lurralde baten errealtate soziolinguistikoa aztertu nahi denean, nahitaez kontuan hartu beharrekoak dira aipatzen ari garen alderdiak ere.

3.4.1 *Hainbat kontzeptu: hizkuntza-jarrerak, motibazioak, eta hizkuntza-leialtasuna*

Esan bezala, gai multzo zabala dugu hizkuntzarekin lotutako alderdi subjektiboena, bere barruan alderdi asko biltzen duena (Erize, 2016). Ez da gure asmoa gai multzo zabal horren osotasunezko ikuspegia eskaintzea. Argitu ditzagun labur, hori bai, oinarritzko hiru kontzeptu, psikologia sozialaren eremuan landu ohi direnak, elkarren arteko harreman estua dutenak eta gure lanetan erabiliko ditugunak:

Hizkuntza-jarrera. Soziolinguistika Eskuliburuan azaltzen zaigunez, hizkuntza-jarrera “hizkuntza edo aldaera zehatz baten aurrean, alde edo kontra erantzuteko edo ekiteko joera da” (Joly eta Uranga, 2010: 204). Hizkuntza edo aldaera batekiko jarrera positiboagoa edo negatiboagoa izango dute hiztunek, eta hizkuntza bakoitzari hainbat ezaugarri atxikiko zaizkio subjektiboki, edertasun, erraztasun, modernotasun eta beste hainbat balorazio-irizpideren arabera. Errealtatean, hiztun elebidun guzti-guztiek jarrerak dituzte hitz egiten dituzten bi hizkuntzekiko, eta jarrera horiek hizkuntza horietako hiztun multzoarekiko jarrerekin lotuta azaldu ohi zaizkigu (Fasold, 1996: 231). Horiek horrela, harreman estua dago hiztunen hizkuntza-jarreraren eta hizkuntza-portaeren artean, jarreraren eta hizkuntzaz aldatzeko (edo hizkuntzari eusteko) joeraren artean zehazki, hainbat autorek azpimarratzen duten bezala (Ravindranath, 2019: 446). Eta arriskuan dauden hizkuntza-komunitateen artean, ez da arraroa komunitateak berezkoa duen hizkuntzarekiko jarrera negatiboak nagusitzea (Thomason, 2018: 70):

Unfortunately, however, negative attitudes toward endangered heritage languages seem to be at least as common as positive ones, and they are too often more effective as well.

Motibazioak. Soziolinguistika Hiztegian motibazioa “pertsona bat portaera jakin bat izatera bultzatzen duen faktore edo eragingarria” dela adierazten zaigu (UZEI, 2010: 17). *Soziolinguistika Eskuliburuan* azaltzen zaigunez, “motibazioak azaltzen du zergatik erabakitzen duen pertsona batek ekintza bat egitea, esate baterako, hizkuntza bat ikastea edo erabiltzea; zenbateko ahalegina egingo duen eta zenbat denboraz eutsiko dion ahalegin horri” (Joly eta Uranga, 2010: 206).

Motibazio edo *motibo* (Erize, 2016) horiek kanpotik eragindakoak edo barrukoak izan daitezke eta eragina dute hizkuntzarekiko portaeretan: hizkuntza edo aldaera bat edo beste erabiltzeko orduan, hizkuntza berriak ikasteko orduan (Baker, 1997: 137), seme-alabei hizkuntza bat edo beste transmititzeko orduan, eta abar. Hizkuntza-portaeretan eragiten duten motibazioak askotarikoak izan daitezke. *Berezko motibazioaz* gain (haurrak hizkuntza ikastearekin batera garatzen duena), beste bi motibazio mota aipatzen dira nagusiki aztertu dugun bibliografian: *motibazio instrumentala* eta *integratzailea*. Motibazio instrumentala motibazio erabilgarri edo praktikoa da, eta normalean onura materialen bat lortzearekin lotzen da (lana lortzearekin, estatus sozioekonomikoa hobetzearekin, eta abar). Motibazio integratzaileak, berriz, komunitatean integratzearekin du zerikusia, talde baten parte sentitzearekin edo talde batekin identifikatzearekin alergia (Mollà, 2002: 103; UZEI, 2010: 22).

Motibazioen oinarrian, askotan, hizkuntza-jarrerak egoten dira eta bi kontzeptu horien arteko muga oso fina da (Erize, 2016: 122). Literatura espezializatuan arakatzuz gero, *hizkuntza-jarreraren* kontzeptua gehiago lotu izan da hizkuntza-gatazkari eta hizkuntza-ordezkapen zein -biziberritzeari lotutako ikerketekin, eta *motibazioen* kontzeptua gehiago erabili izan da bigarren hizkuntzaren jabeakuntzaren azterketetan (García, 2004: 69; Joly eta Uranga, 2010: 206). Gure lan honen atal metodologiko eta enpirikoan, hiztunen hainbat portaeretatik hiztunen jarrera-motibazioak indusituko ditugunean, bi terminoak bereizi gabe erabiliko ditugu.

Hizkuntza-leialtasuna hizkuntzaren galera-prozesua hasita dagoenean eta norbere hizkuntza arriskuan sumatzen denean sortu ohi den fenomeno da, Morenoren arabera, eta norbere hizkuntzari eusteko joera dakar berarekin (2009: 244). Weinreichen iritziz (1974), leialtasun linguistikoak hizkuntza mehatxatua gizarte-sinbolo eta “kausa sozial” bihurtzen du, arbasoengandik jasotako hizkuntzari bizirik eusteko ahaleginean. Nazio-auzian nazionalismoa denaren parekoa izango litzateke hizkuntza-leialtasuna hizkuntza kontuetan. Leialtasun horrek hizkuntzaren garbitasuna mantentzera eramango du alde batetik, Weinreichen arabera, baita hizkuntzaren erabilerari eustera ere. Azken alderdi hori azpimarratzen du *Soziolinguistika Hiztegiak* hizkuntza-leialtasun terminoa definitzean: “hiztun batek egoera guztietan bere hizkuntza erabiltzeko jarrera” dela esaten du (UZEI, 2010: 17).

Fishmanen ustez, leialtasun horren oinarrian hiztunek euren lehen urteetan ikasitako hizkuntzarekiko duten maitasuna dago. Terminoa, hala ere, arriskuan dauden hizkuntzetarako gordetzen du Fishmanek. Nolanahi ere, funtsezko faktorea da ordezkapena gelditzeko edota buelta emateko. Askotan, baina ez beti, nazionalismoaren eskutik azaldu ohi zaigu hizkuntza-leialtasuna (Mollà, 2002: 100). Gure kasuan, *euskaltzaletasuna* ere esaten diogu hizkuntza-leialtasun ho-

rri: “gure hizkuntza babestu eta sendotu, osatu eta txukundu, zabaldu eta indarberritzera bultzatzen gaituen talde jokaera” (Zalbide, 2003: 11).

3.4.2 Alderdi subjektiboen ikerkuntza demolinguistikatik

Gizartean hizkuntzek duten egoera ikertu nahi duenak, hortaz, ezinbestean erreparatu beharko die alderdi subjektiboei. Alabaina, berez, demolinguistikaren berezko ikerketa-eremutik kanpo gelditzen dira alderdiok. Demolinguistikak, izan ere, 1.2 puntuan azaldu dugun bezala, egitateak aztertzeraz bideratzen du nagusiki bere ahalegina, ez hainbeste alderdi subjektiboak ikertzeraz. Demolinguistikaren jokabide hori ezin da hartu diziplinaren gabezia gisa, bere kokapen metodologikoaren ondorio logiko gisa baizik; demolinguistikaren orientazio metodologiko kuantitatiboak eta erabiltzen dituen teknikak (inkesta-teknikak nagusiki) berez dituzten mugen jakitun izatearen ondorio zuzena da alderdi subjektiboen azterketari lehentasunik ez ematea. Izan ere, inkesta teknika kamutsa eta mugatua da alderdi subjektiboetan zuzenean arakatzeko; horretarako egokia goak dira metodologia eta teknika kualitatiboak (Ortí, 1989: 171; Juaristi, 2003: 86-87; Hernández, 2010b: 294; Ruiz Olabuénaga, 2012: 44).

Dena den, ikuspegi makro batetik hiztunak alderdi subjektibo horiekin ezaugarritu eta zenbatu nahi direnean, teknika kuantitatiboetara jo beharko du ikertzaileak. Horrela, hautematei, iritziei edo jarrerai buruzko inkestetako galderak baliagarriak izan daitezke gaiaren inguruko hurbilpenak egiteko. Ondorioz, demolinguistikaren azterketa nagusiki egitateetara bideratzen bada ere, alderdi subjektiboen neurketa ere ez zaio arrotza. Zentsuetan ez, baina Inkesta Soziolinguistikoetan alderdi subjektiboekin zerikusia duten galderak txertatzea jokabide arrunta da Europako demolinguistikan. Ondorio horretara iritsi gara 2. Taulan agertzen genituen inkestetako galdetegiak aztertuta. Zehazki, Galeseko *Welsh language use in Wales*en salbuespenarekin (Jones, 2015), non ez zen iritziekin lotutako galdera bakarra ere txertatu, gainerako inkesta soziolinguistiko guztietan txertatu ziren jarrerak, iritziak eta hautemateak jasotzeko galderak. Galesen beste muturrean, Irlandako inkesta dugu: bertan pisu bereziki handia izan zuten iritziei buruzko galderek (Darmody eta Daly, 2015).

Inkesta horietan alderdi subjektibo ugari jorratu izan da: identitate linguistikoarekin edo nazionalarekin zerikusia duten galderak, iritzi eta jarrerai buruzkoak, hautematei buruzkoak... Lehen begiratu batean, demolinguistikak nazio eta testuinguru bakoitzean modu jakinean lantzeko izan duen joera orokorra are indartsuago azaltzen zaigu alderdi horietan. Aipagarria iruditzen zaigu Kataluniako eta Balear uharteetako ISLen kasua. Inkesta horietan, hautemate eta iritziei buruzko beste galdera gutxi batzuekin batera, egoera soziolinguistikoaren laburpena egiterakoan aldagai garrantzitsutzat jotzen duten “identifikazio-hizkuntza” deiturikoa txertatzen dute euren galdetegietan. Aldagai hori

galdera sortako lehen galderari (“*Quina és la seva llengua?*”) elkarriketatuek zuzenean emandako erantzuna da. Eta, esan bezala, katalan hizkuntzaren egoera soziala laburtzerakoan erabiltzen duten hiru adierazle nagusietako bat da, ohiko hizkuntzarekin eta lehen hizkuntzarekin batera (De Rosselló, 2018; Defior, 2018; Generalitat de Catalunya, 2019).

Euskal Herrira etorruta, aurrerago ikusiko dugun bezala, hainbat gairi buruzko iritziak galdetu izan dira Inkesta Soziolinguistikoa, eta horietan oinarrituta, “Euskararen erabilera sustatzeari buruzko jarrera” adierazle sintetikoa landu izan dute inkestaren egileek (Eusko Jaurlaritza, 2019: 29).

Galdera subjektiboei emandako erantzunak erabili ohi dira alderdi horiek kuantifikatzeko (adibidez, zenbatek duten hizkuntza batekiko aldeko edo aurkako jarrera, edo zenbatek duten gai bati buruzko honako edo harako iritzia). Baina, horretaz gain, portaeren azterketa egiterakoan aldagai aske gisa ere erabiltzen dira iritzi eta jarrerari buruzko aldagaiak. Eta sarri asko frogatu da hiztunen portaerekin korrelazio handia dutela hizkuntza-jarrerek, hala nola, hiztunen erabilera mailarekin edo transmisioari eragiten dieten portaerekin.

Esandakoaz gain, kontuan hartu behar da, demolinguistikako tresnen bidez hiztunen portaerak deskribatzerakoan, hainbat kasutan ez dela erraza izango deskribapen oso bat lantzea, alderdi subjektiboen aipamenik egin gabe. Guk ere, atal enpirikoan Euskal Herriko hiztunen portaerak deskribatzearekin batera, euren motibazioak indusatzeko ditugu portaera horietatik, eta hiztunen portaera horiek euren balizko motibazio moten arabera interpretatzeko ditugu.

3.5 Testuinguru demolinguistikoa: hiztunen banaketa eta dentsitatea lurraldean; hizkuntzen nagusitasuna lurraldean; harreman-sareen osaera

Hiztun motek lurraldean duten banaketarekin eta hiztunen harreman-sareekin zerikusia duten gaiak bildu ditugu ardatz honetan. Ez dira garrantzirik gabeko gaiak hizkuntzen iraupenaren ikuspegitik (Brenzinger, 2019: 454):

While individuals decide for different reasons to abandon or to continue speaking their ancestral languages, the maintenance of these languages requires networks of speakers, namely language communities.

Esan beharra dago orain arte aurkeztu ditugun ardatzen mugaketa baino lausoagoa dela hemen bilduko dugun gai multzoari dagokiona. Gai horietako batzuk soziolinguistikan eta demolinguistikan aspalditik aipatu izan diren arren, ezin esan toki zentralik eman zaienik. Aitzitik, gainerako ardatzei baino garran-

tzi txikiagoa eman zaie guk kontsultatu ditugun soziolinguistika-eskuliburuetan eta aztertu dugun literatura teknikoan.

Zehazki, ardatz honetan elkarren artean zerikusia duten baina lanketa berezia merezi duten hiru alderdi bilduko ditugu: hiztunen dentsitatea, hizkuntzen nagusitasuna lurraldean eta sareen osaketa. Hirurak biltzeko, “testuinguru demolinguistikoa” izendapena erabili dugu. Testuinguru hori, era berean, testuinguru zabalago baten atal gisa ere uler daiteke. Goazen, banan-banan, ardatz honetan landuko ditugun hiru gaiak aurkeztea.

3.5.1 Hiztunen banaketa eta dentsitatea lurraldean

Hizkuntza gutxitu baten jarraipenean/ordezkapenean eragiten duten faktore demografikoei erreparatuta, hiztun kopuruaz gain, garrantzitsuak dira bai hiztun-komunitate horrek beste hizkuntzekiko hiztunen aurrean osatzen duen proportzioa eta baita komunitateko hiztunek lurraldean duten banaketa ere; hots, hiztunak bilduagoak edo sakabanatuagoak bizi diren (Coyos, 2010: 175; Potowski, 2013: 327-328). Hiztunen dentsitateak, hizkuntza horretan aritzeko aukera baldintzatzen duen errealitatea izanik (Marmen, 2005), harreman argia izan ohi du erabilerarekin. Ezagutza-dentsitatearen araberako erabileraren aldakortasuna teorikoki landu zuen Txillardegik gure mugetatik kanpo ere literatura zientifikoa aipatua den eredu matematikoa (Álvarez Enparantza, 1984, 1991, 2001). Elebitasun-egoeretan, ezagutzaren araberako hiztun multzoen pisuak (zenbat elebaker A hizkuntzako, zenbat elebaker B hizkuntzako eta zenbat AB elebidun), erabilera posiblean izan dezakeen eragina aztertu zuen Txillardegik matematikoki, mintzakide kopurua ere aintzat hartuta. Gurea bezalako egoeretan, hizkuntza gutxituko (ia) hiztun guztiek hizkuntza menderatzailea ere badakitenean, ezagutzaren eta erabileraren arteko harremana estua izaten da eta egoera horietan, ezagutzak gehieneko erabilera zuzenean baldintzatuko duela erakutsiko digu ereduak, eta hizkuntza menderatua ezagutzen dutenen kopurua handitu gabe erabilera handitzea ezinezkoa dela. Eredu horretatik abiatuta, eta Hegoaldeko zentsuetako ezagutza-datuez baliatuta, eredu hori sarritan erabili izan da gurean hainbat ikerketatan jasotako erabilera interpretatzeko/baloratze-ko, eta oro har euskal hiztunen leialtasuna handia dela ondorioztatu da (Álvarez Enparantza eta Isasi, 1994; Isasi eta Iriarte, 1998; Isasi, 2004; Isasi, 2007; Altuna eta Basurto, 2013; Isasi, 2018).

Nazioarteko demolinguistika enpirikora jotzen badugu, han eta hemen aurkituko ditugu, zentsuetako datuetan oinarrituta, hiztun-komunitatea bizi den lurraldearen barruan, lurralde horretako eskualdeetan, zonaldeetan edo udalerrietan zenbateko proportzioa osatzen duten hizkuntza gutxituko hiztunek biztanleria osoarekiko (ehunekoen bidez zehatz adierazita taula eta mapetan). Horrelakoak aurkitu ditugu, adibidez, Galesen (Higgs, Williams eta Dorling, 2004;

Jones, 2012; Jones, 2015), Irlandan (Giollagáin, Donnacha, Chualáin, Shéaghdha eta O'Brien, 2007: 24; Darmody eta Daly, 2015: 33), Katalunian (Querol, 2006: 24; IDESCAT-Institut d'Estadística Catalunya, 2009b; Sorolla, 2016a: 74), Balear uharteetan (IBESTAT, d.g.), Valentzian (Direcció General de Política Lingüística, 2016), Eskozian (Ó Giollagáin *et al.*, 2020: 79-86) eta aurrerago xehetasun handiagoz azalduko dugun Quebecen (Lavoie *et al.*, 2019). Hizkuntza batek lurralde batean duen egoera zein den definitzeko, ezinbesteko tresna dira tankera horretako mapak (Dell'Aquila eta Iannàccaro, 2019). Aurrerago ikusiko dugunez, Hego Euskal Herrian ere ohitura handia dago, nazioartean aztertu ditugun eremu gehienetan baino are handiagoa, zentsuko datuekin hitzunen dentsitatearen gaia lantzekoa.

Informazioa lortu ahal izan dugun kasuetarako, hizkuntza gutxituko hiztun-dentsitate handieneko eremuak urritzen ari dira azken hamarkadotan Europako hainbat tokitan: hori gertatzen ari da, adibidez, EAEn, Galesen eta Eskozian (Iurrebaso, 2015; Jones, 2015; Ó Giollagáin *et al.*, 2020). Joera hori kezkarria da hizkuntza gutxituen iraupen eta garapenerako.

Lurraldean hitzunek duten pisua, bestalde, aztergai ez ezik, aldagai aske gisa ere erabiltzen da azterketa demolinguitikoan, hitzunik bizi diren testuinguru demolinguitikoa hitzunen euren ezaugarriak eta portaerak azaltzen laguntzeko aldagai gisa hartuta. Ez da, gainera, garrantzirik gabeko aldagaia izaten hitzunen portaerak azaltzerakoan, Liebersonek aspaldi adierazi zuen bezala (1966) eta Euskal Herrian behin eta berriz frogatu den bezala (aurrerago arituko gara horretaz). Gure mugetatik kanpo, molde horretako lanketak aurkitu ditugu Valentzian, non eskualde batzuk “zona valencianoparlant” izendatzen diren eta beste batzuk “zona castellanoparlant” (Direcció General de Política Lingüística, 2016). Geografikoki urrutiago joz, Quebec eta Kanadan arreta berezia eskaini izan zaio aspalitik azterketa molde honi ere⁷⁴. Wargonek kontatzen duenez (2000: 336), irizpide demolinguitikoetan oinarritutako zonakatzeak aspaldikoak dira Kanadako demolinguitikan: Richard Joyk zazpi zonalde definitu zituen 1967an bere *Languages in conflict* lanean, eta norabide horretan jarraitu dute lanean hurrengo hamarkadetan ere. Ondorio argigarrietara iristen dira hitzun-dentsitateak dinamika soziolinguitikoarekin duen harremana aztertu duten ikerlan ugari. Horrela, Castonguayk argi frogatu du, Kanadako komunitateetan, frantses hitzunen dentsitateak zerikusi zuzena duela hizkuntzaren bizi-indarrarekin (Castonguay, 2005b) eta frantses-ingeles komunitateen arteko asimilazioarekin (Castonguay, 2002). Ondorio bertsuetara iristen da beste hainbat ikerketa, eta frogatu egin dute

⁷⁴ Veltmanek, adibidez, Montreal hiriko komunitatekako osaera, segregazio-maila eta horren bilakaera aztertu zituen 1961-1981 tarterako, hitzunen lehen hizkuntzari eta zonaldekako banaketari erreparatuta (1983b: 380-381).

hiztun frankofonoen portaera nabarmen aldatzen dela bizi diren testuinguruko ezaugarri demolinguistikoen arabera (Marmen, 2005: 26), komunitatea ahula den eremuetan hizkuntzari eustea zaila dela eta kontzentrazio handiko eremuek garrantzi handia dutela (Remysen, 2019). Quebec-en eta Kanadan ildo horretan sortu den literatura ugariaren beste adibide bat aipatzearren, lehen hizkuntza galtzearen inguruko Lepage-ren (2011) lana aipatuko dugu. Hiztunek euren lehen hizkuntza ahaztea hizkuntza baten erabateko ordezkapenaren adierazle ez oso ohiko eta gordinenetako bat izanik, Lepagek Kanadan egindako azterketetan frogatu zuen fenomeno horrek ez ziela eragiten anglofonoei baina bai frankofonoei, gutxiengoan bizi ziren zonaldeetakoei gehienbat. Eta are gehiago eragiten zien fenomeno horrek bertako hizkuntza indigenen hiztunei eta etorkinei. Hainbat ikerketa-lerro saiatu dira neurtzen, komunitate hurbileko eragina ez ezik, zonalde zabalagoen errealtatearen eragina ere (Langlois eta Gilbert, 2006). Azken batean, Kanadan eta Quebecen aski frogatua dago frankofonoen portaera aldatu egiten dela bizi diren ingurune territorialean frantsesak eta ingelesak duten pisuaren arabera.

3.5.2 *Nagusitasuna lurraldean; erabilera-dentsitatea; arnasmuneak*

Aurreko puntuan, hizkuntza gutxituko hiztunek hiztun guztiekiko duten dentsitatea izan dugu aztergai, ezagutza-dentsitatea nolabait esateko. Honako honetan erabilera-dentsitatea dugu jomuga. Gai honek lotura estua du Fishman-en *breathing-space* edo arnasmuneekin, hizkuntza gutxitua nagusi izango den lurralde-eremuekin. Ereku horiek ezinbestekoak izango dira hizkuntza gutxituak aurrera egiteko, Fishmanen ikuspegian (1991: 58):

Every pro-RLS movement must strive to provide physical breathing-space for its constituency, demographically concentrated space where Xish can be on its own turf, predominant and unharassed.

Aipamenean ikus daitekeenez, berebiziko garrantzia ematen zien Fishman-ek *breathing-space* edo arnasmuneei hizkuntzari eusteko edo indartzeko zereginen. Ezin esan, hala ere, soziolinguistikari oso zabal landutako gaia denik arnasmuneena, Mikel Zalbidek gordin azaltzen duen bezala (2019a: 13):

Hizkuntza-soziologiak zer dio arnasmuneez? (...) Erantzuna, aurrez aurreko emaitza operatiboei dagokionez, iluna da ezinbestean: ezer askorik ez. (...) Interes akademiko eta aplikazio empiriko handirik gabeko jakite-esparrua da arnasmuneena.

Hutsune hori osatze aldera, gaiaren inguruko sintesi- eta gogoeta-lan baliotsua egin du Mikel Zalbidek berak “Arnasmuneak. Etorkizuneko erronkak” artikuluan (2019a). Bertan, Fishmanen ikuspegian oinarrituta, nazioarteko lite-

ratura zientifikoa aztertzen du eta eremu horien inguruko hausnarketa teorikoa lantzen du, euskal errealtatera egokituta.

Gaiaren lanketa enpirikoari dagokionez, nazioarteko literatura demolinguistikoa ez dugu aurkitu arnaguneen inguruan berariaz egindako lanketen adibide aplikaturik⁷⁵. Hala ere, aurrerago aipatuko dugun bezala, praktikan, arnaguneen gaia erabilera-dentsitatearekin lot dezakegu. Eta gai hori, erabilera lurraldeka nolakoa den, alegia, bai azertu izan da gure mugetatik kanpo. Galizian, adibidez, mapen bidez landu izan da lurraldean hizkuntza bakoitzaren erabilerak duen pisua (IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2019a: 15). Aurrerago Hegoalderako aipatuko ditugun irizpideak hara aplikatuta, hots, X hizkuntzaren erabilera % 60tik gorakoa duten lurralde-eremuak arnagunetzat joz (Iurrebaso, 2019), Galiziako lurraldearen zati handienak⁷⁶ arnagune izaera izango luke oraindik 2018n (IGE-Instituto Galego de Estatística, 2019d). Katalunian ere lurralde-eremu zabaletan katalana da gehien erabiltzen den hizkuntza (Rovira eta Serrano, 2019).

Esan beharrik ez dago hiztunen kontzentrazioarekin eta ezagutza-dentsitatearekin estuki lotzen dela lurralde-eremuetan hizkuntza batek edo besteak duten erabileraren eta nagusitasunaren gaia. Fishmanek eta Zalbidek argi adierazten dute hori: hiztunen dentsitate handia ezinbestekoa izango da nagusitasuna egon dadin. Ez da, ordea, nahikoa izango; ezagutzaren dentsitate handia ez ezik, erabileraren dentsitate handia ere ezinbestekoa izango baita nagusitasunaz hitz egiteko. Eta errealtate enpirikoan askotan bi fenomeno horiek eskutik joango badira ere, ez du beti horrela izan beharrik. Euskararen egungo EAEko egoeran, adibidez, hizkuntzaren oinarritzko ezagutza belaunaldi berrien artean asko orokortu den honetan, hiztun talde batean izan daitekeen ezagutza-dentsitate handiak ez du beti ekarriko nagusitasun bat erabileran. Eskola-eremuan, esaterako, D ereduko ikasgela askotan euskararen erabilera apala izaten da egoera informaletan (Martínez de Luna, Aizpurua eta Uranga, 2013; Martínez de Luna, Iurrebaso eta Suberbiola, 2015; Martínez de Luna eta Suberbiola, 2018, 2020). Horregatik, berariaz azertu beharreko alderdia izango da erabilera-nagusitasunarena. Gaia bereziki garrantzitsua izango da, Fishman eta Zalbideri jarraituz, belaunaldietako jarraipenak testuinguruko erabilera-nagusitasunarekin zerikusi zuzenagoa izango baitu ezagutza-dentsitate handiarekin baino. Metodologia-atalean ikusi-

⁷⁵ Lan interesgarriak aurkitu ditugu gaiarekin nolabaiteko harremana duten Irlandako *Gaeltacht* delakoei buruzkoetan (Giollagáin *et al.*, 2007; Donnacha eta Giollagáin, 2016); bestalde, Irlandako *Gaeltchten* eta Galesko *Y Fro Gymraeg*en arteko alderaketa interesgarria egiten du Colin H. Williamsek *The land in linguistic consciousness: Evidence from the British Isles* lanean (1987). Nolabaiteko harremana diogu, *Gaelcht* eta *Y Fro Gymraeg* delakoak ezin direlako zentzu hertsian *breathing-spacetzat* jo.

⁷⁶ Lurralde horiek nagusiki zonalde ez oso populatuak izanik ere.

ko dugun bezala, euskal demolinguistikan badago lanketa hori gauzatzeko moduko lehengairik.

3.5.3 Gizarte-sareen ikerketa eta hiztunen harreman-sareen azterketa ezaugarri linguistikoak aintzat hartuta

Gizarte-sareen jakintza-eremuak egiten duen ekarpenaren arabera, harreman sozialen bidez elkarren artean konektaturik dauden aktoreen multzoa da sarea (Mitchell, 1986). Gizarte-sareez ari garenean, gizabanakoak zuzenean eta erregulariki dituen harremanak⁷⁷ (lehen mailako sarea osatzen duten horiek) eta zeharka dituenak hartzen dira kontuan. Horrela, sareen bitartez, norberak zuzenean dituen harremanez gain, zeharkako harremanak ere baditugu hurrengo mailakoekin, eta horrek badu eraginik subjektuengan. Oro har, gizarte-sareekin lan egiten denean, harreman sarrienak hartzen dira batez ere aintzat (De Roselló, 2010: 37). Metodologia-ikuspegi kuantitatiboko eta kualitatiboko elementuak uztartzen dituen azterketa mota horretan, harremanean bertan jartzen da arreta, pertsonen eta taldeen arteko loturetan; horrela, harremanek osatzen duten egitura da aztergai nagusia (Hernández, 2010b: 315).

Soziolinguistika-azterketa interesgarriak egin izan dira gizarte-sareak aintzat hartuz: Milroyk ondorioztatu zuen (1987) Belfastko langile-auzo bateko kideek hautatzen zuten ingelesaren aldaerak zerikusia zuela hiztunen sarearekin: ingurune lokalean txertatutako sareak zituztenek gehiago jotzen zuten aldaera lokaletara eta gainerakoek gutxiago. Susan Galek ere (1979), Austriako Oberwart hirian egindako ikerketan, azaldu zuen sareen eragina nabarmena zela hizkuntza-hautuetan: nekazari jendearekin harreman gehiago zuten hiztunek gehiago erabiltzen zuten hungariera eta gutxiago alemana⁷⁸. Sareen osaketaren azterketa erabili izan da, halaber, migratzaileen jatorrizko hizkuntzarekiko jarraipena edo mintzaldatzea azaltzeko, eta ondorioztatu da gizarte-sareen osaketak zerikusia duela jatorrizko hizkuntzari eustearekin edo mintzaldatzearekin (Wei, 1994). Gertuago etorrita, Herrialde Katalanetan ere erabili izan da sareen bidezko analisi portaera linguistikoak aztertzeko. Aipatzeko modukoak dira, besteak beste, Bartzelona Metropolitanoan egindako azterketa (Boix Fuster, 1993), valentziarraren erabilerari buruzkoa (Querol, 2000) eta Carles de Roselló (2010) eta Natxo Sorollaren (2016b) tesiak, non eskola-umeen portaerak aztertzen dituzten.

⁷⁷ Sare hori osatzen dute bai gizabanakoaren pertsona gertukoenek (senide, lagun, lankide...) eta baita harreman aldizkakoagoa duten pertsonen ere.

⁷⁸ Bere azterketan, halaber, Galek azaleratu zuen hainbat kasutan hizkuntza bat edo bestea hautatzea balio kultural batzuk aukeratzea ere bazela, eta alderdi identitario politikoeekin harremanean jarri zuen hizkuntza-hautua.

Horrela, bada, hizkuntza gutxitu bateko hiztunen erabileran eragiten duen funtsezko faktore bat izango dira euren mintzakideen ezaugarri soziodemografiko eta soziolinguistikoak. Ikerketa demolinguistikoan ere aztertu izan da familia barruko erabilera nola aldatzen den familiakideen eta bikotekideen ezaugarri demolinguistikoaren arabera (Marmen eta Corbeil, 1999: 76). Ikuspegi hori aski frogatua dago Euskal Herriko demolinguistikan, bai Inkesta Soziolinguistikoak eta baita zentsuek emandako datuekin ere. Aurrerago ikusiko dugun bezala, hiztunaren sareko euskaldunen dentsitatea funtsezko aldagaia izango da erabilera azaltzeko orduan.

Horiek horrela izanda ere, gai honetan sakontzea ez da ohitura orokortua inguruko ISLetan. Galizia edo Kataluniako ISLetan, adibidez, elkarrizketatuei ez zaie galdetzen euren inguruko pertsonen (familiakoek, lagunartekoek, lantoki-koek eta abar) galizieraz edo katalanez hitz egiten ba ote dakiten (IDESCAT-Institut d'Estadística de Catalunya, 2015; Melià eta Vanrell, 2018; Generalitat de Catalunya, 2019; IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2019a). Galesko ISLn ere ez da horrelakorik galdetzen (Jones, 2015), baina zentsuko datuetan oinarrituta transmisioa aztertzen dutenean, familien tipologiak lantzen dituzte, gurasoen artean galesera dakitenak zenbat diren kontuan hartuta (Evas *et al.*, 2017). Testuinguru horretan, salbuespen ohargarria da Euskal Herriko kasua: bertako ISLko edizio guztietan sistematikoki galdera multzo zabala txertatu izan da elkarrizketatuen inguruko pertsonen euskaraz ba ote zekiten edo ez zekiten jasotzeko. Horrek azterketarako aukera asko eskaintzen du, aurrerago ikusiko dugun bezala. Informazio hori baliagarria izango da bere horretan, baina hizkuntza gutxituko hiztunek euren hizkuntza erabiltzeko duten aukera kalkulatzeko oinarria ere eman diezaguke (Darquennes, 2020: 144). Eta horrekin batera, balio diezaguke euren erabilera harremanetan jartzeko gehienez egin ahalko luketen erabilerarekin.

3.6 Hizkuntza-sozializazioa

Hizkuntza belaunaldi berrietara igaroaraztea ikergai garrantzitsua izan da soziolinguistikan eta demolinguistikan. Horren barruan, gurasoengandik seme-alabetara igaroaraztea aztertu izan da gehien, eta “transmisioa” terminoa da bibliografia espezializatuan gehien erabili izan dena. Guk, ordea, ardatz honi “hizkuntza-sozializazioa” esan diogu, gurasoengandik seme-alabetarako transmisio-prozesuez gain beste hainbat eragileren parte hartzea eta interakzioa ere kontuan hartuko duen ikuspegi zabalago baten bila.

3.6.1 Hizkuntza-transmisioa, hiztun-komunitatearen jarraipenerako giltzarri

Hizkuntza-jarraipena gerta dadin eta hizkuntzak bizirik jarrai dezan (eta, beraz, ordezkapena gerta ez dadin), belaunen arteko hizkuntza-transmisioa egoki egitea ezinbestekoa dela kontsideratzen da soziolinguistikan Fishmanez geroztik (1991). Hizkuntza-komunitate baten jarraipenerako giltzarria, benetan hil edo bizikoa, belaunaldiarteko transmisioa dela azpimarratu zuen Fishmanek (gurasoetatik seme-alabetara naturalki egiten dena bereziki). Bere hizkuntza hurrengo belaunaldira igaroaraztea lortzen ez duen hizkuntza-komunitateak ezin izango dio hizkuntza-komunitate gisa eutsi, eta komunitate horretako kideak disolbatu egingo dira hizkuntza-komunitate nagusiaren barruan.

Berez duen garrantziaz gain, transmisioa hizkuntzaren egoeraren adierazle kualitatibo esanguratsua ere bada, hizkuntzaren egoera sozialaren berri eta hiztun-komunitatearen bizi-indarraren berri ematen baitigu zuzen-zuzenean (Oli-ver, 2013: 48):

En societats heterogènies i demogràficament canviants (en què són presents persones que pertanyen a dues o més comunitats lingüístiques socialment significatives, estretament interrelacionades i, tot sovint, en situació de conflicte), la tria de la llengua que es llega als fills no és donada pel sentit comú, sinó que respon a una decisió que l'individu ha de prendre de manera més o menys conscient. El fet que un individu decideixi transmetre als fills la llengua que ha rebut dels pares és indicatiu que, en la seva representació social, la llengua de la comunitat té un paper prou positiu, bé com a element identificador del grup, bé per la seva utilitat instrumental, o bé per totes dues coses alhora. En canvi, si l'individu no decideix transmetre als fills la llengua que ha rebut dels pares, sinó una altra present a la societat, hem de pensar que, en la comparació entre totes dues llengües, percep que la de les persones de l'altra comunitat proporcionarà al fills més avantatges (bàsicament instrumentals) que la seva pròpia llengua.

Esan daiteke soziolinguistika guztiak onartzen diola gaiari erabateko garrantzia⁷⁹, nahiz eta guztiak ez diren bat etorriko transmisioan eragiteko orduan lehentasunak finkatzerakoan: batzuek zuzenean transmisio-eragileen artean esku hartzea hobetsiko dute (familian eta komunitatean nagusiki), eta beste batzuek alor zabalagoetan eragitea proposatuko dute (Vila, 2014: 62).

⁷⁹ Oro har, hizkuntzen heriotza-arriskua neurtzeko landutako eskala guztietan azaltzen da transmisioa lehen mailako aldagai gisa (Lee eta Way, 2018). Adibidez, munduko 525 hizkuntza-komunitateen datuekin egindako azterketan, transmisioa hizkuntzen osasuna finkatzeko irizpide nagusitzat azaldu zen, baita hizkuntza-komunitatearen hiztun kopuruaren gainetik ere (Barreña *et al.*, 2007).

3.6.2 *Eragile nagusiak: familia, komunitatea, eskola... hizkuntza-ugaltzea eta hizkuntza-ekoizpena*

Ikuspegi guztiak ere ez dira bat etorriko transmisio-prozesua gauzatzen duten eragile nagusiak identifikatzerakoan eta horietako bakoitzaren pisua erabakitzerakoan. Fishmanen ikuspegira zuzenean jotzen badugu, transmisioaren⁸⁰ eragile behinenak honako bi hauek dira: familia eta komunitatea (auzo-, kale- eta lagun-giroa). Beste hainbat ikuspegitatik eskola ere aintzat hartuko dute transmisiorako eragile nagusi gisa. Soziolinguistika hiztegiak, adibidez, honela definitzen du *Hizkuntza-transmisio* terminoa: “Hizkuntza belaunaldiz belaunaldi transmititzea, bereziki familiaren eta hezkuntza-sistemaren bidez” (UZEI, 2010: 41).

Europako hiztun-komunitate autoktonoak aztertu zituen Euromosaic-en ereduan, bestalde, esango zaigu hiru arduradun nagusi daudela transmisioa gerta dadin: familia, komunitatea eta eskola. Beste maila batean, zeregin apalagoa aitortuko zaie transmisioan hedabideei⁸¹ (Nelde, 1996: 6). Eragile horiek ezinbesteko zeregina izango dute belaunaldi berriak hizkuntza gutxituan trebatu daitezen eta euren hizkuntza-gaitasuna landu (Williams *et al.*, 1997: 150).

Euromosaic-en oinarri teorikoan, hizkuntza gutxitua ondorengoei igarorazteko prozesuen artean bereizi egingo dute *hizkuntza-ugaltzea* (*reproduction*) batetik, gehienbat komunitateko hizkuntzan bizi diren familia eta giroetan gertatzen dena; eta *hizkuntza-ekoizpena* (*production*) bestetik, komunitateari hiztun berriak ekarriko dizkiona, eskolaren bidez nagusiki (Williams *et al.*, 1997: 147-148):

La reproducción la concebíem en termes de la capacitat de transmetre una llengua d'una generació a una altra entre parlants consolidats, mentre que la producció es referia a l'aprenentatge d'una llengua per part dels fills dels qui ja no la parlaven.

⁸⁰ Prozesu horri belaunez belauneko jarraipena esango dio Mikel Zalbidek.

⁸¹ Eztabaidagai da hizkuntza-egoeran hedabideek egunerokotasunean zenbateko eragina eta garrantzia izan duten. Honela adierazten du Vilak katalanen komunitatean gaztelaniazko telebistaren eragina (Vila, 2012: 19):

Si abans de la televisió els catalanoparlants només podien accedir a un coneixement parcial del castellà, basat sobretot en l'escola, la literatura i els contactes més o menys ocasionals amb parlants d'aquesta llengua, després de la irrupció de la televisió, els catalanoparlants no és que comptin amb un membre de família castellanoparlant a la sala d'estar a casa seva: de fet, el que tenen a casa és l'univers conegut doblat al castellà, la qual cosa els dona un accés inimaginable a tota la gamma de varietats i registres d'aquest idioma, i això fa que puguin familiaritzar-se amb total comoditat i de manera insensible tant amb el registre formal dels jutges com amb l'argot de la marginalitat, el llenguatge de la intimitat sexual o els discursos parlamentaris. I això es nota no sols en el domini del castellà de les generacions actuals, infinitament millor del que havia estat mai en la història, i en l'impacte d'aquesta llengua en tots els registres, fins i tot els més privats, damunt del català.

Hizkuntza-ugaltzearen eta -ekoizpenaren prozesuek zerikusi argia dute Txepetxek hizkuntzaz jabetzeko aipatzen zituen ibilbide naturalarekin (familian eta komunitatean gauzatzen dena) eta kulturalarekin (nagusiki eskola bidez garatzen dena) (Sánchez Carrión, 1991).

Soziolinguistikan tradizioz familiari garrantzi berezia eman izan zaio hizkuntzak geroratzeko prozesuen azterketan. Baina Paula Kasaresek argitzen digun bezala, familiak ez beste eragileek ere zerikusi erabakigarria izan dezakete haur eta nerabeen hizkuntza-sozializazioaren prozesuan, eta prozesu hori ez da bizitzaren lehen urteetara mugatzen (2014). Veltmanek ikertu zuenez, gutxiengoan dagoen komunitateetan gertatu ohi diren ordezkapen-prozesuak bizitzaren zikloari eta, beraz, adinari lotuta gauzatu ohi dira (1983a: 20-23). Quebecoko eta Estatu Batuetako komunitate ez-anglofonoak aztertuta, Veltmanek ikusi zuen haurren jarduna bat zetorrela hasieran etxean jaso zuten lehen hizkuntzarekin, baina haurra munduratu ahala (auzoan eta eskolan lehenik, lan munduan ondoren) gero eta gehiago jotzen duela hiztunak bere inguruneko “hizkuntza nagusira”. Testuinguru horretan, bizitzan egin ahal diren ibilbide jakinek ondorio argiak izango dituzte hiztunaren erabilera-ohituretan (eta baita haren hizkuntza-gaitasunean ere). Transmisioa, hortaz, ez du ziurtatzen lehen urteetan etxean haurrekin egiten den erabilerak. Honela ekartzen du gureru gogoeta-ildo hori Mikel Zalbidek (2016: 34):

Ettxeko transmisioa mesede handia da ahuldutako hiztun-elkarteetan: osasun onekoetan baino funtsezkoago ere bai, hortik kanpora lagungarri meharra baitu belaunez belauneko jarraipen-bideak. Altxor preziatua izanik ere, etxeko transmisio hori ez da, ahuldutako hiztun-elkarteetan, belaunez belauneko jarraipenaren (bbj) berme: lagungarri handia eta funtsezko abiaburua da sarri, baina ez da jarraipen hori segurtatzeko lain.

Transmisio arrakastatsuen gakoak erabilera izanik, haurraren bizitzan familiak beste eragile sozializatzaile batzuek ere (kaleak, lagun-giroak, eskolak...) indarrez eragingo dute transmisioan (Zalbide, 2016: 33):

Etxeaz gainera auzo-giroak eta kaleak, lagunarteak, eskolak, kirolak eta aisialdiak, lan-esparruak eta, oro har, sozializatzeko edo gizarteko kide bihurtzeko prozesuan parte hartzen duten eragileek erabakitzen dute bere osoan, ez etxeko lehen urteetako mintzajardunak soilik, belaunez belauneko jarraipena edota mintzaldaketa gertatuko den. Maiz suertatzen da ahuldutako hiztun-taldeetan, etxean hizkuntza propioan egiten ikasi arren etxetik kanpora beste hizkuntza bat nagusi izatea eta neska-mutilek, adinean aurrera egin ahala, etxean ikasitako ama-hizkuntzatik beste horretara jauzi egitea: bai helduekin jarduterakoan eta bai, une batetik aurrera, beraien artean.

Azpiraratzekoa da hizkuntza ahuldua sozialki ahul dagoen eremuetan, etxeko lehen urteetako erabilera ez dela nahikoa izango belaunaldiarteko trans-

misioa ziurtatzeko, ezta etxeko erabilera horri hizkuntza gutxituan eskolatzea gehitzen badiogu ere (Zalbide, 2016: 34):

Seme-alabak hizkuntza horretan (“D ereduan”) eskolatzea ere ez da aski, gurea bezala ahuldutako hiztun-elkarteetan, ama-hizkuntzaren belaez belaezko transmisio-jarraipena segurtatzeko. Are gutxiago etxetik erdaldu diren haurrak adin batetik aurrera, eguneroko jardun arruntan, euskal hiztun bihurtzeko.

3.6.3 Erabilera ezinbestekoa da transmisioa gerta dadin. Baina transmisioa erabilera baino zerbait gehiago ere bada

Praktikan, erabilera molde bat da nagusiki transmisioa: hizkuntza entzun eta erabili egin behar da ikasteko. Txepetxek dioten bezala, erabilerarik gabe guztiz ezinezkoa baita transmisioa (1991: 55):

Para orientar la percepción lingüística hacia una lengua concreta el niño necesita estar expuesto a un uso lingüístico suficiente, las lenguas compiten entre sí en el uso y sólo aquella o aquellas que alcanzan la proporción suficiente de uso social son interiorizadas como nativa(s) por él.

Baina transmisioa hizkuntza ikastea ahalbidetzen duen erabilera maila ezinbesteko hori baino zerbait gehiago ere bada. Transmisio-prozesuan hizkuntzekiko jarrerak eta erabilera-arauak ere barneratzen baititu haurrak. Berdin gertatzen da transmisioa (eta hizkuntza-ugaltzea) eteten denean ere: fenomeno konplexua da, bertan txirikordatzen baitira gaitasunarekin, ideologiek, hizkuntzaren beraren egiturarekin eta hizkuntza-erabilerekin zerikusia duten alderdiak (Ruiz *et al.*, 2001: 244). Iñaki Martínez de Lunak azaltzen duen bezala (2016b: 34):

Familia bitartez jasotako hizkuntzaren transmisioa, lehenengo sozializazioaren atala den aldetik, hizkuntza ikaste hutsa baino askoz gehiago izan ohi da (...) Alderdi kognitiboko hizkuntza-gaitasuna ez ezik, osagai identitarioak zein afektiboak ere helarazten zaizkie sozializatuak izaten ari diren hurrei; hala nola balioak, ideologia, sentimenduak, emozioak eta abar. Horrezaz gain, ematen zaizkie familia barruko zein -famiaren bitartez eskuratutako- kanpoko harreman-sareak. Hau da, euskarazko hiztun-komunitate bateko izaera zein sentimendua. Beraz, hizkuntzari lotuta doazkion gizatalde baten kultura eta beste hainbat osagai transmititzen zaizkie. Egile batzuen ustez, hizkuntza bitartez helarazitako munduaren ikuspegi propioa ere bai.

3.6.4 Hizkuntza-sozializazioaren ikuspegia

Arreta nagusiki gurasoengandik seme-alabenganako geroratzeari jarri izan duen hizkuntza-transmisioaren ideien aurrean, gaia ikuspegi zabalago batetik landu izan da hizkuntzaren sozializazioaren ikerketa arlotik, Paula Kasaresek

bere tesian azaltzen digun bezala (2014). Ikuspegi horretatik, eragile sozializazioaren ugaritasuna eta askotarikotasuna azpimarratzen da. Eta, horretaz gain, eraginaren norabidearen aldebakartasuna ere zalantzan jartzen da; hots, heldu-haur norabide bakarraren orde, haurren rol aktiboa azpimarratzen da, horrek dituen ondorioekin (Kasares, 2014: 51):

Hizkuntza sozializazioaren izaera elkarreragileak gainditu egiten du hizkuntza transmisioaren ideia, hau da, goitik beheko eta noranzko bakarreko (gurasoengandik seme-alabengana edo helduengandik haurrengana) prozesua izatearena. Ikusmolde honetan, haurren hizkuntza sozializazioa noranzko bakarreko prozesutako ikusi beharrean, familiaren elkarrekintzen sare dinamikotako ikustea erabilgarriagoa da. Izan ere, gurasoek haurren hizkuntza jarduerak eta jarrerak eratzten dituzte, baina familiaren “hizkuntza ekologian” haurrak eragile dira objektu baino gehiago.

3.6.5 *Familia barruko hizkuntza-sozializazioaren azterketa demolinguistikatik*

Zentsu eta inkesta soziolinguistikoetan toki aipagarria izan dute hizkuntzaren transmisioarekin lotutako alderdiek, bereziki gurasoengandik seme-alabekora egiten denak. Zehazki, eragiketa horien galdetegiak eta emaitzen txostenak aztertuta, argi ikusten da lehen hizkuntza (H1) edo ama-hizkuntza demolinguistikari gehien aztertu izan den aldagaietako bat dela. Aldagai horren definizio operatiboa ez dator guztiz bat herrialde eta eragiketa guztietan. Oro har, dena den, esan daiteke aldagai horrek zera jasotzen duela: hiztunak zein hizkuntzatan ikasi zuen hitz egiten, edo etxean lehen urtetan zein hizkuntzatan hitz egiten zuen. Informazio hori jasotzeko galderak ohikoak dira han eta hemengo zentsu eta Inkesta Soziolinguistikoetan, eta galdera horien emaitzak zabal aurkeztu ohi dira emaitzen txostenetan. Horrela egiten da, besteak beste, Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoan eta Hegoaldeko zentsu eta Mapa Soziolinguistikoetan, aurrerago ikusiko dugun bezala. Kanpoko adibide batzuk aipatzearen, lehen hizkuntzari buruzko datu eguneratuak aurkitu ditugu Quebecen eta Kanadan (Statistique Canada, 2018), Katalunian (De Rosselló, 2018: 83; Generalitat de Catalunya, 2019: 12; Flors-Mas, Sorolla, Pradilla eta Vila, 2021), Balear uharteetan (Defior, 2018: 59) eta Galizian (IGE-Instituto Galego de Estadística-, 2019c). Liebersonek azaltzen duen bezala, lehen hizkuntzarena aldagai garrantzitsua da demolinguistikari (aldagai estrukturala ere esan izan zaio), hizkuntza bateko hiztun taldearen bilakaera aztertzerakoan oso kontuan hartu beharrekoa (1980: 19).

Hiztun multzo baten lehen hizkuntzari buruzko datuak bere horretan aztertzeaz gain, ustiatze interesgarriak egiten dira hiztunen H1 eta euren gurasoen profil soziolinguistikoa (hizkuntza-gaitasuna eta lehen hizkuntza) aintzat hartuta. Tankera horretako ustiatzeek guraso/seme-alaba transmisio-fenomenoetan sakontzeko modua ematen dute. Ikuspegi horretan txertatzen da, zeharo, Euskal

Herriko Inkesta Soziolinguistikoak transmisioaren gaia lantzeko hartu duen bidea, aurrerago ikusiko dugun bezala.

Horrekin batera, Inkesta Soziolinguistikoetan, familia-sareko erabilera-ohituretan sakondu izan da familiako transmisioaren gaia aztertzeko, batez ere inkestatuak bere gurasoekin erabiltzen duen/zuen hizkuntza eta bere seme-alabekin darabilena alderatuz. Hainbatetan, aitona-amonekiko erabilerari ere erreparatzen zaio azterketa berean. Oro har, demolinguistikan ontzat ematen da hitzunaren errealitatea bere gurasoenarekin alderatzea jarraipena edo ordezkape-na gertatzen ari den aztertzeko (Lieberson, 1980: 16-17). Ikuspegi hori lantzen da, besteak beste, Katalunia, Balear uharte eta Galiziako Inkesta Soziolinguistikoen emaitza-txostenetan (González *et al.*, 2008; Gomila, 2018; Torres, 2018; Generalitat de Catalunya, 2019).

Familia bidezko transmisioa aztertzeko orduan, aipatutakoez gain, hainbat adierazle sintetiko ere landu izan dituzte ikerlariak. Katalunian, esaterako, transmisioa lantzeko hainbat indize interesgarri landu dituzte, guraso eta seme-alabekiko erabilera-datuetan oinarrituta: *Índex de transmissió lingüística* (ITI) delakoa⁸², Joaquim Torresek proposatua; *Índex de Canvi Lingüístic* (ICL), Miquel Strubellek proposatua; eta *Vila indizea* (Strubell, 2009; Torres, 2009; Pradilla eta Sorolla, 2015: 17-18; Torres, 2018). Torres indizean oinarrituta, Galiziarako moldaketa interesgarriak egin zituzten, bestalde, Loredok eta Monteagudok (2017: 103-104) eta Galiziako egoera Herrialde Katalanekin alderatu (2017: 111-112). Wickströmek (2005), bestalde, eredu matematiko bat proposatuko du bi hizkuntza dauden egoeretan bikotekideen profilen arabera transmisioaren fenomeno-a aztertzeko.

3.6.6 Gainerako eragile sozializatzailleen eraginaren azterketa demolinguistikan: eskola eta komunitatea

Bai lehen hizkuntzak eta bai hitzunek euren gurasoekiko eta euren seme-alabekiko dituzten erabilera-ohituren azterketak familia barruko transmisioaren adierazle garrantzitsuak eta esanguratsuak dira. Alde horretatik nahiko osatua azaltzen zaigu demolinguistikaren panorama. Eta egia da, zeharka bada ere, etxeko ohiturak, hein batean, zerikusia duela hizkuntzak etxetik kanpo duen tokiarekin, Kanadako frantses komunitateaz ari dela Castonguayk adierazten duen bezala (2005b: 16):

⁸² Honela definitzen da indize hori (Torres, 2009): $ITIC = (\% \text{ d'ús prioritari de català amb els fills} - \% \text{ d'ús prioritari de català amb els progenitors}) / 100$.

En autant que les phénomènes de persistance et de substitution linguistiques dans l'intimité du foyer sont tributaires de l'utilité et du statut d'une langue à l'extérieur de la maison (éducation, travail, consommation, loisirs), l'indice du français dans la sphère privée nous renseigne également sur sa vitalité dans le domaine public.

Alabaina, familia-giroko erabilerari buruzko aldagaiak ez dira hizkuntza-sozializazioaren fenomeno osoaren adierazle hizkuntza ahulduetan, adierazle partzial baizik. Lehenago aipatu ditugu Kasares, Veltman eta Zalbidereen gogoetak, eta horiek zeharo baldintzatu beharko lukete demolinguistikatik hizkuntza-sozializazioari buruz egin beharreko hurbilpena. Hasteko, H1 eta guraso/semi-alaben arteko erabilera ohituraz gain, beste errealitate batzuk ere aintzat hartzeko eskatuko liguke horrek: komunitateko hizkuntza, eskolako hizkuntza, eta abar. Eta ondoren eragile horien interakzioa aztertu beharko litzateke. Tankera horretako hurbilpen eta aipamen gutxi aurkitu dugu, hala ere, kontsultatu dugun literatura demolinguistikoa, eskolaren eraginaren salbuespenarekin. Hizkuntza gutxituaren aldeko eskola-ereduak indarrean jarri izan diren lurraldeetan ohikoak dira eskola eta hizkuntza elkarrekin lantzen dituzten ikerketa demolinguistikoak, nahiz eta askotan ez diren aurkezten transmisioaren edo sozializazioaren izenpean.

Teorikoen arabera, eskolak bezainbesteko eragina edo are handiagoa du komunitateak eta kale-giroak, baina hori dezente gutxiago ikertu da. Eta eragile guztien arteko interakzioaren inguruko ikerketa demolinguistikorik ere ez dugu aurkitu.

3.7 Hizkuntza-bilakaera

3.7.1 Hizkuntzen ezagutza eta erabilera-ohiturak aldatu egin daitezke bizitzan zehar

Hiztun batek zenbateraino ezagutzen dituen hizkuntzak eta hiztun horrek hizkuntza bat edo bestea zein neurritan erabiltzen duen, datu aldakorak izan daitezke bizitzako une batzuetan eta besteetan. Aldakortasun hori ikertzea funtsezkoa da ordezkatzeko eta indarberritze-prozesuak aztertzeko orduan.

Komunitate batean denboran zehar erabilera-ohituretan gertatu diren aldaketetara hurbilpen bat egiteko modu bat izan ohi da une jakin batean erabilera-ohiturak hiztunen adinaren arabera aztertzea, zaharrenean ohiturak iraganarekin lotuz eta gazteenen erabilera orainaldiarekin eta etorkizunarekin. Erreferentzia klasiko bat aipatuz, Ipar Amerikako hainbat hiztun-komunitate gutxitutako dinamika aztertuta, Veltmanek ondorioztatu zuen bizitzaren zikloari lotutako hainbat aldaketa esanguratsu gertatzen direla hiztunen bizitzan.

Orokorrean, nerabezaroan neurri handi batean jatorrizko hizkuntzaren erabilera asko apaltzen zen, lan-munduan txertatzearekin batera are gehiago... Adin batetik aurrera, berriz, egonkortu egiten zen hizkuntza gutxituaren erabilera (Veltman, 1983a: 21). Ildo beretik, ugariak dira gazte eta nerabeen hizkuntza-ohituren aldaketak ikergai dituzten lanak (Pujolar, González eta Martínez, 2011; Altuna, 2015; Vila, Ubalde, Bretxa eta Comajoan, 2018 Martínez de Luna eta Suberbiola, 2020).

3.7.2 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa demolinguistikatik

Gauzak horrela, adinarena funtsezko aldagai askea da ikerketa demolinguistikoa. Oso kontuz ibili beharra dago, ordea, adinkako datuek belaunaldien artean erakusten dituzten ezberdintasunak zuzenean ordezkapen- edo indarberritze-prozesu gisa interpretatzerakoan. Demolinguistikako autoreek adinarener arabera aldea aztertzerakoan zuhurtziaz jokatzeko eskatzen digute, eta nabarmentzen dute tentuz aztertu behar dela adinaren arabera ikus daitezkeen aldea aldeketa historiko baten ondorio edo bizitza-zikloaren ondorio izan ote daitezkeen (Liebersen, 1980: 13).

De Vriesek dioenez, ikertutako hiztunen hizkuntza-portaera bizitzako zenbait unetan zuzenean jasoko duten luzetarako ikerketak lirateke (*panel studies*) hizkuntza-ordezkapena aztertze bitartekorik egokienak (De Vries, 1987: 31). Galesen, adibidez, zentsuen luzetarako azterketen bidez, galesera *ahaztu* dutenak eta *ikasi* dutenak aztertu izan dira 10 urtekako epean. Azterketa horren arabera, gaitasunaren bilakaera-prozesuak ez dira ezohikoak, eta hiztunen multzo aipagarriei eragiten diete (Jones, 2012: 63).

Between the 1971 Census and the 1981 Census, 12.8% of those who said in 1971 that they spoke Welsh were 'lost' in the sense that they said in 1981 that they did not speak Welsh. The corresponding percentage between 1981 and 1991 was 13.8% and between 1991 and 2001 it was 16.6%. Thus, according to this measure, attrition was more common in 2001.

Galerarik handienak, hortaz, 1991-2001 azken hamarraldi horretan gertatu ziren, nahiz eta txosten berean esaten zaigunez, gehiago izan omen ziren irabazitako hiztunak (hizkuntza ikasi zutenak) galdu zutenak baino 65 urtetik beherako adin-tarte guztietan.

Horrelako iturriak oso urriak dira, ordea, eta gabezia hori inkestetan bizitzako hainbat garaitako erabileraz galdetuta estal daiteke modu onargarrian, De Vriesen beraren arabera (1992: 218). Horrelako informazioa ere ez da, egia esan, oso ugaria. Eskozian, adibidez, haurtzaroan eta nerabezaroan euren gurasoekiko izandako erabilerari buruz galdetu izan zaie 15 urteko nerabeei inkesta bidez

(Ó Giollagáin *et al.*, 2020: 168). Euskal Herrira etorrita, Gasteizko Olabide ikas-tolako ikasle ohien artean egindako ikerketan euren hizkuntza-bilakaera aztertu zen; hauxe emaitza: “gehienek errazago hitz egiten dute gaztelaniaz euskaraz baino, eta gutxiengo handi batek (% 12k) euskaraz jarduteko gaitasunaren zati bat galdu du eta, gaur egun, elebidun hartzailea da” (Aizpurua, 2006: 139). Espazioak, garaiak eta bizitzako aldiak alderatzen dira ikerketa horretan. Nolanahi ere, aldakortasun horren garrantziaren berri ematen digute datu horiek⁸³.

3.7.3 *Hizkuntza-bilakaera: haur txikiak ginen garaitik gaur egun arteko bilakaera*

Guk aztertu ditugun zentsu eta Inkesta Soziolinguistikoen galdera sortetan ia ez dugu aurkitu, datu-bilketa egiten den uneaz gain, elkarrizketatuen bizitzako beste garai batzuetako ezagutza eta erabilerari buruzko galderarik. Salbuespen aipagarri batekin: ikerketa demolinguistiko askotan hitzunei euren lehen hizkuntzari buruz galdetzen zaie. Eta lehen haurtzaroko ezagutza eta erabilera inkesta egin den unekoekin alderatzea izaten da, oro har, *hizkuntza-bilakaera* izenburupean aztertu ohi den alderdia.

Soziolinguistika Hiztegiaren arabera, *Hizkuntza-bilakaera* esaten zaio “hiztunak, lehen hizkuntzatik hasita, gerora ikasi edo erabiltzen dituen hizkuntzen arabera izan duen bilakaerari” (UZEI, 2010: 39). Definizio horren barruan, bi adiera posible biltzen dira: batetik, haur txiki garaian ikasitako hizkuntza(k) alderatu egin ditzakegu inkestari erantzuteko unean daki(zki)gun hizkuntzekin. Bestetik, haur txikitako erabilera *gaur egungoarekin* alderatu dezakegu.

Aurrerago 5.6 puntuan ikusiko dugun bezala, euskal demolinguistikak bi adiera horietan lehenari heldu dio eta lehen hizkuntza egun dakizkigun hizkuntzekin alderatzearen bidez landu izan du hizkuntza-bilakaeraren gaia orain arte. Adiera horretan txerta dezakegu gurean zentsuetako datuekin landu izan den *BILA hizkuntza-bilakaeraren indizea*. Eta ikuspegi horretan koka ditzakegu, halaber, 3 urte baino lehen etxean hitz egiten zen hizkuntza egungo euskarazko gaitasunarekin alderatuta ISLetan lantzen diren *euskararen irabaziak eta gale-rak*. Euskal Herrian ez ezik, Galesen ere lan egin izan da lehen hizkuntzaren eta ezagutzaren alderaketarekin (Jones, 2012: 63).

Nazioartean, ordea, badirudi arruntagoa izan dela goiko definizioiko bi-garren adierari heldu eta bi unetako erabileraren alderaketaren bidez lantzea

⁸³ Ikuspegi longitudinala edo luzetarakoa lantzen duen beste ikerlan interesgarri bat Katalunian aurkitu dugu, bertako nerabeen hizkuntza-ohituren aldaketari buruz egindakoa (Vila *et al.*, 2018).

hizkuntza-bilakaeraren gaia. Zehazki, bizitzako lehen urteetako erabilera-ohiturak –horixe jasotzen baitu lehen hizkuntzak– inkesta egin den uneko erabilera-ohiturekin alderatuta. Katalunian⁸⁴, adibidez, hiztunen lehen hizkuntza eta egungo erabilera uztartuz, *grups sociolingüístics* edo *grups d'ús lingüístic* deituriko hiztunen tipologiak lantzen dituzte, 3. Taulan ikus daitekeen bezala (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 31; Vila eta Sorolla, 2018: 166). Hots, lehen hizkuntza eta erabilera orokorraren maila, *índex d'ús de català parlat-IUP10* delakoaren bidez neurtua, uztartzen dira hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazle sintetiko horretan. Katalanaren erakarpen-indarra aztertzeke, bestalde, lehen hizkuntza identifikazio-hizkuntzarekin alderatu izan dute. Horrela, bi aldagai horien alderaketan oinarritu izan dute *fenomen de látracció lingüística del català* delakoa Kataluniako ISLen azterketetan⁸⁵.

3. Taula:

“Grups d'ús lingüístic” delakoak nola osatzen diren Kataluniako inkesta soziolingüistikoa

Taula 7.3. Classificació bàsica dels grups d'ús lingüístic segons la llengua inicial i l'ús en deu àmbits

		Llengua inicial			
		Català	Català i castellà igual	Castellà	Altres llengües o combinacions
Mitjana d'ús en deu àmbits	Sempre (1)				
	Molt o bastant (0,67-0,99)	Usa predominantment el català i té origen lingüístic català		Usa predominantment el català i té origen lingüístic no català	
	Intermedi (0,33-0,66)	Alterna l'ús del català i el castellà			
	Poc o molt poc (0,01-0,32)	Usa predominantment el castellà i té origen lingüístic català	Usa predominantment el castellà i té origen lingüístic castellà		Usa predominantment altres llengües i el castellà, i té origen lingüístic al·loglot
	Mai (0)				

Iturria: Les llengües en els usos interpersonal i en els àmbits de consum i serveis (Vila eta Sorolla, 2018: 166).

⁸⁴ Kataluniako 2008ko inkesta soziolingüistikoa ere landu zuten uneko erabilera zein zen hiztunen lehen hizkuntzaren arabera, eta hortik abiatuta, hizkuntzaren jarraipenari eta ordezkapenari buruzko irakurketak egin zituzten (Sorolla eta Vila, 2011: 106-109).

⁸⁵ Gai hori lantzeko, halaber, H1 eta identifikazio-hizkuntza uztartzen dituen honako sailkapen hau lantzen dute (de Rosselló, 2018: 87):

• <i>Mantenen el català</i> • <i>Mantenen el castellà</i> • <i>Mantenen el català i el castellà</i> • <i>Mantenen altres llengües</i> • <i>Adopten el català (sol o compartit)</i>	• <i>Adopten el castellà des del català (sol o compartit)</i> • <i>Adopten el castellà des d'altres llengües (sol o compartit)</i> • <i>Adopten altres llengües (soles o compartides)</i> • <i>Altres situacions</i>

Galizian ere aztertu izan da lehen hizkuntzaren eta inkesta egin izan den uneko erabileraren arteko alderaketa (González *et al.*, 2008: 42). Galesen ere alderatu izan dute lehen hizkuntza eta egungo etxeko erabilera: txikitan etxean Galesera jaso zutenen zati handi batek ez du gaur egun hizkuntza hori erabiltzen etxean: “Fewer than half of those who have learnt to speak Welsh at home, whether fluent or not fluent, always or almost always use Welsh at home” (Jones, 2015: 68).

Europako testuingurutik kanpo, Hegoafrikan ere aztertu izan da lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren arteko harremana, eta horretan oinarrituta egin izan da hizkuntza-ordezkapenaren azterketa (Deumert, 2010). Jarraipen- eta ordezkapen-prozesuen azterketa hizkuntza-bilakaeran oinarritzeko orduan, ezin besteko erreferentzia dira Kanada eta Quebec.

3.7.4 Hizkuntza-bilakaera, jarraipen- eta ordezkapen-prozesuen adierazle gisa

Kanadan eta Quebec-en, izan ere, tradizio handia dago, dinamika demolinguistikoa deskribatzeko orduan, zentsuko datuetan oinarrituta lehen hizkuntza *egungo* hizkuntzen ezagutzarekin eta etxeko erabilerarekin batera aztertuz, ingurune bakoitzean hizkuntzak duen bizi-indarra neurtzeko (Marmen eta Corbeil, 1999; Castonguay, 2005a; Marmen, 2005; Perrot, 2018; Castonguay, 2019). Bi garaietako erabileren arteko alderaketa zehazki (lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren artekoa) funtsezkoa da hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena aztertzeko Quebec eta Kanadako tradizio soziolinguistikoa (Lavoie, Paez eta Office québécois de la langue française, 2019: 10):

L'étude des phénomènes de persistance et de substitution linguistiques se fait habituellement par la comparaison de la langue maternelle des individus à la ou aux langues que parlent ces derniers à la maison. Ainsi, les personnes qui ne parlent plus leur langue maternelle à la maison ont effectué une substitution linguistique, alors que celles qui continuent de la parler se trouvent dans une situation de persistance. La persistance est considérée comme complète lorsque la langue maternelle est la seule langue parlée à la maison, alors qu'elle est dite partielle lorsque d'autres langues sont parlées à la maison en plus de la langue maternelle.

Berez, esan beharra dago alderaketa horrek ematen digun informazioa mugatua dela. Hiztunen bizitzeko bi une besterik ez da alderatzen, eta hizkuntza-alderaketa edo transferentzia gertatu den kasuetan ez dakigu ez noiz eta ez zergatik gertatu den alderaketa hori (Termote, 2019). Informazio hori mugatua izanda ere, askotan eskura dugun bakarra da, eta demolinguistikako ikertzaileek bitarteko tekniko-metodologikoak zorrotzu egin dituzte informazio horri ahalik eta etekinik handiena ateratzeko (Lachapelle eta Henripin, 1980: 121). Bereziki interesgarriak iruditu zaizkigu hizkuntzen bizi-indarraren adierazleekin Quebecen eta

Kanadan hizkuntzen egoerari buruz Castonguayk beste hainbat ikertzailearekin elkarlanean egindako azterketak (1974; 1982; 1987; 2002; 2005a; 2005b; 2019; 2020; 2021; 2022). Zentsuko datuetan oinarrituta, besteak beste honako adierazle hauek landu izan dituzte Quebecen:

- **Hizkuntzen jarraitutasuna eta erakarpena** (*persistence et attraction linguistiques*) hizkuntza bakoitzean etxeko erabileraren datuei lehen hizkuntzari buruzkoak kenduta kalkulatzen dira⁸⁶ (Castonguay, 2005a: 8).
- **Asimilazio-tasa garbia** (*Taux net d'assimilation*) lehen hizkuntza jakin bat duten hiztunen multzoan, etxeko erabileran hizkuntza hori nagusiki erabiltzen ez dutenek osatzen duten ehunekoa da (Castonguay eta Marion, 1974: 19).
- **Erakarpen-tasa garbia** (*Taux net d'attraction*): euren lehen hizkuntza izan gabe etxean X hizkuntza erabiltzen dutenek etxeko hizkuntza X dutenekiko osatzen duten ehunekoa (Castonguay eta Marion, 1974: 20-21).
- **Hizkuntza bakoitzaren bizi-indarraren indizea (edo jarraitutasunaren indizea)**: etxeko erabilera lehen hizkuntzarekiko zatituta kalkulatzen da; 1,00k jarraitutasuna adieraziko luke, 1,00tik gorako kopuruak bizi-indar handia erakutsiko luke eta 1,00tik beherakoak bizi-indar txikia (Castonguay, 2005a: 11). Formula bera aplikatuta, **hizkuntza-jarraipenaren tasa** (*Taux de continuité linguistique, TCL*) gisa ere izendatu izan da indize hori (Floch *et al.*, 2018: 39). Horrela definitzen du Castonguay berak beste artikululu batean (Castonguay, 2005b: 15):

La vitalité d'une langue en contact avec d'autres est fonction de sa force d'attraction auprès des locuteurs natifs des autres langues ainsi que de la persistance linguistique de ses propres locuteurs natifs. (...) Il suffit à cette fin de diviser la population parlant le plus souvent le français à la maison par celle ayant le français comme langue maternelle.

⁸⁶ Logika berdinari erantzuten dion formula aurkitu dugu Katalunian ere, lehen hizkuntza eta identifikazio-hizkuntza harremanetan jarrita (IDESCAT -Institut d'Estadística de Catalunya., 2009a: 71):

Índex d'atracció del català = [% català com a llengua d'identificació + (% català i castellà com a llengua d'identificació / 2)] – [% català com a llengua inicial + (% català i castellà com a llengua inicial / 2)]

Etzeko erabilerarekin ez ezik, beste eremu batzuetakoekin ere harremanetan jarriko dute Quebec eta Kanadan lehen hizkuntza. Horrela, **hizkuntza-jarraipenaren tasa lantokian erabilitako hizkuntzaren arabera** kalkulatuko dute (*Taux de continuité linguistique selon la langue parlée au travail*) hizkuntza bat lantokian darabiltenen kopuruak hizkuntza hori lehen hizkuntzatzat duten hiztunen artean zatituta (Floch *et al.*, 2018: 68).

- **Hizkuntza-ordezkapena** aztertzeke, lehen hizkuntza eta etxean erabiltzen den hizkuntza bat ez datozen hiztunen kopuruak landuta, **ordezkapen garbia** kalkula daiteke hizkuntza-pare bakoitzerako (Castonguay, 2005a: 15; Sabourin eta Bélanger, 2015: 772). Honela kalkulatu dute zehazki: “Adoption de l’anglais comme langue d’usage par des francophones, moins adoption du français comme langue d’usage par des anglophones. Une valeur négative indique une francisation nette de la population de langue maternelle anglaise” (Castonguay, 2005a: 15). Antzeko lanketa egin izan da lehen hizkuntza eta etzeko hizkuntza gurutzatuta, hizkuntza-transferentzien azterketaren bidez, transferentzia erabatekoak eta partzialak kontuan hartuta eta hizkuntza bakoitzarentzat azken emaitzak kalkulatu (CLF-Conseil de la Langue Française, 1992: 8).

Horrela landutako datuen irakurketa zuzena egin ohi dute (Sabourin eta Bélanger, 2015: 775):

Une substitution linguistique est définie comme étant le fait de parler le plus souvent à la maison une langue différente de sa langue maternelle. La persistance linguistique représente la proportion d’une cohorte n’ayant pas effectué de substitution linguistique.

Tradizio horretan, hizkuntzek gizartean duten indarraren berri eman-go digute jarraipen- edo ordezkapen-prozesuek (Sabourin eta Bélanger, 2015: 772):

Pour se comprendre mutuellement, les individus de langues différentes doivent adopter une langue commune de communication: c’est alors généralement la langue la plus utile ou la plus prestigieuse qui l’emporte, soit la langue la plus répandue dans la population ou la langue des institutions et du commerce.

Katalanek ere hizkuntza-bilakaera aztertzeke kanadarren norabide berean doazen hainbat koefiziente erabiltzen dituzte, lehen hizkuntza eta ohiko hizkuntza (*llengua habitual*) harremanetan jarri (Vila, 2009c: 45):

- Erakarpen-koefizientearekin (*coeficient d'atracció*), erakarritako hitzunak erakarri ahal ziren guztiekiko osatzen duten pisua kalkulatzeko dute.
- Euste-koefizientearekin (*coeficient de manteniment*), hizkuntza bat lehen hizkuntza izan dutenen artean, erabileran hizkuntza horri eusten dioten proportzioa kalkulatzeko dute.
- Galera-koefizientearekin (*coeficient de pèrdua*), hizkuntza bat lehen hizkuntza izan dutenen artean, beste hizkuntza erabiltzen dutenen proportzioa kalkulatzeko dute.

Terminologiari dagokionez, Castonguayk dio hizkuntza-bilakaeraz hitz egitea baino zuzenagoa eta egokiagoa dela zuzenean asimilazioaz hitz egitea (1994: 88). *Asimilazio*, *transferentzia* eta *ordezkapen* terminoekin batera, zuzenean *ingelestea* (*anglicisation*) eta *frantsestea* (*francisation*) hitzak ere erabiliko ditu bere azterketetan. Guk gure lan honetan *hizkuntza-bilakaera* eta *ordezkapen* terminoak hobetsiko ditugu. Ordezkapenaren zentzuaren arabera, halaber, *euskalduntzea* eta *erdalduntzea* terminoak ere erabiliko ditugu.

4. EUSKAL SOZIOLINGUISTIKA; EUSKAL HERRIKO ERAGIKETA DEMOLINGUISTIKO NAGUSIAK

Atal honetan, euskal soziolinguistikaren ikuspegi orokor labur bat ematen ahaleginduko gara lehenik. Bigarrenik, Euskal Herriko eragiketa demolinguistiko nagusiak aurkeztuko ditugu: Hegoaldeko Zentsuak (HZ), Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketak (HEKN), Inkesta Soziolinguistikoak (ISL) eta haur eta nerabeen erabilerari buruzko eragiketak. Ondoren, bosgarren kapituluan, eragiketa horietan lehenago zehaztu ditugun ardatzak nola lantzen diren aztertuko dugu: nola lantzen den hizkuntza-gaitasuna, erabilera, hizkuntza-sozializazioa, eta abar. Eta seigarrenean, azkenik, egungo euskal demolinguistikaren sintesi-ikuspegia ematen saiatuko gara, eta aurrera begirako hainbat erronka nagusi zehazten.

4.1 Euskal soziolinguistika

4.1.1 *Ibilbidea*

Historia luzea du gurean hizkuntzen egoera sozialari buruzko gogoetak, Mikel Zalbidek azaltzen duenez (2010b: 30). Haren hitzetan, lehenagoko beste hainbat saio gutxietsi gabe, hiru epe lirateke oso kontuan hartzekoak gogoe-ta soziolinguistikoaren historia landu nahi izanez gero. Lehenik, XIX. mende bukaera⁸⁷; garai horretakoak dira, besteak beste, Hiriart-Urruti, Azkue eta Arana-Goiri. Bigarrenik, 1916-1936 epea (Kirikiño, Eleizalde, Urkixo, Altube, Lizardi, Aitzol, eta abar). Hirugarrenik, XX. mendeko 60ko hamarkada: Parisko Euskal Mundu Biltzarra, Euskaltzaindiaren babespean Arantzazun egindako Euskaltzaleen Biltzarra...

Hortik aurrera, berrikuntza aipagarriak etorri ziren 1970eko hamarkadarekin batera. Hainbat autorek (Hernández, 2010b: 324; Zalbide, 2010b: 31; Juaristi, 2015: 97) aitzindaritzat aitortzen diote Sánchez Carrión *Txepetxén El estado actual del vascuence en Navarra (1970). Factores de regresión. Relaciones de bilin-*

⁸⁷ XIX. mende bukaeratik XX. mendearen lehen erdia arteko euskaldunen kopuruen zenbaketak begiratzeko, ikus Intxausti (1990) eta Erize (1997: 253-269)

güismo lanari (Sánchez Carrión, 1972)⁸⁸. Lehen aldiz informazio kontrastatuaren gainean eraikitzea, Nafarroako 145 herritako informazioa batuz, era sistemati-koan landu izatea eta ekarpen teoriko baliotsua egitea aitortzen zaizkio lan horri, zeinak nazioarteko soziolinguistikazko ikerlanen tradizioa ekarri zuen gurera. Lan horretan azaldu zen, bestalde, lehenengo aldiz, gure soziolinguistikak bere egin duen oinarritzko egituratze-markoa, hizkuntzaren egoera soziala aztertze-ko hiru zutabe kontzeptualen gainean eraikia: erabilera, gaitasunak eta jarrerak (Zalbide, 2010b: 31). Ez zen hori izan Txepetxek euskal soziolinguistikari egin-dako ekarpen bakarra. Ondoren etorri ziren lanen artean bereziki azpimarratzeko da *Un futuro para nuestro pasado* (1991). Lan mardula da, eta eragin handia izan zuen garaiko soziolinguistikan eta euskalgintzan. Zarragak dioenez, Txepetx “izan zen soziolinguistika egituratu berriaren hausnarketak Euskal Herrira ekarri eta euskararen errealtatera egokitu zituen” (2010: 44).

Francisco Franco diktadorea hil ondoren Hego Euskal Herriari eragiten dion trantsizio-prozesuan, plazaren erdira irten zen euskara biziberritzeko beharra. Testuinguru horretan lantzen den soziolinguistikaren motibazio euskaltzale militantea agerikoa da; mugimendu euskaltzaleak eztabaidak objektibatze eta egoera ezagutzeko balioko duten informazio eta datuak beharko ditu, ordura arteko gehienak baino prozedura tekniko sistematikoago eta homologatuagoekin lortuak, ahalik eta bermerik zientifikoena izan dezaten (Urla, 1993; Zalbide, 2010b; Juaristi, 2015). Garai eta giro hartan, hainbat lan garrantzitsu argitaratu ziren, hala nola *Euskararen Liburu Zuria* (Euskaltzaindia, 1978) eta *Hizkuntz Borroka Euskal Herrian* (Euskaltzaindia, 1979). Aipatzekoa da argitalpen horren oinarrian Euskaltzaindiak bultzatu eta SIADECOk egindako ikerketa dugula, eta ikerlan hori jo dezakegula Euskal Herri osoan egindako lehen inkesta soziolinguistikotzat (Juaristi, 2015: 98), nahiz eta 1975. urtean (Irigaray eta Larrañaga, 1996: 25) egindako landa-lana lurraldearen zati batean soilik egin izan eta nahiz eta neurri txikiko laginean oinarrituta egon (Ruiz Olabuénaga, 1984: 14).

Zalbidek dioenez, “gerora garapen zabala izan duten azterketa soziolinguistiko askoren ernamuin gertatu ziren lan haiek” (2010b: 39). Aitzindaritza zeregin horretan, azpimarratzekoa da, Txepetxekin elkarlanean askotan, SIADECO elkarteak orokorrean eta Iñaki Larrañaga soziologoak bereziki izan zuten funtsezko zeregina (Hernández, 2010b; Zalbide, 2010b; Zarraga, 2010: 44; Juaristi, 2015).

⁸⁸ Garai bertsoak dira Pedro Irizarrek 1970. urtean herriz herri, bertako parrokoek galdetuta egin zuen euskal hiztunen zenbaketa, *Los dialectos y variedades de la lengua vasca. Estudio lingüístico-demográfico* aldizkarian argitaratua (1973). Hurbilketa interesgarria izanda ere, erabili zuen metodologiak berme zientifikorik gabe uzten du lan hori, Ruiz Olabuénagaren arabera (1984: 14).

Jada EAEko autonomia-estatutua onartuta eta instituzionalizatze-prozesu berria abian jarrita etorriko zen arestian aipatutakoa baino lagin dezente handiagoz Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak 1982. urtean EAEn egindako Inkesta Soziolinguistikoa; inkesta horren emaitzak, 1981eko erroldako datuekin batera, *Euskararen borroka. Oinarrizko inkesta bat: ezagutza, erabilera, jarrerak* liburuan argitaratu ziren (Ruiz Olabuénaga eta Maraño, 1983).

Demolinguistikaren ikuspegitik horiek iruditu zaizkigu garai hartako lanik garrantzitsuenak. Ikerketa gehiago ere egin eta argitaratu ziren, jakina. Soziolinguistika orokorrean hartuta, Zarragak (2010: 45) garrantzi berezia aitortzen dio *Iruñean sortua* izeneko taldeak Getxon hizkuntza minorizatuaren soziologiari buruz antolatu zuen biltzarrari, eta ondoren argitaratu zen *Hizkuntza minorizatuaren soziologia* liburuari (Ruiz Olabuénaga eta Ozamiz, 1986); hor, “hurrengo urteetako euskalgintzaren norabidea markatu zen” (Zarraga, 2010: 46). Euskal soziolinguistikara hurbildu diren askorentzat, halaber, garrantzitsua izan zen garai horretan Karmele Rotaetxek argitaratu zuen *Sociolingüística* liburua (1990). Urte horretan bertan argitaratu zen, bestalde, *Bat Soziolinguistika Aldizkariaren* lehen zenbakia.

Laurogeiko hamarkadaren hasieran, bestalde, euskal demolinguistikarentzat garrantzi berezia zuen urratsa egin zen, eta lehen aldiz hizkuntza-gaitasunari buruzko galderak txertatu ziren EAEko 1981eko erroldan⁸⁹. Horrekin, orain arte etenik izan ez duen hizkuntza-egoerari buruzko zentsuzko datu-bilketaren lehen oinarriak jarri ziren. 1981eko datu horien azterketarekin *Atlas lingüístico vasco* argitaratu zen (Ruiz Olabuénaga, 1984), hein handi batean aurrekoaren eta ondorengoaren zubi egin zuen lan garrantzitsua. Hortik aurrera EAEko zentsuek hizkuntzari buruzko datuak biltzen jarraitu dute sistematikoki bost urtean behin; hizkuntza-gaitasunaz gain lehen hizkuntzari buruzko galdera ere txertatu zen 1986ko erroldan eta etxeko erabilerari buruzkoa 1991ko zentsuan. Nafarroa Garaiko zentsuetan ere txertatuko dira hizkuntza-gaiei buruzko galderak: hizkuntza-gaitasunari buruzkoak 1986an eta lehen hizkuntzari eta etxeko erabilerari buruzkoak 1991n.

Laurogeiko hamarkadaren bukaeran eta 90ekoaren hasieran, euskal demolinguistikako beste bi eragiketa nagusiak jarri ziren abian. 1989. urtean Euskal Kultur Batzordeak (EKBk) Euskal Herriko *Hizkuntzen Erabileraren Kale*

⁸⁹ Euskal Herriko demolinguistikaren historian badago aurrekari urrun isolatu aipagarri bat: euskarazko ahozko gaitasunari buruzko galdera bat txertatu zuen lehen aldiz Bilboko Udalak 1920ko erroldan, bertako zinegotzi abertzaleen eskariz. Galdera dikotomiko bat txertatu zen bertan, eta bere garaian argitaratu ziren datuen arabera, Bilboko herritarren %19k zekiten euskaraz hitz egiten garai hartan (Zuberogoitia eta Zuberogoitia, 2008: 95; Aizpuru eta Zarraga, 2011).

Neurketa (HEKN) egin zuen lehen aldiz, eta hortik aurrera 4-5 urtetik behin berritu izan da eragiketa demolinguistikoko hori EKB-ren beraren, SEI elkartearen eta Soziolinguistika Klusterraren eskutik. Eusko Jaurlaritzak, berriz, 1991n egin zuen lehen aldiz Euskal Herri osoko *Inkesta Soziolinguistikoa* (ISL). Hortik aurrera, bost urtetik behin berritu izan da gure egoera soziolinguistikoa sakon ezagutzeko ezinbestekoa den eragiketa garrantzitsu hori ere. Hiru eragiketa demolinguistikoko nagusi horiek abian jarri izan dituzten erakunde eta elkarteek (EUSTATEk eta NASTATEk, zentsuak; EKBk, SEIk eta Soziolinguistika Klusterrak, erabileraren kale-neurketak; Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak, Inkesta Soziolinguistikoa) eragiketa horien emaitzak argitaratu izan dituzte, 6., 7., 8. eta 10. Tauletan zehazten ditugun argitalpenetan.

Hiru iturri demolinguistikoko horien ustiatzeetan oinarrituko da gure tesia. Ez dira izan, hala ere, gurean landu diren ikerketa demolinguistikoko aipagarri bakarrak; aurrerago aipatuko ditugu beste hainbat.

4.1.2 *Euskal soziolinguistika gaur; hainbat zertzelada*

Itzul gaitezen, eragiketa demolinguistikoez haratago, euskal soziolinguistikaren osotasunezko ikuspegira eta saia gaitezen hainbat ezaugarri funtsezko zerrendatzen. Hasteko, esan beharra dago, oro har, gure soziolinguistika osagai “sozialari” lotuagoa egon izan dela eta dagoela gaur egun hizkuntzari baino, estatuari gehiago corpusari baino (Atkinson, Bengoechea eta de Oliveira, 2010: 342; Martínez de Luna *et al.*, 2013: 27).

XXI. mendeko euskal soziolinguistikak, jakina, ez du era isolatuan lan eginguten. Dena den, nazioartean, ingelesez argitaratzen diren soziolinguistikako argitalpenetan, batez ere, toki gutxi eman izan zaie euskal soziolinguistei (Atkinson *et al.*, 2010: 342), eta nazioartearekin harreman ahula izan du euskal soziolinguistikak, komeni baino ahulagoa (Martínez de Luna, 2015: 247).

Beste ezaugarri bereizgarri bat ere badu gure soziolinguistikak, aurrerago sakonago ikusiko dugun bezala: garapen sendoa izan du demolinguistikaren alorrean. Estatistika bidez hizkuntza-fenomenoak neurtzeko grina hori ez da berri-berria gurean: 1936ko gerra aurreko abertzale eta euskaltzaleen artean jada nabaria zen, eta joera horrek indartsu jarraitu zuen trantsizio garaian, mugimendu euskaltzaleak bultzatuta (Urla, 1993). Horrela, kuantifikazioa bilatzeko eta estatistikak sortzeko joera hori mugimendu euskaltzale garaikidearen ezaugarritzat jo izan da (Urla eta Burdick, 2018: 76):

One of the distinctive and enduring features of the Basque case is that data gathering comes not only from government offices, but also from a plethora of public and

private entities, municipalities, and privately contracted language consultancies that undertake surveys as a part of implementing Basque language promotion efforts.

Ondorioz, estatistikek leku bereziki handia omen dute gurean (Urla eta Burdick, 2018: 83):

In the twenty-first century, language normalization in the Basque Autonomous Community is awash with numbers. In addition to the census, the quinquennial Sociolinguistic Survey, and the street survey that cover broad territories, many municipalities and provincial governments collect statistical data on language at a smaller scale for purposes of language planning. The social status and “life” of Basque is told in numbers, in percentages of speakers, enrollments in schooling tracks, categories of competencies, and longitudinal demographic trends. Quantification is an integral part not only of planning, but of virtually any public event, press conference, or meeting to discuss the social status of Basque.

Testuinguru horretan, 90eko hamarkada hasieran hiru eragiketa nagusiak (zentsuak, HEKN, ISL) abian jarri zirenetik zer-nolako bidea egin den ikusita, esan daiteke hizkuntza gutxitu gutxik duela gaur egun eskura horrelako bitarteko multzo aberatsa demolinguistika arloko ikerketan. Gainerakoan, demolinguistikaz haratago, ikuspegia soziolinguistika osora zabalduz, 90eko hamarkadatik aurrera ikerketa-gaiak eta ikuspegi metodologikoak ugaritzen joan dira euskal soziolinguistikan. Ordura arte paradigma positibistara lerratzen ziren lan guztiak, baina garai horretan paradigma hermeneutikoaren sarrera gertatuko da euskal soziolinguistikan, eta metodo kualitatiboan oinarritutako ikerketak lantzen hasiko dira; aurrerago, paradigma kritikotik ere abiatuko dira ikerlanak⁹⁰ (Hernández, 2010b; Juaristi, 2015).

Zer-nolako gaiak landu izan ditu euskal soziolinguistikak? Galdera horri erantzunez, orain arte landu diren gaien azterketa egin zuen Juaristik 2013n, eta honako hamazazpi ikerlerro hauek zerrendatu zituen (62-63):

1. Hizkuntza-gaitasuna
2. Hizkuntza-erabilera
3. Hizkuntzen kale-erabilera
4. Gazteak eta hizkuntzak
5. Etxe barneko hizkuntzen transmisioa

⁹⁰ Teknika kualitatiboak erabiliz aitzindari izan ziren bi lan aipatzen ditu Juaristik (2015: 104): *Giro Urbanoko gazteak eta Euskara* liburua (Lezeta eta San Martín, 1991) eta *Etorkizuna Aurreikusten: Euskal Autonomi Elkarteak gaztetxoaren egoera soziolinguistikoa* txostena (Martínez de Luna, 1995).

6. Hezkuntza-sistema eta hizkuntzak
7. Herri-erakundeak eta hizkuntzak
8. Komunikabide tradizionalak eta hizkuntzak
9. Lan-mundu pribatua eta hizkuntzak
10. Hizkuntza paisaia
11. Soziolinguistika historikoa
12. Hizkuntzekiko jarrerak, motibazioak eta aurreiritziak
13. Hizkuntza politika eta hizkuntza-plangintza
14. Hizkuntza-ukipena
15. Hizkuntza-ekologia
16. Etorkinak eta hizkuntzak
17. Metodologia eta teknikak

Juaristiren arabera, beharrian eta testuinguruen arabera ikerlerro batzuk sortzen, indartzen edo ahultzen joan izan dira. Hala ere, ikerlerro guztiek ez dute garapen bera izan (2013: 63):

Hizkuntza-aldakortasunari loturiko ikerketek (gaitasuna, erabilera, gazteak eta hizkuntzak, etxeko transmisioa, hezkuntza-sistema eta hizkuntzak, herri-erakundeak eta hizkuntzak, komunikabideak eta hizkuntzak, eta lan-mundu pribatua eta hizkuntzak) eta jarrera eta aurreiritziei loturikoek beste ikerlerroak baino jarraipen handiagoa izan dute.

Guri bereziki interesatzen zaigun gai bat ere aipatzen du Juaristik: euskal soziolinguistikan orokorrean “oso gutxi landu da metodologiaren eta tekniken arloa” (2013: 62). Horren harira, *Bat* aldizkariko argitalpen batzordeak, hainbat gogoeta interesgarri plazaratu zituen 2007-2013 bitarteko 175 ikerketa aztertu ondoren. Horien artean bereziki aipagarriak iruditzen zaizkigu honako hauek: euskal soziolinguistikak dimentsio teorikoa jorratzeko duen joera urria, eta helburu praktikoekin egindako ikerketa aplikatuek duten pisu handia (Martínez de Luna *et al.*, 2013: 30). Laburtuz, bada, hizkuntza-aldakortasunari eta alderdi subjektiboei lotutako ikerketa enpiriko ugari egin izan da gurean, horietako asko aplikatuak, eta horren aldean gogoeta teoriko-metodologiko-teknikoa ez da horrenbeste landu.

Ikerketa zehatzez eta ikerketa-lerro aski sendotuez gain, aipagarriak dira, halaber, euskal soziolinguistikan dihardugunontzat tresna izugarri baliagarriak diren *Soziolinguistika Eskuliburua* (Zarraga *et al.*, 2010), *Soziolinguistika Hizte-*

gia (UZEI, 2010) eta, 1990. urtean sortu zenetik 2022ko abendura bitarteko 123 zenbakitan mila artikulutik gora⁹¹ argitaratu dituen *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*.

Eragile ugari hartzen dute parte euskal soziolinguistikaren garapenean. Esanguratsuenetako batzuk aipatzearen, administrazioen artean, funtsezko zeregina betetzen duen Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzaz gain, Nafarroako Euskarabidea, eta EAE zein Nafarroako estatistika-erakundeak aipatu behar dira (EUSTAT eta NASTAT), besteak beste. Horretaz gain, Euskaltzaindia bera eta Soziolinguistika Klusterra ere eragile garrantzitsuak dira egungo ekoizpen soziolinguistikoa ulertzeko.

Unibertsitate-alorrari dagokionez, berariaz edo zeharka soziolinguistika-rekin zerikusia duten ikertaldeek eta ikertzaile partikular ugari euren ikerketak eta hausnarketa-lana landu dute azken hamarkadotan Euskal Herriko unibertsitateetan. Horrekin loturik, azken urteotan soziolinguistika-gaiak aztertzen dituzten hainbat tesi defendatu izan dira⁹², hala nola, Paula Kasaresen *Euskaldun hazi Nafarroan: euskararen belauneez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*, hizkuntza-sozializazioaren gaietarako ezinbesteko erreferentzia bihurtu zaiguna (2014), Naiara Berasategiren *Hizkuntza eta kultura aniztasuna Bilboko eskoletan. Euskararen erabileran eta Euskal-kulturaren praktikan eragiten duten faktoreak* (2014), Miren Artetxeren *Ipar Euskal Herriko bertso-eskoletako gazteen hizkuntza ibilbideak. Gazte identitateak, hizkuntza mudantzak eta legitimazio prozesuak* (2020), Txerra Rodrigezek euskara elkartei buruz egin duena, *30 urte mihigintzan. Euskara elkarteek euskararen biziberritzean izan duten eragina: 1987-2017* (2020) eta Beñat Garaïoren *Euskara eleaniztasunean irakasten duten eskolak aztergai. D ereduko bi eskolaren indarguneak identifikatzen* (2022).

Tesiez gain, ikerketak eta hausnarketak biltzen dituzten ehunka liburu, artikulua eta txosten argitaratu izan dira azken urteotan. Agortzaileak izateko inolako asmorik gabe⁹³, aipa ditzagun horien arteko gutxi batzuk, lanak egiten duen

⁹¹ Guztira 1.066 artikulua publikatu ditu *Bat soziolinguistika aldizkariak* bere lehenengo 123 zenbaki horietan, aldizkariaren koordinatzaile Belen Urangak gure eskariari erantzunez emandako datuaren arabera.

⁹² Lehenago ere euskal soziolinguistikan arrasto sakona utzi duten hainbat tesi argitaratu izan dira, hala nola, Txepetxeren *Un futuro para nuestro pasado* (1991) eta Erizeren *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa (1863-1936): soziolinguistika historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza* (1997).

⁹³ Puntu hau lantzen hasi garenean, gure asmoa izan da azken hamarkadetan ikerketa- eta gogoeta-lan soziolinguistikoa aipagarriak egin izan dituzten autoreen zerrenda zehatz samarra osatzea. Horretan hasi gara eta azkar iritsi gara 40 laguneko zerrendara. Zerrenda osatzeko lana inoiz

ekarpenagatik edo izan duten eragin eta oihartzunagatik esanguratsuak iruditu zaizkigunak: Mikel Zalbideren “Diglosiaren purgatorioaz. Teoriatik tiraka” (2011), *Euskararen historia soziala lantzeko eredu metodologikoa* (Zalbide, Joly eta Gardner, 2015), “Mintzajardunaren egoera eta azken urteotako bilakaera: Aurrera begirako erronkak” (2016), “Arnasguneak. Etorkizuneko erronkak” (2019), “Hiztun-elkartea, azal eta mami” (2020); Ane Ortegak eta Estibaliz Amorrortuk beste batzuekin batera egindako *Erdaldunen euskararekiko aurreiritziak eta jarrerak* (Amorrortu, Ortega, Idiazabal Gorrotxategi eta Barreña, 2009) eta *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak* (Ortega, Amorrortu, Goirigolzarri eta Urla, 2016); Iñaki Martinez de Lunaren “Euskarak duen ‘Framing’ berri baten premia asetzeko proposamena” (2013) eta beste batzuekin batera argitaratutako *Euskararen gaineko oinarritzko diskurtsoen lanketa: EGOÐ egitasmoa* (Martínez de Luna, Erize, Akizu, Etxaniz eta Elizagarate, 2016); Patxi Baztarrikaren *Babeli gorazarre: bizikidetzarako hizkuntza politika zilegi eta eraginkorra* saiakera (2009); Jon Sarasuaren *Hiztunpolisa: euskaltasunaren norabideaz apunteak* (2013); Topalabea taldearen *Berrikasi eta berrikusi. Euskaltzaleok batzen gaituena garrantzitsuagoa delako* (Amonarriz, Mendizabal eta Topalabeako gainerakoak, 2016); Garikoitz Goikoetxearen *Euskara irabazteko bidean* (2016); Joxe Manuel Odriozolaren *Nora goaz euskalduntasun honekin?* (2017); Patxi Juaristiren “Adostasunaren eta gatazkaren paradigmak euskal soziolinguistikan” (2018); Xabier Erizeren *Euskararen inguruko adostasun sozial berrietarako azterketa soziolinguistikoa Nafarroan* (2018); Kike Amonarrizen *Euskararen bidegurutzetik* (2019b); Lorea Agirre eta Idurre Eskisabelen *Trikua esnatu da* (2019); Eguzki Urteagaren *La nouvelle politique linguistique au Pays Basque* (2019); Jone Miren Hernández eta Jaime Altunaren “Gazteak eta euskararen erabilera: egin gabeko galderak” (2020); aurreko biek Maialen Iñarrarekin batera idatzitako “Babesguneak: euskal hiztun gazteak aktibatzeak aukera” artikulua; (2021) Beñat Muguruza eta Irantzu Epeldek argitaratutako *Gazte eleaniztunak: mintzalari eta mintzagai* liburua (2022). Argitalpenen lagin txiki honek balio dezake egungo euskal soziolinguistikaren gaiek, metodologiek eta erregistroek zer-nolako aniztasuna duten irudikatzeak.

4.1.3 Adostasunaren eta gatazkaren paradigmak euskal soziolinguistikan

2. kapituluari aurkeztu dugu bi paradigma nagusi daudela gizarte-zientzietan bezala soziolinguistikan ere: adostasunaren paradigma eta gatazkarena. Paradigma-banaketa hori antzematen al da euskal soziolinguistikan? Juaristiren arabera, “euskal soziolinguistikaren baitan hizkuntza ukipena aztertzen duten lan gehienek, gehiago edo gutxiago, bi paradigmetatik edaten dute” (2018: 308). Bi

ez bukatzeko arriskuz eta egile aipagarriren bat kanpo uzteko beldurrez, uko egin diogu zerrenda hori osatzeari.

ikuspegiak bereiztea eta gurean ikuspegi bakoitzari atxiki izan zaizkion edukiak zehaztea, ordea, argigarria gerta dakiguke.

Adostasunaren paradigmen eraginpean ari diren lanetan, hainbat ezaugarri eta ideia antzematen dira. Hona hemen labur-labur horietako hainbat (Juaristi, 2018: 308-309):

- Eleaniztasuna ezaugarri aberasgarria da gure gizartean.
- Euskara ez ezik, gaztelania eta frantsesa ere Euskal Herriko hizkuntzak dira.
- Euskaldun-erdaldunen arteko harmonia eta oreka bilatzeak garrantzi berezia du.
- Elkarrekiko errespetuzko diskurtso etikoak hedatu eta bultzatu behar dira.
- Euskara herritar guztien ondarea da eta eztabaida politiko-ideologikotik at uztea komeni da, abertzaletasunarekin gehiegi lotu gabe.
- Berreskuratzea apurka-apurka egin behar da, adostasunean oinarrituta, gehiegizko presioak saihestuz.

Gatazkaren paradigmen jarraitzaileen lanetan, berriz, honako ezaugarri eta ideia hauek antzematen dira (Juaristi, 2018: 313-314):

- Euskara da bertako hizkuntza bakarra eta gaztelania-frantsesa hizkuntza arrotz menderatzaile inposatuak dira.
- Euskarak hizkuntza hegemonikoa izatea lortu behar du, bestela hil egingo baita.
- Hizkuntza-gatazkak eta gaiaren inguruko eztabaida politiko-ideologikoen jarraitu egingo dute, hizkuntzaren auzia politikoa delako eta esparru politikoan borrokatu beharra dago, menderakuntza-egoera gainditzeko.
- Aurrera egiteko, presioak eta zigorrak ezinbestekoak dira.
- Euskararen berreskuratzea astiroegi doa, normalizazioa azkartu beharra dago.

Juaristik egindako azterketaren arabera, gatazkaren ikuspegia nagusi zen euskal soziolinguistikan 70eko hamarkadan eta indarrean jarraitu zuen hurrengo hamarkadetan, harik eta 2000ko hamarkadaren hasieran adostasunaren teoria gurean pisua hartzen hasi zen arte. Hortik aurrera, adostasunaren ikuspegia indartzen joan da eta gatazkarena ahultzen. Gaur egun, lanik gehienak adostasunaren paradigmaren koka daitezke (Juaristi, 2018: 314-320).

4.1.4 *Hainbat bilakaera-joera euskal soziolinguistikan*

Jarduera soziolinguistikoaren ikuspegi teorikoan, gatazkaren paradigmaren nagusitasunetik adostasunaren nagusitasunera igaro garela dio Juaristik, ikusi berri dugun bezala. Ez da hori, ordea, azken hamarkadotan euskal soziolinguistikaren bilakaeran gertatu den aldaketa adierazgarri bakarra. Aldaketetako batzuk labur aipatuz, lehenik, metodologia-ikuspegietan gertatu dena aipatuko dugu: lehenago ere esan dugun bezala, metodologia kuantitatiboen erabateko nagusitasunetik, metodologia-konbinazio ugariagoetara pasatu gara. Horrek areagotu egiten ditu sakontzeko aukerak, ezbairik gabe.

Beste aldaketa aipagarri bat maila teknikoari dagokio: ezagutza teknikoan eta zehaztasunean irabazi eta soziolinguistika-lanetan diharduten teknikarien prestaera profesionalak hobera egin du (Zalbide, 2010b: 40). Euskalgintzako beste hainbat esparrutan bezala, aktibismotik profesionalizatzeko jauzia egin da euskal soziolinguistikan ere. Eta, oro har, kalitate zientifikoan ere gora egin dute ikerketek (Juaristi, 2015: 110).

Bukatzeko, aipa dezagun aurrera begira itxaropenari ateak irekitzen dizkion beste aldaketa-joera esanguratsu bat: garai trumoituenak atzean utzita, euskal soziolinguistikan diharduten elkarte, erakunde eta profesionalen harreman-giroak hobera egin du (Zalbide, 2010b: 42). Horrekin batera, elkarlanean ere aurrera egin da nabarmen⁹⁴ (Martínez de Luna, 2015: 246).

⁹⁴ Soziolinguistikaren alorrean aipatu dugun elkarlanerako joera hori testuinguru zabalago batean gertatu da: euskararen alde lanean diharduten erakunde publiko eta gizarte-eragileen arteko harremanetan eta elkarlanean izan den hobekuntza (Apodaka *et al.*, 2022).

4.2 Eragiketa demolinguistiko nagusiak Euskal Herrian

4.2.1 Euskal demolinguistika garaikidearen lau adarrak

Euskal Herrian hizkuntzen egoera zertan den aztertzeke ehunka eragiketa egin izan dira azken 40 urteotan, eta baita lehenago ere, aurreko puntuan ikusi dugun bezala. Demolinguistikaren alorrean gurean egin izan den guztia aztertzea gure helburuetatik kanpo egonik, egoera eta bilakaera soziolinguistikoa aztertzeke orduan premiazkoenak izan daitezkeen iturrien bila abiatuko gara, hizkuntzak gizartean duen tokiari buruz funtsezko informazioa biltzen duten hedadura zabaleko berariazko eragiketa egonkorren bila. Horretarako, honako irizpide hauek erabiliko ditugu:

- Euskal Herri osoa aintzat hartzen duten eragiketak edo, gutxienez, bertako lur-eremu zabala aintzat hartzen duten eragiketak hartuko ditugu aintzat. Ez ditugu aintzat hartuko, hortaz, udalerrri, eskualde edo herrialde mailan landu izan diren ikerketa demolinguistiko ugariak.
- Egonkorak denboran: aldizkakotasun jakin bati eutsi dioten ikerketa-ildoak hartuko ditugu aintzat. Ez ditugu aintzat hartuko behin edo aldizkakotasun jakinik gabe egin izan diren ikerketa demolinguistiko puntualak.

Lau dira irizpide horiek bete eta zuzenean hizkuntza-gaiei buruzko informazioa biltzen duten eragiketak: Hegoaldeko Zentsuak, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketak, Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoak eta *Arrue/Izaskun Arrue* proiektuak⁹⁵. Lau eragiketa horiek hartuko ditugu euskal demolinguistikaren zuhaitzaren adar nagusitzat. Eragiketa horiek noiz sortu diren eta datu-bilketak noiz egin izan diren azaldu dugu 6. Irudian. Bertan ikus daitekeen bezala, azken lau hamarkadak aintzat hartuta, honako mugarri nagusi hauek aipa daitezke denboran:

⁹⁵ Eragiketa horiek euskal demolinguistikaren atal nagusitzat jotzearen ideia hau ez da berria. Bere garaian EUSTATEko zentsu eta errolden arduradunak “eusko soziolinguistikaren liburutegi enpiriko edo estatistikoaren hiru zutabe” aipatzen zituen 2002ko artikuluan (Marcos: 138):

Hainbat izango lirake haren geletako alde noblean onartzeko irizpideak: kontzeptualizazio eta metodologia agerikoa eta argia, aldi behingo bilketa, eta gutxienezko biztanle- eta espazio-eremua. (...)

Hiru eragiketa hauek dira: biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (BIETZ); inkesta soziolinguistikoa (ISL), Eusko jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak egina; eta EKB-SEI taldeak euskararen kaleko erabilerari buruz egindako azterketa.

- 1981ean hasi zen euskal demolinguistika garaikidearen ibilbidea⁹⁶, urte horretako EAEko erroldan hizkuntza-gaitasunari buruzko lau galdera txertatzearekin batera. Hortxe abiatu zen euskal demolinguistika garaikidearen lehenengo adarra. Hortik aurrera, bost urtetik behin izango da adar horretako datu bilketa EAEn (Nafarroako zentsuetako bilakaera ez da hain lineala, 5. Taulan ikus daitekeen bezala).
- 1989-1991 tartea funtsezko mugarrria da euskal demolinguistikan, hiru gertaera garrantzitsu hauengatik:
 - 1989an HEKN egiten da lehenengo aldiz. Bigarren adarra sortu zen beraz, Euskal Herri osoko informazioa bilduko zuen lehen eragiketa demolinguistiko iraunkorra. Hortik aurrera, hasieran lau urtetik behin egin zen eragiketa, harik eta 2001. urtetik aurrera bost urtez behingoa bihurtu zen (zentsuen eta ISLen aldizkakotasun berdinarekin egiten da).
 - 1991n, zentsuen adarrean aldaketa aipagarriak izan ziren: Hego Euskal Herri osoko zentsuetan lehenengo aldiz, hizkuntza-gaitasunari buruzko galderak ez ezik, lehen hizkuntzari buruzkoak eta etxeko erabilerari buruzkoak ere txertatuko dira (lurraldez eta galdera kopuruz 1981-1991 tartean izan zen emendatzea 4.2.2 puntuan azalduko dugu zehatz).
 - Urte berean, 1991n, ordutik aurrera euskal demolinguistikaren ezinbesteko adar izango zen Inkesta Soziolinguistikoa jarri zen abian. Gaitegi aldetik gainerako eragiketak baino askoz zabalagoa den eta Euskal Herria bere osotasunean hartzen duen eragiketa funtsezko hori bost urtetik behin egin izan da ordutik hona.
- Hurrengo mugarrria 20 urte geroago finkatuko dugu, 2011n. *Arrue* egitasmoa 2003. urtetik ari zen haur eta nerabeen erabilerako-ohiturak ikertzen, eta 2011n urrats erabakigarria egingo du: EAEko ikastetxe guztietan egingo du LH4ko haur eta DBH2ko nerabeen hizkuntza-ohiturei buruzko ikerketa, ebaluazio-diagnostikoaren datu-bilketarekin batean. Horrela, bi urtez behingo zentsu-izaera duen eragiketa estatistikoa hasiera eman zitzaion. Laugarren adar

⁹⁶ Honela azaltzen du gertaera horren garrantzia Jesus R. Marcosek (2002: 137):

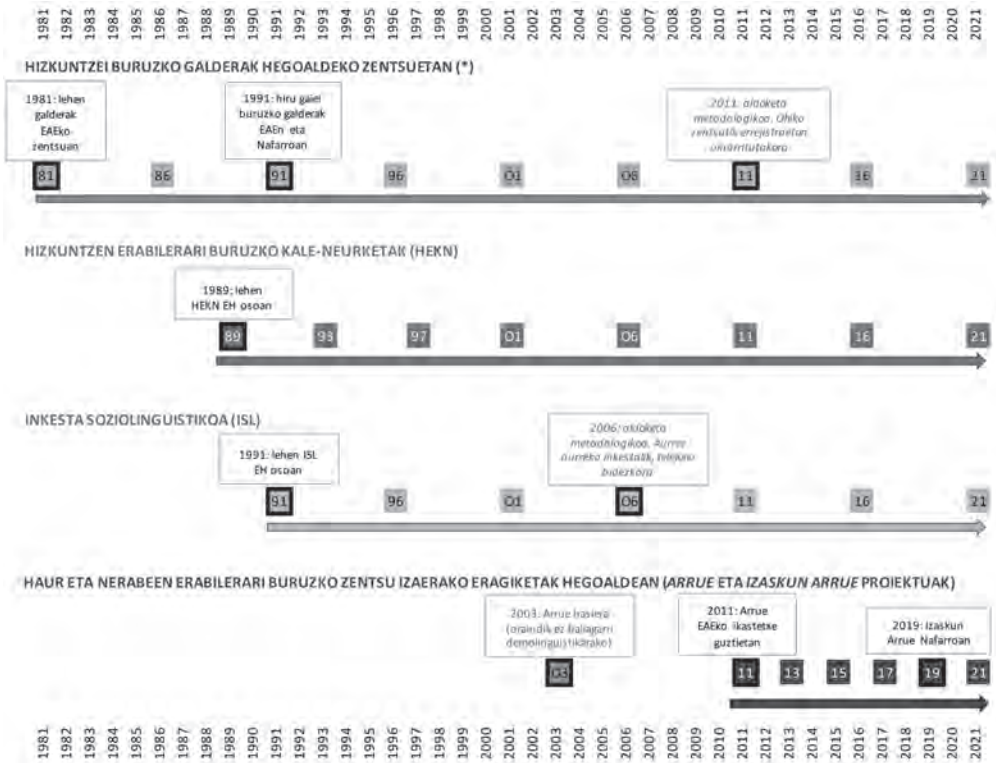
Administrazio autonomoa garatzearekin eta Soziolinguistika zientzia gisa haztearekin berarekin batera, joan den mendeko 80ko hamarkadan jaio ziren, euskararen gizarte-gertaeraren inguruan, kontzeptuzko funtsaz eta oinarri enpirikoaz hornitutako jakintza-corpus bat eratzeke lehenengo saiakera serioak.

horretan, urrats garrantzitsua egin zen 2019. urtean, eta metodologia eta irizpide bertsuak erabilia, Nafarroa Garaiko ikasleei buruzko informazioa bildu zen, *Izaskun Arrue* egitasmoaren eskutik.

Ondorengo puntuetan, eragiketaz eragiketa arituko gara, eta tartean, eragiketa-egileek argitaratu izan dituzten emaitza-txosten nagusiak aurkeztuko ditugu. Aurrez, argitu dezagun eragiketa horiek oro har oso kontsultatuak eta aipatuak izan ohi direla gurean. Demolinguistika-datuak osagarri ohikoak dira euskararen egoerari buruzko jardun zientifikoan, sozialean eta politikoan. Ehunka artikuluk erabili izan dituzte eragiketa horietako datuak euskararen egoera zertan den azaltzeko. Artikulu, liburu eta txosten batzuetan, zeharkako iturri nagusi gisa erabili izan dira, eta informazio estatistiko horretan oinarrituta, berariazko azterketa-lanak argitaratu izan dira. Esanguratsuak iruditzen zaizkigun hainbat aipatzearen, euskal demolinguistikak ekoitzi dituen datuetatik abiatuta bere sintesi propioa egiten dute, adibidez, Txepetxek *Márgenes de encuentro, Bilbao y el euskera: aplicación sociolingüística de la territorialidad* lanaren lehenengo atalean (1999) eta Kike Amonarrizek *Euskararen bidegurutzetik* lanean (2019b). Ipar Euskal Herriko azterketa interesgarria egiten du, halaber, Miren Artetxek bere tesian ISLn eta HEKN-n oinarrituta (2020). Zentsuetako datuetan oinarrituta, bestalde, Miquel Grosek lan hauek argitaratu ditu: *Recuperación del euskera en Navarra: un estudio sociolingüístico sobre la evolución del euskera en el último cuarto del siglo XX* (2007), *El euskera en la Comunidad Autónoma Vasca: una apuesta por la diversidad lingüística* (2009) eta “Reversing Language Shift Hegoaldean” (2010).

6. Irudia:

Hedadura zabaleko eragiketa demolinguistiko egonkorrak Euskal Herrian (1981-2021)

Iturria: egileak landua.

Oharra ()*: 2006. eta 2016. urteetan ez zen biztanleriaren estatistikarik egin Nafarroan. Zentsuen alorrean egin diren eragiketak eta txertatu izan diren galderak zehatz ikusteko, jo 4. eta 5. Tauletara.

Gai multzo jakin batzuen inguruko berariazko lanketak ere ez dira gutxi gurean. Sorta labur bat aipatzearren, Soziolinguistika Klusterrak sustatuta eta tartean euskal demolinguistikaren datuak ustiatuta eta interpretatuta, lan bana argitaratu zuten hiru soziolinguistak 2016. urtean: Iñaki Martínez de Lunak “Euskararen transmisioa eta gaitasuna eta aurrera begirako erronkak” artikulua (2016b), Xabier Erizek “Euskal herritarren portaera linguistikoaren motibo subjektiboen bilakaera (1991-2016), eta aurrera begirako bideak” artikulua (2016) eta Mikel Zalbidek “Mintzajardunaren egoera eta azken urteotako bilakaera. Aurrera begirako erronkak” artikulua (2016). Atzeritik ere egin izan da gure egoerari

buruzko irakurketarik euskal demolinguistikaren datuetan oinarrituta; tanke-
ra horretako lanen artean aurkitu ditugun berrienak Kadlec-enak dira (2020a;
2020b).

4.2.2 *Lehenengo adarra: Hego Euskal Herriko Zentsuak-HZ (1981-2021)*

1.3 puntuan ikusi dugun bezala, administrazioek egiten dituzten biztan-
leria zentsuen bidez, euren lurraldean bizi diren herritar guztien hainbat ezaug-
garri demografiko, ekonomiko, kultural eta sozial zehatz biltzen eta zenbatzen
dituzte. Ezaugarri horien artean hizkuntza-ezaugarriak bildu izan dituzte He-
goaldeko Zentsuek (HZ) azken 40 urteotan, 5. Taulan ikus daitekeen bezala.

Zentsuak, berez, hamar urtez behin egin izan dira Espainiako Estatuan.
Azkenak 1981., 1991., 2001., 2011. eta 2021. urteetakoak ditugu. Tarteko ur-
teetan, berriz, errolda berritzearekin batera, prozedura eta emaitza aldetik zen-
tsuekin parekagarriak diren “biztanleriaren estatistikak” egin izan dituzte EUS-
TATEk (1986, 1996, 2006 eta 2016an) eta NASTATEk (1986 eta 1996an). Irakur-
keta erraztearren, txosten honetan *zentsu* terminoa erabiliko dugu eragiketa esta-
tistiko horietaz guztiez aritzeko⁹⁷. Zentsuak egitearen ardura EUSTATi dagokio
EAEn eta NASTATi Nafarroan; bi kasuetan, Espainiako Estatistika Institutua-
rekin (INE) koordinatuta egiten dute lan.

Ipar Euskal Herriko zentsuak Frantziako Estatistika Institutuak (INSEE)
egiten ditu. Zentsuetan ez du inoiz txertatu euskararen egoerari buruzko galde-
rarik⁹⁸. Horregatik euskal demolinguistikaren adar honek lurralde-hutsune argia
du: ez dugu zentsu bidezko informaziorik Lapurdiko, Nafarroa Behereko eta
Zuberoako hiltunei buruz. Hegoaldera mugatuko da, hortaz, adar honen estaldura.

⁹⁷ Irizpide bera darabil, adibidez, EUSTATEk bere web orrian.

⁹⁸ Zentsuetan ez ezik, gainerako eragiketetan ere ez du INSEEk euskararen egoera ikertzeko
ohitura handirik. Guk dakigula, salbuespen bakarra dago, 1999ko erroldaren barruan hizkuntzen
inguruko galderak txertatu zituztenekoa *Enquête 1999 étude de l'histoire familiale* delakoan; bertan
frantsesa ez beste hizkuntzei buruzko hainbat datu eskuratu zen. Eragiketa horren testuingurua eta
Ipar Euskal Herrian nola gauzatu zen azaltzen digu Erramun Baxokek “Hizkuntz inkesta Frantziako
erroldan” artikuluan (1999). Akitaniari dagozkion emaitzak eta eragiketari buruzko metodozko
xehetasunak eskuragarri daude sarean (Cassan, Hérán eta Toulemon, 2000; Deguillaume eta Amrane,
2002).

4. Taula:
Hego Euskal Herrian egin izan diren zentsu eta biztanleriaren estatistikak,
administrazio-eremuaren arabera, 1981-2021

	1981	1986	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Eragiketa mota (Z=zentsua; BE=biztanleriaren estatistika; hutsik=eragiketarik ez)									
EAE	Z	BE	Z	BE	Z	BE	Z	BE	Z
Nafarroa G.	Z	BE	Z	BE	Z		Z		Z

Iturria: egileak landua.

Oharra: 1981eko zentsua Hegoalde osoan egin zen, taula honetan ageri den bezala; euskararen eza-gutzari buruzko galderak, ordea, EAEn soilik txertatu ziren. 2021. urteko Nafarroako zentsuetan ere ez ziren landu hizkuntzari buruzko galdera guztiak (5. Taulan zehaztasunak).

4.2.2.1 Hegoaldeko zentsuetan txertatu izan diren galderen ikuspegi orokorra; galderen formulazioen bilakaera eta alderagarritasuna

Euskararen egoera sozialari buruzko hainbat galdera txertatu izan dira Hego Euskal Herrian egindako zentsu eta biztanleria-estatistiketan. Zehazki, 5. Taulan ikus daitekeen bezala:

- Ezagutzari buruzko lau galdera labur egin izan dira (ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko gaitasunari buruzkoak), 1981etik hasita Araban, Bizkaian eta Gipuzkoan eta 1986tik aurrera Nafarroa Garaian.
- Ama-hizkuntza edo lehen-hizkuntzari buruzko galdera 1986 urtean txertatu zen lehen aldiz EAEn, eta bost urte geroago Nafarroa Garaian.
- Etxean erabiltzen den hizkuntzari buruzko galdera 1991ko zentsuan txertatu zen lehen aldiz Hegoaldeko lau herrialdeetako zentsuetan.

5. Taula:

Hego Euskal Herriko zentsuek euskararen inguruan txeratu izan dituzten galderak, urtez urte eta administrazio-eremuka, 1981-2021

	1981	1986	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Euskararen ezagutza (ulertu, hitz egin, irakurri, idatzi)									
EAE	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nafarroa G.		X	X	X	X		X		X
Lehen hizkuntza (edo ama-hizkuntza)									
EAE		X	X	X	X	X	X	X	X
Nafarroa G.			X		X		X		
Etxeko erabilerara									
EAE			X	X	X	X	X	X	X
Nafarroa G.			X		X		X		

Iturria: egileak landua.

Oharra: Nafarroa Garaiko 2021eko ezagutzari buruzko datuak ez dira zentsuetan landu, NASTATen “Biztanleriaren euskara-ezagutzaren araberako estatistika” eragiketan baizik.

Zentsuetan 1980. hamarkadatik aurrerako denbora-serieak osatzeko moduko informazio xehea dugu, hortaz, aipatu ditugun gaien inguruan. Tamalez, azken hamarraldietako aldikotasuna hautsi egin da 2021. urtean, urte horretako zentsuetan ez baita lehen hizkuntzari eta etxeko erabilerari buruzko informaziorik bildu Nafarroa Garaian.

Edizioz edizio 1981-2011 tarterako erabilitako galdesortak I. eranskinen bildu ditugu. Urtez urte eta eremu eremu (EAE batetik, Nafarroa Garaia batetik) galdera horiek nola egin izan diren aztertuta ikusi dugu galderen formulazioak ez datozela beti bat, eta egon izan direla alde txiki batzuk: batzuetan galderak laburrago egin izan dira, beste batzuetan azalpen luzeagoekin; galdesortan izan duten tokia ere ez da beti berbera izan... Dena den, alde horiek ez dira handiak. Orokorrean, formulazio berriek hobetu egin dituzte aurrekoak, gero eta ulergarriago eta errazago bihurtu dituzte galderak, baina edukietan aldaketa esanguratsurik txertatu gabe. Kontsultatu ditugun estatistika erakundeetako arduradun teknikoek diote aldaketa horiek ez dutela eragin aipagarriarik izan herriarren erantzunetan.

Galderak egiteko moduari dagokionez, hortaz, bateragarria da esku artean dugun seriea. Ez baitirudi galderak egiteko moduetan ageri diren alde txiki ho-

riek emaitzetan alboratze nabarmenik eragingo zutenik. Beraz, galderen enuntziatuei dagokienez, serie homogeneo eta alderagarri gisa landu daitezke datuok.

4.2.2.2 Metodologia-aldaketa adierazgarria 2011tik aurrerako zentsuetan

Tradizionalki, zentsuetan herrialde bateko biztanle guzti-guztiei buruzko informazioa eskuratzen zen banaka-banaka, familia bakoitzari idatzizko galdetegia eginez, etxean bizi diren pertsona guztien ezaugarriei buruz galdetuta. Horrela izan da Hegoaldean eta Espainiako Estatuan ere 2011ko zentsua arte: inkesta autoaplikatu bat helarazi izan da etxebizitza guztietara. Urte horretan, ordea, errotik aldatu zen prozedura, bai EAEn eta baita Nafarroa Garaian ere: batetik, EAEn biztanleriaren % 10ek osatzen zuten lagin oso zabalari inkesta demografiko bat egin zitzaion, “Encuesta de Características Esenciales de la Población y las Viviendas” izenekoa (INE-Subdirección General de Estadísticas Sociodemográficas, 2020); bestetik, EUSTATEk aldagai aske gisa hizkuntzari buruzko informazioa bildu izan duen beste inkesta batzuetako informazioa ere baliatu zen; azkenik, aurrekoez gain, administrazioak bere esku dituen hainbat erregistro administratibotako informazioa erabili zen EAEko herritar bakoitzaren zentsuko datuak eguneratzeko⁹⁹. Euskarari buruzko galderen erantzunak esleitzeko, honako erregistro hauek darabiltza, besteak beste: hizkuntzen inguruko titulazioei buruzko erregistroak, ikasleen hezkuntza maileri buruzkoak, helduen euskalduntze-alfabetatzeari buruzkoak, herritarren administrazioarekiko harreman-hizkuntzari buruzkoak, eta abar. Inkesta handia eta erregistroetako informazioa, bi iturri horiek uztartuz kalkulatzeko dira zentsu berrian emaitzak. Erregistroetan oinarrituta zer-nolako lanketa zehatza egin izan duten eta inkesta zabalaren emaitzekin nola uztartu duten, ordea, ez du argitaratu EUSTATEk. Nafarroa Garaian prozedura xumeagoa erabili zuten 2011n: lagin oso zabal bati egin zitzaion inkesta (n=85.567), eta ondoren emaitzak bertako biztanleria osora estrapolatu zituzten.

2021eko zentsuak ere prozedura horri jarraituz egin dira (INE-Subdirección General de Estadísticas Sociodemográficas, 2019). Eta, bitarteko horiekin landu du EUSTATEk 2021eko hizkuntzari buruzko informazioa; NASTATEk

⁹⁹ “Mistotzat” jotzen du EUSTATEk berak 2011ko zentsua egiteko erabili zuen metodologia, datuen jatorriari jarraiki (EUSTAT, 2021b):

Eustateko Biztanleen Erregistroa oinarritzat hartuta, laginetako informazioa eta administrazio iturri ezberdinak konbinatzen baitira. Azken emaitzak lortzen dira administrazio-jatorriko informazioa, estatistikoa, sartuz, baita galdeketa berezi bat ere (EINaren Biztanleen Zentsua). Zentsu hori osatu zen Biztanleen inkesta baten bidez, bizilagunen %10 inguru hartzen zuen lagina erabiltzen zuena; eta horren banaketa gauzatu da udalerrietako biztanleen kopurua kontuan hartuz. Zehazki, zentsua zehatza izango da 200 biztanle baino gutxiagoko udalerrietan eta ia zehatza 500 biztanle baino gutxiagokoetan (%70eko laginaren zatikia).

“Biztanleriaren euskara-ezagutzaren arabeko estatistika” eragiketan landu ditu ezagutzari buruzko datuak eta ez ditu landu lehen hizkuntzari eta etxeko erabilerari buruzkoak. Zentsuko arduradun teknikoek ziurtatzen dute 2011n txertatu zituzten metodozko aldaketa adierazgarriek ez dutela hausten ordura arteko denbora-seriea. Hots, prozedura berriaren bidez lortzen diren emaitzak eta “betiko moduan” eginda lortzen zirenak oso antzekoak direla. Guk egin ditugun azterketetan ez dugu aurkitu ikuspegi horren aurkako zantzurik.

4.2.2.3 Argitalpenak

EUSTATEk garai batean hainbat liburukiz osatutako liburu multzoetan argitaratzen zituen zentsuen emaitzak. Egun, web bidez kontsultatu daitezke 1981etik aurrerako hizkuntzari buruzko galderen emaitzak (EUSTAT, 2021a). EUSTATEk berak argitaratzen dituen datuez gain, Mapa Soziolinguistikoa deritzon eragiketa egiten du Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak, EUSTATEN zentsuetako datuak oinarri hartuta, ustiapenerako irizpide eta prozedura propioak landuta. 6. Taulan jaso ditugu orain arte argitaratu diren Mapa Soziolinguistikoko guztien erreferentziak. Zerrenda horretan kokatu dugu, halaber, mapa horien aurrekaritzat har dezakegun lehenengo zentsuko emaitzak aurkeztu zituen Atlas, Eusko Jaurlaritzako lehendakariaren Prospekzio Soziologikoen Kabineteak egina.

6. Taula:
EAE-n 1981-2016 bitartean egin dituzten zentsuetako galdera linguistikoek
emaitzak biltzen dituzten Atlas eta Mapa Soziolinguistikokoak

Urtea	Argitalpen nagusia:
1981	<i>Atlas lingüístico Vasco (Ruiz Olabuénaga, 1984).</i>
1986	<i>Soziolinguistikazko mapa. 1986. urteko erroldaren arabeko Euskal Autonomi Elkarteko azterketa demolinguistikoa (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989).</i>
1991	<i>II. Soziolinguistikazko mapa (Kultura Saila, 1997).</i> <i>II. Soziolinguistikazko mapa (2. alea) (EUSTAT eta Kultura Saila, 1998).</i>
1996	<i>II. Soziolinguistikazko mapa (3. alea) (EUSTAT eta Kultura Saila, 1999).</i>
2001	<i>III. Mapa Soziolinguistikoa, 2001 (Kultura Saila, 2005).</i>
2006	<i>IV. Mapa Soziolinguistikoa, 2006 (Kultura Saila, 2009).</i>
2011	<i>V. Mapa Soziolinguistikoa, 2011 (Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014).</i>
2016	<i>VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020).</i>

Iturria: egileak landua.

Nafarroako zentsuetako emaitzen argitalpenak ez du irizpide eta aldizkakotasun argirik izan azken hamarkadotan. Gaur egun emaitza orokor batzuk NASTATen webgunean daude (NASTAT, 2021b). Horretaz gain, 7. Taulan bildu ditugu Nafarroako zentsuko informazioa ustatuz Nafarroako Gobernuak edo bertako erakunderen batek argitaratu izan dituzten argitalpenak.

Nafarroako zein EAEko zentsuetako hainbat emaitza, bestalde, Euskararen Adierazle Sistemaren webgunean ere ikus daitezke (Eusko Jaurlaritza-Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2021).

7. Taula:

Nafarroan 1986-2011 bitartean egin dituzten zentsuetako galdera
linguistikoen emaitzak biltzen dituzten argitalpenak

1986	<i>Distribución de la población navarra según el nivel de euskara: (padrones municipales de habitantes al 1-4-86) (Gobierno de Navarra-Departamento de Economía y Hacienda., 1988).</i>
1991	<i>Euskara Nafarroan: 1991ko biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuaren datu soziolinguistikoak (Zabaleta eta Dirección General de Política Lingüística., 1995). Nafarroako Mapa Soziolinguistikoa, 1991: biztanleria euskaldunaren dinamika eta bilakaera (Zabaleta, 1997).</i>
1996	<i>Nafarroako populazioaren estatistika, 1996 Populazioaren banaketa euskararen ezagutzari buruz (Instituto de Estadística de Navarra., 1999).</i>
2011	<i>Nafarroako Mapa Soziolinguistikoa, 2011 (Nafarroako Gobernua, d.g.).</i>

Iturria: egileak landua.

4.2.3 Bigarren adarra: Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketak (1989-2021)

Ziurrenik euskal demolinguistikaren eragiketa bereziena dugu HEKN, ez delako oinarritzen demolinguistikaren metodologiarik ohikoenean, inkestan ale-gia. HEKNk kaleko espazio irekietan gertatzen diren elkarrizketetan hizkuntza bakoitzak zer-nolako proportzio betetzen duen aztertzen du, eta nazioarteko demolinguistikan ere adi begiratzen zaio eragiketa *ezberdin* horri. Eragiketaren zuzendari Olatz Altunaren hitzetan (2002: 31):

Kale Neurketan jasotako datuek zera adierazten dute; neurketa egin den tokian eta unean (egunean eta orduan) zenbat lagun ari den euskaraz (edo erdaraz) hitz egiten. Hau da, zenbat hitz egiten den euskaraz une eta leku horretan.

Informazioa behaketa bidez jasotzen da, eta hori da eragiketa horren berezitasun nagusia. Horretarako, Iñaki Larrañagak eta SIADECOK bere garaian asmatutako metodologian oinarritzen da HEKN. Behaketak eta inkesten bidez jasotako datuen arteko ezberdintasuna honela azaldu zuen Larrañaga berak

Gipuzkoan SIADECOk egindako neurketaren emaitzak aurkezterakoan (1985: 368):

Lan hau nolabait berria eta orain arte egindakoen ezberdina dela esan beharra dago. (...) Gaiaren aldetik aztertu nahi dena euskararen erabilpen erreala edo efektiboa delako. Orain arteko lanetan (biztanleen zentsua, inkestak, etab.-etan), jendearen erantzunak jasotzen dira, jendeak esandakoa, alegia. Oraingo hontan, berriaz, jendearen jokaera edo konportamendu errealak jaso nahi dira. Jendeak esaten duena ez baizik jendeak egiten duena.

Zehazki, behaketa sistematiko ez parte-hartzailatzat jo dezakegu HEKN-k darabilen teknika. Euskal Herri osoan Euskal Kulturaren Batzarreak (EKBk) egin zuen lehen aldiz, 1989. urtean. Ordutik hona, zortzi datu-bilketa egin dira guztira: EKBk berak bultzatuta egin ziren 1989, 1993 eta 1997koak, SEI elkar-tearen eskutik egin zen 2001ekoa, eta Soziolinguistika Klusterraren gidaritzapean egin dira azkeneko laurak, 2006, 2011, 2016 eta 2021ekoak.

Honela laburbil dezakegu HEKN-ren lan-prozedura, eragiketari buruzko dokumentazio teknikoari jaramon eginez (Altuna, 2002b, 2007; Yurramendi eta Altuna, 2009; Altuna eta Basurto, 2012, 2013; Altuna eta Urla, 2013; Altuna *et al.*, 2022): talde teknikoak aurrez finkatu dituen ibilbideen arabera zabaltzen dira behatzaileak kaleetan eta plazetan, ikusmena eta entzumena fintzen dituzte, eta pazientziaz jasotzen dituzte taldeka dauden edo doazen pertsonen ezaugarriak eta zein hizkuntzatan ari diren. Zehazki, talde bakoitzeko parte-hartzaile bakoitzaren sexua eta adin-taldea jasoko dute. Horrekin batera, esan bezala, talde horretan zein hizkuntza darabilten jasoko dute, eta mintzatzen ari den pertsonak darabilen hizkuntza esleituko zaie taldeko kide guztiei. Taldea hizkuntza bat baino gehiago erabiltzen ari bada, zein hizkuntza nagusitzen den jasotzen da. Informazio hori guztia jasoko du behatzaileak aldeztatik aurretik prestatutako orrietan edo *smartphonerako* aplikazioan. Behatu dituzten subjektuekin ez dira harremanetan jarriko eta ez diete ezer ere galdetuko. Informazio-bilketa ikertzaileek aldeztatik aurretik zehatz finkatutako udalerri, ibilbide, egun eta ordu-tarte jakinetan egiten da. Orain arte egin izan diren HEKNetan milaka hiztun askori buruzko informazioa eskuratu izan da era sistematiko horretan. Metodologiaren atalean zehatzago ikusiko dugun bezala, 1989-2018 bitartean 907 neurketa egin dira eta 2.573.142 hiztunen portaerak behatu, *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018* fitxategian jasotako informazioaren arabera (ikus laginen kopuruak 89. Taulan). 2021eko VIII. eta oraingoz azken edizioan, bestalde, 603.497 solaskide behatu ziren 145 udalerri eta 215.396 elkarriketatan (Altuna *et al.*, 2022: 14).

Informazio-bilketarako espazio eta denborak (egun eta ordu-tarteak) aldeztatik diseinatzen ditu ikerketa-taldeak, jaso beharreko informazioaren adierazgarritasuna bilatuz. Ondoren, landa-lanean lurraldeka bildutako datuak

haztatu egiten dira unibertsoaren proportzioetara ekarrita. Horretaz gain, eta Euskal Herriko, herrialdeetako eta eskualdeetako datuak sortzeari begira, kale-erabileran maila jakin bat esleitzen zaie zuzenean neurtu ez diren udalerriei. Horretarako, udalerri guztien kokapen geografikoa eta bertako zentsuko datuetatik hartutako ezagutza-tipologia aintzat hartuta, hainbat udalerri-tipologia edo estratu definitzen dira. Eta neurtu ez diren udalerriei euren estratuan neurtutako udalerrien batez besteko erabilera-datua esleitzen zaie¹⁰⁰. Azkenik, zuzenean behatutako udalerrien datuak eta neurtu gabekoak datu esleituak haztatu egiten dira udalerri bakoitzak duen hiztun kopuruaren arabera, eta horrela kalkulatzeko dira eskualde, herrialde, administrazio-eremu eta Euskal Herri mailako datu orokorrak. HEKN-n, oro har, lurralde mailakoaz gain, ez da bestelako haztake-tarik egiten, sexuaren edo adinaren arabera adibidez. Horrek ondorioak ditu eragiketa honek eskaintzen dituen datuen eta beste iturrietako arteko alderagarritasunean, metodologia-ataleko 10.4 puntuan azalduko dugun bezala.

8. Taula:

Euskal Herrian 1989-2016 bitartean egin dituzten Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketa orokorren emaitzen argitalpen nagusiak

Urtea- Erakundea	'Bat' aldizkariaren zein zenbakitan argitaratu diren	Emaitzen aurkezpen-artikulu nagusia
1989-EKB	Bat 3-4	"Euskararen kale-erabilpenaren neurketa 10.000 biztanletik gorako herrietan" (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991)
1993-EKB	Bat 13-14	"Euskararen kale erabilpena Euskal Herrian: EKBren neurketaren emaitzak" (Iñigo, 1994)
1997-EKB	Bat 28	"Euskararen kale erabilpena Euskal Herrian" (Altuna, 1998)
2001-SEI	Bat 43	"Erabileraren IV Kale Neurketa. Emaitzen azterketa" (Altuna, 2002)
2006-SLK	Bat 64	"Euskal Herriko kale erabileraren neurketa: Ikerketaren nondik norakoak" (Altuna, 2007) "2006ko hizkuntzen kale-erabileraren neurketa: aurreikuspenak eta emaitzak" (Amonarriz, 2007)
2011-SLK	Bat 84	"Hizkuntzen Kale-erabileraren VI. Neurketa, 2011. Emaitza nagusiak" (Altuna et al., 2012)
2016-SLK	Bat 106	Hizkuntza erabileraren kale-neurketa. Euskal Herria, 2016 (Soziolinguistika Klusterra, 2017)
2021-SLK		Hizkuntzen erabileraren kale neurketa, Euskal Herria 2021. Emaitzen laburpen txostena (Altuna et al., 2022)

Iturria: egileak landua.

¹⁰⁰ Horretarako, aintzat hartzen da neurtu ez diren udalerri horiek sexuaren eta adinaren arabera zer-nolako osaera duten.

Esan beharrik ez dago, bestalde, eragiketa honek ez dituela neurtzen kalez kanpo gerta daitezkeen beste hizkuntza-erabilerak. Ez du jasotzen, bestalde, behatu dituen solaskideen arteko harremanaren izaeraren berri (senideak diren, lagunak, lankideak...). Horiek horrela, errealitatearen alderdi jakin bat besterik ez du biltzen HEKN-k. Horretan, euskal demolinguiistikako gainerako adar nagusiak baino iturri mugatuagoa da. Baina gainerako eragiketen aldean, badu berezitasun bat informazioa biltzeko erabiltzen den metodologiaren ondorioz: datu behatuak dira, ez datu aitortuak. Subjektuek egiten dutena jasotzen du HEKN-k eta ez subjektuek egiten dutela esaten dutena. Alde horretatik, euskal demolinguiistikan baliozkotasunik handiena duen eragiketa dela esan dezakegu, baliozkotasuna “irudikatzen saiatzen den egoeraz egiazki irudikatzen duen maila gisa” definituta (Etxeberria, 2011: 25). Baliozkotasunak, izan ere, “neurketarako erabiltzen den tresnaren eta neurtu nahi den kontzeptu edo dimentsioaren arteko loturarekin zerikusia du” (Juaristi, 2003: 61). Eta ikergaia hizkuntzen erabilera denean, behaketak erabilera bere horretan jasotzen duenez, baliozkotasun handia duela esan dezakegu, inkestan oinarritutako datu-bilketek baino handiagoa.

Dena den, pentsatzekoa da lurralde bateko biztanleriak kalean egiten duen *benetako* erabilera ere ez dela % 100ean bat etorriko behatutakoarekin. Izan ere, alde batetik, behaketa-unean aztertu den eremuan dauden baina berez bertan bizi ez diren hiztunen gaia aipatu behar da; hiztun horien portaerak ere zenbatu egingo baititu HEKN-k, eta distortsio bat sortuko du nahitaez. Bestetik, ez dakigu kalean ibiltzeko ohitura guztiz homogeneoa ote den gizartean, eta zehazki ez dakigu euskaldunek erdaldunek baino joera handiagoa edo txikiagoa duten horretarako; eta ez dakigu, aldeak egotekotan, zein norabidetan eta zein neurritakoak izango diren. Etorkizuneko ikerketek argitu beharko lituzkete alderdi horiek. Bitartean, printzipioz ontzat joko dugu behatutako datuak ez direla asko urrunduko *benetakoetatik*; ez, behintzat, inkesta bidez jasotako datuak bezainbeste.

HEKN-ren emaitzak *Bat Soziolinguiistika Aldizkarian* argitaratu izan dira nagusiki. 8. Taulan, edizio bakoitzeko emaitza nagusiak zein artikulutan edo argitalpenetan plazaratu diren aurkeztu dugu. Urte askotan, artikulua nagusi hori ez ezik, artikulua gehigarriak ere argitaratu izan dira *Bat* aldizkarian ikerketaren emaitzen alderdi jakinekin, hala nola herrialdekako irakurketa eginez, adinkakoa, generoaren arabera, eta abar.

4.2.4 Hirugarren adarra: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguiistikoa (1991-2021)

Hirugarren adarra Inkesta Soziolinguiistikoa dugu. Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak bultzatuta, 1991. urtetik aurrera bost urtetik behin egin izan da Euskal Herri osoan. Euskal Herriko gainerako eremu-etuak erakundeek ere lankidetzan parte hartu izan dute inkestaren hainbat ediziotan. Ipar Euskal Herriko parte-hartzea izan da 1996tik aurrerako inkes-

ta guztietan: Euskal Kultur Erakundearen eskutik 1996ko inkestan, Hizkuntza Kontseiluaren bidez 2001ekoan, eta Euskararen Erakunde Publikoarekin 2006-2021 bitartekoetan. Nafarroako Gobernuak, berriz, 1996ko, 2016ko eta 2021eko inkestetan parte hartu izan du.

Inkesta Soziolinguistikoa luze eta zabal galdetzen zaio 16 urtetik gorako herritarren lagin adierazgarri bati hizkuntzen egoera soziala gurean zertan den jakiteko funtsezkoak diren hainbat eta hainbat gairen inguruan: lehen hizkuntza, hizkuntza-gaitasuna, inguruko harreman-sarea osatzen duten lagunak euskaldunak ote diren edo ez, hizkuntza bat edo beste erabiltzeko ohitura mintzakide eta espazio jakin batzuetan, hizkuntzei buruzko iritzi eta jarrerak... Aztertzen dituen gaien ugaritasuna dela eta, hauxe da euskal demolinguistikako eragiketen artean ikuspegi osoena eskain dezakeena eta aldagaien arteko harremana aztertu nahi denean iturririk aberatsena.

9. Taulan ikus daitekeen bezala, lagin handiak erabili izan ditu ISLk edizio guztietan; ondorioz, akats-tarte txikiak ditugu eta informazioak adierazgarritasun handia du. Lagin handi horiek modua ematen dute behar adinako azpilaginak edukitzeko lurralde-eremu nagusi, adin-talde eta aldagai askeetarako. Lagina osatzerakoan, elkarrizketatuen artean euskaldunen alorrari proportzionalki egokituko litzaiokeen baino pisu handiagoa ematen zaio ISLn; hartara, azpilagin handiagoak eduki ahal izateko euskaldunen errealitatea aztertzerakoan. Ondoren, jakina, emaitza orokorrak aurkezteko orduan datuak haztatu egiten dira uni-bertsoan sail bakoitzak duen pisu errearen arabera.

9. Taula:

Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoen unibertsoak, laginak eta akats-tarteak,
administrazio-eremu eta herrialdeka, 1991-2016.

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
UNIBERTSOAK (16 URTETIK GORAKO BIZTANLERIA):						
EUSKAL HERRIA	2.371.078	2.428.095	2.497.016	2.589.629	2.648.997	2.647.422
Euskal Autonomia Erkidegoa	1.741.470	1.778.490	1.806.690	1.850.456	1.873.498	1.864.380
Araba	221.653	233.999	247.850	260.967	272.064	273.086
Bizkaia	956.690	971.867	979.040	994.926	999.228	986.155
Gipuzkoa	561.127	572.624	579.800	594.583	602.206	605.139
Nafarroako Foru Komunitatea	420.712	437.213	468.746	508.961	537.139	533.802
Iparr Euskal Herria	208.897	212.392	221.580	230.212	238.360	249.441
Lapurdia	170.875	180.695	189.602	197.396	205.778	216.764
Nafarroa Beherea-Zuberoa	38.021	31.697	31.978	32.816	32.582	32.676
LAGINAK:						
EUSKAL HERRIA	5.011	6.359	6.821	7.185	7.927	8.218
Euskal Autonomia Erkidegoa	2.821	3.495	3.600	3.599	4.200	4.200
Araba	227	778	760	749	819	820
Bizkaia	1.354	1.398	1.496	1.510	1.744	1.770
Gipuzkoa	1.240	1.319	1.344	1.340	1.637	1.610
Nafarroako Foru Komunitatea	1.273	1.464	1.504	1.587	1.727	2.018
Iparr Euskal Herria	917	1.400	1.717	1.999	2.000	2.000
Lapurdia	593	900	1.176	1.500	1.500	1.500
Nafarroa Beherea-Zuberoa	324	500	541	499	500	500
AKATS TARTEAK p=q=%50 denerako eta %95,5eko konfidantza-mailan (erabateko ausazko laginketari egozgarriak):						
EUSKAL HERRIA	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1
Euskal Autonomia Erkidegoa	1,9	1,7	1,7	1,7	1,5	1,5
Araba	6,6	3,6	3,6	3,6	3,5	3,5
Bizkaia	2,7	2,7	2,6	2,6	2,4	2,4
Gipuzkoa	2,8	2,8	2,7	2,7	2,5	2,5
Nafarroako Foru Komunitatea	2,8	2,6	2,6	2,5	2,4	2,2
Iparr Euskal Herria	3,3	2,7	2,4	2,2	2,2	2,2
Lapurdia	4,1	3,3	2,9	2,6	2,6	2,6
Nafarroa Beherea-Zuberoa	5,5	4,4	4,3	4,4	4,4	4,4

Iturria: egileak landua, *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoen datu-basea (1991-2016)*. *Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza* fitxategiko informazioan oinarrituta.

Oharra: akats-tarte horiek laginketa-prozedurak guztiz ausazkoak izan balira bezala kalkulatu dira. Badakigu, laginketa egiterakoan, laginketa ez dela guztiz proportzionala izan lurralde-eremuak eta elkarrizketatuen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta. Horregatik, taula honetako akats-tarteak ez datoz beti bat ISLko hainbat argitalpenetan argitaratu direnekin: akats-tarteak hemen baino apur bat handiagoak dira gehienetan. Hala ere, aldea, gehienez ere, hamarreko gutxi batzuetakoa da.

Informazioa biltzeko erabili den teknikari dagokionez, aldaketa adierazgarri bat izan da inkestaren ibilbidean. Lehenengo hiru inkestak (1991-2001 bitartekoak) etxeetan aurrez aurre egindako elkarrizketen bidez egin ziren. 2006. urtetik aurrera, berriz, telefono bidez egin izan dira inkestak. Telefonozko eredu-ara pasatzeak galdetegia eta jasotako aldagai multzoa laburtzea ekarri zuen halabeharrez. Dena den, eragiketaren arduradun teknikoek diote informazioa biltzeko teknikan egindako aldaketa horrek ez duela eraginik izan emaitzetan eta, hortaz, inkesta guztiek osatzen duten denbora-seriea guztiz homogeneoa dela. Datuak aztertutakoan guk ez dugu aurkitu ikuspegi hori auzitan jar dezakeen aztarnarik.

Lehen sei inkestetako emaitzak beste hainbeste liburutan argitaratu izan dituzte, 10. Taulan ikus daitekeen bezala. 2021eko inkestaren emaitzak ez dira oraindik argitaratu.

10. Taula:

Euskal Herrian 1991-2016 bitartean egin dituzten Inkesta Soziolinguistikoen emaitzen argitalpenak

Urtea	Argitalpena:
1991	<i>Euskararen Jarraipena (Aizpurua, 1995).</i>
1996	<i>Euskal Herriko Soziolinguistikazko Inkesta 1996. Euskararen Jarraipena II (Eusko Jaurlaritza et al., 1997).</i>
2001	<i>Euskal Herriko Soziolinguistikazko Inkesta 2001. Euskararen Jarraipena III (Eusko Jaurlaritza, 2003).</i>
2006	<i>IV. Inkesta Soziolinguistikoa. 2006: Euskal Autonomia Erkidegoa, Iparraldea, Nafarroa, Euskal Herria (Eusko Jaurlaritza, 2008).</i>
2011	<i>V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011 (Eusko Jaurlaritza, 2013).</i>
2016	<i>VI. Inkesta Soziolinguistikoa 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019).</i>

Iturria: egileak landua.

4.2.5 *Laugarren adarra: haur eta nerabeen erabilerari buruzko zentsu-izaerako eragiketak (Arrue eta Izaskun Arrue egitasmoak) 2011-2021*

Gainerako adarrak baino berriagoa da laugarrena. EAEko haur eta nerabeen hizkuntza-errealitatean sakontzeko *Arrue* proiektua Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak eta Soziolinguistika Klusterrak jarri zuten abian, 2003an, eta hurrengo urteetan gaiaren inguruko hainbat lan egin zituzten. 2011. urteko *Arruen*, ISEI-IVEIrekin elkarlanean, ordura arteko ikerketa-ildoak birdimensioatuko zuen funtsezko aldaketa gertatu zen. Ordura arte lagin baten bidez jasotzen zen informazioa; urte horretan, bi ikasmailatako ikasle guztiei egin zitzaizen inkesta, eta horrekin zentsu-izaera lortu zuen eragiketak. Edizio horretan, zehazki, Ebaluazio Diagnostikoarekin batera, ikasleei egiten zaien galdera-sortan hizkuntzari buruzko galdera multzo bat txertatu zen. Hortik aurrera, bi urtez behin EAEko ikastetxe publiko eta itunpeko guztietako Lehen Hezkuntzako

4. mailako eta Bigarren Hezkuntzako 2. mailako ikasle guztiei buruzko informazioa eskuratzen duen zentsu erako eragiketa gisa finkatu da *Arrue* proiektua¹⁰¹.

Nafarroari dagokionez, *Izaskun Arrue* proiektuaren barruan, 2019ko otsailan, Nafarroako Gobernuko Hezkuntza Departamenduaren Ebaluazio Diagnostikoaren bidez, lehen aldiz jaso dira Nafarroako LH4ko eta DBH2ko A eta D ereduak ikasle guztien eskola-giroko hizkuntza-portaerei buruzko datuak. Euskarabidea-Euskararen Nafar Institutuaren enkarguz Soziolinguistika Klusterrak aztertu ditu horrela bildutako datuak. Datu horiek alderagarriak dira EAEko *Arrue*koekin. Ikusteko datu zenbateko maiztasunez egingo den eragiketa hori.

Esan dezagun, azkenik, antzeko eragiketarik ez dela egin izan Ipar Euskal Herrian. Horregatik, euskal demolinguistikaren adar honek lurralde-hutsune hori izango du oraingoz, eta Hegoaldera mugatuko du, hortaz, estaldura.

Laugarren adar honek euskal demolinguistikak zuen hutsune nabarmen bat betetzen du Hegoalderako: haur eta nerabeei buruzko informazio demolinguistikoa eskuratzea, zentsuko aldagaiez haratago.

11. Taulan orain arteko *Arrue* ikerketen emaitzen argitalpen nagusiak txertatu ditugu; *Izaskun Arrue* egitasmoa emaitzen txostenik ez da oraindik argitaratu; ikerketa horren hainbat emaitza EASen daude eskuragai (Eusko Jaurlaritzak-Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2022).

11. Taula:

EAE-n 2011-2019 bitartean egin dituzten *Arrue* ikerketen emaitzen argitalpen nagusiak

2011	<i>Ikasleak hiztun: 2011ko Arrue proiektua. Ikerketaren emaitza, adituen iritzi-azalpenak (Martínez de Luna et al., 2013)</i>
2013	<i>Arrue ikerketa: EAEko haur eta nerabeen euskararen erabilera eskola giroan, 2013 (Martínez de Luna et al., 2015) [Argitaratu gabea]</i>
2015	<i>EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola-giroan (2011-2015). Arrue proiektua; txosten exekutiboa (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2018)</i>
2017	<i>EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola giroan, 2011-2017. Txosten exekutiboa (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2020a)</i>
2019	Argitaratu gabea.

Iturria: egileak landua.

¹⁰¹ Zentsu-izaera hori bertan jasotako aldagai askori dagokie, ez ordea guzti-guztiei: “Ebaluazio Diagnostikoa proban ikasleei egiten zaien galderen kopurua arindu nahian, 2015ean lehen aldiz egin zen moduan, 2017an ere, azterketa honetan baliatu diren aldagai aske batzuei buruzko informazioa ez da inkesta bete duten ikasle guztien galdetegietatik jaso, ikasleen heren batek osaturiko laginaren bitartez baizik. Lagin hori modu erabat adierazgarrian hautatu da, ikasgela bakoitzean ausaz ikasleen heren bat hautatuz. Modu horretan unibertso osoaren azterketarako erabat baliagarria den lagina lortu da, bai kopuruz eta bai ikastetxe eta ikasgela guztien errealitatea jasotze aldetik” (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2019: 60).

4.2.6 Azterketa demolinguistikorako baliagarriak diren beste hainbat eragiketa

Aipatu ditugun lau adar nagusietatik kanpo, egin izan dira eta egiten dira gurean demolinguistikaren ikuspegitik garrantzitsuak diren beste hainbat ikerketa. Ez da gure helburua, jakina, egin diren ikerketa demolinguistiko guztien zerrenda xehea egitea. Hala ere, ezinbestean aipatu beharra dugu Nafarroako Gobernuak 1993., 2003., 2008., 2013. eta 2018. urteetan egin zituen inkesta soziolinguistikoak. Inkesta horietan erabilitako galdera eta sailkapenetan erabateko jarraikortasunik ez dagoen arren, datu jakingarriak aurki ditzakegu ikerketa-lan horietan (Vilches eta Cosin, 1995; Gobierno de Navarra, 2004; Euskarabidea-Euskararen Nafar Institutua, 2009; Euskarabidea-Euskararen Nafar Institutua, 2014). Tanke-ra horretako azken lana 2018koa da. *Gizarte eta Bizi Baldintzen gaineko Inkestan* oinarrituta, inkesta soziolinguistiko batean ohikoak diren aldagaiei buruzko informazioa argitaratu dute *Nafarroako datu soziolinguistikoak 2018* lanean (Nafarroako Gobernua-Euskarabidea, 2020). Bertan, denbora-serieak eraikitzen dira, Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoan Nafarroari buruz biltzen diren datuekin alderaketak eginez.

Badira gurean, bestalde, demolinguistikarako interesgarriak diren beste hainbat iturri estatistiko ere. EAEkoetara mugatuz, honako hauek aipa ditzakegu: inkesta demografikoa, eskola-jardueraren estatistikak, Unibertsitate estatistika, HABEren datuak, lan merkatuaren zentsua, eta abar. Eragiketa horietako gehienek hainbat datu eskuragarri daude *Euskararen Adierazle Sisteman* (Eusko Jaurlaritza-Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2022). Administrazioak sortzen dituen estatistikez gain, aipagarria da, bestalde, CIES etxeak EAEn eta Nafarroan 1984. urtetik aurrera etenik gabe hedabideen kontsumoari buruz urtero bi olaturtan egiten duen *Audiencia General de Medios-Komunikabideetako Entzulegoaren Ikerketa*, non euskarazko hedabideen kontsumoaren berri jaso dezakegun.

4.2.7 Lau adarren alderaketa; iturri bakoitzaren indarguneak eta mugak

Euskal demolinguistikaren lau adar nagusiak aurkeztu ondoren, osotasunezko ikuspegiaren bila, saia gaitezen eragiketa horietako bakoitzaren indargune eta muga nagusiak zehazten.

Hegoaldeko Zentsuak (HZ):

Indargune nagusiak: - Hegoaldeko hiztun guztiak hartzen ditu aintzat (haurrak barne). - Denbora-serie luzea dugu dagoeneko. Horrek aukera eskaintzen du bilakaerak sendo aztertzen hasteko. - Zentsu erako eragiketa izanik, lurraldeko desagregazioa erabatekoa izateko aukera ematen du. Horrela, gainerako eragiketa gehienek ez bezala, udalerri mailako informazioa lantzeko aukera uzten du Hegoaldeko udalerri guztietarako. Eta baita, printzipioz, udalerriz azpiko informazioa lantzeko aukera ere. - Aurrekoaren harira, zentsuan jasotzen diren aldagai linguistikoen eta gainerako aldagai demografiko, sozial, ekonomiko, eta abarren arteko gurutzaketa mugagabeak egiteko aukera ematen du.	Mugak: - Ez du ematen Euskal Herri osorako informaziorik; Hegoaldera mugatzen da. - Inkestan oinarritzen denez, alboratze posibleak egon daitezke jasotzen diren erantzunen eta errealitatearen artean. Kasu honetan, gainera, arrisku hori bereziki handia da, pertsona bakarra izaten baita etxeko pertsona guztien ezaugarriei buruzko informatzailea.

Hizkuntzen Erabilaren Kale Neurketa (HEKN):

Indargune nagusiak: - Euskal Herri osoa hartzen du aintzat. - Hiztun guztiak hartzen ditu aintzat (haurrak barne). - Denbora-serie luzea dugu dagoeneko. Horrek aukera eskaintzen du bilakaerak sendo aztertzen hasteko. - Inkestetan oinarritzen diren ikerketetan ez bezala, HEKN-ren ikerketa-teknikak (behaketak) portaera errealak jasotzeko aukera ematen du. Horrela, subjektuen hautematearen galbahetik pasatu gabeko datuak eskuratzen dizkigu HEKNk. Horregatik, euskal demolinguistikako adarren artean baliozkotasunik handiena duen eragiketa dela esan dezakegu. - Laginaren neurri izugarri handiak ere (gizarte-zientzietan ezohikoa da horren lagin handia izatea) sendotasuna ematen die emaitzei. Eta zentsuen eta <i>Arrue</i> egitasmoen mailara iritsi gabe, lurraldekako xehetasunetan aukera handiak eskaini ditzake.	Mugak: - Mugatua da eragiketa honen ikergaia: kalean egiten den hizkuntzen erabilera bakarrik jasotzen du, eta aldagai gutxi batzuen araberako aldakortasuna aztertzeko aukera ematen du. - Euskal Herriko neurketan, udalerri gehienetarako ez da eskuratzen erabilera-datu adierazgarria.

Inkesta Soziolinguistikoa (ISL):

Indargune nagusiak: • Euskal Herri osoa hartzen du aintzat. • Denbora-serie luzea dugu dagoeneko. Horrek aukera eskaintzen du bilakaerak sendo aztertzen hasteko. • ISLk jasotzen dituen gaitegi zabalak aukera ematen digu soziolinguistikaren eta demolinguistikaren lantzen diren alderdi eta prozesu gehienengatik inguruko datuak jasotzeko. Alde horretatik, lau eragiketen artean osoena da, zailentzat gabe. • Ondorioz, alderdi horien inguruko datuak emateaz gain, soziolinguistikaren ohikoak diren aldagai nagusi horien arteko harremana ere sakon aztertzeko aukera uzten du, beste eragiketek ez bezala.	Mugak: • Ez du haurren inguruko informaziorik biltzen. Azterketa-unibertsitatea 16 urtetik gorako hiztunetara mugatzen da. • Inkestan oinarritzen denez, alboratze posibleak egon daitezke jasotzen diren erantzunen eta errealitatearen artean. • Laginean oinarritzen den eragiketa izanik, ez daiteke lortu lurraldeko desagregazio maila handiko daturik (gehienetan akats-tarteak handiegiak eta onartezinak izango liratekeelako). Arrazoi beragatik, aldagaien arteko gurutzaketa anizkoitzek ere mugatuak izan behar dute.

Arrue eta Izaskun Arrue proiektuak:

Indargune nagusiak: • Hegoaldeko haurrei buruzko informazio zabalak eskaintzen ditu, zentsuak eskaintzen duena baino zabalagoa. • Galdetegiaren jasotzen den gaitegi zabalak izanik (zentsuetakoa baino askoz zabalagoa, ez ISLkoa bezain zabalak), soziolinguistikaren eta demolinguistikaren lantzen diren alderdi eta prozesu askoren inguruko datuak lortzeko aukera eskaintzen du eragiketa honek. • Zentsu erako eragiketa izanik, teoriarik lurraldeko desagregazioa erabatekoa izateko aukera eskaintzen deza, baita ikastetxe eta ikasgela mailaraino ere. • Aurrekoaren harira, galdera-sortan jasotzen diren aldagai linguistikoen eta gainerako aldagai demografiko, sozioekonomiko, eta abarren arteko gurutzaketa mugagabeak egiteko aukera ematen du.	Mugak: • Bi ikasturtetako haurrak besterik ez ditu aintzat hartzen (LH4 eta DBH2koak) • Ez du Euskal Herri osoako informaziorik eskaintzen; kasurik onenean Hegoaldera mugatzen da. • Oraindik ez dago denbora-serie lutzerik. • Inkestan oinarritzen denez, alboratze posibleak egon daitezke jasotzen diren erantzunen eta errealitatearen artean. • Aldagai aske batzuei buruzko informazioa ikasleen heren batek osaturiko laginaren bitartez jasotzen da.

Eragiketa edo adar bakoitzaren indarguneak eta mugak argi edukita, aztertu nahi den gaia, eremua, aldia, eta abar aintzat hartu eta iturrien artean aukeraketa eta konbinazioa egokia gauzatzea izango da estrategiarik egokiena. Eragiketa bakoitzaren metodologia dela eta, ordea, beti ez da erraza izango iturri askotako informazioa elkarren osagarri egitea. Aurrerago, lau adarretatik hiruren osagarritasun eta alderagarritasun hori lantzeko bitartekoak landuko ditugu tesi honetan.

Izan ere, lau adarretatik bat, *Arrue-Izaskun Arrue* proiektua, albo batera utziko dugu gure lanketan eta gainerako hiru iturrien lanketara mugatuko gara. Atal metodologiko eta enpirikoan, hortaz, ez dugu landuko laugarren adar hori; ondorio enpirikoen 22. kapitulan, ordea, euskararen egoera deskribatzen saiatuko garenean, behin baino gehiagotan joko dugu ikerketa-ildo baliotsu horren emaitzetara. Haur eta nerabeei buruzko eragiketa horien eta beste iturrien arteko osagarritasunean sakontzea eta horretarako bitartekoak lantzea aurrera begirako zeregin interesgarria da euskal demolinguintikarentzat.

Oraingoz, 12. Taulan, guk landuko ditugun hiru adarren metodologia alderatuko dugu, orain arte eman dugun informazioa laburtuz eta osatuz. Metodologia-atalean, taula hau hartuko dugu abiapuntu iturrien arteko alderagarritasunean aurreratzeko homogeneizaziorako hainbat irizpide orokor zehaztuta.

12. Taula:
Hegoaldeko Zentsuen, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketen eta Inkesta
Soziolinguistikokoaren alderaketa metodologiaren ikuspegitik

	Hegoaldeko Zentsuak eta biztanleria-estatistikak (HZ)	Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketak (HEKN)	EHko Inkesta Soziolinguistikoak (ISL)
Erakunde-arduraduna	EUSTAT eta NASTAT	Soziolinguistika Klusterra (lehenago EKB eta SEI)	Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza-Politikarako Sailburuordetza
Ikerketa-teknika	Inkesta unibertso osoari	Behaketa sistematikoa ez-partehartzailea.	Inkesta lagin erakutsigarri bati. Elkarriketa prozedura: etxeko etxeko 1991, 1995an eta 2001ean; telefono bidezkoa 2006an 2011 eta 2016an.
Ikergaiak (labur, zehatzago metodologia atalean)	Hiru gai: hizkuntza-gaitasuna, lehen hizkuntza eta etxeko erabilerak	Gai bakarra: behaketa-unean hitzunez darabilten hizkuntza	Hizkuntzarekin lotutako gaitegi zabala lantzen da ISL: Hizkuntza-gaitasuna, erabilerak egoera eta mintzakide ugariaren harreman sarean ezaugarri soziolinguistikoak, intziak, lehen hizkuntza, eta abar.
Eragiketako aldagaiak uztartuz azterketak egiteko aukera	Ertaina	Mugatua	Oso handia
Denbora-seria	1986tik aurrera EAEn, eta 1986tik aurrera Nafarroan, bost urtez behin (2006, eta 2016, urtetan Nafarroan ez).	1989, 1993, 1997, 2001, 2006, 2011, 2016	1991 urtetik aurrera, bost urtez behin
Unibertsitatea (I): lurralde-eremuari dagokionez	EAE eta Nafarroa	Euskal Herria	Euskal Herria
Unibertsitatea (II): adin-tarteari dagokionez	Hiztun guztiak (2 urtetik gorako hermitarrak) edo 5 urtetik gorakoak (EAEko Mapa SL-etan)	Hiztun guztiak (2 urtetik gorako hermitarrak)	16 urtetik gorako hermitarrak
Metodologia - Lagin osoaren neurria eta akats-tarteak	Teorian, hermitar guztiengana iristeko helburuz egiten dira zentsuak, eta, praktikan, hermitar multzo oso handietara iristen dira. Zentsuen prozedura klasikoak (etxe guztietara jo informazio bila) erabiliak egin ziren 1981, 1985, 1991, 1996, eta 2001 urteetakoak. Metodologia, ordea, sakon aldatu da 2006tik aurrerakoetan. Horietan, erregistroen ustiatzean, inkesta zabal batean eta kalkuluaren lanketan oinarritzen dira emaitzak. Unibertsitatea eta lagina bati datozenez, zentsuko datuek ez dute, printzipioz, akats-tarte estatistikorik.	Lagin ikaragarri handia (2016 urtean, 144 udalerrietan 87.635 elkarriketa eta 515.260 hiztun behatu ziren). Akats-tarteak (2016): ±0,3koa %95,0ko konfiantza-mailarako eta p=q=%50 denerako.	Lagin handi bati egin izan zaien inkesta. Euskaldunen azpi-lagina proportzionalki egoikuntza litzatekeen baino handiago da. Ondoren, emaitzak haztatu egiten dira. 2016. urteko ISLren lagina: 8.200 inkesta; akats-tarteak: ±0,14koa %95,5eko konfiantza-mailarako eta p=q=%50 denerako.
Laginaren barne-osaketa (unibertsitateko proportzionala edo ez)	Unibertsitatearen bat dator, guztiz orekatua, beraz, sexu-adinaren arabera.	Kalean gehiago ibiltzen diren hermitarrek pisu handiagoa dute laginean. Zehazki, haur eta gazteak biztanleriaren barnean duten baino pisu handiagoarekin azaldu ohi zaizkigu HEKN-ko laginetan.	Orekatua da sexuen eta adinaren arabera, unibertsitatearen bat dator.
Datuen balizko alboratze subjektiboak	Erantzun aitortuak jasotzen dira (inkesta batean subjektuek emandako erantzunetan oinarrituta). Portaera edo ezaugarri objektibagariak eta emandako erantzunen artean aldea egotea aurreikusi daiteke. Ikertu den errealitatearen eta jasotako datuen arteko isuria (alboratzea) zenbaterako den ez dakigu zehatz-mehatz.	Behaketa oinarritzen den datu-bilketa izanik, ez du subjektuen hautemate okerrak edo "iturria eman nahiak" eragindako alboratzerik. Baita handiko datuak dira, beraz.	Erantzun aitortuak jasotzen dira (inkesta batean subjektuek emandako erantzunetan oinarrituta). Portaera edo ezaugarri objektibagariak eta emandako erantzunetan artean aldea egotea aurreikusi daiteke. Ikertu den errealitatearen eta jasotako datuen arteko isuria (alboratzea) zenbaterako den ez dakigu zehatz-mehatz.

Iturria: egileak landua.

5. SEI ARDATZEN LANKETA EUSKAL DEMOLINGUISTIKAN

Jarraian, hizkuntzen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea aztertzeko demolinguiistikatik landu ohi diren sei ardatz nagusiak hartu, eta euskal demolinguiistikatik nola landu izan diren ikusiko dugu. Arreta berezia jarriko dugu eragiketa bakoitzean ardatz bakoitza lantzeko erabili izan diren galderak aurkezten, eta baita azken 3-4 hamarkadotan gurean landu diren adierazle sintetiko erabilienak zehazten.

Ardatzez ardatz hasi baino lehen, 13. Taulan ardatz bakoitzari buruzko informazioa zer-nolako eragiketa edo adarretan aurki dezakegun zehaztuko dugu.

13. Taula:
Sei ardatzi buruzko informazio demolinguiistikoa
Hegoaldeko Zentsuetan, HEKN-n eta ISL-n

	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguiistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Iturria: egileak landua.

5.1 Hizkuntza-gaitasunaren lanketa euskal demolinguiastikan

5.1.1 Hizkuntza-gaitasuna Hegoaldeko Zentsuetan

5.1.1.1 Zentsuetako euskarazko gaitasunari buruzko galderak

7. Irudian 2011ko zentsuan euskararen ezagutza mailari buruz egindako galdera multzoa ikus daiteke. Aurreko zentsuetako galdera sortei erreparatuta, 4.2.2 puntuan aipatzen genuen bezala, aldaketa handirik gabe egin dira galdera horiek zentsuz zentsu bai Nafarroa Garaian eta baita EAEn ere (ikus jatorrizko galdera sorta guztiak I. eranskinean).

7. Irudia:

Euskararen ezagutzari buruzko galderak zentsuetan, 2011ko adibidea

2 Zein da hark duen euskararen ezagutza-maila?

Galdera bakoitzean markatu aukera bakarra

Ulertzen du?:	☐ Ezer ez	☐ Nekez	☐ Ondo
Hitz egiten du?:	☐ Ezer ez	☐ Nekez	☐ Ondo
Irakurtzen du?:	☐ Ezer ez	☐ Nekez	☐ Ondo
Idazten du?:	☐ Ezer ez	☐ Nekez	☐ Ondo

Iturria: INE, *Biztanleriaren eta Etxebizitzaren Zentsuak* (galdetegi osoa ikusteko jo I. eranskinera).

Irudian ikus daitekeen bezala, euskarari buruzko oinarritzko lau gaitasunei buruz galdetzen da, ez ordea EAEn eta Nafarroa Garaian ofiziala den gaztelaniazko gaitasunei buruz. Ez da ikertzen, halaber, Inkesta Soziolinguistikoan egiten den bezala, hiztunen gaitasun erlatiboa, hots, euskaraz edo gaztelaniaz zein hizkuntzetan moldatzen diren hiztunak errazago.

Euskarazko gaitasunari dagokionez, oinarritzko lau trebetasunei buruz galdetu izan da Hegoaldeko zentsuetan joan den mendeko 80ko hamarkadatik aurrera: euskaraz ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko duten gaitasunari buruz. Trebetasun bakoitzean hiru erantzun-aukera, eskaini zitzaizkien elkarrizketatuei euren gaitasuna deskribatzeko, eta ez bi: *ezer ez*, *nekez* eta *ondo*. Erantzun-aukera horiek berak (*bai/ez* dikotomia gaindituz beraz) erabili izan dira orduz geroztik Hego Euskal Herrian egin izan diren zentsu- eta biztanleria-estatistiketan.

Lau galdera horien emaitzak bere horretan argitaratu ziren EAEn 80ko hamarkadaren hasieran (Ruiz Olabuénaga eta Marañón, 1983; Ruiz Olabuénaga, 1984), eta baita geroago ere Nafarroan (ikus, adibidez, 14. Taula 2011ko zentsuko datuekin). Baina 80ko hamarkadaren amaieratik aurrera nagusiki adierazle sintetiko baten bidez aurkezten dira gaitasunari buruzko emaitzak, orain ikusiko dugun bezala.

14. Taula:
Euskaraz ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko gaitasuna, adinaren arabera. Nafarroa, 2011 (2 urtetik gorako hiztunak)

Población de 2 ó más años, residente en viviendas familiares, clasificada por edad, según conocimiento y uso del euskera

	DE 24 A AÑOS	DE 25 A 9 AÑOS	DE 26 A 31 AÑOS	DE 32 A 39 AÑOS	DE 40 A 44 AÑOS	DE 45 A 49 AÑOS	DE 50 A 54 AÑOS	DE 55 A 59 AÑOS	DE 60 A 64 AÑOS	DE 65 A 69 AÑOS	DE 70 A 74 AÑOS	DE 75 A 79 AÑOS	DE 80 A 84 AÑOS	DE 85 A 89 AÑOS	DE 90 A 94 AÑOS	DE 95 A 99 AÑOS	TOTAL					
Tipología lingüística	735	8.335	9.312	7.649	6.242	6.510	6.413	6.051	4.305	3.536	3.094	2.392	1.619	1.107	893	692	520	344	196	32	70.081	
Euskaldun afizetatuak	511	1.168	166	66	111	197	286	570	726	938	976	788	566	794	762	1.037	537	396	128	23	11.157	
Euskaldun partzialmente afizetatuak	2.463	369	14	12	0	2	0	0	46	32	75	61	31	36	64	176	36	26	23	0	3.468	
Euskaldun no afizetatuak	1.215	5.050	4.637	3.263	2.991	3.135	3.686	4.780	5.128	4.617	4.162	3.198	2.396	1.994	1.209	795	513	231	159	16	53.411	
Quasi euskaldun afizetatuak	2.211	745	262	234	416	497	673	1.304	1.131	1.113	951	651	677	945	534	363	207	76	20	0	13.968	
Quasi euskaldun no afizetatuak	493	397	384	942	901	1.326	1.761	2.674	2.734	2.325	2.285	1.603	1.506	1.165	589	385	454	187	95	11	4	22.671
Euskaldun pasibo	13.259	16.622	15.597	16.637	20.766	27.163	37.107	38.854	37.645	35.925	31.527	26.041	26.598	23.847	18.063	19.476	15.223	8.945	3.254	985	173	435.735
Sen auzerak	721	772	763	550	671	713	1.032	888	919	692	589	445	491	421	375	285	339	351	218	43	0	11.299
Euskera	1.247	2.047	1.694	1.737	1.449	2.110	2.343	2.671	2.552	2.472	2.623	2.309	2.171	1.795	1.007	1.735	1.484	832	336	69	6	35.321
Kastelanoa	15.440	25.078	23.646	24.727	30.495	40.243	44.447	43.777	42.261	37.931	32.516	26.594	26.290	19.995	20.616	15.734	9.167	3.422	995	167	509.070	
Las dos	2.443	3.066	2.687	1.939	1.666	1.957	1.668	1.574	1.006	903	659	811	946	794	690	510	377	214	115	26	6	23.660
Otra	1.817	2.187	2.068	1.887	3.278	4.091	5.761	5.170	4.006	2.592	1.763	1.351	737	501	288	201	194	81	25	10	0	37.630
No consta	1.061	1.079	1.047	612	977	680	1.366	1.259	1.253	930	609	693	805	745	610	407	435	406	257	53	0	15.639
Euskera	18.233	1.926	1.526	1.636	1.606	1.350	1.189	2.451	2.090	2.174	2.755	1.816	1.647	1.742	2.003	1.134	402	133	231	24	1	20.016
Kastelanoa	18.233	26.273	24.568	24.714	31.544	40.186	45.451	43.799	42.544	37.931	33.313	30.667	27.265	20.873	21.973	16.693	9.957	3.453	1.063	176	529.868	
Las dos	1.628	2.170	2.232	2.022	1.493	1.519	2.038	2.522	2.304	1.985	1.902	1.323	1.208	846	644	563	336	197	63	27	6	27.768
Que no se habla en casa	1.535	1.770	1.548	1.129	2.722	3.199	4.740	3.697	2.669	1.512	1.093	800	304	281	60	80	84	26	13	0	0	27.768
No consta	679	1.079	1.037	620	920	624	1.545	1.293	872	576	433	314	188	105	68	40	40	26	13	0	0	16.948
Nada	13.359	16.622	15.597	16.657	20.766	27.163	37.107	38.854	37.645	35.925	31.527	26.041	26.598	23.847	18.063	19.476	15.223	8.945	3.254	985	173	435.735
Con dificultad	2.869	5.570	4.662	3.909	3.781	4.299	5.449	7.535	7.810	7.040	6.927	5.332	4.193	3.447	2.057	1.955	1.123	529	293	35	4	78.457
Bien	4.728	10.494	10.122	8.307	6.880	7.388	7.795	7.845	6.260	5.521	4.745	3.882	2.980	2.381	1.953	2.163	1.551	875	390	90	1	96.312
No consta	721	772	763	550	671	713	1.032	888	919	692	589	445	490	421	375	285	339	351	218	43	0	11.295
Nada	13.352	17.019	15.961	17.098	21.667	29.489	38.688	41.538	40.378	38.250	33.815	29.944	28.093	25.032	18.072	20.061	15.676	9.132	3.349	996	178	458.410
Con dificultad	3.376	7.738	4.897	3.548	3.607	3.629	4.760	6.092	6.212	5.686	5.246	4.069	2.974	2.573	1.623	1.130	728	348	202	26	0	96.255
Bien	3.759	9.929	9.492	7.727	6.353	6.712	6.702	6.623	5.124	4.550	4.138	3.322	2.691	2.069	1.820	2.013	1.492	869	385	88	1	85.860
No consta	721	772	763	550	671	713	1.032	888	919	692	589	445	490	421	375	285	339	351	218	43	0	11.295
Nada	18.329	17.876	16.019	17.503	21.681	28.561	38.934	41.549	40.466	38.205	33.884	30.078	28.296	25.376	18.960	20.307	15.520	9.227	3.398	1.031	178	465.490
Con dificultad	1.812	5.952	4.304	3.033	2.910	3.063	4.016	5.751	6.170	5.688	5.278	3.950	3.269	2.754	1.879	1.843	1.071	857	298	50	0	63.311
Bien	746	8.558	10.057	8.338	6.626	7.207	7.397	7.413	5.369	4.593	4.024	3.167	2.191	1.544	1.276	1.053	865	466	241	29	1	81.720
No consta	721	772	763	550	671	713	1.032	888	919	692	589	445	490	421	375	285	339	351	218	43	0	11.299
Nada	18.352	18.022	16.132	17.068	21.980	28.675	38.626	42.662	41.744	39.209	34.759	30.615	28.743	23.764	19.251	20.665	16.200	9.379	3.451	1.040	178	474.088
Con dificultad	1.799	6.135	4.505	3.222	3.059	3.136	4.039	5.127	5.796	5.503	5.091	3.904	3.374	2.766	1.934	1.814	1.065	628	287	47	0	63.230
Bien	735	8.530	9.744	7.943	6.388	6.819	6.684	6.445	4.644	3.774	3.350	2.516	1.641	1.145	931	725	630	344	198	23	1	73.209
No consta	721	772	763	550	671	713	1.032	888	919	692	589	445	490	421	375	285	339	351	218	43	0	11.356
TOTAL	21.607	33.458	31.164	29.423	32.097	39.544	51.362	55.122	52.633	48.176	43.768	37.680	34.246	30.096	22.490	23.489	18.235	10.700	4.155	1.153	179	621.620

Iurria: 2011ko zentsuak (NASTAT, 2021b)

5.1.1.2 Euskarazko gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak zentsuetan eta mapa soziolinguistikoetan

1981eko zentsuko datuekin, lau trebetasunetan hiztunek nolako gaitasuna duten aintzat hartuta, hizkuntza-gaitasunari buruzko sailkapen sintetikoak landu ziren: oinarritzko zortzi kategoria landu ziren eta ondoren honako lau multzo hauetan laburtu: euskaldunak, ia-euskaldunak, euskaldun pasiboak eta erdaldunak (Marañon, 1985: 465). Hortik aurrera, zentsuetako oinarritzko lau trebetasunei buruzko galderei 2 urtetik gorako hiztunek emandako erantzunetan oinarrituta, “Euskara-maila orokorra” adierazle sintetikoa landu izan dute EUSTATEk eta NASTATEk. Honela definitzen du EUSTATEk hitzez hitz adierazle sintetiko horren osaketa¹⁰² (EUSTAT, 2021b):

Aldagai hau lortzeko, Biztanleria Zentsuko oinarritzko lau adierazleei euskaren ezagutzaren gaineko tipologia bat ezarri zaie (“ezer ez”, “zailtasunak ditu”, “ondo”): ulertzen duzu?, hitz egiten duzu?, irakurtzen duzu?, idazten duzu?.

Zazpi maila daude:

- Alfabetatuta dauden euskaldunak: euskara ondo ulertzen, hitz egiten, irakurtzen eta idazten duten pertsonak.
- Neurri batean alfabetatuta dauden euskaldunak: euskara ondo ulertzen eta hitz egiten duten pertsonak, baina hizkuntza horretan zailtasunez irakurri eta idazten dutenak.
- Alfabetatu gabe dauden euskaldunak: euskara ondo ulertzen eta hitz egiten duten pertsonak, baina hizkuntza horretan irakurtzen eta idazten ez dakitenak.
- Alfabetatuta dauden ia-euskaldunak: euskara ondo edo zailtasunekin ulertzen duten, zailtasunez hitz egiten duten eta hizkuntza horretan ondo edo zailtasunekin irakurri eta idazten duten pertsonak.
- Alfabetatu gabe dauden ia-euskaldunak: euskara ondo edo zailtasunekin ulertzen duten, zailtasunez hitz egiten duten eta hizkuntza horretan irakurtzen eta idazten ez dakiten pertsonak.
- Ia-euskaldun pasiboak: euskara ondo edo zailtasunekin ulertzen duten eta hizkuntza horretan ezer esaten ez duten pertsonak.
- Erdaldunak: euskara ulertzen eta hitz egiten ez duten pertsonak.

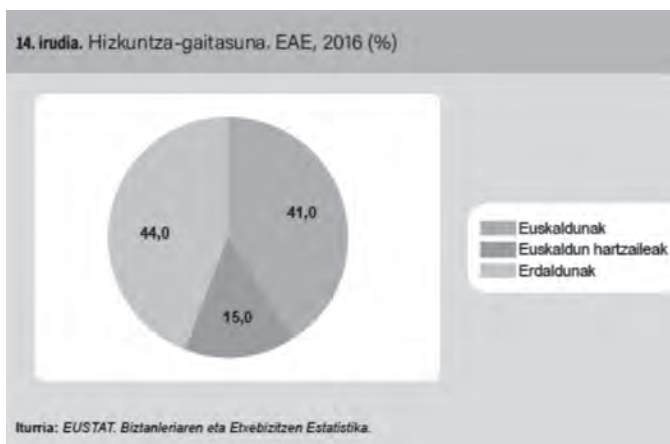
¹⁰² Sailkapen horri eta erabilitako terminologiari buruzko iruzkin kritikoak argitaratu zituen Xabier Iasik “Hiztun erroldak, labelak eta euskaldunak” artikuluan (1994).

Adierazle sintetiko horretako 7 aukerak multzokatuta, honako 3 kategoria hauetan laburtu izan dute EUSTAT eta NASTATEk euskara-maila orokorra: euskaldunak, ia-euskaldunak eta erdaldunak. Argitu beharra dago, “ia-euskaldunak” multzoaren izendapenaren esanahiak adieraz lezakeenaren kontra, multzo horretako hiztun guztiak ez daudela “euskaldun izatetik gertu”. Multzo horretan sartzen baitira, adibidez, euskaraz nekez hitz egiten eta ulertzen duten hiztunak, eta baita euskara nekez ulertu eta hitz egiteko gai ez direnak ere.

Aurrekoaren adierazle sintetiko oso antzekoa lantzen dute EAEko eta Nafarroako mapa soziolinguistikoetan “hizkuntza-gaitasuna” izendapenarekin (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989; Kultura Saila, 1997; EUSTAT eta Kultura Saila, 1998; EUSTAT eta Kultura Saila, 1999; Kultura Saila, 2005; Kultura Saila, 2009; Hizkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020; Nafarroako Gobernua, d.g.). Mapa Soziolinguistikoetan unibertsoa 5 urtetik gorako hiztunetara mugatzen dute; 1. Grafikoan, EAEko azken Mapa Soziolinguistikoan adierazle horren emaitzak aurkezteko ageri den grafikoa erakusten dugu. Funtsean, EUSTATEN eta NASTATEN sailkapen bera lantzen dute mapetan, baina aldaketa batekin: “ia-euskaldun pasiboen” multzoa “erdaldunekin” batzen dute, “ia euskaldunekin” beharrean, Nafarroako Mapa Soziolinguistikoan multzoen definizioan ikus daitekeen bezala (15. Taulan). Informazio hori bera aurreragoko 40. Taulan ere ikus daiteke.

1. Grafikoa:

Zentsuetako “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak VI. Mapa Soziolinguistikoan. EAE, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 33)

15. Taula:
Kategorien lanketa Nafarroako 2011ko Mapa Soziolinguistikoan

"EUSKARA MAILA", "HIZKUNTZA TIPOLOGIA" ETA "HIZKUNTZA GAITASUNA" ALDAGAIAK SORTZEKO TAULA					
ULERTZEN DU	HITZ EGITEN DU	IRAKURTZEN DU	IDAZTEN DU	HIZKUNTZA TIPOLOGIA	HIZKUNTZA GAITASUNA
Ezer ez	-	-	-	Erdalduna	Erdalduna
Zailtasunez	Ezer ez	-	-	Ia-euskaldun hartzailea	Erdalduna
Zailtasunez	Zailtasunez	Ezer ez	-	Ia-euskaldun ez-alfabetatua	Elebidun hartzailea
Zailtasunez	Zailtasunez	-	Ezer ez	Ia-euskaldun ez-alfabetatua	Elebidun hartzailea
Zailtasunez	Zailtasunez	Zailtasunez	Zailtasunez	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Zailtasunez	Zailtasunez	Zailtasunez	Ongi	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Zailtasunez	Zailtasunez	Ongi	Zailtasunez	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Zailtasunez	Zailtasunez	Ongi	Ongi	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Ezer ez	-	-	Ia-euskaldun hartzailea	Elebidun hartzailea
Ongi	Zailtasunez	Ezer ez	-	Ia-euskaldun ez-alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Zailtasunez	-	Ezer ez	Ia-euskaldun ez-alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Zailtasunez	Zailtasunez	Zailtasunez	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Zailtasunez	Zailtasunez	Ongi	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Zailtasunez	Ongi	Zailtasunez	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Zailtasunez	Ongi	Ongi	Ia-euskaldun alfabetatua	Elebidun hartzailea
Ongi	Ongi	Ezer ez	Ezer ez	Euskaldun ez-alfabetatua	Elebiduna
Ongi	Ongi	Ongi	Ongi	Euskaldun alfabetatua	Elebiduna
Ongi	Ongi	Gainerako konbinazioak		Euskaldun erdi-alfabetatua	Elebiduna

Iturria: Nafarroako Mapa Soziolinguistikoa 2011 (Nafarroako Gobernua, d.g.: 5).

Horretaz gain, izendapenean ere aldaketak egon dira: hasieratik bereizi izan dira EUSTATen eta NASTATen izendapenak batetik eta EAEko Mapa Soziolinguistikoarenak bestetik. EUSTATEk eta NASTATEk arestian aipatutako izendegi bera erabili izan dute: euskaldunak, ia-euskaldunak, erdaldunak. EAEko Atlas eta Mapa Soziolinguistikoetan erabili izan diren izendapenak dezente aldatu izan dira denboran; 16. Taulan aurkezten ditugu. Nafarroako 2011ko Mapa Soziolinguistikoan, azkenik, honako hiru kategoria hauek landu ziren: elebiduna, elebidun hartzailea, erdalduna (Nafarroako Gobernua, d.g.: 5).

16. Taula:
Hizkuntza-gaitasunari buruzko izendapenak EAEko Atlas eta Mapa Soziolinguistikoetan
(1981-2016)

	Euskaldunak	Tarteko kategoria	Erdaldunak	Argitalpena
1981	Euskaldun activo	Euskaldun [ondo ulertzen duten guztiak]	Erdaldun	Atlas lingüístico Vasco (Ruiz Olabuénaga, 1984 17, 59).
	Euskaldun	Cuasi euskaldun (Q euskaldun)	Erdaldun	
1986	Euskaldunak	Ia euskaldunak	Erdaldunak	Soziolinguistikazko mapa. 1986. urteko errolaren araberrako Euskal Autonomi Elkarteko azterketa demolingüistikoa (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989).
1991	Euskaldunak	Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	II. Soziolinguistikazko mapa (Kultura Saila, 1997).
1996	Euskaldunak	Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	II. Soziolinguistikazko mapa (3. alea) (EUSTAT eta Kultura Saila, 1999).
2001	Elebidunak	Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	III. Mapa Soziolinguistikoa, 2001 (Kultura Saila, 2005).
2006	Elebidunak	Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	IV. Mapa Soziolinguistikoa, 2006 (Kultura Saila, 2009).
2011	Euskaldunak	Euskaldun hartzaileak	Erdaldunak	V. Mapa Soziolinguistikoa, 2011 (Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014).
2016	Euskaldunak	Euskaldun hartzaileak	Erdaldunak	VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020).

Iturria: egileak landua.

Argitu dezagun, Mapa Soziolinguistikoetan *elebidun hartzailea* terminoa erabiltzen denean, bere adiera ez datorrela zorrotz bat gaiaren inguruan kontsultatu ditugun hiztegi, eskuliburu eta bibliografia teknikoarekin (Baetens, 1989: 35-38; Boix eta Vila, 1998: 211; Ruiz *et al.*, 2001: Moreno, 2009: 211; 54; Coyos, 2010: 142; UZEI, 2010: 58). Kontsultatu ditugun testu horietan aho batez onartzen da elebidun hartzailea edo pasiboa, bigarren hizkuntzan hitz egiteko gai ez izan arren, hizkuntza hori ulertzen duen hiztuna dela. Hara, adibidez, nola definitzen den *elebidun hartzaile* terminoa *Soziolinguistika Hiztegia*n: “Euskaraz nekez hitz egin edo hitz egin ez arren, ondo ulertu edo irakurtzen duen pertsona” (UZEI, 2010: 58).

Mapa Soziolinguistikoko sailkapenean, ordea, elebidun hartzaile gisa agertzen zaizkigu euskara nekez ulertzen eta nekez hitz egiten duten hiztunak ere, euskaraz hitz egiten jakin gabe euskaraz ulertzen duten hiztunekin batera, hots, aztertutako teoriaren arabera izendapen hori egokitzen zaien hiztunekin batera. Horrela, zabalagoa da Mapa soziolinguistikoetako *elebidun hartzaileen* multzoa teoriaren ikuspegitik eraikiko litzatekeena baino, euskaraz ondo ulertzen ez duten hiztunen zati bat ere elebidun hartzailetzat jotzen baita.

Nolanahi ere, jatorrizko informazioa euskararen ezagutzara mugatzen denez, zentsuetan oinarrituta sortu diren adierazle sintetiko guztiak dira asimetrikoak. Alde horretatik, gure errealitatea oso bestelakoa da nazioartean hizkuntza-zentsuetan erreferente nagusi den Kanadarekin alderatuta. Bertan, bi hizkuntzei tratamendu bera ematen zaie zentsuetan, eta sortzen diren kategoriak simetrikoak izan ohi dira.

5.1.2 Hizkuntza-gaitasuna ISLn

5.1.2.1 Hizkuntza gaitasunaren berri emango diguten jatorrizko galderak

Hegoaldeko zentsuetan ez bezala, euskararen eta gaztelaniaren/frantse-saren ezagutzari buruz galdetu zen 1991., 1996. eta 2001. urteko Inkesta Soziolinguistikoetan; hortik aurrera, euskarazko gaitasunari buruz soilik galdetu izan da (Aizpurua, 1995; Eusko Jaurlaritza *et al.*, 1997; Eusko Jaurlaritza, 2003; Eusko Jaurlaritza, 2008; Eusko Jaurlaritza, 2013; Eusko Jaurlaritza, 2019).

1991. eta 2016. urte bitarteko ISL guztietan euskarazko hizkuntza-gaitasunari buruzko hainbat galdera egin izan dira; 8. Irudian aurkezten ditugu. Zentsuetan bezala, lau oinarrizko trebetasunei buruz galdetu izan da beti: ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko duten gaitasunari buruz. Erantzun-aukerrei dagokienez, ISL ez da ikuspegi dikotomikora lerratu eta 1991. urtetik aurrera bost urtetik behin egindako inkesta guztietan, bost erantzun-aukera eskaini

izan zaizkie inkestan parte hartu dutenei trebetasun bakoitzari buruz galdetu zaienean: *Ongi, Nahiko ongi, Zertxobait, Hitz batzuk* eta *Ezer ez*.

8. Irudia:

Euskarazko hizkuntza-gaitasunari eta gaitasun erlatiboari buruzko galderak
Inkesta Soziolinguistikoa, EAE, 2016

03.G ZEIN DA ZURE EUSKARA MAILA?						P.03 ¿CUÁL ES SU NIVEL DE CONOCIMIENTO DE EUSKERA?
	Uertu Entiende	Hitz egin Habra	Irakurri Lee	Idatzi Escribe		
- ULERTZEN DUZU ONGI, NAHIKO ONGI?	Ongi	1	1	1	1	Bien
- HITZ EGITEN DUZU ONGI, NAHIKO ONGI?	Nahiko ongi	2	2	2	2	Bastante bien
- IRAKURTZEN DUZU ONGI, NAHIKO ONGI, ZERTXOBAIT, HITZ BATZUK, EZER EZ?	Zertxobait	3	3	3	3	Algo
- IDATZTEN DUZU ONGI, NAHIKO ONGI, ZERTXOBAIT, HITZ BATZUK, EZER EZ?	Hitz batzuk	4	4	4	4	Sólo palabras
	Ezer ez	5	5	5	5	Nada
	Ed/Ea	6	6	6	6	Ns/Nc

Iturria: HPS, *Inkesta Soziolinguistikoa* (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

Horietaz gain, 1991., 1996. eta 2001. urteetan, baina ez hortik aurrera, erdarazko gaitasunari buruzko galderak (gaztelaniazko gaitasunari buruzkoak Hegoaldean eta frantsesezkoari buruzkoak Iparraldean) egin zitzaizkien elkarriketatuei (ikus 9. Irudia).

9. Irudia:

Gaztelaniazko hizkuntza-gaitasunari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoa, EAE, 2001

10.G. ZENBATERAINO DAKIZU GAZTELANIAZ?					
	ezer ez	hitz batzuk	zertxo- bait	nahikoa ongi	ongi
1/ ULERTU	1	2	3	4	5 (39)
2/ HITZ EGIN	1	2	3	4	5 (40)
3/ IRAKURRI	1	2	3	4	5 (41)
4/ IDATZI	1	2	3	4	5 (42)

Iturria: HPS, *Inkesta Soziolinguistikoa* (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

Elkarriketatu elebidunei¹⁰³, azkenik, gaitasun erlatiboaz, hots, euskaraz ala erdaraz, zein hizkuntzatan egiten zuten errazago galdetu izan zaie 1991-2016ko ISLetan, 10. Irudian azaltzen den galderarekin.

Euskal eta erdal gaitasunari buruzko galderekin eta gaitasun erlatiboari buruzkoarekin, gaitasunak berez duen *continuum* izaerara hurbiltzen lagundu ahal digun oinarritzko informazio aberatsa eta baliagarria eskura dugu ISLn, metodologia-atalean ikusiko dugun bezala.

10. Irudia:

Euskarazko hizkuntza-gaitasunari eta gaitasun erlatiboari buruzko galderak
Inkesta Soziolinguistikoa, EAE, 2016

(Euskaldunentzat bakarrik) 04.G ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU ERRAZAGO?	Euskaraz Bietan berdin Erdaraz Ed/Ee	1 2 3 4	En euskera En ambas igual En castellano u otra Ns/Nc	(Sólo para los/as euskaldines) P.04 ¿EN QUE LENGUA HABLA CON MAS FACILIDAD?

Iturria: HPS, Inkesta Soziolinguistikoa (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

Horietaz gain, beste galdera batzuk ere egin izan dira ISLn hizkuntza-gaitasunaren gai zabalarekin zerikusia dutenak. Ingurukoen hizkuntza-gaitasunari buruz galdetu izan dute urte guztietan. Horrela, gurasoen, bikoitekidearen, seme-alaben hizkuntza-gaitasunaz galdetu zaie elkarriketatuei, aurrerago ikusiko dugun bezala. Bestalde, inkesta batzuetan gaitasunarekin lotutako beste hainbat alderdi ere aztertu izan da: euskaldunek euskara batuan eta euskalkian duten gaitasuna, beste hizkuntzen ezagutza... baina guk ez ditugu alderdi horiek landuko.

5.1.2.2 Hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak ISLn

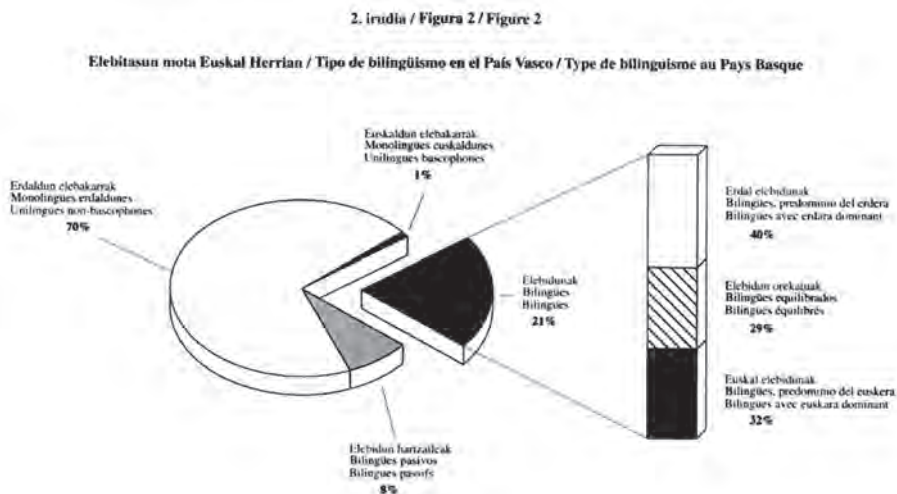
ISLko teknikariek, jatorrizko aldagai horietan oinarrituta, hainbat aldagai sortu izan dute birkodetzeen bidez. Zehazki, ISLren emaitza-txostenetan, gaitasunaren inguruko bi adierazle sintetiko aurkitu ditugu. Lehenengo bi inkesta soziolinguistikoetan (1991 eta 1996koetan), sei kategoriatako adierazle sintetikoak aurkeztu zen, Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunak honako sei kategoria hauetan sailkatuz, 2. Grafikoan ikus daitekeen bezala: euskaldun elebakarrak,

¹⁰³ Berez, 2006tik aurrera elkarriketatu euskaldun guztiei egin zaie galdera hori, euskaraz “ongi” edo “nahiko ongi” hitz egiten dutela adierazi dutenei.

euskal elebidunak, elebidun orekatuak, erdal elebidunak, elebidun hartzaileak eta erdaldun elebakarrak (Aizpurua, 1995: 58). Sailkapen horrek antza zuen nazio-artean erreferentzialtasun handia duen Kanadako sailkapenarekin (Commissariat aux Langues Officielles, 2020). Kanadako sailkapenean bi hizkuntza ofizialen gaitasuna hartzen da aintzat, eta banaketa simetrikotasun-irizpidera hurbiltzen da, honako multzoetan banatuz hiztunak: ingelesa bakarrik dakitenak, frantsesa bakarrik dakitenak, bi hizkuntzak dakizkitenak eta ez ingelesa eta ez frantsesa ez dakitenak.

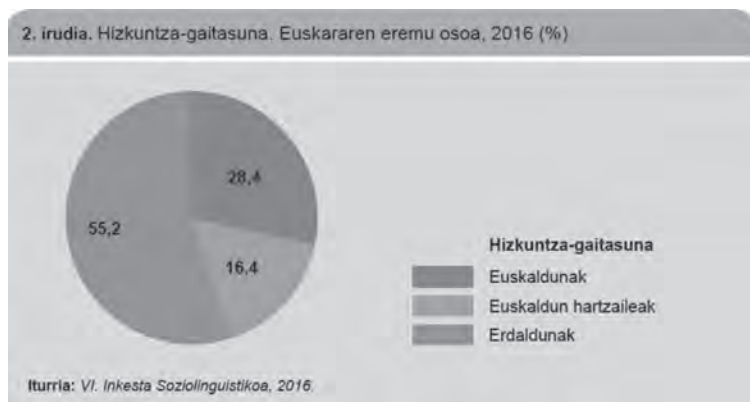
2. Grafikoa:

Inkesta Soziolinguistikoko “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak.
Euskal Herria, 1991 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: Euskararen Jarraipena (Aizpurua, 1995: 58)

3. Grafikoa:
Inkesta Soziolinguistikoko “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak.
Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 15).

4. Grafikoa:
Gaitasun erlatiboari buruzko galderaren emaitzak.
Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 23).

Bigarren sailkapena 2001eko Inkesta Soziolinguistikoan ikusi genuen lehen aldiz, aurreko sailkapeneko lau lehenengo kategoriak multzo bakarrean bilduta¹⁰⁴. Multzo horri “elebidunak” edo “euskaldunak” izendapena jarri izan zaio ISLn (ikus 17. Taula). Gainerako bi multzoak, izendegi aldaketak gorabehera, “elebidun hartzaileek” eta “erdaldun elebatarrek” osatuko dituzte. Hiru kategoriatako hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle hori nagusitu da ordutik aurrera ISLn (ikus 3. Grafikoa). Horrekin batera, euskaldunen arteko gaitasun-mailaketa ere landu izan da, baina ez hizkuntza-gaitasunaren adierazlearen barruan, “gaitasun erlatiboa” deituriko aldagai bereziaren bidez baizik (ikus 4. Grafikoa).

Bi eredu landu izan dira, hortaz, ISLn hizkuntza-gaitasunaren gaia lantzeko, 1991-1996 urteetan lehenengoa, 2001-2006tik aurrera bigarrena. Bi ereduak bateragarriak diren arren, alde aipagarriak daude batetik bestera. Laburtuz, hiru ezberdintasun nabarmen daude bi ereduaren artean:

- Lehenengo ereduari euskarazko eta gaztelaniazko/frantsesezko gaitasunak hartzen ziren gaitzak; bigarrenari euskarazkoa besterik ez.
- Hizkuntza-gaitasunaren gaia adierazle bakarrean lantzetik, bitan lantzera pasatu da, gaitasun erlatiboari buruzko emaitzak hizkuntza-gaitasunarenetik bereizita.
- Berariaz hizkuntza-gaitasuna aztertzen duen adierazleak 6 kategoriatan bereizten ditu hiztunak lehenengo ereduari; 3tan bigarrenari.

Esan bezala, ISLren ibilbide osoan, gaitasunaren araberrako hiztun multzoen izendapen-aldaketak ere ugariak izan dira. Multzo horien eraketa eta izendapenen bilakaera bildu dugu 17. Taulan.

¹⁰⁴ Sailkapen horrekin ISLk argitaratu ohi duen sektore-diagramak errealtatea desitxura dezakeen ilusio optikoa sortzen duela aipatu izan du Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak (2017).

17. Taula:
Hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak; kategoriak eta izendapenak.
ISL (1991-2016)

	Zein hizkuntzetako gaitasunari buruz galdetu zen inkestan?	Zein hizkuntzetako gaitasuna hartu zen aintzat hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazleak sortzeko orduan?	Kategoriak eta izendapenak				Iturria
1991	Euskara eta gaztelania/frantsesa	Euskara eta gaztelania/frantsesa	Euskaldun elebakarrak	Elebidunak (*)	Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	Euskararen Jarraipena (Aizpuru Teliana, 1995: 56-57)
1996			Euskaldun elebakarrak	Elebidunak (*)	Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	Euskal Herriko Soziolinguistikazko Inkesta 1996, Euskararen Jarraipena II (Eusko Jaurlaritza et al., 1997: 18)
2001		Euskarari buruzkoa soilik	Elebidunak (*)		Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	Euskal Herriko Soziolinguistikazko Inkesta 2001, Euskararen Jarraipena III (Eusko Jaurlaritza, 2003: 47)
2006			Elebidunak (*)		Elebidun hartzaileak	Erdaldun elebakarrak	IV. Inkesta Soziolinguistikoa, 2006: Euskal Autonomia Erkidegoa, Iparraldeak, Nafarroa, Euskal Herria. (Eusko Jaurlaritza, 2008: 17)
2011			Elebidunak (*)		Elebidun hartzaileak	Erdaldunak	V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011 (Eusko Jaurlaritza, 2013: 15)
2016			Euskaldunak (*)		Euskaldun hartzaileak	Erdaldunak	VI. Inkesta Soziolinguistikoa 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 15)

Iturria: egileak landua.

Oharra (*): elebidunen multzoa hiru alorretan banatu izan da ISL guztietan, gaitasun erlatiboaren arabera. Honako izendapen hauekin: *euskal elebidunak*, *elebidun orekatuak* eta *erdal elebidunak*.

Argitu dezagun, azkenik, Inkesta Soziolinguistikoetan *elebidun hartzaileak* terminoa erabili izan denean, bere adiera ez datorrela zorrotz bat gaiaren inguruan kontsultatu ditugun hiztegi, eskuliburu eta bibliografia teknikoarekin (Baetens, 1989: 35-38; Boix eta Vila, 1998: 211; Ruiz, Sanz eta Solé, 2001: 54; Coyos, 2010: 142; UZEI, 2010: 58; Moreno, 2009: 211). Kontsultatu ditugun testu horietan guztietan adierazten da elebidun hartzaileak edo pasiboak, bigarren hizkuntzan hitz egiteko gai ez izan arren, hizkuntza hori zailtasunik gabe ulertzen duen hiztuna dela. Inkesta Soziolinguistikoko sailkapenean, ordea, *elebidun hartzaile* gisa sailkatzen dira euskara *zertxobait* ulertzen eta hitz egiten duten hiztunak ere, berez elebidun hartzailetzat joko genituzkeenekin batera, hots, euskaraz *ongi* edo *nabiko ongi* hitz egiten jakin gabe euskaraz *ongi* edo *nabiko ongi* ulertzen duten hiztunekin batera. Horrela, zabalagoa da Inkesta Soziolinguistikoetako *elebidun*

hartzaileen multzoa teoriaren ikuspegitik eraikiko litzatekeena baino, euskaraz *ongi* edo *nahiko ongi* ulertzen ez duten hiztunen zati bat ere elebidun hartzaile-tzat jotzen baita.

5.2 Erabileraren lanketa euskal demolinguistikan

5.2.1 Etxeko erabileraren zentsuetan

5. Taulan ikusi dugun bezala, etxeko erabilerari buruz galdetu izan da He-goaldeko zentsuetan 1991. urteaz geroztik.

5.2.1.1 Etxeko erabilerari buruzko galderak zentsuetan

11. Irudian 2011ko zentsuan etxeko erabilerari buruz egin zen galdera ageri da. Aurreko zentsuetako galdera sortei erreparatuta, aldaketa handirik gabe egin izan da galdera hori zentsuz zentsu bai Nafarroa Garaian eta baita EAEn ere (ikus jatorrizko galdera sortak I. eranskinean).

11. Irudia:

Etxeko hizkuntzari buruzko galdera zentsuetan, 2011ko adibidea.

Zein hizkuntza erabiltzen du gehien etxean?

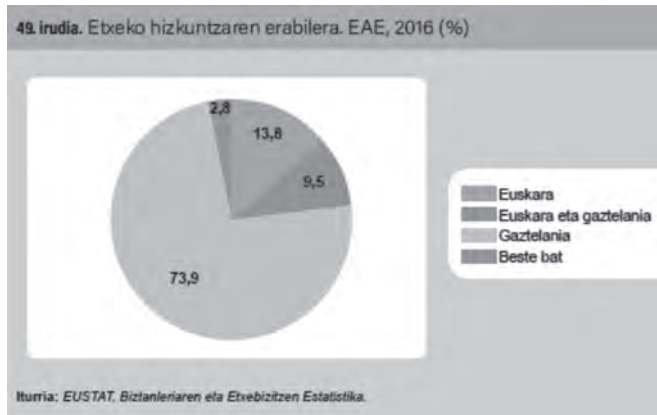
Markatu aukera bat bakarrik

☐ Euskara ☐ Gaztelania ☐ Biak ☐ Beste bat

Iturria: INE, *Biztanleriaren eta Etxebizitzaren Zentsuak* (galdetegi osoa ikusteko jo I. eranskinera).

Lau erantzun-aukera eskaintzen zaizkie elkarrizketatuei (erantzun-aukera horiek bat datoz lehen hizkuntzari buruzko galderan ageri direnekin). Ikus daitekeenez, aukera horiek lau kategoriatan laburbiltzen dituzte egon litezkeen konbinazio posible guztiak. Aldagai horretan, euskara/erdara *continuum*eko mutur biak azaltzen zaizkigu egoki ordezkaturako erantzun-aukeretan. Aldagai nominal bat da berez, eta nahi izanez gero, “gaztelania” eta “beste bat” aukerak batuz, hiru kategoriako aldagai ordinal bihurtu daiteke. Bai EUSTATen eta bai NAS-TATen argitalpenetan eta baita Mapa Soziolinguistikoetan ere, aldagai horren emaitzak bere horretan argitaratzen dira, 5. Grafikoak azaltzen duen bezala.

5. Grafikoa:
Zentsuetako “etxeko erabilera” galderaren emaitzak VI.
Mapa Soziolinguistikoa. EAE, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 79)

5.2.1.2 Etxeko erabilerari buruzko adierazle sintetikoak zentsuetan

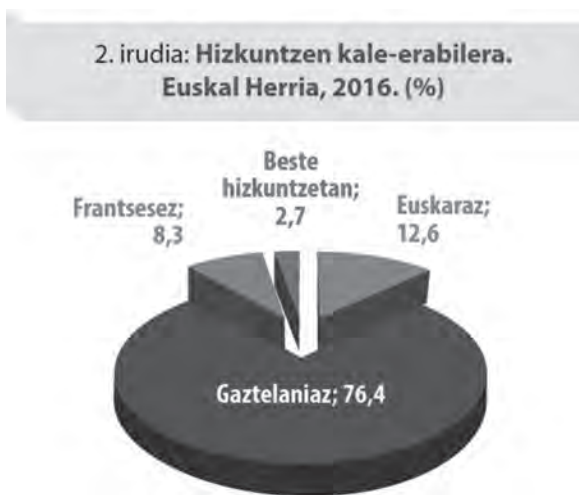
II. Mapa Soziolinguistikoa *etxeko hizkuntzaren erabileraren tipologia* adierazle sintetikoa landu zen (Kultura Saila, 1997: 69). Hortik aurrerakoetan ez da tipologia hori erabili izan.

5.2.2 *Kaleko erabilera behatua HEKN-n*

Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketetan, elkarrizketak neurtzen dituzte, erabilitako hizkuntzaren arabera, eta baita elkarrizketa horietan parte hartzen ari diren pertsonak ere. Berez, HEKN-k bigarren datu horrekin egiten du nagusiki lan. Horrela, adibidez, 2016ko neurketan euskararen erabilera % 12,6koa izan zela adierazten denean, zorrotz hartuta honako hau esaten da: kalean neurtu diren taldeetan dauden hiztun guztiak zenbatu, eta euskaraz ari direnak neurtutako hiztun guztien % 12,6 izan ziren. Emaitza horiek bere horretan aurkeztu izan dituzte HEKN-n (ikus 6. Grafikoa).

Bere ibilbidean, hizkuntzen kategorizazioan aldaketa txiki batzuk egin izan dira HEKN-n, euskara ez beste hizkuntzak jasotzeko moduei eragiten dietenak; euskararen erabileraren seriea, ordea, guztiz homogeneoa da.

6. Grafikoa:
HEKN-ko “kale-erabilera” behatuaren emaitzak.
Euskal Herria, 2016 (2 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: Hizkuntza Erabileraren Kale-Neurketa. Euskal Herria, 2016 (Soziolinguistika Klusterra, 2017: 5)

5.2.3 Erabilerak ISLn

5.2.3.1 Erabilera xeheari buruzko jatorrizko galderak

Informazio ugaria eta aberatsa bildu izan du ISLk 1991. eta 2016. urte bi-tarteko inkestetan, hiztunen erabilera-ohiturei buruz. 18. Taulan, rol-harreman eta espazio jakin batzuei buruzko erabilera-ohiturak urtez urte ISLn jaso ote diren zehazten dugu. Ikusten denez, rol-harreman eta espazio ugariri buruzko informazio xehea jaso izan da ISLn. Informazio multzo horri “erabilera xehea” deituko diogu txosten honetan.

Gai horien jatorrizko galderak 12. eta 13. Irudietan aurkeztu ditugu. Zehat-zago esanda, 2016an EAEn gai horien inguruan egin ziren galdera sortako galderak (eta erantzun-aukerak) ekarri ditugu. Nafarroako eta Ipar Euskal Herriko 2016ko galdera sortek informazio berbera jasotzen dute, nahiz eta formulazio aldetik moldaketak egon. Era berean, 1991-2016 bitarteko inkesta guztiak aintzat hartuta ere, formulazioan aldaketa txiki batzuk egon dira hainbat galderatan (gal-

dera-sorta guztiak III. eranskinean ikus daitezke). Dena den, ISLren arduradun teknikoen irizpideen arabera, galdera-erantzun horien guztien alderagarritasuna urtez urte bermatuta dago guk landuko ditugun aldagai guztietan.

Errepara diezaiegun orain erabilerari buruzko galderen erantzun-aukerei. Erabilerari buruzko galdera guztien erantzun-aukerek molde berbera dute (sare sozialei buruzko galderaren salbuespenarekin) eta honako zazpi erantzun-aukera hauek eskaintzen zaizkie elkarrizketatuei, rol-harremanei edo espazio jakin batean egin ohi duten erabilerari buruz galdetzen zaienean:

- *Beti euskaraz*
- *Euskaraz gaztelaniaz*¹⁰⁵ *baino gehiago*
- *Euskaraz gaztelaniaz beste*
- *Euskaraz gaztelaniaz baino gutxiago*
- *Beti gaztelaniaz*
 - *Ez dagokio*
 - *Ez daki / erantzunik ez.*

Erabilerari buruzko galdera horiek bost erantzun-aukera nagusi dituzte. Proposatzen den banaketa erabat simetrikoa da eta erantzun-aukerek ondo jasotzen dituzte egon daitezkeen jokabideak. Aldagai ordinalak dira eta galdera guztietan erantzun-aukeretarako molde berdina erabiltzeak aukera ematen du euren artean alderatzeko. Hori bai, erantzun-aukeretan elkarrizketatuari ez zaio eskaintzen euskara eta gaztelania/frantsesa ez diren hizkuntzen erabilera jasotzeko aukerarik.

Sare sozialetan hitz egiten dituzten hizkuntzen galderan, berriz, zuzenean galdetu zaie elkarrizketatuei hizkuntza bakoitza zein neurritan erabiltzen duten, ehunekotan adieraz dezatela eskatuz. Euskararen, gaztelaniaren/frantsesaren eta ingelesaren erabilera-ehunekoz galdetzen zaie zehazki. Kasu horretan, hortaz, aldagai kuantitatiboa izango dugu.

¹⁰⁵ *Frantsesez*, Ipar Euskal Herrian.

18. Taula:

Inkesta Soziolinguistikoa erabilerari buruz bildu izan diren aldagaiak urtez urte, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Erabilera amarekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera aitarekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera bikote kidearekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera neba-arrebekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera seme-alabekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera etxean elkarrekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera lagunekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera lankideekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera auzokoekin	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai	Bai
Erabilera saltzaileekin	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera bankuan	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera osasun-zerbitzuetan	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera udal-zerbitzuetan	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera administrazio publikoan	Ez	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai
Erabilera sare sozialetan	Ez	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai

Iturria: egileak landua, HPSko dokumentazio teknikoan oinarrituta.

Oharra: taula honetan daude HPSk gure esku jarri duen fitxategian biltzen diren erabilerari buruzko aldagai guztiak. Haserako ISLetan beste harreman batzuei buruz ere galdetu izan zen (aitona-amonekiko erabileraz, adibidez) baina harreman horien kasuan ezin da serie historikorik eraiki, azken urteotako ISLetan ez baita horiei buruz galdetu; gure lanketatik at utziko ditugu horiek.

12. Irudia:
Etxeko eta familiako kideekiko erabilerari buruzko galderak
Inkesta Soziolinguistikoa, EAE, 2016

14. G NOLA HITZ EGITEN DUZUE ETXEAN ZUEN ARTEAN DENOK ELKARREKIN ZAUDETENEAN? Ez dagokio (bakarik bizi da) 0 Beti euskaraz 1 Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago 2 Euskaraz gaztelaniaz bezainbeste 3 Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago 4 Beti gaztelaniaz 5 Ed/Ee 6	P.14 CUANDO ESTÁN TODOS EN CASA, ¿CÓMO HABLAN ENTRE USTEDES? 0 No procede (vive solo/a) 1 Siempre en euskera 2 Más en euskera que en castellano 3 Tanto en euskera como en castellano 4 Más en castellano que en euskera 5 Siempre en castellano 6 Ns/Nc																																																						
(Euskaldun eta bi-euskaldunentzat bakarrik) 15. G ORAIN ZURE FAMILIAKO EKIN ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZUN GALDETUKO DIZUT, BATEN BAT EZ BALDIN BADUZU EDO HILDA BADAGO, "EZ DAGOKIO" ERANTZUN. ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU ZURE EGUNEROKO BIZIMODUAN ZURE SENARRAREKIN / EMATZTEAREKIN / BIKOTEKIDEAREKIN? SEME-ALABEKIN? AMAREKIN? AITAREKIN? NEBA-ARREBEKIN?	(Sólo para los/as euskaldunes y los/as cuasi-euskaldunes) P.15 AHORA LE VOY A PREGUNTAR EN QUÉ LENGUA HABLA UD. CON LOS DIFERENTES MIEMBROS DE SU FAMILIA. CASO DE QUE NO TENGA ALGUNO DE ELLOS O HAYA FALLECIDO, RESPONDA "NO PROCEDE". ¿EN QUÉ LENGUA HABLA NORMALMENTE EN SU VIDA DIARIA CON SU MARIDO / MUJER / PAREJA? ¿CON SUS HIJOS E HIJAS? ¿CON SU MADRE? ¿CON SU PADRE? ¿CON SUS HERMANOS Y HERMANAS?																																																						
<table style="margin: auto;"> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">Senarra/ Emakidea Marido/Mujer</td> <td style="text-align: center;">Seme- alabak Hijos/as</td> <td style="text-align: center;">Ama Madre</td> <td style="text-align: center;">Aita Padre</td> <td style="text-align: center;">Nebea- arrebak Hermanos/as</td> <td></td> </tr> </table>			Senarra/ Emakidea Marido/Mujer	Seme- alabak Hijos/as	Ama Madre	Aita Padre	Nebea- arrebak Hermanos/as																																																
	Senarra/ Emakidea Marido/Mujer	Seme- alabak Hijos/as	Ama Madre	Aita Padre	Nebea- arrebak Hermanos/as																																																		
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 30%;">Ez dagokio (ez dauka)</td> <td style="width: 10%; text-align: center;">0</td> <td style="width: 10%; text-align: center;">0</td> <td style="width: 10%; text-align: center;">0</td> <td style="width: 10%; text-align: center;">0</td> <td style="width: 10%; text-align: center;">0</td> <td style="width: 30%;">No procede (no tiene)</td> </tr> <tr> <td>Beti euskaraz</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td>Siempre en euskera</td> </tr> <tr> <td>Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td>Más en euskera que en castellano</td> </tr> <tr> <td>Euskaraz gaztelaniaz bezainbeste</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td>Tanto en euskera como en castellano</td> </tr> <tr> <td>Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago</td> <td style="text-align: center;">4</td> <td style="text-align: center;">4</td> <td style="text-align: center;">4</td> <td style="text-align: center;">4</td> <td style="text-align: center;">4</td> <td>Más en castellano que en euskera</td> </tr> <tr> <td>Beti gaztelaniaz</td> <td style="text-align: center;">5</td> <td style="text-align: center;">5</td> <td style="text-align: center;">5</td> <td style="text-align: center;">5</td> <td style="text-align: center;">5</td> <td>Siempre en castellano</td> </tr> <tr> <td>Ed/Ee</td> <td style="text-align: center;">6</td> <td style="text-align: center;">6</td> <td style="text-align: center;">6</td> <td style="text-align: center;">6</td> <td style="text-align: center;">6</td> <td>Ns/Nc</td> </tr> </table>							Ez dagokio (ez dauka)	0	0	0	0	0	No procede (no tiene)	Beti euskaraz	1	1	1	1	1	Siempre en euskera	Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago	2	2	2	2	2	Más en euskera que en castellano	Euskaraz gaztelaniaz bezainbeste	3	3	3	3	3	Tanto en euskera como en castellano	Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago	4	4	4	4	4	Más en castellano que en euskera	Beti gaztelaniaz	5	5	5	5	5	Siempre en castellano	Ed/Ee	6	6	6	6	6	Ns/Nc
Ez dagokio (ez dauka)	0	0	0	0	0	No procede (no tiene)																																																	
Beti euskaraz	1	1	1	1	1	Siempre en euskera																																																	
Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago	2	2	2	2	2	Más en euskera que en castellano																																																	
Euskaraz gaztelaniaz bezainbeste	3	3	3	3	3	Tanto en euskera como en castellano																																																	
Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago	4	4	4	4	4	Más en castellano que en euskera																																																	
Beti gaztelaniaz	5	5	5	5	5	Siempre en castellano																																																	
Ed/Ee	6	6	6	6	6	Ns/Nc																																																	

Iturria: HPS, *Inkesta Soziolinguistikoa* (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

13. Irudia:

Familia-girotik kanpoko erabilerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoa, EAE, 2016

(Erabileria galdetegiaren erabilera eta (a) erabilera erabiltzeko berrak) 16.G FAMILIA GIROTIK KANPO, ZURE GERTUKO LAGUNETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? HARREMAN GEHIEN DUZUN AUZOKOETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETXETIK KANPO LAN EGITEN DUZU? ZURE LANKIDEETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? OHIKO EROSKETAK (OGIA, ESNEA, FRUTA, EGUNKARIA...) EGITEN DITUZUN DEMETAKO SALTZAILEETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ZURE OHIKO BANKUKO EDO AURREZKI-KUTXAKO LANGILEETATIK? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ZURE OSASUN-ZERBITZUKO EDO AMBULATORIOKO LANGILEETATIK? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ERABILTZEN DITUZUN UDAL ZERBITZUETAKO LANGILEETATIK? (UDALETXEA, GIZARTE ZERBITZUAK, KIROL INSTALAZIOAK, KULTUR ETXEA...) ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ERABILTZEN DITUZUN DIPUTAZIO ETA EUSKO JAURLARITZAKO ZERBITZUETAKO LANGILEETATIK (GIZARTE ZERBITZUAK, OGASUNA, HEZKUNTZA, ETXERIZITZA...)? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN?	(Las preguntas de uso sólo para cuestionarios y cuestionaciones) P.16 FUERA DEL ÁMBITO FAMILIAR, ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE LOS AMIGOS Y AMIGAS CON LOS QUE TIENE MAYOR RELACIÓN? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE LOS VECINOS Y VECINAS CON LOS QUE TIENE MAYOR RELACIÓN? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿TRABAJA UD. FUERA DE CASA? ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE SUS COMPAÑEROS Y COMPAÑERAS DE TRABAJO CON LOS QUE TRATA A DIARIO? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE LOS DEPENDIENTES Y DEPENDIENTAS DE LAS TIENDAS DEL BARRIO EN LAS QUE REALIZA HABITUALMENTE LA COMPRA (PAN, LECHE, FRUTA, PERIÓDICO...)? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LA SUCURSAL DEL BANCO O CAJA DE AHORROS CON LA QUE TRABAJA? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LOS SERVICIOS SANITARIOS O AMBULATORIO A LOS QUE ACUDE? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LOS SERVICIOS MUNICIPALES, QUE UTILIZA (AYUNTAMIENTO, SERVICIOS SOCIALES, INSTALACIONES DEPORTIVAS, CASA DE CULTURA...)? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LOS SERVICIOS DE LA DIPUTACIÓN O DEL GOBIERNO VASCO QUE UTILIZA (SERVICIOS SOCIALES, HACIENDA, EDUCACIÓN, VIVIENDA...)? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS?

	Legueak Amigos	Auzokideak Vecinos	Lana Trabajo	Dendetak Tiendas	Banquea Banco	Ambulak Ambul	Udal zerb. S. mun.	Diput./E.U. Diput./G.V.	
Ez dagokio (ez dagoiko edo ez dago)	0	0	0	0	0	0	0	0	No procede (no tiene o no va)
Beti euskaraz	1	1	1	1	1	1	1	1	Siempre en euskera
Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago	2	2	2	2	2	2	2	2	Más en euskera que en castellano
Euskaraz gaztelaniaz berdinbeste	3	3	3	3	3	3	3	3	Tanto en euskera como en castellano
Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago	4	4	4	4	4	4	4	4	Más en castellano que en euskera
Beti gaztelaniaz	5	5	5	5	5	5	5	5	Siempre en castellano
Ed/En	6	6	6	6	6	6	6	6	Ns/Nc

17.G ERABILTZEN AL DUZU INTERNETEN WHATSAPP, FACEBOOK EDO TWITTER BEZALAKO SARE SOZIALIK? ZENBAT ALDIZ?	Egunero 1 Astean bitan edo hirutan 2 Asteburuetan 3 Noizean behin 4 Inoiz ez 5 Ed/En 6	A diario 1 Dos o tres días a la semana 2 Los fines de semana 3 De vez en cuando 4 No, nunca 5 Ns/Nc 6

ZEIN HIZKUNTZA ERABILTZEN DUZU SARE SOZIALETAN? EUSKARA, GAZTELANIA SOILIK, INGEELESA ERE BAI? (Hizkuntza bakarra erabiltz gero → %100 eta gainerakoak biak %0) (Bat baino gehiago erabiltz gero) GUTXI GORABEHERRA, EHUNEKO ZENBATEAN ERABILTZEN DUZU HIZKUNTZA BAKOITZA? (Lagundu erantzuten)	¿QUÉ IDIOMA SUELE UTILIZAR EN LAS REDES SOCIALES? ¿EUSKERA, SÓLO CASTELLANO, TAMBIÉN INGLÉS? (Si utiliza sólo uno → 100% y los otros dos el 0%) (Si utiliza más de uno) APROXIMADAMENTE, ¿EN QUÉ PORCENTAJE UTILIZA CADA UNO DE ELLOS? (Ayudar en la respuesta)
Euskara% % Euskera	Gaztelania% % Castellano
Ingelesa/Beste bat% % Inglés/Otro	

Iturria: HPS, Inkesta Soziolinguistikoa (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

19. Taula:

Elkarrizketatuen erabilerari buruzko informazioa ISL-n. Galdera sortaren azterketa.

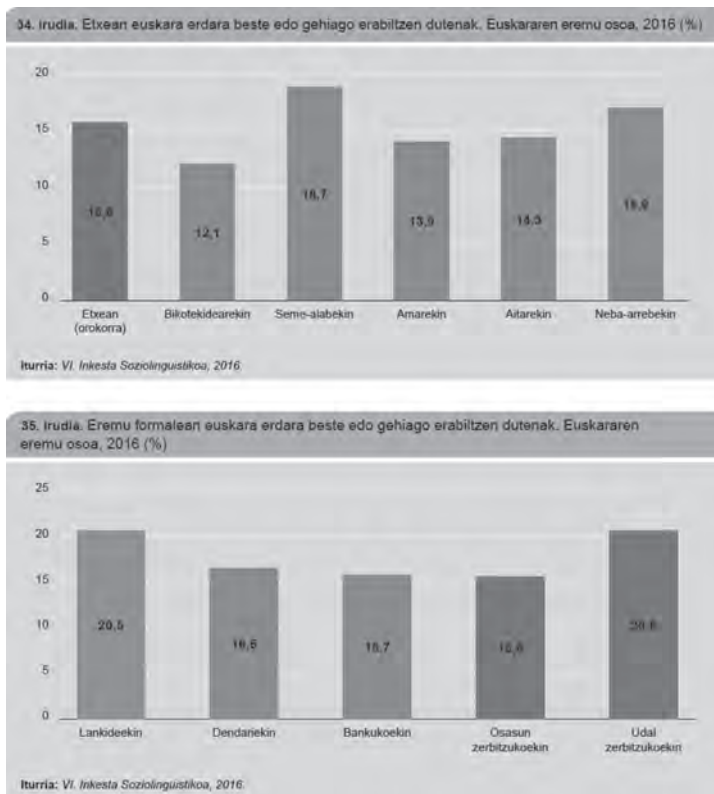
EUSKARAREN ERABILERA ELKARRIZKETATUAREN HARREMAN-SAREKO HONAKO ROL-HARREMAN EDO ESPAZIO HAUETAN	ERANTZUN-AUKERAK	ALDAGAI MOTA
Erabilera honako pertsona hauekin edo honako inguru hauetan: • Amarekin • Aitarekin • Bikotearekin • Neba-arrebekin • Seme-alabekin • Etxean etxeoak elkarrekin daudenean • Lagunekin • Lankideekin • Auzokoekin • Saltzaileekin • Bankuan • Osasun-zerbitzuetan • Udal-zerbitzuetan • Administrazio publikoan	Eskainitako erantzun-aukerak: • Beti euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gehiago • Euskaraz erdaraz beste • Euskaraz erdaraz baino gutxiago • Beti erdaraz • Ez dagokio • Ez daki / erantzunik ez.	Galdera hauek guztiek aldagai ORDINALAK emango dizkigute.
Erabilera sare sozialetan (gutxienez noizean behin erabiltzen dutenek)	• Euskaraz (%) • Gaztelaniaz (%) • Ingelesez (%)	Galdera honek aldagaia KUANTITATIBOA emango digu.

Iturria: egileak landua.

Rol-harremanei edo espazio jakinei buruz xehe jasotako erabilera-ohiturei buruzko emaitzen laburpena argitaratu izan dute ISLetan. 7. Grafikoan, adibidez, 2016ko ISLren emaitzen txostenean argitaratu zen informazioa ageri da. Galderei emandako erantzunak birkodetu eta “*Beti euskaraz*”, “*Euskaraz erdaraz baino gehiago*” eta “*Euskaraz erdaraz beste*” erantzunak eman dituzten elkarrizketatuak batu eta multzo horien batura dira, zehazki, grafiko horietan erakusten diren ehuneoak.

7. Grafikoa:

Erabilerari buruzko galdera xeheen emaitzak. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 55-57).

Oharra: argitalpen horretan lagunekin eta sare sozialetan egiten den erabileraren datuak ere eskaintzen dira (ez grafikoetan, horregatik ez ditugu ekarri).

5.2.3.2 Erabilerari buruzko adierazle sintetikoa: ISLko erabileraren tipologia eta “erabilera trinkoa”

Erabilera xeheari buruzko informazioaz baliatuta, erabilerari buruzko adierazle sintetikoa lantzen da ISLko argitalpenetan; horrela, zenbait ingurutan egiten den erabileraren laburpen bat lortzen dute adierazle bakarrean. “Euskararen erabileraren tipologia” du izena adierazle sintetiko horrek, eta horixe da 2001etik aurrerako ISLren argitalpenetan erabileraz aritzerakoan gehien erabiltzen den adierazlea (ikus 8. Grafikoa).

8. Grafikoa:
Erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal Herria,
2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 48).

Aipatu dugu lehenago ere, erabilera xehe guztiei pisu berbera ematen dien katalanen ereduaren aurrean, praktikan euskal ISLko adierazleak haztatu egiten dituela erabilerari buruzko jatorrizko itemak. Arrazoi horregatik, gure iritziz, askoz interesgarriagoa da euskal erdua katalanena baino. Lehenago esan bezala, ez dugu beste adibiderik aurkitu nazioarteko demolinguitikan gai garrantzitsu eta labainkor honetan proposamen praktiko eta egingarri bat landu duena erabilera xeheetatik abiatuta erabilera orokorraren adierazle bat sortzeko.

Nola osatzen da ISLko *erabileraren tipologia*? Labur azalduta, 14. Irudian ikus daitekeen bezala, honako hiru alor hauetako erabilerak hartzen dira aintzat maila berean: etxeko erabilera, lagunartekoa eta eremu formalekoa. Azken horren barruan, bestalde, dendetan, bankuetan, osasun-zerbitzuetan eta udal-zerbitzuetan egiten den erabilera laburtzen da. Konplexua da adierazle horren eraketa, eta merezi du lasai azaltzea. Jarraian azalduko dugu adierazle hori nola eraiki den. Hasteko, adierazle berrian parte hartuko duten hiru alorretan egiten den lanketa azalduko dugu; ondoren, hiru alorren konbinazioa.

14. Irudia:
“Euskararen erabileraren tipologia” adierazle sintetikoa nola osatzen den

Iturria: Euskararen erabilera eta erabileraren eragiten duten faktore nagusiak (Aizpurua, 2018b: 32)

Etxeko erabileraren lanketa adierazle sintetikoari begira. Etxean norbaitekin bizi diren elkarriketatuei, euren etxean bizi direnek elkarrekin daudenean erabiltzen duten hizkuntza esleitzen zaie. Etxeko erabileraren erantzun-aukerak honako bost hauek dira ISLn (hasierako zenbakiak erantzunaren zenbakizko kodea adierazten du):

1. Beti euskaraz
2. Euskaraz erdaraz baino gehiago
3. Euskaraz erdaraz beste
4. Erdaraz euskaraz baino gehiago
5. Beti erdaraz

Etxean bakarrik bizi diren elkarriketatuei, familiako kideekin duten erabilera-ohitura esleitzen zaie, adierazle berriari begira. Horretarako, bakarrik bizi diren elkarriketatutako bakoitzak dituen familia-harremanetako erabilera-ohituren batez bestekoa kalkulatu da, honako harreman hauek aintzat hartuz: bikote-kidea, seme-alabak, aita, ama eta anai-arrebak. Batez besteko hori goiko kode horietatik abiatuta kalkulatu da, eta zenbaki osoa ematen ez duenean, biribildu egiten da, hartara bost balio horietara egokitze.

Lagunarteko erabilera. Lagunekin erabiltzen den hizkuntzari buruzko informazioa zuzenean dagokion aldagaitik hartzen da. Aldagai horrek aurrekoaren bost erantzun-aukera berberak ditu.

Eremu formaleko erabileren lanketa adierazle sintetikoari begira. Abiapuntuan, aurreko bi aldagaien erantzun-aukera eta kodetze bera duten lau aldagai ditugu: erabilera dendetan, erabilera bankuan, erabilera anbulatorioan eta erabilera udal-zerbitzuetan.

Lau aldagai horietatik abiatuta, hainbat kalkulu egiten dira:

- Lehenik, denda eta bankuko balio erabilgarrien batez bestekoa eginda, arlo pribatuko erabilera kalkulatzen da.
- Ondoren, prozedura bera erabilita, arlo publikoko erabilera kalkulatzen da, anbulatorioko eta udal-zerbitzuetako erabileraren batez bestekoa eginda.
- Azkenik, erabilera publikoaren eta pribatuaren balio erabilgarrien batez bestekoarekin, “eremu formaletako erabilera” kalkulatzen da. Batez besteko horrek zenbaki osoa ematen ez duenean biribildu egiten da kopuru hori, eta bost kategorien sailkapenera ekartzen.

Hiru erabilerak bateratzea eta tipologia eratzea. Azaldu dugun bezala, tarteko hiru adierazle kalkulatzen dira. Hirurek sailkapen bera daukate, eta bost kategorietako aldagai ordinalak dira. Hiru adierazle horiek hartu eta hiru erabilerei pisu bera ematen zaie “Erabileraren tipologia” adierazle sintetikoa sortzeko orduan¹⁰⁶. Hiru erabilera horiek aintzat hartuta, bost kategoriatako sailkapenera iristen dira.

Zehazki, HPSren dokumentazio teknikoa aztertuta, ikusi dugu hiru eremu horietako erabilera mailen artean dauden konbinazio posibleak bost kategorietan sailkatzen dituztela, 20. Taulan ikus daitekeen bezala.

¹⁰⁶ Mikel Zalbidek ikuspegi teoriko batetik auzitan jarri izan du adierazle honetan hiru erabilera-multzo horiei pisu bera ematea. Haren ustez, belaunez belauneko jarraipenean hurbileko eremuak dira funtsezkoak, eta ez da egokia espazio formaletako erabilerari hainbesteko pisua ematea (2016: 28):

Ama-hizkuntzaren belaunez belauneko transmisio naturalari dagokionez, jardungune eta rol-harreman guztiak ez dira garrantzi bereko: askoz garrantzitsuago dira hízunen eguneroko jardun informal-espontanea, ez aldian behingo konexio formalizatua biltzen dutenak. Kontuan izan behar luke garrantzi-hierarkia nabarmen hori, ahal delarik, erabilera globalaren berri eman nahi duen edozein indize sintetikorik.

20. Taula:

Hiru eremuetan (etxean, lagunartean eta alor formalean) hiztunek dituzten erabilera-mailak
nola sailkatzen diren “euskararen erabilera-tipologian”

1 eremuko erabilera	2 eremuko erabilera	3 eremuko erabilera	Erabilera tipologia (sailkapena)
Beti euskaraz	Beti euskaraz	Beti euskaraz	
Beti euskaraz	Beti euskaraz	Gehiago euskaraz	
Beti euskaraz	Gehiago euskaraz	Gehiago euskaraz	
Beti euskaraz	Beti euskaraz	Bietara berdín	Euskaraz erdaraz baino gehiago
Gehiago euskaraz	Gehiago euskaraz	Gehiago euskaraz	
Beti euskaraz	Gehiago euskaraz	Bietara berdín	
Gehiago euskaraz	Gehiago euskaraz	Bietara berdín	
Beti euskaraz	Bietara berdín	Bietara berdín	
Beti euskaraz	Beti euskaraz	Gehiago erdaraz	
Beti euskaraz	Gehiago euskaraz	Gehiago erdaraz	
Beti euskaraz	Beti euskaraz	Beti erdaraz	
Gehiago euskaraz	Bietara berdín	Bietara berdín	
Gehiago euskaraz	Gehiago euskaraz	Gehiago erdaraz	
Beti euskaraz	Bietara berdín	Gehiago erdaraz	
Beti euskaraz	Gehiago euskaraz	Beti erdaraz	Euskaraz erdaraz beste
Bietara berdín	Bietara berdín	Bietara berdín	
Gehiago euskaraz	Bietara berdín	Gehiago erdaraz	
Gehiago euskaraz	Gehiago euskaraz	Beti erdaraz	
Beti euskaraz	Gehiago erdaraz	Gehiago erdaraz	
Beti euskaraz	Bietara berdín	Beti erdaraz	
Bietara berdín	Bietara berdín	Gehiago erdaraz	
Gehiago euskaraz	Bietara berdín	Beti erdaraz	
Gehiago euskaraz	Gehiago erdaraz	Gehiago erdaraz	
Beti euskaraz	Gehiago erdaraz	Beti erdaraz	
Bietara berdín	Gehiago erdaraz	Gehiago erdaraz	
Bietara berdín	Bietara berdín	Beti erdaraz	
Gehiago euskaraz	Gehiago erdaraz	Beti erdaraz	
Beti euskaraz	Beti erdaraz	Beti erdaraz	Euskaraz erdaraz baino gutxiago
Gehiago erdaraz	Gehiago erdaraz	Gehiago erdaraz	
Bietara berdín	Gehiago erdaraz	Beti erdaraz	
Gehiago euskaraz	Beti erdaraz	Beti erdaraz	
Gehiago erdaraz	Gehiago erdaraz	Beti erdaraz	
Bietara berdín	Beti erdaraz	Beti erdaraz	
Gehiago erdaraz	Beti erdaraz	Beti erdaraz	Oso gutxi euskaraz
Beti erdaraz	Beti erdaraz	Beti erdaraz	Beti erdaraz

Iturria: egileak landua, HPSko dokumentazio teknikoan oinarrituta.

Horrela, bada, hainbat erabilera xehetan oinarrituta, erabilera xeheak haztatuz sortzen da adierazle berria. Sortzen den adierazle sintetikoa aldagai ordinal bat da. Adierazle horretan, bost kategoriatan banatzen dira hiztunak. Kategoría multzo horren eraketa asimetrikoa da: euskararen erabilera handieneko kategoriak euskararen erabilera txikieneko hiru kategorien espazio logikoa betetzen du. Bestela esanda, “euskaraz erdaraz baino gehiago” kategorian biltzen dira simetriari eutsiz gero sortuko liratekeen honako hiru multzo hauetako hiztunak: “Beti euskaraz”, “oso gutxi erdaraz” eta “euskaraz erdaraz baino gehiago” egiten dutenak.

Bestalde, esan behar da adierazle horren bost kategoriak ez datozela bat erabilerari buruzko adierazle xeheen bost kategoriekin (horiek bai simetrikoak). Horrek zaildu egiten du erabilera xeheari buruzko datuak adierazle sintetiko horren datuekin alderatzea.

Azkenik, ISLko txostenetan, adierazle sintetiko horren emaitzak are gehiago laburbiltzen dira “erabilera trinkoa” kontzeptuarekin. Erabilera trinkoa esaten diote euskararen erabilera tipologian “euskaraz erdaraz baino gehiago” edo “euskara erdara beste” erabiltzen duten hiztunen baturari. Erabilera aldagaien arabera aztertzerakoan, edo bilakaerak aztertzerakoan, askotan erabiltzen da ISL-n *erabilera trinkoaren* kontzeptua (ikus adibidez 9. Grafikoa).

9. Grafikoa:

Erabilera trinkoa. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 51).

Aipa dezagun, azkenik, ISLko argitalpenetan ohikoa dela hiztun guztien erabilera mailarekin lan egitea nagusiki. Gutxiago landu izan dira “euskaldunen erabilerari” buruzko datuak. Eta ez dugu aurkitu “euskaldunek euskaldunekin duten erabilerari” buruzko daturik.

5.3 Jarreraren lanketa ISL-n

5.3.1 Euskararekiko jarreraren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn

Elkarrizketatuen iritzi eta jarrerak biltzeko galdera ugari txertatu izan da Inkesta Soziolinguistikotuan. 15. Irudian aurkeztu ditugu EAEn 2016an landu zirenak. Ikus daitekeen bezala, herritarren alderdi subjektiboetan arakatzeko item ugari dugu eskura.

15. Irudia:

Iritzi eta jarrerai buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016

16.G NOLAKOA DA EUSKAREKIKO DUZUN INTERESA?	Oso handia 1 Nahiko handia 2 Zerxobait 3 Txikia 4 Bat ere ez 5 Ed/Ed 6	Mucha Bastante Algo Poco Nada Ns/Nc	P. 18 ¿CUÁL ES SU GRADO DE INTERÉS POR EL EUSKERA?																																																						
19.G SEME-ALABARIK BADUZU EDO IZANGO BAZENU ESKOLAN. ZEIN HIZKUNTZATAN NAHIKO ZENUKE HAJEK IKASTEAK?	Euskaraz, gaztelania ikasgai duela 1 Euskaraz eta gaztelaniaz 2 Gaztelaniaz, euskara ikasgai duela 3 Gaztelania hutsean 4 Ed/Ed 5	En euskera, con castellano como asignatura En euskera y castellano En castellano, con euskera como asignatura Sólo en castellano Ns/Nc	P. 19 SI TIENE O TUVIERA HIJOS O HIJAS EN LA ESCUELA, ¿EN QUÉ LENGUA LE GUSTARÍA QUE ESTUDIARAN?																																																						
20.G ONDORENGO ESALDIOKIN ZER ZAUDE: GUZTIZ KONFORME, NAHIKO KONFORME, EZ ALDE EZ KONTRA, NAHIKO KONTRA ALA GUZTIZ KONTRA?	<table><tr><td>Guztiz konforme</td><td>Nahiko konforme</td><td>Ez alde ez kontra</td><td>Nahiko kontra</td><td>Guztiz kontra</td><td>Ed/Ed</td></tr><tr><td>Total acuerdo</td><td>Parcial acuerdo</td><td>Ni acuerdo</td><td>Parcial desacuer</td><td>Total desacuer</td><td>Ns/Nc</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr></table>	Guztiz konforme	Nahiko konforme	Ez alde ez kontra	Nahiko kontra	Guztiz kontra	Ed/Ed	Total acuerdo	Parcial acuerdo	Ni acuerdo	Parcial desacuer	Total desacuer	Ns/Nc	1	2	3	4	5	6	<table><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr></table>	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	P. 20 ¿DÍGEME SI ESTÁ DE ACUERDO, TOTAL O PARCIAL, NI DE ACUERDO NI EN DESACUERDO, O EN DESACUERDO, TOTAL O PARCIAL CON LAS SIGUIENTES FRASES:
Guztiz konforme	Nahiko konforme	Ez alde ez kontra	Nahiko kontra	Guztiz kontra	Ed/Ed																																																				
Total acuerdo	Parcial acuerdo	Ni acuerdo	Parcial desacuer	Total desacuer	Ns/Nc																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
1	2	3	4	5	6																																																				
GUZTIZ BERTAKOA IZATEKO EUSKARAZ HITZ EGITEN JAKIN BEHAR DA.		PARA SER VASCO/A DE VERDAD HAY QUE SABER HABLAR EUSKERA.																																																							
HOBE DA JENDEAK INGELESA IKASTEAK EUSKARA IKASTEAK BAINO.		ES MEJOR QUE LA GENTE ESTUDIÉ INGLÉS EN LUGAR DE ESTUDIAR EUSKERA.																																																							
ADMINISTRAZIO PUBLIKOAN SARTZEKO BEHARREZKOA IZAN BEHARRIKO LITZATEKE EUSKARA JAKITEA.		PARA ENTRAR EN LA ADMINISTRACIÓN PÚBLICA DEBERÍA SER NECESARIO SABER EUSKERA.																																																							
EZINBESTEKOA DA HAUR GUZTIEK EUSKARA IKASTEAK.		ES IMPRESCINDIBLE QUE TODOS LOS NIÑOS Y NIÑAS APRENDAN EUSKERA.																																																							
EUSKAL HERRIAN IKUSI ETA ENTZUTEN DIREN TELEBISTA ETA IRRATIEK ASKOZ PROGRAMA GEHIAGO IZAN BEHARRIKO LITUZKETE EUSKARAZ.		TODAS LAS RADIOS Y TELEVISIONES QUE SE RECIBEN EN EL PAÍS VASCO DEBERÍAN TENER BASTANTES MÁS PROGRAMAS EN EUSKERA.																																																							
EUSKARA GALTZERKO ARRISKUAN DAGO.		EL EUSKERA ESTÁ EN PELIGRO DE DESAPARECER.																																																							

21.G ETA ESALDI HAUEKIN?	<table><tr><td>Guztiz konforme</td><td>Nahiko konforme</td><td>Ez alde ez kontra</td><td>Nahiko kontra</td><td>Guztiz kontra</td><td>Ed/Ee</td></tr><tr><td>Total aurreko</td><td>Parzial aurreko</td><td>Ni aurreko Ni desat.</td><td>Parzial desatuer.</td><td>Total desatuer.</td><td>Ns/Nc</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr></table>	Guztiz konforme	Nahiko konforme	Ez alde ez kontra	Nahiko kontra	Guztiz kontra	Ed/Ee	Total aurreko	Parzial aurreko	Ni aurreko Ni desat.	Parzial desatuer.	Total desatuer.	Ns/Nc	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	P.21 Y ¿CON CADA UNA DE LAS SIGUIENTES?
Guztiz konforme	Nahiko konforme	Ez alde ez kontra	Nahiko kontra	Guztiz kontra	Ed/Ee																																							
Total aurreko	Parzial aurreko	Ni aurreko Ni desat.	Parzial desatuer.	Total desatuer.	Ns/Nc																																							
1	2	3	4	5	6																																							
1	2	3	4	5	6																																							
1	2	3	4	5	6																																							
1	2	3	4	5	6																																							
1	2	3	4	5	6																																							
EUSKAL HERRIAN EUSKARA BEHARREZKOA DA JEINDEAREKIN KOMUNIKATZEKO, EUSKAL HERRIAN EUSKARAK EZ DU SEKULA IZANGO GAZTELANIAK DUEN GARRANTZIA. NAHIAGO DUT EUSKARAZ EGITEN DUTEN DENDA ETA SALTOKIETARA JOATEA OROHAR: HURBILAGOKOAK SENTITZEN DITUT EUSKALDUNAK EUSKALDUNOK EZEZAGUN BATI HITZ EGITEN DIOGUNEAN, EUSKARAZ EGIN BEHARKO GENIOKE BETI LEHEN HITZA EUSKALDUNOK EUSKARAZ EGIN BEHARKO GENUKE BETI, NAHIZ ETA GUREKIN BATERA DAUDEN BATZUEK EZ JAKIN	EL EUSKERA ES UNA LENGUA NECESARIA PARA COMUNICARSE CON LOS DEMÁS EN EL PAÍS VASCO. EN EL PAÍS VASCO, EL EUSKERA NUNCA VA A TENER LA IMPORTANCIA DEL CASTELLANO. PREFIERO IR A LAS TIENDAS Y ESTABLECIMIENTOS QUE ATIENDEN EN EUSKERA EN GENERAL, ME SIENTO MÁS PRÓXIMO A LOS EUSKALDUNES LOS EUSKALDUNES CUANDO SE DIRIGEN (NO DEBERÍAMOS) A UN DESCONOCIDO, DEBERÍAN (DEBERÍAMOS) DECIR LA PRIMERA PALABRA SIEMPRE EN EUSKERA LOS EUSKALDUNES DEBERÍAN (DEBERÍAMOS) HABLAR SIEMPRE EN EUSKERA; AUNQUE ALGUNO DE LOS PRESENTES NO LO SEPA																																											
22.G ZURE USTEZ, ETORKIZUNEAN, ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGIN BEHARKO LITZATEKE EUSKAL HERRIAN?	Euskaraz bakarrik Euskaraz eta gaztelaniaz Gaztelaniaz bakarrik Ed/Ee	1 2 3 4	Sólo en euskera En euskera y en castellano Sólo en castellano Ns/Nc																																									
23.G (Euskaldunentzat bakarrik) ZU ZEU INOIZ DISKRIMINATUTA SENTITU ZARA EUSKARA ERABILTZEKO AUKERARIK IZAN EZ DUZULAKO? (Erdaldun eta ia-euskaldunentzat bakarrik) ZU ZEU INOIZ DISKRIMINATUTA SENTITU ZARA EUSKARA EZ JAKITEAGATIK?	Bai, askotan Bai, noizean behin Ez inoiz ere ez Ed/ee	1 2 3 4	Si, muchas veces Si, alguna vez No, nunca Ns/nc																																									
24.G OROKORREAN, NOLA BALORATZEN DUZU EUSKARARI BURUZ EUSKO JAURLARITZA EGITEN ARI DEN LANA, EGOKIA ALA DESEGOKIA DA? ZERGATIK IRUDITZEN ZAIZU EGOKIA / DESEGOKIA?	Egokia Desegokia Berdin zail Ed/ee asko egin delako ez dagokelako gehiagoren beharrik gutxi egin delako gehiag/ egin delako Ed/Ee	1 2 3 4 1 2 3 4 5	Adecuada Inadecuada Le da igual Ns/Nc porque se ha hecho mucho porque no hay que hacer más porque se ha hecho poco porque se ha ido demasiado lejos Ns/Nc																																									
25.G EUSKALDUNA SENTITZEN ZARA?	Guztiz Nahikoa Zerxiobait Gutxi Bat ere ez Ed/Ee	1 2 3 4 5 6	Muy Bastante Algo Poco Nada Ns/Nc																																									
			P.25 ¿SE CONSIDERA UD. VASCO/A?																																									

Iturria: HPS, *Inkesta Soziolinguistikoa* (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

Item horietako batzuen emaitzak ISLren 2016ko emaitzen txostenean aurki ditzakegu. Horietako batzuk 10 Grafikoan ageri dira; hor erantzunak laburtuta aurkezten zaizkigu, bi multzotan: guztiz eta nahiko konforme daudenak batetik, eta guztiz edo nahiko kontra daudenak bestetik. Beste galdera batzuen emaitzak ere aurkezten zaizkigu txostenean, batzuetan grafikoan laguntzaz eta beste batzuetan txostenaren testuan: euskarari buruz duten interesari buruzkoak, seme-alabak eskolatzeko erduei buruzkoak, eta abar.

10. Grafikoa:

Hainbat esaldirekiko iritziak. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 67).

5.3.2 “Euskara sustatzeari buruzko jarrera” adierazle sintetikoa

Inkesta Soziolinguistikoaren argitalpenetan, elkarriketatuen iritzi eta jarrerak laburbiltzeko, *Euskara sustatzeari buruzko jarrera* izeneko adierazle sintetikoa erabiltzen dute. Hartara, euskararen aldekoak/aurkakoak/tartekoak zenbat diren laburbiltzen dute. Hona hemen, hitzez hitz, 2016ko inkestaren emaitza-txostenean adierazlearen eraikuntzari buruz esaten zaiguna (Eusko Jaurlaritza, 2019: 63):

Euskararen erabilera sustatzeari buruzko jarrera ezagutzeko, hainbat esparrutan euskara sustatzearen alde edo kontra inkestatuek adierazi duten iritziaren arabera, tipologia bat eratu da.

Honako hauek dira tipologia osatzeko erabili diren baieztapenak:

- Administrazioan sartzeko euskara jakitea beharrezkoa da.
- Hobe da jendeak ingelesa ikastea euskara ikastea baino (ados ez daudenak dira euskara sustatzearen aldekoak).
- Ezinbestekoa da haur guztiek euskara ikastea.
- Irrati/telebistek programa gehiago behar lukete euskaraz.

Lau esaldi horien inguruko iritzia emateko, honako erantzun-aukerak eskaini izan zaizkie inkestan elkarrizketatu direnei (hasierako zenbakiak erantzunaren zenbakizko kodea adierazten du):

1. Guztiz konforme
2. Nahiko konforme
3. Ez alde ez kontra
4. Nahiko kontra
5. Guztiz kontra
6. Ez daki/erantzunik ez

Hortik abiatuta, itemak homogeneizatu egiten dira. Horretarako, “Hobe da jendeak ingelesa ikastea euskara ikastea baino” itemaren balioak zentzuz trukatu dira, gainerako itemen logikarekin bat eginez. Horretaz gain, item guztietan “Ez daki / erantzunik ez” kasuak bildu egiten dituzte “ez alde ez kontra”-koen multzora.

Ondoren, horrela landutako lau itemen batez bestekoa ateratzen da. Eta horrela multzokatzen dira elkarrizketatuen batez besteko balio horiek:

- 1etik 1,4ra > Jarrera oso aldekoa
- 1,5etik 2,4ra > Aldekoa
- 2,5etik 3,5era > Ez alde ez aurka
- 3,6etik 4,5era > Aurkakoa
- 4,6tik 5era > Oso aurkakoa

Azkenik, emaitzak txostenean argitaratzeko orduan, “oso aldekoak” eta “aldekoak” batuta eta “oso aurkakoak” eta “aurkakoak” ere batuta aurkezten dira.

Laburtuz, bada, jatorrizko lau itemetan emandako erantzunen arabera, elkarriketatutako hiru multzo nagusitan multzokatzen dituzte: euskara sustatzearen alde daudenak, aurka daudenak eta ez alde eta ez aurka daudenak (ikus 11. Grafikoa). Adierazle sintetiko hori oinarritzat hartu eta herriararren artean sailez sail dauden aldeak erakusten zaizkigu ISLko txostenetan: herrialdearen, sexuaren eta adinaren arabera, besteak beste. Horretaz gain, 1991-2016 bitarteko bilakaera-datuak ere aurki ditzakegu argitalpenean.

11. Grafikoa:

Euskara sustatzeari buruzko adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal Herria, 2016
(16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 63).

5.4 Testuinguru demolinguistikokoaren lanketa EH-n

5.4.1 Hiztunen dentsitatea, zentsuetan oinarrituta: gune soziolinguistikoak

Nazioartean bezala, euskal demolinguistikan ere ohikoa da hiztunen dentsitatea lurraldean zertan den aztertzea. Euskal Herrian, ordea, eta oinarri nagusi gisa zentsuak erabili izan direnez, egoera asko aldatzen da eremu administrati-boen arabera. Ipar Euskal Herrian egiten diren Frantziako zentsuek ez dituzte jasotzen hizkuntza kontuak, eta ez dago udal mailako lurralde-desagregazioa eskaintzen duen euskararen inguruko datu demolinguistikorik. Euskal Autonomia Erkidegoan, aldiz, tradizio handia dago, 1981eko zentsutik aurrera, nazioartean aztertu ditugun eremu gehienetan baino handiagoa, udalerrrika edo eskualdeka euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten ehunekoaren araberrako taula eta mapekin lan egitekoa (Ruiz Olabuénaga, 1984; Hizkuntza Politikarako Idazka-

ritza Nagusia, 1989; Kultura Saila, 1997; EUSTAT eta Kultura Saila, 1998; EUSTAT eta Kultura Saila, 1999; Kultura Saila, 2005; Kultura Saila, 2009; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020); Nafarroan ere argitaratu izan dira tankera horretako lanak hainbat urtetako zentsuen hizkuntza-datuekin (Gobierno de Navarra, Departamento de Economía y Hacienda, 1988; Nafarroako Gobernua, d.g.; Zabaleta eta Dirección General de Política Lingüística., 1995; Zabaleta, 1997; Instituto de Estadística de Navarra., 1999). Ikuspegi horrekin liburu bana argitaratu du Gros i Lladósek EAerako eta Nafarroarako (Gros, 2007, 2009). Beste artikulu batean Hegoalde osoko ikuspegia eskaintzen du (Gros, 2010).

Euskaldunek hiztun guztiekiko han eta hemen duten pisua erakusten diguten mapa eta taulak ez ezik, euskaldunen dentsitatea ere aldagai aske gisa erruz erabili izan da gurean hiztunen portaerak azaltzeko. Horrela, tradizio handia dago gurean euskaraz dakitenek hiztun guztiekiko duten dentsitate mailaren araberrako gune soziolinguistikoak lantzeko eta hiztunen testuinguru demolinguistikoaren erakusle den aldagai aske gisa erabiltzeko. Horrela egin izan da azken 2-3 hamarkadotan, bai Inkesta Soziolinguistikoan (Aizpurua, 1995; Eusko Jaurlaritza, 2008; Eusko Jaurlaritza, 2013; Eusko Jaurlaritza, 2019), eta baita HEKN-n ere (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991; Iñigo, 1994; Altuna, 1998; Altuna, 2002a; Amonarriz, 2007; Altuna *et al.*, 2012; Soziolinguistika Klusterra, 2017). Oro har, alde nabarmenak antzematen dira hiztunen ezaugarri, portaera eta iritzietan, hiztunak bizi diren eremu edo gune soziolinguistiko horien arabera aztertuta datuak. Euskal Herrian egindako ikerketa ugari ere bat datoz ondorio horretan. Inkesta Soziolinguistikoetan behin baino gehiagotan aztertu da euskaldunen dentsitate mailak erabilerarekin duen lotura (Aizpurua, 1995: 122; Eusko Jaurlaritza, 2013: 117; Eusko Jaurlaritza, 2019: 127). Jon Aizpurua azaltzen duen bezala, euskaldunek udalerrian duten pisua da, gaitasun erlatiboarekin eta norbere harreman-sarearen euskalduntasunarekin batera, hiztun euskaldunen euskararen erabilera hobekien azaltzen duten hiru aldagaietako bat (2018b). Olatz Altunaren arabera ere, harreman estua dago udalerrietan dagoen euskaldunen dentsitatearen eta kale-erabileraren artean, nahiz eta harreman hori ez den guztiz lineala (2018). Demolinguistikaren berezko ikerketa-eremua gaindituta ere, argi dago hiztunen bizilekuko dentsitateak zerikusia duela herritarren hainbat portaera azaltzerakoan¹⁰⁷. Adibide bat jarriko dugu: Gipuzkoako nerabeen

¹⁰⁷ Ikuspegi horrekin ez dator guztiz bat Txepetx. Oro har, *Un futuro para nuestro pasado* (1991) obra mardulean berariaz eta sakon lantzen ditu guk ardatz gisa izendatu ditugun gainerako gai multzoak. Horrela, aipatzen dituen hiru faktore nagusiak (motibazioa, ezagutza eta erabilera) bat datoz bete-betean hiru ardatzekin eta transmisioari ere garrantzi berezia ematen dio. Hizkuntza-bilakaeraren gaia ere aintzat hartzen du, aurrerago ikusiko dugun bezala. Testuinguru demolinguistikoarekin lotutako alderdiei, ordea, ez die garrantzi handirik ematen. Are gehiago, *Márgenes de encuentro, Bilbao y el euskera: aplicación sociolingüística de la territorialidad* lanean, erabilera- eta gaitasun-datuak alderatzerakoan, Txepetxek dio udalerrietako euskaldunen dentsitatea

ikus-entzunezkoen kontsumoa eskualdeka aztertu zuen ikerketa batek, eta argi utzi zuen kontsumo horretan euskarak duen tokiak zerikusi zuzena duela nera-beak bizi diren eskualdeen euskalduntasun mailarekin (Fernández de Arroyabe, Eguskiza eta Miguel, 2019).

1. Mapa:
Euskaldunen dentsitateari buruzko mapak VI. Mapa Soziolinguistikoa. EAE, 1986-2016 (5 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 40)

ez dela alderdi funtsezkoa udalerrien arteko erabilera-mailetan ikusten diren aldeak azaltzeko orduan: “el desnivel existente no guarda relación alguna con la superioridad o inferioridad numérica de los euskaldunes dentro del conjunto municipal” (1999: 114). Haren ordeaz, udalerrietako erabilera ezberdinak ulertzeko giltza motibazioari loturiko alderdietan bilatu beharko litzateke. Horri lotuta, euskaldun-jendearen kohesio- eta konpaktazio-mailak funtsezkoak lirateke erabilera azaltzeko (eta handitzeko) orduan.

Esan daiteke, hortaz, euskal soziolinguistikaren kezken eta garapenaren barruan toki ohargarria bete izan duela lurraldean euskaldunek izan duten pisuaren gaiak. Landu diren multzokatzeek bi ezaugarri komun izan dituzte: agregaziorako unitate gisa udalerria erabiltzea eta agregaziorako irizpide gisa hizkuntza-gaitasuna erabiltzea, euskaraz hitz egiteko gai direnek hitzun guztiekiko osatzen duten ehunekoa zehazki. Konstanteak izan diren bi irizpide orokor horien gainean, ordea, udalerrien multzokatze-irizpide kuantitatiboak asko aldatu dira iturri eta dataren arabera. Gune soziolinguistiko horien definizio operatiboa egiterakoan, eta udalerriak bertan bizi diren euskaldunen proportzioaren arabera multzokatzerakoan, ez dugu irizpide-batasunik aurkitu euskal demolinguitikan. Orain arteko eragiketa nagusietan hainbat irizpide erabili izan dira:

- 1981eko *Atlas Lingüístico Vasco* lanean honela zehazten ziren multzoak, euskaldunen dentsitatearen arabera: <% 20, % 20-% 40, % 40-% 60, % 60-% 80 eta >% 80 (Ruiz Olabuénaga, 1984: 34)
- 1986ko Mapa Soziolinguistikoa honela zehazten ziren multzoak, euskaldunen dentsitatearen arabera: <% 5, % 5-% 24, % 25-% 49, % 50-% 75 eta >% 75 (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 26)
- 1991ko datuak lantzen dituen Mapa Soziolinguistikoa, honela zehazten ziren multzoak, euskaldunen dentsitatearen arabera: <% 10, % 10-% 29,9, % 30-% 59,9, % 60-% 79,9 eta >% 80 (Kultura Saila, 1997: 45)
- 1996ko datuak lantzen dituen Mapa Soziolinguistikoa, honela zehazten ziren multzoak, euskaldunen dentsitatearen arabera: <% 25, % 25-% 44, % 45-% 59, % 60-% 80 eta >% 80 (EUSTAT eta Kultura Saila, 1999: 51)
- 1991ko Inkesta Soziolinguistikoa eta 2001eko Mapa Soziolinguistikoa, honela zehazten ziren multzoak, euskaldunen dentsitatearen arabera: <% 20, % 20-% 44, % 45-% 79 eta >% 80 (Aizpurua, 1995; Kultura Saila, 2005: 34)
- 2006-2011-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetan (Eusko Jaurlaritza, 2008: 44; Eusko Jaurlaritza, 2013: 103; Eusko Jaurlaritza, 2019: 114) eta Mapa Soziolinguistikoetan (Kultura Saila, 2009: 48; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014: 36; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 40) honela definitu izan dira multzoak: <% 20, % 20-% 50, % 50-% 80 eta >% 80

- HEKN-n honela definitu zituzten multzoak 1987an, 1993an eta 1997an: <% 10, % 10-% 25, % 25-% 50, % 50-% 75, % 75-% 90 eta >% 90 (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991: 32; Iñigo, 1994: 58; Altuna, 1998: 27)
- HEKN-n honela definitu izan dira multzoak, 2001, 2006, 2016 eta 2021ean: <% 25, % 25-% 50, % 50-% 75 eta >% 75 (Altuna, 2002a: 41; Amonarriz, 2007: 44; Altuna *et al.*, 2012: 41; Soziolinguistika Klusterra, 2017: 7; Altuna *et al.*, 2022: 22)
- 2011ko Nafarroako Mapa Soziolinguistikoan honela definitu zituzten multzoak: <% 10, % 10-% 19, % 20-% 49, % 50-% 79 eta >% 80 (Nafarroako Gobernua, d.g.: 26)

Udalerriak euskaldunen dentsitatearen arabera multzokatzeko, hortaz, irizpide ugari erabili izan da gurean, eta eragiketaren, lurraldearen eta urtearen arabera asko aldatu izan dira irizpide horiek. Dena den, HEKN-k irizpide egonkor bat erabili izan du 2001etik aurrera. 2006az geroztik ere, ISLk eta Mapa Soziolinguistikoak irizpide finko batekin egin izan dute lan. Bi irizpide horiek, ordea, ez datoz bat euren artean. Eta ez datoz bat, halaber, Nafarroan erabili izan denarekin.

Euskaldunen dentsitatearen arabeko gune soziolinguistikoen lanketaz haratago, irizpide gisa, hizkuntza-gaitasunaz gain, hiztunen adina eta lehen hizkuntza ere kontuan hartuz, udalerrien sailkapenerako lanketa interesgarria egin zen EAEn 1986ko errolda-datuekin (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 93). Emaita gisa, uneko egoera ez ezik, azken hamarkadetako bilakaera demolinguistikoa ere islatzen zuten sei udalerri-eredu finkatu zituzten: udalerri erdaldunduak, udalerri euskaldunenak, berreskurapen biziko udalerriak, berreskurapen moteleko udalerriak, galera galgatuko udalerriak eta galera eten-gabeko udalerriak. 1991tik aurrerako Mapa Soziolinguistikoetan ez dugu tankera horretako lanketarik aurkitu.

5.4.2 Nagusitasuna lurraldean, erabilera-dentsitatea eta arnaguneak (zentsuetan eta HEKN-n oinarrituta)

3.5.2 puntuan aipatu dugu Mikel Zalbideren “Arnaguneak. Etorkizuneko erronkak” artikulua mardula (2019a), gaiaren inguruan ezinbesteko erreferentzia dena Euskal Herrian¹⁰⁸. Lan mamitsu horretatik abiatuta, arnaguneak zenbaki-

¹⁰⁸ Lehenago ere egin zen gurean hegemonia edo nagusitasun-guneei buruzko gogoetak. Adibidez (Sarasua, 2011: 135):

tara ekartzeko lehen ahalegin bat landu genuen “Hego Euskal Herriko arnaguneak zenbatzen: Arnaguneen operatibizazioaren inguruko ekarpena” artikuluan (Iurrebaso, 2019). Bertan esandakoak hona ekartzen hasita, eta Zalbideren *arnagune* kontzeptu teoriko konplexua demolinguistikatik enpirikoki neurgarri egiteko ahaleginean, honako funtsezko ezaugarri hauek definituko lukete zer den eta zer ez den arnagunea:

1. Unitate geoterritorialak dira arnaguneak (auzoak, herriak, eskualdeak...).
2. Euskaraz dakiten hiztunen kontzentrazio handia dago horietan.
3. Euskararen erabilera handia da eguneroko “mintzajardun” arruntean (euskararen aldeko nagusitasun-moldaera).
4. Nagusitasun hori ez da eztabaidatzen eta gizarte-arau bizia da: “Hemen euskaraz egiten da”; erdaraz egitea da lekuz kanpo dagoena.
5. Belaunaldiz belaunaldiko euskararen jarraipena bermatuta dago¹⁰⁹.

Goiko bost ezaugarriok banan-banan aztertuta eta sinplifikatzera jota, errealitate konplexuak sinplifikatzea ezinbesteko urratsa baita hizkuntzarekin zerikusia duten errealitate sozialak demolinguistikatik enpirikoki neurtu ahal izateko, zerrendako azken lau ezaugarrien muina erabilera dela ikus dezakegu (gainerako lau alderdiak ere nolabait ordezkatzeko dituen). Beraz, honako definizio operatibo hau eman genuen ontzat arnaguneen errealitatea neurgarri egiteko bidean: “Eguneroko egoera hurbiletan euskararen ahozko erabilera nagusi¹¹⁰ den gune geoterritorialak dira arnaguneak” (Iurrebaso, 2019: 117-118). Eta irizpide hori zenbakitara ekarrita, euskararen erabilera-mailak % 60ko langa

Hizkuntza batek ez baldin badu hegemonia-gunerik edo dentsitate-gunerik —eta esaldi honetan ez naiz ari derrigor hegemonia-gune nazional bati buruz hitz egiten, nazio batean nagusi izateaz—, hizkuntza horrek ez du ekoizten, ez hiztun osorik eta ez belaunaldi askotan jarraitzeko aukerarik. Eta ziur asko momentu honetan bizirik dauden hizkuntzak bizirik daude hegemonia-guneak eduki dituztelako, orain dela oso gutxi arte

¹⁰⁹ Beste ezaugarri batzuk ere aipatzen ditu Zalbidek orain gutxi arteko edo egungo arnaguneak deskribatzerakoan: udalerririk txikiak dira gehienak, Gipuzkoan daude nagusiki, garraibide nagusietatik urruti daude, euskal kultura tradizionala aski bizirik dago... Horiek guztiak, eta aipatzen dituen beste hainbat, ordea, une historiko jakin batean arnaguneak arnagune izaten jarraitu izana azaltzen duten aldagaiak dira kasu batzuetan, eta arnaguneak deskribatzen laguntzen diguten argazki osagarriak beste batzuetan. Baina eremu bat arnagune den/ez den definitzeko garaian, ez ditzakegu hartu aldagai erabakigarri gisa. Aitzitik, Zalbideren testua ondo ulertu badugu behintzat, goian zerrendatu ditugun bost alderdi horiek osatzen dute arnagune izatearen muina.

¹¹⁰ Nagusitasunaz ari garenean, ez gara ari, jakina, nagusitasun juridiko edo politikoaz, komunikazio-hizkuntza arrunt eta bizi gisa hizkuntzak espazioan duen nagusitasunaz baizik. Nagusitasun hori eguneroko hurbileko erabileran gauzatzen da, Fishman eta Zalbideren ikuspegitik: etxean, lagunartean, auzo-bizitzan, kalean...

gainditzten zuten udalerriak jotzen genituen arnagunetzat, etxeko eta kaleko erabilerak aintzat hartuta.

Erabilera-nagusitasuna aztertzeke orduan, dena den, eskema dikotomikoan baino gehiago ikuspegi jarraituago batean kokatzea komeniko da. Dikotomiak ez baititu ondo deskribatuko, beste askotan bezala, auzi honetan dauden egoera askotarikoak eta nagusitasun mailak¹¹¹. Horrela, lurraldeak arnagune/ez- arnagune bi multzo huts gisa sailkatu beharrean, interesgarriagoa izango da nagusitasun mailak ezartzea, eta nagusitasun maila jakin batetik gorako eremuei arnagune esatea. Errealitate sozialean *continuum* luzea egon baitaiteke hizkuntza gutxitua batere erabiltzen ez den guneetatik hizkuntza hori besterik erabiltzen ez den lurraldeetara; hizkuntza horrek batere nagusitasunik ez duen lurralde-eremuetatik, sozialki nagusi den lurraldeetara¹¹².

Pentsatzekoa da, nagusitasun-maila ezberdineko testuinguru batzuetan eta besteetan, errealitate, prozesu eta dinamika soziolinguistikoko bereiziak aurkituko ditugula, Fishman eta Zalbideren teoriak beteko badira bederen. Ez dugu aurkitu, ordea, horren inguruko lan enpirikorik.

Zehaztu dezagun, puntu hau bukatzeko, gaia aztertu ahal izateko euskal demolinguiстикan izan dezakegun lehengaia. Guk landu ditugun euskal demolinguiстикako hiru eragiketek informazio baliotsua jaso izan dute euskal lurraldean erabilera-dentsitatea aztertu ahal izateko:

- Hegoaldeko zentsuetan etxeko erabilerari buruzko informazioa jaso izan da 1991. urtetik aurrera. Datu horiek lurraldearen arabera aztertuta, udalerriak, eskualdeka edo herrialdeka adibidez, lurralde-eremu bakoitzeko etxeetan euskarak duen nagusitasun mailaren berri eman ahal digute. Datu horietako asko eskuragarri daude EUSTATEN eta NASTATEN argitalpen eta webguneetan.
- HEKNri dagokionez, Hegoaldeko lau herrialdeetako erabilera-datuak sistematikoki eskaini izan dira; Ipar Euskal Herria unitate gisa landu izan da, herrialdekako datuak landu gabe. Horretaz gain, eskualdekako datuak argitaratu izan dituzte, 1993, 1997 eta 2001eko emaitzen txostenetan (Iñigo, 1994: 56; Altuna, 1998: 26; Altuna, 2002a: 47), 2. Mapan ikus daitekeen bezala. Horrekin batean, hainbat

¹¹¹ Arnaguneen barruan ere, euskararen nagusitasuna indartsuagoa edo ahulagoa izan daitekeela aintzat hartuta, arnagune beteak eta erasanak bereizten ditu Zalbidek (2019a: 21).

¹¹² Horixe da, hain justu, Euskal Herriko kasua, aurrerago ikusiko dugun bezala.

udalerritako datuak ere (Hegoaldeko hiriburuetakoak tartean) fidagarriak izan daitezke, lagin aski handietan oinarritu baitira.

- ISLren kasuan, azkenik, laginen neurriek eta akats-tarteek eraginda, ezingo dira datuak eskualdeka edo udalerrika irakurri (Hegoaldeko hiriburuaren salbuespenarekin); bai, ordea, herrialde mailan¹¹³.

2. Mapa:
Euskararen kaleko erabilera eskualdeka, 2001 (%)

Iturria: Erabileraren IV Kale Neurketa. Emaizen azterketa (Altuna, 2002a: 47)

¹¹³ Zuberoako eta Nafarroa Behereko salbuespenarekin (horiek biak batuta aztertu izan dira ISL gehienetan).

5.4.3 *Norberaren harreman-sareko euskaldunen dentsitatea eta horren eragina erabileran euskal demolinguistikan (ISLn oinarrituta)*

Aipatu dugu harreman-sareak aztertzea lan-eremu emankorra dela hizkuntza gutxituen egoeraren azterketan. Ez dira asko, ordea, euskararen egoera aztertzeko berariaz gizarte-sareen jakintza-eremutik egindako ahaleginak, Jone Miren Hernándezek azaltzen duenez (2010: 317). Metodologia horrekin egindako lan bakan horien artean ditugu kuadrilla bat eta udaletxe bat oinarri hartuta egindakoak (Martínez de Luna, Jausoro, Berrio-Otxoa eta Idirin, 1998; Jausoro, Martínez de Luna, Idirin eta Berrio-Otxoa, 1999), taldeetako hizkuntza-erabilera aztertzeko sortutako mintzagramaren teknika (Isasi eta Erriondo, 2009) eta Getxoko Udalaren twitter kontuaren azterketa (Apodaka eta Morales, 2017). Hainbat adituren ustez, etorkizunean potentzialitate handiak dituen ikerketa-ildo da horrako hori, *big data*ren eskutik (Apodaka eta Morales, 2017; Sorolla *et al.*, 2017).

Demolinguistikaren esparrura etorruta, zentsuetan sistematikoki bildu izan da hiztunaren etxean bizi diren gainerako pertsonen oinarritzko profil soziolinguistikoa (hots, euskaraz ba ote dakiten, euren lehen hizkuntza zein izan zen eta etxean zein hizkuntza erabili ohi duten). Ondoren, ordea, gai hau ez da sistematikoki landu Mapa Soziolinguistikoetan; bai hizkuntza-sozializazioa edo transmisioa lantzeko egindako azterketa espezifikokoetan. Horrela, 2001eko zentsua ustiatuz landutako *Euskararen belauneez belauneko transmisioa EAE*n ikerlanean, familetako euskaldun-dentsitateari buruzko datuak eskaini ziren (Eusko Jaurlaritza-Kultura Saila, 2008: 36). Eta baita familien tipologia bat ere, gurasoen hizkuntza-gaitasuna eta lehen hizkuntza kontuan hartuta (aurrerago aipatuko dugu sailkapen hori, hizkuntza-sozializazioaren puntuan).

Hiztunen inguruko sareei buruzko informazio dezente gehiago bildu izan da ISLren bidez, jarraian ikusiko dugun bezala.

5.4.3.1 Harreman-sareen euskalduntasunaren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn

Informazio ugari bildu izan dute Euskal Herrian egindako Inkesta Soziolinguistikoek 1991ko lehenengo inkesta soziolinguistikoan “norberaren harreman-sareko euskaldunen dentsitatea” deitu izan den horretaz (Aizpurua, 1995: 121). Horrela, inkestaren ekitaldi guztietan informazio zehatza bildu izan da parte-hartzaileen ohiko harreman-sareko hiztunak euskaldunak ziren edo ez argitzeko: haien guraso, bikotekide, anai-arreba, seme-alaba, lankide, lagun eta abarren artean zein eta zenbat ziren euskaldunak xehe jaso izan da eragiketa horietan. Hainbatetan, gertuko horiei buruzko beste zenbait datu adierazgarri ere jaso izan da, haien lehen hizkuntza zein den adibidez.

ISLk 1991. eta 2016. urte bitarteko inkestetan hiztunen harreman-sarearen euskalduntasunari buruz txertatu izan diren galderak biltzen ditugu 21. Taulan¹¹⁴.

21. Taula:

Inkesta Soziolinguistikoa elkarriketatuen harreman-sareko kideek euskaraz badakiten edo ez dakiten jakiteko txertatu izan diren galderak, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Amak euskaraz ba ote dakien	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabileraren administrazio publikoan	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Bokotekideak euskaraz ba ote dakien	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Neba-aneben artean zenbatak dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Seme-alaben artean zenbatak dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Etzekoen artean zenbatak dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Lagunen artean zenbatak dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Lankideen artean zenbatak dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Auzoaren artean zenbatak dakiten euskaraz	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai	Bai
Ohiko dendetako saltzaileen artean zenbatak dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko bankuan zenbatak dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko anbulatorioan zenbatak dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko udal-zerbitzuetan zenbatak dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko administrazio publikoan zenbatak dakiten euskaraz	Ez	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai

Iturria: egileak landua, HPSko dokumentazio teknikoan oinarrituta.

Gai horien jatorrizko galderak 16. eta 17. Irudietan aurkeztu ditugu. Zehatzago esanda, gai horien inguruan 2016an EAEn egin zuten galdera sorta eta erantzun-aukerak ekarri ditugu. Nafarroako eta Ipar Euskal Herriko 2016ko galdera sortek informazio berbera jasotzen dute, nahiz eta formulazio aldetik moldaketa txiki batzuk egon. Era berean, 1991-2016 bitarteko inkesta guztiak aintzat hartuta ere, formulazioan aldaketa txiki batzuk egon dira hainbat galderatan (galdera sorta guztiak III. eranskinean ikus daitezke). Dena den, ISLren arduradun teknikoek irizpideen arabera, galdera-erantzun horien guztien alderagarritasuna bermatuta dago urtez urte.

¹¹⁴ Zerrenda horretan daude HPSk gure esku jarritako fitxategian erabilerari buruz biltzen diren aldagai guztiak. Hasierako ISLetan beste harreman batzuei buruz ere galdetu izan zen (aitona-amonen inguruan, adibidez), baina harreman horietan ezin da serie historikorik eraiki, azken urteotako ISLetan ez baita horiei buruz galdetu; gure lanketatik at utziko ditugu horiek.

16. Irudia:
Etxeko eta familiako kideen hizkuntza-profilari
buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016

06.G ZURE AMAK BADIAKUBA-ZEKIEN EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZURE AITAK?	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Amak Madre</th> <th>Aiak Padre</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ongi</td> <td>1</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Nahiko ongi</td> <td>2</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Zeritobait</td> <td>3</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Hitz batzuk</td> <td>4</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Ezer ez</td> <td>5</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Ed/Ée</td> <td>6</td> <td>6</td> </tr> </tbody> </table>		Amak Madre	Aiak Padre	Ongi	1	1	Nahiko ongi	2	2	Zeritobait	3	3	Hitz batzuk	4	4	Ezer ez	5	5	Ed/Ée	6	6	P.06 ¿SU MADRE AMAK O SABIA HABLAR EUSKERA? ¿Y SU PADRE?
	Amak Madre	Aiak Padre																					
Ongi	1	1																					
Nahiko ongi	2	2																					
Zeritobait	3	3																					
Hitz batzuk	4	4																					
Ezer ez	5	5																					
Ed/Ée	6	6																					
ZEIN IZAN ZEN ZURE AMAREN LEHEN HIZKUNTZA? ETA AITARENA?	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>Euskara</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>Euskera</td> </tr> <tr> <td>Euskara eta gaztelania</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>Euskera y castellano</td> </tr> <tr> <td>Gaztelania</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>Castellano</td> </tr> <tr> <td>Beste bat</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>Otra</td> </tr> </tbody> </table>	Euskara	1	1	Euskera	Euskara eta gaztelania	2	2	Euskera y castellano	Gaztelania	3	3	Castellano	Beste bat	4	4	Otra	¿CUAL FUE LA PRIMERA LENGUA O LENGUA MATERNA DE SU MADRE? ¿Y LA DE SU PADRE?					
Euskara	1	1	Euskera																				
Euskara eta gaztelania	2	2	Euskera y castellano																				
Gaztelania	3	3	Castellano																				
Beste bat	4	4	Otra																				
07.G ZURE AMA BIZI DA? ETA AITA?	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>5</th> <th>5</th> <th>Ns/Nc</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Bizi da</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>Vive</td> </tr> <tr> <td>Hilda dago</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>Falleció</td> </tr> <tr> <td>Ed/Ée</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>Ns/Nc</td> </tr> </tbody> </table>		5	5	Ns/Nc	Bizi da	1	1	Vive	Hilda dago	2	2	Falleció	Ed/Ée	3	3	Ns/Nc	P.07 EN LA ACTUALIDAD, ¿VIVE SU MADRE? ¿Y SU PADRE?					
	5	5	Ns/Nc																				
Bizi da	1	1	Vive																				
Hilda dago	2	2	Falleció																				
Ed/Ée	3	3	Ns/Nc																				
08.G BA AL DUZU NEBA-ARREBARIK? ZENBAT? (Inkestakua sartu gabe) ETA, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN?	<table border="1"> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>							P.08 ¿TIENE UD. HERMANOS O HERMANAS? ¿CUÁNTOS EN TOTAL? (Sin incluir a él o ella) ¿Y CUÁNTOS SABEN HABLAR EUSKERA?															
09.G GAUR EGUN, EZKONDUTA, EZKONDU GABE, BIKOTEKI-DEAREKIN BIZITZEN, DIBORTZIATUTA, BANANDUTA ALA ALARGUN ZAUDE? (Ezkontzabera bada, gazteku badiuzu BIKOTEKIDERIK?) (Ezkontzabera eta bikotekiderik gabea bada, joan 10. galdera) ZURE BIKOTEKIDAK EUSKARAZ HITZ EGITEN DU ONGI, NAHIKO ONGI, ZERTXOBAIT...? (Aलगunen kasuan: HITZ EGITEN ZUEN?) ZEIN IZAN ZEN BERE LEHEN HIZKUNTZA?	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>Ezkontzabera bikotekiderik gabe</td> <td>1</td> <td>Soltero/a, sin pareja estable</td> </tr> <tr> <td>Ezkontzabera bikotekiderik gabe</td> <td>2</td> <td>Soltero/a, con pareja estable</td> </tr> <tr> <td>Ezkontzabera, parejan bizi</td> <td>3</td> <td>Casado/a, viviendo sin pareja</td> </tr> <tr> <td>Dibortziatuta, bananduta</td> <td>4</td> <td>Divorciado/a, separado/a</td> </tr> <tr> <td>Alarguna</td> <td>5</td> <td>Viuado/a</td> </tr> <tr> <td>Ed/Ée</td> <td>6</td> <td>Ns/Nc</td> </tr> </tbody> </table>	Ezkontzabera bikotekiderik gabe	1	Soltero/a, sin pareja estable	Ezkontzabera bikotekiderik gabe	2	Soltero/a, con pareja estable	Ezkontzabera, parejan bizi	3	Casado/a, viviendo sin pareja	Dibortziatuta, bananduta	4	Divorciado/a, separado/a	Alarguna	5	Viuado/a	Ed/Ée	6	Ns/Nc	P.09 ¿ACTUALMENTE ESTÁ UD. SOLTERO/A, CASADO/A O VIVIENDO EN PAREJA, DIVORCIADO/A O SEPARADO/A, VIUADO/A? (Si es soltero/a preguntar si ¿TIENE PAREJA ESTABLE?) (Si es soltero sin pareja estable pasar a P.10) ¿SU PAREJA HABLA EUSKERA BIEN, BASTANTE BIEN, ALGO...? (En el caso de viudatos: ¿HABLABA?) ¿CUAL FUE SU PRIMERA LENGUA O LENGUA MATERNA?			
Ezkontzabera bikotekiderik gabe	1	Soltero/a, sin pareja estable																					
Ezkontzabera bikotekiderik gabe	2	Soltero/a, con pareja estable																					
Ezkontzabera, parejan bizi	3	Casado/a, viviendo sin pareja																					
Dibortziatuta, bananduta	4	Divorciado/a, separado/a																					
Alarguna	5	Viuado/a																					
Ed/Ée	6	Ns/Nc																					

10.G BA AL DUZU SEME-ALABARRIK? ZENBAT? (Ez badu seme- alabarik, joan 12. galderara) HORIETAKOREN BATEK 3 URTE BAINO GUTXIAGO DU? ZENBATEK? ZENBATEK DAKITE EUSKA- RAZ HITZ EGITEN? (Eta 3 urte baino gutxiagokoren bat canez gero) ...3 URTE BAINO GUTXIAGOKOAK IZAN EZIK? 11.G SEME-ALABETIK, ZENBATEK DUTE 3 ETA 15 URTE BITARTEAN? (3 eta 15 urte bitarteko seme- alabarik ez badu, joan 12. galderara) NAGUSIENETIK TXIKIENARA, ZEIN ADIN DUTE? (4 seme-alaba baino gehiago badira, 4 gazteeneri buruz galdelu) Bakoitzari buruz: ZEIN IZAN DIA BERE LEHEN HIZKUNTZA? (Euskara edo euskara eta gaz- telania esaten baktin badu, eta inkestakuek eta bere bikotehi- deak ez badute euskaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiten) NOLA LITEKE LEHEN HIZKUN- TZA EUSKARA EDO EUSKARA ETA GAZTELANIA) IZATEA, ETA ZUK ETA ZURE BIKOTE- KIDEAK EUSKARAZ EGITEN EZ JAKITEA? (Idatzi arrazoiak) EUSKARAZ HITZ EGITEN DU ONGI, NAHIKO ONGI, ZER- TXOBAIT...?	↓ ↓ ↓ ↓ <table border="0"> <tr> <td>Euskara</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>Euskara</td> </tr> <tr> <td>Euskara eta</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>Euskara y</td> </tr> <tr> <td>gaztelania</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>castellano</td> </tr> <tr> <td>Gaztelania</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>Castellano</td> </tr> <tr> <td>Beste bat</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>Otra</td> </tr> </table> Ed/Ea <table border="0"> <tr> <td>5</td> <td>5</td> <td>5</td> <td>5</td> <td>Ns/Nc</td> </tr> </table> <table border="0"> <tr> <td>Ongi</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>1</td> <td>Bien</td> </tr> <tr> <td>Nahiko ongi</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>2</td> <td>Bastante bien</td> </tr> <tr> <td>Zer txobait</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>Algo</td> </tr> <tr> <td>Hitz batzuk</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>Sólo palabras</td> </tr> <tr> <td>Ez ez</td> <td>5</td> <td>5</td> <td>5</td> <td>5</td> <td>Nada</td> </tr> <tr> <td>Ed/Ea</td> <td>6</td> <td>6</td> <td>6</td> <td>6</td> <td>Ns/Nc</td> </tr> </table>	Euskara	1	1	1	1	Euskara	Euskara eta	2	2	2	2	Euskara y	gaztelania					castellano	Gaztelania	3	3	3	3	Castellano	Beste bat	4	4	4	4	Otra	5	5	5	5	Ns/Nc	Ongi	1	1	1	1	Bien	Nahiko ongi	2	2	2	2	Bastante bien	Zer txobait	3	3	3	3	Algo	Hitz batzuk	4	4	4	4	Sólo palabras	Ez ez	5	5	5	5	Nada	Ed/Ea	6	6	6	6	Ns/Nc	P.10 ¿TIENE UD. HIJOS O HIJAS? ¿CUÁNTOS? (Si no tiene hijos/as pasar a P.12) ¿ALGUNO TIENE MENOS DE 3 AÑOS? ¿CUÁNTOS? ¿CUÁNTOS SABEN HABLAR EUSKERA? (Y si hay menores de 3 años) SIN CONTAR A LOS MENORES DE 3 AÑOS? P.11 DE SUS HIJOS E HIJAS, ¿CUÁNTOS TIENEN ENTRE 3 Y 15 AÑOS? (Si no tiene hijos/as entre 3 y 15 años pasar a F.12) ¿QUÉ EDADES TIENEN, DE MAYOR A MENOR? (Si tienen más de 4 hijos/as preguntar por los/as 4 me- nores) Para cada uno/a de ellos/as: ¿CUÁL HA SIDO O ES SU PRIMERA LENGUA O LEN- GUA MATERNA? (Si dicen euskera o euskara y castellano y el encuestador/a y su actual pareja no saben euskera bien o bastante bien) ¿CÓMO ES QUE TIENE(N) LENGUA MATERNA EUSKE- RA (O EUSKERA Y CASTE- LLANO), SI UD. Y SU PARE- JA NO HABLAN EUSKERA? (Escribir la razón) ¿HABLA EUSKERA BIEN, BASTANTE BIEN...?
Euskara	1	1	1	1	Euskara																																																																				
Euskara eta	2	2	2	2	Euskara y																																																																				
gaztelania					castellano																																																																				
Gaztelania	3	3	3	3	Castellano																																																																				
Beste bat	4	4	4	4	Otra																																																																				
5	5	5	5	Ns/Nc																																																																					
Ongi	1	1	1	1	Bien																																																																				
Nahiko ongi	2	2	2	2	Bastante bien																																																																				
Zer txobait	3	3	3	3	Algo																																																																				
Hitz batzuk	4	4	4	4	Sólo palabras																																																																				
Ez ez	5	5	5	5	Nada																																																																				
Ed/Ea	6	6	6	6	Ns/Nc																																																																				
12.G ZU ZEU BARNE, ZENBAT PER- TSONA BIZI ZARETE ETXEAN (3 URTE BAINO GUTXIAGO- KOAK SARTU GABE)? NORTZUK BIZI DIRA ZUREKIN ETXEAN? 13.G ZU ZEU BARNE, ZENBATEK DAKIZUE EUSKARAZ HITZ EGITEN ETXEAN (3 URTE BAINO GUTXIAGOKOAK SARTU GABE)?	<table border="0"> <tr> <td>Elkarrizketatua</td> <td>1</td> <td>Entrevistado/a</td> </tr> <tr> <td>Senarra / emaztea</td> <td></td> <td>Marido / mujer</td> </tr> <tr> <td>/ bikoteakidea</td> <td></td> <td>/ pareja</td> </tr> <tr> <td>Seme-alabak</td> <td></td> <td>Hijos/as</td> </tr> <tr> <td>Aita eta/ala ama</td> <td></td> <td>Padre y/o madre</td> </tr> <tr> <td>Neba-arrebak</td> <td></td> <td>Hermanos/as</td> </tr> <tr> <td>Bestiak</td> <td></td> <td>Otros/as</td> </tr> </table>	Elkarrizketatua	1	Entrevistado/a	Senarra / emaztea		Marido / mujer	/ bikoteakidea		/ pareja	Seme-alabak		Hijos/as	Aita eta/ala ama		Padre y/o madre	Neba-arrebak		Hermanos/as	Bestiak		Otros/as	P.12 INKLUYÉNDOSE UD., ¿CUÁN- TAS PERSONAS VIVEN EN CASA (SIN CONTAR A LOS MENORES DE 3 AÑOS)? EN CONCRETO ¿QUIÉNES VI- VEN CON UD. EN CASA? P.13 INKLUYÉNDOSE UD., ¿CUÁN- TAS PERSONAS SABEN HA- BLAR EUSKERA EN CASA (SIN CONTAR A LOS MENO- RES DE 3 AÑOS)?																																																		
Elkarrizketatua	1	Entrevistado/a																																																																							
Senarra / emaztea		Marido / mujer																																																																							
/ bikoteakidea		/ pareja																																																																							
Seme-alabak		Hijos/as																																																																							
Aita eta/ala ama		Padre y/o madre																																																																							
Neba-arrebak		Hermanos/as																																																																							
Bestiak		Otros/as																																																																							

17. Irudia:

Familia-girotik kanpoko harreman-sarearen hizkuntza-profilari buruzko galderak Inkesta
Soziolinguistikoa, EAE, 2016

(Erroterako galderak euskaratu eta ia-euskaratuenaz bakarrik) 16.G FAMILIA GIROTIK KANPO, ZURE GERTUKO LAGUNETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? HARREMAN GEHIEN DUZUN AUZOKOETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETXETIK KANPO LAN EGITEN DUZU? ZURE LANKIDEETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ HITZ EGITEN? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? OHIKO EROSKETAK (OGIA, ESNEA, FRUTA, EGUNKARIA...) EGITEN DITUZUN DENDETAKO SALTZAILEETATIK, ZENBATEK DAKITE EUSKARAZ? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ZURE OHIKO BANKUKO EDO AURREZKI-KUTXAKO LANGILEETATIK? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ZURE OSASUN-ZERBITZUKO EDO AMBULATORIOKO LANGILEETATIK? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ERABILTZEN DITUZUN UDAL ZERBITZUETAKO LANGILEETATIK? (UDALETXEA, GIZARTE ZERBITZUAK, KIROI, INSTALAZIOAK, KULTUR ETXEA...) ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN? ETA ERABILTZEN DITUZUN DIPUTAZIO ETA EUSKO JAURLARITZAKO ZERBITZUETAKO LANGILEETATIK (GIZARTE ZERBITZUAK, OGASUNA, HEZKUNTZA, ETXEBIZITZA...)? ETA ZEIN HIZKUNTZATAN HITZ EGITEN DUZU BERAIEKIN?	(Las preguntas de uso social para euskaldunak y casi-euskaldunak) P 16 FUERA DEL ÁMBITO FAMILIAR, ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE LOS AMIGOS Y AMIGAS CON LOS QUE TIENE MAYOR RELACION? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE LOS VECINOS Y VECINAS CON LOS QUE TIENE MAYOR RELACION? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿TRABAJA UD. FUERA DE CASA? ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE SUS COMPAÑEROS Y COMPAÑERAS DE TRABAJO CON LOS QUE TRATA A DIARIO? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿CUÁNTOS SABEN EUSKERA ENTRE LOS DEPENDIENTES Y DEPENDIENTAS DE LAS TIENDAS DEL BARRIO EN LAS QUE REALIZA HABITUALMENTE LA COMPRA (PAN, LECHE, FRUTA, PERIÓDICO...)? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA UD. CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LA SUCURSAL DEL BANCO O CAJA DE AHORROS CON LA QUE TRABAJA? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LOS SERVICIOS SANITARIOS O AMBULATORIO A LOS QUE ACUDE? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LOS SERVICIOS MUNICIPALES QUE UTILIZA (AYUNTAMIENTO, SERVICIOS SOCIALES, INSTALACIONES DEPORTIVAS, CASA DE CULTURA...)? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS? ¿Y ENTRE EL PERSONAL DE LOS SERVICIOS DE LA DIPUTACIÓN O DEL GOBIERNO VASCO QUE UTILIZA (SERVICIOS SOCIALES, HACIENDA, EDUCACIÓN, VIVIENDA...)? ¿Y EN QUE LENGUA HABLA CON ELLOS Y ELLAS?																		
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 15%;"></th> <th style="width: 10%;">Lagunak Amigos</th> <th style="width: 10%;">Auzokoak Vecinos</th> <th style="width: 10%;">Lana Trabajo</th> <th style="width: 10%;">Dendak Tiendas</th> <th style="width: 10%;">Bankua Banco</th> <th style="width: 10%;">Ambulat. Ambulat.</th> <th style="width: 10%;">Udal zerb. S. mun.</th> <th style="width: 10%;">Diput./Ej. Diput./G.V.</th> <th style="width: 15%;"></th> </tr> </table>											Lagunak Amigos	Auzokoak Vecinos	Lana Trabajo	Dendak Tiendas	Bankua Banco	Ambulat. Ambulat.	Udal zerb. S. mun.	Diput./Ej. Diput./G.V.	
	Lagunak Amigos	Auzokoak Vecinos	Lana Trabajo	Dendak Tiendas	Bankua Banco	Ambulat. Ambulat.	Udal zerb. S. mun.	Diput./Ej. Diput./G.V.											
Ez dagokio (ez dauka edo ez dola)	0	0	0	0	0	0	0	0	No procede (no tiene o no va)										
Denek edo ia denek	1	1	1	1	1	1	1	1	Todos/as o casi todos/as										
Erdiek baino gehiagok	2	2	2	2	2	2	2	2	Más de la mitad										
Erdiek	3	3	3	3	3	3	3	3	La mitad										
Erdiek baino gutxiagok	4	4	4	4	4	4	4	4	Menos de la mitad										
Inork ez edo ia inork ez	5	5	5	5	5	5	5	5	Nadie o casi nadie										
Ed/Ee	6	6	6	6	6	6	6	6	Ns/Nc										

Iturria: HPS, Inkesta Soziolinguistikoa (galdetegi osoa ikusteko, jo III. eranskinera).

Laburtuz, bada, elkarrizketatuen harreman-sarearen hedadurari eta sare horietako kideen euskalduntasunari buruz informazio ugari biltzen da ISLn. Funtsezko bi datu hauek jartzen ditu eskura:

- Batetik, elkarrizketatuari galdetzen zaio balizko harreman-sareko osagai bakoitza baduen edo ez duen. Adibidez, amarik baduen edo ez, aitarik baduen edo ez, lagunik baduen edo ez, lankiderik baduen edo ez, eta abar.
- Bestetik, rol-harreman horiek badituztenekin, balizko mintzaideek euskaraz badakiten edo ez jasotzen da. Galdera egiteko era ez da berbera kasu guztietan, aldatu egiten da. 22. Taulan erakusten dugu 2016ko EAEko ikerketan nola jaso zen elkarrizketatuen inguruko zenbait pertsonaren gaitasunaren berri:
 - Bakarkako hainbat harremanetarako, pertsona horiek (aitak, amak, bikotekideak eta 3-15 urteko seme-alabak) euskaraz hitz egiteko duten gaitasuna jasotzen da bost erantzun-aukerako aldagai ordinal baten bidez.
 - Anai-arreben, seme-alaba guztien eta etxekideekin, multzo horietako bakoitzerako, zenbat pertsona diren eta horietatik euskaraz zenbatek dakiten jasotzen da.
 - Familiaz kanpoko espazio eta harremanetarako, multzo bakoitzean euskaraz dakitenak zenbat diren jasotzen da aldagai ordinal baten bidez.

Horiek, bada, elkarrizketatuen harreman-sarearen hizkuntza-profilari buruz ISLn egin izan diren galderak. Galdera horien emaitzak ez dira bere horretan argitaratu izan ISLko emaitza-txostenetan. ISLko argitalpenetan ez dugu aurkitu, halaber, hiztunen harreman-sareen euskalduntasunari buruzko informazioa laburbiltzen duen adierazle sintetikorik.

22. Taula:
Elkarriketatuen harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko informazioa ISL-n.
Galdera-sortaren azterketa (EAE, 2016).

NORI BURUZKO INFORMAZIOA	ERANTZUN-AUKERAK	ALDAGAI MOTA
Informazio xehea jasotzen da honako kasu hauetan¹¹⁵: • Elkarriketatuaren ama (6. galdera) • Aita (6. galdera) • Bikotekidea (9. galdera) • 3-15 urteko seme-alabak banaka-banaka (11. galdera)	Eskainitako erantzun-aukerak (senide horiek euskaraz hitz egiten ba ote dakiten galdetuta): • Ongi • Nahiko ongi • Zertxobait • Hitz batzuk • Ezer ez • ED/EE	Ordinala
Euskaraz badakiten edo ez (era dikotomikoan) galdetzen da honako kasu hauetan: • Anai-arrebak (8. galdera) • Seme-alaba guztiak (10. galdera) • Etxean bizi diren guztiak (2 urtetik gorakoak; 12. eta 13. galderak)	Eskainitako erantzun-aukerak multzo bakoitzerako: • Zenbat diren eta horietatik zenbatek dakiten euskaraz (kopuru zehatzak)	Kuantitatiboa
“Taldekoen” artean zenbatek dakiten euskaraz galdetzen da honako kasu hauetan (galdera sortako 16. galdera): • Ohiko lagunak • Harreman gehien duzun auzokoak • Lankideak • Harreman gehien duzun ikaskideak • Ohiko erosketak egiten dituzun dendetako saltzaileak • Ohiko banku edo aurrezki-kutxako langileak • Osasun-zerbitzuko edo anbulatorioko langileak • Gehien erabiltzen dituzun udal-zerbitzuetako langileak • Erabiltzen dituzun Diputazio eta Eusko Jaurlaritzako zerbitzuetako langileak	Eskainitako erantzun-aukerak (“talde” horietako bakoitzak euskaraz ba ote dakien galdetuta): • Denek edo ia denek (dakite euskaraz) • Erdiek baino gehiagok • Erdiek • Erdiek baino gutxiagok • Inork edo ia inork ez • ED/EE	Ordinala

Iturria: egileak landua.

¹¹⁵ Elkarriketatuaren amaren, aitaren, bikotekidearen eta 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntzari buruz ere galdetzen zaie.

5.4.3.2 Harreman-sareen eta erabileraren arteko loturaren azterketa euskal demolinguistikan

Hiztunen harreman-sarearen euskalduntasunak hizkuntzaren erabilera-rekin harreman estua duela argi frogatu da azken 20-30 urteotako ikerketa demolinguistikoetan. Euskal Herriko 1991ko Inkesta Soziolinguistikoaren datuekin azterketa egin zen erabileran eragiten duten faktore nagusiak aurkitzeko, eta erregresio eta korrelazio anizkoitzek azaldu zuten hiztunaren harreman-sareko euskaldunen dentsitateak ematen zuela erabilerarekiko korrelazio handiena aztertu ziren aldagai ugariaren artean (Aizpurua, 1995: 121). Hogeita bost urte geroago ere, funtsezko faktorea izaten jarraitzen du harreman-sareko euskalduntasunak erabilera azaltzeko. Euskaraz hitz egiteko erraztasunarekin batera, horixe baita erabilera azaltzeko faktore nagusia 2016an ere, aldagaien arteko korrelazio-analisian oinarrituta ondorioztatu daitekeenez (Aizpurua, 2018a; Aizpurua, 2018b).

Ondorio bertsuetara iritsi izan dira zentsuko datuetan oinarrituta etxeko erabilera aztertu izan denean. 1991ko zentsuko datuetan familia-osaketaren eta erabileraren arteko harremana aztertuta, hauxe ondorioa: “EAEko lurralde eta eskualde guztietan, erabakiorra da familiakide euskaldunen dentsitatea etxeko hizkuntzari dagokionean” (Kultura Saila, 1997: 67). Are gehiago, 2001eko zentsuko datuen azterketan oinarrituta esaten zaigunez, “euskara izan dadin ohiko hizkuntza etxean, behar-beharrezkoa da etxeko guztiek jakin dezaten euskaraz hitz egiten. Nahikoa da familiako kide bakar batek euskaraz ez jakitea erabilerak oso behera egiteko.” (Kultura Saila, 2005: 72)

Horrela, bada, hiztunen harreman-sarearen osaketa funtsezko alderdia da hizkuntzaren erabilera lagundu edo oztopatu dezakeen heinean.

5.5 Hizkuntza-sozializazioaren lanketa euskal demolinguistikan

Hizkuntza-sozializazioaren gaiak toki esanguratsua izan du 1991tik ondorengo ISL eta Mapa Soziolinguistiko gehienetan: *Hizkuntzaren transmisioa* izenburupean azken ISLetan eta *Lehen hizkuntza* izenburupean azken Mapa Soziolinguistikoetan. Horretaz gain, gaia berariaz modu sakonagoan landu izan duten ikerketak egin izan dira gurean, hala nola, SIADECOK 1986an egindako *Hizkuntzaren transmisio faktoreei buruzko ikerketa* eta 1994an SIADECOK eta HPINek *Familia bidezko hizkuntza transmisioaren azterketa lanak* (biak ala biak hemen aipatuak: SIADECO, 2021). Bestalde, 2001eko zentsuko datuak familia-tipologien arabera sakon ustiatuz transmisioaren gaia aztertu zuen *Euskararen belaunez belauneko transmisioa EAEn* (Eusko Jaurlaritza-Kultura Saila, 2008) lana aipatu nahi dugu. Demolinguistika hutsezko hurbilpenez haratago, gurean ezinbesteko bihurtu den Paula Kasaresen tesi mardulaz gain, *Euskal-*

dun bazi Nafarroan: euskararen belaunetz belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan (Kasares, 2014), *Familia bidezko Hizkuntza transmisioari buruzko ikerketa* ere (SIADECO, 2021) ezinbesteko erreferentzia dugu. Azken lan horretan ikuspegi demolinguistikoa lantzen da, ISL eta zentsuko datuen ustiaketan oinarrituta gehienbat, baina teknika kualitatiboen bidez eskuratutako informazioarekin osatzen eta aberasten da ikuspegia.

Euskal demolinguistikan gaia nola landu izan den begiratu dugu jarraian. Aurreratu dezagun batez ere lehen hizkuntzaren azterketan oinarritu izan dela lanketa hori. Ohiko gainerako aldagaiak ez bezala, hiztunen bizitzan aldaezina den aldagaia dugu lehen hizkuntza (H1) eta egiturazko aldagaitzat hartzen da demolinguistikan. Egungo errealitatean, aldagai aske garrantzitsua da hiztunen egungo hizkuntza-gaitasuna, gaitasun erlatiboa, erabilera eta hizkuntzekiko jarraitzaile azaltzeko orduan (SIADECO, 2021).

Euskal Herrian egindako zentsu eta inkesta soziolinguistikoetan ere toki aipagarria izan du lehen hizkuntzaren aldagaiak: 1991tik aurrerako ISL eta Mapa Soziolinguistiko guztietan landu izan da gaia (Aizpurua, 1995; Eusko Jaurlaritzak *et al.*, 1997; Kultura Saila, 1997; EUSTAT eta Kultura Saila, 1998; EUSTAT eta Kultura Saila, 1999; Eusko Jaurlaritzak, 2003; Kultura Saila, 2005; Eusko Jaurlaritzak, 2008; Kultura Saila, 2009; Eusko Jaurlaritzak, 2013; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014; Eusko Jaurlaritzak, 2019; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020). Ikus dezagun.

5.5.1 Lehen hizkuntza Hegoaldeko Zentsuetan

18. Irudian 2011ko zentsuan lehen hizkuntzari buruz egin zuten galdera ikus daiteke. Aurreko zentsuetako galdera sortei erreparatuta, aldaketa handirik gabe egin izan da galdera hori zentsuz zentsu bai Nafarroa Garaian eta baita EAEn ere (ikus jatorrizko galdera sorta guztiak I. eranskinean). Zentsu eta biztanleria-estatistiketan 1986-1996 bitartean “Ama-hizkuntza” gisa izendatu zen galdera hori, eta 2001tik aurrera “Lehen hizkuntza” gisa. Eduki bera jaso izan du, hala ere, aldi osoan.

18. Irudia:

Lehen hizkuntzari buruzko galdera zentsuetan, 2011ko adibidea

Zein hizkuntza erabili zuen lehen aldiz (hiru urte bete arte)?

Markatu aukera bat bakarrik

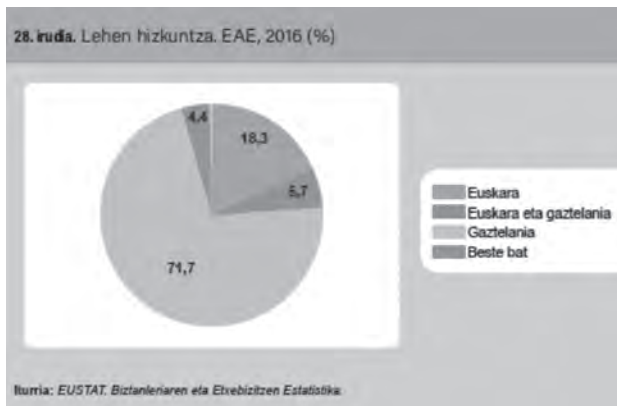
☐ Euskara ☐ Gaztelania ☐ Biak ☐ Beste bat

Iturria: INE, Biztanleriaren eta Etxebizitzaren Zentsuak (galdetegi osoa ikusteko jo I. eranskinera).

Galderak eskaintzen dituen lau erantzun-aukerek egoki laburbiltzen dituzte egon daitezkeen aukera teoriko nagusiak. Kasu honetan, gainera, hizkuntza-gaitasunari buruzko galderetan ez bezala, euskara/erdara *continuum*eko mutur posible biak azaltzen zaizkigu egoki ordezkatuta galdera-erantzun multzo honetan. Aldagai nominala dugu berez, baina “gaztelania” eta “beste bat” aukerak multzo bakarrean bilduz gero, lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua hiru kategoriatan biltzen duen aldagai ordinala eratzeke aukera eskaintzen du. Eskaintzen diren erantzun-aukera horiek etxeko erabilerarako eskaintzen diren berberak dira (horrek asko errazten ditu bi aldagai horien arteko balizko alderaketak).

12. Grafikoa azken Mapa Soziolinguistikoa aldagaiaren emaitzak nola aurkeztu zituzten ageri da. Gainerakoan, Mapa Soziolinguistikoa lehen hizkuntza mendeko aldagai gisa hartu eta aldagai aske ugariren arabera nola ematen den aztertzeke informazio ugaria eskaintzen da. Horrela, lehen hizkuntzari buruzko datuak (azken datuak eta bilakaera-datuak) eskaintzen dira hainbat aldagaiaren arabera: herrialdearen, eskualdearen, adinaren, sexuaren, gune soziolinguistikoaren eta aldagai horien arteko hainbat konbinazioen arabera.

12. Grafikoa:
Zentsuetako “lehen hizkuntza” galderaren emaitzak VI. Mapa Soziolinguistikoa. EAE, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 53)

Mapa Soziolinguistikoek gain, zentsuko datuetatik abiatuta, bi gurasoekin bizi ziren 2-29 urte bitarteko seme-alaben lehen hizkuntza zein izan zen aztertu zuten, gurasoen hizkuntza-profila aintzat hartuta, *Euskararen belaunez belau-neko transmisioa EAEn* (*Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila*, 2008) lanean. Jarraian

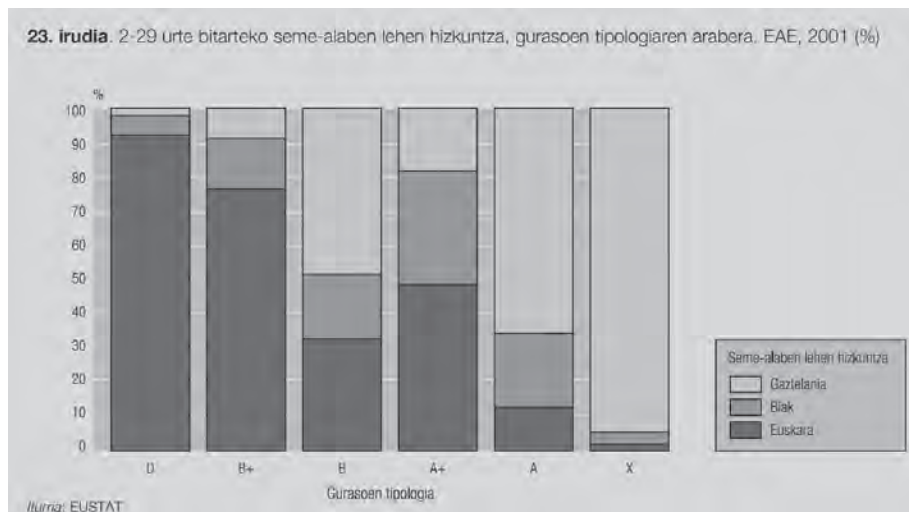
dator, hitzez hitz, nola eratu zituzten familien tipologiak (Eusko Jaurlaritza-Kultura Saila, 2008: 15):

Bikoteen tipologia bat ezarri dugu BILA indizean oinarrituta, lehen hizkuntzaren eta hizkuntza-gaitasunaren aldagaiak konbinatuz, eta emaitza sei talde desberdin izan dira:

- D mota: bi gurasoek ondo egiten dute euskaraz eta bien lehen hizkuntza euskara da gutxienez.
- B mota indartua (B+): bi gurasoek ondo egiten dute euskaraz, baina batek bakarrik du lehen hizkuntza euskara.
- B mota: bi gurasoek ondo egiten dute euskaraz, baina euren lehen hizkuntza gaztelania da [edo euskara ez den beste bat].
- A mota indartua (A+): guraso batek ondo egiten du euskaraz eta lehen hizkuntza euskara du. Besteak ez du ondo egiten euskaraz, bere lehen hizkuntza zein den kontuan hartu gabe.
- A mota: guraso batek ondo egiten du euskaraz eta gaztelania du lehen hizkuntza. Besteak ez du ondo egiten euskaraz, bere lehen hizkuntza zein den kontuan hartu gabe.
- X mota: bi gurasoetatik batek ere ez du ondo egiten euskaraz, bere lehen hizkuntza zein den kontuan hartu gabe.

13. Grafikoan, argitalpen horretan bertan, seme-alaben lehen hizkuntza nola aldatzen zen ikus daiteke familia-tipologia horien arabera.

13. Grafikoa:
Gurasoen tipologiaren arabera transmisioa. EAE, 2001
(bi gurasoekin bizi diren 2-29 urteko hiztunak)

Iturria: Euskararen belaez belaeuko transmisioa EAEn (Eusko Jaurlaritza-Kultura Saila, 2008: 57)

5.5.2 Hizkuntza-transmisioa ISLn

5.5.2.1 Hizkuntza-sozializazioaren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn

19. Irudian, elkarrizketatuen, euren gurasoen eta euren 3-15 urte bitarteko seme-alaben lehen hizkuntzaren berri jasotzeko ISLn zer-nolako galderak txertatzen diren aurkeztu dugu. Horiek dira, 16. Irudian elkarrizketatuen, gurasoen eta seme-alaben euskarazko gaitasunari buruz ikusten genituen galderekin batera, ISLn hizkuntza-transmisioa lantzeko erabiliko izan diren jatorrizko galdera nagusiak.

Horietaz gain, eta nazioarteko demolinguistikan gaia lantzeko bestelako bide batzuk ere erabili izan direla ikusita, aipa dezagun gai hau aztertzeko orduan agian baliagarriak izan daitezkeela erabileraren puntuan elkarrizketatuek euren gurasoekiko eta seme-alabekiko dituzten erabileraren ohiturak jasotzen dituzten galderak ere (12. Irudian aurkitu daitezke horiek).

5.5.2.2 Lehen hizkuntzaren bidez, transmisioaren lanketa ISLn oinarrituta

1991 eta 2016 bitarteko Inkesta Soziolinguistikoen emaitzen txostenetan transmisioaren gaia lehen hizkuntzaren bueltan aztertu izan da nagusiki. Ikus dezagun:

- Lehen hizkuntzaren aldagaia batetik aldagai ugariarekin gurutzatuta aztertzen da ISLko emaitzen txostenetan: herrialdearekin, sexuarekin, adinarekin... Azken datua ez ezik, bilakaera-datuak ere aurkeztu ohi dituzte.
- Bigarrenik, elkarrizketatuen lehen hizkuntza aztertzen da, elkarrizketatuen jatorrizko familiaren osaketa aintzat hartuta. Zehazki, gurasoen artean biak euskaldunak diren edo bietako bat bakarrik den bereizita (ikus 16. Grafikoa).
- Hirugarrenik, elkarrizketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza aztertzen da, elkarrizketatuen gurasoen artean biak euskaldunak biak edo bietako bat bakarrik den bereizita eta guraso euskaldunen lehen hizkuntza ere kontuan izanda (ikus 17. Grafikoa). ISLko datuetan oinarrituta, azterketa bertsua egin da *Familia bidezko Hizkuntza transmisioari buruzko ikerketa* lanean (SIADECO, 2021), guraso moten arabera sailkapena erabili (ikus 23. Taula). Alde esanguratsu bat badago bi lan horien artean: 2001eko zentsuarekin egindako lanketan 2-29 urteko hiztunak hartzen ziren aintzat eta 2016ko ISLrekin egindakoan 3-15 urtekoak. Azterketarako erabili ziren familia motak, ordea, bat datoz.
- Laugarrenik, irabazi-galeren gaia, guk 5.6 puntuan aurkeztuko duguna, transmisioaren atalean aurkeztu ohi dute ISLn. Bertan, elkarrizketatuen H1 eta egungo euskarazko gaitasuna uztartu ohi dira, puntu horretan ikusiko dugun bezala.
- Bosgarrenik, esan dezagun transmisioaren atalean ez direla lantzen elkarrizketatuek gurasoekin eta seme-alabekin egiten duten erabileraren datuak. Datu horiek erabileran atalean aztertu ohi dira ISLn, ez hizkuntza-transmisioaren atalean.

14. Grafikoa:
Lehen hizkuntzari buruzko galderaren emaitzak. Euskal Herria, 2016
(16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 29).

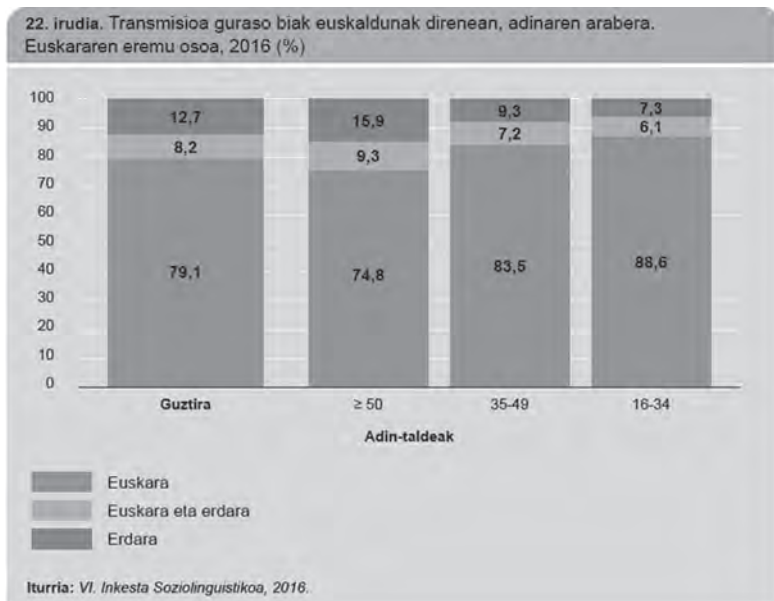
15. Grafikoa:
Euskaldunak, lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 36).

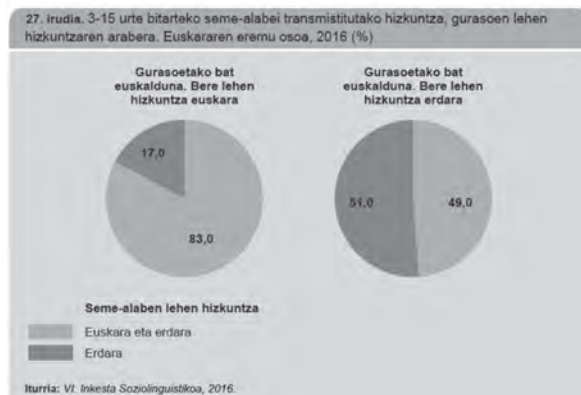
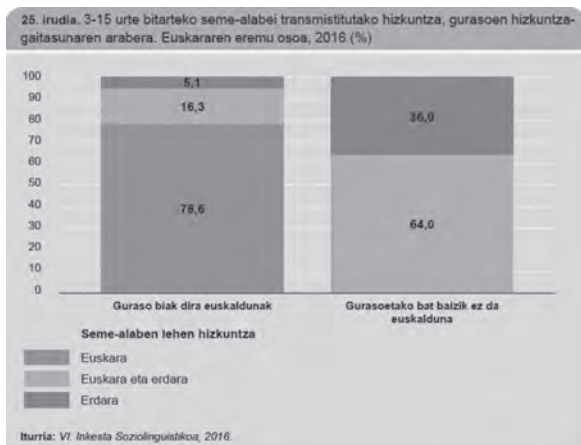
16. Grafikoa:

Elkarrizketatuen adinaren eta gurasoen hizkuntza-profilaren arabera transmisioa ISL-ko txostenean. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 41-42).

17. Grafikoa:
Elkarrizketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza, gurasoen hizkuntza-profilaren arabera ISL-ko txostenean. Euskal Herria, 2016 (3-15 urteko hiztunak)

23. Taula:

Elkarrizketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza, familia-tipologiaren arabera. EAE, 2016 (3-15 urteko hiztunak)

11. taula: Lehen seme-alabaren lehen hizkuntza, familia tipologiaren arabera (2016, %)

	Tipologia						
	D	B*	B	A*	A	Y	Guztira
Euskara	93,6	70,7	46,6	5,5	1,0		21,6
Euskara eta gaztelania	6,4	24,3	36,4	82,5	47,9	0,2	21,3
Gaztelania		5,0	17,0	11,9	50,4	96,0	55,2
Beste bat					0,7	3,8	1,9
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: Inkesta Soziolinguistikoa, SIADecok landua

Iturria: Familia bidezko Hizkuntza transmisioari buruzko ikerketa (SIADeco, 2021: 46).

5.6 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa zentsuko eta ISL-ko datuetan oinarrituta

Datuek horretarako aukera eman dutenetik (1986. urtetik zentsuetan eta 1991tik ISLn) landu izan du euskal demolinguistikak hizkuntza-bilakaeraren gaia.

1986ko EAEko lehenengo Mapa Soziolinguistikoetan hainbat indize landu zituzten lehen hizkuntza eta ezagutza harremanetan jarrita. Errolda horretan bildu ziren lehen aldiz lehen hizkuntzari buruzko datuak, baina oraindik ez zen etxeko erabilerari buruzko galderarik txertatu (hori 1991. urtekoan egingo zuten lehenengo aldiz). Horrela, bada, lehen hizkuntza eta euskarazko gaitasuna uztartuta landu zuten hizkuntza-bilakaeraren gaia. Honako indize hauek landu zituzten besteak beste:

- *KENK* indizea, euskaldunen kopuruari lehen hizkuntza euskara (bakarrik edo gaztelaniarekin batera) izan zutenak kenduta (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 133).
- Bestalde, *gal-indarra* eta *eutsi-indarra* kalkulatu zituzten lehen hizkuntza euskara edo euskara eta gaztelania izan zituen hiztun multzoarentzat (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 139). Idatzizko gaitasuna ere aintzat hartuta, *gara-indarra* kalkulatu zuten (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 153).
- Azkenik, lehen hizkuntza euskara ez beste hizkuntzak izan dituztenentzat *abozko erakar-indar aktiboaren indizea* eta *idatzizko erakar-indar aktiboaren indizea* kalkulatu zituzten (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 157).

1991ko zentsutik aurrera, eta baita urte horretako ISLtik aurrera ere, etxeko hizkuntzari buruzko informazioa ere biltzen da, eta horren berri ematen da Mapa Soziolinguistikoetan eta ISLko argitalpenetan. Ez da, ordea, hizkuntza-bilakaeraren gaia aztertzen lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren arteko harremanean arakatuz, nazioarteko demolinguistikan ohikoa den bezala. Horrela, hainbat mapa soziolinguistikotan, euskaldunek etxean egiten duten erabilera aztertzen da, euren lehen hizkuntzaren arabera. Ez da, ordea, hiztun guztien ikuspeirik eskaintzen eta ez da hizkuntza-bilakaeraren gaiarekin lotzen (Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014: 87; Kultura Saila, 2009: 83; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 97).

Horren ordez, lehen hizkuntzaren eta euskarazko gaitasunaren arteko harremana lantzeari eman izan zaio lehentasuna EAEn. Ildo horretatik, *Hizkuntza-bilakaeraren tipologia edo indizea (BILA)* eta *euskararen irabazi-galeren azterketa* garatuko dira.

5.6.1 Hizkuntza-bilakaeraren tipologia edo indizea (BILA), zentsuko datuetan oinarrituz

Hizkuntza-bilakaeraren tipologia EAEko 1991ko Mapa Soziolinguistikoan aurkezten da lehen aldiz, eta bertan zentsua egin zenean hiztunek duten euskarazko gaitasuna –ez erdarazkoa– eta lehen hizkuntza jartzen dira harremanetan (Kultura Saila, 1997: 55). Adierazle hori beti agertuko da 1991tik aurrerako EAEko Mapa Soziolinguistiko guztietan, *hizkuntza-bilakaeraren indizea* izendapen berriarekin 2001etik aurrera. Nola eratzen da zehazki BILA indizea? Honela definitzen zen sailkapen hori 2001eko mapa soziolinguistikoan (Kultura Saila, 2005: 81):

Biztanleriaren hizkuntza-bilakaera zer-nolakoa izan den aztertzeko ama-hizkuntza eta hizkuntza-gaitasuna gurutzatzean oinarritutako tipologia (HPS). Gurutzatze horretatik eratorritako kategoriak 15 badira ere, azterketa egiteko 7tan bildu dira:

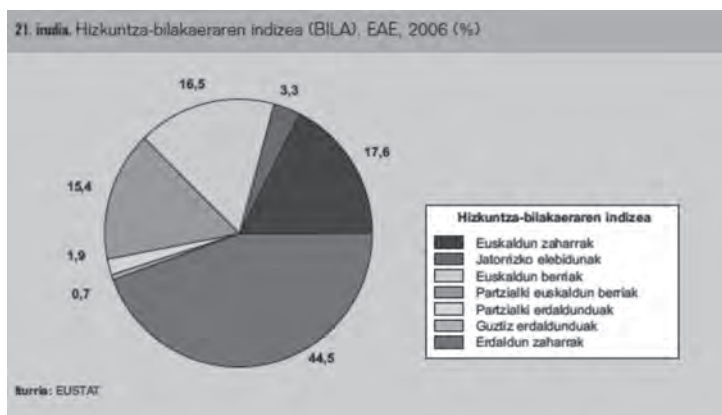
- Euskaldun zaharrak: Ama-hizkuntza euskara izan eta euskaraz «ondo» ulertu eta hitz egiten duten pertsonak.
- Jatorrizko elebidunak: Ama-hizkuntza euskara eta gaztelania izan eta euskaraz «ondo» ulertu eta hitz egiten duten pertsonak.
- Partzialki erdaldunduak: Ama-hizkuntza euskara edo euskara eta gaztelania izan eta euskaraz «nekez» hitz egin edo, hitz egiten ez badute ere, «ondo» ulertu eta irakurtzen duten pertsonak.
- Guztiz erdaldunduak: Ama-hizkuntza euskara edo euskara eta gaztelania izan eta euskaraz ez hitz egin, ezta «ondo» ulertu ez irakurri ere egiten ez duten pertsonak.

- Euskaldun berriak: Ama-hizkuntza gaztelania edo euskara ez den beste hizkuntza bat izan eta euskaraz «ondo» ulertu eta hitz egiten duten pertsonak.
- Partzialki euskaldun berriak: Ama-hizkuntza gaztelania edo euskara ez den beste hizkuntza bat izan eta euskaraz «nekez» hitz egin edo, hitz egiten ez badute ere, «ondo» ulertu eta irakurtzen duten pertsonak.
- Erdaldun zaharrak: Ama-hizkuntza gaztelania edo euskara ez den beste hizkuntza bat izan eta euskaraz ez hitz egin, ezta «ondo» ulertu ez irakurri ere egiten ez duten pertsonak.

Oro har, BILA indizea hizkuntza-transmisioaren gaiarekin harremanetan aztertuko da (Kultura Saila, 1997: 55; EUSTAT eta Kultura Saila, 1999: 35; Kultura Saila, 2005: 45; Kultura Saila, 2009: 68; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014: 60; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 70). Sailkapen hori hiztun multzo osoari aplikatuko zaio 1991-2006 bitarteko mapetan; euskaldunen multzoari soilik 2011-2016koetan (ikusi 18. eta 19. Grafikoak).

18. Grafikoa:

BILA indizearen emaitzak IV. Mapa Soziolinguistikoan. EAE, 2006 (5 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: IV. Mapa Soziolinguistikoa, 2006 (Kultura Saila, 2009: 69)

19. Grafikoa:
BILA indizearen emaitzak VI. Mapa Soziolinguistikoa. EAE,
2016 (5 urtetik gorako hiztun euskaldunak)

Iturria: VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016 (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 70)

5.6.2 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa ISLn: euskararen irabaziak eta galerak

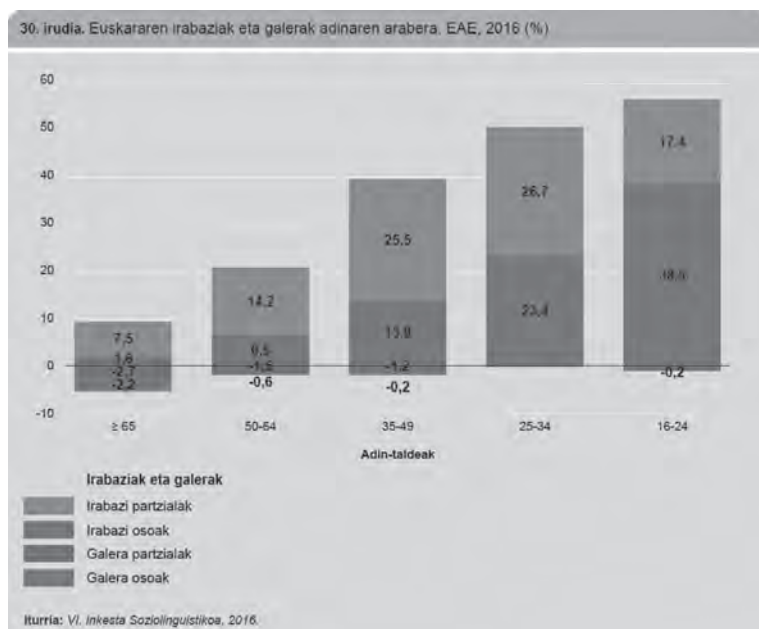
2006ko Inkesta Soziolinguistikoa ere landu zen BILA adierazlea (Eusko Jaurlaritza, 2008: 37). Ez gainerako ISLetan. Horren ordeztu, BILA indizearekin bateragarri den eta oinarri bertsuak dituen irabazi-galeren lanketa egin izan da ISLetan. Horrela, 1991n egindako lehenengo ISLn, lehen hizkuntzaren eta inkesta egin zeneko hizkuntza-gaitasunaren arteko harremana aztertzen da (Aizpurua, 1995: 80). Kasu horretan, lehen une batean, euskarazko eta gaztelania-frantsesezko gaitasunak kontuan hartzen badira ere, ondoren *euskararen galera-irabaziak* lantzen dira (Aizpurua, 1995: 84). Eta ez dira galera-irabazi horiek gaztelania-frantsesen galera-irabaziekin alderatzen. Inkesta Soziolinguistikoko guztietan ikuspegi horretatik begiratu izan zaio irabazi-galeren gaiari, gaia landu gabe gelditu zen 2001. urteko argitalpenaren salbuespenarekin (Aizpurua, 1995: 84; Eusko Jaurlaritza *et al.*, 1997: 22; Eusko Jaurlaritza, 2008: 37; Eusko Jaurlaritza, 2013: 37; Eusko Jaurlaritza, 2019: 111).

Zehazki, honela landu izan dute ISLn irabazi-galeren gaia: hiztunak bi multzotan banatzen dira, euren lehen hizkuntzaren arabera. Batetik, lehen hizkuntza gisa euskara izan dutenak (euskara soilik edo gaztelania-frantsesarekin batera) eta bestetik lehen hizkuntza euskara izan ez dutenak. Bi multzo horietako bakoitzean berariazko lanketa egingo da. Horrela:

- Lehen hizkuntza euskara izan dutenen artean, gaur egun euskaraz hitz egiten ondo ez dakitenak euskararen galera gisa zenbatuko dira (*galera oso* izendatuko dira euskara ulertu ere egiten ez dutenak eta *galera partzial* gisa euskaraz hitz egiteko gai ez izan arren, oraindik ulertzen dutenak).
- Eta lehen hizkuntza erdara izan dutenen artean gaur egun euskaraz dakitenak irabazi gisa zenbatuko dira: *irabazi oso* gisa euskaraz ondo hitz egiteko gai direnak eta *irabazi partzial*¹¹⁶ gisa euskaraz hitz egiteko gai ez izan arren, ondo ulertzen dutenak.

Ondoren kopuru horiek alderatu egingo dira (kopuru absolutuetan edo/ eta biztanleria osoarekiko osatzen duten ehunekoetan). Ondoko 20. Grafikoan, irabazi-galerak adinka erakusten dituen ISLko grafiko bat jarri dugu.

20. Grafikoa:
Euskararen irabaziak eta galerak VI. Mapa Soziolinguistikoa. EAE, 2016
(5 urtetik gorako hiztunak)

Iturria: VI. Inkesta Soziolinguistikoa, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2019: 11)

¹¹⁶ Hasierako lau ISLetan ez ziren irabazi partzialak aipatzen, bai ordea 2011 eta 2016koetan.

Zentsuetako datuekin egiten den BILA indizearen lanketa eta ISLetako galera-irabaziena ikuspegi koherente batetik eginak daude. Horrela, funtsean, irabaziak euskaldun berriek eta partzialki euskaldun berriek osatzen dituzte; galeraak, berriz, guztiz edo partzialki erdaldunduek.

6. EUSKAL DEMOLINGUISTIKA GAUR: SINTESI-AHALEGIN LABUR BAT

6.1 Euskal ondare demolinguistikoa: zabala, sendoa, aberatsa

Azken 3-4 hamarkadetan landu den euskal demolinguistikak, nazioarteko ereduekin alderatuta, hainbat indargune azpimarragarri ditu. Lehenik eta behin, aipatu beharra dago **gaitegi zabala aztertzen duen eragiketa multzo aberatsa** dugula gurean. Hasteko, nazioarteko demolinguistikan nagusi diren bi eragiketa moldeak, zentsuek eta inkesta soziolinguistikoek, garapen sakona izan dute gurean. Eragiketa zaharrenetik hasita, Hegoaldeko Zentsuetan hiru gairi buruzko galderak txertatzen dira hizkuntza-egoeraz: hizkuntza-gaitasuna, lehen hizkuntza eta etxeko hizkuntza. Aldea da munduko eta Europako zentsu ia guztiekiko. Espainiako Estatuko hainbat nazioarekin alderatuta, adibidez, Galizia eta Herrialde Katalanetako zentsuetan hizkuntzaren ezagutzari buruz besterik ez da galdeztzen. Gurean, horretaz ez ezik, lehen hizkuntzaz eta etxeko erabileraz ere galdeztzen da. Horrek izugarri aberasten ditu zentsuko datuen ustiatze-aukerak, Kanada eta Quebecoko ereduak ondo erakusten digun bezala. Inkesta Soziolinguistikoan ere, demolinguistikan ohikoak diren aldagai adierazgarrien inguruko informazio zabal eta xehea eskuratzeko bitarteko aski du Euskal Herriko ISLk. Gaitegi zabala lantzen da, nazioarteko teoria soziolinguistikoan ordezkapen/berreskurapen prozesuei buruzko jakintzan ondo errotuta dauden itemen bidez. Hainbat gairi buruz, hizkuntza-gaitasunari buruz edo hitzunen inguruko harreman-sareari buruz, adibidez, gure inkestak informazio oso aberatsa eskuratu izan du, aztertu ditugun gainerako eremuetako inkestek baino nabarmen aberatsagoa.

Demolinguistikan ohikoenak diren zentsu eta inkesta soziolinguistikoek gain, gainera, beste bi eragiketa garrantzitsu ere baditugu gurean: nazioartean erreferente bihurtu den behaketa-metodoaren bidez, erabileraren kale-neurketak landu ditugu batetik. Inkesta bidezko eragiketa guztiek duten muga bat gainditzen du eragiketa horrek (elkarrizketatuen subjektibotasunean oinarrituta egoitea), eta baliozkotasun handiko informazioa eskuratzen du. Horretaz gain, azken urteotan, haur eta nerabeen egoeraren berri zabala ematen diguten zentsu-eragiketak ere ari dira lantzen Hegoaldean *Arrue* eta *Izaskun Arrue* proiektuen bidez. Esan beharrik ez dago haur eta nerabeen alorrak garrantzi berezia duela hizkuntza indartu nahi duen komunitatearentzat. Ikaragarritzko azterketa-aukerak eskaini ditzake azken adar horrek ere. Hemendik aurrera, ordea, ez ditugu haur eta nerabeen inguruko ikerketa horiek aipatuko, gure azterketa beste hiru iturrietara mugatu delako. Guztia erekin, bada, eragiketa demolinguistikoaren multzo oso aipagarria dugu Euskal Herrian.

Bigarren ezaugarri azpimarragarri bat **lurralde-estaldurarena** dugu. Euskal Herriko lurralde guztietan lantzen dira ISL eta HEKN¹¹⁷. Horrek Euskal Herriko eremu geografiko guztietako errealitateak alderatzeko aukera bikaina eskaintzen digu. Ez da garrantzi gutxiko auzia bi estatutan eta hainbat administrazio-eremutan zatiturik dagoen herriarentzat. Eta ez da hori administrazio-eremuetan zatituta dauden gainerako nazio eta hizkuntza-komunitate guztien egoera. Urrutira joan gabe, ez dute Inkesta Soziolinguistikoko bateraturik Herrialde Katalanetan. Katalan hizkuntza erabiltzen den hiru lurralde populatuekin soilik kontuan hartuta, Valentziako Erkidegoan beren inkesta egiten dute, Balear uharteetan berea eta Katalunian berea, eta iturri horien alderagarritasuna ez da beti erraza, gehienbat Valentziako inkestak Katalunia eta Balear uharteetakoekin alderatu nahi ditugunean¹¹⁸. Alde horretatik, beraz, pozik egoteko modukoa da gure egoera: eskura ditugun iturrietako bik, ISLk eta EHKNk, Euskal Herri osoko datuak eskaintzen dizkigute.

Zentsuak, berriz, Hegoaldeko lau herrialdeetan lantzen dira; ez, tamalez, Ipar Euskal Herriko hiruretan. Hegoaldeko zentsuei dagokienez, hori bai, galdera berberak egin izan dira Nafarroan eta EAEn. Erabat alderagarriak dira, hortaz, lau herrialdeetako datuak. Argitaratzeko orduan, dena den, eremu administratibo bakoitzak bereizita egiten du bere lana: EUSTATEk eta NASTATEk bakoitzak bere eremukoko datuak argitaratzen ditu, eta baita EAEko eta Nafarroako Mapa Soziolinguistikoko ere. Badira Hegoalde guztiko datuak era homogenoan eskaintzen dituzten iturriak: bere garaian EDBk egin zuen lanketa hori (Altuna eta Iurrebaso, 2004; Soziolinguistika Klusterra, d.g.), eta gaur egun Euskararen Adierazle Sisteman aurki daitezke Hegoaldeko lau herrialdeetako zentsuetako datuak (Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2021).

Lurralde-estalduraren gaia laburtuz, beraz, Euskal Herri osoa estaltzen dute ISL eta HEKNk, eta Hegoaldea zentsuek.

Esan beharra dago, gainera, eragiketa horiek guztiak aski **egonkortu-kontsolidatutzat** jo ditzakegula eta dagoeneko urte-segida luze samar bati buruzko informazioa bildu izan dutela. Egia da gurean ez dugula, tamalez, beste herrialde batzuetan duten epe luzeko tradiziozko zentsuetan: Eskozian, Galesen, Irlandan, Quebecen edo Kanadan, adibidez, guk baino askoz lehenagotik dituzte hizkun-

¹¹⁷ Salbuespen dira Arabako Trebiñu eta Argantzoko udalerriak (administratiboki Gaztela eta Leongoak) eta Villaverde Turtzioz bizkaitarra (administratiboki Kantabriakoa). Dena den, hiru horiek udalerri ez oso populatuak izanik, hutsune horrek ez du eragin apagarriarik ISL eta HEKNren emaitza nagusietan.

¹¹⁸ Egoera are okerragoa da gure azterketan Herrialde Katalanetako gainerako lurraldeen errealitateak ere aintzat hartu nahi ditugu: Andorrako Printzerria, Sartaldekoko Zerrenda, El Carxe eskualdea, Ipar Katalunia eta L'Alguer.

tza-gaiei buruzko zentsuko datuak, eta mende osoko ikuspegia osatu dezake-
te gai batzuetan. Gurean zentsuko lehenengo datuak, 1920. urteko Bilboko
Udalaren erroldaren salbuespenarekin (Zuberogoitia eta Zuberogoitia, 2008:
95; Aizpuru eta Zarraga, 2011), 1981ekoak ditugu EAerako eta 1986koak Na-
farroarako. Nolanahi ere, bide ohargarria egin du dagoeneko euskal demolin-
guistikak: zentsu-datuak ditugu joan den mendeko 80ko hamarkadatik, kaleko
erabilerari buruzkoak 1989tik eta Inkesta Soziolinguistikakoak 1991tik. Datuek,
hortaz, azken 3-4 hamarkadetako ikuspegia eskaintzen digute: 40 urteko ibilbi-
dea zentsuetan, eta 30 urte ingurukoa ISL eta HEKN-n. Eragiketa horien egileek
aldizkakotasuna zorrotz bete izan dute, hutsik egin gabe, eta urtez urte landuriko
edizioetan koherentzia eta jarraitutasuna dira nagusi. Hots, ez da gertatu eragi-
keta horien edizio batetik bestera denbora-serie homogeneousak eraikitzea gala-
raziko digun metodologia-aldaketarik edo aztergai ditugun alderdi nagusietan
galderen formulazio-aldaketa erabatekorik.

Orain arte azaldutako guztiaren ondorio, **ondare demolinguistikoa zaba-
la, sendoa eta aberatsa** dugu gaur egun Euskal Herrian. Eragiketa estatistiko
horiek jasotzen dituzten datuekin milioika erregistrotako datu-banku erraldoia
dugu gurean, azken hamarkadetako hitzunen portaerek, ezaugarriek eta iritziek
zer-nolako egoera eta bilakaera duten zehatz azaltzen diguna. Hitzun-komunita-
te gutxik izango dute neurri honetako altxorra¹¹⁹. Euskararen berreskurapenaren
aldeko borrokan azken mende erdian ondo egin diren alderdien artean dago, za-
lantzarik gabe, ekoizpen demolinguistikoa.

6.2 Lau erronka: teoriar sakontzea, metodologia lantzea, nazioartekotzean aurreratzea, unibertsitatearen inplikazioa areagotzea

Euskal demolinguistikaren sendotasunak eta egonkortuta dauden era-
giketen bidez eskuratu den datu-masa izugarriak garapen- eta ustiatze-aukera
handiak eskaintzen dizkigu aurrera begira. Horietako aukera batzuk landuko
ditugu tesi honen atal metodologiko eta enpirikoan. Aipa ditzagun lehen-
ago, euskal demolinguistikaren hobekuntza-aukerak aztertuta, gure iritziz lan-
du beharko liratekeen, eta euren artean harremanean dauden, oinarritzko lau
erronka: gogoeta teorikoan sakontzea, lanketa metodologikoa indartzea, nazio-

¹¹⁹ Ez gara ideia hori azaltzen dugun lehenengoak. Honela mintzatzen zen duela 20 urte Jesus
R. Marcos, EUSTATEko zentsuen eta errolden arduraduna (2002: 140):

Ondorio gisa, esan dezagun azken 20 urte honetan ia beste inon ez bezalako aberastasuna duen
datu-bankua eratu dela, askotarikoak baina osagarriak —eta, kasu askotan, egiaztagarriak—
diren iturriak erabiliz. Iturriek eurek, haietatik eratorritako literaturak, eta antolatzaile edo
parte-hartzaile lanetan aritu garen eztabaidagune eta biltzarrek, garbi erakusten dute eusko
soziolinguistika adin nagusira heldua dela.

artearekiko alderaketa-bidean aurreratzea eta zeregin horietan guztietan unibertsitateen inplikazioa areagotzea.

Teorizazioan sakontzea. Lehenik eta behin, funtsezko erronkatzat dugu gure ekoizpen demolinguistikoa teorikoki ondo sustraitzeko ahaleaginean aurreratzea. Gure demolinguistikak enpirikoki izan duen garapen izugarri indartsuaren aurrean, deigarria egiten da zein toki gutxi eskaini izan zaion elaborazio eta gogoeta teorikoari. Euskal eragiketa demolinguistikoen emaitzak argitaratu ohi dituzten txostenak irakurrita, adibidez, urriak dira teoria soziolinguistikorekin aipamenak eta teoriarekin berariaz egiten diren loturak, beste herrialde batzuetan antzeko argitalpenetan egiten direnak baino nabarmen urriagoak. Horretaz gain, ekoizpen demolinguistikoko horren analisia egiten duten artikuluko ez oso ugarien artean ere ez da ohikoa teoria soziolinguistikorekin uztartzea. Salbuespen azpimarragarriak dira Mikel Zalbideren lanak, non ahalegin berezia egiten den Euskal Herrian egindako ikerketa enpirikoen emaitzak nazioarteko teoria soziolinguistikokoan kokatzeko eta harremanetan jartzeko. Hortxe kokatuko dugu, bada, lehen erronka: euskal demolinguistikaren ekoizpen aberatsari oinarri teoriko egokia eraikitzea eta demolinguistikaren alor enpirikorekin ondorioak teoria-mailan formulatzea. Horretarako, ezinbestekoa da akademiaren inplikazioa eta ekarpena (laugarren erronka gisa aipatuko duguna).

Garapen metodologikoa. Bigarren erronka arlo metodologikoari dagokio. Horren barruan bi alderdi aipatuko ditugu: azalpen metodologiko zehatz-zabal-sakonetan aurreratzeko premia batetik; eta eztabaida eta garapen metodologikoa lantzeko beharra bestetik. Lehenengoarekin hasita, hango eta hemengo eragiketa demolinguistikoen emaitzen argitalpenetako metodozko azalpenei erreparatuta, ondorioa honako hau da: oro har, beste lurraldeetako txostenetan baino toki urriagoa eskaintzen zaie Euskal Herriko demolinguistikaren argitalpenetan azalpen metodologikoei; eta gurean sortzen diren azalpenen sakontasuna eta zehaztasuna ere ez da, oro har, beste eremuetan irakurri ohi direnen parekoa. Horrela, nazioarteko demolinguistikaren nahiko arruntak diren ohiturak ere ez dira gurean beti zorrotz betetzen, eta metodozko hautuak askotan ez zaizkio zehatz azaltzen irakurleari. Bi adibide aipatuko ditugu: HEKN zein ISLko laginketa- eta haztatze-prozeduretan hartu diren erabakiak gehienetan ez dira emaitzen txostenetan zehatz azaldu izan; bestalde, hainbat kasutan jatorrizko aldagaietatik abiatuta landu diren birkodetzeak eta sortu diren adierazle sintetikoaren osaketa-prozedurak ez dira zehatz-mehatz argitaratu izan gurean. Tankera horretako alderdi metodologikoak zehatz azaltzea ezinbestekoa da irakurleak informazioaren izaera zorrotz ulertu dezan; ezinbesteko baldintza da, bestalde, gurean gogoeta, eztabaida eta hobekuntza metodologikoa errial dadin.

Arlo metodologikoa utzi gabe, hona aipatu nahi dugun bigarren alderdia: ez dira asko gurean metodozko eztabaida eta hobekuntza metodologikoa landu

izan duten lanak. Patxi Juaristik euskal soziolinguistikaz orokorrean dioen bezala, gurean “oso gutxi landu da metodologiaren eta tekniken arloa” (2013: 62). Alor horren barruan, bereziki aipagarria iruditzen zaigu euskal demolinguistikako eragiketen arteko osagarritasuna eta alderagarritasuna lantzeari begira egiteko dagoen lana. Izan ere, aztergai ditugun hiru iturriei erreparatuta, esan daiteke euren ikergai orokorra funtsean berbera izanda ere¹²⁰, askotan elkarrekin harreman handirik gabeko iturri gisa landu izan direla. Horrek euskal demolinguistikako eragiketetan berez dagoen potentzialitate guztia behar bezala ez profitatzea dakar, gure ustez. Hiru iturriak ez daude elkarren artean guztiz isolatuak; badago iturrien arteko oinarritzko harreman bat. Zehazki, zentsuetako informazioa erabiltzen dute bai ISLk eta bai HEKNk euren eragiketen laginak eta haztatze-eragiketak egiteko; eta baita gune soziolinguistikoen lurralde-definizioa erabakitzeko ere. Iturriak elkar uztartzeko eta elkar indartzeko adibide on bat da. Baina hortik aurrera, Euskal Herriko errealtate demolinguistikoa aztertzeke garaian, ez da ohikoa iturriarteko ikuspegi batetik lan egitea¹²¹. Ildo berean, esan dezakegu benetan urriak direla hiru iturrien integrazio-saioak eta eragiketen arteko alde metodologikoak argitzeko eta zubiak eraikitzeke ahaleginak (salbuespen gisa aipa ditzakegu honakoak: Ruiz Olabuénaga eta Marañón, 1983; Iurrebaso, 2012b; Zalbide, 2016; Iurrebaso, 2017; Sorolla, Altuna eta Larrea, 2019). Gabezia horrek dezente ahultzen ditu, gure ustez, euskal demolinguistikak berez dituen potentzialitate handiak. Adibide baten bidez hobeto ulertuko da esaten ari garena: hizkuntzen erabilerari buruzko datu jakingarriak ekoizten eta argitaratzen dituzte aipatu ditugun hiru iturriek. Baina gaur egun erabilera-datu horiek lantzen eta argitaratzen diren bezala, ez dira zuzenean alderagarriak zentsuko, ISLko eta HEKNko datuak, hainbat arrazoi tarteko: eragiketen adin-unibertsoa edo lurralde-unibertsoa bat ez datozelako, informazioa eskaintzeko erabiltzen diren eskalak bat ez datozelako, laginen ezaugarriengatik, eta abar. Informazioa, gaur egun lantzen den bezala, ez da zuzenean alderagarria. Horrek izugarri zailtzen dio ikertzaileari, arduradun politikoari, euskalgintzako eragileari edo herri-tar xeheari aztergaiaren osotasunezko ikuspegi bat lantzea (euskararen erabilerarena kasu honetan). Elkarrekin bat egiten ez duten puzzleko piezak dira gaur egun hiru iturri horietako datuak. Funtsezko erronka da, gure ustez, elkarrekin

¹²⁰ Hiru eragiketak “hizkuntzen egoera soziala Euskal Herrian” gai orokorraren barruan koka ditzakegu.

¹²¹ Badira hainbat iturritako datuak elkarrekin aurkezten dituzten bilduma-izaerako argitalpen batzuk. Hor dugu, adibidez, *Euskararen Adierazle Sistemaren urtekaria* (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2019). Mapa Soziolinguistikotuan, bestalde, zentsuko datuez gain, irakaskuntzaren estatistikari eta helduen euskalduntzeari buruzkoak ere aurkezten dira (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020). Tankera horretako argitalpenetan, iturri batetik eta bestetik ekarritako informazioa bata bestearen aldamenean jartzen da.

ezkontzeko moduko piezak ekoiztea hiru iturri horietatik abiatuta¹²², horrela puzzlea egoki osatzeko eta, pieza guztiak kontuan hartuta, osotasunezko ikuspegi ahalik eta aberatsena izateko.

Nazioartekotzea. Aipatu nahi dugun hirugarren erronka nazioartekotzearena da. Pentsatzekoa da teorizaziorako joera urriak eta metodologia alorraren lanketa apalak, bi alderdi horiek, aldebiko zerikusia izango dutela gure soziolinguistikak nazioartekoarekin duen harreman urriarekin (Atkinson *et al.*, 2010: 342; Martínez de Luna, 2015: 247). Horregatik, erronka handia da, teoriaran ondo sustraitua, euskal demolinguistikak azaltzen duen errealitate soziala nazioarteko beste komunitate batzuetakoekin alderatzeko zubi metodologikoak eraikitzea. Horretarako, ziurrenik, oinarri teorikoa aintzat hartuta, gaur egun sortu gabe dauden bitarteko metodologikoak sortu beharko dira, hango eta hemengo datuak erkagarri eta alderagarri bihurtzeko. Eginbehar hori ez dagokio soilik euskal demolinguistikari, hizkuntza gutxituen nazioarteko demolinguistika osoari baizik. Horren barruan, euskal demolinguistikak ahalegin berezia egin beharko luke batetik nazioartean erabiltzen diren adierazle eta indizeak gurera egokitze eta gurean probatzeko, eta bestetik, gurean sortzen diren sailkapen eta adierazle sintetikoak nazioartean alderagarriak izateko moduan eraiki eta zehatz azaltzeko. Uste dugu zentsuetan eta ISLetan ditugun galderek aukera interesgarriak eskaintzen dituztela nazioarteko alderaketarako; landu beharreko eremu interesgarria da hori ere, zalantzarik gabe.

Unibertsitatearen inplikazioa areagotzea. Hobetzeko eta garatzeko aukerekin amaitzeko, unibertsitatearen inplikazioa areagotu beharra aipatuko dugu. Izan ere, gaur egun deigarria egiten da, gure egoera nazioartearekin alderatuz, unibertsitateak zein ekarpen urria egin dion gurean demolinguistikari eta zein ahula den eragiketa horien egileen eta unibertsitate alorraren arteko elkarlana. Katalunian, Quebecen edo Galesen, adibidez, ohikoa da eragiketa demolinguistikoen diseinuan, ustiatzean eta azterketan unibertsitateko ikerketa-talde eta irakasleek parte-hartze zuzena eta aipagarria izatea. Gurean askoz ahulagoa izan da orain arte unibertsitatearen inplikazioa. Unibertsitateko hainbat irakasle egin izan dituzte egoeraren irakurketak bertako ekoizpen demolinguistikoan oinarrituta eta nola edo hala parte hartu izan dute euskal eragiketa demolinguistikoen lanketan¹²³. Hala eta guztiz, unibertsitatearen parte-hartzea, oro har, aipatu ditugun herrialdeetan baino nabarmen txikiagoa da gurean, hobekuntza metodo-

¹²² Hiru iturri aipatzen ditugu, tesian landuko ditugun HZ, HEKN eta ISLri aipamen eginez. Dena den, planteamendu hori euskal demolinguistikako adarrak aurkeztu ditugunean laugarren adar gisa aurkeztu ditugun *Arrue* eta *Izaskun Arrue* eragiketei ere aplikagarria da, inolako zalantzarik gabe.

¹²³ HEKNko batzorde zientifikoan parte hartzen dute hainbat unibertsitatetako irakasleek; guk dakigula, ez da horrelako parte-hartzerik zentsuetan eta ISLn.

logikoak proposatzeko orduan, analisiak egiteko orduan eta emaitzen txostenak osatzeko orduan bereziki. Guk berariaz aztertu ez dugun arren, zerikusia izango du horrek guztiak ziurrenik egungo unibertsitateek soziolinguistika alorreko prestakuntzan jokatzen duen paper apalarekin. Azken urteotan aldaketa positibo argiak gertatu diren arren (hor dugu, besteak beste, *Euskararen jabeakuntza, kudeaketa eta hizkuntza-praktikak XXI. mendean* masterra), unibertsitateek alor horretan egindako ekarpenaren azken hamarkadetako balantzea ez da oso biritila, Iñaki Martinez de Lunaren hitzetan (2016a: 60-61):

Euskal Herriko irakaskuntzan ere ez dagoela erantzun egokirik lan-merkatutik zein gizartetik egiten diren eskaerentzat. (...) Euskal Herriko ingurune akademikoetan mota horietako irakaskuntzarik ezin da aurkitu. Graduiko ikasketetan ia anekdotikoa da soziolinguistika ikasgaia -euskal filologiako hautazko gisa, adibidez-. Gainerako graduetan ezta hurrik eman ere, eta graduondokoetan dauden apurrak egokiak baina kopurutan ia anekdota hutsa. Lekutan dago euskal unibertsitate-sistema *erantzukizun soziala* asebetetzetik kezka horien inguruan.

Euskal demolinguistikaren bilakaeran unibertsitateak izandako inplikazio ahul horrek zerikusi zuzena izango du, ziur aski, lehenago aipatu ditugun hiru erronkekin: unibertsitate-mundua euskal demolinguistikan gehiago inplikatu ez izanak izango zuen ondorioz euskal demolinguistikaren teorizazio mailan, garapen metodologikoan eta nazioartekotzean. Etorkizunari begira, bestalde, euskal unibertsitateek zeregin garrantzitsua eduki dezakete aurreko hiru erronkei aurre egiten laguntzen.

6.3 Balantze bat aurrera begira

Esandako guztiak esanda, bide oparo eta aberatsa egin du azken 3-4 hamarkadetan euskal demolinguistikak. Soziolinguistikak nazioartean jarraipena/ordezkapena/ indarberritzea aztertzeko landu dituen kontzeptu gehienenguruan argi egiteko moduko informazio baliagarri masa handia metatu du euskal demolinguistikak. Hori izugarrizko ondarea da Euskal Herrian hizkuntzen egoera soziala zertan den ezagutzeko, eta benetan ugariak eta aberatsak dira ondare horrek eskaintzen dituen garapen-aukerak. Aukera horietan sakontzeko, oso komenigarria litzateke aipatu ditugun lau erronkei aurre egitea: teorizazio mailan aurreratzea, garapen metodologikoan sakontzea, nazioartekotzean urratsak egitea eta unibertsitatearen inplikazioa indartzea. Bide horretan ekarpen bat izan nahi du tesi honek. Hurrengo kapituluan garapen-aukera horietako batzuk helburu gisa formulatuko ditugu; eta ondoren, atal metodologikoan eta enpirikoan, helburu horiek gauzatzen saiatuko gara, hizkuntza gutxituen egoera neurtzeko metodozko tresnak (adierazleak) zehaztuz eta eraikiz.

IKERKETA-GALDERAK
ETA HELBURUAK

7. IKERKETA-GALDERAK ETA HELBURUAK

7.1 Ikerketa-galdera orokorrak

Gure tesiaren atal nagusiak hemen formulatuko ditugun ikerketa-galdera orokorren erantzuna bilatzen ahaleginduko dira. Zehazki, lau galdera orokor formulatuko ditugu: izaera teorikoa duten bi, izaera metodologikoa duen bat eta enpirikoa bestea. Galdera guztiek, jakina, orokortasun bat osatzen dute: atal metodologikoari dagokion galdera atal teorikoko bi galderei emango zaie erantzunetatik abiatuko da; eta atal enpirikoari dagokion galdera atal metodologikoaren emaitzetan oinarrituko da. Galdera orokorren jarraitutasun hori 20. Irudian irudikatzen da. Plantea ditzagun, oraingoz, galdera orokor horiek. Hemendik aurrerako puntuetan zehaztuko ditugu gehiago lau galdera horiek, helburu eta galdera zehatzen bidez.

GALDERA TEORIKO OROKORRAK:

- *Zer-nolako gai multzoei edo ardatzei erreparatu behar zaie hizkuntza gutxitu batek lurralde batean duen egoera soziala jarraipen/ordezkapen/indarberritze parametroetan ezagutzeko?*
- *Zer-nolako tresnen bidez (aldagai, adierazle, indize edo dena delako) gauzatu izan da ardatz horien inguruko informazio-bilketa hizkuntza gutxituei buruzko demolinguistikatik orokorrean eta euskal demolinguistikako eragiketa nagusietatik bereziki?*

GALDERA METODOLOGIKO OROKORRA:

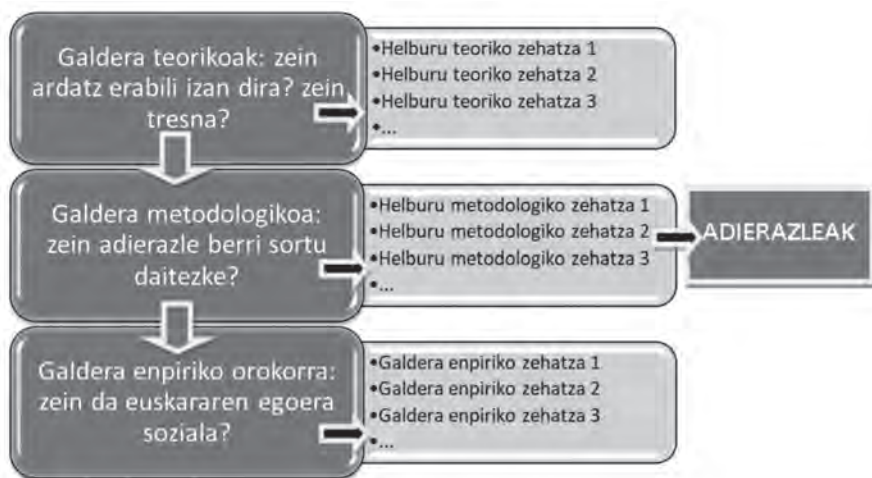
- *Zer-nolako tresna metodologiko (adierazle) berriak sortu daitezke Hegoaldeko Zentsuetatik, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketetatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta atal teorikoan finkatutako ardatzen inguruko informazio demolinguistikoko adierazgarria eta baliagarria modu ahalik eta koherente-egituratualderagarrienean eskuratzeko?*

GALDERA ENPIRIKO OROKORRA:

- *Atal metodologikoan eraiki diren adierazle berrien emaitzen lehen irakurketa orokor bat eginda, zer esan dezakegu euskararen egungo egoera sozialari eta azken hiru hamarkadetako bilakaerari buruz?*

20. Irudia:

Tesiaren ikerketa-galdera orokorrak eta helburu-galdera zehatzak

Iturria: egileak landua.

Oharra: irudi honetan, hiru galdera orokorrak oso laburtuta aurkezten ditugu. Testuan ageri dira galderak osorik.

7.2 Teoria-mailako helburu zehatzak

Zazpi helburu zehatzen bidez bilatuko dugu teoria-mailako bi ikerketagalerda orokorreari erantzutea. Hauek dira **bi ikerketagalerda orokorrak** eta horietako bakoitzean landuko ditugun **helburu zehatzak**:

Zer-nolako gai multzoei edo ardatzei erreparatu behar zaie hizkuntza gutxitu batek lurralde batean duen egoera soziala jarraipen/ordezkapen/indarberritze parametroetan ezagutzeko?

- Demolinguistikaren diziplina soziolinguistikaren jakintza-eremu orokorrean kokatzea.
- Fishmanek eta minorizazioaren soziolinguistikak nolako azalpena ematen dieten jakitea hizkuntza gutxitu batek denbora aldi jakin batean izan ditzakeen jarraipen/ordezkapen/indarberritze prozesuei.

- *Hizkuntza gutxitu batek jarraipen/ordezkapen/indarberritze parametroetan bizi duen egoera azaltzeko eta izan duen bilakaera zehazteko gai multzo edo ardatz nagusiak zein diren zehaztea.*
- *Ardatz horiei buruz soziolinguistikak eta demolinguistikak egiten duten kokapen teorikora oinarritzko hurbilpen bat egitea.*

Zer-nolako tresnen bidez (aldagai, adierazle, indize edo dena delako) gauzatu izan da ardatz horien inguruko informazio-bilketa hizkuntza gutxituei buruzko demolinguistikatik orokorrean eta euskal demolinguistikako eragiketa nagusietatik bereziki?

- *Gai multzo edo ardatz horiek aztertzeko, hizkuntza gutxituen nazioarteko demolinguistikatik erabili izan diren bitarteko metodologikoen oinarritzko ikuspegi orokor bat eskuratzea: nolako galderak erabili izan dituzten, nolako aldagaiak, adierazleak, indizeak eta azterketa-prozedurak.*
- *Euskal demolinguistikako eragiketa nagusiak deskribatzea.*
- *Euskal demolinguistikan gai multzo edo ardatz horiek lantzeko nolako bitarteko metodologikoak erabili izan diren jakitea: nolako galderak, aldagaiak, adierazleak, indizeak eta azterketa-prozedurak.*

Helburu horiei erantzunez landu dugu atal teorikoa. Atal teorikoan eskuratu dugun ezagutzan oinarrituko gara metodologia-mailako helburuak finkatzeko.

Horretan hasi aurretik, argitu dezagun gure helburuetan ez dela sartzen aztertuko ditugun eragiketen laginketa-, haztatze- eta esleitze-prozedurak xehe aztertzea. Eskuratu dugun dokumentazio teknikoan gai horiei buruz azaldu-takoak irakurri ditugu, eragiketa horiek nola eraiki diren ahalik eta hobekiena ezagutzeko. Hortik aurrera, ordea, ez da lan honen helburua xehetasun tekniko horietan sakontzea edo horien inguruko ebaluaketa bat egitea.

7.3 Metodologia-mailako helburuak

Alor metodologikoak garrantzi berezia du guretzat. Tesiaren izenburuan irakurtzen den bezala, tesiaren xedea hizkuntza gutxituen jarraipena-ordezkapena-indarberritzea neurtzeko Euskal Herrira egokituko diren bitarteko metodo-logikoak (adierazleak) sortzea da. Atal teorikoan, jarraipena-ordezkapena-indar-

berritzea aztertzeke demolinguistikatik begiratu beharreko sei gai multzo edo ardatz nagusi hauek zehaztu ditugu: hizkuntza-gaitasuna, erabilera(k), motibazio-jarrerak, testuinguru demolinguistikoa, hizkuntza-sozializazioa eta hizkuntza-bilakaera. Eta atal teorikoan ikusi dugu, bestetik, ardatz horien inguruko informazioa eskuratzeko zer-nolako eragiketa nagusiak ditugun eskura euskal demolinguistikan: Hegoaldeko Zentsuak (HZ), Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketak (HEKN) eta Inkesta Soziolinguistikoa (ISL)¹²⁴. Atal teorikoaren oinarri horren gainean, honela formulatu dugu gure **galdera metodologiko orokorra**:

Zer-nolako tresna metodologiko (adierazle) berriak sortu daitezke Hegoaldeko Zentsuetatik, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketetatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta atal teorikoan finkatu diren ardatzen inguruko informazio demolinguistikoa adierazgarria eta baliagarria modu ahalik eta koherente-egituratu-alderagarrienean eskuratzeko?

Hemendik aurrerako puntuetan, ardatza eta iturria aintzat hartuta, zehaztu egingo dugu zer-nolako lana egin behar den adierazleak sortzeko. Lehenago, aipatu dezagun, lan hori egiterakoan, eta galdera orokorrean planteatzen den bezala “era koherente-egituratu-alderagarrienean” gauzatzeko, hainbat irizpide orokorrekin lan egingo dugula ardatz eta iturri guztietan. Irizpide horiek metodologia-ataleko 8. kapituluan zehaztuko ditugu, eta oso kontuan izango ditugu, halaber, orain aipatuko ditugun helburu zehatzak gauzatzeko orduan.

Jarraian, iturritz iturri (edo adarrez adar, lehenago aipatutako izendegiari eutsiz) planteatuko ditugun **helburu zehatzak** idatziko ditugu.

7.3.1 Hegoaldeko zentsuei dagozkien helburu zehatzak

- *Zentsuetan euskarazko ahozko gaitasunari buruz jasotzen den informaziotik abiatuta, adierazle berri bat sortzea, euskaraz ondo hitz egiten ez dakiten hiztunen euskarazko maila ahalik eta era xeheenean erakutsiz.*
- *Zentsuetatik sortuko dugun adierazle horrek gaitasunari buruzko gainerako sailkapenekiko zer-nolako alderagarritasuna duen aztertzea eta dokumentatua uztea, honako adierazle hauek gutxienez aintzat hartuz: ISLn oinarritutakoa, EUSTAT eta NASTATEk erabili ohi dutena eta Mapa Soziolinguistikoetakoa.*

¹²⁴ Eragiketa demolinguistikoa nagusien artean sartu ditugu, halaber, Arrue eta Izaskun Arrue proiektuak. Baina horien lanketa gure lan-eremutik kanpo utzi dugu.

- *Lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua tasa baten bidez kalkulatzeko moduko adierazlea sortzea, tasa esleituen irizpidea erabilia.*
- *Etxeko erabileran euskarak izan duen pisua tasa baten bidez kalkulatzeko moduko adierazlea sortzea, tasa esleituen irizpidea erabilia.*
- *Erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeke behar den adierazle multzoa sortzea, lehen hizkuntzatik eta etxeko erabileratik abiatuta, Kanadako eta Quebecoko demolinguiistikaren tradizioari jarraituta.*
- *H1 eta EEren informazioan oinarrituta, hizkuntzen egoera orokorrari buruzko honako adierazle hauek sortzea: hizkuntzen jarraitutasun eta erakarpenaren balantzea batetik, eta hizkuntzen bizi-indarrari buruzkoa bestetik.*
- *Etxebizitza berean bizi diren pertsonen ezaugarrietatik abiatuta, adierazleak sortzea ezaugarri soziolinguiistikoen arabera familia multzoak definitzeko, eta ezaugarri horiek etxebizitza bakoitzeko biztun guztiei esleitzeko.*
- *Zentsuetan dauden galdera linguiistikoetatik abiatuta, udalerriak euskalduntasun-mailaren arabera sailkatzeko adierazleak sortzea.*
- *Zentsuetan galdetzen diren hiru gaiak (euskararen ezagutza, lehen hizkuntza eta etxeko erabilera) bakoitza zertarako izan daitekeen egoki erabakitzeke gogoeta teoriko-metodologikoa egitea, udalerrikako euskararen nagusitasun-maila hobeto zein adierazlek ordezkari dezakeen zehazten ahaleginduz.*
- *Lehen hizkuntzaren aldagaiarekin zentsuetan bildutako informazioan oinarrituta, Hego Euskal Herrian haur txikien/txikiekiko euskararen erabileraren azken mendeko bilakaera aztertzeke bitarteko metodologikoak lantzea.*
- *Adierazle bat sortzea honako informazio hau bilduko duena: Hegoaldeko udalerrietan azken mendeko bosturteko bakoitzean jaiotako biztunen euskararen batez besteko erabilera euren bizitzako lehen 3 urteetan, ehuneko baten bidez adierazita.*
- *Aurreko adierazlean oinarrituta, adierazle berriak sortzea, lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua aintzat hartuta, bosturteko bakoitzerako udalerriak multzokatuz udalerrietan euskarak*

izan duen nagusitasunaren ikuspegitik; hartara, azken mendean testuinguru demolinguistiko ezberdinen bilakaera aztertze bidea irekiko litzateke.

- *Zentsuetan dugun gizabanako bakoitzari aurreko adierazleetan dagozkion balioak esleitzea, jaiotza-leku eta urtearen arabera hiztun bakoitzari bere lehen urteetako testuinguru demolinguistikoari buruzko datua atxikiz.*

7.3.2 Hizkuntzen erabileraren kale-neurketei dagozkien helburu zehatzak

- *Zentsu eta ISLetako erabilera-datuekin alderagarria izango den kale-erabilerari buruzko adierazlea sortzea. Horretarako, HEKNko datuetan oinarrituta, ISL eta zentsuen urteetara egokituko den eta adinaren arabera haztatuko den adierazlea sortu beharko da.*
- *“Euskararen kale-erabilera haztatua” adierazlean oinarrituta, hiztunak bizi diren udalerriko kale-erabileran euskarak duen pisuaren arabera adierazle berriak sortzea, urte bakoitzerako udalerriak multzokatuz udalerrietako euskararen nagusitasunaren ikuspegitik*
- *“Denbora osoko hiztunak” kalkulatzeko kaleko erabileraren adierazle sintetikorako (kopuru absolutuetara iritsiz).*
- *“Jardunaren osaera” kalkulatzeko kaleko erabileraren adierazle sintetikorako.*

7.3.3 Inkesta Soziolinguistikoei dagozkien helburu zehatzak

- *Hiztunek bi hizkuntzetan (euskaraz eta gaztelaniaz/frantsesez) duten gaitasuna kontuan hartuko duen adierazle ordinal simetrikoko bat sortzea, teoriaren arabera hizkuntza-gaitasunak duen “continuum” izaerara hurbilduta.*
- *Hainbat rol-harreman eta espaziotako erabileran euskarak duen pisua tasa baten bidez erakutsiko duen adierazle sorta sortzea.*
- *Hainbat rol-harreman eta espaziotarako, hiztun euskaldunen harreman-sarearen osaera aztertze bitarteko metodologikoak lantzea, rol-harreman eta espazio horietako bakoitzean mintzakideen artean euskaldunek duten pisua tasa baten bidez erakutsiko duen adierazle sorta sortuz.*

- *Mintzakide euskaldunak dituztenean hiztun euskaldunek zer-nolako erabilera egiten duten aztertzeako bitarteko metodologikoak sortzea eta lantzea. Horretarako, erabilera aztertzeako sortu ditugun adierazle bakunen parekoak sortzea “mintzakideak ere euskaldunak diren” kasuak soilik aintzat hartuz.*
- *Erabileraren adierazle bakunetan oinarrituta, teorikoki adierazgarriak eta metodologikoki egingarriak diren adierazle sintetikoak sortzea. Zehazki, erabileraren honako adierazle sintetiko hauek sortzea: Familiako erabilera, Harreman informaletako erabilera, Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilera eta Aurrez aurreko harremanetako erabilera orokorra.*
- *Harreman-sareen euskalduntasunari buruzko adierazle bakunetan oinarrituta, teorikoki adierazgarriak eta metodologikoki egingarriak diren adierazle sintetikoak sortzea. Zehazki, harreman-sareen euskalduntasunari buruzko honako adierazle sintetiko hauek sortzea: Familiako harreman-sarearen euskalduntasuna, Harreman informaletako harreman-sarearen euskalduntasuna, Merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasuna eta Aurrez aurreko harreman-sare orokorraren euskalduntasuna.*
- *Mintzakideek euskaldunak dituzten kasuetan hiztun euskaldunek egiten duten erabileraren ikuspegi orokorra emango diguten bitarteko metodologikoak sortzea eta lantzea. Horretarako, erabilera aztertzeako sortu ditugun adierazle sintetikoen parekoak sortzea “mintzakideak ere euskaldunak diren” kasuak soilik aintzat hartuz.*
- *Hiztunen multzokatze orokor bat lantzea, aurrez aurreko harremanetan euskara-erdaren erabilera aintzat hartuta.*
- *“Denbora osoko hiztunak” kalkulatzeko aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikorako (kopuru absolutuetara iritsiz).*
- *“Jardunaren osaera” kalkulatzeko aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikorako.*
- *Bitarteko metodologikoak lantzea komunitate batean bertako hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera osaeratik eta harreman-sareen egituraketatik abiatuta, hizkuntza bat eta bestea erabiltzeko nahitaezkoetasuna eta aukera zenbatekoa den kalkulatzeko, eta horrekin batera euskara-erdaren gutxieneko eta gehienezko erabilera posibleen erreferentziak sortzea.*

- *Erabilera baloratzeko erreferentzia gisa, nahitaezkontasun eta aukeren egituraz gain, hiztun elebidunen erraztasuna ere (zein hizkuntzatan aritzen diren errazago) aitzat hartuko duen erreferentzia-puntua finkatzea.*
- *Hiztunen hizkuntza-gaitasuna eta erabilitako hizkuntza kontuan hartuta, erabileraren balizko motibazioetara zeharkako hurbilpena egiteko adierazlea sortzea, bereizketa eginda hiztunentzat eroso den jardunaren eta jardun ez-erosoaren artean*
- *Euskal Herriko hiztunek gurasoekin eta seme-alabekin dituzten erabilera-ohiturak harremanetan jarriko dituzten indizeak definitzea eta kalkulatzeko (nazioarteko alderagarritasuna bilatuz, katalanen ereduari jarraituta)*
- *Lehen hizkuntza eta gaur egungo hizkuntza-gaitasuna alderatuz eta bi hizkuntzetan izandako irabazi-galera prozesu guztiak aintzat hartuz, hizkuntza-bilakaera aztertzeke bitarteko metodologikoak sortzea.*

7.4 Ikerketa-galdera enpiriko zehatzak

Atal metodologikoan aipatu ditugun helburuak betetzeko, hainbat adierazle eraikiko dugu, jatorrizko iturrietatik abiatuta sei ardatz nagusiei buruzko informazioa eskainiko digutenak. Atal metodologikoan bertan, adierazle horiek nola sortzen ditugun azalduko dugu zehatz, eta adierazle berrien datu-taulak aurkeztuko ditugu. Atal enpirikoan, berriz, adierazle horien emaitzak irakurtzera joko dugu. Irakurketa horretan, honako **galdera orokor** hau izango dugu gidari:

Atal metodologikoan eraiki diren adierazle berrien emaitzen lehen irakurketa orokor bat eginda, zer esan dezakegu euskararen egungo egoera sozialari eta azken hiru hamarkadetako bilakaerari buruz?

Galdera orokor hori hainbat galdera zehatzen bidez landuko dugu. Zalan-tza izan dugu galdera orokor hori nola landu erabakitzerakoan, galdera zehatzen bidez edo ikerketa-hipotesien bidez (Tello, 2011). Landuko ditugun

gaien ugaritasunak¹²⁵ eta gure ikerketaren oinarritzko diseinuak¹²⁶ eraginda, galderen bidea hartzea erabaki dugu. Uste dugu horrela hobeto antolatu ahal izango dugula gure ikerketa-prozesua eta emaitzen azalpenen irabazi egingo dugula argitasunean. Galdera zehatz horiek gidatuta, Euskal Herriko egoera sozio-linguistiko orokorraren ikuspegi sintetiko berriturako elementu adierazgarriak eskaintzen ahaleginduko gara atal enpirikoan. Zerrendatu ditzagun ikerketaren atal enpirikoan gidari izango ditugun galdera zehatzak, gaika sailkaturik eta atal enpirikoan landuko ditugun hurrenkeran.

AZKEN 115 URTEETAKO BILAKAERA (13. KAPITULUAN LANDUKO DITUGU):

- *Zer-nolako bilakaera izan du XX. mendean haur txikiekiko erabilerak?*
- *Nola aldatu dira arnasguneak eta, oro har, nagusitasun-eremuak XX. mendean?*

HIZKUNTZA-GAITASUNA (14. KAPITULUA):

- *Zer-nolakoa da Euskal Herriko biztunen osaera euskara-erdaren hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*
- *Zein izan da ahozko hizkuntza-gaitasunaren azken urteotako bilakaera, gaitasun hori “continuum” izaerako fenomeno gisa aztertuta?*
- *Zein da hizkuntza-gaitasunaren araberako osaera adina aintzat hartuta?*

¹²⁵ Galderak/hipotesiak zein bide hartu erabaki bitartean, hainbat froga egin ditugu, eta gure ikerketaren alor enpirikorako hipotesiak ibiliz gero, hipotesi kopuru izugarri handia erabili beharko genukeela ikusi dugu. Ikerketa gauzatzeko galderak erabilia, berriz, galdera kopuru mugatuago baten bidez ikerketa zuzentzea lortu dugu.

¹²⁶ Gure ikerketa ez da lehen mailako datu-bilketa baten bidez gauzatzen. Hots, guk ez dugu ikerketa-helburu batzuei begira hutsetik abiatutako ikerketa enpiriko bat diseinatu, inkesta bat esaterako, bere lagin, galdera-sorta, landa-lan eta abarrekin. Horrela jokatu izan bagenu, hipotesiek zentzu beteak lukete: guk definitutako jakintza-beharren arabera finkatuko eta sortuko genituzke informazioa biltzeko tresnak, eta aldagaien artean neurtu nahiko genituzkeen harremanak hipotesien bidez formulatzea litzateke egokiena. Gure kasuan, ordea, zeharkako iturrietan oinarritutako gure ikerketarako, egokiagoa iruditu zaigu ikerketa-galderen bidez zuzentzea gure ikerketaren atal enpirikoa.

- *Zer-nolako bilakaera izan da azken 25 urteotan hiztunen hizkuntza-gaitasunean, euren adinari erreparatuta?*

ERABILERA (15. KAPITULUA):

- *Zenbat erabiltzen dira euskara-erdarak gaur egungo Euskal Herrian?*
- *Zehazki, zenbatekoa da hiztun euskaldunen erabilera?*
- *Zer-nolako izan da azken hamarkadetako bilakaera?*
- *Zer-nolako aldeak daude erabileran rol-harremanak eta espazioak aintzat hartuta?*
- *Zer-nolako bilakaera-joerak antzematen dira alderdi horietan?*
- *Nola uztartzen dira euskaldunak eta erdaldunak harreman-sareetan?*
- *Nolako da hiztun euskaldunen harreman-sareen osaera, haien ohiko mintzakideek euskara badakiten edo ez dakiten kontuan hartuta?*
- *Nola aldatzen da mintzakideen osaera hori rol-harremanak eta espazioak aintzat hartuta?*
- *Zer-nolako izan da azken hamarkadotako bilakaera?*
- *Zein hizkuntzatan aritzen dira hiztun euskaldunak euren mintzakidea(k) ere euskaldunak direnean?*
- *Nola aldatzen da euskaldunekiko erabilera hori rol-harremanak eta espazioak aintzat hartuta?*
- *Zer-nolako izan da azken hamarkadetako bilakaera?*
- *Zer-nolako da hiztunen erabilera euren adina kontuan hartuta?*
- *Zer-nolako izan da azken hamarkadetako bilakaera?*
- *Nork (nolako ezaugarriak dituzten hiztunek) ekoizten du gaur egungo euskara, hiztunen herrialdea, nagusitasun-eremua, lehen hizkuntza eta egungo hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*
- *Zer-nolako izan da bilakaera?*

HIZKUNTZA-GAITASUNA ETA ERABILERA (16. KAPITULUA):

- *Zer-nolakoa izan daiteke euskal hiztun-komunitatearen neurria eta zer-nolako gaztelaniarena/frantsesarena, hiztunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*
- *Eta hizkuntzen erabilerak aintzat hartuta?*
- *Zer-nolakoa da hizkuntza-gaitasunaren araberako osaera, hizkuntzen erabilera-maila kontuan hartuta?*
- *Eta zenbatekoa da erabilera hiztunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*
- *Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera aintzat hartuta, asko edo gutxi erabiltzen da euskara? Zer dago “gainetik” eta zer “azpitik”?*

JARRERAK ETA MOTIBAZIOAK (17. KAPITULUA):

- *Euskararen inguruan zer-nolako iritziak eta jarrerak adierazten dituzte hiztunek horri buruz galdetzen zaienean?*
- *Zer esan dezakegu demolinguiistikatik, indukzioaren bidea erabilita, hiztunen gaitasuna eta erabilera-maila aintzat hartuta, euren jarrera eta motibazioen inguruan?*
- *Zer-nolakoa da egun jardunaren osaera motibazio-alderdiak aintzat hartuta, hots, jardunaren zenbateko zatia dator bat hiztunen erosotasun-irizpideekin eta zenbateko zatia zor zaie bestelako motibazioei?*
- *Azken 25 urteotako bilakaeran antzematen al da joerarik?*

TESTUINGURU DEMOLINGUISTIKOA (18. KAPITULUA):

- *Zertan bereizten dira soziolinguiistikoki nagusitasun-eremu batzuk eta besteak?*
- *Nola banatzen dira gaur egungo Hego Euskal Herriko hiztunak nagusitasun-eremuetan?*

- *Zein dira eta zenbateko pisu demografikoa dute euskararen arnasguneek?*
- *Zer-nolakoa izan da nagusitasun-eremuen bilakaera? Zer-nolako ingurune mota ari da indartzen eta ahultzen azken 25 urteotan: euskararen erabilera handiko eremuak, erdara nagusi denekoak edo tartekoak?*
- *Zer-nolakoa da euskara-erdaren nagusitasuna lurraldeka aztertuta, hots, herrialdeetan, eskualdeetan eta udalerrietan?*
- *Zer-nolako bilakaera izan du euskara-erdaren nagusitasunak lurraldeka aztertuta, hots, zer-nolako bilakaera-joerak antzematen dira herrialdeetan, eskualdeetan eta udalerrietan?*
- *Euskaldunek euren eguneroko bizitzan duten harreman sarean zenbatekoa da mintzakide euskaldunen pisua?*

SOZIALIZAZIOA (19. KAPITULUA):

- *Haur txikiekiko lehen urteetako sozializazio-prozesuek zer egiten dute gaur egun, euskara indartzearen edo ahultzearen alde?*
- *Zer-nolako bilakaera-joera antzematen da azken urteotan?*
- *Zer esan dezakegu seme-alabekiko erabilera ohiturak gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera aztertuta? Gertatu al da bilakaera aipagarririk alderdi horretan?*
- *Hiztunek euren gurasoekiko eta euren seme-alabekiko dituzten erabilera-ohiturak alderatuta, zer-nolako ondorioak ateratu ditzakegu euskararen transmisio-prozesuen inguruan belaunaldiarteko ikuspegiz?*
- *Ba al dugu nazioarteko erreferentziarik transmisioaren alorrean euskararen egoera kokatzeko? Zer diote?*

HIZKUNTZA-BILAKAERA (20. KAPITULUA):

- *Nola aldatu da hiztunen hizkuntza-gaitasuna jaio eta lehen urteetan zutenetik gaur egun dutenera? Zehazki, zer-nolakoa izan da bilakaera*

hori multzoka, jatorrizko euskaldunak, jatorrizko erdaldunak eta jatorrizko elebidunak bereizita?

- *Aldaketarik gertatu al da alderdi horretan azken hamarkadetan?*
- *Nola aldatu dira hiztunen erabilera-ohiturak jaio eta lehen urteetatik gaur egunera? Zehazki, zer-nolako izan da bilakaera hori multzoka, jatorrizko euskaldunak, jatorrizko erdaldunak eta jatorrizko elebidunak bereizita?*
- *Gertatu al da aldaketarik alderdi horretan azken hamarkadetan?*
- *Hiztunen lehen hizkuntza eta egungo etxeko erabilera aintzat hartuta, zer esan dezakegu egun Euskal Herrian gaztelaniak/frantsesak eta euskarak duten bizi-indarrari buruz?*
- *Euskararen bizi-indarra nola baloratu daiteke beste hizkuntza-komunitate gutxitu batzuen bizi-indarraren ondoan?*
- *Zein da osotasunezko ikuspegia hizkuntza-bilakaera eta belaunaldiarteko transmisioa aintzat hartuta? Posible al da bi dinamika horiek aldi berean gertatzea: hau da, transmisioan euskara indartzen aritzea eta hizkuntza-bilakaeran ahultzen aritzea? Nola ezkortzen dira bi dinamika horiek?*
- *Bi dinamiketatik zein da nagusia? Zein da bi dinamikak aintzat hartuta euskararentzat gelditzen den saldoa?*

METODOLOGIA - ATALA

8. METODOLOGIA: ZEHARKAKO ITURRIETATIK ABIATUTA, EGOERA DEMOLINGUISTIKOAREN BERRI EMANGO DIGUTEN ADIERAZLE ESANGURATSUAK SORTZEA. LANEAN GIDARI IZANGO DITUGUN HAINBAT IRIZPIDE

8.1 Metodologia kuantitatiboa, zeharkako iturrien ustiaketa, adierazle bakun eta sintetikoaren lanketaren bidez

Puntu honekin hasten dugu lan honen atal metodologikoa. Tesi honek eduki metodologiko agerikoa du, izenburua irakurrita antzematen den bezala. Atalaren hasieran, gogora dezagun tesi honekin zein **galdera metodologiko orokorri** erantzun nahi diogun:

Zer-nolako tresna metodologiko (adierazle) berriak sortu daitezke Hegoaldeko Zentsuetatik, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketetatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta atal teorikoan finkatu diren ardatzen inguruko informazio demolinguistikoko adierazgarria eta baliagarria modu ahalik eta koherente-egituratu-alderagarrienean eskuratzeko?

Honela laburbil dezakegu lan honetarako gure egin dugun hautu metodologiko orokorra eta landu dugun lan-prozesua:

1. **Paradigma positibistaren baitako metodologia kuantitatiboen** eremuan kokatzen da guztiz gure tesia, **demolinguistikaren esparruan** zehatzago (Sorolla, 2012).
2. **Zeharkako iturrien lanketaren bidez** gauzatuko dugu gure lana (García, 2018). Horrela, guk geuk lehen mailako ikerketa enpiriko bat diseinatu eta landu ordez, jada eginda dauden ikerketetara joko dugu. Zehazki, honako iturri hauek aztertuko eta landuko ditugu sakon (xehetasunak iturri bakoitza landuko dugun kapituluetan azalduko ditugu):
 - 1981 eta 2011 bitarteko EAE eta Nafarroa Garaiko zentsuak.
 - 1989 eta 2018 bitarteko Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketak.
 - 1991 eta 2016 bitarteko Euskal Herri osoko Inkesta Soziolinguistikoak.

3. Eragiketa horiek egin dituzten **erakundeetara jo**, eta iturri horietako informazioa eskuratu dugu: **emaitzen txostenak, galdetegiak, literatura tekniko-metodologikoa eta mikrodaturuen fitxategiak**. Mikro-daturuen fitxategiek garrantzi berezia izan dute gure lanketan; horiek sistematizatzeak, homogeneizatzeak eta lantzeak berebiziko garrantzia izan du tesi honetan eta horrek hartu du gure egitekoaren zati handi bat.
4. Informazio hori guztia aztertu eta aurreko kapituluan aipatu ditugun **helburu metodologiko zehatzak gauzatzen saiatu gara** orain has-ten dugun atal metodologiko honetan. Kapituluaz kapitulu eta puntuz puntu atal metodologikoa landu ahala aipatuko dugu kasu bakoitzean zer-nolako helburuak ari garen lantzen.
5. Horrela, helburu zehatz horietarako, zeharkako iturriek eskaintzen zizkiguten aukerak aztertu ditugu eta, atal teorikoan azaldukoekin ahalik eta koherenteena izanik, egoera eta bilakaera demolinguistikoa deskribatzeko baliagarriak izango zaizkigun **adierazleak sortu ditugu** (Mondragón, 2002). Guztira, 137 adierazle sortu ditugu: 61 zentsuetatik sortu ditugu, 5 HEKNtik eta 71 ISLtik. Adierazleak sortzerakoan, zabaltasuna eta sintesia uztartzen saiatu gara; horretarako, **adierazle bakunak eta sintetikoak** landu ditugu. Alde batetik, ikuspegi ahalik eta xeheena eskuratzeko modua emango diguten adierazle bakunak lantzen ahalegindu gara. Horretaz gain, ahalegin berezia egin dugu teorikoki ondo oinarrituta egongo diren eta fenomenoek ikuspegi sintetikoa eman ahalko diguten adierazle sintetikoak sortzen (Dominguez *et al.*, 2011).
6. Adierazleak sortzeko lan horretan, **era koherente eta egituratuan** lan egiten saiatu gara, iturrien eta adierazleen arteko **alderagarritasunean arreta** berezia ipinita (berehala zehaztuko dugu zer-nolako irizpideak erabili ditugun asmo horretan).
7. Ahalegin berezia egin dugu landu ditugun tresna metodologikoak zehatz **dokumentatuta** uzten. Horren emaitza dira metodologia-atal aski zabal honetako orrialdeak eta bertako azalpen, sailkapen, taula, irudi, formula, eta abarrak.
8. Adierazleak sortu ondoren, **hainbat oinarrizko ikerketa-galdera** formulatu ditugu, 7.4 puntuan aurkeztu ditugun horiek, eta horiei **erantzuten** ahaleginduko gara **atal enpirikoan**.
9. Prozesu osoan zehar izan ditugun zalantzak argitzeko, eragiketa estatistikoko horien **arduradun teknikoak elkarriketatu** ditugu. Harreman ugari eduki dugu haiekin lan prozesuko hainbat unetan, aurrez aurre, telefonoz zein posta elektroniko bidez. Azpimarratzekoa da arduradun horiek guztiek emandako laguntza eta lan honi egin dioten ekarpen kualifikatua. Zehazki, honako teknikari hauek elkarriketatu ditugu:

- a. Jon Aizpurua Espin (Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzako Plangintza eta Azterlanetako arduraduna eta Inkesta Soziolinguistikoko zuzendaria).
- b. Olatz Altuna Zumeta (Soziolinguistika Klusterreko teknikaria eta HEKNko zuzendaria).
- c. Nerea Linaza (EUSTATEko Estatistika Soziodemografikoetako Estatistika Arloko Arduraduna).
- d. Elena Goni Rementería (EUSTATEko Estatistika Soziodemografi-koen arloko arduraduna).
- e. Ana Maria Miranda Ligüerzana (EUSTATEko Estadistika Sozio-demografikoetako Arlo-Arduraduna).
- f. Marina Sagaseta López (NASTATEko koordinazio eta hedapen es-tatistikoaren alorreko burua).

8.2 Hiru iturrien arteko alderagarritasuna lantzea, funtsezko irizpide

Teoria-atalean azaldu dugu, euskal demolinguistikak azken hamarraldietan osatu duen datu-ondare zabal, sendo eta aberatsaren ustiaketan aurreratzeko, erronka nagusi bat metodologia lantzea dela. Eta horren barruan, bereziki gar-rantzitsutzat jo dugu euskal demolinguistikako eragiketen arteko osagarritasuna eta alderagarritasuna lantzea. Lan honetan, ahal den neurrian, erabiliko ditugun hiru iturri demolinguistikoen alderagarritasuna ahalbidetzea izango da gure lana gidatuko duen funtsezko irizpideetako bat. Horrela, gai zehatz baten inguruan iturri horietako bik edo hirurek informazioa eskaintzen digutenean, informazio hori bateragarri eta alderagarri egiteko aukerak aztertuko ditugu, eta aukerak ikusten ditugunetan, alderagarritasun hori bermatzeko prozedurak finkatuko ditugu.

Teoria-ataleko 12. Taulan, guk landuko ditugun hiru iturrien metodologia alorreko alderaketa orokorra egiten genuen, eragiketa bakoitzaren hainbat fun-tsezko ezaugarri tekniko laburbilduta. Orain, taula hura bera abiapuntu hartu-ta, iturrien arteko alderagarritasunean aurreratzeko zer-nolako zailtasunak dau-den zehaztu eta homogeneousaziorako hainbat irizpide orokor emango ditugu 24. Taulan. Taula honetako lehen 3 zutabeak bat datoz 12. Taularekin. Horre-taz gain, taulako azken aurreko zutabea, iturriak alderatzeko arazorik egon ote daitekeen zehazten dugu puntuz puntu. Azkenik, metodologia aldetik dauden ezberdintasun adierazgarri horiek nola landu eta horrela datu alderagarrietara nola iritsi aurreratzen dugu labor azken zutabea. Metodologiaren atal honetan, hemen laburtuta aipatzen diren irizpideak aplikatzen saiatuko gara iturritz iturri eta adierazlez adierazle.

24. Taula:

Hegoaldeko Zentsuen, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketen eta Inkesta Soziolinguistikoaren alderaketa metodologiaren ikuspegitik; alderagarritasunaren bila

	Hegoaldeko Zentsuak eta biztanleria-estatistikak (HZ)	Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketak (HEKN)
Erakunde-arduraduna	EUSTAT eta NASTAT	Soziolinguistika Klusterra (lehenago EKB eta SEI)
Ikerketa-teknika	Inkesta unibertsu osoan.	Behaketa sistematiko ez-partehartzailea.
Ikergaiak (labur, zehatzago metodologia atalean)	Hiru gai: hizkuntza-gaitasuna, lehen hizkuntza eta etxeko erabilera	Gai bakarra: behaketa-unean hiztunek darabilen hizkuntza
Eragiketako aldagaiak uztartuz azterketak egiteko aukera	Ertaina	Mugatu
Denbora-seriea	1981etik aurrera EAEn, eta 1986tik aurrera Nafarroan, bost urtez behin (2006. eta 2016. urteetan Nafarroan ez).	1989, 1993, 1997, 2001, 2006, 2011, 2016
Unibertsua (I): lurralde-eremuari dago kionez	EAE eta Nafarroa	Euskal Herria
Unibertsua (II): adin-tarteari dago kionez	Hiztun guztiak (2 urtetik gorako herritarrak) edo 5 urtetik gorakoak (EAEko Mapa SL-etan)	Hiztun guztiak (2 urtetik gorako herritarrak)
Metodologia - Lagin osoaren neurria eta akats-tarteak	Teorian, heritar guztiengana iristeko helburuz egiten dira zentsuak, eta, praktikan, heritar multzo oso handietara iristen dira. Zentsuen prozedura klasikoa (etxe guztietara jo informazio bila) erabiltze egin ziren 1981, 1986, 1991, 1996. eta 2001 urteetakoak. Metodologia, ordea, sakon aldatu da 2006tik aurrerakoetan. Horietan, erregistroen ustiatzean, inkesta zabal batean eta kalkuluen lanetan oinarritzen dira emaitzak. Unibertsua eta lagina bat datozenez, zentsuko datuek ez dute, printzipioz, akats-larte estatistikorik.	Lagin ikaragarri handia (2016 urtean, 144 udalerrian 137.635 elkaritzeketa eta 516.260 hiztun behatu ziren). Akats-tartea (2016): ±%0,3koa %95,0ko konfiantza-mailarako eta p=q=%50 denerako.
Laginaren barne-osaketa (unibertsuarekiko proportzionala edo ez)	Unibertsuarekin bat dator, guztiz orekatua, beraz, sexu-adinaren arabera.	Kalean gehiago ibiltzen diren heritarrek pisu handiagoa dute laginean. Zehazki, haur eta gazteak biztanleriaren barnean duten baino pisu handiagoarekin azaldu ohi zaizkigu HEKN-ko laginetan.
Datuen balizko alboratze subjektiboaz	Erantzun aitortuak jasotzen dira (inkesta batean subjektuek emandako erantzunetan oinarrituta). Portaera edo ezaugarri objektibagarien eta emandako erantzunen artean aldea egoitea aurreikusi daiteke. Ikertu den errealitatearen eta jasotako datuen arteko isuria (alboratzea) zerbatekoa den ez dakigu zehatz-mehatz.	Behaketan oinarritzen den datu-biketa izanik, ez du subjektuen hautemate okerrak edo "libura eman nahiak" eragindako alboratzerik. Balio handiko datuak dira beraz.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

	EHko Inkesta Soziolinguistikoak (ISL)	Alderagarritasunerako arazorik? Zertan?	Alderagarritasuna nola bilatu
Erakunde-arduraduna	Eusko Jaurlantzaren Hizkuntza-Politikarako Sailburuordetza		
Ikerketa-teknika	Inkesta lagin erakusgarri bati. Elkarriketa prozedura; etxeko etxeko 1991h, 1996an eta 2001ean; telefono bidezkoa 2006an 2011h eta 2015an.		
Ikergaiak (labur, zehatzago metodologia atalean)	Hizkuntzarekin lotutako gaietgi zabala lantzen da ISLn: Hizkuntza-gaitasuna, erabilera egoera eta mintzakide ugariarekin, harreman sareen ezaugarri soziolinguistikoak, intzsa, lehen hizkuntza, eta abar.		
Eragiketako aldagaiak uztartuz azterketak egiteko aukera	Oso handia		
Denbora-seriea	1991 urtetik aurrera, bost urtez behin	2001etik aurrera hiru eragiketen landa-lanen urteak bat dato. HEKN eragiketen hiru lehenengo urteak (1989, 1993, 1997), ordea, ez dato guztiz bat zentsu eta ISLekin	HEKNko emaitzak oinarri hartuta, 1991ko datua aterako dugu (1989 eta 1993ko emaitzen batez bestekoarekin), eta 1997ko datua 1996koa balitz bezala erabiliko dugu. Horrela, data alderagarriak izango ditugu 3 (umietarako)
Unibertsoa (I): lurralde-eremuari dagokionez	Euskal Herria	Zentsuaren lurralde-eremua ezberdina da beste bi iturriakiko	ISL eta HEKNrako Hegoalde mailako datuak kalkulatu, zentsukoekin alderatu behar direnerako
Unibertsoa (II): adin-tarteari dagokionez	16 urtetik gorako hemitarak	ISLak aztertutako adin-tartea ezberdina da beste bi iturriakiko	Zentsu eta HEKNko datuak bir kalkulatu, haurrek kanpo utzita (ISLkoekin alderatu nahi direnerako)
Metodologia - Lagin osaren neurria eta akats-tarteak	Lagin handi bati egin izan zaio inkesta. Euskaldunen azpi-lagina proportzionalki egokituak litzatekeen baino handiagoa da. Ondoren, emaitzak haztatu egiten dira. 2016. urteko ISLren lagina: 8.200 inkesta; akats-tartea: ±%14koa %85.5eko konfiantza-mailarako eta p=q=%50 denarako.	ISL lurralde-eremu handietarako informazio eskainiko digu soilik (Administrazio-eremuak eta herrialdeak). Beste muturrean, zentsuek lurralde-eremu txikienerako desagregazioa eskainiko digu (udalerrietarako gure kasuan). HEKN larteko bidean geroztiko da, eskualde eta udalerri handien buruzko informazio baliagaria eskaini ahal digu.	"Arazo" hau ezin da konpondu. Iturri bakoitzarekin zela desagregazioa inkesta erabakitzeko aintzat hartu behar da errealitate hau, besterik gabe.
Laginaren barne-osaketa (unibertsitateko proportzionala edo ez)	Orekatua da sexuaren eta adinaren arabera unibertsitatearekin bat dator	Zentsu eta ISLko laginen osaketa unibertsitateko orekatua da sexuari eta adinari dagokionean, HEKN jasotzen duena, ez.	HEKNko emaitzen haztatu, behatutako hiztunen adin-multzak kontuan hartuta
Datuen balizko alboratze subjektiboak	Erantzun aitortuak jasotzen dira (inkesta batean subjektuak emandako erantzunen oinarrituta). Portara edo ezaugarri objektibagariena emandako erantzunen artean alde egoera aurreikusi daiteke. Ikertu den errealitatearen eta jasotako datuen arteko isuria (alboratzea) zimbatekoa den ez dakigu zehatz-mehatz.	Datu aitortuak ditugu zentsu eta ISLn; datu behatuak HEKNn.	Interpretazioan, datu aitortuak eta datu behatuak alderatzerakoan gogoan izan behar da dugu

Iturria: egileak landua.

8.3 Beste hainbat irizpide orokor

Metodologiako helburu orokorrean aipatu dugu adierazleak sortzerakoan era “koherente-egituratu-alderagarrian” aritzen saiatuko ginela. Horren harira, hona hemen adierazle guztiak sortzerakoan aintzat hartzen ahaleginduko garen zenbait irizpide:

- Sortuko ditugun adierazleak, jatorrizko iturriek ahalbidetzen duten heinean, **bi hizkuntzak aintzat** hartuko dituzte (euskara batetik eta gaztelania/frantsesa bestetik).
- Demolinguistikak aztergai duen errealitatea konplexua da eta berez neurtu nahi izaten ditugun aldagaiak gehien-gehienetan dikotomikoak baino gehiago *continuum* eran hedatzen diren **errealitate jarraituak** izan ohi direla aintzat hartuta¹²⁷, horren araberrako tresna metodologikoak (adierazleak gure kasuan) sortzen saiatuko gara, jatorrizko iturriek ahalbidetzen duten heinean. Irizpide orokor gisa, adierazleak **hizkuntza baten edo bestearen nagusitasuna** islatu beharko dute, aztertzen dugun gaia edo ardatza edozein delarik ere. Horretarako:
 - Ahal denean, neurtu diren errealitateak **zenbakizko 0-100 eskala kuantitatiboetara** ekartzeko ahalegina egingo dugu, jatorrizko aldagai ordinalen birkodetzeen bidez. Horrek asko erraztuko du iturrien eta gaien inguruko adierazleak alderatzea. Kuantitatibo bihurtzeko ariketa hori egiten ahaleginduko gara, besteak beste, erabilera, harreman-sareen euskalduntasuna eta lehen hizkuntza neurtzen duten adierazleetan. Jatorriz Hegoaldeko Zentsu zein Inkesta Soziolinguistikoetako aldagai ordinaletatik abiatuta aldagai kuantitatiboak eraikitzeke, **tasa esleituen prozedura** erabiliko dugu (hurrengo puntuan azalpenak).
 - Eskala kuantitatiboan bidez osatu ezin diren adierazleen kasuan, bi muturrak argi definituta dituzten **aldagai ordinal simetrikoak**

¹²⁷ Atal teorikoan gabezia gisa aipatu dugu ikerketa soziolinguistikoak gehiegitan ikuspegi dikotomikora lerratu izana. Hori adierazten zigun Kasaresek (2011: 202). Ildo berean, Jone Miren Hernándezek errealitate askotarikoaren eta errealitate hori irakurtzeko erabili izan ditugun kategoria zurrunen artean dagoen aldean jartzen du arreta (2010a: 604):

Gure ikuspegia, beste gauza batzuen artean, ezagutza-erabilera-motibazioa eskemarengatik oso baldintzatuta dagoela uste dut, eta sekuentzia horrek irudi oso estatikoa ematen digula pentsatzen dut. Errealitateak dikotomiak zalantzan jartzen ditu: ezagutu edo ez ezagutu, erabili edo ez erabili; motibazioa izan edo ez izan. Errealitatean dibertsitatea nagusi dela iruditzen zait.

eraikitzen ahaleginduko gara. Horrela egingo dugu, adibidez, ISLko hizkuntza-gaitasunarekin.

- 0 eta 100 bitarteko eskala kuantitatiboan ditugun adierazleak multzokatuko ditugunean, irizpide bera erabiltzen saiatuko gara aztertu diren errealitate guztietarako, berdin hitzunik, familiak zein udalerririk sailkatzeko. Multzokatze-irizpide horiek 8.4.3 puntuan azalduko ditugu.
- Denborari eta espazioari buruzko irizpideak.
 - Ahal den neurrian, denbora-serie luzeak islatzen dituzten adierazleak hobetsiko ditugu. Horrek eskatuko digu, adierazle sintetikoak eraikitzeke adierazle bakunak aukeratzekoan, urte-segida luzeari buruzko informazioa ematen duten aldagaiak lehenestea.
 - Lurraldeari dagokionez, adierazleak eraikitzerakoan, lurralde-eremu ahalik eta zabalenerako adierazleak sortzen saiatuko gara. Euskal Herri mailako adierazleak sortu ezin badira, Hegoaldekoak lehenetsiko ditugu. Edonola ere, iturri bakoitzak ahalbidetzen duen neurriko segregazio-maila onartuko duten adierazleak eraikiko ditugu.
- Ahal den kasuetan, sortzen diren adierazle berriak **nazioartean** erabiltzen diren beste batzuekin **alderagarriak** izatea bilatuko dugu. Eta ahaleginak egingo ditugu munduan erabiltzen diren hainbat adierazle, indize eta tasa gurerara egokitzen.

8.4 Erabilerari buruzko adierazleentarako hainbat irizpide eta prozedura orokor

Aztertu ditugun hiru iturrietan lantzen dira erabilerari buruzko datuak. Hiru iturri horien emaitzak elkarren artean alderatzeko, honako irizpide eta bitarteko orokor hauek jarriko ditugu abian sortuko ditugun adierazleetan.

8.4.1 Tasa esleituentarako irizpidea

Aurreko puntuan adierazi bezala, neurtu diren errealitateak **zenbakizko 0-100 eskala kuantitatiboetara** ekartzeko ahalegina egingo dugu sortuko ditugun adierazle askorekin. Horrela, 100etikiko tasetara (ehunekoetara) ekarri nahi-

ko ditugu berez eskala ordinaletan galdetu diren hainbat informazio, erabilerari buruzkoak gehienbat.

Tasa esleituen bidez, eskala ordinal batean emandako erantzun-aukera bakoitzari balio kuantitatibo bat esleituko diogu, ehuneko bat zehazki, eta jatorriz ordinala zen aldagaia kuantitatibo bihurtuko dugu. Zer-nolako balio kuantitatiboa esleitu erantzun-aukera bakoitzari? Guk distantziakidetasunaren oinarritzko printzipioa erabiliko dugu, eta honako balio hauek esleituko, jatorrizko eskalen posizio-kopuruaren arabera:

- Erdiko kategoriako **5 posizioako eskalak** kodetzean, honako balio hauek esleituko ditugu (ISLko etxeko erabileran euskarak duen pisua kalkulatzeko, adibidez).
 - Beti euskaraz > % 100 euskaraz
 - Euskaraz erdaraz baino gehiago > % 75 euskaraz
 - Euskaraz erdaraz beste > % 50 euskaraz
 - Euskaraz erdaraz baino gutxiago > % 25 euskaraz
 - Beti erdaraz > % 0 euskaraz
 - “Ez dagokio” edo “Ez daki / erantzunik ez” aukerak balio galdu gisa kodetuko ditugu eta gure azterketatik kanpo gelditu dira.
- Erdiko kategoriako **3 posizioako eskalak** kodetzean, honako balio hauek esleituko ditugu (lehen hizkuntzan euskarak duen pisua kalkulatzeko, adibidez).
 - Euskara > % 100 euskaraz
 - Euskara eta gaztelania > % 50 euskaraz
 - Gaztelania > % 0 euskaraz
 - Beste hizkuntza bat > % 0 euskaraz
 - “Ez dagokio” edo “Ez daki / erantzunik ez” aukerak balio galdu gisa kodetuko ditugu eta gure azterketatik kanpo gelditu dira.

Aitor dezagun balio horiek esleitzea eta ez beste batzuk erabaki arbitrariora dela; eta, adibidez, bost posiziotako eskalarako 100-75-50-25-0 balioak es-

leitu ditugun bezala, 100-80-50-20-0 balioak esleitzea ere zilegi izan zitekeela. Eta aitor dezagun, halaber, guk egindako eragiketak eraginen bat izan dezakeela emaitzetan. Nolanahi ere, irizpide argi eta ulergarria delako hautatu dugu esleipen-balio multzo hori, eta esan bezala, sistematikoki aplikatuko dugu txosten honetako adierazleetan.

Balio horiek esleituta, ondoren kalkuluak nola egin ditugun ikusteko, adibide gisa, 25. Taulan etxeko erabilera-tasaren kalkulua egin dugu ISLko 2011ko datuekin. Bertan ikus daitekeen bezala, esleitu diren ehuneko horietan oinarrituta, hiztun guztien (edo hiztun multzoen) batez besteko erabilera-tasa kalkulatu dugu.

25. Taula:
Erabilera-tasa esleituaren kalkuluaren adibidea, etxeko erabilera oinarrituta.
Euskal Herria, 2011

	ISL emaitzak (%)	Euskarazko erabilera (ehunekoetan), emandako erantzunaren arabera esleitua	
	(A)	(B)	=A*B
<i>Nola hitz egiten duzue etxean zuen artean denok elkarrekin zaudetenean?</i>			
Beti euskaraz	8,7	% 100,0	8,7
Euskaraz erdaraz baino gehiago	2,3	% 75,0	1,7
Euskaraz erdaraz beste	3,2	% 50,0	1,6
Euskaraz erdaraz baino gutxiago	5,8	% 25,0	1,4
Beti erdaraz	80,1	% 0,0	0,0
Etxeko erabilera aitortuaren tasa esleitua (%)			% 13,5

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza.]

Etxeko erabilera-tasa esleitua da kalkulu horien emaitza, eta zera esan nahiko luke: inkestan jasotako erantzunak errealitatearen isla zuzen-zuzena izango balira (alboratzerik ez balego), zenbat euskara erabiltzen den (ehunekoetan adierazita). Adibide horretan, kopuru horrek zera adieraziko digu: inkestako erantzunen arabera, % 13,5ekoa da euskararen erabilera Euskal Herriko etxeetan (etxean denak elkarrekin daudenean).

Horrela kalkulatu diren tasak oso erabilgarriak izango zaizkigu eragiketa berdineko adierazle ezberdinak euren artean alderatzeko; bestalde, ezinbestekoak izango dira iturri ezberdinetan eskala edo prozedura ezberdinak erabiliz sortu diren adierazleen arteko alderaketak egiteko.

Tasa esleitueta bi errore-maila aurreikus ditzakegu: batetik, inkesta bidez jasotako informazio demolinguistiko guztiari egokitzen zaiona; horri buruz ari-tuko gara 8.6 puntuan. Horretaz gain, gehienbat muturreko balioei eragingo lie-keen *esleipen-errorea* dei genezakeena aipatuko dugu. Aurreko adibidearekin la-bur azalduta: hizkuntza-gaitasunean Euskal Herriko hiztunen banaketa zein den jakinda, pentsatzekoa da “beti erdaraz” erantzun dutenen erabilera-maila erreala esleitu dugun % 0 horretatik gertuago egongo dela “beti euskaraz” erantzun du-tenen erabilera % 100etik egongo dena baino. Zergatik diogu hori? Badakigulako “beti erdaraz” erantzun dutenen artean, azpimultzo nagusia erdaldun elebakarrek osatzen dutela, eta azpimultzo nagusi horrek euskararik batere erabiliko ez duenez, “beti erdaraz” erantzun dutenen multzoa ez dela % 0ko baliotik oso urruti ibiliko. Bien bitartean, “beti euskaraz” erantzun dutenen azpimultzo na-gusia elebiduna izanik, pentsatzekoa da hiztun horietako batzuegan erdararen erabilerak pisuren bat izango duela egoera batzuetan, eta beste muturrekoen ka-suan baino gehiago aldenduko dela esleitu diegun muturreko baliotik (% 100etik kasu honetan). Ezinezkoa zaigu gaur-gaurkoz alboratze horren neurria irudika-tzea; nolanahi ere, pentsa daiteke alboratze hori egongo dela, eta euskaren pi-sua apur bat puztuta azalduko zaigula tasa esleitueta bidez kalkulatu diren adierazleetan.

8.4.2 Denbora osoko hiztunen eta jardunaren osaeraren kalkulak

Katalanek euren *Enquesta d'usos lingüístics-en mesura de parlants de ca-talà a temps complet-PTC* delakoa kalkulatzan dute (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30), inkestari erantzun diotenek katalanarentzat aitortzen du-ten erabileratik abiatuta. Kalkulu horren parekidea kalkulatu dugu euskararen erabilera-datuetarako ere. Kalkulu hori *Denbora osoko hiztunak* izendatu dugu eta zera adieraziko du: zenbat “euskaldun huts” (harreman mota bat euskara hutsean bizi duten hiztunak) izango genituzkeen, hiztun errealek euskara zein proportziotan erabili ohi duten kontuan izanda eta hiztun bakoitzari darabilen euskararen araberako pisua emanek. Horretarako, 0ko balioa emango diogu eus-kara batere erabiltzen ez duen hiztunari, 1eko balioa euskara hutsean bizi denari, eta tartean dagokion balioa tarteko erabilera daukatenari; tarteko balio horien-tzat, tasa esleitueta erabilitako irizpide berak erabiliko ditugu.

Prozedura hori erabiliko dugu erabilerari buruzko eta lehen hizkuntzari buruzko aldagaietatik hainbat adierazle berri sortzeko.

Denbora osoko hiztunen kalkulutik abiatuta, *jardunaren osaera* ere aztertu ahal izango dugu. Zer neurtu nahi du *jardunaren osaera*k? “euskara errealar-
ren”, “erabiltzen den euskararen”, “benetan ahoratzen den euskararen” osaera
zein den, euskara hori ekoizten duten hiztunen ezaugarri demografiko, sozial
edo soziolinguistikoak aintzat hartuta. Operatiboki, denbora osoko hiztunen
kopuru absolutuak ehunekoetara ekarrita kalkulatuko dugu.

8.4.3 Erabilera-tasak (eta beste batzuk) multzokatzeko irizpidea(k)

Hiztunak edo hiztun multzoak euren erabileraren arabera sailkatu behar
diren adierazle guztietarako, bi multzokatze molde erabiliko ditugu nagusiki:

Hamar multzoko sailkapena erabiliko dugu batetik, erabilera-mailak ho-
nako multzo hauetan sailkatuz:

- % 10 baino gutxiago
- % 10-19,9
- % 20-29,9
- % 30-39,9
- % 40-49,9
- % 50-59,9
- % 60-69,9
- % 70-79,9
- % 80-89,9
- % 90-100

Sailkapen honek ikuspegi aski xehea eskainiko digu hiztunak edo hiztun
multzoak aztertu den adierazlean nola banatzen diren aztertzeke. Bestetik, ha-
mar multzoko sailkapen horretatik abiatuta, bost multzoko sailkapena sortu
dugu, bere garaian 1981eko *Atlas lingüístico vasco* lanean udalerriak sailkatzeke
egiten zen banaketarekin bat eginez (Ruiz Olabuénaga, 1984: 34), hiztunak eta
hiztun multzoak honako kopuru hauen arabera multzokatuz:

- % 0-19,9
- % 20-39,9
- % 40-59,9
- % 60-79,9
- % 80-100

EAEko 1981eko zentsuko datuekin landutako lan hartan, ezagutza-dentsitatearen arabera sortu ziren multzo horiek. Multzokatze-irizpide hori bera erabiliko dugu ezagutzarako ez ezik, baita kaleko zein etxeko erabilerarako ere (HEKN eta HZ hurrenez hurren) eta baita H1en euskarak duen pisua aztertzeke ere. Udalerrriak multzokatzeko erabili izan diren aukera ugarien artean (teoria-ataleko 5.4.1 puntuan aipatu genituen) bereziki egokia iruditzen zaigu honako multzokatze hau hainbat arrazoiengatik: multzoek estaltzen duten ibiltarte teorikoa parekidea delako bost kategorietan (20 puntukoa hain justu multzo bakoitzean), banaketa guztiz simetrikoa delako eta, bakoitia izanik, neurtzen den aldagaiko erdi-inguruko balioak biltzen dituen kategoria bat gelditzen delako erdian. Uste dugu sailkapen hori baliagarria dela, gainera, demolinguistikan ehunekoen bidez kuantifikatzen diren fenomeno ugarietarako, eta horrek erraztu egiten du fenomeno batzuk eta besteak elkarrekin alderatzea.

Hori izango da gure irizpide nagusia. Hainbat kasutan, ordea, muturreko portaerak identifikatu nahi ditugunean bereziki, beste multzokatze batzuk ere ontzat eman ditugu. Hala nola, HZ-108 adierazlean zentsuko datuekin familiako euskararen batez besteko erabilera kalkulatzekoan (kasu horretan, % 0a eta % 100a kategoria gisa hartuko ditugu), edo ISL-501 eta ISL-502 adierazleetan. Nolanahi ere, adierazle bakoitzean azalduko dugu zer-nolako multzokatzea erabiliko dugun.

8.5 Lurralde-irizpideak

8.5.1 Oinarrizko lurraldekatzea eta izendegia

Lan honetan Euskal Herri mailako azterketak egingo ditu nagusiki. Hala ere atal metodologikoko eta enpirikoko hainbat puntutan Euskal Herria osatzen duten errealitate administratibo-historiko ezberdinen araberrako datuak ere landuko ditugu: Iparralde eta Hegoalde, Euskal Autonomi Erkidegoa (EAE), hegoaldeko lau herrialdeak, eskualdeak eta udalerrriak. Horien sailkapen-irizpideak *Euskal Herria datuen talaia*tik 2006 lanetik hartu ditugu nagusiki (Elizagarate

eta Iurrebaso, 2006). Bestelako irizpideak erabiliko ditugunean, azalduko ditugu testuan edota taula edo grafikoetako oharretan.

Erabiliko ditugun toki-izenak, Euskaltzaindiatik hartu ditugu.

8.5.2 *Beste hainbat lurraldekatze, irizpide demolinguistikoetan oinarrituta (aurrerapena)*

Lurraldearen banaketa administratibo-historiko nagusiaz gain, zeinetan euskal lurraldea administrazio-eremu, herrialde eta eskualdeetan banatzen baita, irizpide demolinguistikoaren gainean eraikitako beste hainbat lurraldekatze ere erabili izan dira euskal soziolinguistikan. Erabiliena, zalantzarik gabe, 5.4.1. puntuan aipatu dugun eremu soziolinguistikoena dugu, udalerriak bertako ezagutza-dentsitatearen arabera sailkatzen dituen. Ez da bakarra izan ordea. Horretaz gain, aipatzeko modukoa da Siadecok *Hizkuntz Borroka Euskal Herrian* lanean, irizpide historikoetan oinarrituta, abiapuntu gisa landu zuen lurraldekatzea, non Euskal Herriko udalerriak hiru eremutan sailkatzen ziren (Euskaltzaindia, 1979: 15): “1) area edo zona ez euskalduna, euskara galdu deneko zona; 2) area edo zona euskalduna, gorde deneko zona; 3) ukipen-zona edo area, bien artean aurkitzen dena”. Ikerketa horren egileek adierazi zuten sailkapen hori jada zahar-ki-tua eta gauditua zegoela azken hamarraldietako aldaketengatik, bai ingurune erdaldunetako hainbat hiztunen euskalduntzeagatik eta baita eremu euskaldun-ean euskarak jasan duen higaduragatik ere, eta sailkapen berrien beharra dagoe-la adierazi zuten.

80ko hamarkadaren amaieran, EAEko 1986ko errolda-datu-ekin gerora jarraipenik izan ez zuen beste lurraldekatze bat landu zen, irizpide gisa udalerriko hiztunen hizkuntza-gaitasuna, adina eta lehen hizkuntza ere kontuan hartuta (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 93). Sailkapen horrek, uneko egoera ez ezik, azken hamarkadetako bilakaera demolinguistikoa ere islatzen zuen, honako sei udalerri-mota hauen bidez: udalerri erdaldunduak, udalerri euskaldunenak, berreskurapen biziko udalerriak, berreskurapen moteleko udalerriak, galera galgatuko udalerriak eta galera etengabeko udalerriak. Esan bezala, guk dakigula behintzat, sailkapen horrek ez du segidarik izan euskal demolinguistikan.

Interesgarria iruditzen zaigu, halaber, ISLko erabilera-datuak lantzeko garaian, Zalbidek (2016: 30) irizpide historiko-administratiboak eta soziolinguistikoak uztartuz landu zuen lurraldekatzea, non 9 eremutan sailkatzen zuen Euskal Herria: EAEko herrialdeak (*Araba, Bizkaia, Gipuzkoa*), Nafarroa Garaiko zonifikazio linguistikoaren 3 zonaldeak (*euskal eremua, bietarikoa* eta *erdalduna*) eta Ipar Euskal Herriko hiru zonalde (*Baiona-Angelu-Miarritze herri elkargoa, Lapurdiko barnealdea* eta *Nafarroa Beherea-Zuberoa*). Interesgarria da, ha-

laber, gaiaren inguruan, banaketa administratiboak eta eremu soziolinguistikoak uztartuz Olatz Altunak egin zuen proposamena (2016: 197).

Gure lan honetan ere, hainbat lurraldekatze sortuko ditugu Hegoalderako, udalerrien ezaugarri demolinguistikoak aintzat hartuta:

- HZ-202: Hitzuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisuaren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)
- HZ-203: Hitzuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisua B (5 multzotan), gune soziolinguistikoak
- HZ-205: Hitzuna bizi den udalerriko hitzunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)
- HZ-206: Hitzuna bizi den udalerriko hitzunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua B (5 multzotan)
- HZ-208: Udalerriko etxeko erabileraren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)
- HZ-209: Etxeko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak (5 multzotan)
- HZ-213: Hegoaldeko udalerriak, euskarak XX. mende hasieran izan zezakeen bizi-indarraren arabera bi multzotan bereizita
- HEKN-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea
- HEKN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak

Lurraldekatze-aukera horiek aurkezteaz gain, 9.8.2.4 puntuan gogoeta egingo dugu sailkapen horien artean udalerrien euskalduntasuna/erdalduntasuna egokien zeinek azaltzen duen eztabaidatzeko.

Sailkapen horietaz gain, azkenik, Hegoaldean bizi diren hitzunen jatorria sailkatzeko beste multzokatze bat ere sortu dugu, “*HZ-210: Hitzunen jaio-tza-garaian/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%)*” adierazlearen lanketan erabili duguna. Honako multzo nagusi hauetan bildu ditugu hitzunak, jaio izan ziren munduko tokiaren arabera:

- Araba
- Bizkaia
- Gipuzkoa
- Nafarroa Garaia
- Katalana darabilten lurraldeak (Kataluniako, Valentziako edo Balear uharteetako autonomi erkidegoak).
- Galiziera darabilten lurraldeak (Galiziako Autonomia Erkidegoa).
- Espainiako gainerako lurraldeak
- Frantzia (Ipar Euskal Herria barne)
- Gaztelania darabilten beste estatuak
- Munduko gainerako estatuak

8.6 Informazioa interpretatzerakoan oso kontuan hartu beharreko irizpidea: datu aitortuen baliozkotasunari buruz

8.6.1 Datu demolinguistikoen fidagarritasuna eta baliozkotasuna

Gizarte-zientzietan egiten diren neurketa guztietan bezala, demolinguistikan egiten direnetan ere funtsezko bi ezaugarri hartu behar dira aintzat: fidagarritasuna eta baliozkotasuna. Juan Etxeberriak dioen bezala, “esango dugu neurketa bat fidagarria dela, neurtzen den bakoitzean emaitza bera edo oso antzekoa ematen duenean. (...) Baliozkotasuna berriz, irudikatzen saiatzen den egoeraz egiazki irudikatzen duen maila gisa defini dezakegu” (2011: 25). Fidagarritasunak, beraz, neurketaren bidez jaso diren balioen konstantziarekin du zerikusia; baliozkotasunak, berriz, benetan ikertzaileak neurtu nahi duena neurtzea lortzen ote duen esango digu.

Zer esan dezakegu datu demolinguistikoen fidagarritasunaz eta baliozkotasunaz? De Vriesek (2006) dio datu demolinguistikoak fidagarritasun eta

baliozkotasun perfektutik urrun gelditzen direla¹²⁸. Alabaina, Kanadako zentsuetako datu demolinguistikoen fidagarritasun eta baliozkotasunari buruz ari delarik (lan handia egin dute hizkuntzei buruzko datuen kalitatea berariaz aztertzeke), onargarria dela dio. Kanadaz kanpo, literatura gutxi dago gaiaren inguruan, eta hori aztertuta ere ondorio beretara iristen da De Vries: Katalunia, Hegoafrika eta Ameriketako Estatu Batuetako zentsuetako datuen fidagarritasuna eta baliozkotasuna orokorrean onargarria dela ondorioztatzen du (2006: 617):

In defense of these data, it should be noted that the few studies aimed at validating such self-response data have, overall, shown that validity tends to be satisfactory (on the condition that the social situation is conducive to unbiased responding) and that reliability likewise is within the acceptable range.

Ondorio bertsuetara iristen da Ó Riagáin Irlandako datuen fidagarritasunaz ari dela (2018); zalanza handiagoak adierazten ditu datuen baliozkotasunaz, hots, benetan neurtu nahi denaren eta neurtzen denaren arteko harremanaz. Baliozkotasuna auzitan jarritz aurkitu dugun adibiderik argiena Herrialde Katalanetako 2001eko zentsuak dira. Izan ere, urte horretan Katalunian, Valentzian eta Balear uharteetan egin zituzten zentsuetan, hizkuntza-gaitasunari buruzko galderen emaitzek baliozkotasunean gabezia nabaria zutela ondorioztatu zuten gaia sakon aztertu zuen ikerlari multzo batek (Vila, 2005a).

Ez da garrantzi gutxiko gaia guretzat, demolinguistika osoak egin dezakeen ekarpena jartzen baitu auzitan arazo horrek. Izan ere, jasotzen diren datuak ez badira *benetan* gertatzen denaren isla egokia, zertarako bildu datuak? Eta horregatik ezinbesteko zeregina da demolinguistikarentzat erantzun aitortuen bidez zer-nolako alboratzeak sortzen diren jakitea eta ahal den neurrian minimizatzea (Vila, 2009c: 42):

La distorsió que introdueixen els procediments demoscòpics en les dades de coneixements i d'usos constitueix un torpede en la línia de flotació d'una disciplina, la demolingüística, que avui encara malda per constituir-se com a camp de recerca sòlid. Si la recerca demolingüística vol guanyar-se el crèdit tant de la comunitat científica com del públic en general, cal que s'autoimposi com a prioritat de reduir al màxim els biaixos que es deriven del fet de treballar amb dades declarades.

¹²⁸ Azken hamarkadetan, zentsuen bidez jasotako datuen kalitatea ikuspegi metodologikotik aztertu izan da han eta hemen; askoz urriagoa da inkesta soziolinguistikoen datuei buruzko hausnarketa (Ó Riagáin, 2018: 102). Hala eta guztiz, metodologiaren ikuspegitik zentsuei buruz aipatzen diren gehienak (jarraian laburtuko ditugun horiek) baliagarriak dira inkestetarako ere. Zehazki, zentsuak historikoki izan du berezitasun bat, galdetegi autoaplikatuen bidez egin izan dela, berezi egiten duena eta bere errore-maila erantsia dakarrena. Gainontzean, ordea, zentsuen baliagarritasunaz esango ditugun gehienak inkesta soziolinguistikoetarako ere aintzat hartzekoak dira.

Gure lan hau ere hein oso handian erantzun aitortuetan oinarritzen diren demolinguistikazko eragiketa estatistikoekin eraiki behar dugunez, ezinbestekoa da geure buruari galdetzea ea zenbateko balioa duten eragiketa horiek eskaintzen dituzten datuek: zein neurritan dira zentsu eta inkestekin jasotako datu aitortuak aztertu nahi diren portaera eta ezaugarri errealean isla leial? Zenbateko alboratzea izan dezakegu horrela jasotako datu aitortuetan *benetan* neurtu nahi ditugun ezaugarri eta portaerekiko? Zein norabidetan espero dezakegu izatea alboratze hori? Galdera horien erantzunetara hurbiltzen saiatuko gara hurrengo orrietan.

8.6.2 Erantzun aitortuen eta “benetan” gertatzen denaren arteko aldea. Zergatik gertatzen dira alboratzeak eta zer-nolako norabideetan?

Aztertu dugun literaturan aho batez onartzen da datu aitortuen eta *errealean* arteko alde hori. Hainbat arrazoiri zor zaio gertaera hori, ez da kausa bakarraren ondorio. Adibidez, norbaiti bere hizkuntza-gaitasuna zehazteko eskatzen zaionean, pertsona guztiok ez dugu galbahe berdina erabiltzen geure burua ebaluatzerakoan, eta batentzat hizkuntza batean maila “ona” dena bestearentzat ez da hain ona izango (De Rosselló eta Fabà, 2017: 17). Eta gauza bera gertatu ohi da hizkuntza bat zenbat erabiltzen duten galdetzen zaienean: hiztunak askotan ez dira jabetzen zein den *benetako* euren erabilera-maila, eta euren portaera *erreal*a baino gehiago, horren inguruan duten ikuspegia adieraziko dute euren erantzunean. Azken batean, gaiari zorrotz begiratzen badiogu, uste baino lausoagoa da inkesten bidez jasoko ditugun egitateen eta iritzien arteko muga; planteamen-dua muturrera eramanez, inkesta bidez elkarriketatuek erantzuten duten guztia “hautematetzat” jo beharko genuke (Vila eta Sorolla, 2009: 79):

Contrariament al que podria suposarse, la distinció entre ideologies i usos no sempre és evident, molt especialment quan tractem amb dades declarades (...). Hom pot argumentar amb forp raó que totes les dades declarades -sobre coneixements, sobre usos i sobre ideologies- són stricto sensu creences o, si es prefereix, representacions que es fan els parlants sobre els seus usos i els seus coneixements.

Inkesta eta zentsuetan gertatzen diren alboratze horiek ulertzeko, desiragarritasun soziala funtsezko alderdia izango da (Fasold, 1996: 186):

Como se da tanta libertad para responder, es fácil encontrarse con que las personas digan que hablan aquellas lenguas que está bien considerado saber, aun cuando su conocimiento de éstas sea muy escaso.

Alboratze horren zentzua hizkuntzek herritarren artean duten balorazio eta onarpenaren arabera izango da eta, beraz, alboratzearen zentzua eta intentsitatea aldakorra izango da, testuinguruaren arabera (Dell’Aquila eta Iannàcaro, 2019: 530):

Such phenomena can be labelled psycho-logical errors caused by some form of bias on the part of the respondent: typical outcomes of this type of error include overestimation of the diffusion of more prestigious languages (because respondents, either consciously or unconsciously, may feel obliged to claim knowledge of an official or a national language), and underestimation of the role of minority languages or varieties whose social status is low. Ideological biases should also be taken into consideration.

Pasartean aipatzen den aurkako norabidean, hurrengo puntuetan ikusiko dugu, herritarrek hizkuntza gutxituarekiko atxikimendu handia duten lurraldeetan, Katalunian edo Euskal Herrian adibidez, alboratze horrek hizkuntza gutxituaren “alde” egiten duela; ondorioz, hizkuntza gutxituaren benetako ezagutza eta erabilera handitzeko joera izan dezakete elkarrizketatuek inkestetan. Desoreka hori, jakina, hizkuntza gutxituak prestigio edo atxikimendu handia duen komunitateetan gertatuko da, ez gainerakoetan.

8.6.3 *Alboratzea ez da homogeneoa*

Ikusi dugu alboratzearen norabidea aldatu egingo dela aztergai dugun lurraldeko herritarrek hizkuntza gutxituarekiko duten atxikimenduaren arabera. Horretaz gain, arrazoi gehiago ere badaude alboratzea homogeneoa izan ez dadin; hiru alderdi aipatuko ditugu.

8.6.3.1 Informazioa biltzeko prozeduraren eragina

Esan dezagun, lehenik, informazioa biltzeko prozedurak ere zerikusia izan dezakeela alboratzearen intentsitatean. Oro har, errore-maila handiagoa izango da elkarrizketatuak erantzunak norberak idatziz ematen dituenean, elkarrizketatzaile bati erantzunez ematen dizkionean baino (Dell’Aquila eta Iannàccaro, 2019: 529).

An epistemological question that has often been debated is how realistic the data collected through self-administered questionnaires are a bias with regard to censuses, polls, and surveys. As may be expected, ideological statements are more likely to emerge than objective descriptions. On the one hand, the researcher cannot verify the truth of the answers; on the other, the respondents may not be able (or even willing) to describe their linguistic behavior in an objective manner.

Datuen baliozkotasunari eta fidagarritasunari buruzko zalantzak (De Vries, 2005: 1111) areagotu egiten dira, bestalde, informazioa hiztunak berak eman beharrean gertuko norbaitek ematen duenean, *proxy* deituriko prozedura erabilita, inkesta soziolinguistikoetan eta zentsuetan askotan gertatzen den bezala (Ó Riagáin, 2018: 26, 69). Eragiketa horietan, izan ere, ohikoa da inkestatuari, bere

ezaugarri eta portaerei buruz ez ezik, ingurukoenengatik ere galdetzea. Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoetan eta Hegoaldeko Zentsuetan, adibidez, inguruko hainbat pertsonaren ezagutzaz eta erabilera-ohiturez (eta baita euren lehen hizkuntzaz ere) galdetzen zaie. Ondorioz, besteak beste, inkesta eta zentsu horietan milaka eta milaka guraso erdaldun elebakarrek baloratu izan dute euren seme-alabek zer-nolako gaitasuna duten euskaraz, eurek euskaraz batere gaitasunik ez duten arren. Horrek informazioaren balioaz sortzen dituen zalantzak gordin adierazi zituzten 1986ko Mapa Soziolinguistikoan:

Jakina denez, familiako batek edo batzuk etxekoei buruz emandako erantzunez hornitzen da Erroldako informazioa; hori era egokia izan daiteke zenbait datu soziobiografiko eskuratzeko, baina bakoitzaren hizkuntza gaitasuna zehazteko desegokia izan liteke (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 253).

Zenbatekoa izan daiteke informazioa biltzeko sistema horrek eragindako alboratzea, gehienbat helduek haur eta gazteen gaitasunaz erantzuterakoan? Gurean ez dugu aurkitu ikerketarik non alderatu egiten diren informazioa modu horretan eskuratuta lortu diren emaitzak eta zuzenean protagonistei galdetuta lortzen direnak (baliagarria izango litzateke ustezko alboratze hori zenbatekoa den ikusteko); aurrerago egingo dugu zeharkako hurbilketa partzial bat EAEko zentsuko datuak eta gaitasun-froga objektiboak alderatuz. Paragrafo honetako galderari zuzen erantzuteko moduko informazioa aurkitu dugu beste testuinguru batean. Galesen frogatu dute *proxy* sistemaren bidez guraso edo zaintzaleek 16-24 urte bitarteko gazteei buruz emandako erantzunek modu ohargarrian *puzten* dituztela¹²⁹ norbanako gazte horiek zuzenean emango lituzketen erantzunak (Welsh Government -Statistics for Wales-, 2019: 4):

The difference between ‘proxy’ responses and ‘actual’ responses is at its greatest for the youngest adult respondents (i.e. those aged 16-24), suggesting that fellow household members may overestimate other household members’ ability in Welsh.

8.6.3.2 Alboratzea aldakorra izan daiteke lurralde-eremuen eta hiztun multzoen arabera

Aipa dezagun, bigarrenik, alboratzeak ez duela zertan homogenoa izan gizarteko eremu eta alor guztietan. Aztertu dugun literaturak dioenez, alboratze

¹²⁹ Aipatzen ari garen Galeseko argitalpenean grafiko bidez erakusten dira zenbat diren gales hiztunak gazteen erantzunaren arabera batetik eta *proxy* sistemarekin jasotako erantzunen arabera bestetik. Grafikoan ez dira kopuru zehatzak erakusten; hala ere, grafikoan argi ikusten da aldeak adierazgarriak direla gazteen artean: 16-19 urteko gazteen artean %41 inguru lirateke gales hiztunak, gazteen euren erantzunen arabera, eta %52 inguru euren guraso eta arduradunen erantzunen arabera. 20-24 urteko gazteen artean kopuru horiek %22 eta %33 ingurukoak izango lirateke hurrenez hurren. Gainerako adin-taldeetan ez da alde handirik aurkitzen elkarrizketatuen erantzunen eta *proxy* motako erantzunen artean.

horrek indar handiagoa izan dezake hizkuntza gutxitua ahulago dagoen eremu geografikoetan, gaitasunari buruz Ipar Irlandan egin zituzten galderekin Ó Riagáinek azaldu bezala (2018: 40) eta Kanadan Fasoldek aipatu bezala (1996: 187). Hots, norbere ezagutza-maila gehiago *puzteko* joera handiagoa dute X hizkuntza ahul dagoen lurralde-eremuetako inkestatuek hizkuntza hori indartsuago dagoenetan bizi direnek baino, eta hizkuntza horretako hiztun trebatuekin harreman handirik ez dutenek harreman estua dutenek baino (Fasold, 1996: 186; Sánchez Carrión, 1999: 342). Erabileraz ari bagara, berriz, alboratze hori handiagoa izan daiteke bi hizkuntzak erabiltzen dituztela erantzuten dutenen artean hizkuntza bakarra darabiltela dioten artean baino (De Rosselló eta Ginebra, 2014).

8.6.3.3 Alboratze handiagoa gaitasunari buruzko galderetan erabilerari buruzkoetan baino

Aztertu dugun literatura teknikoan zehazten denez, inkesta demolinguistikoetan, alboratze oso txikia izan ohi da identifikazio-galderetan (hala nola, adina, sexua, ikasketak...); handiagoa izan ohi da hizkuntzen erabilerari buruzko galderetan eta are handiagoa hizkuntza-gaitasunari buruzkoetan. Hurrengo puntuetan gaitasunari eta erabilerari buruzko galderen alboratzean sakontzen saiatuko gara.

Inkestetan emandako erantzunen eta “errealitatearen” arteko aldea erabileraren alorrean da bereziki alderagarria, behaketa bidez eskuratu diren datuak aitortuekin alderatu ditzakegulako. Hizkuntza-gaitasunean ere landu daiteke gaia, gehienbat inkesta eta zentsuen datuak frogatzen emaitzekin alderatuta. Beste hainbat aldagaitan, lehen hizkuntzan adibidez, ezinezkoa da guztiz “errealitatea” nolako izan zen adieraziko diguten datu behaturik eskuratzea (De Rosselló eta Fabà, 2017: 20).

8.6.4 *Hizkuntza-gaitasun aitortuaren datuen alboratzeaz*

EAEn 1981. urtean lehen aldiz erroldan euskararen ezagutzari buruzko galderak egin zirenean, herritarren alor batek, euskara jakin ez arren, euskalduntzat azaldu omen zuen bere burua, hizkuntza horrekiko zuten atxikimendu politiko-kulturala adierazteko. Alboratze hori ukazina da, datu haien lehen azterketa zuzendu zuen Ruiz Olabuénaga soziologoaren iritziz, eragin mugatua duen arren (1984: 15-16):

Parece suficientemente comprobado que, los diferentes sondeos de opinión llevados a cabo sobre este mismo tema, arrojan una cierta dosis de ‘sobre estima’ correspondiente al deseo de una determinada parte de la población de demostrar su identificación político-cultural por medio de la afirmación del conocimiento del euskera.

El conocimiento del euskera coincide en estos sectores de la población con un juicio valorativo altamente positivo, por lo que muchas personas se atribuyen el conocimiento del mismo solamente por atribuirse este valor cultural social.

En nuestra opinión, es claro que este factor distorsionante se ha dado y puede apreciarse en los datos provenientes del Padrón municipal, pero es igualmente claro que el error, por muy cierto y consistente que demuestre serlo, no traspasa ciertos límites de error que, uno podría aventurar, no superan, en general, el margen de error de un 5% más o menos.

EUSTATen lehen urteetako zentsuen ondoren egin ziren balidazio azterketek, bestalde, azaldu zuten herritarren % 20 inguru gaizki sailkatuta azaltzen zela eragiketa horietan hizkuntza-gaitasunaren aldagaiari dagokionez; euskaraz benetan zekitena baino gehiago edo gutxiago balekitez bezala sailkatu zituztela alegia (Marcos, 2002: 139).

Gaitasun erlatiboaz galdetzen denean ere, badirudi alboratze argi bat dagoela, bi hizkuntzetan erraztasun bera dutela diotenen erdiko kategoriaren alde, hain zuzen. Izan ere, adituek esaten dute bi hizkuntzetan benetan maila bertsua izatea oso arraroa dela (Baetens, 1989: 24; Sánchez Carrión, 1991: 161; Moreno, 2009: 211; Grosjean, 2018: 8), hots, nagusitasunik gabeko hiztunen kopurua hutsaren hurrengoa dela, baina inkestetan hiztun elebidunen kopuru ohargarriek erantzuten du horixe dela euren egoera. Hori gertatzen da, adibidez, bai Euskal Herrian eta baita Galesen ere: euskal ISLko elkarrizketatu euskaldunen % 29,5ek eta Galeseko ISLko elkarrizketatu galesdunen % 26k diote erraztasun berdinez moldatzen direla bi hizkuntzetan (Jones, 2015: 49; Eusko Jaurlaritza, 2019: 23).

Azken ohar bat hizkuntza-gaitasun aitortuen datuek gaitasun “errealarekiko” izan dezaketen alboratzeaz. Atal teorikoan azaldu dugun bezala, berez, hiztunen hizkuntza-gaitasuna neurtzeko tresnarik egokienak proba objektiboak izango lirateke. Aipatu dugu, halaber, ez dela arrunta ezaugarri horietako probak demolinguistikak berezkoak dituen lagin handiei egitea. Alabaina, 2006an EAEn Lehen Hezkuntzako 6. mailako ikasleen lagin adierazgarri baten hizkuntza-maila neurtu zen proba baten bidez¹³⁰, Iñaki Martínez de Lunak azaltzen duen bezala (2016b: 46),

2006. urtean, euskara maila neurtzeko proba egin zuen ISEI-IVEIk EAEko ikastegietan, horren diseinurako *Hizkuntzen ikaskuntza, irakaskuntza eta ebaluaziorako Europako Erreferentzia Markoak* finkatutako irizpideei jarraituz. Horretan, komu-

¹³⁰ Ikasturte bat lehenago, 2004-2005 ikasturtean, EAEko B eta D ereduak DBH4ko ikasleen hizkuntza-maila nertu zen, B2 maila zehazki. Emaizten arabera, mintzamen proba ere kontuan hartuta, B ereduak %32,6k eta D ereduak %68,0k gainditu zuten ahozko proba (Egaña, Iriondo eta Olaziregi, 2005: 35).

nikaziorako ohikoak diren lau trebetasunak ebaluatu ziren: irakurmena, idazmena, entzumena eta mintzamina. Probaren xedea hau zen: Lehen Hezkuntzako 6. kurtsoa ikasleen artean, zenbatek duten maila nahikoa euskaraz erreferentziako B1 mailara iristeko.

Gaitasun horiei erreparatu, guk hemen konbentzio hau eraiki dugu: hizkuntza-egiaztatze maila horrekin adin horretako ikasleak euskalduntzat ematea. Beraz, proba gainditu dutenak euskalduntzat hartu ditugu.

Proba horren emaitzen arabera, EAEko LH-6ko ikasleen % 48,7k gainditu zuten (Egaña *et al.*, 2007: 25). Beraz, irizpide objektibagarrietan oinarritzen den proba horren arabera, eta Iñaki Martínez de Lunaren irizpidea ontzat emanez, maila horretako ikasleen ia erdiak jo ahalko genituzke euskalduntzat 2006. urtean. LH-6ko ikasleek 11-12 urte izan ohi dituztela aintzat hartuta, zer zioten garai bereko zentsuek adin horretako hiztunen hizkuntza-gaitasunaz?. Urte horretako biztanleria-estatistikak, 10-14 urteko EAEko 80.352 herritarren artean, 61.592 zenbatzen zituen euskaldun gisa (EUSTAT, d.g.c), % 76,7a beraz. Bi iturrien arabera zenbaketen alderaketak agerian uzten du aipatzen ari garen alboratzea: proba objektiboaren arabera, euskaldunak % 48,7 ziren, eta zentsuetan, berriz, % 76,7raino igotzen dira. Bi kopuru horiek harremanetan jarritz, irizpide objektiboekin neurtutakoak baino % 28,0 euskaldun gehiago azaltzen zaizkigu, hortaz, zentsuetan (+% 57,4ko aldea termino erlatiboetan).

Esandakoak esanda, gure azken hamarraldiotako testuinguruan gaitasun aitortuak balizko gaitasun “objektiboa” hanpatu egiten duela ondorioztatu dezakegu. Ezinezkoa da, ordea, gaur egun alboratze horren neurria garai, lurralde eta hiztun multzo guztietarako zehatz finkatzea.

8.6.5 Erabilera aitortuaren datuen alboratzeaz

Veltmanek -Estatu Batuetako errealitatetik abiatuta (1983a: 6)- eta Sorolla eta Vilak -Kataluniakoan oinarrituta (2011: 107)- diote hizkuntza gutxituko erabilera handiagoa aitortzen dela inkestetan benetan egiten dena baino. Hori nabarmenagoa den arren erabilerari buruzko galdera orokorretan, horietan ez ezik, galdera xeheetan ere gertatuko da nolabaiteko alboratzea: “l’estudi dels usos per àmbits i interlocutors també suggereix que els catalanoparlants sobreestimen el seu ús real del català” (Institut d’Estadística de Catalunya., 2009: 107).

Ondorio bertsuetara iritsi gara Euskal Herrian Inkesta Soziolinguistikokoan erabilerari buruz eskuratu diren erantzun aitortuak eta kale-neurketen erabilera behatuarekin lortu direnak alderatuta (Iurrebaso, 2012b, 2017). Bi datu multzoak alderatuta, alboratze adierazgarri bat dago, behaketa-teknikak erabilia jasotzen den baino gehiago erabiltzen dutela erantzuten baitute hainbat hiztunek horri

buruz galdetzen zaienean. Kopuruetara ekarrita: Euskal Herri osoko 2011ko datuak oinarri hartuta, % 11,5koa zen 15 urtetik gorako hiztunen euskararen kalle-erabilera haztatua eta % 14,8koa inkesta Soziolinguistikokoan inkestatuek egoera informal nagusietan (famielarekin eta lagunekin daudenean) adierazi zuren batez besteko erabilera. Kopuru horiek proportzioetara ekarrita, eta behaketan oinarritzen diren neurketak erabilera errealearekiko desbideratze txikia izango duela iritzita, eta behatu den erabilera errealearekin berdinduta, zera esan dezakegu: Euskal Herriko hiztunek egoera informaletan batez beste *benetan* erabili ohi zuten baino % 29 inguru gehiago zerabiltela erantzun zuten 2011ko inkestan gaiari buruz galdetu zitzaienean. Datuak alderantziz irakurrita, esan dezakegu euskara egoera informaletan benetan inkestek batez beste adierazten zuten baino % 23 inguru gutxiago erabili zela 2011ko urtean. Ondorio bertsuetara iritsi izan dira Kataluniako eskoletan behaketa eta inkesta erabiliz egindako hainbat ikerketa¹³¹.

Alboratze hori argi onartuta, ideia horri beste honako hau erantsi behar zaio: lurralde-eremu eta hiztun multzoen arabera datuak aztertuta, inkestetako erabilerari buruzko erantzunak ez direla ausaz ematen. Aitzitik, lotura estua dago hiztunak behatuta neurtzen den erabileraren eta inkestan galdetzen zaienean erantzuten dutenaren artean. Gure ustez, Euskal Herria toki bereziki egokia izan daiteke, HEKNko eta ISLko datuen alderaketaren bidez, erabilera-datu aitortuen alboratzearen gaia sakon aztertzeke, adinak, sexuak, testuinguru demolinguistikokoak alboratze horretan nola eragin dezakeen eta alboratze horretan zer-nolako bilakaera izan den ikertzeke.

8.6.6 Zuhurtzia eta sakontze metodologikoaren premia

Orain arte esandakoak laburtuz, lehenik eta behin onartu beharra dago, eta demolinguistikan lan egiterakoan beti aintzat hartu, datu aitortuek alboratzea dakartela. Zehazki, hizkuntza gutxitua ezagutzea edo erabiltzea balio positibotzat jotzen den gizarteetan (gurean esaterako), pentsatzekoa da inkesta eta zentsuetako erantzunek hizkuntza gutxituaren benetako ezagutza eta erabilera handitzeko joera izango dutela. Alboratze hori, gainera, ez da erregularra eta aldatu egin daiteke ikergaiaren, informazioa biltzeko erabili diren tresnen eta hiztun multzoen arabera.

Hala eta guztiz, aztertu dugun literatura guztiak onartzen du alboratze horrek ez duela deuseztatzen datu aitortuen balioa. Izan ere, errealtatea eta inkes-

¹³¹ Ikus, adibidez, lan hauek: “Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l’alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d’ensenyament” (Galindo eta Vila, 2009) eta “Tries lingüístiques: vuit anys després. L’evolució dels usos lingüístics des de P3 fins a 6è de primària” (De Rosselló eta Ginebra, 2014).

tetako erantzunak guztiz bat ez etorri arren, harreman estua dago erantzunen eta neurtu nahi den errealtatearen artean. Harremana ez da perfektua, inondik inora, baina bai sendoa, eta Irlandako hizkuntza-gaitasunari buruzko zentsuetako datuei buruz Ó Riagáin-ek dioen bezala, datu demolinguistikoak hurbilpen onargarriak dira aztertu nahi ditugun errealtateari begiratzeko: “Census language data, while not perfect, are judged to provide reasonably valid estimates of language proficiency in the target populations” (2018: 11).

Demolinguistikaren datu aitortuen baliozkotasunari buruzko gogoeta honek guztiak honako hiru ondorio praktiko hauetara garamatza:

- Datu aitortuak kritikoki eta zuhurtzia bereziz irakurri beharko ditugu beti, eta datuak interpretatzerakoan alboratze honen eragina kontuan izaten ahalegindu, balizko errore-iturri hori gure azterketetan esplizitu eginez.
- Arreta berezia jarri beharko da demolinguistikaren bitarteko teknikoetan, zentsu eta inkesten galdetegietan bereziki, akats hori ahalik eta txikiena izan dadin. Izan ere, argi dago galderak eta erantzun-aukerak idazterakoan egindako aldaketek, txikiak izanda ere, ondorioak dituztela inkestatuen erantzunetan eta eragiketa estatistiko horien emaitza gisa lortuko diren datuetan¹³² (Ó Riagáin, 2018: 104). Alboratze ahalik eta txikiena eragingo duten galderak eta galdetegiak lantzen ahalegindu beharko dugu, hortaz.
- Komenigarria da erantzun aitortuetan oinarritzen ez diren ikerketa-tekniken bidez egindako ikerketa demolinguistikoak indartzea eta lantzea, hala nola, froga objektiboetan, behaketa sistematikoetan edo erregistroen ustiaketan oinarrituak. Batetik, ikerketa horiek erantzun aitortuen morrontzatik ihes egiteko aukera ematen digutelako; eta bestetik, teknika horien bidez lortzen diren datuen eta datu aitortuen arteko aldeak aztertuta, alboratzearen neurri eta dinamikaz gehiago jakiteko bidea ireki dezakegulako.

¹³² Demolinguistikari buruzko literatura teknikoan, gizarte-zientzietako ikerketa-metodologian galdetegietan galdera-erantzunak egiteko modurik egokienei buruzko ohikoak diren hainbat eztabaida aurkitu dugu, soziolinguistikaren eremura egokituta: galdera dikotomikoei kritika, neurketa-eskalen inguruko gogoetak edo galdera-bateriei buruzko zalantzak (Ó Riagáin, 2018: 37, 39, 53).

9. HEGOALDEKO ZENTSUEN LANKETA

Kapitulu honetan eta hurrengo bietan, metodologiako galdera orokorri erantzuten ahaleginduko gara. Kapitulu honetan, zentsuei arloari erantzungo diogu eta hurrengo bietan HEKN eta ISLri. Gogora dezagun galdera hori:

Zer-nolako tresna metodologiko (adierazle) berriak sortu daitezke Hegoaldeko Zentsuetatik, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketetatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta atal teorikoan finkatutako ardatzen inguruko informazio demolinguistikoa adierazgarria eta baliagarria modu ahalik eta koherente-egituratu-alderagarrienean eskuratzeko?

9.1 Abiapuntua zehazten: azterketarako unibertsoa, landuko ditugun zentsuak, baliatuko ditugun zentsuetako galderak

Zentsuetan oinarrituta sortuko ditugun adierazle berriak aurkezten hasi aurretik, zentsuen bidez zer-nolako unibertsoa landuko dugun zehaztuko dugu, eta zehaztu egingo ditugu, halaber, zein urtetako zentsuak erabiliko ditugun gure ustiakarako.

9.1.1 Unibertsoren definizioa

Gure azterketa Hegoaldean erroldatuta dauden 2 urtetik gorako biztanleriara mugatuko da. Salbuespen batzuk ere izango diren arren, pertsona multzo horrek osatuko du, oro har, zentsuen bidez sortuko ditugun adierazleen unibertsoa. Ikus dezagun zehatzago.

9.1.1.1 Lurralde-definizioa: Hegoaldea

Atal teorikoaren 4.2.2.1 puntuan ikusten genuen bezala, informazio soziolinguistikoa 1981. urtetik bildu izan da EAEko zentsuetan eta 1986tik aurrera Nafarroa Garaikoetan. Azaldu dugun bezala, Ipar Euskal Herrian INSEEk egin izan dituen zentsuetan ez da gai horiei buruzko informaziorik bildu. Ondorioz, zentsuetatik eskuratzen den informazioarekin landu ditugun adierazleek Hegoaldea izango dute lurralde-unibertso. Argitu dezagun, bestalde, egungo antolaketa administratiboak hala aginduta, eremu horretatik kanpo geldituko zaizkigula honako hiru udalerri hauek: Trebiñu eta Argantzón arabarrak eta Villaverde Turtzioz bizkaitarra. Lehenbiziko bi udalerrietan Gaztela eta Leongoa izaten da zentsua eta hirugarrenean Kantabriakoa, eta ez batean eta ez bestean txertatzen dute hizkuntzari buruzko galderarik.

9.1.1.2 Biztanleria erroldatua: zuzenbidezko biztanleria eta biztanleria egoiliarra

Landuko ditugun zentsu guztietan biztanleria erroldatua hartuko dugu aintzat. Aztertu dugun epealdi osoan, biztanleria sailkatzeko eta izendatzeko irizpideetan aldaketak izan dira, eta argitu beharra dago zer-nolako unibertsoa hartuko dugun guk azterketarako.

1981-2001 bitarteko zentsuetan bi alderdi hartzen ziren aintzat: batetik, biztanleria non zegoen erroldatuta, eta bestetik, zentsuak hartzen zuen erreferentzia-egun eta orduan biztanle horiek non zeuden. Bi alderdi horiek kontuan hartuta, hiru multzotan sailkatzen ziren herritarrak: zentsuaren erreferentzia-datan bertan zegoen biztanleria (*población presente*), une horretan erroldatua zegoen tokian ez zegoen biztanleria (*población ausente*) eta toki jakin batean erroldatuta ez egon arren erreferentzia-datan bertan zegoen biztanleria (*población transeunte*). Eta multzo horien arteko baturen bidez “gertatzeko biztanleria” eta “zuzenbidezko biztanleria” kalkulatzeko ziren, 26. Taulako irizpideei jarraituta. Guk zuzenbidezko biztanleriari dagozkion datuak landuko ditugu 2001. urte arteko zentsuetan.

2001etik aurrera, berriz, banaketa hori desagertu egin zen eta “biztanleria egoiliarra” (*“población residente”*) aztertu izan da zentsuetan. Multzo hori orduan arteko “zuzenbidezko biztanleriaren” parekoa da.

26. Taula:
Zuzenbidezko biztanleria eta gertatzeko biztanleria 2001 arteko zentsuetan

	Bertan zeudenak (<i>presente</i>)	Kanpoan zeudenak (<i>ausente</i>)	Kanpokoak bertan (<i>transeunte</i>)
Zuzenbidezko biztanleria	X	X	
Gertatzeko biztanleria	X		X

Iturria: egileak landua.

Horiek horrela, zentsua egin zen une bakoitzean Hegoaldean erroldatuta zegoen biztanleriak osatuko du gure ikerketa-unibertsoa, zuzenbidezko biztanleriak hasierako zentsuetan eta biztanleria egoiliarrak 2001etik aurrerakoetan.

9.1.1.3 Familia-etxebizitzak eta establezimendu kolektiboak

Zentsuak egin izan direnean, familia-etxebizitzak eta establezimendu kolektiboak bereizi izan dira. Hemen EUSTATen definizioak hitzez hitz (d.g.b):

Hau da famili etxebizitza: eraikin bateko edo egitura aldetik horretatik bereizita dagoen gun e bateko gelak edo gela multzoa eta horien bulegoak. Eraiki, berreraiki, eraldatu edo egokitu den moduagatik familia bat edo batzuk bertan bizitzeko da. Eta erreferentziako egunean ez da beste helburu batzuetarako erabiltzen.

Esparruaren zati bat beste erabilera batzuetarako izan daiteke (medikuaren kontsulta, ile-apaindegia, jostundegia, etab.). Dena den, hasieran etxebizitza moduan eraiki diren baina zentsua egin den egunean beste erabilera batzuetarako bakarrik erabili diren esparruak ez dira zentsuan sartzen (bulego, tailer, biltegi eta abar bihurtu diren etxebizitzak).

Famili etxebizitzak Etxebizitzen Zentsuan daude sartuta, zentsua egin den egunean bizilagunen bat zuten kontuan hartu gabe.

Famili etxebizitzak honela sailkatzen dira: nagusiak, bigarren mailakoak, hutsik daudenak eta beste etxebizitza batzuk.

- Nagusiak: pertsona baten edo batzuen ohiko bizileku moduan erabiltzen da urte osoan edo urte gehienez.
- Bigarrenak: soilik urtearen aldi batean erabiltzen dira, aldizka edo noizbehinka, eta ez da pertsona baten edo batzuen ohiko bizilekua. Beraz, oporretan, udan, asteburuetan, aldi baterako lanak egitean edo bestelakoetan erabiltzen den landetxea, hondartzako etxea edo hiriren bateko etxea izan daiteke.
- Okupatu gabeak: ez daude hondatuta eta ez dira sartzen arestian aipatutako egoeretan, hala ere, hutsik egon ohi dira.
- Bestelako familia etxebizitzak: aurreko hiru motetako batean ere sartu ezin diren etxebizitzak dira. Kasu honetan, ez dira inoren ohiko bizilekuak (bizileku nagusiak) eta bigarren mailako etxebizitzak ere ez dira; pertsona ezberdinei alokatzen zaizkie denbora laburrerako, eta ia beti dute bizilagunen bat.

Establezimendu kolektiboa: familian bizi ez diren pertsonak bizitzeko da. Pertsona horiek aginte edo araubide komuna dute edo helburu eta interes pertsonal berberak lotzen dituzte. Zentsua egiten den unean, gainera, gutxienez pertsona horietariko baten ohiko etxebizitza nagusia da establezimendua.

Zentsuetan establezimendu kolektibotzat jotzen dira hotelak, pertsona adinduen erresidentziak, egonaldi luzeko ospitaleak, kuartelak, komentuak edo presondegiak (INE, 2013).

Familia-etxebizitzetan eta establezimendu kolektiboetan bizi diren pertsonak ez zaizkie beti galdera berdinak egin izan zentsuetan. EAEko zentsuetan, herritar guztiei galdetu izan zaie euren hizkuntza-ezaugarriak buruz. Nafarroako zentsuetan, berriz, ez zaie beti galdetu izan hizkuntza-ezaugarriak buruz egi-

pamendu kolektiboetan bizi diren herritarrei. Zehazki, Nafarroan euskararen ezagutzari buruzko galderak herritar guztiei egin zitzaizkien 1986ko erroldan. 1991tik aurrera, ordea, hizkuntzari buruzko galderak familia-etxebizitzetako egoiliarrei egin izan zaizkie, ez kolektiboetakoei.

Horiek horrela, datuak lantzerakoan honako irizpide hauekin jardungo gara:

- Hitzun guztiak hartuko ditugu aintzat EAEn.
- Familia-etxebizitzetakoak hartuko ditugu aintzat Nafarroan.
- Familiei lotutako gaietan, familia-etxebizitzetara mugatuko dugu gure azterketa Hegoalde osoan.

Argitu dezagun, hala ere, aztertutako epealdian gutxi direla familia-etxebizitzetatik kanpo bizi izan diren herritarrek; 1981eko % 0,8 eta 2011ko % 0,5 arteko kopuruetan dabilta, 27. Taulan azaltzen den bezala.

27. Taula:
Biztanleria familia-etxebizitzetan eta establezimendu kolektiboetan.
Hego Euskal Herria, 1981-2011

	1981	1991	2001	2011
Etxebizitza familiarretan	2.630.725	2.598.800	2.614.685	2.799.574
(%)	99,2	99,3	99,4	99,5
Establezimendu kolektiboetan	20.358	17.499	15.932	15.415
(%)	0,8	0,7	0,6	0,5
	2.651.083	2.616.299	2.630.617	2.814.989

Iturria: egileak landua.

9.1.1.4 Adinaren araberako definizioa

Zentsuen lanketarako unibertsoa 2 urtetik gorako herritarrek (hiztunek) osatuko dute. Izan ere, 0 eta 1 urteetako haurren inguruko zentsuetako informazio linguistikoa hutsunez eta kontraesanez bete da ageri ohi zaigunez, azterketa-unibertsoa 2 urtetik gorakoetara mugatzea erabaki dugu. Irizpide hori, ez salbuespenik gabe¹³³, baina nahiko orokorra izan da gure inguruko estatistika demolinguintikoetan: horrela egin izan dute EUSTATEk eta NASTATEk, eta

¹³³ Mapa soziolinguintikoetan beste irizpide batzuk nagusitu izan dira: 1986ko EAEko mapan hiru urtez gorako biztanleria aztertu zuten, eta bost urtetik gorakoak 1991tik aurrera; irizpide bera erabili zuen Nafarroan Euskarabideak 2011. urtean ere.

irizpide bera erabiltzen dute erabileraren kale-neurketetan ere. Hori izango da gure irizpide orokorra, nahiz eta hainbatetan salbuespen batzuk egingo ditugun:

- Familien neurria finkatzeko, familiako kide guztiak hartuko ditugu kontuan (0-1 urtekoak barne).
- Erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeke, 5 urtetik gorako hiztunek osatuko dute unibertsoa.
- Familien profila lantzeko, 5 urtetik gorakoen hizkuntza-gaitasuna hartuko dugu aintzat familia tipologiak finkatzeko.
- Familien lanketarekin jarraituta, familiako kide guztiak euskaldunak direnean, etxeko pertsona helduen artean euskaldun zaharrek duten pisua hartuko dugu aintzat. Horretarako, 30 urtetik gorako hiztunak hartuko ditugu aintzat (eta etxean horrelakorik ez bada, 18 urtetik gorakoak).

Nolanahi ere, adierazleak osatzerakoan argituko dugu kasu bakoitzean zer-nolako adin-unibertsoa darabilgun.

Azken ohar bat EAEko 1981eko zentsuko adinari buruz: landuko ditugun zentsuetan, zentsua egin zen unean (erreferentziazko egunean) hiztunek zuten adina jasotzen du adinaren aldagaiak, eta urte osotan adierazten da. Hori horrela da urte eta eremu guztietarako, 1981eko EAEko zentsurako izan ezik. Izan ere, urtez urteko adinaren aldagaia ez zegoen EUSTATEk 1981eko zentsuaren informazioarekin gure esku jarri zuen fitxategian. Hutsune hori betetzeko, herritarren jaiotza-urtetik abiatuta kalkulatu dugu adina. Zehazki, jaiotza-urte bakoitzeko kide guztiei, zentsua egin zen unean (1981eko martxoaren 1a zen erreferentzia-data) jaiotza-urte horretako kide gehienek izango zuten adina esleitu diegu. Horrek eragindako alboratze txikiak ez du inolako garrantzirik lantzen ari garen gairako (batez beste, berez zuten adina baino 0,2 urte gutxiago esleitu diegu 1981eko EAEko herritarrei).

9.1.2 Landuko ditugun zentsuen aukeraketa

9.1.2.1 Serie homogenoa osatzen ote dute zentsuek eta biztanleriaren estatistiken datuek? EAEko datuen azterketa

Errealitate demolinguistikokoaren bilakaera aztertzeke, landuko ditugun datuen homogenotasuna nahitaezko baldintza dugu. Horrela, seriea homogeneoa bada, datuetan aldakortasunak zuzenean erantzungo dio neurtzen den erreali-

tatean izan den aldakortasunari. Datuen aldakortasunean beste faktore batzuek (neurketarekin lotuak, adibidez) eragiten badute, seriea ez da homogeneoa izango. Atal teorikoan azaldu dugun bezala, ez dirudi zentsuetako galdera eta erantzunen formulazioan izan diren aldaketa txikiek homogenotasunaren printzipioa hautsi dutenik; eta zentsuko informazioa biltzeko prozeduretan izan diren aldaketa sakonek ere ez dirudi eragin sistematiko aipagarriarik izan dutenik emaitzetan. Bi alderdi horien inguruan ikuspegi argia adierazi digute eragiketa horien arduradun teknikoek; gure azterketak ez du ezeztatzen ikuspegi hori. Printzipioz, bada, badirudi serie homogeneo eta guztiz alderagarri gisa landu ditzakegula zentsuetako bost urtetik behingo datuak.

Datu-serieak aztertuta, ordea, zalantzak piztu zaizkigu batetik zentsuek eta bestetik biztanleriaren estatistikek osatzen duten seriea guztiz homogeneoa ote den EAErako. Horregatik, gaiaren lehen azterketa bat egin dugu. Horretarako, lehen urrats gisa EAEko zentsuetako hizkuntza-aldagaien emaitzak 28., 29., eta 30. Tauletan bildu ditugu, herrialdeka eta urtez urte.

28. Taula:
Hizkuntza-gaitasuna, herrialdeka. EAE, 1981-2021

	1981		1986		1991		1996		2001		2006		2011		2016		2021	
	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%	Nop.	%
EAE																		
Guztira	2.081.461		2.089.995		2.068.927		2.062.525		2.033.247		2.072.541		2.119.588		2.122.895		2.163.121	
-Euskaldunak	448.856	21,5	510.804	24,6	543.617	26,3	636.916	30,9	656.980	32,3	774.894	37,4	789.439	37,2	895.942	42,2	936.812	43,3
-Euskaldunak	380.985	18,3	364.862	17,4	410.536	19,8	406.910	19,7	470.244	23,1	458.038	22,1	541.692	25,6	581.687	27,5	612.966	28,3
-Erdaldunak	1.332.420	64,0	1.212.029	58,0	1.114.774	53,9	1.018.699	49,4	906.013	44,6	838.708	40,5	788.585	37,2	645.066	30,3	613.313	28,4
Araba																		
Guztira	249.792		261.228		267.557		277.011		279.460		297.569		311.624		314.744		325.497	
-Euskaldunak	9.693	3,9	17.422	6,7	22.995	8,6	40.479	14,6	45.312	16,2	74.593	25,1	74.383	23,9	69.623	21,7	100.874	31,0
-Euskaldunak	23.797	9,5	43.999	16,8	53.581	20,0	54.368	19,6	68.907	24,7	87.092	31,4	81.298	28,1	61.930	20,7	87.179	27,2
-Erdaldunak	216.302	86,6	199.807	76,5	190.981	71,4	162.164	58,8	165.241	59,1	135.884	49,4	155.942	50,0	182.191	51,8	137.144	41,3
Bizkaia																		
Guztira	1.153.778		1.153.989		1.136.358		1.121.600		1.097.288		1.108.209		1.123.190		1.113.955		1.129.192	
-Euskaldunak	171.684	14,9	201.689	17,5	215.219	18,9	265.071	23,7	273.872	25,0	347.302	31,3	350.380	31,2	407.859	36,6	428.360	37,9
-Euskaldunak	154.722	13,4	205.744	17,8	233.264	20,5	233.227	20,8	272.034	24,8	255.238	23,1	304.358	27,1	218.598	20,7	222.341	20,0
-Erdaldunak	829.372	71,8	746.556	64,7	687.875	60,5	622.266	55,5	551.382	50,2	505.669	45,6	468.454	41,7	486.498	43,7	478.491	42,4
Gipuzkoa																		
Guztira	675.991		674.778		665.012		663.914		656.499		666.763		684.772		694.196		708.732	
-Euskaldunak	286.779	42,6	294.693	43,8	305.403	46,1	330.230	49,9	337.786	51,3	352.999	53,7	364.676	53,3	398.280	59,9	407.578	57,5
-Euskaldunak	12.366	1,8	14.418	2,1	12.681	1,9	19.219	2,9	19.833	3,0	16.069	2,4	15.907	2,3	10.369	1,5	12.476	1,8
-Erdaldunak	286.746	42,6	265.666	39,4	235.978	35,5	214.467	32,3	199.520	30,3	177.755	26,7	184.159	26,8	185.567	26,7	177.878	25,1
EAE																		
Guztira	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	
-Euskaldunak	21,5		24,6		26,3		30,9		32,3		37,4		37,2		42,2		43,3	
-Euskaldunak	14,5		17,4		19,8		19,7		23,1		22,1		25,6		18,5		19,1	
-Erdaldunak	64,0		58,0		53,9		49,4		44,6		40,5		37,2		39,3		37,6	
Araba																		
Guztira	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	
-Euskaldunak	3,9		6,7		8,6		14,6		16,2		25,1		23,9		28,5		31,0	
-Euskaldunak	9,5		16,8		20,0		19,6		24,7		22,5		26,1		19,7		20,7	
-Erdaldunak	86,6		76,5		71,4		65,8		59,1		52,4		50,0		51,8		48,3	
Bizkaia																		
Guztira	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	
-Euskaldunak	14,9		17,5		18,9		23,7		25,0		31,3		31,2		36,6		37,9	
-Euskaldunak	13,4		17,8		20,5		20,8		24,8		23,0		27,1		19,7		19,7	
-Erdaldunak	71,8		64,7		60,5		55,5		50,2		45,6		41,7		43,7		42,4	
Gipuzkoa																		
Guztira	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	
-Euskaldunak	39,5		43,7		45,9		49,7		51,5		52,9		53,3		57,4		57,5	
-Euskaldunak	18,1		17,0		18,6		18,0		19,7		20,5		22,8		15,9		17,4	
-Erdaldunak	42,4		39,4		35,5		32,3		28,9		26,6		24,0		26,7		25,1	

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2021a)].

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

29. Taula:
Lehen hizkuntza, herrialdeka. EAE, 1991-2021

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.
EAE							
Gutxira	2.104.041	2.098.055	2.082.587	2.129.339	2.179.815	2.176.577	2.193.199
Euskara	431.806	425.524	415.623	413.452	408.561	400.438	390.973
Gaztelania	1565.853	1554.312	1543.259	1561.220	1572.038	1543.358	1534.029
Biak	75.325	84.182	87.012	99.084	117.073	137.311	153.795
Beste bat	31057	34.037	36.693	55.583	82.143	95.470	114.402
Araba							
Gutxira	272.447	281.821	286.387	305.822	321.254	323.889	330.189
Euskara	8.038	8.983	10.295	12.349	13.318	13.736	14.194
Gaztelania	257.243	263.347	263.902	274.009	280.488	276.650	276.444
Biak	4.321	6.086	6.661	8.660	11.446	14.897	17.122
Beste bat	2.845	3.405	5.529	10.804	16.022	19.606	22.429
Bizkaia							
Gutxira	1.155.106	1.140.026	1.122.637	1.136.852	1.153.351	1.140.569	1.144.123
Euskara	69.961	65.229	60.416	119.551	116.948	111.611	117.851
Gaztelania	943.054	926.850	912.830	912.742	910.665	889.170	879.475
Biak	33.558	37.824	39.586	45.349	53.871	64.200	72.473
Beste bat	18.533	20.123	19.805	29.210	41.869	45.588	54.324
Gipuzkoa							
Gutxira	676.488	676.208	673.563	686.665	705.210	712.119	718.887
Euskara	263.807	261.312	254.912	251.552	248.297	245.091	238.828
Gaztelania	385.556	384.115	386.527	374.469	380.905	377.538	378.110
Biak	37.446	40.272	40.765	45.075	51.756	58.211	64.200
Beste bat	9.679	10.509	11.359	15.569	24.252	31.276	37.649
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
	%	%	%	%	%	%	%
EAE							
Gutxira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	20,5	20,3	20,0	19,4	18,7	18,4	17,8
Gaztelania	74,4	74,1	74,1	73,3	72,1	70,9	69,9
Biak	3,6	4,0	4,2	4,7	5,4	6,3	7,0
Beste bat	1,5	1,6	1,8	2,6	3,8	4,4	5,2
Araba							
Gutxira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	3,0	3,2	3,6	4,0	4,1	4,2	4,3
Gaztelania	94,4	93,4	92,1	89,6	87,3	85,4	83,7
Biak	1,6	2,2	2,3	2,8	3,6	4,6	5,2
Beste bat	1,0	1,2	1,9	3,5	5,0	5,7	6,8
Bizkaia							
Gutxira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	13,8	13,6	13,4	13,2	12,7	12,4	12,0
Gaztelania	81,6	81,3	81,3	80,3	79,0	78,0	76,9
Biak	2,9	3,3	3,5	4,0	4,7	5,6	6,3
Beste bat	1,6	1,8	1,8	2,6	3,6	4,0	4,7
Gipuzkoa							
Gutxira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	39,0	38,6	37,8	36,6	35,2	34,4	33,2
Gaztelania	54,0	53,8	54,4	54,5	54,0	53,0	52,6
Biak	5,5	6,0	6,1	6,6	7,3	8,2	8,9
Beste bat	1,4	1,6	1,7	2,3	3,4	4,4	5,2

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2021a)].

30. Taula:
Etxeko hizkuntza, herrialdeka. EAE, 1991-2021

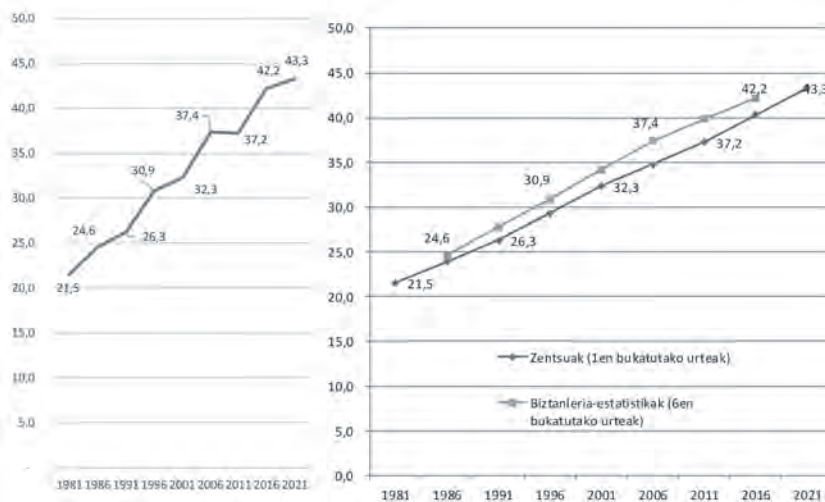
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.
EAE							
Guztira	2.104.041	2.098.055	2.082.587	2.129.339	2.179.815	2.176.577	2.193.199
Euskara	290.329	286.092	284.084	277.277	298.622	307.636	288.382
Gaztelania	1633.265	1622.78	1608.666	1647.395	1671.538	1583.472	1568.981
Biak	169.654	179.663	175.57	11571	63.378	222.488	261260
Beste bat	10.793	11.22	11.680	23.096	46.277	62.971	74.576
Araba							
Guztira	272.447	281.821	286.387	305.822	321.254	323.889	330.189
Euskara	3.816	4.295	5.504	6.866	10.044	9.168	9.507
Gaztelania	260.182	266.544	266.003	283.011	288.759	279.071	279.192
Biak	7.525	9.605	10.095	11.729	12.762	21.478	24.801
Beste bat	1.124	1.377	2.765	4.196	9.689	14.172	16.889
Bizkaia							
Guztira	1.155.106	1.140.026	1.122.637	1.136.852	1.153.351	1.140.569	1.144.123
Euskara	102.402	98.165	96.415	97.292	105.080	102.791	97.113
Gaztelania	976.683	960.168	947.816	955.692	955.323	910.127	896.395
Biak	69.816	75.403	70.882	71.356	70.304	100.369	117.378
Beste bat	6.203	6.290	7.524	12.512	22.644	27.282	33.237
Gipuzkoa							
Guztira	676.488	676.208	673.563	686.665	705.210	712.119	718.887
Euskara	184.311	183.632	182.165	173.099	183.498	195.677	181.762
Gaztelania	396.400	395.466	392.847	408.692	427.456	394.274	393.394
Biak	92.311	93.655	94.180	98.466	80.312	100.651	119.081
Beste bat	3.466	3.455	4.371	6.388	13.944	215.17	24.650
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
	%	%	%	%	%	%	%
EAE							
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	13,8	13,6	13,6	13,0	13,7	14,1	13,1
Gaztelania	77,6	77,3	77,2	77,4	76,7	72,8	71,5
Biak	8,1	8,5	8,4	8,5	7,5	10,2	11,9
Beste bat	0,5	0,5	0,7	1,1	2,1	2,9	3,4
Araba							
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	1,3	1,5	1,9	2,3	3,1	2,8	2,9
Gaztelania	95,5	94,6	93,6	92,5	89,9	86,2	84,6
Biak	2,8	3,4	3,5	3,8	4,0	6,6	7,5
Beste bat	0,4	0,5	1,0	1,4	3,0	4,4	5,1
Bizkaia							
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	8,9	8,6	8,6	8,6	9,1	9,0	8,5
Gaztelania	84,6	84,2	84,4	84,1	82,8	79,8	78,3
Biak	6,0	6,6	6,3	6,3	6,1	8,8	10,3
Beste bat	0,5	0,6	0,7	1,1	2,0	2,4	2,9
Gipuzkoa							
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskara	27,2	27,2	27,0	25,2	26,0	27,5	25,3
Gaztelania	58,6	58,5	58,3	59,5	60,6	55,4	54,7
Biak	13,6	13,9	14,0	14,3	11,4	14,1	16,6
Beste bat	0,5	0,5	0,6	0,9	2,0	3,0	3,4

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2021a)].

Azterketa sakonetan sartu gabe, agerikoa da hizkuntza-gaitasunari buruzko datuei erreparatua, datuek nolabaiteko ziklo-efektua erakusten dutela: 1en bukatzen diren urteak bost urte lehenagoko datuekin alderatuta, igoera apalak (edo jaitsierak ere bai zenbaitetan) islatzen dituzte datuek, eta 6an bukatzen diren urteetan igoera handiak. EAEko datu orokorrak hartu eta euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten ehunekoa islatuz, 21. Grafikoa sortu dugu. Bertan ikus daitekeenez, euskaldunen %aren bilakaerak eskailera moduko koska txikiak erakusten ditu sistematikoki, bost urtez behingo joera-aldaketa nabarmenarekin. Beste modu batera esanda: bi serieren aurrean gaudela dirudi, 1ean bukatzen diren eta 6an bukatzen diren urteetako datuak hartuta.

21. Grafikoa:

Euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten ehunekoa. EAE, 1981-2021 (%)

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2021a)].

Grafiko horiek agerian uzten dute EAEko hizkuntza-gaitasunari buruzko datuen ziklikotasuna.

Joera hori, gainera, are esanguratsuagoa izan daiteke hainbat lurralde-eremutan. Adibide ikusgarri bakar bat baliatuz, esku artean ditugun EUSTATen datuen arabera, Araban euskaldunak 45.312 izatetik 74.593 izatera pasatu ziren 2001-2006 bosturtekoan (+% 64,6ko hazkundera bost urtean); eta hurrengo bosturtekoan, berriz, 2006-2011n, euskaldunen kopurua ez zen ia aldatu (74.593tik 74.383ra besterik ez, -% 0,3ko bilakaera), eta 2011-2016 bosturtekoan berriro ere indartsu egin zuen gora (74.383etik 89.823ra, +% 20,8ko hazkundera). Esan beharrik ez dago ez errealtatean eta ezta beste iturri demolinguistikoetan ere, ez dagoela inolako zantzurik bi bosturteko horietan hain bilakaera ezberdina izan zenik pentsatzeko.

29. eta 30. Taulak azaletik aztertuta, ez dugu ziklikotasun-zantzu argirik aurkitu lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren bilakaera-datuetan, azken aldagai horretan deigarria egin zaigun arren 2011-2016 bitarterako datuek erakusten duten aldaketa. Edonola ere, hizkuntza-gaitasunari buruzko datuak ikusita, pentsatzekoa da hizkuntzari buruzko galderen kalkulu eta inputazio-prozesuetan irizpide ezberdinak erabili izan direla 1en bukatzen diren urteetan eta 6n bukatzen direnetan.

Esandakoak esanda, argi dago esku artean dugun seriea ez dela guztiz homogenoa. Bi serierekin lan egiteak gehiegi handituko lituzke lan honen neurria, eta, horregatik, bietako bat aukeratuko dugu datuen gaineko gure lanketa egiteko. Zein aukeratu, 1en bukatzen diren zentsuen seriea edo 6an bukatzen diren biztanleria-estatistiken? Hegoalde osoko lurralde-estaldura ziurtatze aldera, 1en bukatzen diren urteen seriea lantzea erabaki dugu ikerlan honetan, urte horietan Nafarroako informazioa ere izango dugulako (ikus atal teorikoaren 5. Taula). Salbuespen batekin: 1981. urtean Nafarroa Garaiko zentsuetan euskararen ezagutzari buruzko galderarik ez zen txertatu; 1986ko datuak hartuko ditugu eta EAEko 1981ekoekin batera landu.

9.1.2.2 Landuko ditugun zentsuak eta datu-baseak

Esandakoak aintzat hartuta, berariaz zentsuetako datuak lantzerakoan, hots, zentsuetako informazioan oinarritzen diren adierazleak sortuko ditugunean, erabiliko ditugun iturriak eta landuko ditugun galderak 31. Taulan adierazten dira “X” baten bidez. Laburtuz, honako iturri hauek erabiliko ditugu:

- EAEko 1981eko zentsua (EUSTAT) eta Nafarroa Garaiko 1986ko Biztanleriaren estatistika (NASTAT).
- Hegoaldeko 1991ko zentsuak (EUSTAT eta NASTAT).
- Hegoaldeko 2001eko zentsuak (EUSTAT eta NASTAT).
- Hegoaldeko 2011ko zentsuak (EUSTAT eta NASTAT).

Horrela, bada, zentsuekin egingo dugun lanketa NASTATEk eta EUSTATEk ustiatzeko aukera eman diguten zortzi datu-fitxategiren lanketaren bidez gauzatu dugu: EAEko 1981, 1991, 2001 eta 2011ko zentsuetakoak eta Nafarroako 1986, 1991, 2001 eta 2011koak. Gainerako eragiketak (EAEko 1986-1996-2006-2016ko estatistiken datuak eta Nafarroako 1996koa) ez ditugu aintzat hartuko berariaz zentsu-datuekin lan egiteko orduan.

31. Taula:
Ustiatuko ditugun eta ustiatuko ez ditugun zentsuak, administrazio-eremuka.
Hego Euskal Herria, 1981-2021¹³⁴

	1981	1986	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Euskararen ezagutza (ulertu, hitz egin, irakurri, idatzi)									
EAE	X	O	X	O	X	O	X	O	-
Nafarroa G.		X	X	O	X		X		-
Lehen hizkuntza (edo ama-hizkuntza)									
EAE		O	X	O	X	O	X	O	-
Nafarroa G.			X		X		X		-
Etxe erabilera									
EAE			X	O	X	O	X	O	-
Nafarroa G.			X		X		X		-
Esanahiak:									
	X	Ustiatuko dugu		O	Ez dugu ustiatuko		-	Oraindik ez dago prest	

Iturria: egileak landua.

Oharra: EAEko 2021eko zentsuaren emaitzak argitaratu dira, Nafarroa Garaikoak ez. Ondorioz, ez dugu sistematikoki 2021eko zentsua landu. Hala ere, EAEko datu batzuk txertatuko ditugu ondorioen atalean.

Berariaz ez ezik, ordea, ikerlan honetan zentsuetako datuak gainerako eragiketen informazio osagarri gisa ere erabiliko dugu. Horrela, HEKN eta ISLko hainbat adierazle osatzeko, zentsuetako informazioa ere erabiliko dugu. Kasu horietan, urte guztietako datuetara joko dugu. Zehazki:

¹³⁴ Lan hau bukatzen ari garela argitaratu ditu EUSTATEk 2021eko zentsuan euskarari buruz bildu dituzten emaitzak (zehazki, 2022ko urriaren 27an). Guk ez dugu landuko eragiketa horretako mikrodaturen fitxategia lan honetan, eta, hortaz, ez ditugu adierazleak metodologia-atal honetan sistematikoki berrituko. Ondorioen atalean, hala ere, datu eguneratu batzuk eskainiko ditugu 2021eko emaitzak aintzat hartuta.

- HEKNren lanketan erregresioa lantzeko, zentsuez gain, EAEko 1996, 2006 eta 2016ko biztanleria-estatistikak eta Nafarroako 1996koa ere kontuan hartuko ditugu (azalpenak 10.2.3 puntuan).
- ISLren lanketa egiterakoan, aldagai aske gisa erabiliko dugu hiztunak bizi diren udalerrian hizkuntzak duen nagusitasuna, bertako etxeetan euskararen erabilerak duen pisua aintzat hartuta. 32. Taulan azaltzen dugu zer-nolako iturri zehatza erabili dugun udalerri bakoitzeko informazioa lantzeko eremu eta urte bakoitzerako.

32. Taula:

ISL-n nagusitasun-eremuak sortzeko erabiliko ditugun zentsuetako datuen jatorria.
Hego Euskal Herria, 1991-2016

EAE		Nafarroa Garaia
1991	Dagokion zentsutik zuzenean	Dagokion zentsutik zuzenean
1996	Dagokion zentsutik zuzenean	Udalerri bakoitzean, aurreko eta ondorengo zentsuek ematen dituzten balioen batez bestekoa (1991 eta 2001eko erabileren %arena)
2001	Dagokion zentsutik zuzenean	Dagokion zentsutik zuzenean
2006	Udalerri bakoitzean, aurreko eta ondorengo zentsuek ematen dituzten balioen batez bestekoa (2001 eta 2011ko erabileren %arena)	Udalerri bakoitzean, aurreko eta ondorengo zentsuek ematen dituzten balioen batez bestekoa (2001 eta 2011ko erabileren %arena)
2011	Dagokion zentsutik zuzenean	Dagokion zentsutik zuzenean
2016	Udalerri bakoitzari aurreko zentsuko (2011) erabilera esleituta	Udalerri bakoitzari aurreko zentsuko (2011) erabilera esleituta

Iturria: egileak landua.

9.2 Zentsuetatik sortuko ditugun adierazleen ikuspegi orokorra

Ondorengo orrietan, zentsuan oinarrituta sortu ditugun 61 adierazleak aurkeztuko ditugu banan-banan. Guztien ikuspegi orokorra eskaintzen dugu 33. Taulan. Adierazle guztien kodeak eta izenburuak ikus daitezke bertan. Kodeei dagokienez, zentsuetatik eratorritako adierazle guztiak “HZ” hizkiekin hasiko dira (Hegoaldeko Zentsuetatik ateratako adierazleak direla erakusteko). Ondoren, zenbaki batek osatuko du kodea. Hiru adierazle mota landu ditugu, oinarrian duten informazioaren unitatea aintzat hartuta, eta bakoitzak bere kode-ibiltarteak izango du:

- Gizabanakoen ezaugarrietan oinarritzen diren adierazleak HZ-001 eta HZ-038 bitarteko kodeak hartuko dituzte. Gizabanako bakoitzari buruz zentsuan jaso diren hizkuntza-aldagaien arabera informazioa landuz sortuko ditugu adierazle horiek.
- Familien ezaugarrietan oinarritzen diren adierazleak HZ-101 eta HZ-110 bitarteko kodeak hartuko dituzte. Bigarren adierazle multzo horretan, etxebizitza bakoitzean bizi diren pertsonen ezaugarrien arabera adierazleak sortu ditugu.
- Hitzunak bizi diren edo jaio izan diren udalerrien ezaugarrietan oinarritzen diren adierazleak HZ-201 eta HZ-213 bitarteko kodeak hartuko dituzte. Hirugarren adierazle multzo horretan, udalerri bakoitzean bizi diren hitzunen ezaugarrien arabera adierazleak sortu ditugu.

Familiari buruzko eta udalerriari buruzko adierazleak, bestalde, gizabanako guztiei esleituko dizkiegu, hitzun bakoitzari bera bizi deneko familiaren eta udalerriaren ezaugarriak atxikita.

Has gaitezen, bada, adierazleak aurkezten.

33. Taula:
Hegoaldeko Zentsuetatik sortu ditugun adierazleen zerrenda

INFORMAZIO-UNITATEA	ADATZA	ADIERAZLEAREN KODEA ETA IZENBURUA	ADIERAZLEARI BURUZKO AZALPENAK (Metodologia ataleko zein puntutan)
Gizabanakoen ezaugarrietan oinarritutako adierazleak	1-Hizkuntza-Gaitasuna	HZ-001: Euskarazko ahozko gaitasuna (HG)	9.3
		HZ-002: Euskarazko ahozko gaitasun laburtua	9.3
		HZ-003: Euskaldunen dentsitatea (HG%)	9.3
	5-Hizkuntza-sozialazioa	HZ-004: Lehen Hizkuntza (H1)	9.4
		HZ-005: Euskararen Pisua Lehen Hizkuntzan (H1%)	9.4
		HZ-006: Etxeko erabilera (EE)	9.5
	2-Erabilera(k)	HZ-007: Euskararen pisua etxeko erabileran (EE%)	9.5
	1-HG eta 5 Hizkuntza-sozializazioa	HZ-008: Gaitasuna, euskaldunak H1aren arabera bereizita	9.6
	6-Hizkuntza-bilakaera	HZ-009: Erabileraazko hizkuntza-bilakaera xehea	9.6.3.2
		HZ-010: Jardunaren hizkuntza-bilakaera	9.6.3.3
		HZ-011: Euskara eta gaztelaniaren arteko irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia	9.6.3.4
		HZ-012: Euskara eta beste hizkuntzen arteko irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia	9.6.3.4
		HZ-013: Gaztelaniaren eta beste hizkuntzen arteko irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia	9.6.3.4
		HZ-014: Euskararen irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia	9.6.3.5
		HZ-015: Gaztelaniaren irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia	9.6.3.5
		HZ-016: Beste hizkuntzen multzoaren irabazi-galerak eta ordezkapen saldo	9.6.3.5
		HZ-017: Euskararen euste-indarra H1 euskara izan dutenen artean (%)	9.6.3.6
		HZ-018: Euskararen euste-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituztenen artean (%)	9.6.3.6
		HZ-019: Euskararen euste-indar orokorra (%)	9.6.3.6
		HZ-020: Gaztelaniaren euste-indarra H1 gaztelania izan dutenen artean (%)	9.6.3.6
		HZ-021: Gaztelaniaren euste-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituztenen artean (%)	9.6.3.6
		HZ-022: Gaztelaniaren euste-indar orokorra (%)	9.6.3.6
		HZ-023: Beste hizkuntzen euste-indarra H1 beste hizkuntzak izan dituztenen artean (%)	9.6.3.6
		HZ-024: Euskararen erakarpen-indarra H1 gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-025: Euskararen erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-026: Euskararen erakarpen-indarra H1 beste hizkuntzaren bat izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-027: Euskararen erakarpen-indar orokorra (%)	9.6.3.7
		HZ-028: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 euskara izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-029: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-030: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 beste hizkuntza bat izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-031: Gaztelaniaren erakarpen-indar orokorra (%)	9.6.3.7
		HZ-032: Beste hizkuntzen erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	9.6.3.7
		HZ-033: Euskararen jarraikotasun eta erakarpenaren balantzea	9.6.3.8
		HZ-034: Gaztelaniaren jarraikotasun eta erakarpenaren balantzea	9.6.3.8
		HZ-035: Beste hizkuntzen jarraikotasun eta erakarpenaren balantzea	9.6.3.8
		HZ-036: Euskararen bizi-indarraren indizea	9.6.3.9
		HZ-037: Gaztelaniaren bizi-indarraren indizea	9.6.3.9
		HZ-038: Beste hizkuntzen bizi-indarraren indizea	9.6.3.9

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

INFORMAZIO-UNITATEA	ARDATZA	ADIERAZLEAREN KODEA ETA IZENBURUA	ADIERAZLEARI BURUZKO AZALPENAK (Metodologia ataleko zein puntutan)
Familien ezaugarrietan oinarritutako adierazleak	4-Testuinguru demolinguitikoa	HZ-101: Etxeen osaera, euskaraz dakitenek duten pisuaren arabera (%)	9.7.2
		HZ-102: Etxeen osaera, euskaraz dakitenek duten pisuaren arabera (multzotan)	9.7.2
		HZ-103: Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea (%)	9.7.3
		HZ-104: Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea, multzotan	9.7.3
		HZ-105: Etxeen osaera, etxekoek hizkuntza-gaitasuna eta helduen lehen hizkuntza aintzat hartuta	9.7.4
		HZ-106: Etxekoek etxean batez-beste erabiltzen duten euskara (%)	9.7.5
		HZ-107: Etxekoek etxean batez-beste erabiltzen duten euskara (5 multzo orekatuta)	9.7.5
		HZ-108: Etxekoek etxean batez-beste erabiltzen duten euskara (muturreko egoerak aztertzea ahalbideratzen diguten 5 multzotan)	9.7.5
		HZ-109: Etxeko helduen artean, heldu horiek jaio ziren garai/udalerrian haur txikiekiko erabileran euskarak izan zuen batez-besteko pisua (%)	9.7.6
		HZ-110: Etxeko helduen artean, heldu horiek jaio ziren garai/udalerrian haur txikiekiko erabileran euskarak izan zuen pisua (multzotan)	9.7.6
Udalerrien ezaugarrietan oinarritutako adierazleak	4-Testuinguru demolinguitikoa	HZ-201: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisua (%)	9.8.2.1
		HZ-202: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisuaren araberrako multzokatze xehea (10 multzotan)	9.8.2.1
		HZ-203: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisua B (5 multzotan), gune soziolinguitikoa	9.8.2.1
		HZ-204: Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%)	9.8.2.2
		HZ-205: Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren araberrako multzokatze xehea (10 multzotan)	9.8.2.2
		HZ-206: Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua B (5 multzotan)	9.8.2.2
		HZ-207: Hiztuna bizi den udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisua (%)	9.8.2.3
		HZ-208: Udalerriko etxeko erabileraren araberrako multzokatze xehea (10 multzotan)	9.8.2.3
		HZ-209: Etxeko erabileraren araberrako nagusitasun-eremuak (5 multzotan)	9.8.2.3
		HZ-210: Hiztunen jaiotza-garai/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%)	9.8.3
		HZ-211: Hiztunen jaiotza-garai/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren araberrako multzokatze xehea	9.8.3
		HZ-212: Hiztunen jaiotza-garai/udalerriko haurren lehen hizkuntzaren araberrako nagusitasun-eremuak (bosturtekoak)	9.8.3
		HZ-213: Hegoaldeko udalerriak, euskarak XX. mende hasieran izan zezakeen bizindarraren araberrako multzotan bereizita	9.8.4

Iturria: egileak landua.

9.3 Hizkuntza-gaitasunari buruzkoak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

9.3.1 Gaitasunari buruz zentsuek ematen duten informazioaren mugak eta gure lanketaren helburuak

Atal teorikoaren 5.1.1.1 puntuan azaldu bezala, zentsuetan euskarazko lau trebetasuni buruz galdetzen da lau galdera laburren bidez, eta hitzunek euskaraz ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko duten gaitasunari buruzko informazioa biltzen da. Aitzitik, ez dute galdetzen gaztelaniazko edo beste ezein hizkuntzatako gaitasunaz eta ez dute galdetzen gaitasun erlatiboaz ere (hots, euskaraz edo erdaraz zein hizkuntzatan moldatzen diren errazago). Horrek ondorio zuzenak izango ditu zentsuetan oinarrituta hizkuntza-gaitasunari buruz sortu ahal izango ditugun adierazleetan eta adierazle horietan hitzunik sailkatzeko eraiki ahal izango ditugun multzoetan. Labur esanda, jatorrizko lehengaia hori izanik, zentsuetako datuek errealitatea ezagutzeko aukera mugatuagoak eskainiko dizkigute, nabarmen, Inkesta Soziolinguitikoko datuek baino. Izan ere, zentsuetako jatorrizko datuek euskaraz ondo ez dakiten hiztunen azpimultzoz adierazgarriak eratzeke modua emango digute; ez digute aukerarik eman-go, ordea, euskaraz badakiten hiztunen artean gaitasunaren araberako inolako mailakatzerik egiteko (hori ISL bidez soilik egin ahal izango dugu).

Horrela, bada, hizkuntza-gaitasunaren araberako hiztunen banaketa zein den jakin nahi bada, ISLtik sortzen den “ISL-001: Ahozko hizkuntza-gaitasuna” adierazlea aberatsagoa eta zehatzagoa izango da zentsuetatik abiatuta sortuko ditugun adierazleak baino. Alabaina, zentsua ISLk bete ez ditzakeen bi alderdien inguruko informazioa eskuratzeko iturri bakarra izango da: Hegoaldeko 16 urtetik beherako hiztunen euskararen ezagutzaren berri izateko batetik, eta ezagutza-datuak lurralde-eremuka xehe lortzeko bestetik (eskualdeka edo udalerrika, adibidez). Horiek horrela, bi helburu metodologiko hauek jarri dizkiogu geure buruari gaitasunaren gaia zentsuetatik lantzeko orduan:

- Zentsuetan euskarazko ahozko gaitasunari buruz jasotzen den informaziotik abiatuta, adierazle berri bat sortzea, euskaraz ondo hitz egiten ez dakiten biztunen euskarazko maila ahalik eta era xebeenean erakutsiz.
- Zentsuetatik sortuko dugun adierazle horrek gaitasunari buruzko gainerako sailkapenekiko zer-nolako alderagarritasuna duen aztertzea eta dokumentatua uztea, honako adierazle hauek gutxienez aintzat hartuz: ISLn oinarritutakoa, EUSTAT eta NASTATek erabili ohi dutena eta Mapa Soziolinguistikoetakoa.

9.3.2 'Euskarazko ahozko gaitasuna' adierazlearen oinarritzko definizioa

5.1.1.1 puntuan aurkeztu dugun bezala, bi galderaren bidez jasotzen da zentsuetan euskarazko ahozko gaitasunaren berri, ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunari buruz galdetuta hain zuzen¹³⁵. Galdera bakoitzak hiru erantzun-auke-ra eskaintzen dituenez, bederatzi konbinazio posible daude bi galderei emandako erantzunetan (ikus 34. Taula).

34. Taula:

Euskara ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunaren erantzun-aukeren gurutzaketa.
Hegoaldeko Zentsuak

		ULERTU		
		Ongi	Nekez	Ezer ez
HITZ EGIN	Ongi	Ulertu ongi; hitz egin ongi	Ulertu nekez; hitz egin ongi	Ulertu ezer ez; hitz egin ongi
	Nekez	Ulertu ongi; hitz egin nekez	Ulertu nekez; hitz egin nekez	Ulertu ezer ez; hitz egin nekez
	Ezer ez	Ulertu ongi; hitz egin ezer ez	Ulertu nekez; hitz egin ezer ez	Ulertu ezer ez; hitz egin ezer ez

Iturria: egileak landua.

¹³⁵ Irakurtzeko eta idazteko gaitasunaren berri ere zehatz jaso izan da zentsuetan. Guk ez dugu landuko informazio hori lan honetan.

Hortik abiatuta, zentzua duten (hizkuntza-gaitasunaren egoera erreal bati erantzuten dioten) bost sailak hartu ditugu oinarritzat (34. Taulan urdinez margotu ditugun horiek) *HZ-001: Euskarazko ahozko gaitasuna (HG)* adierazlea sortzeko, eta bost sail horiek euskarazko gaitasun handienetik txikienerako hurrenkeran jarri ditugu eta honela izendatu:

- Euskara ongi ulertzen dute eta ongi hitz egiten dute > **Euskaldunak**.
- Euskara ongi ulertzen dute, nekez hitz egin > **Erdaldun hartzaileak**.
- Euskara nekez ulertzen dute, nekez hitz egin > **Erdaldun elebakarrak I (euskaraz nekez ulertzen dute eta nekez hitz egin)**¹³⁶.
- Euskara nekez ulertzen dute, hitz egin ezer ez > **Erdaldun elebakarrak II (euskara nekez ulertzen dute, ez dute ezer hitz egiten)**.
- Euskara ez dute ezer ulertzen eta ezta hitz egiten ere > **Erdaldun elebakarrak III (ez dute ezer ulertzen)**.

9.3.3 *Sailkapen osoaren bila*

Landu ditugun zentsuen datu-baseetako erregistro ia guztiak bost kategorian horietan biltzen dira, hiztun guztien % 99 baino gehiago aztertu diren zentsu guztietarako (ikus 35. Taula). Baina hiztunen sailkapen osoa bilatuz, mikrodaturetan aurkitu ditugun gainerako sailak aurrekoetara bildu ditugu, 36. Taulan azaltzen diren irizpideekin. Irizpide horietan oinarrituta, 37. Taulan, azkenik, bi galderei emandako erantzun posible guztiak gure bost kategorian horietara nola bildu ditugun erakusten dugu.

¹³⁶ Zalantzak izan ditugu multzo honen izendapenarekin. Literatura espezializatuan “*bilingue incipiente*” deitu izan denarekin zerikusia izan lezake (Boix eta Vila, 1998: 222), baina gure multzoko hiztunek ez dute nahitaez zertan bat egin terminoak duen norabide-zentzuarekin (berez multzo horretan egon daitezke bai hizkuntza ikasten ari direnak baina baita ahazten ari direnak ere).

35. Taula:

Euskara ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunean zentsuetan ageri diren konbinazioen azterketa.
EAE eta Nafarroako hiztunak, 1981-2011

	1981 (*)	1991	2001	2011
EAE				
Ulertu ongi; Hitz egin ongi	447.776	543.617	656.980	788.437
Ulertu ongi; Hitz egin nekez	30.587	54.119	90.781	108.268
Ulertu nekez; Hitz egin nekez	213.726	282.767	290.495	301.799
Ulertu nekez; Hitz egin ezer ez	52.829	68.927	89.463	136.855
Ulertu ezer ez; Hitz egin ezer ez	1.325.655	1.116.608	912.246	782.747
<i>Ulertu ongi; Hitz egin ezer ez</i>	3.252	5.542	7.662	9.794
<i>Ulertu nekez; Hitz egin ongi</i>	723	-	-	5
<i>Ulertu ezer ez; Hitz egin nekez</i>	1.900	-	-	9.358
GUZTIAK	2.076.448	2.071.580	2.047.627	2.137.263
Nafarroa Garaia				
Ulertu ongi; Hitz egin ongi	50.874	52.023	65.119	85.860
Ulertu ongi; Hitz egin nekez	3.569	3.766	5.199	10.452
Ulertu nekez; Hitz egin nekez	16.144	16.896	40.089	55.804
Ulertu nekez; Hitz egin ezer ez	5.329	6.927	2.018	22.653
Ulertu ezer ez; Hitz egin ezer ez	422.156	420.431	424.564	435.756
<i>Ulertu ongi; Hitz egin ezer ez</i>	738	2.987	-	-
<i>Ulertu nekez; Hitz egin ongi</i>	-	-	-	-
<i>Ulertu ezer ez; Hitz egin nekez</i>	-	-	-	-
GUZTIAK	498.810	503.030	536.989	610.525
Hego Euskal Herria				
Ulertu ongi; Hitz egin ongi	498.650	595.640	722.099	874.297
Ulertu ongi; Hitz egin nekez	34.156	57.885	95.980	118.720
Ulertu nekez; Hitz egin nekez	229.870	299.663	330.584	357.603
Ulertu nekez; Hitz egin ezer ez	58.158	75.854	91.481	159.508
Ulertu ezer ez; Hitz egin ezer ez	1.747.811	1.537.039	1.336.810	1.218.503
<i>Ulertu ongi; Hitz egin ezer ez</i>	3.990	8.529	7.662	9.794
<i>Ulertu nekez; Hitz egin ongi</i>	723	-	-	5
<i>Ulertu ezer ez; Hitz egin nekez</i>	1.900	-	-	9.358
GUZTIAK	2.575.258	2.574.610	2.584.616	2.747.788
Kategoria arraro edo ezinezkoen batura				
EAE	5.875	5.542	7.662	19.157
Nafarroa Garaia	738	2.987	-	-
Hego Euskal Herria	6.613	8.529	7.662	19.157
Kategoria arraro edo ezinezkoek kasu guztiekiko osatzen duten ehunekoa (%)				
EAE	0,3	0,3	0,4	0,9
Nafarroa Garaia	0,1	0,6	0,0	0,0
Hego Euskal Herria	0,3	0,3	0,3	0,7

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

36. Taula:

Sail arraroak edo zalantzarriak zein multzotara bilduko ditugun argudiatzea

ERANTZUNAK		Zein sailera bilduko dugun	Sail horretara biltzeko argudiatzea
ULERTU	HITZ EGIN		
Ongi	Ezer ez	Erdaldun elebakarrak I	Bi erantzun horiek eman dituzten hitzunek, ziur aski ez dute hain ongi ulertuko edo ez dute hain gutxi hitz egingo, talderen batetik hurbil egotekotan "nekez ulertu-nekez hitz egin" taldelek egon daitezkeela pentsa daiteke. Horregatik erdaldun elebakarren I. multzora bildu ditugu.
Nekez	Ongi	Erdaldun hartzaileak	Berez, logikaz existitzen ez den taldea dugu. Nonbaitetik hurbil izatekotan, ongi ulertu eta nekez hitz egiten dutenetatik egon daitezkeela pentsa daiteke, horietara bildu ditugu.
Ezer ez	Nekez	Erdaldun elebakarrak II	Berez, logikaz existitzen ez den taldea dugu. Nonbaitetik hurbil izatekotan, ulertu nekez eta hitz egin bat ere egiten ez dutenetatik egon daitezkeela pentsa daitekeenez, horietara bildu ditugu.

Iturria: egileak landua.

37. Taula:

Euskara ulertzeko eta hitz egiteko duten gaitasunaz emandako erantzunetan aurkitu ditugun konbinazioak eta horiek nola bildu ditugun 'ahozko hizkuntza-gaitasuna' adierazle berrian

		ULERTU		
		Ongi	Nekez	Ezer ez
HITZ EGIN	Ongi	<u>Euskaldunak</u>	<i>Erdaldun hartzaileak</i>	
	Nekez	<u>Erdaldun hartzaileak</u>	<u>Erdaldun elebakarrak I</u>	<i>Erdaldun elebakarrak II</i>
	Ezer ez	<i>Erdaldun elebakarrak I</i>	<u>Erdaldun elebakarrak II</u>	<u>Erdaldun elebakarrak III</u>

Iturria: egileak landua.

9.3.4 Bi adierazle osagarri gaitasunaz

Ahozko gaitasunaren sailkapen horrekin arituko gara zentsuko datuak lantzerakoan. Sailkapen horretatik abiatuta, HZ-002: *Euskarazko ahozko gai-*

tasun laburtua adierazlea sortu dugu, aurreko kategoriak honako hiru multzo nagusi hauek biltzen dituzte:

- **Euskaldunak**
- **Erdaldun hartzaileak**
- **Erdaldun elebakarrak** (elebakarren I, II eta III multzoen batura)

Adierazle horretatik abiatuta, bestalde, eremu batean euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten ehunekoa islatuz, *HZ-003: Euskaldunen dentsitatea (HG%)* adierazlea sortu dugu, honako formula hau aplikatuta:

$$\text{Euskaldunen dentsitatea(\%)} = \frac{100 \cdot \text{Euskaldunak}}{\text{Hiztunak}}$$

Zentsuetatik hizkuntza-gaitasunari buruz landu ditugun adierazleek 1981-2011 tarterako Hegoaldean hartzen dituzten balioak 38. Taulan aurkezten dira.

38. Taula:
Euskarazko ahozko gaitasuna. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1981 (*)	1991	2001	2011	1981 (*)	1991	2001	2011
	(kop)	(kop)	(kop)	(kop)	(%)	(%)	(%)	(%)
HZ-001 Euskarazko ahozko gaitasuna (HG)								
Euskaldunak	498.650	595.640	722.099	874.297	19,4	23,1	27,9	31,8
Erdaldun hartzaileak	34.879	57.885	95.980	118.725	1,4	2,2	3,7	4,3
Erdaldun elebakarrak I (euskaraz nekez hitz egiten dute)	233.860	308.192	338.246	367.397	9,1	12,0	13,1	13,4
Erdaldun elebakarrak II (euskara nekez ulertzen dute)	60.058	75.854	91.481	168.866	2,3	2,9	3,5	6,1
Erdaldun elebakarrak III (ez dute euskararik ulertzen)	1.747.811	1.537.039	1.336.810	1.218.503	67,9	59,7	51,7	44,3
GUZTIAK	2.575.258	2.574.610	2.584.616	2.747.788	100,0	100,0	100,0	100,0
HZ-002 Euskarazko ahozko gaitasun laburtua (HG3)								
Euskaldunak	498.650	595.640	722.099	874.297	19,4	23,1	27,9	31,8
Erdaldun hartzaileak	34.879	57.885	95.980	118.725	1,4	2,2	3,7	4,3
Erdaldun elebakarrak	2.041.729	1.921.085	1.766.537	1.754.766	79,3	74,6	68,3	63,9
GUZTIAK	2.575.258	2.574.610	2.584.616	2.747.788	100,0	100,0	100,0	100,0
HZ-003 Euskaldunen dentsitatea (HG%)					19,4	23,1	27,9	31,8

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.3.5 Hizkuntza-gaitasunari buruzko sailkapenen alderaketa

Argitu dezagun, lehenbizi, zentsuetatik abiatuta sortu dugun *HZ-001: euskarazko ahozko gaitasuna* adierazlea ez datorrela guztiz bat ISLn oinarrituta eraiki eta 11.2 puntuan aurkeztuko dugun *ISL-001: Ahozko hizkuntza-gaitasuna* adierazlearekin, nahiz eta bi sailkapenak alderagarriak izan, 39. Taulako alderaketan ikus daitekeen bezala¹³⁷. Bien arteko alde nagusia honako hau da: ISLko sailkapena osoagoa eta aberatsagoa da, zalantzarik gabe, zentsuetatik sortu duguna baino. Zentsuetan oinarritutako sailkapenak hiztunen alor erdaldunagoak xehetasun handiz aztertzeiko aukera eskaintzen digun arren, mugatua eta kamutsa da euskaldunen barruko hizkuntza-gaitasunean dauden aldeak aztertu nahi ditugunerako.

39. Taula:

Ahozko gaitasunerako sortu ditugun adierazleak ISL-n eta Hegoaldeko Zentsuetan. Kategorien alderagarritasuna.

ISL-001: Ahozko hizkuntza-gaitasuna	HZ-001: Euskarazko ahozko gaitasuna	HZ-002: Euskarazko ahozko gaitasun laburtua
Euskaldun elebakarrak	Euskaldunak (euskara ongi ulertzen eta hitz egiten dute)	Euskaldunak
Euskaldun hartzaileak		
Euskal elebidunak		
Nagusitasunik gabeko elebidunak		
Erdal elebidunak		
Erdaldun hartzaileak	Erdaldun hartzaileak (euskara ongi ulertzen dute, eta nekez hitz egin)	Erdaldun hartzaileak
Erdaldun elebakarrak	Erdaldun elebakarrak I (nekez ulertzen dute eta nekez hitz egin)	Erdaldun elebakarrak
	Erdaldun elebakarrak II (nekez ulertzen dute, hitz egin bat ere ez)	
	Erdaldunak elebakarrak III (ez dute ezer ere ulertzen)	

Iturria: egileak landua.

¹³⁷ Zentsuetako eta ISLko jatorrizko galdera-erantzunak era ezberdinean formulatuta daudenez, egiten dugun alderaketa ez da perfektua. Dena den, gutxi gorabeherako parekidetasuna erakusten digu adierazleen kategorietan.

Argitu dezagun, bestalde, gure sailkapen hauetako kategoriak bateragarriak direla EUSTATEk eta NASTATEk landu dituzten sailkapenekin batetik, eta Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politika Sailburuordetzak eta Euskarabideak Mapa Soziolinguistikoetan erabilitakoekin bestetik (Kultura Saila, 1997; EUSTAT eta Kultura Saila, 1998; EUSTAT eta Kultura Saila, 1999; Kultura Saila, 2005; Kultura Saila, 2009; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020). 40. Taulan ikus daitekeen bezala, hiru sailkapenak bat datoz hiztunak sailkatzeko erabili diren kategoria kopuruan: hiru multzotara jotzen dute aipatu sailkapenek. Bat datoz hirurak, halaber, euskaldunen multzoa zehazterakoan: kasu guztietan, euskaraz ondo hitz egiteko (eta ulertzeko) gai diren hiztunak jotzen dira euskalduntzat. Aldeak daude, ordea, beste bi multzoen definizioan:

- Guk landu dugun HZ-001 adierazlean, elebidun hartzaileen multzoa finkatzerakoan, zorrotz heldu diogu teoriaren mailan gaiaren inguruan esaten denari (Baetens, 1989: 35-38; Boix eta Vila, 1998: 211; Ruiz *et al.*, 2001: 54; Moreno, 2009: 211; Coyos, 2010: 142; UZEI, 2010: 58). Hiztegi soziolinguistikoak ondo laburtzen du ikuspegi teorikoak hiztun multzo horri ematen dion esanahia: “Euskaraz nekez hitz egin edo hitz egin ez arren, ondo ulertu edo irakurtzen duen pertsona” (UZEI, 2010: 58). Guk adiera estandar hori eman diogu terminoari eta euskaraz ongi ulertzen dutenak izendatu ditugu elebidun hartzaile, eta euskara ondo ulertzen ez duten hiztun guztiak erdaldun elebakar gisa sailkatu ditugu. Hori bai, elebakarren artean hiru azpimultzo eraiki ditugu, elebidun hartzaile izatera iristen ez diren hiztun horien euskararen ezagutza-mailaren arabera.
- Mapa Soziolinguistikoetan, elebidun hartzaileen izendapenaren azpian biltzen dituzte, euskara ongi ulertzen duten hiztunez gain, baita “nekez” ulertzen dutenak ere, baldin eta “nekez” hitz egiteko gai baldin badira.
- EUSTAT eta NASTATEk, azkenik, darabiltzate irizpiderik malguenak, eta “ia-euskaldunen” multzora biltzen dituzte, elebidun hartzaileak ez ezik, baita nekez hitz egiten eta ulertzen duten hiztunak eta nekez ulertzen dutenak ere.

Horrek guztiak, jakina, pisuzko ondorioak ditu emaitzetan. Hegoaldeko 2 urtetik gorako 2011ko datuak aztertuta, adibidez:

- “Erdaldun hartzaileak” 118.725 dira HZ-001 adierazlearen arabera.
- “Elebidun hartzaileak” 486.122 dira Mapa Soziolinguistikoko irizpideen arabera.
- “Ia-euskaldunak” 654.988 dira.

Tarteko multzoari ez ezik, erdaldunen multzoari ere eragingo dio multzoen eraketak. Erdaldunak 1.754.766 izango dira HZ-001 adierazlearen arabera, 1.387.369 Mapa Soziolinguistikotako irizpidearen arabera eta 1.218.503 EUS-TAT eta NASTATen arabera.

40. Taula:

Zentsuetatik ahozko gaitasunerako sortzen diren adierazleak: guk landuak, erakunde estatistikoena eta Mapa Soziolinguistikotakoa. Kategorien alderagarritasuna.

HZ-001: Euskarazko ahozko gaitasuna	HZ-002: Euskarazko ahozko gaitasun laburtua	Hizkuntza-gaitasuna (HPS: Mapa soziolinguistikoa 2011, zentsuetan oinarrituta)	Euskara-maila orokorra (EUSTAT)
Euskaldunak (euskara ongi ulertzen eta hitz egiten dute)	Euskaldunak	Elebidunak	Euskaldunak
Erdaldun hartzaileak (euskara ongi ulertzen dute, eta nekez hitz egin)	Erdaldun hartzaileak	Elebidun hartzaileak	Ia-euskaldunak
Erdaldun elebakarrak I (nekez ulertzen dute eta nekez hitz egin)	Erdaldun elebakarrak		
Erdaldun elebakarrak II (nekez ulertzen dute, hitz egin bat ere ez)			
Erdaldunak elebakarrak III (ez dute ezer ere ulertzen)		Erdaldunak	

Iturria: egileak landua (EUSTAT, d.g.a; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014: 19).

9.4 Lehen hizkuntzaren ingurukoak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozialazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

5.5.1. puntuak aurkeztu dugun galderaren bidez, hiztunak haur zirenean (0 eta 3 urte bitartean) zein hizkuntza erabili zuten jaso izan dute Hegoaldeko zentsuek (1986tik aurrera EAEn eta 1991tik aurrera Nafarroa Garaian), “ama hizkuntza” izendapenez lehenik eta “lehen hizkuntza” izendatuta ondoren. Aldagai horrek, era berean, zeharka bada ere, haurrari bere inguru hurbileko pertsonen zein hizkuntzatan hitz egiten zioten ere adierazten du (familiako eta etxeko ki-deek nagusiki, baina ez bakarrik).

Aldagai hori bere horretan erabiliko dugu hainbatetan *HZ-004: Lehen Hizkuntza (H1)*. izendapenarekin. Hortik abiatuta, bestalde, honako metodolo-gia-helburu hau landuko dugu orain:

- *Lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua tasa baten bidez kalkulatzeko moduko adierazlea sortzea, tasa esleituen irizpidea erabilita.*

Lehen hizkuntzaren aldagaitik abiatuta, beraz, *HZ-005: Euskararen Pi-sua Lehen Hizkuntzan (H1%)* adierazle kuantitatiboa sortu dugu. Hiztunek 0-3 urte zituzten garaian jardun arruntean euskarak zenbateko pisua izan zuen adieraziko digu adierazle horrek (ehunekotan). Adierazle kuantitatibo hori sor-tzeko, honako balio hauek atxikiko dizkiogu galdera honi emandako erantzun posibleei, tasa esleituen logikari jarraituta: “Zein hizkuntza erabili zuen lehen aldiz (hiru urte bete arte)?”:

- *Euskara* > % 100
- *Biak* > % 50
- *Gaztelania* > % 0
- *Beste bat* > % 0

Hiztun multzoen lehen hizkuntza zenbaki bakarrean adierazteko (udale-rri bateko hiztunena edo adin tarte bateko hiztunena, adibidez), multzo horre-tako gizabanakoek aurreko adierazlean hartzen dituzten balioen batez bestekoak erabiliko ditugu. Datu hori bera lortuko genuke, bestalde, lehen hizkuntzaren jatorrizko aldagaiaren maiztasunetara jo eta kategoria bakoitzak osatzen duen ehunekoak aintzat hartu eta honako formula hau aplikatuta:

$$\text{Euskararen pisua lehen hizkuntzan(\%)} = \text{Euskaraz \%} + (0,5 * \text{Bietara \%})$$

Zentsuetatik lehen hizkuntzari buruz landu diren adierazleek 1991-2011 tarterako Hegoaldean hartzen dituzten balioak 41. Taulan aurkezten dira.

41. Taula:
Lehen hizkuntza. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1991 (kop)	2001 (kop)	2011 (kop)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
HZ-004 Lehen hizkuntza (H1)						
Euskara	464.172	445.136	436.655	18,0	17,2	15,9
Euskara eta gaztelania	82.011	94.024	136.149	3,2	3,6	5,0
Gaztelania	1.993.748	1.998.205	2.051.872	77,4	77,3	74,7
Beste hizkuntza bat	34.679	47.251	118.468	1,3	1,8	4,3
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.747.788	100,0	100,0	100,0
HZ-005-Euskararen Pisua Lehen Hizkuntzan (H1%)				19,6	19,0	18,4

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTatek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTatek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak.]

9.5 Etxeko erabileraren ingurukoak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolingüistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Erabilerarena da landuko ditugun hiru iturriek elkarrekin aztertzen duten gai bakarra, Hegoaldeko Zentsuak, HEKNk eta ISLk alegia. Hegoaldeko Zentsuetan, hiztunek etxean erabiltzen duten hizkuntzaren berri jaso izan dute 1991. urtetik aurrera, 5.2.1.1 puntuan aurkeztu dugun galderaren bidez. Aldagai hori bere horretan erabiliko dugu, *HZ-006: Etxeko erabilera (EE)* izendapenarekin. Hortik abiatuta, honako metodologia-helburu hau landuko dugu orain:

- *Etxeko erabileran euskarak izan duen pisua tasa baten bidez kalkulatzeko moduko adierazlea sortzea, tasa esleituen irizpidea erabilia.*

Horretarako, aurreko aldagaitik abiatuta, HZ-007: *Euskararen pisua etxeko erabileran (EE%)* adierazle kuantitatiboa sortu dugu. Zeregin horretan, honako balio hauek atxikiko dizkiogu galdera honi emandako erantzun posibleei tasa esleituen logikari jarraituta: “*Zein hizkuntza erabiltzen du gehien etxean?*”:

- *Euskara* > % 100
- *Biak* > % 50
- *Gaztelania* > % 0
- *Beste bat* > % 0

Hiztun multzoen etxeko erabilera zenbaki bakarrean adierazteko (udalerri bateko hiztunena edo adin tarte bateko hiztunena, adibidez), multzo horretako gizabanakoek aurreko adierazlean hartzen dituzten balioen batez bestekoak erabiliko ditugu. Datu hori bera lortuko genuke, bestalde, etxeko erabileraren jatorrizko aldagaiaren maiztasunetara jo eta kategoria bakoitzak osatzen duen ehunekoak aintzat hartu eta honako formula hau aplikatuta:

$$\text{Euskararen pisua etxeko erabileran (\%)} = \text{Euskaraz \%} + (0,5 * \text{Bietara \%})$$

Zentsuetatik etxeko erabilerari buruz landu diren adierazleek 1991-2011 tarterako Hegoaldean hartzen dituzten balioak 42. Taulan aurkezten dira.

42. Taula:
Etxeko erabilera. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1991 (kop)	2001 (kop)	2011 (kop)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
HZ-006: Etxeko erabilera (EE)						
Euskara	314.442	310.849	320.766	12,2	12,0	11,7
Euskara eta gaztelania	183.935	191.586	188.294	7,1	7,4	6,9
Gaztelania	2.064.142	2.059.412	2.162.135	80,2	79,7	78,8
Beste hizkuntza bat	12.091	22.769	71.839	0,5	0,9	2,6
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.743.034	100,0	100,0	100,0
HZ-007: Euskararen pisua etxeko erabileran (EE%)				15,8	15,7	15,1

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTatek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTatek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.6 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa zentsuko datuetan oinarrituta

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolingüistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

9.6.1 Hizkuntza-bilakaeraren azterketaren helburuak

Atal teorikoan ikusi dugun bezala, bi adiera posible biltzen dira hizkuntza-bilakaeraz hitz egiterakoan: batetik, haur txiki garaian ikasitako hizkuntza(k) *egungo* unean daki(zki)gun hizkuntzekin alderatu ditzakegu. Bestetik, haur txikitako erabilera gaur egungoarekin alderatu dezakegu.

Atal teorikoan ikusi dugu, halaber, Euskal Herriko demolinguistikak hiztunen lehen hizkuntza eta ezagutza alderatuz landu izan duela hizkuntza-bilakaera. Aitzitik, gurean ez da landu hizkuntza-bilakaeraren gaia bi garaitako erabilera alderatuz¹³⁸ (haur txiki garaiko erabilera eta *egungoa* alderatuz, alegia). Horiek horrela, erabilerazko hizkuntza-bilakaera zentsuen bidez aztertzea helburu garrantzitsua izango da guretzat. Honela formulatu ditugu gaiari buruzko helburu metodologiko zehatzak 7.3 puntuan:

- *Erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeko behar den adierazle multzoa sortzea, lehen hizkuntzatik eta etxeko erabileratik abiatuta, Kanadako eta Quebeceko demolinguistikaren tradizioari jarraituta.*
- *H1 eta EEren informazioan oinarrituta, hizkuntzen egoera orokorrari buruzko honako adierazle hauek sortzea: hizkuntzen jarraitutasun eta erakarpenaren balantzea batetik, eta hizkuntzen bizi-indarrari buruzkoa bestetik.*

Helburu horietara gure ahalegina bideratu aurretik, bi hitz egingo ditugu zentsuetan oinarritutako gaitasunezko hizkuntza-bilakaerari buruz.

9.6.2 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera

Atal teorikoan azaldu bezala, lehen hizkuntza eta hizkuntza-gaitasuna, bi aldagai horiek kontuan hartuta, landu izan dute EAEko mapa soziolinguistikoetan *BILA hizkuntza-bilakaeraren indizea* (Kultura Saila, 1997: 55; EUS-TAT eta Kultura Saila, 1999: 35; Kultura Saila, 2005: 45; Kultura Saila, 2009: 68; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014: 60; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 70). Bi aldagai horiek uztartuta, BILAk honako multzo hauetan banatzen ditu hiztunak (xehetasun gehiagorako, jo atal teorikoko 5.6.1 puntura):

- Euskaldun zaharrak
- Jatorrizko elebidunak
- Partzialki erdaldunduak

¹³⁸ Berez, hiztunen lehen hizkuntza eta etxeko erabilera harremanetan jartzen dituzten ustiaketa bakan batzuk ere argitaratu izan dira, euskal demolinguistikan. Azken mapa soziolinguistikoan adibidez, euskaldunen etxeko erabilera-datuak ikus ditzakegu, hiztunen lehen hizkuntzaren arabera (Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 98). Datu horiek ez dira, ordea, hizkuntza-bilakaeraren ikuspegitik lantzen eta aztertzen.

- Guztiz erdaldunduak
- Euskaldun berriak
- Partzialki euskaldun berriak
- Erdaldun zaharrak

Lehenago ere aipatu dugu zer-nolako mugak dituen zentsuetako hizkuntza-gaitasunak. Horren ondorio, gaitasunezko hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazle honek hizkuntza-bilakaera posibleen alor bat bakarrik (euskarari dagokiona) erakutsiko digu, ez erdarari dagokiona. Horretarako informazio baliagarriagoa ematen digu ISLk. Hortaz, gaitasunezko hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazle askoz zorrotzagoa izango da ISLko datuen bidez 11.8 puntuan landuko duguna.

Dena den, zentsuko lehen hizkuntzaren datua eta hizkuntza-gaitasunarena gurutzatuta sortzen diren multzoen ikuspegia ere baliagarria gerta daiteke. Guk, zehazki, etxeko kideen ezaugarriak aztertzeako orduan erabiliko dugu aurrerago aldagai hau, ez hizkuntza-bilakaera aztertzeako. Horretarako, *HZ-008: Gaitasuna, euskaldunak H1en arabera bereizita* izeneko honako bost kategoria hauek dituen adierazlea landu dugu:

- **Euskaldun zaharrak.** Egun euskaldunak izan eta lehen hizkuntza gisa euskara izan zuten hiztunak.
- **Jatorrizko elebidunak.** Egun euskaldunak izan eta lehen hizkuntza gisa euskara eta gaztelania izan zituzten hiztunak.
- **Euskaldun berriak.** Egun euskaldunak diren hiztunak, lehen hizkuntza euskara izan ez zutenak.
- **Erdaldun hartzaileak.**
- **Erdaldunak.**

Adierazle berri hau oinarrian BILA indizearen kategorien multzokatze bat da, 43. Taulan ikus daitekeen bezala; adierazle honek 1991-2011 bitartean Hegoaldean hartu izan dituen balioak 44. Taulan ikus daitezke.

43. Taula:

Bila indizearen eta 'gaitasuna, euskaldunak H1en arabera bereizita' adierazlearen alderaketa

BILA indizea	Gaitasuna, euskaldunak H1aren arabera bereizita
Euskaldun zaharrak	Euskaldun zaharrak
Jatorrizko elebidunak	Jatorrizko elebidunak
Euskaldun berriak	Euskaldun berriak
Partzialki euskaldun berriak	Erdaldun hartzaileak
Partzialki erdaldunduak	
Gutiz erdaldunduak	Erdaldunak
Erdaldun zaharrak	

Iturria: egileak landua.

44. Taula:

Gaitasuna, euskaldunak H1en arabera bereizita. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	(kop)	(kop)	(kop)	(%)	(%)	(%)
HZ-008: Gaitasuna, euskaldunak H1aren arabera bereizita						
Euskaldun zaharrak	420.959	409.144	395.603	16,4	15,8	14,4
Jatorrizko elebidunak	51.090	70.410	106.228	2,0	2,7	3,9
Euskaldun berriak	123.591	242.545	371.686	4,8	9,4	13,5
Erdaldun hartzaileak	366.077	434.226	485.462	14,2	16,8	17,7
Erdaldunak	1.612.893	1.428.291	1.384.165	62,6	55,3	50,4
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.743.144	100,0	100,0	99,8

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.6.3 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera

Atal teorikoan azaldu dugu erabilerazko hizkuntza-bilakaera lantzeko hainbat eredu dagoela nazioartean eta aipatu dugu Euskal Herrian oraindik ez dela ikerketa-ildo hau landu. Bide horri ekiteko, euskal demolinguitikan Hegoaldeko Zentsuek eta Inkesta Soziolinguitikoak, bi iturriek ematen dute erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeako aukera.

Bi iturri horien artean, gure lanketa Hegoaldeko Zentsuetan oinarrituta egitea erabaki dugu. Adierazle berriak sortzeko orduan, zentsuen iturria aukeratu dugu, gehienbat eskura dugun nazioarteko eredu nagusiak, Quebec eta Kanadakoak, zentsuan oinarritzen dituelako hizkuntza-bilakaerari buruzko azterketak. Horrekin batera, interesgarria iruditu zaigu adierazle horiek zentsuetatik eraikitzea, horrela hizkuntza-bilakaeraren fenomenoaren lurralde-maila xeheenean aztertu ahal izateko aukera irekitzeko, baita eskualde edo udalerrri-mailan ere.

9.6.3.1 Hiztunen bi erabilera-datu zentsuetan

Gaitasunezko bilakaera baino sendoagoa da Hegoaldeko Zentsuetan erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeako dagoen lehengaia. Izan ere, egokira posible guztiak ondo laburtzen dituzten bi aldagai ditugu oinarrian, biak, gainera, erantzun-aukera berberak dituztenak. Hauek dira, zehazki, erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeako zentsuetan ditugun bi erabilera-datuak:

- Haur txikia zenean (0-3 urte bitartean), hiztunak erabiltzen zuen hizkuntza. “Lehen hizkuntza” izendatu ohi den aldagai horrek lehen haurtzaroko hizkuntza-erabileraren berri ematen digu zuzen-zuzenean. Zehazki, honako galdera honi emandako erantzunak dira lehen hizkuntza gisa jasotzen ditugunak: “*Zein hizkuntza erabili zuen lehen aldiz (hiru urte bete arte)?*”:
- “Etxeko hizkuntza” aldagaiarekin, zentsua egin den unean hiztunak etxean erabiltzen duen hizkuntza jasotzen da.

Zenbateraino dira alderagarriak pertsonaren bi unetako erabileraren berri ematen diguten bi aldagai horiek? Galderen edukiari zorrotz begiratuta, bigarren galderak zehatz finkatzen du nongo erabileraz galdetzen duen, etxeko erabileraz alegia. Lehen hizkuntzari buruzko galderan, aldiz, ez da zuzenean galdetzen 0-3 urte bitarteko etxeko erabilerari buruz. Adin horretako haur txikien jarduna aztertzerakoan, aintzat hartu behar da azken hamarkadotan gero eta arruntagoa dela etxetik kanpoko beste eremu sozializatzaile batzuek ere pisua hartzea haur txikien bizitzako geroz eta alor gehiagotan (Kasares, 2014). Hala ere, pentsa daiteke 1991 eta 2011 bitarteko zentsuetan aztertu ditugun hiztun gehienentzat,

oro har, etxea izan dela 0-3 urte bitarteko ume-garaietan erabilera-gune nagusia, azken urteotan jaio diren umeen artean etxekoa beste eremu batzuetakoekin osatu bada ere.

Horrela, bada, zentsu hertsian bi galderetako edukia % 100ean bat ez datorren arren, ez da zentzugabekeria bizitzako bi une horietako erabilera horiek alderatzea (ume txiki garaiko erabilera orokorra eta zentsua egin zen uneko etxeko erabilera). Azpimarra dezagun, gainera, horixe dela 1991-2011 bitarterako zentsuek hartzun erabilera longitudinalki aztertze eskaintzen diguten aukera bakarra.

Jarraian aurkeztuko ditugun adierazleak sortzeko, zentsuetako lehen hizkuntza eta etxeko hizkuntza uztartuz Quebec eta Kanadan dagoen azterketa-tradizioa hartu dugu eredutzat (Castonguay, 2005a; Marmen, 2005; Sabourin eta Bélanger, 2015; Perrot, 2018; Castonguay, 2019; Lavoie *et al.*, 2019), betiere han erabili izan dituzten irizpide nagusiak hemengo zentsuen galdera-erantzun aukerei egokituz. Gai honetan, ezinbesteko erreferentzia dira euskaldunontzat Kanada eta Quebec, guk bezala eta munduko gainerako herrialde gehienetan ez bezala, han lehen hizkuntzari eta etxeko erabilerari buruzko informazioa eskuratzeko dutelako zentsuetan. Eta bi aldagai horiek harremanetan jarritz, hizkuntza-bilakaeraren gaia aspalditik eta sakon landu izan dutelako.

Atal teorikoan aipatu dugun bezala, tradizio horrek mintzaldatzeari edo ordezkapenari buruzko ondorioak ateratzen ditu bi aldagai horietatik abiatuta (Duchene eta Humbert, 2018: 6):

With these two questions, it would technically become possible to measure language shift, with the mother tongue (the first language learned and still understood) functioning as a point of departure and the home language as a point of arrival, measuring current language use at home.

Ondorengo adierazleekin, tradizio horretatik edaten saiatuko gara. Adierazleak aurkezten hasi aurretik, aipa dezagun, azkenik, puntu honetako adierazleak 5 urtetik gorako hartzunei aplikatuko dizkiegula (2-4 urte bitartekoen artean informazio kontraesankor ugari dagoelako).

9.6.3.2 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehearen adierazlea

Lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren aldagaiak uztartuta, lehen haurtzarotik zentsua egin den unera arte hurbileko erabileran (etxeko erabileran nagusiki) gertatu izan diren aldaketak aztertu ahal izango ditugu. Zehatz begirata, 45. Taulan ikus daitekeen bezala, bi galdera horiei emandako erantzunek

hamasei konbinazio posible ematen dizkigute. Konbinazio horietako bakoitzak ibilbide partikular bat deskribatzen du hizkuntza-bilakaerari dagokionez.

45. Taula:

Hiztunen 0-3 urte bitarteko erabilera (lehen hizkuntza) eta egungo etxeko erabilera aldagaien gurutzaketa; 'erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea' adierazlea sortzen

		Lehen hizkuntza (erabilera 0-3 urtetan)			
		Euskara	Euskara eta gaztelania	Gaztelania	Beste hizkuntza bat
Etxeko erabilera gaur (zentsua egin den garaian)	Euskara	(A)	(B)	(C)	(D)
	Euskara eta gaztelania	(E)	(F)	(G)	(H)
	Gaztelania	(I)	(J)	(K)	(L)
	Beste hizkuntza bat	(M)	(N)	(O)	(P)

Iturria: egileak landua.

Taula horretan biltzen diren 16 ibilbideekin, *HZ-009: Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea* adierazlea sortu dugu. Hona hemen, adierazle horren arabera, zer-nolako 16 multzoetan banatzen diren hiztunak:

- (A) H1, euskara; EE, euskara
- (B) H1, euskara eta gaztelania; EE, euskara
- (C) H1, gaztelania; EE, euskara
- (D) H1, beste hizkuntza bat; EE, euskara
- (E) H1, euskara; EE, euskara eta gaztelania
- (F) H1, euskara eta gaztelania; EE, euskara eta gaztelania
- (G) H1, gaztelania; EE, euskara eta gaztelania
- (H) H1, beste hizkuntza bat; EE, euskara eta gaztelania
- (I) H1, euskara; EE, gaztelania
- (J) H1, euskara eta gaztelania; EE, gaztelania
- (K) H1, gaztelania; EE, gaztelania

- (L) H1, beste hizkuntza bat; EE, gaztelania
- (M) H1, euskara; EE, beste hizkuntza bat
- (N) H1, euskara eta gaztelania; EE, beste hizkuntza bat
- (O) H1, gaztelania; EE, beste hizkuntza bat
- (P) H1, beste hizkuntza bat; EE, beste hizkuntza bat

Adierazle honen hamasei kategoria xehe horien arteko eragiketak izango dira ondoren aipatuko ditugun adierazleen sorburu.

9.6.3.3 Jardunaren hizkuntza-bilakaera

Hizkien bidez izendatu ditugun 45 eta 46. Tauletako 16 laukitxo horiek Hegoaldeko hiztunengan jaio eta zentsua egin zen bitarteko bizialdian hizkuntzetan izan den jarraipenaren eta ordezkapenaren berri ematen digute zuzenean. Hamasei kategoria horietako bakoitzak hiztun jakinen ibilbide posibleak zehazten ditu, betiere oinarritzko aldagaien kategorizazioetara ekarrita; errealitatean, jakina, ibilbideak 16 horiek baino askoz ugariagoak izango dira.

Hamasei multzoen lehengai horretatik, jarraipen- eta ordezkapen-prozesuei buruzko informazio adierazgarri eta xehea eskuratzeko, badugu ebatzi beharreko arazo bat. Hamasei kategoria horietako batzuek pertsonen ibilbide sinpleak erakusten dizkigute (46. Taulan urdin argiz margotu ditugu horiek). Ibilbide sinple horietan, erabateko jarraipena edo erabateko ordezkapena gertatzen da H1 eta EEren artean; bai H1en eta bai EEen hizkuntza bakarra aipatzen deneko egoerak dira. Adibidez, A letradun ibilbideko hiztunek euskara izan zuten lehen hizkuntza eta gaur egun ere etxean euskaraz aritzen dira: jarraipen osoko ibilbide bat da, sinplea alde horretatik. Beste adibide bat, ordezkapena adieraziko duen ibilbide sinple batena, C hizkiarekin izendatu duguna da: haur txikia zela gaztelaniaz egiten zuten eta orain, berriz, euskaraz; erabateko ordezkapena adieraziko du, beraz, ibilbide sinple horrek.

Beste multzo batzuek, ordea, ibilbide konplexuagoak erakusten dizkigute (urdin ilunez margotu ditugu 46. Taulan): H1en, EEen edo bietan, bi hizkuntza azaltzen zaizkigun kasuak dira. Adibidez, E multzoan ikusten dugun ibilbideko hiztunek txikitik H1 euskara izan zuten, baina gaur egun etxean bi hizkuntzak erabiltzen dituzte. Zer adierazten du ibilbide horrek, euskararen jarraipena edo ordezkapena? Bietatik dago ibilbide horretan, badago jarraipenetik baina jarraipen hori ez da betea, ordezkapena ere badago eta.

46. Taula:

‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazleko multzoak nola esleitu ditugun
‘jardunaren hizkuntza-bilakaera’ adierazle sortzeko garaian (%)

	J1. Euskarak eutsitakoa (H1 euskara zutenetik, egun EE-n erabiltzen dena)	J2. Gaztelaniak eutsitakoa (H1 gaztelania zutenetik, egun EE-n erabiltzen dena)	J3. Beste hizkuntzek eutsitakoa (H1 beste hizkuntzak zituztenetatik, egun EE-n erabiltzen dutena)	J4. Euskarak irabazitakoa I (gaztelaniatik) / =gaztelaniak euskararen alde galdutakoa
A. H1, euskara; EE, euskara	100			
B. H1, euskara eta gaztelania; EE, euskara	50			50
C. H1, gaztelania; EE, euskara				100
D. H1, beste hizkuntza bat; EE, euskara				
E. H1, euskara; EE, euskara eta gaztelania	50			
F. H1, euskara eta gaztelania; EE, euskara eta gaztelania	50	50		
G. H1, gaztelania; EE, euskara eta gaztelania		50		50
H. H1, beste hizkuntza bat; EE, euskara eta gaztelania				
I. H1, euskara; EE, gaztelania				
J. H1, euskara eta gaztelania; EE, gaztelania		50		
K. H1, gaztelania; EE, gaztelania		100		
L. H1, beste hizkuntza bat; EE, gaztelania				
M. H1, euskara; EE, beste hizkuntza bat				
N. H1, euskara eta gaztelania; EE, beste hizkuntza bat				
O. H1, gaztelania; EE, beste hizkuntza bat				
P. H1, beste hizkuntza bat; EE, beste hizkuntza bat			100	

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	J5. Euskarak irabazitakoa II (beste hizkuntzetatik) / = beste hizkuntzek euskararen alde galdutakoa	J6. Euskarak galdutakoa I (gaztelaniara) / =gaztelaniak euskaratik irabazitakoa	J7. Euskarak galdutakoa II (beste hizkuntzetara) / = beste hizkuntzek euskaratik irabazitakoa	J8. Gaztelaniak beste hizkuntzetatik irabazitakoa / = beste hizkuntzek gaztelaniaren alde galdutakoa	J9. Gaztelaniak beste hizkuntzetara galdutakoa / = Beste hizkuntzek gaztelaniatik irabazitakoa
A. H1, euskara; EE, euskara					
B. H1, euskara eta gaztelania; EE, euskara					
C. H1, gaztelania; EE, euskara					
D. H1, beste hizkuntza bat; EE, euskara	100				
E. H1, euskara; EE, euskara eta gaztelania		50			
F. H1, euskara eta gaztelania; EE, euskara eta gaztelania					
G. H1, gaztelania; EE, euskara eta gaztelania					
H. H1, beste hizkuntza bat; EE, euskara eta gaztelania	50			50	
I. H1, euskara; EE, gaztelania		100			
J. H1, euskara eta gaztelania; EE, gaztelania		50			
K. H1, gaztelania; EE, gaztelania					
L. H1, beste hizkuntza bat; EE, gaztelania				100	
M. H1, euskara; EE, beste hizkuntza bat			100		
N. H1, euskara eta gaztelania; EE, beste hizkuntza bat			50		50
O. H1, gaztelania; EE, beste hizkuntza bat					100
P. H1, beste hizkuntza bat; EE, beste hizkuntza bat					

Iturria: egileak landua.

Horiek horrela, hizkuntza-bilakaeran gertatu diren aldaketa-prozesuak aztertzeke, ibilbide sinpleak eta konplexuak hartu beharko ditugu aintzat. Zehazki, jarri dugun adibide konplexuaren kasuan, adierazleak sortzeko orduan, hiztun horren jardunaren % 50a “euskararen jarraipenari” atxikiko diogu eta beste % 50a euskaratik gaztelaniarako ordezkapenari. Horregatik behar dugu jarduna aztertuko duen adierazle bat, pertsonen jardunaren barneko mugimendua ere aztertuko duena.

Horretarako, jatorrizko hamasei multzoetako hiztunen jarduna jarraipen/ordezkapen irizpideen arabera esleitzen dugu *HZ-010: Jardunaren hizkuntza-bilakaera* adierazlean; ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazleak dituen 16 kategorietako bakoitza honako 9 multzo hauetako batera osorik esleituta edo bi multzotara erdibana banatuta sortu dugu adierazle berri hori (esleipen-irizpideak 46. Taulan aurkeztu ditugu):

- J.1 Euskarak eutsitakoa (H1 euskara zutenetik, egun EE-n erabiltzen dena). Bertan bildu ditugu A taldearen jardun osoa eta B, E eta F taldeen jardunaren erdia.
- J.2 Gaztelaniak eutsitakoa (H1 gaztelania zutenetik, egun EE-n erabiltzen dena). Bertan bildu ditugu K taldearen jardun osoa eta F, G eta J taldeen jardunaren erdia.
- J.3 Beste hizkuntzek eutsitakoa (H1 beste hizkuntzak zituztenetatik, egun EE-n erabiltzen dutena). Bertan bildu ditugu P taldearen jardun osoa.
- J.4 Euskarak irabazia I (gaztelaniatik) [= gaztelaniak euskararen alde galdutakoa]¹³⁹. Bertan bildu ditugu I taldearen jardun osoa eta E eta J taldeen jardunaren erdia.
- J.5 Euskarak irabazia II (beste hizkuntzetatik) [= beste hizkuntzek euskararen alde galdutakoa]. Bertan bildu ditugu M taldearen jardun osoa eta N taldearen jardunaren erdia.
- J.6 Euskarak galdua I (gaztelaniara) [= gaztelaniak euskaratik irabazia]. Bertan bildu ditugu C taldearen jardun osoa eta B eta G taldeen jardunaren erdia.
- J.7 Euskarak galdua II (beste hizkuntzetara) [= beste hizkuntzek euskaratik irabazia]. Bertan bildu ditugu D taldearen jardun osoa eta H taldearen jardunaren erdia.
- J.8 Gaztelaniak beste hizkuntzetatik irabazia [= beste hizkuntzek gaztelaniaren alde galdua]. Bertan bildu ditugu O taldearen jardun osoa eta N taldearen jardunaren erdia.
- J.9 Gaztelaniak beste hizkuntzetara galdua [= Beste hizkuntzek gaztelaniatik irabazia]. Bertan bildu ditugu L taldearen jardun osoa eta H taldearen jardunaren erdia.

¹³⁹ Puntu honetan eta hurrengoetan, aipatzen diren bi izendapenek egoki deskribatzen dute multzo bakoitzak hizkuntza-bilakaeran bizi izan duen prozesua. Lehenengo izendapena egokiagoa izango da azterketa euskararen ikuspegitik egin nahi badugu, eta bigarrena gaztelaniarenetik egin nahi badugu. Baina, azken batean, errealitate bera deskribatzen ari gara, batek irabazten duena besteak galtzen baitu, eta alderantziz.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

47. Taula:

Hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazleak. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak)

	1991 [kop]	2001 [kop]	2011 [kop]	1991 [9]	2001 [9]	2011 [9]
HZ-004: Lehen hizkuntza						
Euskara	453.111	431.810	421.198	18,1	17,1	15,8
Euskara eta gaztelania	76.674	85.748	124.810	3,1	3,4	4,7
Gaztelania	1.942.358	1.955.721	1.997.738	77,5	77,6	75,1
Beste hizkuntza bat	34.271	46.424	115.251	1,4	1,8	4,3
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.658.798	100,0	100,0	100,0
Lehen hizkuntzan hizkuntza bakoitzak izan zuen pisuaren estimazioa (haztatuta, Denbora Osoko Hitzunen -DOH- kalkulua absolututan)						
Euskarak	491.448	474.894	483.503	19,6	18,8	18,2
Gaztelaniak	1.980.886	1.998.595	2.060.044	79,0	79,3	77,5
Beste hizkuntzek	34.271	46.424	115.251	1,4	1,8	4,3
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.658.798	100,0	100,0	100,0
HZ-006: Ezeko erabilera						
Euskara	305.515	300.922	305.400	12,2	11,9	11,5
Euskara eta gaztelania	177.210	183.525	179.373	7,1	7,3	6,7
Gaztelania	2.011.929	2.013.110	2.104.678	80,3	79,9	79,2
Beste hizkuntza bat	11.760	22.146	69.155	0,5	0,9	2,6
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.658.606	100,0	100,0	100,0
Ezeko erabileran hizkuntza bakoitzak duen pisuaren estimazioa (haztatuta, DOH kalkulua absolututan)						
Euskarak	394.120	392.885	395.087	15,7	15,6	14,9
Gaztelaniak	2.100.534	2.104.873	2.194.365	83,8	83,5	82,5
Beste hizkuntzek	11.760	22.146	69.155	0,5	0,9	2,6
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.658.606	100,0	100,0	100,0
HZ-009: Erabilerrazko hizkuntza-bilakaera xehea						
A H1, euskara; EE gaur, euskara	295.141	285.059	260.123	11,8	11,3	9,8
E H1, euskara; EE gaur, euskara eta gaztelania	98.607	87.412	73.332	3,9	3,5	2,8
I H1, euskara; EE gaur, gaztelania	58.952	59.171	86.747	2,4	2,3	3,3
M H1, euskara; EE gaur, beste hizkuntza bat	211	168	763	0,0	0,0	0,0
B H1, euskara eta gaztelania; EE gaur, euskara	4.507	5.058	16.999	0,2	0,2	0,6
F H1, euskara eta gaztelania; EE gaur, euskara eta gaztelania	41.695	48.673	47.772	1,7	1,9	1,8
J H1, euskara eta gaztelania; EE gaur, gaztelania	30.377	31.962	59.312	1,2	1,3	2,2
N H1, euskara eta gaztelania; EE gaur, beste hizkuntza bat	95	55	394	0,0	0,0	0,0
C H1, gaztelania; EE gaur, euskara	5.715	10.614	27.166	0,2	0,4	1,0
G H1, gaztelania; EE gaur, euskara eta gaztelania	36.182	46.867	56.146	1,4	1,9	2,1
K H1, gaztelania; EE gaur, gaztelania	1.898.893	1.895.789	1.904.849	75,8	75,2	71,7
O H1, gaztelania; EE gaur, beste hizkuntza bat	1.568	2.451	7.505	0,1	0,1	0,3
D H1, beste hizkuntza bat; EE gaur, euskara	152	191	952	0,0	0,0	0,0
H H1, beste hizkuntza bat; EE gaur, euskara eta gaztelania	526	573	1.966	0,0	0,0	0,1
L H1, beste hizkuntza bat; EE gaur, gaztelania	23.707	26.188	51.413	0,9	1,0	1,9
P H1, beste hizkuntza bat; EE gaur, beste hizkuntza bat	9.886	19.472	60.297	0,4	0,8	2,3
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.655.736	100,0	100,0	100,0
Jarraipena (H1=EE) eta ordezkapena (H1>EE)						
Jarraipena	2.245.615	2.248.993	2.273.041	89,6	89,3	85,6
Ordezkapena	260.799	270.710	382.695	10,4	10,7	14,4
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.655.736	100,0	100,0	100,0
HZ-010: Jardunaren hizkuntza-bilakaera (DOH kalkulua absolututan)						
J1. Euskarak eutsitakoa (H1 euskara zutenetik, egun EE-n erabiltzen dena)	386.721	354.995	329.328	14,6	14,1	12,4
J2. Gaztelaniak eutsitakoa (H1 gaztelania zutenetik, egun EE-n erabiltzen dena)	1.954.867	1.960.456	1.986.965	78,0	77,8	74,8
J3. Beste hizkuntzek eutsitakoa (H1 beste hizkuntzak zizutenetik, egun EE-n erabiltzen dena)	9.955	19.505	59.952	0,4	0,8	2,3
J4. Euskarak irabazitakoa I (gaztelaniatik) / =gaztelaniak euskararen alde galdutakoa	26.136	36.568	63.950	1,0	1,5	2,4
J5. Euskarak irabazitakoa II (beste hizkuntzetatik) / = beste hizkuntzek euskararen alde galdutakoa	418	477	1.938	0,0	0,0	0,1
J6. Euskarak galdutakoa I (gaztelaniara) / =gaztelaniak euskaratik irabazitakoa	122.539	118.398	152.829	4,9	4,7	5,8
J7. Euskarak galdutakoa II (beste hizkuntzetara) / = beste hizkuntzek euskaratik irabazitakoa	258	195	963	0,0	0,0	0,0
J8. Gaztelaniak beste hizkuntzetatik irabazitakoa / = beste hizkuntzek gaztelaniaren alde galdutakoa	23.894	26.435	52.183	1,0	1,0	2,0
J9. Gaztelaniak beste hizkuntzetara galdutakoa / = beste hizkuntzek gaztelaniatik irabazitakoa	1.626	2.474	7.627	0,1	0,1	0,3

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].
Oharra: Denbora Osoko Hitzunen kalkulua nola egiten den ikusteko, jo 8.4.2 puntura.

9.6.3.4 Hizkuntzen arteko aldebiko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbiak

‘Jardunaren hizkuntza-bilakaera’ adierazleko informazioan oinarrituta, bi hizkuntzen arteko mintzaldatzeko edo ordezkapenaren¹⁴⁰ azterketan sakondu dezakegu. Lehen urrats gisa, hizkuntzen arteko aldebiko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia kalkulatu ditzakegu. Zehazki, hiru hizkuntza-pareetako fluxuak aztertu ditzakegu Hegoaldeko zentsuetako informazioan oinarrituta:

- Euskara eta gaztelania
- Euskara eta beste hizkuntzak
- Gaztelania eta beste hizkuntzak

Bi hitz egingo ditugu bai H1en eta bai EEn erantzun-aukera gisa eskaintzen den “beste hizkuntzak” kategoriari buruz eta eskaintzen dituen ustiaketa-aukerari buruz. Batetik, argitu behar da multzo horretan euskara eta gaztelania ez beste hizkuntza guztiak sartzen direla multzo bakar gisa, kasu bakoitzean zein hizkuntzari buruz ari garen zehaztu gabe. Beraz, hizkuntza horiek guztiak multzo bakar gisa hartuta ustatzea beste aukerarik ez dugu izango. Bestetik, Hegoaldeko zentsuetako H1 eta EEn buruzko galderen erantzun-aukeretan “beste hizkuntzak” multzoari ez zaio ematen euskarari eta gaztelaniari ematen zaien tratamendu bera, kasu horretan ez baita bi hizkuntza batera erabiltzen direla erantzuteko aukerarik eskaintzen. Horren ondorioz, eta adibide batez baliatuta, etxean aldi berean gaztelania eta euskara ez den beste hizkuntza bat erabiltzen duten hiztunek zentsuari erantzuterakoan “gaztelania” edo “beste hizkuntza bat”, bietako bat aukeratu beharko dute, tarteko aukerarik gabe. Horiek horrela, hizkuntza-bilakaeraren gaia lantzerakoan, alderagarriak izango dira guztiz euskarari eta gaztelaniari buruzko adierazle eta datuak; ez ordea “beste hizkuntzak” sailari buruzkoak. Ohar hau kontuan hartu beharko da beste hizkuntzei buruzko adierazle eta datuak irakurtzerakoan eta euskarari/gaztelaniari buruzkoekin alderatzerakoan.

Horiek argituta, has gaitezen euskararen eta gaztelaniaren arteko mintzaldatzeko edo ordezkapen-prozesuen azterketarako adierazlea aurkezten. ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazlean oinarrituta, honela kalkulatu dugu *HZ-011: Euskararen eta gaztelaniaren arteko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia*:

¹⁴⁰ Quebec eta Kanadako tradizioan *shift* terminoa darabilte ingelesez eta *substitution* frantsesez nagusiki lehen hizkuntza ez den beste bat erabiltzen dutenen fenomenoaren izendatzeko. Horretaz gain, *transference* terminoa ere ikusi izan dugu fenomeno bera izendatzeko (CLF-Conseil de la Langue Française, 1992: 8).

- Euskararen erabateko irabaziak gaztelaniarekiko, EEIG [=gaztelaniaren erabateko galerak euskararekiko]. ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xeha’ adierazleko C laukitxoa.
- Euskararen irabazi partzialak gaztelaniarekiko, EIPG [=gaztelaniaren galera partzialak euskararekiko]. B eta G laukitxoaren batura.
- Euskararen erabateko galerak gaztelaniarekiko, EEGG [=gaztelaniaren erabateko irabaziak euskararekiko]. I laukitxoa.
- Euskararen galera partzialak gaztelaniarekiko, EGPG [=gaztelaniaren irabazi partzialak euskararekiko]. E eta J laukitxoaren batura.

Azkenik, irabaziak eta galerak batuta (irabaziei ikur positiboa eta galerei negatiboa emanda, eta mugimenduak erabatekoak edo partzialak diren, horren arabera haztatuta) **euskararen eta gaztelaniaren arteko ordezkapen-saldo garbia (EGOSG)** kalkulatu dugu, formula honen bidez:

$$EGOSG = EEIG + \left(\frac{EIPG}{2}\right) - EEGG - \left(\frac{EGPG}{2}\right) = C + \left(\frac{B + G}{2}\right) - I - \left(\frac{E + J}{2}\right)$$

EGOSG = Euskara etag aztelaniaren arteko ordezkapen – saldo garbia

EEIG = Euskararen erabateko irabaziak gaztelaniarekiko = C

EIPG = Euskararen Irabazi Partzialak Gaztelaniarekiko = B + G

EEGG = Euskararen Erabateko Galerak Gaztelaniarekiko = I

EGPG = Euskararen Galera Partzialak Gaztelaniarekiko = E + J

Honela kalkulatu dugu HZ-012: *Euskararen eta beste hizkuntzen arteko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia*:

- Euskararen erabateko irabaziak beste hizkuntzekiko, EEIBH [=beste hizkuntzen erabateko galerak euskararekiko]. ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xeha’ adierazleko D laukitxoa.
- Euskararen irabazi partzialak beste hizkuntzekiko, EIPBH [=beste hizkuntzen galera partzialak euskararekiko]. H laukitxoa.
- Euskararen erabateko galerak beste hizkuntzekiko, EEGBH [=beste hizkuntzen erabateko irabaziak euskararekiko]. M laukitxoa.

- Euskararen galera partzialak beste hizkuntzekiko, EGPBH [=beste hizkuntzen irabazi partzialak euskararekiko]. N laukitxoa.

Azkenik, irabaziak eta galerak batuta (irabaziei ikur positiboa eta galerei negatiboa emanda, eta mugimenduak erabatekoak edo partzialak diren, horren arabera haztatuta) **euskararen eta beste hizkuntzen arteko ordezkapen-saldo garbia** (EBHOSG) kalkulatu dugu, formula honen bidez:

$$EBHOSG = EEIBH + \left(\frac{EIPBH}{2}\right) - EEGBH - \left(\frac{EGPBH}{2}\right) = D + \left(\frac{H}{2}\right) - M - \left(\frac{N}{2}\right)$$

EBHOSG = Euskara eta beste hizkuntzen arteko ordezkapen – saldo garbia

EEIBH = Euskararen Erabateko Irabaziak Beste Hizkuntzekiko = D

EIPBH = Euskararen Irabazi Partzialak Beste Hizkuntzekiko = H

EEGBH = Euskararen Erabateko Galerak Beste Hizkuntzekiko = M

EGPBH = Euskararen Galera Partzialak Beste Hizkuntzekiko = N

Azken adierazle horren logika berbera erabilita sortu dugu *HZ-013: Gaztelaniaren eta beste hizkuntzen arteko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia* (azalpenak ez ditugu berrituko).

9.6.3.5 Hizkuntza bakoitzaren irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbi orokorra

Hizkuntzen arteko aldebiko ikuspegitik haratago, jarraipen- eta ordezkapen-mugimendu guztiak aintzat hartuta, zenbat *irabazi* edo *galdu* du hizkuntza bakoitzak hizkuntza-bilakaeran? Galdera horri erantzunez, hiru adierazle sortuko ditugu:

- Euskararen irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia
- Gaztelaniaren irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia
- Beste hizkuntzen irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia

Jarraian, *HZ-014: Euskararen irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia* adierazlea nola sortu dugun azalduko dugu zehatz. ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazlearen kategorietatik abiatuta, eta hitzunen bizialdiko erabilera-bilakaerak euskararen ikuspegitik aztertuta, hasierako gurutzaketaren hamasei laukitxoak bost multzotara bildu ditugu. 48. Taulan jatorrizko hama-

sei laukitxoak koloreztatu ditugu, erabileraren “euskalduntzea” edo “erdalduntzea”, zer adierazten duten. Honela multzokatzen dira hasierako hamasei konbinazioak adierazle berri honen bost kategoriatan:

- **Erabateko irabazia euskararentzat** (kolore horia, C eta D laukitxoak): haurtzaroko lehen urteetan gaztelania edo beste hizkuntza bat erabiltzetik gaur egun etxean euskaraz (bakarrik edo nagusiki) bizitzera igaro diren hiztunak.
- **Irabazi partziala euskararentzat** (kolore hori berdexka). Honako ibilbide hauetakoren bat izan duten hiztunak bildu ditugu sail horretan:
 - Lehen haurtzaroan bi hizkuntzak erabiltzetik gaur egun etxean euskaraz (nagusiki edo bakarrik) bizitzera pasatu diren hiztunak (B laukitxoak).
 - Lehen hizkuntza gaztelania izan eta gaur egun etxean bi hizkuntzak (euskara eta gaztelania) berdintsu erabiltzen dituztenak (G).
 - Lehen hizkuntza beste bat izan, eta gaur egun etxean euskara eta gaztelania berdintsu erabiltzen dituztenak (H).
- **Aldaketarik eza adierazten duten ibilbideak** (kolore grisa). Sail honetan bildu ditugu euskararentzat irabazirik eta galerarik adierazten ez duten ibilbideak izan dituzten hiztunak:
 - Lehen hizkuntza euskara izan eta gaur egun etxean euskara (bakarrik edo nagusiki) darabilten hiztunak (A laukitxoak).
 - Lehen hizkuntza euskara eta gaztelania biak izan eta gaur egun ere etxean biak maila bertsuan erabiltzen dituzten hiztunak (F).
 - Lehen hizkuntza gaztelania izan eta gaur egun etxean gaztelania (bakarrik edo nagusiki) darabilten hiztunak (K).
 - Lehen hizkuntza beste bat izan eta gaur egun ere etxean beste hizkuntza bat darabilten hiztunak (P).
 - Lehen hizkuntza gaztelania izan eta gaur egun etxean beste hizkuntza bat darabilten hiztunak (O).

- Lehen hizkuntza beste bat izan eta gaur egun etxean gaztelania (bakarrik edo nagusiki) darabilten hiztunak (L).
- **Galera partziala euskararentzat** (kolore berde iluna taulan). Honako ibilbide hauetakoren bat izan duten hiztunak bildu ditugu sail horretan:
 - Lehen hizkuntza euskara izan eta gaur egun etxean bi hizkuntzak (euskara eta gaztelania) berdintsu erabiltzen dituztenak (E laukitxoak).
 - Lehen haurtzaroan bi hizkuntzak erabiltzetik gaur egun etxean gaztelaniaz (nagusiki edo bakarrik) bizitzera pasatu diren hiztunak (J).
 - Lehen haurtzaroan bi hizkuntzak erabiltzetik gaur egun etxean euskara eta gaztelania ez den beste hizkuntza batean bizitzera pasatu diren hiztunak (N).
- **Erabateko galera euskararentzat** (kolore urdina taulan, I eta M laukitxoak): haurtzaroko lehen urteetan euskara erabiltzetik gaur egun etxean gaztelaniaz edo beste hizkuntza batean bizitzera igaro diren hiztunak.

48. Taula:

Hiztunen 0-3 urte bitarteko erabilera (lehen hizkuntza) eta egungo etxeko erabilera aldagaien gurutzaketa, eta laukitxoen batuketa. “Euskararen irabazi-galerak” adierazlea sortzen

		Lehen hizkuntza (erabilera 0-3 urtetan)			
		Euskara	Euskara eta gaztelania	Gaztelania	Beste hizkuntza bat
Etxeko erabilera gaur (zentsua egin den garaian)	Euskara	= (A)	+ (B)	+ + (C)	+ + (D)
	Euskara eta gaztelania	- (E)	= (F)	+ (G)	+ (H)
	Gaztelania	-- (I)	- (J)	= (K)	= (L)
	Beste hizkuntza bat	-- (M)	- (N)	= (O)	= (P)

Iturria: egileak landua.

Azkenik, irabaziak eta galerak batuta (irabaziei ikur positiboa eta galerei negatiboa emanda, eta mugimenduak erabatekoak edo partzialak diren, horren

arabera haztatuta) **euskararen ordezkapen-saldo garbia** kalkulatu dugu, formula hauen bidez:

$$\text{Euskararen ordezkapen} - \text{saldo garbia} = EI + \left(\frac{IP}{2}\right) - EG - \left(\frac{GP}{2}\right)$$

$$EI \text{ (Erabateko irabaziak)} = C + D$$

$$IP \text{ (Irabazi partzialak)} = B + G + H$$

$$EG \text{ (Erabateko galerak)} = I + M$$

$$GP \text{ (Galera partzialak)} = E + J + N$$

Euskararentzat erabili dugun logika berbera erabilia sortu dugu *HZ-015: Gaztelaniaren irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia* adierazlea ere. Azalpen guztiak ez ditugu berrituko. Azal dezagun, hori bai, logika berbera erabilia, honako kategoria hauekin osatuko dela aldagai hau:

- Erabateko irabaziak gaztelaniarentzat: I eta L laukitxoetako hiztunak.
- Irabazi partzialak gaztelaniarentzat: E, J eta H laukitxoetako hiztunak.
- Aldaketarik eza adierazten duten ibilbideak: A, D, F, K, M eta P laukitxoetako hiztunak.
- Galera partziala gaztelaniarentzat: G, B eta N laukitxoetako hiztunak.
- Erabateko galera gaztelaniarentzat: C eta O laukitxoetako hiztunak.

Eta horretaz gain, honela kalkulatu dugu **gaztelaniaren ordezkapen-saldo garbia**:

$$\text{Gaztelaniaren ordezkapen} - \text{saldo garbia} = EI + \left(\frac{IP}{2}\right) - EG - \left(\frac{GP}{2}\right)$$

$$EI \text{ (Erabateko irabaziak)} = I + L$$

$$IP \text{ (Irabazi partzialak)} = E + J + H$$

$$EG \text{ (Erabateko galerak)} = C + O$$

$$GP \text{ (Galera partzialak)} = G + B + N$$

HZ-016: Beste hizkuntzen multzoaren irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbia laukitxoak honela multzokatuz osatu ditugu:

- Erabateko irabaziak beste hizkuntzentzat: M, N eta O laukitxoetako hiztunak.
- Irabazi partzialak beste hizkuntzentzat: erantzun-aukerak direla eta, ezin da multzo hau osatu zentsuko datuekin.
- Aldaketarik eza adierazten duten ibilbideak: A, B, C, E, F, G, I, J, K eta P laukitxoetako hiztunak.
- Galera partziala beste hizkuntzentzat: erantzun-aukerak direla eta, ezin da multzo hau osatu zentsuko datuekin.
- Erabateko galera beste hizkuntzentzat: D, H eta L laukitxoetako hiztunak.

Horretaz gain, honela kalkulatu dugu **beste hizkuntzen ordezkapen-saldo garbia**:

$$\text{Beste hizkuntzen ordezkapen} - \text{saldo garbia} = EI + EG$$

$$EI \text{ (Erabateko irabaziak)} = M + N + O$$

$$EG \text{ (Erabateko galerak)} = D + H + L$$

Hiru hizkuntzen ordezkapen-saldo garbien emaitzak bat etorriko dira aurrerago aurkeztuko dugun “jarraitutasun eta erakarpenaren balantzeekin”.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

49. Taula:

Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran oinarrituta, hizkuntzen arteko ordezkapen-prozesuen inguruko hainbat adierazle. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak)

	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	(kop)	(kop)	(kop)	(%)	(%)	(%)
Ordezkapen-prozesuak hizkuntza-pareetarako						
HZ-011: Euskara eta gaztelaniaren arteko irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia						
Erabateko irabazia euskararentzat [=Erabateko galera gaztelaniarentzat]	5.715	10.614	27.166	0,2	0,4	1,0
Irabazi partziala euskararentzat [=Galera partziala gaztelaniarentzat]	40.689	51.925	73.145	1,6	2,1	2,8
Galera partziala euskararentzat [=Irabazi partziala gaztelaniarentzat]	129.184	119.374	132.644	5,2	4,7	5,0
Erabateko galera euskararentzat [=Erabateko irabazia gaztelaniarentzat]	58.952	59.171	86.747	2,4	2,3	3,3
Ordezkapen-fluxuen batura:	234.540	241.084	319.702			
ORDEZKAPEN-SALDO GARBIA	-97.485	-82.282	-89.331	-3,9	-3,3	-3,4
HZ-012: Euskara eta beste hizkuntzen arteko irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia						
Erabateko irabazia euskararentzat [=Erabateko galera beste hizkuntzentzat]	152	191	952	0,0	0,0	0,0
Irabazi partziala euskararentzat [=Galera partziala beste hizkuntzentzat]	526	573	1.966	0,0	0,0	0,1
Galera partziala euskararentzat [=Irabazi partziala beste hizkuntzentzat]	95	55	394	0,0	0,0	0,0
Erabateko galera euskararentzat [=Erabateko irabazia beste hizkuntzentzat]	211	168	763	0,0	0,0	0,0
Ordezkapen-fluxuen batura:	984	987	4.075			
ORDEZKAPEN-SALDO GARBIA	157	282	975	0,0	0,0	0,0
HZ-013: Gaztelaniaren eta beste hizkuntzen arteko irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia						
Erabateko irabazia gaztelaniarentzat [=Erabateko galera beste hizkuntzentzat]	23.707	26.188	51.413	0,9	1,0	1,9
Irabazi partziala gaztelaniarentzat [=Galera partziala beste hizkuntzentzat]	526	573	1.966	0,0	0,0	0,1
Galera partziala gaztelaniarentzat [=Irabazi partziala beste hizkuntzentzat]	95	55	394	0,0	0,0	0,0
Erabateko galera gaztelaniarentzat [=Erabateko irabazia beste hizkuntzentzat]	1.568	2.451	7.505	0,1	0,1	0,3
Ordezkapen-fluxuen batura:	25.896	29.267	61.278			
ORDEZKAPEN-SALDO GARBIA	22.355	23.996	44.694	0,9	1,0	1,7
Hizkuntza bakoitzaren ordezkapen garbia gainerako hizkuntzekiko						
HZ-014: Euskararen irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia						
Erabateko irabazia	5.867	10.805	28.118	0,2	0,4	1,1
Irabazi partziala	41.215	52.498	75.111	1,6	2,1	2,8
Galera partziala	129.279	119.429	133.038	5,2	4,7	5,0
Erabateko galera	59.163	59.339	87.510	2,4	2,4	3,3
Ordezkapen-fluxuen batura:	235.524	242.071	323.777			
ORDEZKAPEN-SALDO GARBIA (edo "euskararen jarraikortasun eta erakarpenaren balantzea")	-97.328	-82.000	-88.356	-3,9	-3,3	-3,3
HZ-015: Gaztelaniaren irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia						
Erabateko irabazia	82.659	85.359	138.160	3,3	3,4	5,2
Irabazi partziala	129.710	119.947	134.610	5,2	4,8	5,1
Galera partziala	40.784	51.980	73.539	1,6	2,1	2,8
Erabateko galera	7.283	13.065	34.671	0,3	0,5	1,3
Ordezkapen-fluxuen batura:	260.436	270.351	380.980			
ORDEZKAPEN-SALDO GARBIA (edo "gaztelaniaren jarraikortasun eta erakarpenaren balantzea")	119.839	106.278	134.025	4,8	4,2	5,0
HZ-016: Beste hizkuntzen multzoaren irabazi-galerak eta ordezkapen saldo garbia						
Erabateko irabazia	1.874	2.619	8.268	0,1	0,1	0,3
Irabazi partziala						
Galera partziala						
Erabateko galera	24.385	26.379	52.365	1,0	1,0	2,0
Ordezkapen-fluxuen batura:	26.259	28.998	60.633			
ORDEZKAPEN-SALDO GARBIA (edo "beste hizkuntzen jarraikortasun eta erakarpenaren balantzea")	-22.511	-23.760	-44.097	-0,9	-0,9	-1,7

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: hizkuntzen ordezkapen-saldo garbian (“hizkuntza bakoitzaren jarraitutasun eta erakarpeneren balantzea” ere deiturikoan) alde txikiak daude taula honetako eta 49. Taulako datuen artean. Alde horien arrazoia honako hau da: taula hartako datuak H1 eta EE bi aldagaietako edozeinetan balio galduak dituzten erregistroak aintzat hartu gabe kalkulatu dira; hemengo taulan, berriz, aintzat hartu dira gutxienez bi aldagaietako batean informazio baliagarria duten erregistroak. Esan bezala, hala ere, oso alde txikiak daude bi tauletako balioen artean.

9.6.3.6 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen euste-indarraren adierazleak

Orain arte aurkeztu ditugun adierazleek hiztun multzo osoa hartzen dute erreferentzia gisa; horien bidez, adierazle horiekin neurtzen diren jarraipen- eta ordezkapen-prozesuek gizarte osoarekiko duten pisua aztertu daiteke. Puntu honetan, berriz, kalkulu erlatiboak egiten hasiko gera. Horrela, euste-indarrarekin, kalkulatu egingo dugu etxeko erabileran lehen hizkuntzari zenbatek eutsi dioten lehen hizkuntza hori izan zutenen artean¹⁴¹. Eta hurrengo puntuan, hizkuntza jakin bat lehen hizkuntza izan ez dutenen artean, etxeko erabileran hizkuntza horretara zenbat erakarri diren kalkulatu da.

HZ-017: Euskararen euste-indarra H1 euskara izan dutenen artean (%)

Adierazle honek honako galdera honi erantzungo dio: euren bizitzaren hasieran euskaraz (bakarrik edo nagusiki) aritzen ziren hiztunek zenbateraino erabiltzen dute gaur egun (zentsua egin den unean) euskara etxean? H1 euskara izan dutenen etxeko erabileraren batez bestekoa aterako dugu, euskaraz ari direnei 100eko balioa emanez, bietan ari direnei 50ekoa eta gainerakoei 0koa. Hona hemen formula, 45. Taulako laukitxoak aintzat hartuta:

$$= 100 * \frac{\left(A + \left(\frac{E}{2}\right)\right)}{(A + E + I + M)}$$

HZ-018: Euskararen euste-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituztenen artean (%)

¹⁴¹ Katalunian antzeko indizea darabilte, hizkuntza bat lehen hizkuntza izan dutenen artean erabileran horri eusten dioten proportzioarekin euste-koefizientea kalkulatu (*coefficient de maintienment*) (Vila, 2009: 45). Logika hori bera da guk euste-indarrarekin landuko duguna.

Jatorrizko elebidunen artean (hots, lehen hizkuntza gisa euskara eta gaztelania, biak izan zituzten hiztunek), zenbatek erabiltzen dute gaur egun euskara etxean (izan euskara bakarrik edo izan, jatorrian bezala, euskara eta gaztelania biak batera)? Azaldu ditugun esleitze-irizpide horiek berak ibilita, formula honekin kalkulatu dugu multzo horretan euskarak duen euste-indarra:

$$= 100 * \frac{(B + F)}{(B + F + J + N)}$$

Aurreko kalkuluen logika berari jarraituta ebatziko dugu HZ-020: *Gaztelaniaren euste-indarra H1 gaztelania izan dutenen artean (%)*. Hemen formula:

$$= 100 * \frac{(K + (\frac{G}{2}))}{(C + G + K + O)}$$

HZ-021: *Gaztelaniaren euste-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituztenen artean (%)*, formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{(J + F)}{(B + F + J + N)}$$

HZ-023: *Beste hizkuntzen euste-indarra H1 beste hizkuntza batzuk izan dituztenen artean (%)* formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{P}{(D + H + L + P)}$$

Lehenago ere esan dugun bezala, zentsuetan H1 eta EE buruzko galderak egiteko moduagatik (eskainitako erantzun-aukerengatik zehazki) gainerako hizkuntzen euste-indarraren adierazlea ez da zuzenean alderagarria euskararen eta gaztelaniaren euste-indarren adierazleekin.

HZ-019: Euskararen euste-indar orokorra (%) adierazleak honako galdera honi erantzungo dio: euren bizitzaren hasieran euskaraz aritzen ziren hiztunetatik zenbatek egiten dute *gaur egun* (zentsua egin den unean) etxean euskaraz? Zehatzago esanda, zenbat dira lehen hiru urteetan euskara (bakarrik edo gaztelaniarekin batera) lehen hizkuntza izan zutenen artean, gaur egun ere etxean euskaraz aritzen direnak H1en zein EEn duten erabilera-mailarekin haztatuta (hots, H1 euskara zutenei eta eusten diotenei % 100eko balioa emanez eta H1 euskara izan eta gaur egun bietan aritzen direnei edo H1 bi hizkuntzak izan eta gaur egun euskara erabiltzen jarraitzen dutenei % 50eko balioa emanez)? Galdera horri erantzungo dion adierazlea honako formula honekin kalkulatu dugu (formulako hizkiek 45. Taulako laukitxoei egiten diete aipamena):

$$\text{Euskararen euste - indarra (\%)} = \frac{100 * \left(A + \left(\frac{B + F + E}{2} \right) \right)}{A + E + I + M + \left(\frac{B + F + J + N}{2} \right)}$$

HZ-022: Gaztelaniaren euste-indar orokorra (%) adierazleak honako galdera honi erantzungo dio: euren bizitzaren hasieran gaztelaniaz aritzen ziren hiztunetatik zenbatek egiten dute gaur egun (zentsua egin den unean) etxean gaztelaniaz? Zehatzago esanda, zenbat dira lehen hiru urteetan gaztelania (bakarrik edo euskararekin batera) lehen hizkuntza izan zutenen artean, gaur egun ere etxean gaztelaniaz aritzen direnak H1en zein EEn duten erabilera-mailarekin haztatuta (hots, H1 gaztelania zutenei eta eusten diotenei % 100eko balioa emanez eta H1 gaztelania izan eta gaur egun bietan aritzen direnei edo H1 bi hizkuntzak izan eta gaur egun gaztelania erabiltzen jarraitzen dutenei % 50eko balioa emanez)? Galdera horri erantzungo dion adierazlea honako formula honekin kalkulatu dugu (formulako hizkiek 45. Taulako laukitxoei egiten diete aipamena):

$$\text{Gaztelaniaren euste - indarra (\%)} = \frac{100 * \left(K + \left(\frac{F + G + J}{2} \right) \right)}{C + G + K + O + \left(\frac{B + F + J + N}{2} \right)}$$

50. Taula:
Hizkuntzen euste-indarraren- eta erakarpen-indarraren tasak. Hegoaldea,
1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak)

	1991	2001	2011
	(%)	(%)	(%)
Euste-indarra			
HZ-017: Euskararen euste-indarra H1 euskara izan dutenen artean (%)	76,2	76,1	70,6
HZ-018: Euskararen euste-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituztenen artean (%)	80,3	62,7	52,0
HZ-019: Euskararen euste-indar orokorra (%)	74,9	74,9	68,2
HZ-020: Gaztelaniaren euste-indarra H1 gaztelania izan dutenen artean (%)	98,7	98,1	96,9
HZ-021: Gaztelaniaren euste-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituztenen artean (%)	94,0	94,0	86,0
HZ-022: Gaztelaniaren euste-indar orokorra (%)	98,6	98,0	96,5
HZ-023: Beste hizkuntzen euste-indarra H1 beste hizkuntzak izan dituztenen artean (%)	29,1	42,0	52,6
Erakarpen-indarra			
HZ-024: Euskararen erakarpen-indarra H1 gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	1,2	1,7	2,8
HZ-025: Euskararen erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	5,9	5,9	13,7
HZ-026: Euskararen erakarpen-indarra H1 beste hizkuntzaren bat izan duten hiztunen multzoan (%)	1,2	1,0	1,7
HZ-027: Euskararen erakarpen-indar orokorra (%)	1,3	1,8	3,0
HZ-028: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 euskara izan duten hiztunen multzoan (%)	23,8	23,8	29,3
HZ-029: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	39,6	37,2	47,6
HZ-030: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 beste hizkuntza bat izan duten hiztunen multzoan (%)	69,7	57,0	45,7
HZ-031: Gaztelaniaren erakarpen-indar orokorra (%)	28,0	27,9	34,3
HZ-032: Beste hizkuntzen erakarpen-indarra H1 euskara edo gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%)	0,1	0,1	0,3

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.6.3.7 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen erakarpen-indarraren adierazleak

Orain hizkuntzen erakarpen-indarra¹⁴² aztertzeko adierazleak aurkeztuko ditugu. Erakarpen-indarrak zera adieraziko du: hizkuntza jakin bat lehen hizkuntza izan ez dutenek zenbateraino erabiltzen duten etxean hizkuntza jakin hori¹⁴³. Aurkez ditzagun formulak:

HZ-024: Euskararen erakarpen-indarra H1 gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 gaztelania izan zutenetatik zenbatek egiten duten gaur egun euskaraz etxean (erabilera-mailaren arabera haztatuta). Formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{\left(C + \left(\frac{G}{2} \right) \right)}{(C + G + K + O)}$$

HZ-025: Euskararen erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituzten hiztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 euskara eta gaztelania izan zituztenetatik zenbatek egiten duten gaur egun euskaraz soilik edo nagusiki etxean, ehunekotan adierazita. Formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{B}{(B + F + J + N)}$$

HZ-026: Euskararen erakarpen-indarra H1 beste hizkuntzaren bat izan duten hiztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 gaztelania eta euskara ez den beste hizkuntzaren bat izan zutenetatik zenbatek egiten duten gaur egun euskaraz etxean (erabilera-mailaren arabera haztatuta). Formula honekin kalkulatu dugu:

¹⁴² *Hedapen-indarra* ere dei geniezaiokeen adierazle honi.

¹⁴³ Katalanek ere lehen hizkuntza katalana izan ez eta katalanaren erabilerara erakarritako hiztunak erakarri ahal ziren guztiekiko osatzen duten proportzioarekin erakarpen-koefizientea kalkulatzan dute (*coeficient d'atracció*) (Vila, 2009: 45). Logika hori bera da guk erakarpen-indarrarekin landuko duguna.

$$= 100 * \frac{\left(D + \left(\frac{H}{2}\right)\right)}{(D + H + L + P)}$$

HZ-028: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 euskara izan duten biztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 euskara izan zutenetik zenbatek egiten duten gaur egun gaztelaniaz etxean (erabilera-mailaren arabera haztatuta). Formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{\left(I + \left(\frac{E}{2}\right)\right)}{(A + E + I + M)}$$

HZ-029: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 euskara eta gaztelania izan dituzten biztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 euskara eta gaztelania izan zituztenetik zenbatek egiten duten gaur egun gaztelaniaz soilik edo nagusiki etxean, ehunekotan adierazita. Formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{J}{(B + F + J + N)}$$

HZ-030: Gaztelaniaren erakarpen-indarra H1 beste hizkuntza bat izan duten biztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 gaztelania eta euskara ez den beste hizkuntzaren bat izan zutenetik zenbatek egiten duten gaur egun gaztelaniaz etxean (erabilera-mailaren arabera haztatuta). Formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{\left(L + \left(\frac{H}{2} \right) \right)}{(D + H + L + P)}$$

HZ-032: Beste hizkuntzen erakarpen-indarra H1 euskara edo gaztelania izan duten hiztunen multzoan (%). Adierazle honek zera adieraziko du: H1 gaztelania edo euskara izan zituzten hiztun guztien artean zenbatek egiten duten gaur egun beste hizkuntzetan etxean. Formula honekin kalkulatu dugu:

$$= 100 * \frac{(M + N + O)}{(A + B + C + E + F + G + I + J + K + M + N + O)}$$

HZ-027: Euskararen erakarpen-indar orokorra (%) adierazleak honako galdera honi erantzungo dio: euren bizitzaren hasieran euskaraz bizi ez ziren hiztunetatik zenbat bizi dira gaur egun (zentsua egin den garaian) euskaraz? Zehatzago esanda: zenbat dira lehen hiru urteetan euskara hizkuntza nagusi edo bakartzat izan ez zutenen artean, gaur egungo etxeko erabileran euskarari lehen haurtzaroan baino toki handiagoa ematen diotenak, haztatuta (egindako aldaketaren neurriaren arabera) eta ehunekoetan adierazita? Galdera horri erantzungo dion adierazlea honako formula honekin kalkulatu dugu (formulako hizkiek 45. Taulako laukitxoei egiten diete aipamena):

$$= 100 * \frac{\left((C + D) + \left(\frac{B + G + H}{2} \right) \right)}{(C + D + G + H + K + L + O + P + \left(\frac{B + F + J + N}{2} \right))}$$

HZ-031: Gaztelaniaren erakarpen-indar orokorra (%). Euren bizitzaren hasieran gaztelaniaz bizi ez ziren hiztunetatik zenbat erakarri ditu gaztelaniak? Zehatzago esanda: zenbat dira lehen hiru urteetan gaztelania hizkuntza nagusi edo bakartzat izan ez zutenen artean, gaur egungo etxeko erabileran gaztelaniari lehen haurtzaroan baino toki handiagoa ematen diotenak, haztatuta (egindako al-

daketaren neurriaren arabera) eta ehunekoetan adierazita? Adierazle hau honako formula honekin kalkulatuko dugu (formulako hizkiek 45. Taulako laukitxoei egiten diete aipamena):

$$= 100 * \frac{\left((I + L) + \left(\frac{E + J + H}{2} \right) \right)}{A + D + E + H + I + L + M + P + \left(\frac{B + F + J + N}{2} \right)}$$

9.6.3.8 Hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzerako adierazleak

Lehen hizkuntza eta etxeko erabilera harremanetan jarrita, Kanada eta Quebecoko *Bilan de la persistance et attraction linguistiques* adierazlea eredu-tzat hartuz (Castonguay, 2005a: 8), hiru adierazle sortuko ditugu, bana hizkuntza (edo hizkuntza-komunitate) bakoitzerako¹⁴⁴.

HZ-033: Euskararen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzea adierazlea sortzeko, etxeko hizkuntza euskara dutenen kopuruari lehen hizkuntza euskara izan zutenen kopurua kenduko diogu. Horretarako, jatorrizko bi aldagaien kasuan, “euskara eta gaztelania” kategorian daudenak ere zenbatuko ditugu, baina haztatuta (8.4.2 puntuan azaldu dugun denbora osoko hiztunen logika erabilita). Hona hemen adierazle honetarako formula:

$$EE_{euskara} + \left(EE \frac{biak}{2} \right) - H1_{euskara} - \left(H1 \frac{biak}{2} \right)$$

EE euskara = Etxeko hizkuntza euskara (nagusiki edo bakarrik)

EE biak = Etxeko hizkuntza euskara eta gaztelania

H1 euskara = Lehen hizkuntza euskara (nagusiki edo bakarrik)

H1 biak = Lehen hizkuntza euskara eta gaztelania

¹⁴⁴ Lan honetan aurkezten ditugun fenomenoek, berez, hiztun-komunitateei eragiten diete, azalpena erraztearren, gehienetan hizkuntzei eragingo baliete bezala hitz egiten dugun arren.

Irizpide berberak erabilia kalkulatu dugu *HZ-034: Gaztelaniaren jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzea*. Hemen formula:

$$EE_{\text{gaztelania}} + \left(EE \frac{\text{biak}}{2} \right) - H1_{\text{gaztelania}} - \left(H1 \frac{\text{biak}}{2} \right)$$

EE Gaztelania = Etxeko hizkuntza gaztelania (nagusiki edo bakarrik)

EE biak = Etxeko hizkuntza euskara eta gaztelania

H1 Gaztelania = Lehen hizkuntza gaztelania (nagusiki edo bakarrik)

H1 biak = Lehen hizkuntza euskara eta gaztelania

Azkenik, formula honen bidez kalkulatu dugu *HZ-035: Beste hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzea*:

$$EE_{\text{beste hizkuntzak}} - H1_{\text{beste hizkuntzak}}$$

EE beste hizkuntzak = Etxeko hizkuntza beste hizkuntza batzuk (nagusiki edo bakarrik)

H1 beste hizkuntzak = Lehen hizkuntza beste hizkuntza batzuk (nagusiki edo bakarrik)

Hiru adierazle horien emaitzak bat etorriko dira hizkuntza bakoitzaren irabazi-galeren azterketan kalkulatu ditugun ordezkapen-saldo garbiekin (garrantzirik gabeko alde txikiak daude bi kalkuluetan 51. Taulako oharrean azaltzen den bezala).

51. Taula:
Hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzea eta bizi-indarraren indizea.
Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak)

	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	(kop)	(kop)	(kop)	(%)	(%)	(%)
Lehen hizkuntza hizkuntza bakoitzak izan zuen pisuaren estimazioa (haztatuta, Denbora Osoko Hitzunen -DOH- kalkulua absolututan)						
Euskarak	491.448	474.684	483.503	19,6	18,8	18,2
Gaztelaniak	1.980.695	1.998.595	2.060.044	79,0	79,3	77,5
Beste hizkuntzek	34.271	46.424	115.251	1,4	1,8	4,3
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.658.798	100,0	100,0	100,0
Bigarren erabilera hizkuntza bakoitzak duen pisuaren estimazioa (haztatuta, DOH kalkulua absolututan)						
Euskarak	394.120	392.685	395.087	15,7	15,6	14,9
Gaztelaniak	2.100.534	2.104.873	2.194.365	83,8	83,5	82,5
Beste hizkuntzek	11.760	22.146	69.155	0,5	0,9	2,6
GUZTIAK	2.506.414	2.519.703	2.658.606	100,0	100,0	100,0
HZ-033, 034, 035: Ordezkapen-saldo garbiak; edo "Hizkuntza bakoitzaren jarraitutasun eta erakarpenaren balantzea" (EE-H1)						
HZ-033: Euskara	-97.328	-82.000	-88.417	-3,9	-3,3	-3,3
HZ-034: Gaztelania	119.839	106.278	134.321	4,8	4,2	5,1
HZ-035: Beste hizkuntzak	-22.511	-24.278	-46.096	-0,9	-1,0	-1,7
HZ-036, 037, 038: Hizkuntza bakoitzaren bizindarraren indizea (EE-H1)						
HZ-036: Euskara	0,802	0,827	0,817			
HZ-037: Gaztelania	1,061	1,053	1,065			
HZ-038: Beste hizkuntzak	0,343	0,477	0,600			

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: hizkuntzen ordezkapen-saldo garbian ("hizkuntza bakoitzaren jarraitutasun eta erakarpenaren balantzea" ere deiturikoa) alde txikiak daude taula honetako eta 49. Taulako datuen artean. Alde horien arrazoiak honako hau da: taula hartako datuak H1 eta EE bi aldagaietako edozeinetan balio galduak dituzten erregistroak aintzat hartu gabe kalkulatu dira; hemengo taulan, berriz, aintzat hartu dira gutxienez bi aldagaietako batean informazio baliagarria duten erregistroak. Esan bezala, hala ere, oso alde txikiak daude bi taulen balioen artean.

9.6.3.9 Hizkuntzen bizi-indarraren indizea

Etxeko erabilera eta lehen hizkuntza aintzat hartuta, hizkuntzen (berez, hizkuntza-komunitateen) bizi-indarraren indizeak kalkulatuko ditugu. Indize hori ere Kanada eta Quebecen erabili ohi den *Indice de vitalité linguistique* (Castonguay, 2005a: 11) delakoaren ereduari jarraituta sortuko dugu¹⁴⁵. Kasu honetan, hizkuntza bat etxean darabiltenak lehen hizkuntzatzat izan dutenekin zatituta kalkulatu da indizea.

¹⁴⁵ Indize honek izen bat baino gehiago jaso izan ditu, hala nola *Indice de continuité linguistique par langue maternelle* (CLF-Conseil de la Langue Française, 1992) eta *Taux de continuité linguistique*, *TCL* (Floch, Durand eta Abou-Rjeili, 2018: 39).

Quebec eta Kanadako interpretazio-irizpideei jarraituta, emaitzak interpretatzeko orduan, 1,00ek jarraitutasuna adieraziko du, 1,00 baino kopuru handiagoak bizi-indar handia erakutsiko du eta 1,00etik beherakoak bizi-indar txikia (Castonguay, 2005a: 11).

Hona hemen formulak (emaitzak 51. Taulan daude ikusgai).

HZ-036: Euskararen bizi-indarraren indizea honela kalkulatuko dugu: etxeko erabileran euskarak duen pisua lehen hizkuntzan euskarak duen pisuarekin zatituta. Hemen formula:

$$\text{Euskararen bizindarraren indizea} = \frac{EE \text{ euskaraz } \%}{H1 \text{ euskaraz } \%}$$

EE euskaraz % = Euskararen pisua etxeko erabileran (%)

H1 euskaraz % = Euskararen pisua lehen hizkuntzan (%)

Hemen *HZ-037: Gaztelaniaren bizi-indarraren indizea* kalkulatzeko formula:

$$\text{Gaztelaniaren bizindarraren indizea} = \frac{EE \text{ gaztelaniaz } \%}{H1 \text{ gaztelaniaz } \%}$$

EE Gaztelaniaz % = Gaztelaniaren pisua etxeko erabileran (%)

H1 Gaztelaniaz % = Gaztelaniaren pisua lehen hizkuntzan (%)

Eta hemen, azkenik, *HZ-038: Beste hizkuntza batzuen bizi-indarraren indizea* kalkulatzeko formula:

$$\text{Beste hizkuntzen bizindarraren indizea} = \frac{EE \text{ beste hizkuntzetan } \%}{H1 \text{ beste hizkuntzetan } \%}$$

EE beste hizkuntza batzuetan % = Beste hizkuntza batzuen pisua etxeko erabileran (%)

H1 beste hizkuntza batzuetan % = Beste hizkuntza batzuen pisua lehen hizkuntzan (%)

9.7 Familien ezaugarrietan oinarritzen diren adierazleak (etxeko testuinguru soziolinguistikoaren adierazleak)

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEGN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

9.7.1 Hiztunen familia-testuinguru soziolinguistikoaren azterketarantz

Atal teorikoan testuinguru demolinguistikoaz aritu garenean azaldu dugun bezala, hiztunen harreman-sarearen nolakotasunak zerikusi handia du hizkuntza gutxituen erabilerarekin. Gure kasuan, euskara erabiltzeko aukera ere norbere harreman-sare horren ezaugarrien araberakoa da aurrez aurreko harremanetan (ezin euskaraz aritu hizkuntza neurri bateraino ez dakienarekin).

Horiek horrela, testuinguru demolinguistikoaren alderdi mikroenari, hiztunengandik hurbilekoenari helduko diogu puntu honetan, eta hiztunaren hurbileko sarearen barruan garrantzi berezia duen familiari buruzkoa landuko dugu. Teoria soziolinguistikoak funtsezkotzat jotzen duen sozializazio-prozesuaren agertoki nagusietako bat dugu familia, nagusia ez bada. Eta zentsuek aukera eskaintzen dutenez hiztunak era isolatuan ez ezik familiak ere lantzeko, horretaz baliatuko gara orriotan, honako helburu metodologiko honen bila:

- *Etxebizitza berean bizi diren pertsonen ezaugarrietatik abiatuta, adierazleak sortzea ezaugarri soziolinguistikoaren araberako familia multzoak definitzeko, eta ezaugarri horiek etxebizitza bakoitzeko hiztun guztiei esleitzeko.*

Berez gai konplexua da familia-egiturak eta horien bilakaera aztertzea. Gure gizarteetan azken hamarkadetan alor horretan gertatu diren eraldaketa handien isla ikus dezakegu zentsuetan gaiaren inguruan landu izan diren multzokatze ez oso finkoetan. Estatistika ofizialak gero eta irizpide malgu eta zabalagoak erabili

izan ditu azken hamarkadetan familia zer den definitzeko. Horrela, zentsuko definizioen arabera (EUSTAT, 2021b):

Familia pertsona multzo bat da; oro har, pertsona horiek ahaidetasun-harremana izaten dute euren artean, odolezkoa edo ezkontzaren ondoriozkoa (gradua gorabehera), eta elkarrekin bizi dira etxebizitza berean. Etxebizitzan lo egiten duten mirabeak eta familia erregimenean dauden ostalariak ere familia barruan sartzen dira. Halaber, bakarrik eta pertsona bakarreko familia gisa bizi diren pertsonak ere sartzen dira definizio honetan.

Praktikan, etxebizitza berean bizi den pertsona multzoak osatuko du guretzat, operatiboki, familia. Gu ikuspegi horretatik abiatuko gara, eta azpikapitulu honetan, familia-etxebizitzetan bizi diren herritar guztiek osatuko dute gure azterketa-unibertsoa, bakarrik bizi direnek barne. Gure azalpenetan “etxeokak” eta “familia” sinonimo gisa erabiliko ditugu.

Ohar garrantzitsu bat egin beharrean gaude familien ezaugarriei buruzko adierazleak aurkeztzen hasi aurretik: azpikapitulu honetako tauletan 1981-1991-2001eko datuak aurkeztuko ditugu, ez ordea 2011koak. Izan ere, 2011ko zentsutik aurrera EUSTATEk erabili izan dituen inputazio-irizpideak direla medio¹⁴⁶, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ da fidagarria. Ondorioz, 2011ko mikrodaturetatik landu ditugun datuak ez ditugu erakutsiko tauletan. Horrekin batera, adierazle horien datuak EZ ditugu atal enpirikoan aztertuko. Hala ere, hutsune horrek ez du adierazleen definizio-lana baliogabetzen; adierazleak berez egokiak direla deritzogu (eta 1981-2001 bitarteko emaitzak fidagarriak). Etorkizunean zentsuak eraikitzeke erabiltzen diren prozedurek eta inputazio-irizpideek modurik emango balute, adierazle horiek zentsu berri horietako datuekin eguneratu ahal izango lirateke, eta datu berri horiek aldaragarriak izango lirateke 1981-1991-2001ekoekin.

9.7.2 Etxekoan osaera, euskaldunen dentsitatearen arabera

Etxe bakoitzean bizi direnen hizkuntza-ezaugarriak aintzat hartuta, hainbat adierazle sortuko dugu. Horietako lehena *HZ-101: Etxeen osaera, euskaraz dakitenek duten pisuaren arabera (%)* adierazlea dugu. Etxe bakoitzerako, 5 urte edo gehiagoko hiztunak hartu eta euskaldunek guztiekiko osatzen duten tasa kalkulatu dugu, formula honen arabera:

$$\text{Euskaldunak etxean \%} = 100 \cdot \text{Euskaldunak etxean/hiztunak etxean}$$

¹⁴⁶ Inputazio-irizpide horien artean ez dira aintzat hartu familiakideen ezaugarriak.

Tasa horrek 0 eta 100 bitarteko balioa hartuko du etxe guztietarako, eta %ak zera adieraziko du: etxeko 5 urtetik gorako hiztunen artean zenbatekoa den euskaldunen %a. Argitu dezagun adierazle honetarako erdaldun hartzaileak (euskara ulertu bai baina hitz egiteko gai ez direnak) erdaldunekin bilduko ditugula.

Aurreko aldagai kuantitatibotik abiatuta, *HZ-102: Etxeen osaera, euskaraz dakitenek duten pisuaren arabera (multzotan)* adierazlea sortuko dugu. Honako multzo hauetan bilduko ditugu familiak, euren osaeran euskaldunek duten pisuaren arabera:

- Guztiak euskaldunak (% 100)
- Euskaldunak erdiak baino gehiago (% 50,1-% 99,9)
- Euskaldunak erdiak (% 50)
- Euskaldunak erdiak baino gutxiago (% 0,1-% 49,9)
- Euskaldunik ez (% 0)

Kasu honetan, aldagai kuantitatiboak birkodetzeko erabili ohi dugun irizpidearen ordeztasun¹⁴⁷, honako hau erabili dugu, gehienbat bi muturrak, % 0a eta % 100a, argi edukitzea komeni zitzaigulako. Birkodetze horren emaitzak 52. Taulan aurkezten ditugu.

¹⁴⁷ Multzoen arteko mugak kopuru hauetan jarri ditugu ehunekoetan oinarritzen diren adierazleen birkodetze gehienetan: 0-20-40-60-80-100.

52. Taula:

Hiztunak, bizi diren etxean euskaldunek osatzen duten %aren arabera. Hegoaldea, 1981-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak)

	1981	1991	2001	2011	1981	1991	2001	2011
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	(%)	(%)	(%)	(%)
Hiztun guztiak:								
Guztiak euskaldunak (%100)	341.384	360.861	378.882		13,4	14,1	14,7	
Euskaldunak erdiak baino gehiago (%50,1-100)	102.205	145.019	190.368		4,0	5,7	7,4	
Euskaldunak erdiak (%50)	88.119	117.484	223.738		2,7	4,6	8,7	
Euskaldunak erdiak baino gutxiago (%0,1-49,9)	184.196	256.012	340.870		7,2	10,0	13,3	
Euskaldunak ez (%0)	1.859.554	1.677.742	1.435.089		72,8	65,6	55,9	
GUZTIAK	2.555.458	2.557.118	2.568.947	2.732.351	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskaldunak:								
Guztiak euskaldunak (%100)	338.672	357.654	372.941		68,6	60,6	52,0	
Euskaldunak erdiak baino gehiago (%50,1-100)	73.670	103.059	132.714		14,9	17,5	18,5	
Euskaldunak erdiak (%50)	33.722	58.329	110.512		6,8	9,9	15,4	
Euskaldunak erdiak baino gutxiago (%0,1-49,9)	46.437	69.413	97.566		9,4	11,8	13,6	
Euskaldunak ez (%0)	1.239	1.941	2.877		0,3	0,3	0,4	
GUZTIAK	493.740	590.396	716.610	871.081	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: ez dugu 2011. urterako daturik aurkeztu, urte horretako zentsuan EUSTATEk erabilitako inputazio-irizpideak direla medio, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ delako fidagarria. Euskaldunik gabeko (%) etxeetan azaltzen zaizkigun hiztun euskaldunak dira, beraien etxean 5 urtetik gorako euskaldunak ez egon arren, zentsua egiterakoan “euskalduntzat” sailkatu diren 2-4 urteko haurrak. Bestalde, “guztiak euskaldunak” multzoan, hiztun guztien artean hiztun gehiago azaltzen dira euskaldunen artean baino; aldea euskaldunek inguratuta bizi diren baina oraindik euskaraz ondo ez dakiten (eta, beraz, euskaldun gisa zenbatzen ez diren) 5 urte arteko haurrek osatzen dute.

9.7.3 Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea

Bost urtetik gorako hiztun guztiak euskaldunak dituzten etxeetan, hiztun helduen artean euskaldun zaharrek zenbateko ehunekoa osatzen duten kalkulatura, *HZ-103: Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea (%)* adierazlea sortu dugu, honako formula hau aplikatuta:

Euskaldun zaharrak %

$$= 100 \cdot (\text{Euskaldun zaharrak etxean} + 0,5 \cdot \text{jatorrizko elebidunak etxean}) / \text{Euskaldunak etxean}$$

Tasa horrek 0 eta 100 bitarteko balioa hartuko du etxe euskaldun guztietarako, eta %ak zera adieraziko du: etxeko helduen artean “euskaldun zaharrek” duten pisua %etan adierazita (euskaldun zaharrei pisu osoa eta jatorrizko elebidunei pisu erdia emanda).

Zehaztu dezagun, adierazle hau eraikitzeko, 30 urtetik gorakoak hartu ditugula aintzat, irizpide horrekin etxeko gurasoak eta hortik gorakoen belaunaldiak bildu nahirik. Etxeren batean 30 urteko edo gehiagoko hiztun bakarra ere ez denean, 18tik gorakoak hartu ditugu kontuan.

Aurreko aldagai kuantitatibotik abiatuta, *HZ-104: Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea, multzotan adierazlea* sortuko dugu. Honako multzo hauetan bilduko ditugu familia euskaldunak, bertako helduen artean “euskaldun zaharrek” duten pisuaren arabera:

- Etxeko helduen artean guztiak euskaldun zaharrak
- Etxeko helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak
- Etxeko helduen artean guztiak euskaldun berriak

53. Taula:

Guztiak euskaldunak diren etxetan bizi diren hiztunak, etxeko helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak zenbat diren aintzat hartuta. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	Kop.	Kop.	Kop.	(%)	(%)	(%)
Helduen artean guztiak euskaldun zaharrak	320.018	294.496		88,7	77,8	
Helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak	29.552	52.374		8,2	13,8	
Helduen artean guztiak euskaldun berriak	11.216	31.573		3,1	8,3	
GUZTIAK (denak euskaldunak etxean)	360.786	378.443		100,0	100,0	

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: ez dugu 2011. urterako daturik aurkeztu, urte horretako zentsuan EUSTATEk erabilitako inputazio-irizpideak direla medio, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ delako fidagarria.

9.7.4 Etxekoen osaera, hizkuntza-gaitasuna eta helduen lehen hizkuntza aintzat hartuta

Etxeen oinarritzko profil soziolinguistikoa osatzeko, jada aurkeztu ditugun bi aldagaiak uztartu eta *HZ-105: Etxeen osaera, etxekoen hizkuntza-gaitasuna eta helduen lehen hizkuntza aintzat hartuta* adierazlea sortuko dugu. Honako kategoria hauek izango ditu adierazle berriak:

- Guztiak euskaldunak (% 100) eta helduen artean guztiak euskaldun zaharrak

- Guztiak euskaldunak (% 100) eta helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak
- Guztiak euskaldunak (% 100) eta helduen artean guztiak euskaldun berriak
- Euskaldunak erdiak baino gehiago (% 51-% 99)
- Euskaldunak erdiak (% 50)
- Euskaldunak erdiak baino gutxiago (% 1-% 49)
- Euskaldunik ez (% 0)

54. Taula:

Hiztunak, bizi diren etxean euskaldunek osatzen duten %aren arabera, eta guztiak euskaldunak diren etxeetan, helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak zenbat diren aintzat hartuta. Hegoaldea, 1981-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak)

	1981	1991	2001	2011	1981	1991	2001	2011
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	(%)	(%)	(%)	(%)
Hiztun guztiak:								
Guztiak euskaldunak...	341.384	360.786	378.443		13,4	14,1	14,7	
...eta helduen artean guztiak euskaldun zaharrak		320.018	294.496			12,5	11,5	
...eta helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak		29.552	52.374			1,2	2,0	
...eta helduen artean guztiak euskaldun berriak		11.216	31.573			0,4	1,2	
Euskaldunak erdiak baino gehiago (%51-%99)	102.205	145.019	190.368		4,0	5,7	7,4	
Euskaldunak erdiak (%50)	68.119	117.484	223.738		2,7	4,6	8,7	
Euskaldunak erdiak baino gutxiago (%1-%49)	184.196	256.012	340.870		7,2	10,0	13,3	
Euskaldunik ez (%0)	1.859.554	1.677.742	1.435.089		72,8	65,6	55,9	
GUZTIAK	2.555.458	2.557.043	2.568.508	2.731.889	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskaldunak:								
Guztiak euskaldunak...	338.672	357.580	372.503		68,6	60,6	52,0	
...eta helduen artean guztiak euskaldun zaharrak		317.449	290.895			53,8	40,6	
...eta helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak		29.157	51.048			4,9	7,1	
...eta helduen artean guztiak euskaldun berriak		10.974	30.780			1,9	4,3	
Euskaldunak erdiak baino gehiago (%51-%99)	73.670	103.059	132.714		14,9	17,5	18,5	
Euskaldunak erdiak (%50)	33.722	58.329	110.512		6,8	9,9	15,4	
Euskaldunak erdiak baino gutxiago (%1-%49)	46.437	69.413	97.566		9,4	11,8	13,6	
Euskaldunik ez (%0)	1.239	1.941	2.877		0,3	0,3	0,4	
GUZTIAK	493.740	590.322	716.172	870.622	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: ez dugu 2011. urterako daturik aurkeztu, urte horretako zentsuan EUSTATEk erabilitako inputazio-irizpideak direla medio, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ delako fidagarria.

9.7.5 *Etxekoen euskararen batez besteko erabilera*

Zentsuetan etxeko kide bakoitzak etxean egiten duen erabilerari buruzko informazioa jasotzen da. Adierazle horrekin, etxeko hiztun guztien erabileran euskarak duen pisuaren batez bestekoa aterako dugu: *HZ-106: Etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskara (%)*.

Adierazle hori kalkulatzeko orduan, 2 urtetik gorako erabilera hartu dugu kontuan. Ondoren, adierazleak hartzen duen balioa etxekide guztiei esleitu diegu.

Adierazle horretatik abiatuta, beste bi adierazle sortu ditugu, hemen azaltzen diren multzokatzeak eginda:

HZ-107: Etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskara (5 multzo orekatutan)

- % 80-% 100
- % 60-% 79,9
- % 40-% 59,9
- % 20-% 39,9
- % 0-% 19,9

HZ-108: Etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskara (muturreko egoerak aztertzea ahalbidetzen diguten 5 multzotan)

- Dena euskaraz (% 100)
- % 60-% 99,9
- % 40-% 59,9
- % 1-% 39,9
- Euskararik ez (% 0)

Bi adierazleon emaitzak 55 eta 56. Tauletan ikus daitezke.

55. Taula:

Hiztunak, etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskararen arabera
(5 multzo orekatutan). Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak)

	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	Kop.	Kop.	Kop.	(%)	(%)	(%)
Hiztun guztiak:						
Euskaraz %80-%100	299.233	283.001		11,7	11,0	
%60-%79,9	26.005	41.876		1,0	1,6	
%40-%59,9	124.081	118.946		4,9	4,6	
%20-%39,9	79.650	96.576		3,1	3,8	
%0-%19,9	2.028.173	2.028.548		79,3	79,0	
GUZTIAK	2.557.142	2.568.947	2.731.093	100,0	100,0	100,0
Euskaldunak:						
Euskaraz %80-%100	292.781	275.431		49,6	38,4	
%60-%79,9	19.662	33.191		3,3	4,6	
%40-%59,9	95.200	90.803		16,1	12,7	
%20-%39,9	40.941	53.811		6,9	7,5	
%0-%19,9	141.815	263.374		24,0	36,8	
GUZTIAK	590.399	716.610	870.875	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: ez dugu 2011. urterako daturik aurkeztu, urte horretako zentsuan EUSTATEk erabilitako inputazio-irizpideak direla medio, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ delako fidagarria.

56. Taula:

**Hiztunak, etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskararen arabera
(muturreko egoerak aztertze modua ematen diguten 5 multzotan).
Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak)**

	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1981-2001 aldea	Bilakaera 1981-2001 (%)
Hiztun guztiak:								
Dena euskaraz (%100)	277.797	258.466		10,9	10,1		-0,8	-7,4
%60-%99,9	47.441	66.411		1,9	2,6		0,7	39,3
%40-%59,9	124.081	118.946		4,9	4,6		-0,2	-4,6
%1-%39,9	107.155	156.279		4,2	6,1		1,9	45,2
Euskararik ez (%)	2.000.668	1.968.845		78,2	76,6		-1,6	-2,0
GUZTIAK	2.557.142	2.568.947	2.731.094	100,0	100,0	100,0		
Euskaldunak:								
Dena euskaraz (%100)	275.627	255.098		46,7	35,6		-11,1	-23,7
%60-%99,9	36.816	53.524		6,2	7,5		1,2	19,6
%40-%59,9	95.200	90.803		16,1	12,7		-3,5	-21,4
%1-%39,9	49.065	74.511		8,3	10,4		2,1	25,1
Euskararik ez (%)	133.691	242.674		22,6	33,9		11,2	49,5
GUZTIAK	590.399	716.610	870.876	100,0	100,0	100,0		

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuak fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: ez dugu 2011. urterako daturik aurkeztu, urte horretako zentsuan EUSTATEk erabilitako inputazio-irizpideak direla medio, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ delako fidagarria.

9.7.6 Etxeko helduen jatorrizko nagusitasun-eremuaren euskalduntasunari buruzkoak

9.8.3 puntuan, hiztunen jaiotza-garaia eta jaioterriaren arabera 'HZ-210: Hiztunen jaiotza-garaian/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%)' adierazlea sortuko dugu. Horretan oinarrituta, etxeko helduen osaera aztertuko dugu, honako adierazle berri hauen bidez:

HZ-109: Etxeko helduen artean, heldu horiek jaio ziren garaian/udalerrian haur txikiekiko erabileran euskarak izan zuen batez besteko pisua (%)

HZ-110: Etxeko helduen artean, heldu horiek jaio ziren garaian/udalerrian haur txikiekiko erabileran euskarak izan zuen pisua (multzotan). Aldagai hori aurrekoan oinarrituko da, eta honela multzokatuko ditugu balioak:

- % 80-% 100
- % 60-% 79,9
- % 40-% 59,9
- % 20-% 39,9
- % 0-% 19,9. Eta multzo honen barruan, bi azpimultzo:
 - % 2-% 19,9
 - % 0-% 1,9

Adierazle horiek eraikitzeko, 30 urtetik gorako hiztunak hartu ditugu aintzat (eta 18tik gorakoak etxe horretan 30 urtetik gorakorik ez badago). Adierazle honen emaitza diren multzoei “jatorrizko nagusitasun-eremuak” ere esango diegu.

57. Taula:

Hiztunak, euren etxeko helduen jaiotza-garaian/-udalerrian lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren batez bestekoaren arabera.
Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak)

	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Hiztun guztiak:						
Euskararen erabilera %80-%100	244.784	184.997		9,6	7,2	
%60-%79,9	115.114	125.355		4,5	4,9	
%40-%59,9	170.177	176.590		6,7	6,9	
%20-%39,9	217.479	256.147		8,5	10,0	
Euskararen erabilera %0-%19,9	1.808.213	1.822.856		70,8	71,0	
%2-%19,9	563.354	832.154		26,0	32,4	
%0-%1,9	1.144.859	990.702		44,8	38,6	
GUZTIAK	2.555.767	2.565.945	2.727.944	100,0	100,0	
Euskaldunak:						
Euskararen erabilera %80-%100	226.685	173.251		38,4	24,2	
%60-%79,9	87.583	100.885		14,8	14,1	
%40-%59,9	90.522	108.023		15,3	15,1	
%20-%39,9	65.740	99.604		11,1	13,9	
Euskararen erabilera %0-%19,9	119.614	233.933		20,3	32,7	
%2-%19,9	67.056	140.057		11,4	19,6	
%0-%1,9	52.548	93.876		8,9	13,1	
GUZTIAK	590.144	715.696	869.687	100,0	100,0	

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: ez dugu 2011. urterako daturik aurkeztu, urte horretako zentsuan EUSTATEk erabilitako inputazio-irizpideak direla medio, adierazle horiek urte horri buruz ematen duten informazioa EZ delako fidagarria.

9.8 Gizabanakoak bizi diren (edo jaio izan ziren) udalerrietako euskararen erabilera oinarritzen diren adierazleak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

9.8.1 Helburuak, iturriak, azterketa-unitatea

9.8.1.1 Zergatik eta zertarako landu informazio demolinguistikoa maila lokalean

Atal teorikoan hizkuntza gutxituen egoera soziala definitzerakoan, ardatzetako bat “testuinguru demolinguistikoa” izendatu dugu. Ikusi dugun bezala, hizkuntza horren hiztunek lurraldean duten dentsitatea alderdi garrantzitsua da hizkuntza horren egoera zehazterakoan. Ezagutzaren dentsitatea ez ezik, ordea, erabilera-dentsitatearen garrantzia ere azpimarratu dugu, dentsitate horren eskutik joan ohi baita, ezagutzaren eskutik baino gehiago, hizkuntza baten eta bestearen nagusitasun soziala. Azken alderdi horrekin estuki loturik, arnaguneen garrantziaz ere aritu gara. Horiek horrela, alderdi hauei guztiei arreta jartzea nahitaezkoa da hizkuntza gutxitu baten egoera zertan den aztertu nahi denean.

Demolinguistikatik gai horiek guztiak lantzeko, ezinbestean, maila lokalean hizkuntzak bizi duen egoerari buruzko informazio xehea behar da. Laster azalduko dugun bezala, Hego Euskal Herrian badago nahiko datu informazio-behar hori asetzeko.

Hurrengo orriotan, euskarak lurraldeetan duen nagusitasuna finkatzeko adierazleak sortuko ditugu. Zertarako? Batetik, testuinguru demolinguistikoen arabera Euskal Herriak zer-nolako osaera duen aztertzeko. Eta, bestetik, bizi diren testuinguru demolinguistikoen arabera hiztunak multzokatuta, ezaugarri eta prozesu soziolinguistikoen azterketa egiterakoan, aldagai aske gisa erabiltzeko. Zehazki, honako bi helburu zehatz hauek planteatu ditugu hiztunak bizi diren udalerrien zentsuetako hizkuntza-informazioarekin egingo dugun lanketarako:

- *Zentsuetan dauden galdera linguistikoetatik abiatuta, udalerriak euskalduntasun-mailaren arabera sailkatzeko adierazleak sortzea.*
- *Zentsuetan galdetzen diren biru gaiak (euskararen ezagutza, lehen hizkuntza eta etxeko erabilerak) bakoitza zertarako izan daitekeen egoki erabakitzeke gogoeta teoriko-metodologikoa egitea, udalerrikako euskararen nagusitasun-maila hobeto zein adierazlek ordezkari dezakeen zehazten ahaleginduz.*

9.8.1.2 Maila lokalean euskararen egoeraren berri eman diezaguketen iturri estatistikokoak

Zein da ingurune lokal batzuen eta besteen euskalduntasunaz eskura dugun informazio estatistikoa? Unibertso osoari buruzko informazioa biltzen duten iturriek edo lagin oso handietan oinarritzen direnek bakarrik eskaini ahal izango digute maila lokaleko informazio baliagarria. Euskararen egoera soziala ezagutzeko ezinbesteko iturria den Inkesta Soziolinguistikoa, laginen neurriak direla eta, ez dezake eskaini udalerrikako edo eskualdekako informaziorik. Aitzitik, baditugu bi iturri nagusi Euskal Herrian maila lokaleko azterketak egiteko informazioa eskaintzen digutenak:

- Biztanleria-zentsuak ditugu Hegoaldean (ez da euskarari buruzko daturik jasotzen Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan INSEEk egiten dituen zentsuetan). Bertan, hiztunen euskarazko ezagutzari buruz, lehen hizkuntzari buruz eta etxeko erabileraz galdetu izan da. Ondorioz, zentsuei esker, datu demolinguistiko xeheak ditugu Hegoaldeko udalerri, eskualde eta herrialde guztietarako.
- Kale-erabileraren neurketen datuak ere baditugu Euskal Herri osoko hainbat udalerritan. HEKN zentsu-erako eragiketa ez den arren, darabiltzan lagin-neurri oso handiek aukera eskaintzen dute herrialdez azpiko informazio adierazgarria ustiatzeko. Arazo praktikoa garrantzitsu bat dugu, ordea, kale-neurketen informazioarekin: neurketa bakoitzean, herri batzuk bakarrik neurtzen dira (ez herri guztiak) eta neurtzen diren herrien zerrenda aldatu egiten da urtetik urtera. Horiek horrela, operatiboki, kale-neurketen informaziotik abiatuta, lurraldean euskarak duen indarraren ikuspegi orokorra eskaintzeko bide bakarra dugu: neurtu ez diren udalerriei kale-erabileraren balio bat esleitzea. Ahalegin horretan saiatuko gara aurrerago, HEKNren kapituluan, erregresio-teknikak erabiliz.

Bi iturri horietaz gain, eskola-giroan EAEko eta Nafarroa Garaiko haurren euskararen erabilera sakon aztertzen duten *Arrue* eta *Izaskun Arrue* ikerketak ere baliagarriak izan daitezke helburu horretarako. Zentsu-erako izaera duten eragiketa horiek orain arteko emaitza-txostenetan udalerrikako datuak argitaratu ez dituzten arren, ikerketaren diseinua kontuan hartuta (lagin osoari egiten zaion inkesta), badu potentzialitatea udalerri-mailako informazio baliagarria eskaintzeko Hegoaldeko udalerri askotarako (udalerrian bertan ikastetxea dutenetarako). Guk, ordea, ez ditugu *Arrue* eta *Izaskun Arrue* ikerketen datuak erabiliko, eta beste bi iturriekin (zentsuak eta HEKN) lan egingo dugu. Atal honetan, aldagaietan ugariena den eta desagregazio-mailan informazio xeheena eskaintzen diguten Hegoaldeko Zentsuak landuko ditugu.

9.8.1.3 Maila lokala: udalerriak eta udalerriazpiko unitateak

Lurraldean euskarak hainbat aldagairen arabera duen pisua aztertzeko sortuko ditugun adierazleetan udalerria izango da gure azterketa-unitatea. Badakigu aukera metodologiko honek akatsa ere berarekin dakarrela, hainbat kasutan udalerria oso zabala eta heterogenoa baita errealitate soziolinguistikoa buruz ari garenean; ez baita gauza bera, Donostiako udalerriaren adibidea hartuta, Igeldoko edo Añorgako egoera soziolinguistikoa eta Altza edo Bidebietakoa. Agerikoa da auzo horietako hiztun guztiei udalerriko datu orokor bera esleituta, Donostiako datua alegia, hurbilpen orokorregia eta nabarmen hobetzeko modukoa egiten ari garela hiztunen testuinguru lokala deskribatzerakoan.

Berez, egokiena, udalerri handietan gutxienez, udalerriazpiko unitateekin lan egitea izango litzateke. Asmo hori egingarria da berez, denbora-serieak sortzeko hainbatetan konponbide zaileko arazoak sortuko liratekeen arren. Baina, berez, zentsuekin eta kale-neurketekin berariazko lanketa bat eginda, udalerriazpiko beharako unitateetarako (auzo, herri, kontzeju edo bestelako entitateak) informazioa landu ahalko litzateke. Bide hori hartzeak, baina, lan honetan jarri ditugun helburuak gainditzen ditu. Udalerri-mailan landuko ditugu, hortaz, testuinguru demolinguistikoa buruzko adierazleak; aurrera begirako hobekuntza-aukera aipagarria da udalerriazpiko informazioa ustiatzea, zalantzarik gabe.

9.8.2 *Hiztuna bizi den udalerriko ezaugarri demolinguistikoetan oinarritzen diren adierazleak*

Hiru datu multzo ditugu eskura zentsuetan Hegoaldeko hiztunak bizi diren inguru lokala ezaugarritzeko balio diezaguketenak:

- Udalerriko hiztunen hizkuntza-gaitasuna (HG)
- Udalerriko hiztunen lehen hizkuntza (H1)
- Udalerriko hiztunen etxeko erabilera (EE)

Ondorengo puntuetan, hiru gai horien inguruko adierazleak aurkeztuko ditugu. Aurreratu dezagun hiru datu multzoak direla garrantzitsuak eta kontuan hartzekoak udalerri baten errealitatea zertan den azaltzeko. Adierazleak aurkezteaz gain, saiakera berezia egingo dugu adierazle horietako bakoitzak eskaintzen dituen aukeren eta dituen mugen inguruko gogoeta egiteko ere. Eta, bereziki, adierazle bakoitzak udalerri-mailan euskarak izan dezakeen nagusitasun orokorra ordezkatzeko izan dezakeen egokitasunaz hausnartzeko¹⁴⁸.

9.8.2.1 Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazleak; gune soziolinguistikoak

Lehenik eta behin, zentsuak ematen dizkigun kopuru absolutuetatik abiatuta, udalerri bakoitzak duen gaitasunezko dentsitatea kalkulatu dugu *HZ-201: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisua (%)* adierazlean, honako formula honen bidez:

$$\text{Euskaldunen pisua}(\%) = \frac{100 * \text{Euskaldunak}}{\text{hiztun guztiak}}$$

Formula horrek balio bat (ehuneko bat) emango digu urte eta udalerri bakoitzerako. Hortik aurrera, bi multzokatze landuko ditugu: multzokatze xehe bat (*HZ-202: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisuaren araberrako multzokatze xehea (10 multzotan)*), udalerriak hamar multzotan sailkatuz, eta multzokatze orokorrago bat, hamar multzo horiek bostera ekarriz: *HZ-203: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisua B (5 multzotan)*, gune soziolinguistikoak.

¹⁴⁸ Sinonimotzat erabiliko ditugu udalerrien euskalduntasun-/erdalduntasun-maila eta hizkuntzen nagusitasun-maila.

58. Taula:

Udalerrietan euskaldunek duten pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak:
multzokatze xehea eta gune soziolinguistikoak

Euskaldunen pisuaren arabera multzokatze xehea (HZ-202)	Gune soziolinguistikoak (HZ-203)
Euskaldunak % 90-100	
Euskaldunak % 80-89,9	Euskaldunak % 80-100
Euskaldunak % 70-79,9	
Euskaldunak % 60-69,9	Euskaldunak % 60-79,9
Euskaldunak % 50-59,9	
Euskaldunak % 40-49,9	Euskaldunak % 40-59,9
Euskaldunak % 30-39,9	
Euskaldunak % 20-29,9	Euskaldunak % 20-39,9
Euskaldunak % 10-19,9	
Euskaldunak % 10 baino gutxiago	Euskaldunak % 0-19,9

Iturria: egileak landua.

Adierazle horiek bat datoz eremu edo gune soziolinguistikoen eraikuntza-irizpideekin. Atal teorikoan azaldu bezala, gune soziolinguistikoekin, udalerriz udalerrri hitzunen artean euskaraz dakitenek osatzen duten ehunekoaren arabera (euskaldunen dentsitatearen arabera), udalerrriak guneetan multzokatzzen dira, gune erdaldunenetatik euskaldunenetara hainbat taldetan multzokatuz. Horixe bera egin dugu guk adierazle hauekin. Ikuspegi hau zabal landu izan da gurean egiten diren eragiketa demolinguistiko nagusietan. Horrela, euskaldunek hitzun guztien artean duten pisuaren arabera eraikitako “gune soziolinguistikoak” aldagai aske gisa erabili izan da Inkesta Soziolinguistikoa, Hizkuntzen Erabile-raren Kale Neurketan, Mapa Soziolinguistikoa eta *Arruen*, besteak beste. Ikerketa horietan guztietan, aldagai indartsu gisa azaldu zaigu beti gune soziolinguistikoak hitzunen portaera, jarrera eta iritziak azaltzerakoan.

Atal teorikoan aipatu dugun bezala, gune soziolinguistikoak definitzerakoan, multzokatze-eredu ugari erabili izan dira euskal demolinguistikan. Guk bi multzokatze landuko ditugu. Hasteko, iruditzen zaigu dentsitate-mailaren arabera gurean dauden errealitateen ikuspegi aski xehea eskaintzen digula hamar multzoetako sailkapenak. Hortik abiatuta, bost multzoko sailkapena sortu dugu, orain arte erabili diren sailkapen-irizpide guztien artean 1981eko *Atlas lingüístico vasco*ko multzokatze-irizpidea hobetsita (Ruiz Olabuénaga, 1984: 34), udalerrriak honela multzokatuz euskaldunen dentsitatearen arabera: % 0-19,9, % 20-39,9,

% 40-59,9, % 60-79,9 eta % 80-100. 8.4.3 puntuan azaldu ditugu aukera horren alde egiteko arrazoiak. Banaketarako irizpide horiek erabiliko ditugu, adierazle honetan ez ezik, baita udalerriei buruzko ezaugarriak aintzat hartzen dituzten testuinguru demolinguistikoari buruzko gainerakoetan ere.

Dakigun bezala, zentsuetako hizkuntza-gaitasunean oinarritzen diren adierazle hauek gune soziolinguistikotan sailkatzen dituzte udalerriak. Sailkapen hori, oro har, udalerrien “euskalduntasuna/erdalduntasuna” laburbiltzeko erabili izan da. Hainbat arrazoi teoriko eta metodologiko tarteko, zalantzak ditugu udalerrien “euskalduntasuna” ordezkatzeko adierazle egokienak zentsuetako hizkuntza-gaitasunean oinarritzen diren hauek izan ote daitezkeen. Aurreraxeago, lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran oinarritzen diren udalerrikako adierazleak aurkeztu ondoren, berariaz arituko gara gaiaren inguruan.

59. Taula:

Hiztunak, bizi diren udalerrian euskaldunek duten pisuaren arabera: multzokatze xehea eta gune soziolinguistikoak. Hegoaldeko hiztunak, 1981-2011

	1981 (*) (kop)	1991 (kop)	2001 (kop)	2011 (kop)	1981 (*) (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
HZ-202: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisuaren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)								
Euskaldunak %90-100	38.475	42.148	29.472	8.788	1,5	1,6	1,1	0,3
Euskaldunak %80-89,9	54.941	59.376	80.875	56.233	2,1	2,3	3,1	2,0
Euskaldunak %70-79,9	90.721	101.232	120.672	131.437	3,5	3,9	4,7	4,8
Euskaldunak %60-69,9	81.340	82.888	112.294	140.489	3,2	3,2	4,3	5,1
Euskaldunak %50-59,9	95.476	123.609	176.998	234.320	3,7	4,8	6,8	8,5
Euskaldunak %40-49,9	61.406	149.462	67.155	247.898	2,4	5,8	2,6	9,0
Euskaldunak %30-39,9	178.757	61.674	356.873	220.212	6,9	2,4	13,8	8,0
Euskaldunak %20-29,9	246.176	333.843	122.329	919.278	9,6	13,0	4,7	33,5
Euskaldunak %10-19,9	174.361	255.999	993.334	581.797	6,8	9,9	38,4	21,2
Euskaldunak %10 baino gutxiago	1.553.605	1.364.379	524.614	207.335	60,3	53,0	20,3	7,5
GUZTIAK	2.575.258	2.574.610	2.584.616	2.747.787	100,0	100,0	100,0	100,0
HZ-203: Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunek duten pisua B (5 multzotan), gune soziolinguistikoak								
Euskaldunak %80-100	93.416	101.524	110.347	65.022	3,6	3,9	4,3	2,4
Euskaldunak %60-79,9	172.061	184.120	232.966	271.925	6,7	7,2	9,0	9,9
Euskaldunak %40-59,9	156.882	273.071	244.153	482.219	6,1	10,6	9,4	17,5
Euskaldunak %20-39,9	424.933	395.517	479.202	1.139.490	16,5	15,4	18,5	41,5
Euskaldunak %20 baino gutxiago	1.727.966	1.620.378	1.517.948	789.132	67,1	62,9	58,7	28,7
GUZTIAK	2.575.258	2.574.610	2.584.616	2.747.788	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.8.2.2 Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzari buruzko adierazleak

8.4.1 puntuan azaldu dugun irizpideari jarraituta, formula honen bidez kalkulatuko dugu HZ-204: *Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%)* adierazlea:

$$\text{Euskararen pisua lehen hizkuntzan(\%)} = \text{Euskaraz \%} + (0,5 * \text{Bietara \%})$$

Formula horrek balio bat (ehuneko bat) emango digu urte eta udalerri bakoitzerako. Hortik aurrera, bi multzokatze landuko ditugu: multzokatze xehe bat (HZ-205: *Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)*), udalerriak hamar multzotan sailkatuz, eta multzokatze orokorrago bat, hamar multzo horiek bostera ekarriz: HZ-206: *Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua B (5 multzotan)*.

60. Taula:

Udalerrietako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta 5 multzoko laburpena

Euskarak H1en izandako pisuaren arabera multzokatze xehea (HZ-205)	5 multzoko laburpena (HZ-206)
Euskarak % 90-100	Euskarak % 80-100
Euskarak % 80-89,9	
Euskarak % 70-79,9	Euskarak % 60-79,9
Euskarak % 60-69,9	
Euskarak % 50-59,9	Euskarak % 40-59,9
Euskarak % 40-49,9	
Euskarak % 30-39,9	Euskarak % 20-39,9
Euskarak % 20-29,9	
Euskarak % 10-19,9	Euskarak % 0-19,9
Euskarak % 10 baino gutxiago	

Iturria: egileak landua.

Euren bizitzako lehen urteetan euskara ikasi eta erabili zuten hiztunek udalerri bakoitzeko hiztun guztiekiko duten pisuaren berri emango digute zuzenean adierazle horiek. Alderdi garrantzitsua da udalerrien argazki demolinguistikoa osatzeko. Hegoaldeari buruzko datuak 61. Taulan ikus daitezke.

Alabaina, H1en oinarritzen diren adierazle horiek ez dira egokienak izango udalerrietan zentsua egin den unean euskarak duen nagusitasuna ordezkatzeko. Izan ere, udalerri bateko hiztunen lehen hizkuntzak berez ez digu zentsua egin den uneko egoeraren berri ematen, iraganeko urteetako egoeren berri baizik (hiztunak jaio eta lehenengo urteetako egoeraren berri zehazki).

Une jakin bateko euskararen nagusitasuna neurtzeko ez, baina H1en oinarritzen diren aldagai horiek abiapuntu egokiak izan daitezke hiztunen jaiotza-datarekin batera ustiatuta, hiztun multzoen eta lurraldeen azken 100 urteotako ikuspegi historikora hurbilpen bat egiteko. Geroxeago, 9.8.3 puntuan helduko diogu aukera horri.

61. Taula:

Hiztunak, bizi diren udalerriko hiztunengan euskarak lehen hizkuntza izan zuen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta bost multzokoa. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1991 (kop)	2001 (kop)	2011 (kop)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
HZ-205 Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntza euskarak izan zuen pisuaren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)						
Euskarak %90-100	35.469	22.498	2.291	1,4	0,9	0,1
Euskarak %80-89,9	58.052	55.105	19.153	2,3	2,1	0,7
Euskarak %70-79,9	95.533	83.087	73.752	3,7	3,2	2,7
Euskarak %60-69,9	90.875	86.930	88.157	3,5	3,4	3,2
Euskarak %50-59,9	87.169	86.810	129.685	3,4	3,4	4,7
Euskarak %40-49,9	169.653	186.158	124.320	8,8	7,2	4,5
Euskarak %30-39,9	60.886	55.798	173.906	2,4	2,2	6,3
Euskarak %20-29,9	299.859	297.590	307.718	11,6	11,5	11,2
Euskarak %10-19,9	143.958	127.712	140.941	5,6	4,9	5,1
Euskarak %10 baino gutxiago	1.533.156	1.582.928	1.687.864	59,5	61,2	61,4
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.747.787	100,0	100,0	100,0
HZ-206 Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntza euskarak izan zuen pisua B(5 multzotan)						
Euskarak %80-100	93.521	77.603	21.444	3,6	3,0	0,8
Euskarak %60-79,9	188.408	170.017	161.909	7,2	6,6	5,9
Euskarak %40-59,9	256.822	272.968	254.005	10,0	10,6	9,2
Euskarak %20-39,9	360.745	353.388	481.624	14,0	13,7	17,5
Euskarak %20 baino gutxiago	1.677.114	1.710.640	1.828.805	65,1	66,2	66,6
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.747.787	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.8.2.3 Hiztuna bizi den udalerriko etxeko erabilerari buruzko adierazleak; nagusitasun-eremuak

8.4.1 puntuan azaldu dugun irizpideari jarraituta, formula honen bidez kalkulatuko dugu HZ-207: *Hiztuna bizi den udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisua (%)* adierazlea:

$$\text{Euskararen pisua etxeko erabileran (\%)} = \text{Euskaraz \%} + (0,5 * \text{Bietara \%})$$

Formula horrek balio bat (ehuneko bat) emango digu urte eta udalerri bakoitzerako. Hortik aurrera, 62. Taulan erakusten ditugun bi multzokatze lan-duko ditugu: multzokatze xehe bat, udalerriak hamar multzotan sailkatuz, eta multzokatze orokorrago bat, hamar multzo horiek bostera ekarriz. Multzokatze xehea HZ-208: *Udalerriko etxeko erabileraren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)* izendatuko dugu eta multzokatze orokorrago horri HZ-209: *Etxeko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak (5 multzotan)* deituko diogu.

62. Taula:

Etxeko erabileran euskarak duen pisan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak

Etxeko erabileraren arabera multzokatze xehea (HZ-208)	Nagusitasun-eremuak (HZ-209)
Euskaraz % 90-100	Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua % 80tik gorakoa)
Euskaraz % 80-89,9	
Euskaraz % 70-79,9	Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua % 60-% 80 bitartekoa):
Euskaraz % 60-69,9	
Euskaraz % 50-59,9	Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua % 40-% 60koa)
Euskaraz % 40-49,9	
Euskaraz % 30-39,9	Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua % 20-% 40 artekoa)
Euskaraz % 20-29,9	
Euskaraz % 10-19,9	Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua % 20tik beherakoa)
Euskaraz % 10 baino gutxiago	

Iturria: egileak landua.

Adierazle hori, bestalde, arnasmugak neurtzeko erabiliko dugu, 62. Taulako nagusitasun-eremuen izendapenean ikus daitezkeen bezala. Atal teorikoan aritu gara arnasmugaz, eta Zalbideren (2019a) irizpideetan oinarrituta, arnasmugenen kontzeptua operatibizatzeko proposamena aurkeztu dugu (Iurrebaso, 2019). Proposamen horren arabera, biztanleria-zentsuen arabera euskararen etxeko erabilera % 60tik gorakoa den udalerriak jotzen dira arnasmugetzat. Horien barruan, arnasmuga betetzat jotzen dira etxeko erabilera % 80tik gorakoa duten udalerriak eta arnasmuga erasantzat etxeko erabilera % 60-% 80 bitartean duten udalerriak.

Bi adierazle horiek Hegoaldean 1991-2011n hartzen dituzten balioak 63. Taulan ikus daitezke. Adierazle horiek garrantzi berezikoak izan daitezkeela irizita (hurrengo puntuan eztabaidatuko dugu horren inguruan), taula gehiago ere erantsi ditugu ondorengo orrietan administrazio-eremu eta herrialdekako informazio xeheagoarekin.

63. Taula:

Hiztunak, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera:
multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011

	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	Kop.	Kop.	Kop.	%	%	%
HZ-207: Hitzuna bizi den udalerriko etxeko erabileran euskarak duen batez besteko pisua (%)						
Euskararen batez besteko erabilera (%)				15,8	15,7	15,1
HZ-208: Udalerriko etxeko erabileraren arabera multzokatze xehea (10 multzotan)						
Etxeko euskararen erabilera %90-100	25.681	15.594	738	10	0,6	0,0
%80-89,9	46.112	43.070	7.905	18	17	0,3
%70-79,9	48.190	49.610	45.442	19	19	17
%60-69,9	65.618	75.397	60.909	25	29	2,2
%50-59,9	97.478	84.734	89.050	38	33	3,2
%40-49,9	104.570	80.383	115.411	41	31	4,2
%30-39,9	137.116	113.822	117.086	53	63	6,1
%20-29,9	84.260	92.244	140.133	33	36	5,1
%10-19,9	344.477	350.135	392.074	134	135	14,3
%10 baino gutxiago	1621108	1628.627	1729.043	63,0	63,0	62,9
GUZTIRA	2.574.610	2.584.616	2.747.791	100,0	100,0	100,0
HZ-209: Etxeko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak (5 multzotan)						
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	71.793	59.664	8.642	2,8	2,3	0,3
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	113.808	125.007	106.350	4,4	4,8	3,9
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	202.048	165.117	204.461	7,8	6,4	7,4
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	221.376	256.066	307.219	8,6	9,9	11,2
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	1.965.585	1.978.762	2.121.116	76,3	76,6	77,2
GUZTIRA	2.574.610	2.584.616	2.747.788	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

64. Taula:

Udalerrriak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera.
Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011
(kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)

	Kopuruak					Ehuneko bertikalak					Ehuneko horizontalak				
	Arabat.	Etxeleak	Guztira	EAE	Nafarroa G. Hegoaldea	Arabat.	Etxeleak	Opuntia	EAE	Naf. G. Hegoaldea	Arabat.	Etxeleak	Opuntia	EAE	Naf. G. Hegoaldea
Etxeko erabileraren erabilerak %90-100	-	-	1	1	2	-	-	-	1,1	0,4	0,4	-	-	50,0	50,0
	-	4	10	8	22	-	3,8	11,4	5,6	2,9	4,2	-	18,2	45,5	63,6
	-	10	22	35	43	-	11,6	25,0	13,9	2,9	8,2	-	30,2	51,2	81,4
	1	11	11	23	29	2,0	9,8	12,5	9,2	2,2	5,5	3,4	37,9	79,3	20,7
	-	10	2	25	33	-	11,6	13,6	10,0	2,9	6,3	-	36,4	36,4	75,8
	-	7	10	9	29	-	5,3	11,4	6,8	0,7	3,6	-	36,8	52,6	89,5
	-	8	14	28	34	-	12,5	15,9	11,2	2,2	6,5	-	41,2	41,2	82,4
	-	11	3	8	26	-	9,8	3,4	5,6	0,7	3,1	-	69,6	18,6	87,5
	2	10	5	9	46	3,9	8,9	5,7	6,8	8,5	7,6	5,0	25,0	12,5	42,5
%10 baino gutxiago	48	29	-	77	285	94,1	25,9	-	30,7	76,5	54,5	16,8	10,2	-	27,0
	51	110	88	251	321	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	9,8	21,4	48,0	52,0
	-	4	11	15	24	-	3,6	12,5	5,0	3,3	4,6	-	16,7	45,6	82,5
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1	24	33	58	72	2,0	21,4	37,5	23,1	5,1	13,8	1,4	33,3	45,8	80,6
	-	20	22	42	10	52	-	17,9	25,0	16,7	3,7	9,9	-	36,5	42,3
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	25	17	42	8	50	-	22,3	19,3	16,7	2,9	9,6	-	50,0	34,0
	50	39	5	94	325	98,0	34,8	5,7	37,5	84,9	62,1	15,4	12,0	1,5	28,9
51	110	88	251	321	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	9,8	21,4	48,0	52,0	
GUZTIRA															
Arasagune batek: erabileraren nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %80tik gorakoa)															
Arasagune erabileraren nagusitasuna erabileraren pisua %50-80 bitartekoak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %50-80 bitartekoak)															
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %40-50koa)															
Erabileraren nagusitasuna erabileraren pisua %20-40 bitartekoak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %20-40 bitartekoak)															
Erabileraren nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %20tik beherakoa)															
GUZTIRA															

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuak fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuak fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

66. Taula:

Euskaldunak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011
(kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)

	Kopururik					Ehuneko bertikalak					Ehuneko horizontalak						
	Araberak	Etxeko	Gozoratua	EAE/Nafarroa G. Hegoaldea	Araberak	Etxeko	Gozoratua	EAE	Naf. G.	Hegoaldea	Araberak	Etxeko	Gozoratua	EAE	Naf. G.	Hegoaldea	
Etxeko erabileraren erabilera %90-100	-	-	10	607	710	-	-	0,0	0,0	0,7	0,1	-	-	14,5	14,5	85,5	100,0
%90-99,9	-	542	2.869	4.411	2.845	-	0,4	0,8	0,6	3,3	0,8	-	21,3	39,6	60,8	39,2	100,0
%70-79,9	-	8.458	28.360	32.818	36.461	-	1,3	7,6	4,2	6,3	4,4	-	11,7	74,1	85,8	14,2	100,0
%60-59,9	1.235	22.468	61.247	42.950	4.937	1,7	6,4	5,3	5,4	5,3	5,4	2,6	47,3	40,5	90,4	9,6	100,0
%50-49,9	-	16.719	36.430	55.990	9.025	-	5,6	9,9	7,1	10,6	7,4	-	30,3	65,7	86,0	14,0	100,0
%40-39,9	-	16.671	57.636	74.307	2.260	-	4,8	15,8	9,4	2,6	8,8	-	21,8	75,3	97,0	3,0	100,0
%30-29,9	-	9.960	74.379	92.342	3.372	-	5,1	20,4	11,7	3,9	10,9	-	18,8	77,8	96,5	3,5	100,0
%20-19,9	-	43.962	25.532	69.494	770	-	12,6	7,0	8,8	0,9	8,0	-	62,6	36,3	98,9	1,1	100,0
%10-9,9	1.264	28.419	20.305	65.034	1.027	1,7	8,1	53,0	19,0	1,5	17,3	0,8	18,8	79,5	99,1	0,9	100,0
%10 baino gutxiago	71.036	94.732	-	298.098	55.671	96,6	55,7	-	33,7	64,8	36,8	22,2	60,5	-	82,7	17,3	100,0
GUZTIRA	72.835	349.841	344.651	788.437	83.851	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	8,4	40,0	41,7	90,2	9,8	100,0
Arasagune boteak erabiltzen nagusitasuna handia den utailerak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %50ak gorakoa)	-	1.542	2.972	4.514	3.450	-	0,4	0,8	0,6	4,0	0,9	-	19,4	37,3	56,7	43,3	100,0
Arasagune erabiltzen nagusitasuna erabiltzeko ez den utailerak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %50-%80 bitartekoa)	1.235	26.506	47.607	75.768	10.027	1,7	7,7	13,1	9,6	11,7	9,8	1,4	31,4	55,5	88,3	11,7	100,0
Nagusitasun argirik gabeko utailerak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %40-%50 bitartekoa)	-	36.381	93.816	130.197	11.343	-	10,4	25,7	16,5	13,2	16,2	-	25,7	66,3	92,0	8,0	100,0
Erabileraren nagusitasuna erabiltzeko ez den utailerak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %20-%40 bitartekoa)	-	61.925	99.911	161.836	4.082	-	17,7	27,4	20,5	4,6	19,0	-	37,3	60,2	97,5	2,5	100,0
Erabileraren nagusitasuna handia den utailerak (etxeko erabileraren erabileraren pisua %20ak beherakoa)	72.800	223.467	120.355	416.122	56.956	98,3	63,8	33,0	52,8	68,3	54,1	15,3	47,2	25,4	88,0	12,0	100,0
GUZTIRA	72.835	349.841	344.651	788.437	83.851	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	8,4	40,0	41,7	90,2	9,8	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuak fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

67. Taula:

Etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)

	Kopuruak				Ehuneko bertikalak				Ehuneko horizontalak			
	Arzoa	Batasun	Arzoa	EAE (Nafarroa)	Arzoa	Batasun	EAE	Nafarroa	Arzoa	Batasun	EAE	Nafarroa
Etoko euskararen erabilera %90-100	-	98	98	569	644	-	-	0,1	10,0	2,0	8,2	-
%80-89,9	-	2.668	3.823	2.889	8.322	-	1,3	1,4	1,3	8,6	2,0	-
%70-79,9	-	3.619	27.230	4.853	31.383	-	3,5	13,1	9,3	14,8	9,8	-
%60-69,9	-	9.639	18.052	33.197	34.274	-	6,5	17,1	8,1	11,3	11,3	-
%50-59,9	-	2.330	33.685	8.966	41.691	-	11,9	13,0	12,2	19,3	12,8	-
%40-49,9	-	10.649	43.579	1.565	45.144	-	9,7	18,9	15,0	4,1	14,1	-
%30-39,9	-	8.256	36.206	44.410	48.876	-	8,0	23,1	15,2	5,2	14,3	-
%20-29,9	-	8.770	10.689	27.882	38,1	-	17,3	5,6	9,5	0,6	8,7	-
%10-19,9	-	376	35.353	42.979	341	-	2,8	6,4	19,7	14,4	1,2	-
%10 baino gutxiago	-	8.640	22.689	94.248	43.461	-	88,7	24,8	-	11,7	32,9	-
GUZTIRA	8.744	183.340	179.817	282.791	323.337	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Armasgune baskak euskararen nagusitasuna handien udalerriak (lehen erabileraren euskararen %80ko gorakoa)	-	1.387	2.654	4.021	2.965	-	1,3	4,5	1,4	10,6	2,2	-
Armasgune erabileraren nagusitasuna handien udalerriak (lehen erabileraren euskararen %50-%80 bitarteko)	-	21.250	38.289	60.347	7.910	-	6,5	20,6	21,3	20,6	21,1	-
Nagusitasun eragin gabeko udalerriak (lehen erabileraren euskararen %50-%80 bitarteko)	-	57.266	79.684	6.541	86.205	-	21,7	31,9	27,2	23,3	26,9	-
Erabileraren nagusitasun handien udalerriak (lehen erabileraren euskararen %20-%40 bitarteko)	-	25.991	46.295	72.282	1.645	-	25,2	25,7	24,7	5,9	23,1	-
Erabileraren nagusitasun handien udalerriak (lehen erabileraren euskararen %20ko beharaz)	-	32.158	35.353	76.427	9.554	-	94,5	31,2	19,7	26,1	34,1	-
GUZTIRA	8.744	183.340	179.817	282.791	323.337	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuak fitxategiak, EUSTatek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: etxean nagusiki euskaraz aritzen diren hiztunak sailkatu ditugu taula honetan (ez bi hizkuntzetan, euskaraz eta gaztelaniaz, maila bertsuan aritzen direnak).

68. Taula:
Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabeko multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2011

[illegible]

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	24.607	15.740	710	23.770	15.181	664
%80-89,9	40.949	38.282	7.254	36.532	34.083	6.322
%70-79,9	39.286	41.628	38.259	33.004	34.066	31.383
%60-69,9	50.513	57.902	47.537	36.785	42.845	36.274
%50-59,9	65.733	59.607	64.973	44.294	38.236	41.091
%40-49,9	59.998	49.645	76.567	35.484	28.186	45.114
%30-39,9	66.059	90.043	95.654	38.425	45.388	45.876
%20-29,9	33.870	41.948	70.264	15.849	15.551	28.062
%10-19,9	92.160	118.562	151.321	31.066	31.960	42.520
%10 baino gutxiago	122.465	208.742	321.759	19.233	25.353	43.461
GUZTIRA	595.640	722.099	874.298	314.442	310.849	320.767
Amasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	65.556	54.022	7.964	60.302	49.264	6.986
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	89.799	99.530	85.795	69.789	76.911	67.657
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	125.731	109.252	141.540	79.778	66.422	86.205
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	99.929	131.991	165.918	54.274	60.939	73.937
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	214.625	327.304	473.080	50.299	57.313	85.981
GUZTIRA	595.640	722.099	874.297	314.442	310.849	320.766
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera %90-100	4,1	2,2	0,1	7,6	4,9	0,2
%80-89,9	6,9	5,3	0,8	11,6	11,0	2,0
%70-79,9	6,6	5,8	4,4	10,5	11,0	9,8
%60-69,9	8,5	8,0	5,4	11,7	13,8	11,3
%50-59,9	11,0	8,3	7,4	14,1	12,3	12,8
%40-49,9	10,1	6,9	8,8	11,3	9,1	14,1
%30-39,9	11,1	12,5	10,9	12,2	14,6	14,3
%20-29,9	5,7	5,8	8,0	5,0	5,0	8,7
%10-19,9	15,5	16,4	17,3	9,9	10,3	13,3
%10 baino gutxiago	20,6	28,9	36,8	6,1	8,2	13,5
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Amasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	11,0	7,5	0,9	19,2	15,8	2,2
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	15,1	13,8	9,8	22,2	24,7	21,1
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	21,1	15,1	16,2	25,4	21,4	26,9
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	16,8	18,3	19,0	17,3	19,6	23,1
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	36,0	45,3	54,1	16,0	18,4	26,8
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

69. Taula:

Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xehean eta nagusitasun-eremuen arabera. EAE, 1991-2021

	Udalerriak				Hiztun guztiak			
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	2021 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	2021 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	41	28	1		21.538	12.335	109	
%80-89,9	26	30	14	5	38.875	35.833	4.844	1.074
%70-79,9	17	18	35	21	45.891	45.023	39.324	9.999
%60-69,9	16	23	23	33	51.632	64.580	55.115	63.620
%50-59,9	18	12	25	27	90.833	81.323	76.927	77.124
%40-49,9	19	20	17	27	102.875	78.432	111.929	144.263
%30-39,9	15	18	28	26	136.942	161.536	161.610	173.456
%20-29,9	6	10	14	20	83.902	90.378	138.511	386.192
%10-19,9	14	13	17	22	340.755	347.361	387.781	181.786
%10 baino gutxiago	77	78	77	70	1.158.337	1.130.826	1.160.913	1.125.607
GUZTIRA	247	250	251	251	2.071.580	2.047.627	2.137.263	2.163.121
Amasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %50tik gorakoa)	67	58	15	5	60.413	48.168	4.953	1.074
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	33	41	58	54	97.523	109.603	94.439	73.619
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	35	32	42	54	193.708	159.755	188.856	221.387
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	21	28	42	46	220.844	251.914	300.321	559.648
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	91	91	94	92	1.499.092	1.478.187	1.548.694	1.307.393
GUZTIRA	247	250	251	251	2.071.580	2.047.627	2.137.263	2.163.121
	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021
	%	%	%	%	%	%	%	%
Etxeko euskararen erabilera %90-100	16,6	11,2	0,4	0,0	1,0	0,6	0,0	0,0
%80-89,9	10,5	12,0	5,6	2,0	1,9	1,7	0,2	0,0
%70-79,9	6,9	7,2	13,9	8,4	2,2	2,2	1,8	0,5
%60-69,9	6,5	9,2	9,2	13,1	2,5	3,2	2,6	2,9
%50-59,9	6,5	4,8	10,0	10,8	4,4	4,0	3,6	3,6
%40-49,9	7,7	8,0	6,8	10,8	5,0	3,8	5,2	6,7
%30-39,9	6,1	7,2	11,2	10,4	6,6	7,9	7,6	8,0
%20-29,9	2,4	4,0	5,6	8,0	4,1	4,4	6,5	17,9
%10-19,9	5,7	5,2	6,8	8,8	16,4	17,0	18,1	8,4
%10 baino gutxiago	31,2	31,2	30,7	27,9	55,9	55,2	54,3	52,0
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Amasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	27,1	23,2	6,0	2,0	2,9	2,4	0,2	0,0
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	13,4	16,4	23,1	21,5	4,7	5,4	4,4	3,4
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	14,2	12,8	16,7	21,5	9,4	7,8	8,8	10,2
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	8,5	11,2	16,7	18,3	10,7	12,3	14,1	25,9
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	36,8	36,4	37,5	36,7	72,4	72,2	72,5	60,4
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	Euskaldunak				Etxeko hizkuntza euskara dutenak			
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	2021 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	2021 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	20.561	11.653	103		19.873	11.276	98	
%80-89,9	34.288	31.675	4.411	982	30.704	28.212	3.823	872
%70-79,9	37.295	37.699	32.818	8.864	31.470	31.023	27.230	7.011
%60-69,9	39.416	49.236	42.950	52.592	29.544	36.452	33.117	37.667
%50-59,9	61.006	57.124	55.890	59.085	41.326	36.814	35.685	35.498
%40-49,9	58.834	48.262	74.307	101.498	35.003	27.444	43.979	52.091
%30-39,9	65.976	88.600	92.342	105.165	38.414	44.768	44.410	43.381
%20-29,9	33.686	41.025	69.494	188.609	15.795	15.199	27.882	59.382
%10-19,9	90.855	117.730	150.034	77.130	30.836	31.786	42.179	16.362
%10 baino gutxiago	101.700	173.976	266.088	342.887	14.453	17.747	34.248	36.118
GUZTIRA	543.617	656.980	788.437	936.812	287.418	280.721	292.751	288.382
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	54.849	43.328	4.514	982	50.577	39.488	4.021	872
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	76.711	86.935	75.768	61.456	61.014	67.475	60.347	44.678
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	119.840	105.386	130.197	160.583	76.329	64.258	79.664	87.589
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	99.662	129.625	161.836	293.774	54.209	59.967	72.292	102.763
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	192.555	291.706	416.122	420.017	45.289	49.533	76.427	52.480
GUZTIRA	543.617	656.980	788.437	936.812	287.418	280.721	292.751	288.382
	1991 %	2001 %	2011 %	2021 %	1991 %	2001 %	2011 %	2021 %
Etxeko euskararen erabilera %90-100	3,8	1,8	0,0	0,0	6,9	4,0	0,0	0,0
%80-89,9	6,3	4,8	0,6	0,1	10,7	10,0	1,3	0,3
%70-79,9	6,9	5,7	4,2	0,9	10,9	11,1	9,3	2,4
%60-69,9	7,3	7,5	5,4	5,6	10,3	13,0	11,3	13,1
%50-59,9	11,2	8,7	7,1	6,3	14,4	13,1	12,2	12,3
%40-49,9	10,8	7,3	9,4	10,8	12,2	9,8	15,0	18,1
%30-39,9	12,1	13,5	11,7	11,2	13,4	15,9	15,2	15,0
%20-29,9	6,2	6,2	8,8	20,1	5,5	5,4	9,5	20,6
%10-19,9	16,7	17,9	19,0	8,2	10,7	11,3	14,4	5,7
%10 baino gutxiago	18,7	26,5	33,7	36,6	5,0	6,3	11,7	12,5
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	10,1	6,6	0,6	0,1	17,6	14,1	1,4	0,3
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	14,1	13,2	9,6	6,6	21,2	24,0	20,6	15,5
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	22,0	16,0	16,5	17,1	26,6	22,9	27,2	30,4
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	18,3	19,7	20,5	31,4	18,9	21,4	24,7	35,6
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	35,4	44,4	52,8	44,8	15,8	17,6	26,1	18,2
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria 1991-2011 tarterako: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentzuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; 2021erako, EUSTAT, 2022].

70. Taula:

Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Araba, 1991-2011

	Udalerriak			Hiztun guztiak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera: %90-100	-	-	-	-	-	-
%80-89,9	-	-	-	-	-	-
%70-79,9	1	1	-	1.288	1.428	-
%60-69,9	-	-	1	-	-	1.500
%50-59,9	-	-	-	-	-	-
%40-49,9	-	-	-	-	-	-
%30-39,9	-	-	-	-	-	-
%20-29,9	-	-	-	-	-	-
%10-19,9	1	2	2	1.192	1.471	3.580
%10 baino gutiago	49	48	48	265.416	278.525	309.344
GUZTIRA	51	51	51	267.896	281.424	314.424
Arnasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	-	-	-	-	-	-
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%80 bitartekoa)	1	1	1	1.288	1.428	1.500
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	50	50	50	266.608	279.996	312.924
GUZTIRA	51	51	51	267.896	281.424	314.424
	Udalerriak			Hiztun guztiak		
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera: %90-100	-	-	-	-	-	-
%80-89,9	-	-	-	-	-	-
%70-79,9	2,0	2,0	-	0,5	0,5	-
%60-69,9	-	-	2,0	-	-	0,5
%50-59,9	-	-	-	-	-	-
%40-49,9	-	-	-	-	-	-
%30-39,9	-	-	-	-	-	-
%20-29,9	-	-	-	-	-	-
%10-19,9	2,0	3,9	3,9	0,4	0,5	1,1
%10 baino gutiago	96,1	94,1	94,1	99,1	99,0	98,4
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arnasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	-	-	-	-	-	-
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%80 bitartekoa)	2,0	2,0	2,0	0,5	0,5	0,5
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	98,0	98,0	98,0	99,5	99,5	99,5
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	-	-	-	-	-	-
%80-89,9	-	-	-	-	-	-
%70-79,9	1.106	1.216	-	869	916	-
%60-69,9	-	-	1.235	-	-	828
%50-59,9	-	-	-	-	-	-
%40-49,9	-	-	-	-	-	-
%30-39,9	-	-	-	-	-	-
%20-29,9	-	-	-	-	-	-
%10-19,9	367	517	1.264	91	104	276
%10 baino gutxiago	21.522	43.579	71.336	2.602	4.373	8.640
GUZTIRA	22.995	45.312	73.835	3.562	5.393	9.744
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	-	-	-	-	-	-
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	1.106	1.216	1.235	869	916	828
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	21.889	44.096	72.600	2.693	4.477	8.916
GUZTIRA	22.995	45.312	73.835	3.562	5.393	9.744
	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera %90-100	-	-	-	-	-	-
%80-89,9	-	-	-	-	-	-
%70-79,9	4,8	2,7	-	24,4	17,0	-
%60-69,9	-	-	1,7	-	-	8,5
%50-59,9	-	-	-	-	-	-
%40-49,9	-	-	-	-	-	-
%30-39,9	-	-	-	-	-	-
%20-29,9	-	-	-	-	-	-
%10-19,9	1,6	1,1	1,7	2,6	1,9	2,8
%10 baino gutxiago	93,6	96,2	96,6	73,0	81,1	88,7
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	-	-	-	-	-	-
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	4,8	2,7	1,7	24,4	17,0	8,5
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	-	-	-	-	-	-
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	95,2	97,3	98,3	75,6	83,0	91,5
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

71. Taula:

Udalerriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren araberrako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Bizkaia, 1991-2011

	Udalerriak			Hiztun guztiak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	17	8	-	8.362	3.501	-
%80-89,9	15	14	4	16.488	7.909	1.692
%70-79,9	6	10	13	17.819	24.400	5.202
%60-69,9	8	10	11	25.834	25.918	28.508
%50-59,9	7	6	13	25.688	22.852	27.444
%40-49,9	10	11	7	32.204	24.708	25.138
%30-39,9	6	8	14	36.118	45.664	30.666
%20-29,9	3	7	11	23.204	35.613	87.516
%10-19,9	9	7	10	59.116	61.826	74.305
%10 baino gutxiago	28	30	29	892.921	852.301	851.569
GUZTIRA	109	111	112	1.137.752	1.104.692	1.132.040
Amasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	32	22	4	24.850	11.410	1.692
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	14	20	24	43.653	50.318	33.710
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	17	17	20	57.892	47.560	52.582
Erabileraren nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	9	15	25	59.320	81.277	118.182
Erabileraren nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	37	37	39	952.037	914.127	925.874
GUZTIRA	109	111	112	1.137.752	1.104.692	1.132.040
	Udalerriak			Hiztun guztiak		
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera %90-100	15,6	7,2	0,0	0,7	0,3	0,0
%80-89,9	13,8	12,6	3,6	1,4	0,7	0,1
%70-79,9	5,5	9,0	11,6	1,6	2,2	0,5
%60-69,9	7,3	9,0	9,8	2,3	2,3	2,5
%50-59,9	6,4	5,4	11,6	2,3	2,1	2,4
%40-49,9	9,2	9,9	6,3	2,8	2,2	2,2
%30-39,9	5,5	7,2	12,5	3,2	4,1	2,7
%20-29,9	2,8	6,3	9,8	2,0	3,2	7,7
%10-19,9	8,3	6,3	8,9	5,2	5,6	6,6
%10 baino gutxiago	25,7	27,0	25,9	78,5	77,2	75,2
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Amasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	29,4	19,8	3,6	2,2	1,0	0,1
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	12,8	18,0	21,4	3,8	4,6	3,0
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	15,6	15,3	17,9	5,1	4,3	4,6
Erabileraren nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	8,3	13,5	22,3	5,2	7,4	10,4
Erabileraren nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	33,9	33,3	34,8	83,7	82,7	81,8
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	7.922	3.316	-	7.642	3.212	-
%80-89,9	14.649	7.129	1.542	13.146	6.413	1.367
%70-79,9	14.458	20.733	4.458	12.087	17.040	3.613
%60-69,9	19.678	19.723	22.468	14.479	14.209	17.637
%50-59,9	17.190	15.899	19.710	10.684	9.846	12.325
%40-49,9	18.684	14.958	16.671	10.855	8.262	10.043
%30-39,9	16.729	24.234	17.963	10.881	12.448	8.204
%20-29,9	8.948	15.847	43.962	4.240	5.944	17.793
%10-19,9	16.783	21.636	28.415	5.601	4.527	6.550
%10 baino gutxiago	80.178	130.397	194.752	11.851	13.374	25.608
GUZTIRA	215.219	273.872	349.941	101.466	95.275	103.140
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	22.571	10.445	1.542	20.788	9.625	1.367
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	34.136	40.456	26.926	26.566	31.249	21.250
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	35.874	30.857	36.381	21.539	18.108	22.368
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	25.677	40.081	61.925	15.121	18.392	25.997
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	96.961	152.033	223.167	17.452	17.901	32.158
GUZTIRA	215.219	273.872	349.941	101.466	95.275	103.140
	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera %90-100	3,7	1,2	0,0	7,5	3,4	0,0
%80-89,9	6,8	2,6	0,4	13,0	6,7	1,3
%70-79,9	6,7	7,6	1,3	11,9	17,9	3,5
%60-69,9	9,1	7,2	6,4	14,3	14,9	17,1
%50-59,9	8,0	5,8	5,6	10,5	10,3	11,9
%40-49,9	8,7	5,5	4,8	10,7	8,7	9,7
%30-39,9	7,8	8,8	5,1	10,7	13,1	8,0
%20-29,9	4,2	5,8	12,6	4,2	6,2	17,3
%10-19,9	7,8	7,9	8,1	5,5	4,8	6,4
%10 baino gutxiago	37,3	47,6	55,7	11,7	14,0	24,8
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	10,5	3,8	0,4	20,5	10,1	1,3
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	15,9	14,8	7,7	26,2	32,8	20,6
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	16,7	11,3	10,4	21,2	19,0	21,7
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	11,9	14,6	17,7	14,9	19,3	25,2
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	45,1	55,5	63,8	17,2	18,8	31,2
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

[illegible]

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	12.639	8.337	103	12.231	8.064	98
%80-89,9	19.639	24.546	2.869	17.558	21.799	2.556
%70-79,9	21.731	15.750	28.360	18.514	13.067	23.617
%60-69,9	19.738	29.513	19.247	15.065	22.243	14.652
%50-59,9	43.816	41.225	36.180	30.642	26.968	23.360
%40-49,9	40.150	33.304	57.636	24.148	19.182	33.936
%30-39,9	49.247	64.366	74.379	27.533	32.320	36.206
%20-29,9	24.738	25.178	25.532	11.555	9.255	10.089
%10-19,9	73.705	95.577	120.355	25.144	27.155	35.353
%10 baino gutxiago	-	-	-	-	-	-
GUZTIRA	305.403	337.796	364.661	182.390	180.053	179.867
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	32.278	32.883	2.972	29.789	29.863	2.654
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	41.469	45.263	47.607	33.579	35.310	38.269
Nagusitasun argink gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	83.966	74.529	93.816	54.790	46.150	57.296
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	73.985	89.544	99.911	39.088	41.575	46.295
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	73.705	95.577	120.355	25.144	27.155	35.353
GUZTIRA	305.403	337.796	364.661	182.390	180.053	179.867
	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera %90-100	4,1	2,5	0,0	6,7	4,5	0,1
%80-89,9	6,4	7,3	0,8	9,6	12,1	1,4
%70-79,9	7,1	4,7	7,8	10,2	7,3	13,1
%60-69,9	6,5	8,7	5,3	8,3	12,4	8,1
%50-59,9	14,3	12,2	9,9	16,8	15,0	13,0
%40-49,9	13,1	9,9	15,8	13,2	10,7	18,9
%30-39,9	16,1	19,1	20,4	15,1	18,0	20,1
%20-29,9	8,1	7,5	7,0	6,3	5,1	5,6
%10-19,9	24,1	28,3	33,0	13,8	15,1	19,7
%10 baino gutxiago	-	-	-	-	-	-
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	10,6	9,7	0,8	16,3	16,6	1,5
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	13,6	13,4	13,1	18,4	19,6	21,3
Nagusitasun argink gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	27,5	22,1	25,7	30,0	25,6	31,9
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	24,2	26,5	27,4	21,4	23,1	25,7
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	24,1	28,3	33,0	13,8	15,1	19,7
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	Euskaldunak			Etxeko hizkuntza euskara dutenak		
	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.
Etxeko euskararen erabilera %90-100	4.046	4.087	607	3.897	3.905	566
%80-89,9	6.661	6.607	2.843	5.828	5.871	2.399
%70-79,9	1.991	3.929	5.441	1.534	3.043	4.153
%60-69,9	11.097	8.666	4.587	7.241	6.393	3.157
%50-59,9	4.727	2.483	9.083	2.968	1.422	5.406
%40-49,9	1.164	1.383	2.260	481	742	1.135
%30-39,9	83	1.443	3.312	11	620	1.466
%20-29,9	184	923	770	54	352	180
%10-19,9	1.305	832	1.287	230	174	341
%10 baino gutxiago	20.765	34.766	55.671	4.780	7.606	9.213
GUZTIRA	52.023	65.119	85.861	27.024	30.128	28.016
Amasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	10.707	10.694	3.450	9.725	9.776	2.965
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	13.088	12.595	10.027	8.775	9.436	7.310
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	5.891	3.866	11.343	3.449	2.164	6.541
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	267	2.366	4.082	65	972	1.645
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	22.070	35.598	56.958	5.010	7.780	9.554
GUZTIRA	52.023	65.119	85.860	27.024	30.128	28.015
	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
Etxeko euskararen erabilera %90-100	7,8	6,3	0,7	14,4	13,0	2,0
%80-89,9	12,8	10,1	3,3	21,6	19,5	8,6
%70-79,9	3,8	6,0	6,3	5,7	10,1	14,8
%60-69,9	21,3	13,3	5,3	26,8	21,2	11,3
%50-59,9	9,1	3,8	10,6	11,0	4,7	19,3
%40-49,9	2,2	2,1	2,6	1,8	2,5	4,1
%30-39,9	0,2	2,2	3,9	0,0	2,1	5,2
%20-29,9	0,4	1,4	0,9	0,2	1,2	0,6
%10-19,9	2,5	1,3	1,5	0,9	0,6	1,2
%10 baino gutxiago	39,9	53,4	64,8	17,7	25,2	32,9
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Amasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	20,6	16,4	4,0	36,0	32,4	10,6
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	25,2	19,3	11,7	32,5	31,3	26,1
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	11,3	5,9	13,2	12,8	7,2	23,3
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	0,5	3,6	4,8	0,2	3,2	5,9
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	42,4	54,7	66,3	18,5	25,8	34,1
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, NASTAtek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.8.2.4 Udalerrien euskalduntasuna hobekien ordezkia dezakeen zentsuko adierazlearen bila

Hizkuntza-gaitasunean, lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran oinarritzen diren udalerrikako adierazleak aurkeztu ondoren, honako galdera honi erantzuten ahalegindu nahi dugu orain: udalerriak soziolinguistikoki ezaugarritzerakoan, hots, euskalduntasun/erdalduntasun *continuum*ean udalerri bakoitza non dagoen laburbiltzeko, zer-nolako aldagaiak betetzen du hobekien zeregin hori, hizkuntza-gaitasunak edo etxeko erabilerak; zehatzago esanda, euskaldunen dentsitateak edo udalerri horretako etxeetako erabileran euskarak hartzen duen ehuneak?¹⁴⁹

Atal teorikoan aipatu bezala, tradizioz, euskal demolinguistikan udalerrietako euskaldunen dentsitatearen arabeko guneko soziolinguistikoek bete dute zeregin hori. Hego Euskal Herriko zentsuetan, ordea, inguruko zentsu gehienetan ez bezala, etxeko erabilerari buruzko informazioa ere biltzen da, baina orokorrean ez da erabili izan lurraldeak euskalduntasunaren arabera sailkatzeko, operatiboki zentsuak horretarako aukera eskaintzen duen arren.

Jarraian, ikuspegi teorikotik, metodologikotik eta enpirikotik erantzuten saiatuko gara puntu honen hasieran egindako galderari.

9.8.2.4.1 Ikuspegi teorikoa

5.4.2 puntuan azaldu dugun bezala, hizkuntza baten erabilera hizkuntza-gaitasuna bezain erabakigarria da gutxienez hizkuntza batek une jakin batean eta lurralde batean izan dezakeen nagusitasun soziala neurtzerakoan. Duchene eta Humbertek diote hizkuntza baten erabilerak hobeto islatzen duela hizkuntza horren bizi-indarra hizkuntza hori ezagutzen dutenen kopuruak baino (Duchene eta Humbert, 2018: 10). Horrekin batera, ikuspegi teoriko batetik, pentsatzekoa da bizi diren inguruko erabilerak gehiago baldintzatuko dituela hiztunen portaera, jarrera eta iritziak inguruan bizi den euskaldun kopuruak baino, eta horrek, gainera, bereziki eragingo diola belaunez belauneko jarraipenari. Arnasguneak zer diren finkatzerakoan ere, eremu geografiko bat arnasmunduetzat jotzeko ezagutza-dentsitatea ezinbesteko baldintza izanda ere, erabilera jotzen genuen horretarako irizpide erabakigarriena (Iurrebaso, 2019; Zalbide, 2019a).

¹⁴⁹ Lehen hizkuntzaren aldagaia zuzenean baztertu dugu helburu horretarako, aldagai hori diakronikoa izanik, ematen duen informazioa ez baita berez zentsua egin den uneari buruzkoa, herriarraz jaio eta ondorengo 3 urteei buruzkoa baizik.

Egia da zentsuetan eskura dugun erabilera-datuak ez duela erabilera guztia ordezkatzeko, etxeko erabilera mugatzen dela. Etxeko erabilera, hala ere, funtsezko alderdia da erabilera orokorraren barnean, eta azken 25 urteotan hartu izan dituen balioak ez dira, oro har, asko urruntzen erabilera orokorraren balioetatik, atal enpirikoan ikusiko dugun bezala. Gainera, beste alor edo jardunguneetan egiten den erabilerarekin lotura estua du etxeko erabilerak. Edonola ere, ikuspegi teorikotik, badirudi etxeetan egiten den erabilera hizkuntza-gaitasuna baino adierazle egokiagoa izan daitekeela udalerri edo komunitate batean euskararen nagusitasuna laburbiltzeko orduan.

9.8.2.4.2 Ikuspegi metodologikoa

Hegoaldeko zentsuetako galderak nola egiten diren zehatz aztertuta (ikus atal teorikoaren 5.1.1.1 eta 5.2.1.1 puntuak), euskarak lurralde batzuetan eta besteetan izan dezakeen nagusitasuna deskribatzeko orduan zein adierazle izan daiteke egokiagoa, hizkuntza-gaitasunarena edo etxeko erabilerarena? Galderak egiteko modua aztertuta, aurreratu dezagun gure ondorioa: zentsuetako etxeko erabileraren galderak aukera eskaintzen digu aztertzen duen fenomenoaren ibiltarte osoa behar bezala jasotzeko; hizkuntza-gaitasunaren galderek, berriz, gaitasunaren alderdi batzuk ondo jasotzen dituzte, baina ez dute fenomenoaren ibiltarte osoa zorrotz jasotzen. Azal dezagun. Zentsuetako etxeko erabilerari buruz udalerriko lortzen diren datuek aztergai dugun fenomenoaren bi muturrak eta tarteko egoera posible guztiak ondo jasotzen dituzte, eta udalerrian euskararen erabilera % 0 izatek erabilera % 100 izaterainokoa da emaitza teoriko posibleen ibiltarte osoa. Kasu horretan 0ak eta 100ak egoera posibleen bi muturrak argi islatzen dituzte: 0ak euskara etxeetan ez dela batere erabiltzen adieraziko du eta 100ak erabilera erabateko dela. Tarteko balioek tarteko egoerak islatuko dituzte, modu zuzen eta proportzionalean. Horrela, % 50ak esan nahiko du erabileraren erdia dela euskaraz, beraz euskarak eta erdarak nagusitasun berdintsua dutela udalerri horretan; % 25ak laurdena adieraziko luke, eta abar.

Ez da berdin gertatzen hizkuntza-gaitasunaren zentsuko galderetan oinarrituta kalkulatzen diren adierazleekin: euskaraz dakitenak % 0 izateak bai adierazten du maila posibleen artean txikiena, baina % 100ak ez du adierazten nahitaez euskarazko gaitasunaren muturra; eta % 50 batek ez du adierazten, inondik inora, udalerri horretan euskarazko gaitasuna eta erdarazko gaitasuna berdinduta daudenik. Zein da horren arrazoia? Atal teorikoan hizkuntza-gaitasunari buruz zentsuetan egiten diren galderen mugei buruz aritu garenean, ikusi dugu jatorrian zer-nolako gabezia duen Hegoaldeko zentsuetako gaitasunari buruzko galdera multzoak: ISLn ez bezala, zentsuetan euskarazko gaitasunaz galdetzen da bakarrik, ez erdarazko gaitasunari buruz; eta elebidunen kasuan, bestalde, ez zaie galdetzen zein hizkuntzatan moldatzen diren errazago. Ondorioz, lehengai horretan oinarrituta gaitasunari buruz sor ditzakegun adierazle guztietan “euskal

aldea” izenda genezakeena lausotuta azaltzen zaigu, eta multzo berean azalduko zaizkigu euskara besterik ez dakien hiztuna batetik eta euskaraz hitz egiten jakin arren bere hizkuntza nagusia, errazago eta sarrien darabilena, gaztelania duen hiztuna. Zentsuak bi hiztun horiek “euskaldun” izendatuko ditu, inolako ezberdintasunik eta ñabardurarik gabe¹⁵⁰.

Oinarrizko gabezia horrek ondorio zuzenak ditu gaitasunari buruzko datu horiek udalerriak multzokatzeko erabiltzen ditugunean, eta hiztunekin gertatzen den bezala, elkarren artean bereizi gabe azal dakizkiguke oinarrian oso ezberdinak diren errealitate lokalak. Adibidez, demagun bi udalerri ditugula eta bietan hiztun guztiek dakitela euskaraz hitz egiten. Demagun, adibidearekin jarraituz, lehenengo udalerrian hiztun gehienak euskaraz hitz egiteko gai izan arren, askoz errazago moldatzen direla erdaraz; eta demagun, bigarren udalerrian hiztun guztiak errazago moldatzen direla euskaraz erdaraz baino eta badela erdaraz aritzeko zailtasun eta ezintasun argiak dituzten hiztun multzo aipagarria ere. Bi errealitate horiek elkarrekin oso ezberdinak izanik ere, gaitasunari buruz zentsuak ematen dituen datuetan balio bera hartuko lukete bi udalerriek, % 100ekoa.

Beste adibide bat jarriko dugu, datu errealetatik abiatuta oraingoan: 2016. urteko zentsuaren arabera, euskaldunak % 46,0 ziren Donostiako udalerrian. Ehuneko bertsua zuten Lazkao eta Elorrio udalerriek 35 urte lehenago, 1981eko zentsuaren arabera (% 45,6 eta % 47,0 hurrenez hurren). Bi garai horietan hiru udalerri horien errealitatea sakon ezagutu gabe ere, agerikoa da adierazle horrek arriskua duela errealitate ez oso antzekoak kopuru bertsuen bidez sailkatzeko, gehienbat gure azterketan denbora dimentsioa ere txertatzen badugu.

Ikuspegi metodologiko batetik ere, hortaz, zentsuetatik abiatuta hizkuntza-gaitasunaren inguruan lortzen diren aldagaiek ez dituzte guztiz fidel islatzen euskaldunen multzoan hizkuntzen ezagutzaren aldetik dauden aldeak, eta ez dirudi hizkuntzak lurraldean izan dezakeen nagusitasuna neurtzeko bitarteko egokiena izango denik. Ikuspegi horretatik ere, etxeko erabileraren aldagaiak egokiagoa dirudi lurralde baten euskalduntasuna ordezkatzeko.

9.8.2.4.3 Bi aldagai horien baliagarritasunaz kontraste empirikoa

Udalerrien euskalduntasuna hobekien zein aldagaik ordezkatzeko duen iker-tzeak zerikusia du aldagaiei baliagarritasunarekin. Badakigu ez dela erraza gizarte-zientzietan aldagai baten baliagarritasuna neurtzea, hots, benetan guk neurtu nahi duguna neurtzen ote duen jakitea. Alderdi hori ikertzeko gizarte-zientzie-

¹⁵⁰ Hain justu, horregatik hobesten genuen hizkuntza-gaitasuna aztertzeko orduan ISLko informazioa HZkoaren aurretik.

tan erabili ohi den prozeduretako bat da aztertu nahi dugun errealitateari buruz informazioa ematen diguten beste aldagai batzuekin gureak duen korrelazioa aztertzea (Juaristi, 2003: 62).

Guk jakin nahi dugu bi aldagaietan zeinek ordezkatzten duen hobekien udalerrien euskalduntasuna. Badakigu udalerrien euskalduntasunarekin lotuta daudela bi aldagai horiek, baina badakigu ez direla euskalduntasunarekin zerikusia duten aldagai bakarrak. Zehazki, badakigu honako beste bi aldagai hauek ere badutela zerikusia udalerrien euskalduntasunarekin: lehen hizkuntzak eta kale-erabilerak.

Horiek horrela, azter dezagun hizkuntza-gaitasunaren aldagaiak eta etxeko erabilerarenak, bietako zeinek duen lotura handiagoa euskalduntasunaren berri ematen diguten gainerako bi aldagai horiekin. Horretarako, bi adierazle horien eta gainerako bien artean dagoen korrelazio lineala aztertuko dugu. Zehatzago esanda, Pearsonen R korrelazio-koefizienteak kalkulatu ditugu udalerriko datuen artean, zentsu-urte guztietarako, udalerri bakoitzaren hiztun kopuruaren arabera haztatuta:

- Euskaldunen dentsitatea (%), HZ-201 adierazlearen arabera
- Etxeko erabileran euskarak duen pisua (%), HZ-207 adierazlearen arabera
- Lehen hizkuntzan euskarak duen pisua (%), HZ-204 adierazlearen arabera
- Kaleko erabileran euskarak duen pisua (%), HEKN-001 adierazlearen arabera

Emaitzak 74. Taulan biltzen dira. Ikus daitekeenez, Pearsonen R korrelazio-koefizienteak oso balio altuak hartzen ditu aztertu ditugun urte eta aldagai-pare guzti-guztietarako. Argi dago, beraz, harreman estua dagoela aztertu ditugun lau aldagaien artean.

Aztertzen ari garen gaiari begira, taula horretan ikus daiteke udal-mailako informazioa ematen digun beste iturri bateko datuekin (kale-erabilerari buruzkoekin) korrelazio handiago izan duela etxeko erabilerak hizkuntza-gaitasunak baino aztertu dugun epealdiko urte guzti-guztietan, salbuespenik gabe. Eta lehen hizkuntzarekiko korrelazio handiagoa izan zuen hizkuntza-gaitasunak 1991. eta 1996. urteetan, baina 2001etik aurrera handiagoa da etxeko erabilerarekiko korrelazioa. Orokorrean, hortaz, beste aldagai demolinguistikoeikiko lotura lineal handiagoa du etxeko erabileraren %ak ezagutzaren %ak baino. Pentsa dezakegu, hortaz, baliozkotasunaren ikuspegitik, lurralde baten euskalduntasuna

edo euskararen nagusitasuna hobeto ordezkatzeko duela etxeko erabileraren aldagaiak zentsuko hizkuntza-gaitasunarenak baino.

Taulako koefizienteei erreparatuta, gainera, ikus dezakegu denboran sakondu egin direla alde horiek. Bestela esanda, badirudi Hegoaldeko errealitate demolinguistikoa azaltzeko garaian, hizkuntza-gaitasunaren zentsuetako aldagaiak (euskaldunen %ak) epealdi osoan lotura estua izan duen arren euskalduntasunaren berri ematen diguten gainerako aldagaiekin, lotura hori apur bat ahuldu egin dela aztertu dugun epealdian. Izan ere, hizkuntza-gaitasunak gainerako aldagaiekin duen korrelazioa apur bat txikiagoa da azken zentsuetan (2011. eta 2016. urteetakoetan) hasierakoetan baino (1991-1996 aldia). Bilakaera horrek, ziurrena, izango du zerikusirik EAEn eta Nafarroako hainbat eskualdetan be-launaldi berrien sail gero eta handiagoetan euskarazko gaitasun oinarritzko bat orokortzearekin. Gainerako aldagaiekiko korrelazioaren apaltze hori ez da antzematen etxeko erabileran.

74. Taula:

Hizkuntza-gaitasunaren eta etxeko erabileraren korrelazioak
(Pearson-en r koefizienteak). Hego Euskal Herriko udalerrriak, 1991-2016

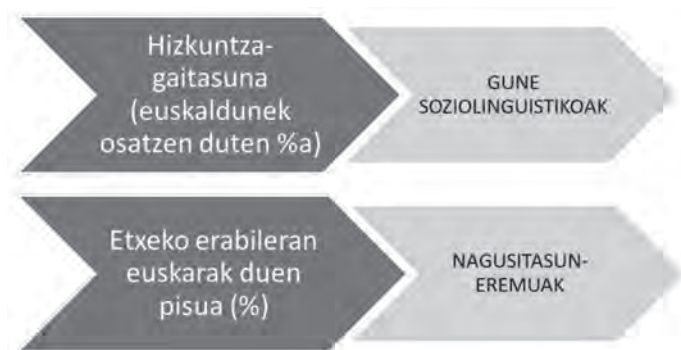
	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Hizkuntza-gaitasunaren korrelazioak gainerako aldagaiekin						
Hizkuntza-gaitasuna (%)	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000
Etxeko erabileraren (%)	0,9874	0,9817	0,9798	0,9750	0,9683	0,9594
Lehen hizkuntza (%)	0,9953	0,9918	0,9891	0,9824	0,9798	0,9686
Kale-erabileraren (%)	0,9312	0,9387	0,9589	0,9425	0,9276	0,9194
Etxeko erabileraren korrelazioak gainerako aldagaiekin						
Hizkuntza-gaitasuna (%)	0,9874	0,9817	0,9798	0,9750	0,9683	0,9594
Etxeko erabileraren (%)	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000
Lehen hizkuntza (%)	0,9881	0,9905	0,9924	0,9941	0,9910	0,9916
Kale-erabileraren (%)	0,9677	0,9722	0,9875	0,9834	0,9818	0,9802

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Arrazoi horiek guztiak aintzat hartuta, geure buruari egiten genion galderari behin-behineko erantzuna emanez, esango dugu, landu ditugun irizpide teoriko, metodologiko eta enpirikoei jaramon eginez, etxeko erabileraren aldagaiak hobeto ordezkatzeko duela udalerrien euskalduntasuna/erdalduntasuna edo euskarazko udalerririk izan dezakeen nagusitasuna.

Horiek horrela, etxeko erabileran oinarrituta lurraldea sailkatzeko eta aztertzeko proba bat egitea merezi duela iritzita, ingurune lokalak euskalduntasunaren arabera multzokatzeko orduan eta hiztunak bizi diren udalerriko euskalduntasuna aldagai aske gisa erabiltzeko orduan, etxeko erabileran oinarritzen diren adierazleei emango diegu lehentasuna lan honetan. Terminologia nahasketak saihestu nahirik, “nagusitasun-eremuak” esango diegu hiztunen hizkuntza-gaitasunean beharrean hiztunen etxeko erabileran oinarrituta eraikiko ditugun bost udalerrri multzoei (ikus 21. Irudia).

21. Irudia:
Gune soziolinguistikoak eta nagusitasun-eremuak

Iturria: egileak landua.

9.8.3 *Hiztuna jaio zen garaian eta tokian haur txikiekiko euskararen erabileran oinarritzen diren adierazleak*

9.8.3.1 H1 aldagai “bereziaren” datuetatik abiatuta, azken mendeko bilakaera demolinguistikoari buruzko datu estatistikoek; gure lanketaren helburuak

Hegoaldeko zentsuetan hizkuntzari buruz biltzen diren gainerako aldagaiak ez bezala, lehen hizkuntzari buruzkoak berezi egiten duten bi ezaugarri ditu: aldagai finkoa da eta izaera diakronikoa du. Azal dezagun.

- **Aldagai finkoa da H1.** Zentsuetan hizkuntzari buruz jaso izan diren aldagaietatik ia denak (hizkuntza-gaitasunari buruzko laurak eta etxeko erabilerari buruzkoa) aldakorrak dira pertsonen bizitzan: gaur euskaraz egin dezaket etxean eta hamar urte barru erdaraz, edo

alderantziz; gaur erdaldun elebaker izan naiteke eta hamar urte barru euskaraz ondo hitz egiteko gai izan, eta abar. Lehen hizkuntzarena, ordea, lantzen duen gaia dela eta, aldagai egonkorra da: lehen haurtzaroan, 0-3 urte bitartean, hitz egiten genuen hizkuntzarena datu finkoa da gure bizitzan, garai hura bete ondoren (adin hori pasa ondoren) inoiz aldatuko ez dena.

- **Aldagai diakronikoa da H1.** Oro har, zentsuan jasotzen den informazio gehienak izaera sinkronikoa du. Hots, zentsua egin den uneko errealitatearen argazkia egiten digu. Hori horrela da, besteak beste, hizkuntza-gaitasunaren eta etxeko erabileraren aldagaietan. Lehen hizkuntzaren aldagaiak deskribatzen duen errealitatea, ordea, ez da zentsua egin den unearekiko sinkronikoa: aldagai horrek ez du jasotzen zentsu garaiko errealitate bat, hiztun bakoitzaren lehen haurtzaroko errealitate jakin bat baizik. Zehazki, bizitzako lehen 3 urteetan zein hizkuntzatan hitz egiten zuen¹⁵¹. Esan beharrik ez dago hizkuntza hori bat etorriko dela berari hitz egiten zioten hizkuntzarekin. Horregatik, lan honetan baliokidetzat joko ditugu “lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua” eta “hiru urte arteko haur txikien/txikiekiko euskararen erabilera”.

H1 adierazlearen izaera berezi horrek ateak irekitzen dizkio euskararen azken mendeko historia soziala aztertzeako orduan baliagarriak izan daitezkeen datu estatistikoak eraikitzeari. Izan ere, lehen hizkuntzarekin batera, zentsuan herritarren jaiotza-urtea eta jaiotza-lekua ere jasotzen denez, hiru aldagai horiek aintzat hartuta, urteetan atzera egin eta eremu geografikoen urtekako *filma* bererraitzeko aukera irekitzen zaigu, 0-3 urteko haurrek/haurrekin erabili izan den hizkuntzari buruzko serie historiko luzea osatzeko aukera, zehatzago esanda¹⁵². Bide horretan aurreratzeko, propio landu dugu metodologia bat, ondorengo orriotan deskribatuko duguna. Lehenago, gogora ditzagun gai honetan geure buruari jarri dizkiogun helburu zehatzak:

- *Lehen hizkuntzaren aldagaiarekin zentsuetan bildutako informazioan oinarrituta, Hego Euskal Herrian haur txikien/txikiekiko euskararen erabileraren azken mendeko bilakaera aztertzeako bitarteko metodologikoak lantzea.*

¹⁵¹ Gogora dezagun, lehen hizkuntzari buruzko galderan, galdera honi erantzuten diotela zehazki herritarrek zentsuan: “*Zein hizkuntza erabili zuen lehen aldiz (hiru urte bete arte)?*”:

¹⁵² Bertako haurrek bizitzako lehen urteetan erabiltzen zuten hizkuntzarena ez da, jakina, atzera begira sortu nahiko genukeen serie bakarra. Baina haxe da zentsuetatik abiatuta sendo samar eraiki ahal izan dugun bakarra.

- *Adierazle bat sortzea honako informazio hau bilduko duena: Hegoaldeko udalerrietan azken mendeko bosturteko bakoitzean jaiotako biztunen euskararen batez besteko erabilera euren bizitzako lehen 3 urteetan, ehuneko baten bidez adierazita.*
- *Aurreko adierazlean oinarrituta, adierazle berriak sortzea, lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua aintzat hartuta, bosturteko bakoitzerako udalerriak multzokatuz udalerrietan euskarak izan duen nagusitasunaren ikuspegitik; hartara, azken mendean testuinguru demolinguitiko ezberdinen bilakaera aztertze bidea irekiko litzateke.*
- *Zentsuetan dugun gizabanako bakoitzari aurreko adierazleetan dagozkion balioak esleitzea, jaiotza-leku eta urtearen arabera biztun bakoitzari bere lehen urteetako testuinguru demolinguitikoari buruzko datua atxikiz.*

Aurrerago azalduko dugun bezala, bide horretan aurreratu ahala, haur txiekiko erabilera azken mendean izan den bilakaerara lehen hurbilpen kuantitatibo bat egiteko aukera irekiko dugu. Datu horiek ez dira alboratzerik gabeak izango, aurrerago azalduko dugun bezala, eta zuhurtzia handiz irakurri beharko dira. Horregatik, euskararen historia sozialera egiten den hurbilpen estatistiko partzial eta mugatua izango da, bistan da, datu horietan oinarrituta eraiki ahal izango duguna, baina iturri estatistiko ofizial baten bermearen gainean eraikia. Hobetzen joan beharreko lan ildo baten lehen urrats gisa planteatzen dugu honako metodologiazko ekarpen hau.

9.8.3.2 Lan-prozesua: zentsuetako mikrodaturen lanketaren bidez, garai/udalerri bakoitzean 3 urte arteko haurrekiko euskararen erabilera ehunekoa kalkulatzeko eta hiztunei esleitzea

9.8.3.2.1 Lanketaren ikuspegi orokorra, pausoz pauso

Aurreko puntuan zehaztu ditugun helburuetara iristeko, honako pauso hauek eman ditugu:

- Informazio-iturri estatistiko egokienak aukeratzea eta, EUSTAT eta NASTATEko datu-baseetatik jaiotza-udalerri eta jaiotza-urte bakoitzerako datu xeheak eskuratzea, azterketarako lagina osatuz.
- Hegoaldeko datu-matrizea sortzea, aurrekoetatik abiatuta.
- Bosturteko bakoitzean jaiotakoen lagin metatuak sortzea.

- Bosturteko eta udalerri bakoitzerako euskarak lehen hizkuntzan edo haurren/haurrekiko erabileran izan zuen pisua kalkulatzeko (%etan).
- Lagin txikiak dituzten udalerrientzat/garaientzat neurri zuzentzaileak lantzea.
- Gizabanako bakoitzari bera jaio zen garai eta udalerriko lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren datua esleitzea.
- Pisu horren arabera multzoak sortzea.
- Landutako denbora-seriea, berez 2006 urteraino iristen dena, 2011-2016rako osatzea kalkulu baten bidez.

9.8.3.2.2 Iturri egokienak aukeratzea eta azterketarako laginak osatzea

Berez, esku artean ditugun 1991, 2001 eta 2011ko zentsuetan aurkitu dezakegu hiztunen lehen hizkuntzari buruzko informazioa. Pertsona asko, ordea, bikoiztuta edo hirukoiztuta aterako dira hiru zentsu horietan. Zein iturritatik hartu pertsona bakoitzari buruzko informazioa? Iturriak aukeratzeko garaian, honako irizpide hau erabiliko dugu: jaioturte bakoitzerako ahalik eta laginik handiena eta osoena emango digun iturrira joko dugu. Horretarako, oro har, udalerri eta urte bakoitzean jaiotza-urtetik hurbilen dugun zentsura joko dugu. Ondorengo 75. Taulan erakusten dugu zehazki jaioturte bakoitzerako erabiliko dugun iturria.

75. Taula:

Hegoaldean lehen hizkuntza udalerrika eta urteka lantzeko laginak eskuratzeko, urte bakoitzerako erabiliko dugun zentsu-iturri zehatzak, herritarrek jaio eta bizi izan diren administrazio-eremuaren eta jaiotza-urtearen arabera

	Bizi-tokia			
	EAE		Nafarroa Garaia	
	Jaiotokia		Jaiotokia	
Jaiotze-urtea:	EAE	Nafarroa G.	EAE	Nafarroa G.
1988 edo lehenago	EUSTAT: 1991ko zentsua	EUSTAT: 2001eko zentsua	NASTAT: 1991ko zentsua	
1989-1998	EUSTAT: 2001eko zentsua		NASTAT: 2001eko zentsua	
1999	EUSTAT: 2011ko zentsua			
2000-2008			NASTAT: 2011ko zentsua	

Iturria: egileak landua.

Hegoalde osoan lehen hizkuntzari buruzko informazioa bildu zen zentsurik zaharrena 1991. urtean egin zen. Hara joko dugu lehenik, eta bertatik ekarriko herriz herri XIX. mende bukaeratik 1988. urtera bitartean urtez urte jaio ziren hiztunen lehen hizkuntzari buruzko datuak. Arau horri salbuespen bat egin beharrean gaude: Nafarroan jaio eta 1991. urtean EAEn bizi ziren herritarren jaiotza-leku xehearen (jaiotza-udalerriaren) berri ez da ageri EUSTATen 1991ko zentsuko fitxategian. Hutsune hori 2001eko zentsuko informazioarekin osatuko dugu.

Hortik aurrera, 1989-1998 tartean urtez urte jaiotakoen lehen hizkuntzaren berri 2001eko zentsutik jaso dugu, eta 1999-2008 bitartekoena 2011ko-tik. Salbuespen bakarra: Nafarroa Garaiko kasuan, 2011ko zentsua lagin batean oinarritzen zenez, eta hain informazio xehea lantzerakoan udalerrri askotarako adierazgarritasun-arazoak izango zirela aurreikusiz, 1999an jaiotakoen datuak ere 2001eko zentsutik hartu ditugu.

Horrela, XIX. mende bukaeratik 2008. urtea bitarte Hego Euskal Herriko udalerrietan jaio ziren 2.343.293 hiztunei buruzko bikoizketarik gabeko lagin

zabala¹⁵³ osatu dugu, eta informazio horrekin datu-matrize bat eratu. 76. Taulan lagin erraldoi horretako jaiotza-herrialdearen arabera banaketa azaltzen da. Hegoaldean jaiotako hiztun horietarako guztietarako baditugu gure ustia ketaren oinarri izango diren hiru datu: jaiotza-urtea, jaiotza-udalerria eta haur txikia zen garaian (0-3 urte bitartean) zein izan zuen lehen hizkuntza.

76. Taula:

XIX. mende bukaeratik 2008. urtera Hegoaldeko udalerrietan jaiotako hiztunen lehen hizkuntza urtez urte aztertzeke EUSTAT-ek eta NASTAT-ek 1991-2001-2011ko urteetan egin zituzten zentsuetatik ekarrita lortu (eta erabiliko) dugun lagin osoa, jaiotza-herrialdearen arabera

Arabian	215.260
Bizkaian	970.636
Gipuzkoan	622.363
Nafarroa Garaian	535.034
GUZTIAK	2.343.293

Iturria: egileak landua.

9.8.3.2.3 Eskuratu ditugun datu xeheak Hegoaldeko ikuspegiz bateratzea udalerri guztietarako

Iturri horietatik jasotako datuekin, hortaz, jaiotza-urte bakoitzean Hegoaldeko udalerri bakoitzean jaio ziren hiztunen lagin bat osatu dugu, horietako bakoitzaren lehen hizkuntzaren datuarekin. Iturrietatik lortu dugun datu multzo handi hori (EUSTAT-en eta NASTAT-en 1991, 2001 eta 2011ko zentsuetatik) datu-base bakarrean bateratu eta ustiatzeko moduan prestatu dugu.

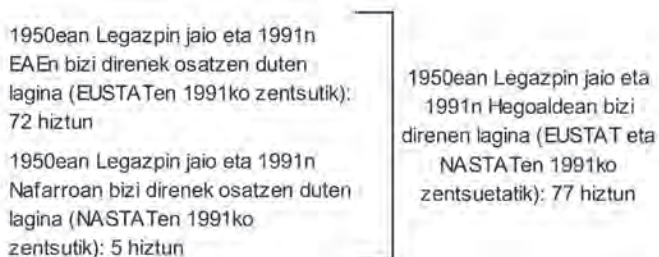
Hurrengo urratsean, EUSTAT eta NASTAT-en datuak homogeneoki landu ditugu, eta Hegoaldeko datuak sortu ditugu udalerri eta jaiotza-urte bakoitzerako. Horrela, udalerri eta jaioturte bakoitzerako, lehen hizkuntzari buruzko datu multzo bakarra sortu dugu. Adibide batez azal dezagun: 1950. urtean Legazpin jaio ziren hiztunen lehen hizkuntzari buruzko da-

¹⁵³ Zentsuetatik abiatzen gara, eta zentsuek une jakin batean lurralde batean erroldatuta dauden herritar guztien informazioa biltzen duen arren, pausu honetan osatu duguna lagina dela diogu, eta ez unibertso osoa, azken mendean Hegoaldean jaiotako hiztun guztiak ez ditugulako gure datu-matrizean, horien arteko parte bat baizik. Izan ere, gure laginean ez ditugu Hegoaldean jaio baina bizitzera kanpora joandako herritarrak eta ezta Hegoaldean azken mendean jaio baina zentsua egin baino lehen hildakoak ere. Honetaz, eta honek berarekin ekar dezakeen alboratzeaz arituko gara aurrerago.

tuak ditugu EAEko 1991ko EUSTATen zentsuetan: zentsua egin zen garaian Legazpin bertan eta EAEko beste edozein udalerritan bizitzen jarraitzen zuten 72 hiztunei buruzko datuak daude bertan. Baina Legazpin jaio ziren hiztunei buruzko datuak baditugu, halaber, Nafarroa Garaiko NASTATen zentsuko datuetan: Legazpin 1950ean jaio eta 1991. urtean Nafarroan bizi ziren 5 hiztunak ditugu hor. Bi datu multzo horiek batuta, Legazpin 1950. urtean jaio eta 1991. urtean (zentsua egin zen unean) Hegoaldeko edozein udalerritan bizi ziren 77 hiztunen lagina osatu dugu, 22. Irudian ikusten den bezala.

22. Irudia:

Urteka udalerri batean jaiotakoen lanketa, EAEn eta Nafarroa Garaian bizi direnekin, Hegoaldeko lagina osatzerraino (1950. urterako Legazpiko laginaren adibidea)

Iturria: egileak landua.

Legazpin 1950. urtean jaio zirenen adibidearekin bezala, lanketa bera egin dugu Hegoaldeko udalerri eta urte guzti-guztietarako.

Argitu dezagun, zentsu bakoitzean, zentsua egin den uneko udalerrien mugen arabera jaso izan dela jaiotza-udalerriari buruzko informazioa. Hau da, adibidez, pertsona bat 1960. urtean Lasarte-Orian jaio bazen, eta nahiz eta 1960. urtean oraindik Lasarte-Oria udalerri izan ez, udalerri horretan jaiotako gisa azalduko zaigu 1991ko zentsuan, urte horretan Lasarte-Oria jada udalerria baitzen. Aitzitik, 1991. urtean oraindik udalerri ez zirenentzat (Berrioizar, esaterako) ez dugu daturik izango 1991ko zentsuetan (bai 2001 eta 2011koetan). Kasu horietan, eta beste aukerarik ezean, oraindik udalerri izaera eskuratu gabeko herrietan jaiotakoei desanexioa gertatu baino lehenagoko udalerriaren datua esleitu diegu (Antsoaingoa, adibidez, 1988. urtea baino lehen Berrioizarren jaio zirenei). 77. Taulan ikus daitekeen bezala, udalerri gutxi batzuk daude egoera horretan, Nafarroakoak gehienak. Horien artean, gainera, Lekunberri eta Larraunen salbuespenarekin, jatorrizko udalerriaren eta udalerri berriaren errealitate soziolinguistikoak nahiko antzekoak zirela esan dezakegu.

77. Taula:

Hego Euskal Herrian 1991 eta 2011 bitartean desanexionatu ziren udalerriak

Desanexionatuak	Nondik	Desanexioa gauzatzen deneko zentsu-urtea
Gipuzkoan:		
Gaztelu	Leaburu	2001
Nafarroa Garaian:		
Berriobeiti (Berrioplano)	Antsoain	2001
Berriozar	Antsoain	2001
Irurtzun	Arakil	2001
Beriain	Galar	2001
Orkoien	Olza	2001
Zizur Nagusia	Zizur	2001
Lekunberri	Larraun	2001
Bizkaian:		
Zierbena	Abanto	2001
Arratzu	Gernika-Lumo	2001
Ziortza-Bolibar	Markina-Xemein	2011

Iturria: Egileak landua (Azagra *et al.*, 2006).

9.8.3.2.4 Bost urtekako lagin metatuak sortzea

Hurrengo pausoan, lantzen ari garen datu-basean bost urtekako lagin metatuak sortu ditugu udalerri bakoitzean jaiotakoentzat. Horrela egin dugu, askotan txikiegiak ziren laginen neurriak handitzeko. Udalerrri eta bosturteko bakoitzeko lagina osatzeko egin dugun ibilbide osoa, aurreko puntuko pausoa eta oraingoa, 23. Irudian erakusten dugu, Legazpiko adibidearekin jarraituta.

23. Irudia:

**Bosturtekoen lanketa, jatorrizko datu xehetatik, lagina osatzearaino
(1949-1953 bosturterako Legazpiko laginaren adibidea)**

1949an Legazpin jaio eta 1991n EAEn bizi direnek osatzen duten lagina (EUSTATen 1991ko zentsutik)	1949an Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi direnen lagina (EUSTAT eta NASTATen 1991ko zentsuetatik)	1949-1953 bosturtekoan Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi direnen lagina (EUSTAT eta NASTATen 1991ko zentsuetatik)
1949an Legazpin jaio eta 1991n Nafarroan bizi direnek osatzen duten lagina (NASTATen 1991ko zentsutik)		
1950ean Legazpin jaio eta 1991n EAEn bizi direnek osatzen duten lagina (EUSTATen 1991ko zentsutik)	1950ean Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi direnen lagina (EUSTAT eta NASTATen 1991ko zentsuetatik)	
1950ean Legazpin jaio eta 1991n Nafarroan bizi direnek osatzen duten lagina (NASTATen 1991ko zentsutik)		
1951n Legazpin jaio eta 1991n EAEn bizi direnek osatzen duten lagina (EUSTATen 1991ko zentsutik)	1951n Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi direnen lagina (EUSTAT eta NASTATen 1991ko zentsuetatik)	
1951n Legazpin jaio eta 1991n Nafarroan bizi direnek osatzen duten lagina (NASTATen 1991ko zentsutik)		
1952an Legazpin jaio eta 1991n EAEn bizi direnek osatzen duten lagina (EUSTATen 1991ko zentsutik)	1952an Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi direnen lagina (EUSTAT eta NASTATen 1991ko zentsuetatik)	
1952an Legazpin jaio eta 1991n Nafarroan bizi direnek osatzen duten lagina (NASTATen 1991ko zentsutik)		
1953an Legazpin jaio eta 1991n EAEn bizi direnek osatzen duten lagina (EUSTATen 1991ko zentsutik)	1953an Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi direnen lagina (EUSTAT eta NASTATen 1991ko zentsuetatik)	
1953an Legazpin jaio eta 1991n Nafarroan bizi direnek osatzen duten lagina (NASTATen 1991ko zentsutik)		

Iturria: egileak landua.

Hori eginda, udalerri/bosturteko bakoitzerako azpilaginen neurriak nabarmen handitzea lortu dugu. Adibidez (ikus 78. Taula), 1991ko zentsuetako EUSTAT-en eta NASTAT-en fitxategietan urte horretan Hegoaldeko edozein udalerrian bizi ziren 88 pertsona azaltzen zaizkigu 1949. urtean Legazpin jaioak, 77 1950ean, 81 1951n, 94 1952an eta 70 1953an. Horiek guztiak batuta, Legazpin 1949-1953 bitartean jaioetako 410 pertsonak osatzen duten lagina dugu eskura, euren lehen hizkuntza aztertu ahal izateko eta horren bidez garai hartako Legazpin 0-3 urteko haurren/haurrekiko erabilera-ohituraren datuak landu ahal izateko.

78. Taula:

1991-ko zentsuetako EUSTAT-en eta NASTAT-en fitxategietan, udalerri eta bosturteko batean jaioetako pertsonak, lehen hizkuntzaren eta jaioetza-urtearen arabera
(adibidea: Legazpi, 1949-1953 bosturtekoa)

	1949	1950	1951	1952	1953	1949-1953
Euskara	65	51	52	65	43	276
Euskara eta gaztelania	3	6	2	1	4	16
Erdara	20	20	27	28	23	118
GUZTIAK	88	77	81	94	70	410

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.8.3.2.5 Bosturteko eta udalerri bakoitzeko laginerako, euskarak haur txikiekiko etxeko erabileran izan zuen pisua kalkulatzeko

Bosturteko eta udalerri bakoitzerako, haur txikiekiko erabileran euskarak zer-nolako pisua duen adieraziko duen tasa kalkulatzeko izan da hurrengo lana, honako formula hau aplikatuta (8.4.1 puntuan aurkeztu dugun formula bera da):

$$\text{Euskararen pisua 0 - 3 urteko haurren erabileran} = \text{Euskara \%} + (0,5 * \text{Bietara\%})$$

Aurreko adibidearekin jarraituta, Legazpin 1949-1953 bitartean jaio ziren 410 pertsona azaltzen zaizkigu 1991ko zentsuko EUSTAT-en eta NASTAT-en fitxategietan. Horien artean 276k euskara izan zuten lehen hizkuntza eta 16k euskara eta gaztelania biak izan zituzten lehen hizkuntza. Formula aplikatuta, % 73,7koa da emaitza, eta ehuneko horrek adieraziko liguke Legazpin 1951 inguruan jaio ziren haurren artean, zehazki 1949 eta 1953 urteen artean, haur txikiak eta haur txikiak erabileran euskarak zenbateko pisua izan zuen.

9.8.3.2.6 Hainbat azpilaginen neurriari buruzko kezka eta zuzentze-irizpideak udalerri txikiago eta data zaharragoetarako: hiru bosturtekoren batez besteko haztatua

Legazpirako eta 1951. urterako bezala, Hego Euskal Herriko udalerri guztietarako eta bosturteko bakoitzerako lehen hizkuntza gisa euskarak izan duen pisuaren (edo haur txikien/txikiekiko erabileraren) tasa guztiak kalkulatu ditugu.

Argitu dezagun udalerri eta bosturteko bakoitzerako dugun kasu kopurua asko aldatzen dela udalerri batetik bestera, eta baita bosturteko batetik bestera ere. Are gehiago, laginen neurriak ez ezik, unibertsoen neurriak ere aldakorrak dira, garaia eta udalerria aintzat hartuta. Berariazko lan bat eginda, urte/udalerri bakoitzean jaiotako haurren kopuruak eskuratuta (edo kalkulatuta), posible litzateke bosturteko bakoitzeko udalerrikako unibertsoen eta laginen datuetatik akats-tarteak kalkulatzeko, eta akats-tarteen arabera datu horiek modu batean edo bestean lantzea. Aurrera begirako hobekuntza-aukeren artean kontuan hartzeko bidea dugu horako hori, datuak udalerri-mailan xehe aurkeztu nahi badira gehienbat.

Lanketa hori egin bitartean, laginen neurri zalantzazkoenak izan ditzaketen urteetarako/udalerrietarako hainbat neurri zuzentzaile orokor ezarriko dugu, laginen neurri txikiegiak eragin dezaketen gehiegizko akatsak eta hortik sor ditezkeen alboratzeak saihesteko, hein batean behintzat. Ikuspegi orokor batetik, 79. eta 80. Tauletako datuek argi erakusten dute adierazgarritasun-arazo handiagoak izango ditugula zenbat eta udalerri txikiagoa izan (zenbat eta pertsona gutxiago jaio udalerri batean, zehatz esanda). Eta adierazgarritasun-arazoak handiagoak izango direla, halaber, aspaldiko bosturtekoei dagozkien datuetan; hilkortasunak eraginda, garai batetik atzera, lagin gero eta txikiagoak izango baititugu erreferentzia-urteetan atzera egin ahala.

79. Taula:

Hego Euskal Herrian jaiotako hiltunen lehen hizkuntzari buruz NASTAT-en eta EUSTAT-en mikrodaturen fitxategietan aurkitu ditugun erregistro baliagarrien kopuruak, udalerrietako erregistro kopuruen arabera

Udalerriak, bertan jaiotako en erregistro-kopuruen arabera	Udalerri kopurua	Erregistroak (batura)	Erregistroak udalerriko batezbesteko	Erregistroak bosturteko batezbesteko
100.000 erregistro baino gehiago	5	1.176.375	235.274,9	11.763,7
10.000-100.000 erregistro	28	473.997	16.928,5	846,4
2.000-10.000 erregistro	109	425.678	3.905,3	195,3
1.000-2.000 erregistro	110	151.304	1.375,5	68,8
1.000 erregistro baino gutxiago	271	115.939	427,8	21,4
GUZTIAK	523	2.343.293	4.480,5	224,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATek (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

80. Taula:

Hego Euskal Herrian jaiotako hitzunen lehen hizkuntzari buruz NASTAT-en eta EUSTAT-en mikrodatuen fitxategietan aurkitu ditugun erregistro baliagarrien kopuruak, jaiotza-bosturtekoen arabera

	Erregistroak bosturteka	Udalerri eta bosturteko bakoitzerako batez- bestekoa (523 udalerri)
1896 (1898 baino lehen jaiotak)(*)	2.188	4,2
1901 (1899-1903n jaiotak)(*)	8.679	16,6
1906 (1904-1908n jaiotak)	22.151	42,4
1911 (1909-1913n jaiotak)	39.011	74,6
1916 (1914-1918n jaiotak)	51.318	98,1
1921 (1919-1923n jaiotak)	70.761	135,3
1926 (1924-1928n jaiotak)	86.876	166,1
1931 (1929-1933n jaiotak)	92.901	177,6
1936 (1934-1938n jaiotak)	80.055	153,1
1941 (1939-1943n jaiotak)	78.320	149,8
1946 (1944-1948n jaiotak)	101.807	194,7
1951 (1949-1953n jaiotak)	107.674	205,9
1956 (1954-1958n jaiotak)	133.593	255,4
1961 (1959-1963n jaiotak)	165.578	316,6
1966 (1964-1968n jaiotak)	192.023	367,2
1971 (1969-1973n jaiotak)	202.349	386,9
1976 (1974-1978n jaiotak)	203.620	389,3
1981 (1979-1983n jaiotak)	153.782	294,0
1986 (1984-1988n jaiotak)	115.302	220,5
1991 (1989-1993n jaiotak)	98.310	188,0
1996 (1994-1998n jaiotak)	97.975	187,3
2001 (1999-2003n jaiotak)	110.944	212,1
2006 (2004-2008n jaiotak)	128.076	244,9
GUZTIAK	2.343.293	4.480,5

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra (*): Taula honetako lehen bi bosturtekoetarako dugun lagin neurri txikiegiak kontuan hartuta, ez dugu bi bosturteko horien daturik aurkeztuko lan honetan.

Horiek horrela, udalerri eta bosturteko bakoitzerako aztergai ditugun azpilaginak aztertuta, hona lehen erabaki bat: gure denbora-serieko bi lehenengo bosturtekoetako datuak (1896 eta 1901eko bosturtekoei dagozkienak) ez ditugu erakutsiko, urte horietan udalerriko laginen neurriak txikiegiak baitira ia udalerri guztietarako. Gure azterketan, hortaz, 1906-2006 bitarteko bosturtekoak aurkeztuko ditugu (horretarako, 1904 eta 2008 bitartean jaiotakoen datuak usiatuko ditugu).

Hortik aurrera, eta adierazgarritasun-arazo nagusiak modu sistematiko batean arintzeko, datuak 81. Taulan laburbiltzen dugun moduan lantzea erabaki dugu:

- Udalerrian jaiotakoen kopuru handienak dituzten udalerrietan (100.000 kasu baino gehiago), bosturteko bakoitzeko tasak ontzat emango ditugu bere horretan, bosturteko guztietarako, bestelako moldaketarik gabe.
- Udalerrian jaiotakoen kopuru txikienak dituzten udalerrietan (2.000 kasu baino gutxiago), kasu bakoitzean aztergai dugun bosturtekoaren tasa ezartzeko, aurreko bosturtekoaren eta ondorengo bosturtekoaren arteko batez besteko haztatua hobetsiko dugu urte horren tasa “zuzendu” gisa. Haztatua diogu, batez bestekoa ateratzerakoan pisu bikoitza emango diogulako erdian dagoen bosturtekoari, honako formula hau aplikatuta:

Tasa zuzendua

$$= ((\text{aurreko bosturteko tasa} + (\text{bosturteko tasa} * 2) + \text{hurrengo bosturteko tasa})) / 4$$

- Tarteko udalerrietarako (bertan jaiotakoen kasuak 2.000-100.000 direnetarako), denboran oinarrituta, lanketa ezberdina egingo dugu:
 - 1921 arteko bosturtekoetarako, hiru bosturtekoen batez besteko haztatuaren tasa hobetsiko dugu (tasa zuzenduaren aurreko formula bera aplikatuta).
 - 1926tik aurrerakoetarako, bosturteko bosturteko tasa hartuko dugu zuzenean.

81. Taula:

Lehen hizkuntza udalerriak eta erreferentzia-urteko lantzeko garaian erabiliko ditugun prozedura metodologikoen laburpena, jaiotza-urtea eta udalerrietan aurkitu dugun kasu kopurua kontuan hartuta

Udalerriak, bertan jaiotakoen laginare kasu kopuruaren arabera	Jaiotze-urteak (5 urteko multzoak)	
	1906 eta 1921 bitarteko bosturtekoak	1926 eta 2006 bitarteko bosturtekoak
> 100.000 kasu	Bosturtekoak datua zuzenean	
2.000-100.000 kasu		
< 2.000 kasu	Hiru bosturtekoak tasen batez besteko haztatua	

Iturria: egileak landua.

Irizpide horiekin, bosturteko bakoitzerako lehen hizkuntzaren tasa bat hobetsi dugu Hego Euskal Herriko udalerri bakoitzerako¹⁵⁴. Guztira, gure lagina osatzen duten 2.343.293 hiztunen kasuan, bosturteko beraren datua zuzenean aplikatu dugu kasurik gehienetan (2.022.241 kasutan, lagin osoaren % 86,3tan); hiru bosturtekoetako tasen batez besteko haztatua, berriz, 321.052 kasutan aplikatu dugu (% 13,7).

9.8.3.2.7 Hiztun bakoitzari bera jaio zen garai eta udalerriko lehen hizkuntzaren datua esleitzea

Lanketa honetako hurrengo urratsean, lantzen ari garen zentsuetako giza-banako guztiei bere lehen haurtzaro garaian (0-3 urte zituenean) bere jaiotzeko 0-3 urteko haurrekiko erabileran euskarak zuen pisuaren datua esleitu diegu. Logikak zera eskatuko luke: Euskal Herrian jaiotako hiztunei euren jaioterriko eta jaiotza-bosturteko datua esleitzea eta Euskal Herritik kanpo jaiotakoei 0ko balioa esleitzea, euren lehen urteetako testuinguru demolinguistiko lokalean euskararen pisua hutsa izango zela pentsatuz. Bide hori, ordea, ezin dugu jarraitu Ipar Euskal Herrian jaiotako hiztunentzat; ez zentsua egin zen garaian Lapurdin, Nafarroa Beherean edo Zuberoan bizi ziren hiztunentzat (INSEEek ez baitu horri buruzko informaziorik biltzen), baina ezta Iparraldean jaio eta Hegoaldean bizi direnentzat ere, orain azalduko dugun arazoarengatik.

¹⁵⁴ Eragiketa hori eginda ere, hainbat udalerri/bosturteko daturik gabe gelditu zaizkigu (udalerri horietan bosturteko horretan jaio zen hiztunik ez delako ageri iturriztat hartu ditugun zentsuetan). Kasu horietan, kalkulu bereziak egin ditugu udalerri/bosturteko bakoitzari bere datua esleitzera iritsi arte ekuazioan sartzen genituen bosturteko kopurua handituz. Neurri horiek oso udalerri txikientzat soilik hartu ditugu, udalerri/bosturteko guzti-guztietan tasa bat esleitu ahal izateko.

9.8.3.2.8 Arazoa: Iparraldean jaiotakoei buruzko informazio-hutsunea EUSTAT eta NASTATen zentsuetan

EUSTAT eta NASTATen datuek ez dituzte bereizten zentsua egin izan den garaian EAEn edo Nafarroa Garaian bizi diren baina estatu frantziarrean jaio ziren herritarrak euren jaiotza-leku zehatzaren arabera. Hots, bereizi gabe jasotzen dituzte Lapurdin, Nafarroa Beherean edo Zuberoan jaiotako herritarrak eta Frantziako gainerako lurraldeetan jaio zirenak. Zehaztasun falta hori tamalgarria da gure ikerketa-helburuetarako, Frantziako Estatuan jaiotakoen artean, euskarari dagokionez jatorri arras ezberdinetan sortu eta haziko baitziren Ipar Euskal Herrian jaiotakoak (bertako eskualde euskaldunenetan jaiotakoak bereziki) eta Euskal Herritik kanpo jaiotakoak.

Gaira hurbilpen zeharkako eta mugatu bat egin dezakegu 82. Taulako eta 22. Grafikoko informazioa irakurrita. Bertan Hegoaldean bizi diren hiztunen jaioterria eta lehen hizkuntza jartzen dira harremanetan. Espero zitekeen bezala, Hegoaldeko lau herrialdeetan jaiotakoen artean du euskarak pisurik handiena, hori bai, ezberdintasun handiak dauden herrialdeen artean. Horrela, eta 2011ko zentsuko datuei erreparatuta: lehen hizkuntza gisa euskara izan zutenak % 45,1 ziren Gipuzkoan jaiotakoen artean, % 17,3 Bizkaian jaiotakoen artean, % 7,6 Nafarroa Garaian jaiotakoen artean eta % 4,4 Arabakoan artean. Espainiako gainerako lurraldeetan edo munduko gainerako estatuetan jaiotakoen artean, oso apalak dira lehen hizkuntza gisa euskara (edo euskara eta gaztelania) izan zituztenen ehunekoak¹⁵⁵. Salbuespen garrantzitsu eta adierazgarri bat erakusten dute, ordea, datuek: Frantziako Estatuan jaiotakoen artean lehen hizkuntza euskara izan zuten hiztunen % 9,0k eta beste % 2,3 batek euskara eta gaztelania izan omen zituzten lehen hizkuntza.

¹⁵⁵ Pentsatzekoa da Euskal Herritik kanpo jaio eta lehen hizkuntza euskara edo euskara eta gaztelania izan zuten hiztunak (16.000 hiztun baino gehiago 2011ko zentsuen arabera) munduan zehar hedatutako euskal jatorrizko familien seme-alabak izango zirela nagusiki, gero Euskal Herrira bizitzera etorriak.

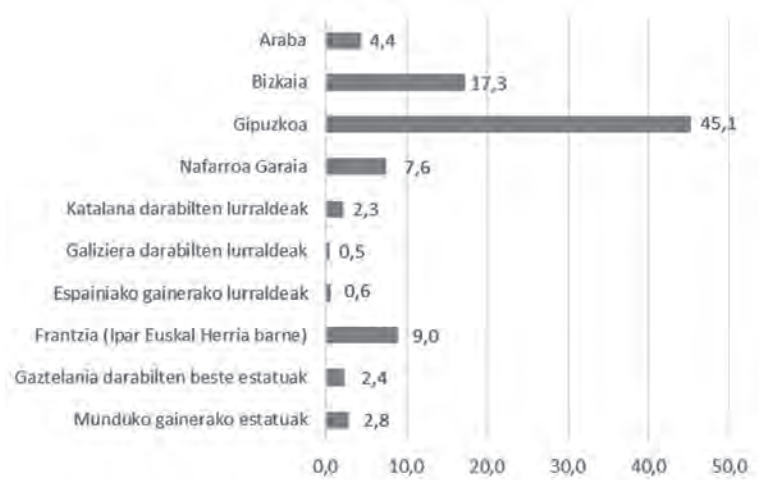
82. Taula:

Hiztunen lehen hizkuntza, jaiotza-lekuaren arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2011

Jaiotze-tokia Lehen hizkuntza		1991	2001	2011	1991	2001	2011
		(Mop.)	(Mop.)	(Mop.)	(%)	(%)	(%)
Araba	Euskara	5.481	6.434	8.156	3,2	3,6	4,4
	Euskara eta gaztelania	2.959	4.914	8.743	1,7	2,6	4,7
	Gaztelania	161.383	164.767	167.777	94,9	93,4	90,5
	Beste hizkuntza bat	185	271	791	0,1	0,2	0,4
	GUZTIAK	170.008	176.386	185.467	100,0	100,0	100,0
Bizkaia	Euskara	157.949	147.466	141.313	19,7	18,3	17,3
	Euskara eta gaztelania	31.812	36.681	49.676	4,0	4,6	6,1
	Gaztelania	609.624	621.142	621.974	76,1	77,0	76,3
	Beste hizkuntza bat	1.361	1.131	2.165	0,2	0,1	0,3
	GUZTIAK	800.746	806.620	815.128	100,0	100,0	100,0
Gipuzkoa	Euskara	252.431	245.758	242.044	49,8	47,1	45,1
	Euskara eta gaztelania	35.670	38.820	49.663	7,0	7,4	9,3
	Gaztelania	217.944	235.779	242.652	43,0	45,2	45,3
	Beste hizkuntza bat	1.292	1.060	1.760	0,3	0,2	0,3
	GUZTIAK	507.337	521.417	536.119	100,0	100,0	100,0
Nafarroa Garaia	Euskara	42.068	39.134	34.676	9,6	8,9	7,6
	Euskara eta gaztelania	9.323	10.543	21.155	2,1	2,4	4,6
	Gaztelania	386.575	390.382	400.042	88,1	88,6	87,2
	Beste hizkuntza bat	640	533	3.069	0,1	0,1	0,7
	GUZTIAK	438.606	440.592	458.942	100,0	100,0	100,0
Espainiako estatuko enparauak:							
Katalanera darabilen lurraldeak	Euskara	267	394	459	1,9	2,5	2,3
	Euskara eta gaztelania	151	207	358	1,1	1,3	1,8
	Gaztelania	11.715	13.044	16.448	84,3	83,9	80,7
	Beste hizkuntza bat	1.759	1.905	3.112	12,7	12,3	15,3
	GUZTIAK	13.892	15.550	20.377	100,0	100,0	100,0
Galiziera darabilen lurraldeak	Euskara	374	287	239	0,6	0,5	0,5
	Euskara eta gaztelania	189	256	310	0,3	0,4	0,6
	Gaztelania	46.104	41.619	35.004	70,1	71,5	70,2
	Beste hizkuntza bat	19.139	16.044	14.338	29,1	27,6	28,7
	GUZTIAK	65.806	58.206	49.891	100,0	100,0	100,0
Espainiako gainerako lurraldeak	Euskara	3.539	3.000	2.660	0,6	0,6	0,6
	Euskara eta gaztelania	1.296	1.532	2.541	0,2	0,3	0,6
	Gaztelania	540.844	483.103	417.153	99,0	98,8	98,0
	Beste hizkuntza bat	868	1.177	3.098	0,2	0,2	0,7
	GUZTIAK	546.547	488.812	425.452	100,0	100,0	100,0
Frantziako estatua (par Euskal Herria barne)	Euskara	785	683	744	11,1	9,5	9,0
	Euskara eta gaztelania	189	172	186	2,7	2,4	2,3
	Gaztelania	4.694	4.524	4.980	66,4	62,8	60,3
	Beste hizkuntza bat	1.404	1.822	2.351	19,9	25,3	28,5
	GUZTIAK	7.072	7.201	8.261	100,0	100,0	100,0
Gaztelania darabilen munduko beste estatuak	Euskara	109	850	2.708	3,4	2,5	2,4
	Euskara eta gaztelania	38	351	1.577	1,2	1,0	1,4
	Gaztelania	2.872	30.090	92.372	90,6	88,5	80,2
	Beste hizkuntza bat	150	2.705	18.464	4,7	8,0	16,0
	GUZTIAK	3.169	33.996	115.121	100,0	100,0	100,0
Munduko gainerako estatuak	Euskara	1.169	1.130	3.655	5,5	3,2	2,8
	Euskara eta gaztelania	384	348	1.941	1,8	1,0	1,5
	Gaztelania	11.993	13.755	53.468	56,0	38,4	41,6
	Beste hizkuntza bat	7.881	20.603	69.320	36,8	57,5	54,0
	GUZTIAK	21.427	35.836	128.384	100,0	100,0	100,0
GUZTIAK	Euskara	464.172	445.136	436.654	18,0	17,2	15,9
	Euskara eta gaztelania	82.011	94.024	136.150	3,2	3,6	5,0
	Gaztelania	1.993.748	1.998.205	2.051.870	77,4	77,3	74,8
	Beste hizkuntza bat	34.679	47.251	118.468	1,3	1,8	4,3
	GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.743.142	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

22. Grafikoa:
Hiztunen lehen hizkuntza, jaiotza-lekuaren arabera. Hegoaldea, 2011
(lehen hizkuntza euskara dutenek osatzen duten %a)

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Pentsa daiteke, beraz, Frantziako Estatuan jaio eta Hegoaldean bizi diren 8.000 herritar horien artean multzo handi bat (euskara edo euskara eta gaztelania lehen hizkuntza izan zutenen % 11,3 horrek adierazten duena baino handiagoa ziurrenik) Iparraldean jaioa izango dela. Dena den, iturrien muga dela eta, ezin dugu kopuru hori zehaztu. Eta Frantziako Estatuan jaiotakoaren artean ezin bereizi zenbat diren Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan sortuak.

9.8.3.2.9 Jaiotza-lekuaren arabera inguruneke lehen hizkuntza esleitzeko prozedurak eta balioak

Aurreko puntuan aipatutakoak kontuan hartuta, 83. Taulan aurkezten den bezala, jaiotza-lekuari eta -garaia- esleitzen diogun euskalduntasun-mailaren adierazlean, balio galdu gisa landuko ditugu Frantzian jaiotako herritarrak. Bertan ikusten den bezala, Hegoaldean jaiotakoei euren jaiotza-lekuko eta -garaiko balioa esleitzeko diegu eta munduko gainerako lurraldeetan jaiotakoei 0ko balioa emango diegu.

83. Taula:
Jaiotza-lekua kontuan hartuta, hiltune jaiotza-leku eta -urtearen arabera balio bat esleitzeko erabiliko dugun irizpidea

Lurralde-eremua	Lurralde eremu bakoitzari esleitu- dion balioa
Hego Euskal Herria	Jaio izan zen udalerri eta garaian haur txikiak erabileran euskarak zuen pisua (aldakorra udalerri eta garaian arabera)
Espainiako enparauak	0
Ipar Euskal Herria eta Frantziako enparauak	Balio galdua (azterketatik at)
Munduko enparauak	0

Iturria: egileak landua.

9.8.3.3 2011., 2016. eta 2021. urteetarako balioak kalkulatzeko Hegoalderako

Egiten ari garen lanketan 1991, 2001 eta 2011ko zentsuak ustiatu ditugu. Ondorioz, 2011ko zentsua da erabili dugun berriena, eta bosturteko tarteak hartuz, belaunaldi gazteenaren lehen hizkuntzari buruzko datuak 2004-2008 urtean jaiotakoei buruzkoak dira. Ondorioz, gure seriea 2006. urtean bukatuko da, 2004-2008n jaio zirenen datuekin. Hortik aurrera jaiotakoen datuak, berez, 2021eko zentsuko datuekin eguneratu ahalko dira, EAEko gain Nafarroa Garaiko zentsuetakoak ere argitaratzen direnean. Horrela, orain arteko prozedura bera erabilia, 2009-2018 urteetan jaio ziren hiltunen errealitatea erantsi ahalko diogu lantzen ari garen denbora-serieari, 2006ko datuaren atzetik 2011koa eta 2016koa gehituta (eta 2021erako behin-behineko beste kalkulu bat eginda).

Gaur-gaurkoz, hortaz, 2006ko bosturtekoan jaiotakoei bukatzen da, berez, landuko ditugun adierazleen denbora-estaldura. Hor etengo ditugu hurrengo puntuan aurkeztuko ditugun HZ-210, HZ-211 eta HZ-212 adierazleak. Atal enpirikoaren hasieran, baina, azken mendean Hegoaldean jaiotako haurren lehen hizkuntza euskarak izan zuen pisuaren bilakaera luzea aztertu nahi izan-
go dugu. Eta azterketa horretarako, behin-behinekoak badira ere, datu berri-
goak erantsi nahi dizkiogu serieari. 2006tik aurrerako datu-hutsune hori nola edo
hala eta behin-behinean osatze aldera, EUSTATen 2006, 2011, 2016 eta 2021eko

zentsuetako datuetan oinarritzen den kalkulu bat landu dugu Hegoaldeko datu orokorretarako. Zehazki, hiru data horietako EAeko zentsuetan, 5-9 urte bitarteko hiztunen lehen hizkuntzari buruzko datuak hartu ditugu, eta euskarak izan duen pisua ehunekoetan kalkulatu: 84. Taulan ikus daitekeen bezala, euskararen pisua % 30,1ekoa zen 5-9 urte artekoen lehen hizkuntzan 2006. urtean, % 28,4koa 2011n, % 27,8koa 2016an eta 30,4koa 2021ean (EUSTAT, d.g.c).

EAeri buruzko hiru ehuneko horiek eta gure aldagaiak 2006. urtean (bezez 2004-2008 bosturtekoan) Hegoaldean jaio-takoentzat ematen zuen datua (% 26,2) hiruko erregelaren bidez harremanetan jarrita kalkulatu ditugu serie nagusiari erantsi dizkiogun 2011, 2016 eta 2021erako datuak (% 24,8, % 24,2 eta % 26,5 hurrenez hurren). Esan bezala, lehen hizkuntzan euskarak izan duen bilakaera luzearen kalkulu hori Hegoaldeko datu orokorretarako bakarrik landu dugu, eta behin-behineko izaera du: Nafarroa Garaiko zentsu berriak argitaratu ahala, datu horiek ordezkatu egin beharko dira, serie homogenoa eratze aldera.

84. Taula:
5-9 urte bitarteko lehen hizkuntza. EAE, 2006-2021

	2006 (kop.)	2011 (kop.)	2016 (kop.)	2021 (kop.)	2006 (%)	2011 (%)	2016 (%)	2021 (%)
Euskara	19.481	21.475	22.221	21.560	23,3	21,6	20,9	21,0
Gaztelania	50.842	61.597	66.138	56.962	60,9	62,1	62,1	55,6
Biek	11.198	13.503	14.699	19.154	13,4	13,6	13,8	18,7
Beste bat	1.936	2.682	3.489	4.773	2,3	2,7	3,3	4,7
GUZTIAK	83.457	99.257	106.547	102.449	100,0	100,0	100,0	100,0
Euskararen pisua Hfen (%)					30,1	28,4	27,8	30,4

Iturria: egileak landua (EUSTAT, d.g.c).

9.8.3.4 Azaldu dugun prozesuaren emaitza diren adierazleak

Pausoz pauso azaldu dugun lanketaren emaitza *HZ-210: Hiztunen jaio-tza-garaian/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%)* adierazlean bildu dugu. Adierazle horrek balio bat (ehuneko bat) hartuko du bosturteko eta udalerri bakoitzerako. Hiztunen kasuan, hiztun bakoitzak bera jaio zeneko tokiari/garaiaari dagokion balioa hartuko du.

Hortik aurrera, 85. Taulan erakusten ditugun bi multzokatzeak landuko ditugu bosturteko bakoitzerako: multzokatze xehe bat (*HZ-211: Hiztunen jaio-tza-garaian/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera multzokatze xehea*), udalerriak hamar multzotan sailkatuz,

eta multzokatze orokorrigo bat, hamar multzo horiek bostera ekarrita. Multzokatze orokorrigo horri HZ-212: *Hiztunen jaiotza-garaiko/udalerriko haurren lehen hizkuntzaren arabera nagusitasun-eremuak (bosturtekoka)* deituko diogu.

85. Taula:

Hiztunen jaiotza-lekuko/-garaiko haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak

Multzokatze xehea (HZ-211)	Nagusitasun-eremuak (HZ-212)
Euskaraz % 90-100	Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua % 80tik gorakoa)
Euskaraz % 80-89,9	
Euskaraz % 70-79,9	Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua % 60-% 80 bitartekoa):
Euskaraz % 60-69,9	
Euskaraz % 50-59,9	Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (haurren H1en euskararen pisua % 40-% 60koa)
Euskaraz % 40-49,9	
Euskaraz % 30-39,9	Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua % 20-% 40 artekoa)
Euskaraz % 20-29,9	
Euskaraz % 10-19,9	Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua % 20tik beherakoa)
Euskaraz % 10 baino gutxiago	

Iturria: egileak landua.

Informazio hori oso baliagarria gerta dakiguke hiru ikuspegitik:

Hiztunen jaiotza-garaian/udalerrian jaio ziren haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%) adierazlea, esan bezala, zentsuko erregistro guztiei esleitu diegu. Adierazle berri bat dugu hortaz; ez da garrantzirik gabekoa ikuspegi demolingüistikotik. Zentsuetako galderetatik zuzenean sortzen direnei eta horietan oinarrituta sortzen diren gainerakoei (hizkuntza-bilakaerari buruzkoak, egungo testuinguru demolingüistikoari buruzkoak, familia-osaerari buruzkoak...) gehituta, adierazle horrek gero eta ikuspegi zehatzagoa eskaini ahal digu hizkuntzek Hegoaldean duten egoeraz eta bilakaera sozialaz, eta ugartu egingo lirarteke azterketarako aukerak.

Bestetik, euskarak haur txikiekiko elkarrizketetan zuen pisuaren arabera, udalerrien tipologiak eraiki ditugu aipatutako beste bi adierazleekin. Horiekin, hurbilpen kuantitatibo bat landu ahal izango dugu XX. mendeko Hegoaldeko

testuinguru demolinguistikoen bilakaerara. Eta horrela, besteak beste, hurbilpena egin ahal izango dugu arnasguneen bilakaeraren azken mendeko historiara.

Azkenik, garai bakoitzean lurralde-eremuak (herrialdeak, eskualdeak eta udalerriak) denboraren lerroan ezaugarritzeko oinarria eskainiko digu. Eremu bakoitzean lehen hizkuntzaren azken mendeko bilakaerara lehen hurbilpen kuantitatibo bat egiteko aukera irekiko digu horrek. Hurbilpen partziala, bistan da, baina iturri estatistiko ofizial baten bermea izango duena.

Adierazle horiek kontuan hartu beharreko hainbat muga dituzte, jarraian aipatuko dugun bezala.

86. Taula:

Hego Euskal Herrian jaiotako haurren banaketa, jaiotako udalerri eta garaian euskarak lehen hizkuntzan izan zuen pisuaren arabera, 1906-2006

HZ-211: Hitzunen jaiotza-garaian/udalerrian jaiotako haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera multzokatzeko xehesa											
	Euskaraz %90-100	Euskaraz %80-89,9	Euskaraz %70-79,9	Euskaraz %60-69,9	Euskaraz %50-59,9	Euskaraz %40-49,9	Euskaraz %30-39,9	Euskaraz %20-29,9	Euskaraz %10-19,9	Euskaraz %10 baino gutxiago	GUZTIAK
1906 (1904-1908an jaiotak)	21,8	11,2	3,2	1,3	6,6	1,0	1,8	0,8	10,3	41,9	100,0
1911 (1909-1913an jaiotak)	22,7	9,1	3,1	2,0	2,4	5,2	1,0	1,5	10,6	42,4	100,0
1916 (1914-1918an jaiotak)	22,8	9,0	2,1	3,0	0,9	6,7	0,6	2,1	10,5	42,3	100,0
1921 (1919-1923an jaiotak)	21,1	8,5	2,2	2,9	1,1	2,8	5,1	2,6	10,7	43,1	100,0
1926 (1924-1928an jaiotak)	19,9	9,6	2,1	3,5	1,1	1,4	7,1	2,2	1,7	52,3	100,0
1931 (1929-1933an jaiotak)	17,6	9,3	3,1	2,7	1,4	2,0	7,0	1,0	2,9	52,9	100,0
1936 (1934-1938an jaiotak)	17,9	9,4	2,8	4,2	0,3	1,7	7,1	1,4	13,5	41,8	100,0
1941 (1939-1943an jaiotak)	14,8	7,7	5,1	2,7	2,3	0,0	3,1	7,3	2,2	54,6	100,0
1946 (1944-1948an jaiotak)	13,7	7,2	4,8	3,1	3,2	0,1	2,3	8,8	2,0	54,7	100,0
1951 (1949-1953an jaiotak)	10,9	6,0	6,2	2,8	3,8	1,2	0,7	10,9	1,4	56,0	100,0
1956 (1954-1958an jaiotak)	5,4	7,1	3,3	2,9	2,9	5,6	0,1	11,9	0,5	60,3	100,0
1961 (1959-1963an jaiotak)	2,1	6,0	3,3	3,0	4,2	4,6	1,8	12,3	1,2	61,7	100,0
1966 (1964-1968an jaiotak)	0,9	3,2	4,5	2,4	3,6	3,5	3,6	14,5	0,6	63,2	100,0
1971 (1969-1973an jaiotak)	1,1	1,8	4,3	2,6	3,2	2,8	1,0	17,2	0,8	65,1	100,0
1976 (1974-1978an jaiotak)	1,0	2,3	3,3	3,7	3,6	2,5	2,2	3,1	12,5	65,8	100,0
1981 (1979-1983an jaiotak)	1,1	2,5	3,6	4,4	2,2	3,2	4,1	12,6	1,8	64,6	100,0
1986 (1984-1988an jaiotak)	1,2	2,3	3,4	4,9	1,8	3,7	4,0	12,0	2,6	64,2	100,0
1991 (1989-1993an jaiotak)	1,4	3,0	3,7	2,0	4,2	2,0	15,7	0,9	34,4	32,7	100,0
1996 (1994-1998an jaiotak)	1,4	4,2	5,3	2,7	5,1	2,8	12,5	4,1	38,1	29,8	100,0
2001 (1999-2003an jaiotak)	0,3	2,4	3,8	6,2	4,9	4,3	11,6	5,0	37,8	23,9	100,0
2006 (2004-2008an jaiotak)	0,2	0,6	2,4	5,7	6,0	3,9	14,8	5,5	39,7	21,2	100,0

HZ-212: Hitzunen jaiotza-garaiko/udalerriko haurren lehen hizkuntzaren arabera nagusitasun-eremuak (bosturtekoak)							GUZTIAK
	Artxagone batak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua %60tik gorakoa)	Artxagone erasotak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua %40- %59,9 bitartekoa)	Nagusitasun eremik: gabeko udalerriak (haurren H1en euskararen pisua %40- %59,9)	Euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua %20- %40 bitartekoa)	Euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (haurren H1en euskararen pisua %20tik beharago)		
1906 (1904-1908an jaiotak)	33,0	4,5	7,7	2,6	52,2		100,0
1911 (1909-1913an jaiotak)	31,8	5,1	7,6	2,5	53,0		100,0
1916 (1914-1918an jaiotak)	31,7	5,1	7,6	2,8	52,8		100,0
1921 (1919-1923an jaiotak)	29,6	5,0	3,9	7,7	53,8		100,0
1926 (1924-1928an jaiotak)	28,6	5,6	2,5	9,3	54,0		100,0
1931 (1929-1933an jaiotak)	27,0	5,8	3,4	8,0	55,8		100,0
1936 (1934-1938an jaiotak)	27,3	7,0	2,0	8,4	55,3		100,0
1941 (1939-1943an jaiotak)	22,5	7,8	2,3	10,4	57,0		100,0
1946 (1944-1948an jaiotak)	20,9	7,9	3,3	11,2	56,7		100,0
1951 (1949-1953an jaiotak)	16,9	8,9	5,0	11,7	57,4		100,0
1956 (1954-1958an jaiotak)	12,5	8,2	8,6	12,0	60,8		100,0
1961 (1959-1963an jaiotak)	8,0	8,2	8,7	14,1	62,9		100,0
1966 (1964-1968an jaiotak)	4,1	6,9	7,2	18,1	63,6		100,0
1971 (1969-1973an jaiotak)	3,1	6,9	5,9	18,2	65,9		100,0
1976 (1974-1978an jaiotak)	3,3	6,9	6,1	5,3	78,3		100,0
1981 (1979-1983an jaiotak)	3,5	8,0	5,4	16,7	66,4		100,0
1986 (1984-1988an jaiotak)	3,8	8,2	5,3	16,0	66,6		100,0
1991 (1989-1993an jaiotak)	4,4	5,7	6,2	16,6	67,1		100,0
1996 (1994-1998an jaiotak)	5,7	7,9	7,9	16,8	61,9		100,0
2001 (1999-2003an jaiotak)	2,7	9,8	9,2	16,8	61,7		100,0
2006 (2004-2008an jaiotak)	0,8	8,1	9,9	20,3	60,8		100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

9.8.3.5 Jaiotza-lekuko/-garaiko lehen hizkuntzan oinarritzen diren adierazleen mugak eta hobetzeko/sakontzeko bideak

9.8.3.5.1 Unibertsoak eta laginak

Atal honetan gure datu-iturria zentsuak izan diren arren, eta zentsuek, definizioz, une jakin batean lurralde batean bizi diren pertsona guztien informazioa biltzen duten arren, aztergai jakin honetarako badakigu ez ditugula unibertsoko kasu guztiak landu; lehenago ere aipatu dugu hori. Zorrotz esanda, eta lehenago jarri dugun adibideari helduta, 1949-1953 bitartean Legazpin jaio ziren haur guztien artean, 1991. urtean bizirik zeuden eta une horretan Hego Euskal Herrian bizitzen jarraitzen zuten herritarrek osatu dute gure lagina. Laginetik kanpo gelditu zaizkigu, halaberharrez, urte horietan Legazpin jaio baina 1991. urterako hilda zeuden herritarrak edo Hego Euskal Herritik kanpora bizitzera joandakoak. Horrela, bada, Legazpin urte horietan jaio ziren guztiek osatzen duten unibertso osoaren lagin bat izan dugu, ez unibertso osoa, eta lagin horren lehen hizkuntzari buruzko erantzunak izan ditugu azterketarako oinarri.

Zenbateraino izango da lagin hori (1949-1953 bitartean Legazpin jaio eta 1991n Hegoaldean bizi ziren herritarrak) unibertso osoaren (urte horietan Legazpin jaio ziren herritar guzti-guztien) adierazgarri? Lagin bat unibertsoaren argazki egokia izan dadin, oinarritzko bi baldintza bete behar dira (Rodríguez, 1991; Juaristi, 2003): batetik, neurriz egokia den lagina beharko dugu, eta, bestetik, laginean alboratzerik izan ez dadin, zoriaren bidez edo bestelako laginketa-prozedura egokiren baten bidez eskuratutako laginak beharko ditugu. Ikus dezagun zenbateraino bete ditzaketen bi baldintza horiek adierazle horien oinarriko sortu ditugun laginek.

9.8.3.5.2 Neurriaren auzia

Neurriari dagokionez, badakigu zentsua egin baino urte gutxi lehenago jaio zirenentzat unibertso osotik gertu dagoen informazioa eskuratuko dugula. Adibidez, 1986an jaio zirenei buruz 1991ko zentsuko datuekin arituko garenean, pentsa daiteke ia unibertso osoa izango dugula gure laginean, gutxi izango baitziren oro har 1986-1991 bitartean hildako haurrak edo Hegoaldetik kanpora joandakoak. Baina urteetan atzera egin ahala, proportzioan lagin hori gero eta txikiagoa izango da unibertsoarekiko, hildakoak eta Hegoaldetik kanpo joandakoak gehiago izango direlako. Adierazgarritasun-arazo hori, jakina, areagotu egingo da udalerri txikiagoetan. Arazo-iturri horrentzat neurri zuzentzaileak landu ditugu. Adierazi dugu, halaber, aurrera begira, bosturteko/udalerri bakoitzaren unibertsoen kopuruak finkatuta, berariazko lanketa zehatza egitea komeni dela akats-tarteetan oinarrituta.

9.8.3.5.3 Alboratzerik izango ote zen hiztunen H1en arabera euren hilkortasunean eta kanpora joateko joeran?

Lagin on bat izateko bigarren baldintza dela eta: lehen hizkuntzari dagokionez, egon ote liteke alboratzeren bat, hots, alde aipagarriak izango ote diren gure laginaren eta unibertsoaren artean, edo, aitzitik, unibertsoko kasu guztiak maila orekatuan ordezkatzeko ote ditu gure laginak? Guri dagokigunez, bigarren aukera horrek esan nahiko luke hilkortasun- eta emigrazio-joeretan ez zela alde handirik izango hiztunen lehen hizkuntzaren araberrako multzoen artean. Hots, maila bertsuan hil izan direla XX. mendean H1 euskara izan duten hiztunak eta gaztelania izan dutenak, eta maila bertsuan emigratu izan dutela Hego Euskal Herriatik kanpora batzuek eta besteek. Hori horrela ote da? Aitor dezagun, tamalez, ez dugula oinarri enpirikorik galdera horri zehatz erantzuteko, Hego Euskal Herrian hilkortasuna eta migrazio-mugimenduak aztertzen dituzten eragiketa estatistikoetan ez baitira hizkuntzarekin lotutako aldagaiak jasotzen. Horiek horrela, jarraian azalduko duguna ez da izango gaiari buruzko berariazko datuetan oinarritzen den azterketa zehatza, azken mendeko prozesu demografiko nagusiak aintzat hartuta egiten dugun behin-behineko gogoeta baizik.

Alboratze aipagarriren bat egongo ote da gure laginean lehen hizkuntzaren araberrako hilkortasunak eraginda? Ezetz uste dugu. Pentsatzen baitugu ez da goela lehen hizkuntzaren araberrako multzoetan hilkortasun bereizgarririk.

Ez daiteke gauza bera pentsatu Euskal Herrian jaio eta kanpora joatearen fenomenoak lehen hizkuntza batekoen eta bestekoaren artean izango zuen eraginari buruz. Gai konplexua da, eta kanpora joate horretan gertatu diren joerak ez dute zertan beti berberak izan aztertzen ari garen denbora-aldi osoan edota lurraldearen zonalde guztietan. Hala eta guztiz ere, azken mendeko bilakaera demografiko orokorrean oinarrituta, pentsatzekoa da, oro har, gehiago emigratuko zutela Euskal Herriatik kanpora lehenago ere kanpotik etorritakoek bizitza osoan bertan bizi izandakoek baino; eta, ondorioz, gehiago joko zutela Euskal Herriatik kanpora familia erdaldunetan jaioetako hiztunek euskaldunetan jaioetakoek baino. Joera horren eragina gehiago nabaritu da, jakina, migrazio-mugimendu handiagoak izan diren garaietan. Zehazki, aski dokumentatua dago 60ko hamarkada inguruan Hego Euskal Herriera etorritako ehunka mila etorkinen multzo handi batek “itzulera mugimenduak” izan zituela hurrengo hamarraldietan (Ruiz Olabuénaga eta Blanco, 1994; Recaño, 2004; Elizagarate eta Iurrebaso, 2006). Etorkin haiek ez gutxi gurean bizi bitartean izandako seme-alabak eurekin eramango zituztenez, pentsatzekoa da gurean 60-70-80 hamarkadetan jaioetakoaren artean lehen hizkuntza gaztelania izango zuten hiztunek gehiago joko zutela kanpora lehen hizkuntza euskara izan zutenek baino, eta horregatik, hamarkada horietan lehen hizkuntza gaztelania izan zuten hiztunak zegoen neurritik behera egongo direla landu ditugun laginetan eta aurkeztzen ari garen adierazleen datuetan.

9.8.3.5.4 Alboratzeak zehazteko eta zuzentzeko prozedurak asmatu beharraz, aurrera begira

Ezinezkoa zaigu gaur-gaurkoz fenomeno horren eragina zehatz neurtzea eta gure datuak horren arabera zuzentzeko bitartekoak finkatzea. Teorikoki, landu ahal izango litzateke, udalerri bakoitzari eragin dioten migrazio-fluxuei buruzko datuak eskuratuta edota udalerri bakoitzean urtez urte jatorriaren arabera biztanleriaren datuak eskuratuta edo esleituta. Zentsu historikoez, baina, ez dute udalerri-mailako informazio xeharik eskaintzen gaiaren inguruan, eta ez da erraza, hortaz, aipatzen ari garen fenomenoak zehatz kuantifikatzea. Aurrera begira, XX. mendeko bilakaera hobeto ezagutu nahi izanez gero, beharrezkoa litzateke alderdi horiek aintzat hartuko lituzkeen eredu konplexuagoren bat lantzea, eta horren bidez aurkeztu ditugun adierazle horiek fintzea eta kopuruak birkalkulatzea.

Aipa dezagun, azkenik, zentsu berriak argitaratzen direnean, hemen azaldu ditugun prozedura berak erabilia datuak berritzen badira, udalerri txikieneztat azken bosturtekorako guk landu ditugun hainbat datu aldatu egingo direla. Hori gertatuko zaigu, zehazki, udalerri/bosturteko bakoitzaren tasak kalkulatzekoan, hiru bosturtekoen batez besteko haztatuaren prozedura erabili dugun kasuetan. Pentsatzekoa da, hala ere, aldaketa horiek eragin oso txikia izango dutela Hegoalde edo herrialde-mailako datu orokorrak kalkulatzekoan.

Muga horiek guztiak tarteko, eta muga horiek eragindako balizko alboratzeak orekatzeko bitartekoak asmatu bitartean, tentuz erabiltzeko adierazle multzoa izango da honako hau, gehienbat migrazio-prozesu handiak izan dituzten garai/zonaldeei buruz hitz egingo dugunean.

9.8.3.5.5 Zenbateraino erabil daiteke garai eta eremu batean haur txikien lehen hizkuntzaren datua garai/eremu horretan hizkuntzek duten nagusitasunaz aritzeko

Azken zalantza teoriko-metodologiko bat. HZ-211 eta HZ-212 adierazleekin, udalerri udalerri garai bakoitzean jaiotako haurren H1en informazioan oinarrituta, nagusitasun-eremuak sortu ditugu, XX. mendean horiek zer-nolako bilakaera izan duten aztertzeko. Zilegi al da horrela jokatzeko? Beste atal batzuetan, zentsua egin den uneko etxeko erabileran edo kale-neurketetan jasotako erabileran oinarritu ditugu nagusitasuna neurtzeko adierazleak. Bateragarriak al dira horrela sortutako adierazleak eta orain garai bakoitzeko haur txikien H1en oinarrituta sortu ditugun horiek?

Esan beharrik ez dago kontzeptualki ez direla gauza bera lehen hizkuntza eta etxeko erabilera. Ebidentzia enpirikoak ere argi frogatzen du bi aldagai horiek ez dutela zertan bat etorri: gaur egungo Hegoaldean, adibidez, pisu han-

diagoa du euskarak haur txikiekiko elkarrizketetan etxeko erabilera orokorrean baino (% 24,8 eta % 14,9 hurrenez hurren, 2011ko zentsuko datuen arabera, atal enpirikoan ikusiko dugun bezala). Duela hamarkada batzuk, pentsa daiteke alderantziz gertatuko zela: batez beste gehiago egingo zela euskaraz, adibidez, bikotekidearekin haurrekin baino, euskaldunen zati batek euren seme-alabak erdaraz haztea erabaki zuelako. Atal enpirikoan arituko gara horretaz. Denboran ez ezik, garai berean ere aldatu egin daiteke bi aldagai horien arteko harremana lurraldetik lurraldera. Gaur egun, adibidez, gune euskaldunenetan oso gertu daude etxeko erabileran euskarak duen pisua eta haur txikiekiko erabileran duena; ingurune erdaldunduagoetan, bi aldagai horien arteko koxka handiagoa da.

Laburtuz, bada, toki/garai bateko EEren eta haur txikien H1en aldagaiek etxeko hizkuntza-erabileran koka ditzakegun bi fenomeno neurtzen dituzte, eta ez dute zertan bat etorri. Horretaz gain, bi aldagaien arteko harremana ez da sistematikoa eta aldatu egiten da bai denboran eta bai espazioan. Argi utzi beharra zegoen bi aldagai horien arteko bereizketa hori. Hala eta guztiz ere, bi aldagaiek autonomia argia duten arren, pentsa daiteke nahiko eskutik joan izan direla azken mende honetako Euskal Herrian¹⁵⁶: joera orokor gisa toki/eremu jakin batean aldagai horietako batean euskara indartsu egon denean bestean ere antzera egongo zela, eta alderantziz. Horrela, bada, nahiz eta H1en oinarrituta eraikiko ditugun nagusitasun-eremuak EEen oinarritzen den seriearekin homogeneousak ez izan, familia-giroan gertatzen den nagusitasunaren epe luzeko bilakaera aztertzeko adierazle egokiak izan daitezke haurren H1ean oinarritzen diren hauek ere.

Etxeko erabilerak eta haur txikien lehen hizkuntzak, beraz, biek ala biek, etxe-giroko euskararen nagusitasunaren inguruko informazio zuzena ematen digute. Beste kontu bat da etxe-giroko erabilera zenbateraino den euskararen erabilera orokorraren adierazle egokia. Pentsatzekoa da, teoriari jaramon egin da, dezenteko harremana izango dela etxe-giroko erabilera horien eta auzoan, lagun-giroan, kalean eta oro har hurbileko harreman informaletan egiten denaren artean. Orokorrean, teoriak galzorian dagoen hizkuntzaren azken gotorleku gisa aurkeztu izan du etxea; beraz, testuinguru informal horietan pentsa daiteke etxe-giroko datuek esaten dutena baino zer edo zer apalagoa izango zela gehienetan euskararen erabilera. Eta hori horrela izango zen, bereziki, XX. mendearen erdialdeko hamarkadetan bezala, Frankismoak hizkuntza gutxituarekiko baztertzeko eta zapalkuntza-politika publikoak indarrean jarri zituen garaian. Pentsatzekoa da, hortaz, garai horietan bereziki, gure kopuruek adierazten duten baino erabilera apalagoa izango zuela euskarak etxetik kanpo hurbileko testuinguruetan.

¹⁵⁶ Lehenagoko daturik ez dugun arren, 1991-2016 tarterako aldagaien arteko korrelazio-indize handiek hori ematen digute aditzera (ikus 9.8.2.4.3 puntua).

Horretaz gain, badakigu XX. mendearen azken bizpahiru hamarkadak arte, etxeko erabilerak eta haur txikien lehen hizkuntzak adierazten zutena baino nabarmen txikiagoa zela euskararen erabilera eremu formalagoetan (lan munduan, hezkuntzan, administrazioan, hedabideetan...). Horrela, bada, lehen hizkuntzan oinarrituta sortu ditugun denbora-serieak etxe-giroko erabileraren adierazle nahiko leialak izan daitezke, ez hainbeste hurbileko harreman guztiena, eta are gutxiago testuinguru formaletan euskarak zuen erabilerarena. Iruzkina hauek kontuan hartu beharko dira adierazle horien datuak irakurtzerakoan.

9.8.4 Azken mendeko bilakaera luzea aztertzeke Hegoaldeko lurraldearen multzokatzea

Gure helburuetako bat da, zentsuetako lehen hizkuntzari buruz belaunaldiz belaunaldiko datuak aztertuta, hurbilpen partzial bat egitea hizkuntzaren egoera sozialak azken mendean izan duen bilakaera historikora. Bilakaera hori lurralde-eremu arriban arabera aztertu ahal izango da batetik (administrazio-eremu, herrialde...)¹⁵⁷.

Bestetik, oinarritzko ustiaketa bat egiteko, berariazko lurraldekatze batean, XX. mende hasierako egoera aintzat hartuta, bi multzotan banatu ditugu Hegoaldeko udalerriak:

- XX. mende hasieran euskarak bizi-indar minimo bat zuen eremua. Bertan bildu ditugu zentsuetako datuen arabera 1904-1908 bitartean jaiotakoen artean euskarak lehen hizkuntzan % 20tik gorako pisua izan zuen udalerriak.
- XX. mende hasieran euskarak toki txikia edo eskasa zuen Hego Euskal Herriko eremua. Bertan bildu ditugu zentsuetako datuen arabera 1904-1908 bitartean jaiotakoen artean euskarak lehen hizkuntzan % 20tik beherako pisua edo txikiagoa izan zuen udalerriak.

Lurraldekatze hori HZ-213: *Hegoaldeko udalerriak, euskarak XX. mende hasieran izan zezakeen bizi-indarraren arabera bi multzotan bereizita adierazlean* jaso dugu.

Udalerri bakoitzerako kalkulu hori egiteko prozedura zein izan den zehatz azaldu dugu lehenago. Kalkulu horiek eginda, 3. Mapan erakusten dugu Hegoaldeko udalerriak bi multzo horietan nola sailkatzen diren. Aitor dezagun

¹⁵⁷ Datuak prest daude horretarako, nahiz eta guk lan honetan ez dugun bide hori askorik jorratuko.

% 20ko muga hori arbitrarioki ezarri dugula, eta izan zitekeela % 10ekoa edo % 30ekoa ere, adibidez. % 20ko langak, jar zitekeen beste edozein bezain zilegia izateaz gain, badu abantaila bat: nahi izanda, nagusitasun-eremuen ikuspegiarekin bateragarria dela. Izan ere, bigarren multzoa bat dator bete-betean erdararen nagusitasuna handia zuten udalerriekin. Eta lehenengoa, gainerako lau nagusitasun-eremuen multzoarekin.

3. Mapari begiratuta, antzekotasun argia eta ezberdintasun batzuk ere antzematen dira 70eko hamarkada bukaeran Euskaltzaindiak eremu euskaldun gisa izendatu zuenarekin, euskara gorde izan den zonaldearekin (Euskaltzaindia, 1979: 15). Aurrera begira, euskararen XX. mendeko bilakaeran sakontzeko, interesgarria litzateke bi mapak sakonkiago alderatzea.

3. Mapa:

Hegoaldeko udalerriak, euskarak XX. mende hasieran izan zezakeen bizi-indarraren arabera bi multzotan bereizita (1904-1908 urteetan jaiotako en lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera egindako bereizketa; muga % 20an jarrita)

Iturria: egileak landua. Maparen irudia datu tailerrak sortu du (www.datutailerra.net).

Oharra: Desanexioen ondorioz sortutako udalerriei euren jatorrizko udalerriaren balioak esleitu dizkiegu. Bestalde, mapa hau erakusterakoan, eta irudiaren jarraitutasuna bilatuz, margoz aldatu ditugu, eta inguruko udalerrien kolorea eman, % 20aren muga oso gertu izan edo lagin oso txikiak zituzten honako udalerri nafar hauei: Xabier, Erroibar, Otsagabia, Orreaga, Abaurrepea, Itzaltzu eta Aribere. Aldaketa horiek mapari eragin diote, ez datuen lanketari.

10. HIZKUNTZEN ERABILERAREN KALE-NEURKETEN LANKETA

10.1 Helburuak, sortuko ditugun adierazleak eta jarraituko dugun prozedura

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

10.1.1 Kale-erabilerako datuen alderagarritasuna helburu

Atal teorikoko 4.2.3 puntuan, euskal demolinguistikaren bigarren adar nagusi gisa aurkeztu dugu HEKN eta bertan azaldu dugu zein diren eragiketa horren ezaugarri nagusiak eta ibilbidea. Ez ditugu han esandakoak errepikatuko. Gogora dezagun, hori bai, euskararen erabilera aztertzerakoan, baliozkotasun handiena duen eragiketa dela HEKN. Izan ere, gainerako eragiketa guztiak hiztunen erantzunetan oinarritzen dira, baina HEKN zuzenean behatutako portaeretatik abiatzen da. Horixe da, ziurrenik, HEKNren indargune nagusia. Eta, alde horretatik, ordezkazenezko ekarpena egiten dio euskal demolinguistikari.

Euskal Herriko eragiketa demolinguistikoei osatzen duten (edo osa dezaketen) sistemaren ikuspegitik, ordea, alderagarritasun zaila du HEKNk gainerako eragiketekin. Izan ere, ISLk eta Hegoaldeko zentsuek batetik eta HEKNk bestetik eskaintzen dizkiguten erabilera-datuak ez dira zuzenean alderagarriak. Eragiketen arteko alderagarritasun-arazoei konponbideak ematen saiatzea da tesi honen xedeetako bat, helburu metodologiko orokorrean jasota gelditu den bezala. Eta hortik zuzenean sortzen da HEKNren lanketarako geure buruari jarri diogun honako helburu zehatz hau:

- *Zentsu eta ISLetako erabilera-datuekin alderagarria izango den kale-erabilerari buruzko adierazlea sortzea. Horretarako, HEKNko datuetan oinarrituta, ISL eta zentsuen urteetara egokituko den eta adinaren arabera haztatuko den adierazlea sortu beharko da.*

Horretarako, homogeneousitate-lan bat egin beharra dago datu batzuk eta besteak alderatzeko. Datuak alderagarri egiteko, bi dira HEKNren emaitzen gainean nagusiki egin beharreko moldaketak, aipatu ditugun helburu zehatzean jasotzen den bezala:

- HEKNren datuak bildu izan diren urteen eta ISLren zein Hegoaldeko zentsuen urteen bateragarritasuna lantzea.
- ISL eta zentsuko datuekin alderagarri egiteko, HEKNren datuak adina aintzat hartuta haztatzea (auzi mamitsu honen azalpen sakonagoa emango dugu 10.4 puntuan).

Bi moldaketa horietaz gain, hainbat kasutan HEKN-n ikertu den unibertsoa egokitu egin beharko da: Hegoaldera mugatu beharko dira HEKNren emaitzak Hegoaldeko zentsuekin alderatu nahi ditugunean, eta 15 urtetik gorako hiztunetara mugatu beharko dira emaitzak ISLkoekin alderatu nahi ditugunean.

10.1.2 HEKNtik sortuko ditugun adierazleak

HEKNko datuak baliatuta sortuko ditugun bost adierazleak 87. Taulan aurkeztu ditugu. Has gaitezen horiek nola sortu ditugun azaltzen.

87. Taula:
HEKN-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda

ARDATZA	ADIERAZLEAREN KODEA ETA IZENBURUA	ADIERAZLEARI BURUZKO AZALPENAK (Metodologia ataleko zein puntutan)
2-Erabilera(k)	HEKN-001: Euskararen kale-erabilera haztatua (%)	10.
4-Testuinguru demolingüistikoa	HEKN-002: Udalekiko euskararen kaleko erabileraren araberrako multzokatze xehea	10.7
	HEKN-003: Euskararen kaleko erabileraren araberrako nagusitasun-eremuak	10.7
2-Erabilera(k)	HEKN-004: Denbora osoko euskarazko hiztunak kalean	10.8
	HEKN-005: Kaleko jardunaren osakeria	10.8

Iturria: egileak landua.

10.1.3 Sortuko dugun adierazle nagusia: euskararen kale-erabilera haztatua

HEKN-001: Euskararen kale-erabilera haztatua (%) adierazlean, hain juxtu, urteen bateragarritasuna landu eta laginak unibertsoarekiko dituen desorekak zuzenduko ditugu, HEKNko emaitzak adinaren arabera haztatuz. Zer esanahi izango du adierazle berri horrek? Zein izango da aldea HEKNk argitaratu ohi dituen emaitzen eta adierazle horrek emango dituen datuen artean? HEKNk argitaratu izan dituen emaitzek “kalean dabilen jendeak egiten duen hizkuntza-erabilera” jasotzen eta erakusten digute; *Euskararen kale-erabilera haztatua* adierazle berriak, berriz, “jendeak kalean egiten duen batez besteko erabilera” adieraziko du. Bestela esanda, adierazle horrek erakutsiko du zein izango litzatekeen hizkuntzen kaleko erabilera, baldin eta adin multzo ezberdinetako hiztunak kalean maila berean ibiliko balira.

Sortuko dugun *Euskararen kale-erabilera haztatua* adierazlea moldaketa horien emaitza izango da, eta alderagarria ISL eta zentsuetako erabilera-datuekin.

Hori izango da HEKN-n sortuko dugun adierazle berri nagusia. Adierazle horretatik abiatuta, bestalde, sortuko ditugu aurreko puntuan aipatu ditugun gainerako laurak.

10.1.4 “*Euskararen kale-erabilera haztatua*” adierazlea sortzeko jarraituko dugun prozedura labur azalduta

HEKN-001: Euskararen kale-erabilera haztatua (%) adierazlea sortzeko, hainbat eragiketa eta moldaketa egingo ditugu, hurrengo orrialdeetan aurkeztuko dugun bezala. Aurreratu dezagun orain zein den egingo ditugun lanketa horien ikuspegi orokorra:

- Ustiaketarako datu-iturria finkatuko dugu.
- Gainerako iturriekin alderagarria izango dela ziurtatze aldera, kale-neurketak bosturteko multzoetan bilduko ditugu, eta bosturteko horren erdiko urtea bat etorraziko dugu ISLren eta Hegoaldeko zentsuen urteekin. Horrela, bosturteko horren barruko neurketa guztien emaitzak bosturteko horren erdiko urtearekin izendatuko ditugu, eta bat etorriko dira zentsuen eta ISLren datekin: 1991, 1996, 2001, 2006, 2011 eta 2016.
- Adinaren arabera datuak haztatuko ditugu. Ezberdin jokatu dugu Ipar eta Hego Euskal Herrian. Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoako emaitzetarako, Iparralde osoko emaitzak birkalkulatu

egino ditugu, datuak adinaren arabera haztatuz¹⁵⁸. Hegoaldeko emaitzetarako, bosturteko guztien udalerrikako emaitza orokorrak birkalkulatuko ditugu, hiltunak adinaren arabera haztatuz.

- Hegoaldearen kasuan, zentsu-urte bakoitzerako neurketa egin izan den udalerrien kale-erabilera haztatuaren datuak azalduko dituen erregresio-eredua landuko dugu, zentsuetan jasotako udalerrien ezaugarrietatik abiatuta. Ondoren, neurketarik egin ez den udalerri-urteen kale-erabileraren kalkulu bat landuko dugu erregresio-eredu horretan oinarrituta.
- Eskualde, herrialde eta Hego EHrako kaleko erabileraren datuak sortuko ditugu, neurtutako udalerrien datuei batuz neurtu gabekoei erregresioak esleitzen dizkien balioak. Azkenik, Hegoaldeko eta Iparraldeko datuak batuta, Euskal Herriko datuak sortuko ditugu.

Puntu horiek banan-banan landuko ditugu ondorengo orriotan. Horretaz gain, azkenik, eta *Euskararen kale-erabilera haztatua* adierazlean oinarrituta, *HEKN-002*, *HEKN-003*, *HEKN-004* eta *HEKN-005* adierazleak ere landuko ditugu (kapitulu honen azkeneko puntuetan).

10.2 Erabiliko ditugun informazio-iturriak

10.2.1 Iturri nagusia: kaleko erabileraren neurketen datu-basea, Soziolinguistika Klusterrarena

Informazio-iturri nagusia SLK-k gure esku jarritako kale-neurketen datu basea izango da. *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018* izeneko datu-basean, Euskal Herrian 1989, 1993, 1997, 2001, 2006, 2011 eta 2016ko neurketa nagusietan herriz herri behaketa bidez jaso diren datuak ez ezik, udalerri-mailan metodologia bera erabilia egin diren bestelako neurketen datuak ere biltzen dira. Urte bakoitzean herrialdez herrialde neurtu diren udalerrien kopuruak eta behatu diren hiltunen kopuruak 88 eta 89. Tauletan aurkezten ditugu. Ikus daitekeen bezala, 1989-2018 tartean Euskal Herri osoan egindako 907 neurketetan¹⁵⁹ behatu ziren 2.573.142 hiltunen portaerak daude jasota.

¹⁵⁸ Ipar Euskal Herrian bide laburragoa hartuko dugu, tamalez ez baitugu erregresioaren atala lantzeko moduko lehengairik (udalerrikako datu demolinguistikorik zentsuan).

¹⁵⁹ Neurketa esaten dio Soziolinguistika Klusterrak udalerri batean behaketa bidez urte jakin batean egindako landa-lanari, normalean egun eta ordu-tarte batean baino gehiagotan eta askotan ibilbide bat baino gehiagorekin landu izaten denari.

Taula horietan, urte bakoitzean herrialdez herrialde zenbat udalerri eta zenbat hiztun neurtu diren (lagina) adierazten da. Argitu dezagun, ordea, gainerako urteetan ez bezala, 1989ko laginen neurriak ez direla zehatzak, guk kalkulatuak baizik. Izan ere, lehen neurketa nagusi hartan udalerri bakoitzean zehatz neurtu zen laginari buruzko daturik ez du biltzen SLKren datu-baseak; informazio hori bilatu egin dugu neurketa haren emaitzekin argitaratu zen artikuluan ere, baina ez dugu aurkitu (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991).

Hutsune hori hainbat kalkulu eginez konpondu dugu, betiere jatorrizko ikerketan aipatzen diren ezaugarri teknikoetan oinarrituta. 1989ko neurketaren txosten teknikoan esaten zaigunez (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991: 22), neurketa nagusi hartan 329.860 hiztun behatu ziren guztira Euskal Herriko 10.000 biztanletik gorako 47 udalerritan. Esaten zaigu, halaber, laginen udalerrikako banaketa biztanleen pisuaren arabera izan zela, eta udalerri bakoitzaren barruan ere adin multzoen arabera hiztunen osaera bat etorri zela, oro har, hiztunen adinkako osaera orokorrarekin. Hori guztia aintzat hartuta, 1989. urtean 47 udalerri horietako hiztunak (1.977.625 guztira¹⁶⁰) eta udalerri horietan behatutako hiztunak (329.860) harremanetan jarrita, kalkulatu egin dugu behatu ziren hiztunen proportzioa zenbatekoa zen hiztun guztiekiko: % 16,6796koa. Azkenik, ehuneko hori 1989. urtean neurketak izan zituzten udalerriei eta udalerri bakoitzeko adin multzoei aplikatu diegu, eta horrela 89. Taulan 1989. urterako azaltzen diren laginen neurriak kalkulatu ditugu¹⁶¹.

¹⁶⁰ Kopuru hori Hegoaldeko 1991ko zentsuetara eta Iparraldeko 1989koetara joz kalkulatu dugu; guk informazio hori EDBtik hartu dugu (Soziolinguistika Klusterra, d.g.).

¹⁶¹ Esan dezagun, baita ere, 1989ko datuek barne-inkoherentzia (oso) txiki bat daukatela. Guk landuko ditugun datuetan ez datoz guztiz bat erabilera orokorra eta adinka ditugun erabilera-tasak, eta unibertsoen neurriekin haztatuz gero lortuko genukeena. Aldea oso txikia da, hamarren batzuetakoa, eta horren arrazoia, honako hau: guk darabiltzagun unibertso-neurriak (1991ko zentsutik hartuak) eta bere garaian EKBk erabiliak (1986ko biztanleriaren estatistiketatik hartuak) ez datozela guztiz bat. Bi aukera genituen: inkoherentzia horri eutsi edo EKBk argitaratutako ehuneko orokorrak "berregin" adinkakoetatik abiatuta. Bere garaian argitaratu ziren ehunekoei eustea erabaki dugu.

88. Taula:
Hizkuntzaren Erabileraren Kale-Neurketetan, urtez urte neurtu diren udalerriak,
herrialdearen arabera (1989-2018)

	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Nafarroa Garai	Lapurd	Nafarroa Beherea	Zuberoa	EUSKAL HERRIA
1989	2	17	19	5	3			46
1993	5	38	34	24	7	2	2	112
1997	6	37	36	33	30	5	1	148
2000			1					1
2001	9	41	41	30	21	4	3	159
2002		1	3					4
2003	1		6					7
2004			5					5
2005			4					4
2006	4	27	25	21	7	2	2	88
2007			1					1
2008	1	2	3					6
2009		1	3					4
2010			1					1
2011	4	32	27	21	7	4	3	98
2012			2					2
2013		4	2					6
2014		2	7					9
2015			4	1				5
2016	16	33	31	31	7	11	4	133
2017		17	43	4				64
2018		2	2					4
ALDI OSOA	48	254	300	170	92	28	15	907

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

89. Taula:

Hizkuntzaren Erabileraren Kale-Neurketetako laginak. HEKN-n urtez urte behatu izan diren elkarrizketan parte hartzen zuten hiztunak, herrialdearen arabera (1989-2018)

	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Nafarroa Geraia	Lapuri	Nafarroa Beherea	Zuberoa	EUSKAL HERRIA
1989	37.109	152.152	86.642	40.498	10.641			327.040
1993	27.698	125.238	83.909	30.233	7.732	215	310	275.335
1997	25.772	99.550	75.637	40.281	12.774	733	181	254.908
2000			2.883					2.883
2001	21.953	95.774	100.472	32.365	8.090	780	388	259.828
2002		567	9.109					9.676
2003	1.183		17.795					18.978
2004			11.960					11.960
2005			11.672					11.672
2006	24.482	83.558	81.461	36.010	6.018	648	308	232.485
2007			1.043					1.043
2008	897	4.606	5.985					11.477
2009		1.741	15.203					16.944
2010			2.741					2.741
2011	38.689	164.019	127.824	58.383	18.280	2.446	1.855	411.486
2012			13.805					13.805
2013		17.357	15.334					32.691
2014		5.899	31.716					37.615
2015			22.065	3.974				26.039
2016	46.035	146.128	184.980	64.530	19.002	9.351	3.004	473.030
2017		29.310	80.404	5.992				115.706
2018		13.213	12.587					25.800
ALDI OSOA	223.798	939.101	995.227	312.266	82.537	14.179	6.036	2.573.142

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharrak: gure laginak ez datoz guztiz bat HEKNren Euskal Herri mailako neurketa nagusien emaitza-txostenetan argitaratu direnekin. Izan ere, HEKN nagusiko behaketez gain, Soziolinguistika Klusterrak sistematizatuta dituen beste hainbat ere biltzen dira datu-base horretan. Horiek guztiak hartu ditugu guk aintzat. Bestalde, 1989. urteko neurketen laginen neurriak kalkulatu egin ditugu, EKBk bere garaian azaldu zituen irizpideak aintzat hartuta.

Hori izango da, beraz, gure oinarrizko lehengaia HEKNren lanketa egiteko. Datu-base nagusi horri, hala ere, jarraian aipatuko ditugun moldaketa txikiak egin dizkiogu, neurketa gutxi batzuk kenduz eta beste batzuk erantsiz.

10.2.1.1 Gure ustiaketatik at utziko ditugun hiru neurketa

Aipatu tauletako neurketa guzti-guztietako informazioa baliatuko dugu gure ustiaketarako, honako udalerri eta urte hauen salbuespenekin:

- 1989. urtean Zumarraga-Urretxun neurketa bakarra egin zuen EKBk eta udalerrikako datuak bereizi gabe eskaini zituen. Gero ikusiko dugun bezala, Hegoaldeko udalerrien kasuan, udalerri-mailako lanketa egingo dugunez, Zumarraga eta Urretxuko 1989ko datuak ez ditugu aintzat hartuko gure ustiaketan.
- Beste bi udalerrietan egin ziren bi neurketatan, behaketan ez ziren jaso adin-talde guztiei buruzko datuak. Hori dela eta, udalerri/urte horietan ezingo dugu kalkulatu adinaren arabera haztaturiko daturik. Hori gertatu zen, zehazki, Sukarrietan 1997ko neurketan eta Gamiz-Fikan 2001. urtekoan. Datu horiek ere gure azterketatik at utzi ditugu.

10.2.1.2 Ustiaketara bilduko ditugun hamabi neurketak

Datu-basean agertzen ziren 1989ko neurketei beste hamabi udalerritakoak erantsi dizkiegu. Horrela, SLK-k gure esku jarri duen datu-basean jasotzen diren neurketez gain, 1989. urtean 10.000 biztanle baino gutxiagoko Hego Euskal Herriko hainbat udalerritan EKBk berak egindako beste hainbat ere hartu ditugu kontuan. Bere garaian Euskal Herri osoko erabilera-tasa kalkulatzeko, EKBk ez zituen udalerri horietako emaitzak baliatu. Baina emaitzak argitaratu zituzten (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991) eta guk elkartu egin ditugu SLK-k gure esku utzi duen datu-basekoekin. Zehazki, hauek dira 1989an neurtu zituzten udalerri horiek, 10.000 biztanle baino gutxiagokoak: Agurain, Anoeta, Belauntza, Irura, Lezo, Mutriku, Oiartzun, Villabona, Elantxobe, Otxandio, Zaratamo eta Loiu.¹⁶²

Guztira, bada, moldaketa horiek eginda, azken hiru hamarraldietan Euskal Herriko udalerrietan egin diren ehunka neurketetan behatu zituzten 2.577.886 hiztunen hizkuntza-portaerari buruzko datuek osatuko dute gure lehengaia (ikus garai eta herrialdekako banaketa 10.3 puntuko 92. Taulan).

¹⁶² Ipar Euskal Herrian ere 10.000 biztanlez azpiko hiru udalerri neurtu zituzten (Atharratze, Maule eta Donapaleu); horiek, ordea, ez ditugu aintzat hartuko, aurrerago ikusiko dugunez, udalerri-mailako gure lanketa Hegoaldera mugatuko delako.

10.2.2 Neurketa horietan jasotako informaziotik guk baliatuko ditugun aldagaiak

Atal teorikoko 4.2.3 puntuan azaldu dugun bezala, HEKNren metodologia behaketan oinarritzen da. Ikertutako herritarrei ezer ere galdetu gabe, behatzaileak mintzataldeko hiztunen ezaugarriak (adina eta sexua) behatu eta elkarriketako hizkuntza entzunda, horiek idatzi egiten ditu. 24. Irudian, azken-aurreko neurketa nagusian (2016) landa-lanean informazioa jasotzeko erabili zen euskarria erakusten da, eta II. eranskinean ikus daitezke urtez urte erabili izan dituztenak.

24. Irudia:
HEKN-n informazioa jasotzeko erabili den fitxa. Euskal Herria, 2016

**HIZKUNTZA
ERABILERAREN
KALE NEURKETA**

SOZIOLINGUISTIKA KLUSTERRA:
T: 943 592 536
kaleneurketak@soziolinguitika.eus

HERRIA: _____

IBILBIDEA: _____

EGUNA: _____ ORDUA: _____

NEURTZAILEAK: _____

	EUSKARA	GAZTEKERA	FRANTSESA	BESTERIK	HAURRAK (2-14 urte)	GAZTEAK (15-24 urte)	HELDUAK (24-64 urte)	ADINEKOAK (65-... urte)	Haurrak hitz egiten	
									BAI	EZ
01	☐	☐	☐	☐					☐	☐
02	☐	☐	☐	☐					☐	☐
03	☐	☐	☐	☐					☐	☐
04	☐	☐	☐	☐					☐	☐
05	☐	☐	☐	☐					☐	☐
06	☐	☐	☐	☐					☐	☐
07	☐	☐	☐	☐					☐	☐
08	☐	☐	☐	☐					☐	☐
09	☐	☐	☐	☐					☐	☐
10	☐	☐	☐	☐					☐	☐
11	☐	☐	☐	☐					☐	☐
12	☐	☐	☐	☐					☐	☐
13	☐	☐	☐	☐					☐	☐
14	☐	☐	☐	☐					☐	☐
15	☐	☐	☐	☐					☐	☐
16	☐	☐	☐	☐					☐	☐
17	☐	☐	☐	☐					☐	☐
18	☐	☐	☐	☐					☐	☐
19	☐	☐	☐	☐					☐	☐
20	☐	☐	☐	☐					☐	☐

☐ Emakumezkoa ☐ Gizonezkoa

Iturria: Soziolinguitika Klusterra (ikus II. eranskina).

Horrela bildutako informaziotik, honako zortzi aldagai hauek baliatuko ditugu gure lanketarako:

- 2-14 urteko hiztun behatuak
- 15-24 urteko hiztun behatuak
- 25-64 urteko hiztun behatuak
- 65 urtetik gorako hiztun behatuak
- 2-14 urteko hiztunak, euskarazko elkarrizketetan behatuak
- 15-24 urteko hiztunak, euskarazko elkarrizketetan behatuak
- 25-64 urteko hiztunak, euskarazko elkarrizketetan behatuak
- 65 urtetik gorako hiztunak, euskarazko elkarrizketetan behatuak

10.2.3 Informazio-iturri osagarria (haztatze eta erregresioa lantzeko erabiliko duguna): biztanleria-zentsuak

Erabilera haztatua kalkulatzekoan, udalerri bakoitzean adin multzo bakoitzak zer-nolako pisua duen jakiteko, eta Hegoalderako erregresioa lantzeko orduan udalerrien ezaugarrien berri izateko, biztanleria-zentsuetara jo dugu. Zehazki:

- EUSTATen 1991, 2001 eta 2011ko biztanleria zentsuetara eta 1996, 2006 eta 2016ko biztanleriaren estatistiketara jo dugu Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako udalerrietarako.
- Nafarroa Garairako udalerrien datuak Nafarroako Estatistika Institututik (NASTAT) eskuratu ditugu. Nafarroan zentsu-izaerako eragiketarik egin ez den urteetarako, edo egin izan denean aldagairen batzuei buruzko informaziorik bildu izan ez den kasuetarako, hutsune horiek nola osatu ditugun, 90. Taulan zehazten dugu.
- Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoarako, biztanleriaren adinkako osaerari buruzko datuak INSEEn zentsuetakoak dira. Guk EDBtik (Soziolinguintika Klusterra, d.g.) eta Gaindegia (2019) hartu ditugu.

90. Taula:

Nafarroa Garaiko udalerrietarako erabili ditugun iturriak eta egin ditugun eragiketak

	Hiztunen adinkako osaketa (kop.)	Hizkuntza- gaitasuna (%)	Lehen hizkuntza (%)	Etxeko erabilera (%)
1991	NASTAT	NASTAT	NASTAT	NASTAT
1996	NASTAT	NASTAT	1991 eta 2001 ehunekoen batezbestekoak (1)	1991 eta 2001 ehunekoen batezbestekoak (1)
2001	NASTAT	NASTAT	NASTAT	NASTAT
2006 (2)	2001 eta 2011ko balioen batezbestekoak	2001 eta 2011 ehunekoen batezbestekoak	2001 eta 2011 ehunekoen batezbestekoak	2001 eta 2011 ehunekoen batezbestekoak
2011	NASTAT	NASTAT	NASTAT	NASTAT
2016 (3)	2011ko datu berak	2011ko ehuneko berak	2011ko ehuneko berak	2011ko ehuneko berak

Iturria: egileak landua.*Oharrak:*

(1) 1996ko Nafarroako biztanleriaren estatistikan ez zen galdetu lehen hizkuntzari eta etxeko erabilerari buruz. Hutsune hori betetzeko, 1991 eta 2001eko ehunekoen batez bestekoak esleitu dizkiegu Nafarroa Garaiko udalerri guztiei 1996rako, 1991-1996 tartean desanexioek eragina sortutako udalerri izan ezik (Berriobeiti, Berriozar, Irurtzun, Beriain, Orkoién, Zizur Nagusia eta Lekunberri). Horietan, 2001eko ehunekoa esleitu diegu zuzenean 1996. urterako. Irizpide bera erabili dugu Larraun udalerriarako ere, hari ere desanexioak eragin baitzion tarte horretan.

(2) 2006. urtean ez zen biztanleriaren estatistikarik egin Nafarroa Garaian. Urte horretarako, 2001 eta 2011ko balioen batez bestekoak esleitu dizkiegu udalerri guztiei.

(3) 2016. urtean ez zen biztanleriaren estatistikarik egin Nafarroa Garaian, eta 2011ko balio berak esleitu dizkiegu udalerri guztiei.

10.3 Urteen multzokatzea bosturtekoz bosturteko

Kale-neurketetako datuak ISL eta Hegoaldeko zentsuetakoeekin alderatu ahal izateko, kale-neurketak bildu egin ditugu bosturtekoz bosturteko, neurketa bakoitza zentsu-urte hurbilenaren multzora bilduz, 91. Taulan zehazten diren irizpideen arabera. Hemendik aurrera, lan honetan, bosturteko bakoitza bosturteko horren erdian gelditzen den urtearen bidez izendatuko dugu (zentsu-urtee-

kin bat datozen horiekin). Datuak lantzerakoan, adibidez, 1991ko kale-erabile-raz ariko garenean, 1989 eta 1993 urte bitartean egindako kale-neurketen emaitza metatuez arituko gara.

91. Taula:
Kale-neurketen multzokatzea bosturtekoetan
(zentsuen eta ISL-ren urteekin bat egiteko)

Neurketen urteak	Multzokatzea
1989 *	
1990	
1991	1991
1992	
1993 *	
1994	
1995	
1996	1996
1997 *	
1998	
1999	
2000	
2001 *	2001
2002	
2003	
2004	
2005	
2006 *	2006
2007	
2008	
2009	
2010	
2011 *	2011
2012	
2013	
2014	
2015	
2016 *	2016
2017	
2018	

Iturria: egileak landua.

Oharra (*): Euskal Herriko neurketa nagusiak egin izan diren urteak.

Bosturteko baten barruan udalerri batean bi neurketa edo gehiago egin izan direnean, honela kalkulatu ditugu bosturtekorako datu metatuak adin multzo bakoitzerako:

- Lehenik, bosturteko horretan euskarazko elkarrizketetan behatu diren hiztunen batura eta neurtu diren hiztun guztien batura kalkulatu ditugu, kopuru absolutuetan.
- Ondoren, euskaraz ari zirenak behatutako guztien artean zatituta, bosturtekorako erabilera-tasa kalkulatu dugu.

92. Taulan erakusten dugu, urteak multzokatuta, urte eta herrialde bakoitzean zenbait neurketek osatzen duten gure azterketa-oinarria eta kasu bakoitzean lagina zenbat hiztun behatuk osatzen duten.

92. Taula:
Landuko ditugun neurketak eta laginak herrialdeka, urteak multzokatuta.
Euskal Herria, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	GUZTIRA
Neurketak zenbat udalerritan egin diren							
Araba	5	6	9	4	4	16	44
Bizkaia	38	37	42	28	35	48	228
Gipuzkoa	34	36	42	31	30	76	249
Nafarroa Garaia	23	33	30	21	21	35	163
Lapuri	7	30	31	7	7	7	89
Nafarroa Beherea	2	5	4	2	4	11	28
Zuberoa	2	1	3	2	3	4	15
EUSKAL HERRIA	111	148	161	95	104	197	816
Laginak (behatutako elkarrizketetan zeuden hiztunak)							
Araba	65.403	25.772	23.136	25.379	38.669	46.035	224.394
Bizkaia	278.210	99.550	96.341	88.153	183.117	194.550	939.921
Gipuzkoa	174.860	75.637	130.259	112.121	174.907	331.752	999.536
Nafarroa Garaia	69.749	40.281	32.365	36.010	58.383	74.496	311.284
Lapuri	18.373	12.774	8.090	6.018	18.280	19.002	82.537
Nafarroa Beherea	215	733	786	648	2.446	9.351	14.179
Zuberoa	310	161	388	308	1.865	3.004	6.036
EUSKAL HERRIA	607.119	254.908	291.365	268.637	477.667	678.190	2.577.886

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

10.4 Adinaren arabera haztaketa. Zergatik eta nola

10.4.1 HEKNren emaitzak ez dira zuzenean alderagarriak ISL eta Hegoaldeko zentsuetakoekin, laginen osaketa dela eta

ISLko datuak zein Hegoaldeko zentsuetakoak batetik eta HEKNkoak bestetik alderagarriak ez izatearen arrazoi nagusia hau da: ikerketa batzuetan eta besteetan desberdin osatzen dituztela laginak:

- Zentsuek unibertso osoa aztertzen dute eta ISLk lagin adierazgarri bat elkarrizketatzen du. Bi ikerketa horien emaitzen lurralde-osaera, adin-osaera eta sexu-osaera bat datoz unibertsoak duen banaketarekin. Hots, lurralde batekoak eta besteak, emakumezkoak eta gizonezkoak, adin-talde batekoak eta besteak... multzo horietako bakoitzak dagokion pisua dauka emaitzetan, unibertsoa proportzioei men eginda.
- HEKNko emaitzak, berriz, orekatuak dira lurralde-osaerari dagokionez; ez, ordea, sexu-adinei dagokienez. Izan ere, HEKNk kalean dagoen hiztuna behatzen eta neurtzen du, eta emaitzak horren arabera kalkulatuak dira, lurraldeaz kanpo bestelako haztatze-eragiketak egin gabe¹⁶³. Euskararen erabilera-tasa horrela kalkulatu da HEKN-n udalerri jakin baterako: euskarazko elkarrizketetan parte hartzen ari ziren hiztunak zatitu egiten dira neurtu diren hiztun guztien artean. Neurtu den udalerri bakoitzerako, behatu diren elkarrizketen datuak baliatzen dira zuzenean, inolako haztatze-irizpiderik aplikatu gabe. Ondorioz, kalean leku handiagoa hartzen duten gizarteak alorrek pisu handiagoa dute HEKNren emaitzetan kalean gutxiago ibiltzen direnek baino. Hori horrela izanik, HEKNk ematen dituen erabilera-datuak “kalean egiten den hizkuntza-erabilaren” edo “kalean entzuten diren hizkuntzen” adierazle leialak dira. Ez dira, ordea, zuzenean alderagarriak euren barne-osaeran unibertsoarekiko orekatuak diren gainerako eragiketen emaitzekin (ISL eta zentsuetakoekin, zehazki).

¹⁶³ Siadecok landu zuen lehen behaketa nagusiak (Gipuzkoan egin zenak) haztatu egin zituen emaitzak baita adin-taldearen arabera ere (Larrañaga, 1985: 372): “*Bidezkoak diren bi mailatako ponderazio edo pisu egokitzeak egin behar izan ditugu. Udalerrri bakoitzeko jendetzaren arabera bailara edo eskualde mailakoa bat eta adintaldearen egituraren arabera bestea*”. Bestalde, 1989ko lehen neurketa nagusia ere behatu beharreko hiztunen adinkako banaketa orekatua ziurtatu zuen EKBko batzorde antolatzaileak (EKBko Idazkaritza Teknikoa, 1991: 22). Hortik aurrerako neurketetan, ordea, adina ez zen kontrolatu lagina osatzerakoan, eta emaitzak aurkezterakoan ere ez zen adinaren arabera haztatzerik egin.

10.4.2 HEKN-n laginek osatzen duten, adinaren arabera

Zenbateraino da garrantzitsua HEKNren laginek desbideratze hori unibertso osoarekiko? Galdera horri erantzun nahirik, 93. Taula eraiki dugu Hego Euskal Herriko¹⁶⁴ adinkako datuekin¹⁶⁵. Ikus daitekeen bezala, neurtutako hiztunen adinkako osatzen duten unibertsoaren adinkako osatzen duten artean alde adierazgarriak daude. Adibidez, 2016ko datuei begiratzen badiegu, 2-14 urteko haurrak Hegoaldeko hiztun guztien % 12,9 besterik ez ziren; HEKNko laginean, berriz, % 25,1era iristen ziren, berez unibertsoan dagokien pisua bikoiztuz. Orokorrean, taulan ikus daitekeen bezala, kalean gehiago ibiltzen dira hiztun gazteak eta, batez ere, eta alde handiarekin, haurrak. Helduek eta zaharrek, berriz, proportzionalki duten pisua baino txikiagoa dute HEKNko laginean.

¹⁶⁴ Adinari buruzko azterketa hori Hego Euskal Herria mugatu dugu, ondoren erregresioarekin egingo dugun lanketa ere eremu horretan landuko dugulako.

¹⁶⁵ Kalean behatzen diren hiztunen sexuko osatzen duten ere ez da guztiz orekatua. Gizonezko baino emakume gehiago behatu izan ditu HEKNk kalean: neurketa guztietan behatu direnen artean, hiztunen %54,6 ziren emakumezkoak sexuari buruzko informazioa ematen dutenetan. Gure haztatze-eraketarako ez dugu, ordea, hiztunen sexua aintzat hartuko. Batetik, hizkuntzen erabilerari dagokionez, sexuen arteko aldeak ez direlako adinaren arabera bezain handiak. Bestetik, *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018* datu-basean, adinari buruzko informazioan ez bezala, sexuaren arabera informazioan hutsuneak daudelako, eta horrek operatiboki asko zailtzen duelako sexuan oinarritutako haztatze-lanketa sistematikoki egitea.

93. Taula:
Hiztunak, HEKN-ren laginak eta bien arteko harremanaren hainbat adierazle.
Hego Euskal Herria, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Unibertsitatea (hiztunak, zentsuen arabera, kopuru absolutuak)						
Haurrak (2-14)	408.243	315.098	278.723	295.797	338.052	354.469
Gazteak (15-24)	440.059	417.421	344.273	280.417	249.198	244.288
Helduak (25-64)	1.387.054	1.438.294	1.500.949	1.594.829	1.633.445	1.585.330
Zaharrak (65 edo +)	336.601	403.610	454.072	484.788	520.700	560.617
GUZTIAK	2.571.957	2.574.423	2.578.017	2.655.831	2.741.395	2.744.704
Unibertsitatearen osaketa (ehunekokak, %)						
Haurrak (2-14)	15,9	12,2	10,8	11,1	12,3	12,9
Gazteak (15-24)	17,1	16,2	13,4	10,6	9,1	8,9
Helduak (25-64)	53,9	55,9	58,2	60,1	59,6	57,8
Zaharrak (65 edo +)	13,1	15,7	17,6	18,3	19,0	20,4
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Lagina (HEKN bidez behatutako hiztunak, kopuru absolutuak)						
Haurrak (2-14)	107.496	50.623	64.526	64.037	107.806	162.146
Gazteak (15-24)	114.484	47.301	41.592	28.077	44.727	60.978
Helduak (25-64)	294.102	107.948	135.426	126.789	223.299	315.283
Zaharrak (65 edo +)	72.139	35.368	40.307	42.760	79.244	108.426
GUZTIAK	588.222	241.240	282.101	261.663	455.076	646.833
Laginen osaketa (ehunekokak, %)						
Haurrak (2-14)	18,3	21,0	22,9	24,5	23,7	25,1
Gazteak (15-24)	19,5	19,6	14,7	10,7	9,8	9,4
Helduak (25-64)	50,0	44,7	48,0	48,5	49,1	48,7
Zaharrak (65 edo +)	12,3	14,7	14,3	16,3	17,4	16,8
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Neurtutako subjektuak erroldatutako 100 biztanleko						
Haurrak (2-14)	26,3	16,1	23,2	21,6	31,9	45,7
Gazteak (15-24)	26,0	11,3	12,1	10,0	17,9	25,0
Helduak (25-64)	21,2	7,5	9,0	8,0	13,7	19,9
Zaharrak (65 edo +)	21,4	8,8	8,9	8,8	15,2	19,3
GUZTIAK	22,9	9,4	10,9	9,9	16,6	23,6
Adin-multzoen kalean egoteko ohitura (batezbestekoa=100)						
Haurrak (2-14)	115,1	171,4	211,6	219,7	192,1	194,1
Gazteak (15-24)	113,8	120,9	110,4	101,6	108,1	105,9
Helduak (25-64)	92,7	80,1	82,5	80,7	82,4	84,4
Zaharrak (65 edo +)	93,7	93,5	81,1	89,5	91,7	82,1
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

10.4.3 Haztatzea nola

Kale-neurketetan, behatzen diren hiztun guztien erabilera orokorra ez ezik, adinkako erabilera-datuak ere jasotzen dira. Adin-tartekako erabilera-datu horiek izango dira gure abiapuntu nagusia. Horietaz gain, zentsuen arabera adin-multzo bakoitzak hiztun guztiekiko osatzen duen ehunekoa kontuan hartuta sortu dugu *Euskararen kale-erabilera haztatua* adierazlea Ipar Euskal Herriako eta neurketak egin izan diren Hegoaldeko udalerri eta erreferentzia-urte bakoitzerako. Hona hemen, zehazki, hiztun guztien erabilera-tasa haztatua ebazteko erabili dugun formula.

$$KEH = \frac{100 \cdot \left(\left(\frac{U_{eusk}}{U_{guzt}} \right) \cdot U_{hiztun} \right) + \left(\left(\frac{G_{eusk}}{G_{guzt}} \right) \cdot G_{hiztun} \right) + \left(\left(\frac{H_{eusk}}{H_{guzt}} \right) \cdot H_{hiztun} \right) + \left(\left(\frac{A_{eusk}}{A_{guzt}} \right) \cdot A_{hiztun} \right)}{Hiztunak}$$

KEH=euskararen kale-erabilera haztatua (%etan adierazita)

Ueusk=kale-neurketan euskarazko elkarrizketetan behatu diren haurreak (Urteak, 2-14 urtekoak).

Uguzt= kale-neurketan guztira behatu diren haurreak (Urteak, 2-14 urtekoak).

Uhiztun=urte eta udalerri horretako 2-14 urte bitarteko haur kopurua, zentsuen arabera.

Geusk=kale-neurketan euskarazko elkarrizketetan behatu diren gazteak (15-24 urtekoak).

Gguzt= kale-neurketan guztira behatu diren gazteak (15-24 urtekoak).

Ghiztun=urte eta udalerri horretako 15-24 urte bitarteko gazte kopurua, zentsuen arabera.

Heusk=kale-neurketan euskarazko elkarrizketetan behatu diren helduak (25-64 urtekoak).

Hguzt= kale-neurketan guztira behatu diren helduak (25-64 urtekoak).

Hhiztun=urte eta udalerri horretan 25-64 urte bitarteko hiztun kopurua, zentsuen arabera.

Aeusk=kale-neurketan euskarazko elkarrizketetan behatu diren adinekoak (65 urtetik gorakoak).

Aguzt= kale-neurketan guztira behatu diren adinekoak (65 urtetik gorakoak).

Ahiztun=urte eta udalerri horietako 65 urtetik gorako adinekoen kopurua, zentsuen arabera.

Hiztunak= udalerriko hiztun guztiak.

Formula hori edozein lurralde-eremuri aplikatu ahal zaio. Guk, esan bezala, Ipar Euskal Herriari eta Hegoaldeko udalerriei aplikatu diegu.

10.5 Erregresioa, neurketarik egin izan ez den urte eta udalerriei kale-erabileraren balio bat esleitzeko antzeko ezaugarriak dituzten udalerrien arabera

10.5.1 Zergatik erregresioa eta zergatik Hegoaldean

Lehenago ikusi dugunez, kale-neurketak udalerri ugaritan egin izan dira 1989tik hona, ez guztietan ordea. Horrek zailtasun bat dakar. Izan ere, zer-nolako balioa eman neurtu gabeko udalerrietako erabilerari udalerriaz gaindikoa eremuaren erabilera-datuak kalkulatzeko garaian? Hutsune hori udalerrien tipologiak edo estratuak landuta ebatzi ohi du HEKNk: euren kokapen geografikoaren eta udalerrietan euskaldunek osatzen duten ehunekoaren arabera ere, mu soziolinguistikoak aintzat hartuta, neurtu diren udalerrietako batez besteko erabileraren balioa esleitu izan zaie neurtu gabeko estratu bereko udalerriei.

Kontuan hartuta euskararen kale-erabilerarekin zerikusia izan dezaketen aldagai gehiago ere badaudela Hegoaldeko zentsuetan, ahalegin bat egingo dugu aldagai horiek guztiak aintzat hartuko dituen esleitze-prozedura bat lantzeko. Erregresio-tekniketara joko dugu horretarako. Erregresioaren zeregin nagusi bat aurreikuspenak edo iragarpenak egitea izanik (Etxeberria, 2011: 154), neurtu diren udalerrietan kale-erabileraren aldakortasuna beste aldagai horien aldakortasunaren arabera azalduko dugu erregresio anizkoitza erabilita. Ondoren, neurtu gabeko udalerriei erabilera balio bat esleitzeko diegu beren ezaugarrien arabera, behatu diren herriei lortu den erregresio-ekuazioan oinarrituta.

Aurrera egin aurretik, argitu dezagun gure ahalegina Hegoaldera mugatuko dugula. Tamalez, Ipar Euskal Herrian egiten diren zentsuetan ez da biltzen hizkuntza-gaiei buruzko informaziorik. Ez dago, hortaz, Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoan neurtu gabeko udalerrien erabilera beste aldagai batzuen arabera kalkulatzeko balio diezagukeen lehengairik. Hegoaldearen kasuan, orain argituko dugu zenbat udalerriren emaitzak esleitzeko ditugun erregresio-tekniketan oinarrituta.

10.5.2 Neurketa-datuak zenbat udalerri bidez buruz ditugun eta zenbat diren datuak gabeak, erregresioan oinarrituta esleitu beharrekoak, urtez urte

94. Taulan argitzen da urte bakoitzerako zer-nolako udalerri eta biztanle multzoentzat ditugun HEKNk egindako neurketen datuak eta zeinetarako ez dugun horrelakorik. Bigarren udalerri multzo horiei aplikatu beharko diegu lehen multzokoetan oinarrituta lortu dugun erregresio-ekuazioa.

Taula horretan ikus daitekeenez, neurketen lurralde-estaldura handia izan da bosturteko guztietan. Udalerrri gutxien 2006. urtean neurtu zen (84) eta gehien 2016an (174); bi muturrak hartuta, udalerri guztien % 16,2tik % 33,3ra neurtu izan dira. Udalerrri horien artean daude, gainera, populatuenetako gehienak. Ondorioz, neurtu diren udalerri horietan pilatzen da Hego Euskal Herriko biztanleriaren zati handiena. Eta hori neurraldi guztietan gertatu da; horrela, biztanleria-estaldura % 69,9-% 85,4 bitartekoa izan da (txikiena 2006. urtean eta handiena 2001. urtean).

Horrela, bada, neurraldi guztietan baditugu datuak Hego Euskal Herriko biztanleen bi herenak baino gehiago bizi diren udalerrietarako. Horiek horrela, erregresioan oinarritzen diren kalkuluak biztanleria osoaren multzo txiki bati bakarrik aplikatuko dizkiogu; urtez urte aldatzen da kopuru hori (neurtu gabeko hiztunak % 15,1 ziren 2001ean eta % 30,1 2006an, horiek dira bi muturrak).

94. Taula:

Hego Euskal Herriko udalerriak (eta udalerri horietan bizi diren hiztunak), urtez urte: neurketarik bertan egin ote zen edo erregresioan oinarritutako balio bat esleitu diegun

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Udalerriak	512	522	522	523	523	523
Hiztunak	2.599.969	2.574.423	2.578.017	2.655.831	2.741.395	2.744.704
ERABILERAREN KALE-NEURKETA IZAN ZUTEN UDALERRIAK ETA BERTAN BIZI ZIREN HIZTUNAK						
Neurtutako udalerriak (kop.)	100	111	122	84	90	174
Neurtutako udalerriak udalerri guztiekiko (%)	19,5	21,3	23,4	16,1	17,2	33,3
Neurtutako udalerrietan bizi diren hiztunak (kop.)	2.206.964	2.176.059	2.200.538	1.855.477	1.980.303	2.130.654
Neurtutako udalerrietan bizi diren hiztunak, hiztun guztiekiko (%)	84,9	84,5	85,4	69,9	72,2	77,6
ERABILERAREN KALE-NEURKETA IZAN EZ ZUTEN UDALERRIAK (EUREN EMAITZAK ERREGRESIO BIDEZ ESLEITUKO DITUGUNAK)						
Neurtu gabeko udalerriak (kop.)	412	411	400	439	433	349
Neurtu gabeko udalerriak udalerri guztiekiko (%)	80,5	78,7	76,6	83,9	82,8	66,7
Neurtu gabeko udalerrietan bizi diren hiztunak (kop.)	393.005	398.364	377.479	800.354	761.092	614.050
Neurtu gabeko udalerrietan bizi diren hiztunak, hiztun guztiekiko (%)	15,1	15,5	14,6	30,1	27,8	22,4

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

10.5.3 Erregresio anizkoitza

Erregresio-teknikaren bidez, aldagaien arteko harremana aztertu ohi dugu; zehatzago esanda, aldagai baten aldakortasuna azaltzen saiatzen gara beste aldagai baten edo batzuen aldakortasunaren arabera. Erregresioan, “mendeko aldagaia da aztertu nahi dugun aldagaia. Hori aztertzeke, beste aldagai bat edo batzuk erabiliko ditugu: aldagai askeak” (Etxeberria, 2011: 155). Gure kasuan, udalerrian kaleko erabileran euskarak duen pisua izango da mendeko aldagaia,

azaldu nahi duguna, eta aldagai askeak, berriz, izango dira udalerri horri buruz zentsuetatik jasoko ditugun hainbat ezaugarri adierazgarri (aurrerago zehaztuko ditugu). Mendeko aldagaiaren aldakortasuna aurreikusteko aldagai aske bat baino gehiago erabiliko dugunez, erregresio anizkoitza erabiliko dugu.

Landuko ditugun datuek aldagaien izaerari eta euren arteko harremanei buruz erregresioa aplikatu ahal izateko bete behar diren suposizioak betetzen dituztela ziurtatuta (Etxeberria, 1999), erabaki dugu erregresioa kalkulatzeko udalerrikako datuak udalerri bakoitzaren hiztun kopuruaren arabera urtez urte haztatuta. Etxeberriaren aholkuei jarraituta (1999: 112), honako urrats hauek egingo ditugu erregresioa egiteko orduan:

- Lehenik, ikuspegi teoriko batetik kaleko erabilera aurreikusteko garrantzitsuak izan daitezkeen aldagai askeak aukeratu ditugu zentsuetatik.
- Ondoren, mendeko aldagaiaren eta aldagai askeen arteko binakako harremana aztertuko dugu korrelazioen bidez eta puntu-diagramen bidez. Horretan oinarrituta, behin betiko erregresio-prozeduran zein aldagai txertatu erabakiko dugu.
- Hortik abiatuta, bosturteko bakoitzerako erregresio-ekuazioa ebatziko dugu.
- Azkenik, bosturteko bakoitzeko erregresio-ereduaren azalpen-gaitasuna aztertuko dugu.

10.5.3.1 Erregresio-eredurako zentsuetatik aukeratu ditugun aldagaiak

Gure erregresio-eredua sortzeko, mendeko aldagaia udalerri bakoitzeko *Euskararen kale-erabilera haztatua* izango da (%etan adierazita). Euskararen kale-erabilerak udalerri udalerri duen aldakortasuna azaldu dezaketelakoan, zentsuetan ditugun aldagai guztiak aztertu ditugu eta horien artean, honako aldagai demolinguitiko, demografiko eta lurraldeari buruzko hauek aukeratu ditugu:

Aldagai demolinguitikoak:

- Hizkuntza-gaitasuna: udalerrian euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten %a (HZ-003 adierazlea).
- Lehen hizkuntzan euskarak duen pisua, ehunekoetan adierazita (HZ-005 adierazlea).

- Etxeko erabileran euskarak duen pisua, ehunekoetan adierazita (HZ-007 adierazlea).

Aldagai demografikoak:

- Haurrak: udalerrian 2 eta 14 urte bitarteko haurrek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.
- Gazteak: udalerrian 15 eta 24 urte bitarteko gazteek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.
- Helduak: udalerrian 25 eta 64 urte bitarteko helduek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.
- Adinekoak: udalerrian 65 urtetik gorakoek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.

Lurralde-aldagaiak (0 eta 1 balioekin dikotomizatuta):

- Araba (udalerria Arabakoa den edo ez)
- Bizkaia (udalerria Bizkaikoa den edo ez)
- Gipuzkoa (udalerria Gipuzkoakoa den edo ez)
- Nafarroa Garaia (Udalerria Nafarroa Garaikoa den edo ez; era berean, udalerria EAEkoa den edo ez)

Ikus daitekeenez, mendeko aldagaia (kale-erabilera, ehunekoetan adierazita) kuantitatiboa da eta kuantitatiboak dira aldagai aske gehienak ere, lurraldeari lotutako aldagaiak izan ezik (horiek 0 eta 1 balioekin kodetu ditugu).

10.5.3.2 Aldagaien arteko harreman linealaren azterketa, Pearsonen R korrelazio-koefizientearen bidez

1989-2018 urteetan udalerrietan euskararentzat neurtu zen kale-erabileraren eta aurreko zerrendako aldagaien artean dagoen harreman lineala aztertu dugu, Pearsonen R koefizientearen bidez, datuak udalerrien hiztun kopuruaren arabera haztatuta. Emaitzak 95. Taulan aurkeztu ditugu; horiek aztertuta, bi ondorio garrantzitsutara iristen gara:

Batetik, ikus dezakegu euskararen kale-erabilera modu adierazgarrian aldatzen dela aztertutako aldagai guztiekin. Aldagai horiek kale-erabilerarekin du-

ten korrelazio-koefizientea handiagoa edo txikiagoa da kasu bakoitzean, ondoren ikusiko dugun bezala. Baina kasu guztietan, zentsuko aldagai horiek guztiek kale-erabilerarekin duten korrelazioa adierazgarria da, kasu guztietan esangura % 0,01 baino txikiagoa baita. Hori dela eta, gure eredurako aldagai horiek guztiak aintzat hartzea hobetsiko dugu printzipioz.

Hori horrela izanda ere, argi ikusten da eredu txertatu ditugun aldagai aske guztien artean, hiru aldagai demolinguistikoei dutela harremanik handiena kale-erabilerarekin: kale-erabilerak 0,957ko korrelazio-koefizientea du etxeko erabilerarekin, 0,937koa lehen hizkuntzarekin eta 0,890ekoa hizkuntza-gaitasunarekin. Korrelazio-koefiziente izugarri handiak dira, batere ohikoak ez gizarte-gaiak aztertzen ditugunean. Era berean, 3 aldagai horiek oso korrelazio handia daukate euren artean ere. Gainerako aldagai ia guztiek korrelazio oso txikia erakusten dute kale-erabilerarekin. Salbuespen bakarra Gipuzkoaren aldagaia dugu, 0,506ko korrelazio-koefizientearekin.

95. Taula:

Erregresio-ereduan txertatuko ditugun aldagaien arteko korrelazio lineala, Pearsonen r koefizientearen arabera. Hegoaldeko udalerriak, 1989-2018

Kale- erabilera haztatu (%)	Hizkuntza- gaitasuna (%)	Lehen hizkuntza (%)	Exeko erabilera (%)	2-14 (%)	15-24 (%)	25-64 (%)	65+ (%)	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Nafarroa G.	
Kale-erabilera haztatu (%)	1	.890**	.937**	.957**	.096**	-.110**	-.017**	.052**	-.187**	-.200**	.505**	-.183**
Hizkuntza- gaitasuna (%)	.890**	1	.955**	.947**	-.015**	-.196**	.130**	.080**	-.152**	-.073**	.567**	-.398**
Lehen hizkuntza (%)	.937**	.955**	1	.991**	.076**	-.014**	-.031**	-.012**	-.216**	-.142**	.554**	-.252**
Exeko erabilera (%)	.957**	.947**	.991**	1	.081**	-.030**	-.034**	.001**	-.199**	-.147**	.519**	-.223**
2-14 (%)	.096**	-.015**	.076**	.081**	1	.338**	-.255**	-.683**	.033**	-.207**	.026**	.197**
15-24 (%)	-.110**	-.196**	-.014**	-.030**	.338**	1	-.528**	-.652**	.019**	-.017**	-.002**	.008**
25-64 (%)	-.017**	.130**	-.031**	-.034**	-.255**	-.528**	1	-.105**	.133**	.098**	-.012**	-.207**
65+ (%)	.052**	.080**	-.012**	.001**	-.683**	-.652**	-.105**	1	-.125**	.067**	-.006**	.021**
Araba	-.187**	-.152**	-.216**	.199**	.033**	.019**	.133**	-.125**	1	-.301**	-.205**	-.183**
Bizkaia	-.200**	-.073**	-.142**	-.147**	-.207**	-.017**	.098**	.067**	-.301**	1	-.499**	-.445**
Gipuzkoa	.505**	.567**	.554**	.519**	.026**	-.002**	-.012**	-.006**	-.205**	-.499**	1	-.304**
Nafarroa G.	-.183**	-.398**	-.252**	.197**	.008**	-.207**	.021**	-.183**	-.445**	-.304**	1	

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra (**): Korrelazioa esanguratsua da aztertutako bikote guztietan, 0,01eko mailan (aldebikoa).

Aldagai askeek mendekoarekin duten korrelazioa bosturteko bosturteko aztertuta, harreman hori nahiko egonkorra izan dela ondorioztatu daiteke (ikus 96. Taula). Hobeki esan, kale-erabilerarekiko harreman lineal nahiko egonkorra dute aldagai guztiek, bi salbuespenekin: haurren pisuak gero eta korrelazio positibo handiagoa du euskararen kale-erabilerarekin, eta adinduen pisua, berriz, korrelazio positiboa izatetik negatiboa izatera pasa da aztertu dugun epealdian. Gainontzean, ez da aldaketa handirik sumatzen aztertu dugun epealdian.

96. Taula:

Euskararen kale-erabilera haztatuaren eta erregresio-ereduan txertatuko ditugun zentsuetako aldagaien arteko korrelazio lineala, Pearsonen r koefizientearen arabera, bosturteka

	Kale-erabilera haztatua (%)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Hizkuntza-gaitasuna (%)	.918**	.924**	.942**	.906**	.901**	.876**
Lehen hizkuntza (%)	.916**	.935**	.959**	.955**	.947**	.954**
Etxe-erabilera (%)	.950**	.962**	.969**	.969**	.969**	.968**
2-14 (%)	.014**	.080**	.170**	.134**	.324**	.427**
15-24 (%)	-.153**	-.127**	-.063**	-.177**	-.052**	-.033**
25-64 (%)	-.036**	-.047**	-.120**	-.022**	-.121**	-.257**
65+ (%)	.095**	.045**	.004**	.002*	-.079**	-.098**
Araba	-.162**	-.175**	-.202**	-.197**	-.200**	-.206**
Bizkaia	-.203**	-.234**	-.187**	-.153**	-.173**	-.216**
Gipuzkoa	.460**	.521**	.508**	.515**	.517**	.518**
Nafarroa G.	-.154**	-.173**	-.195**	-.225**	-.213**	-.170**

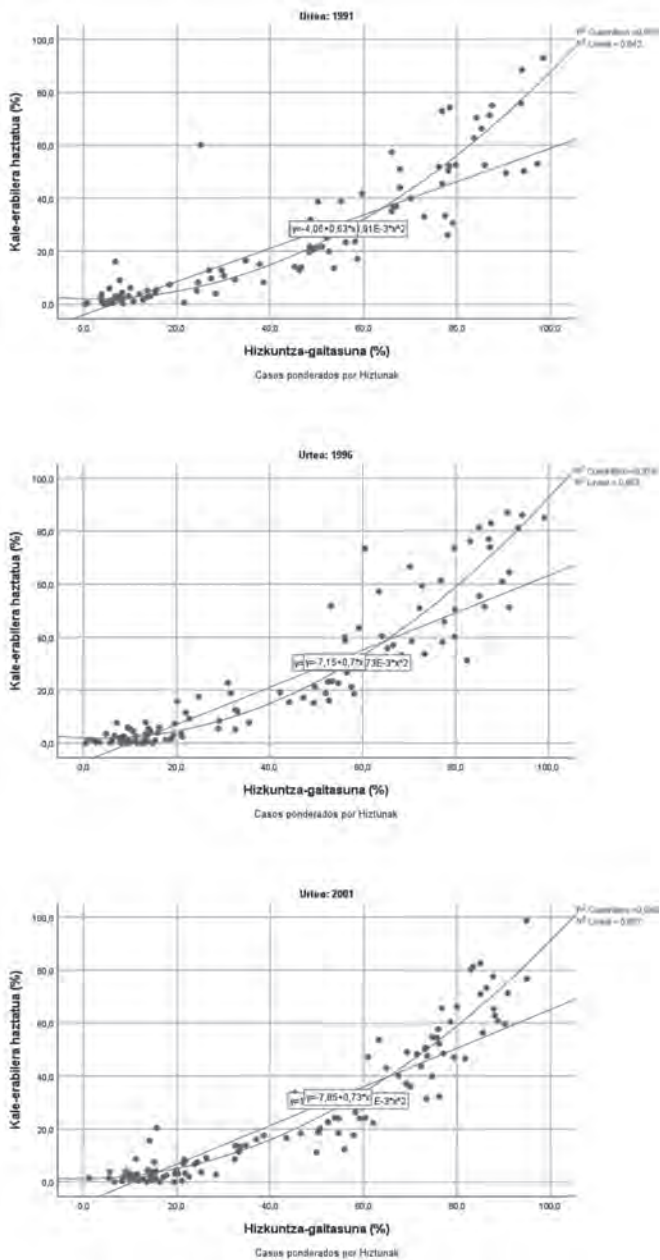
Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharra (**): Korrelazioa esanguratsua da aztertutako bikote guztietan, 0,01eko mailan (alde-bikoa).

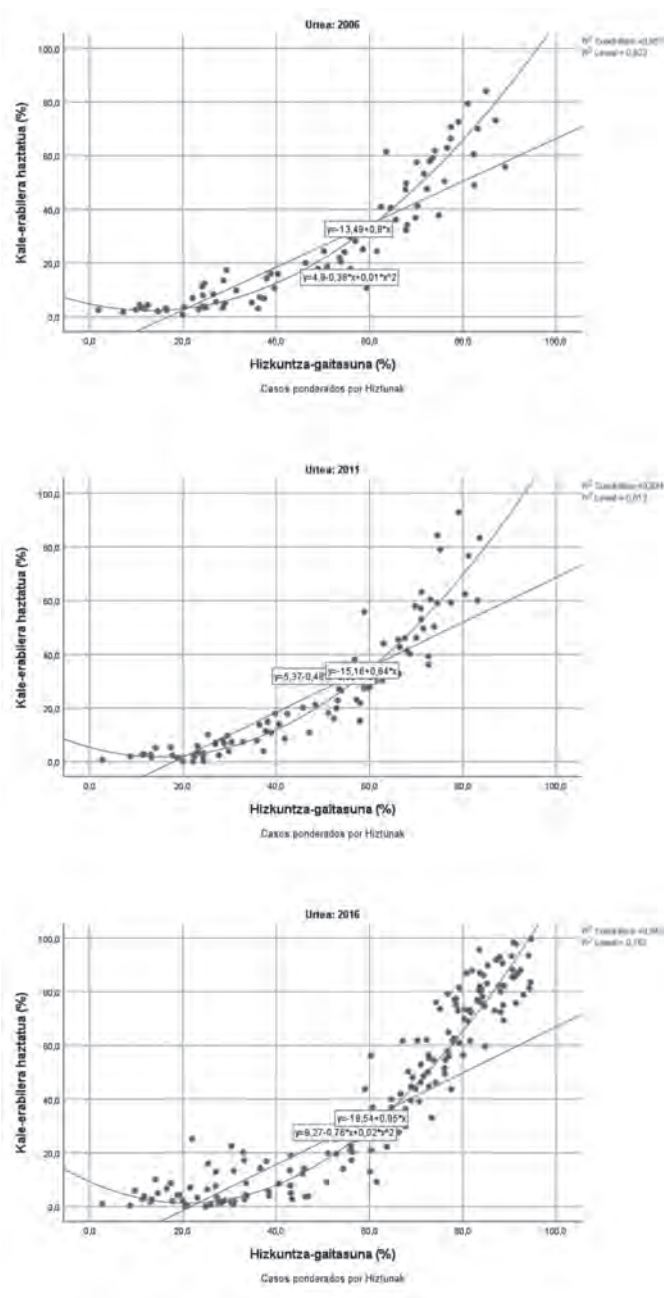
10.5.3.3 kale-koefizientearen eta aldagai demolinguistikoen arteko harremanaren azterketa puntu-diagramen bidez

Ikusi dugunez, hiru aldagai demolinguistikoek dute harremanik estuena kale-erabilerarekin. Hiru aldagai horiek urtez urte kale-erabilerarekin izan duten harremana zehatzago aztertzea komeni da, puntu-diagramen bidez (Etxeberria, 1999: 50). Horretarako sortu ditugu 23, 24 eta 25. Grafikoak. Grafiko bakoitzean, urte baterako, aldagai-pare jakin batean Hegoaldeko udalerriak nola kokatzen diren irudikatzen da (kale-neurketa egin zen udalerriak grafikoko puntuak izango dira). Grafiko horiek aldagaien arteko harremana ikertzeko erabiliko ditugu, gure mendeko aldagaia (kale-erabilera haztatua) gainerako hiru aldagai demolinguistikoen arabera nola aldatzen den urtez urte aztertzeko zehazki.

23. Grafikoa:
Kale-erabileraren harremana hizkuntza-gaitasunarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016

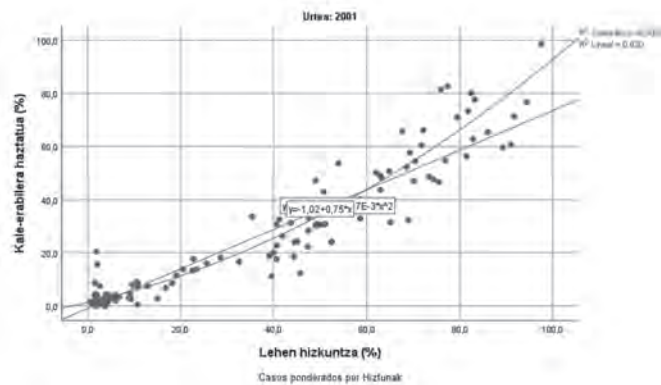
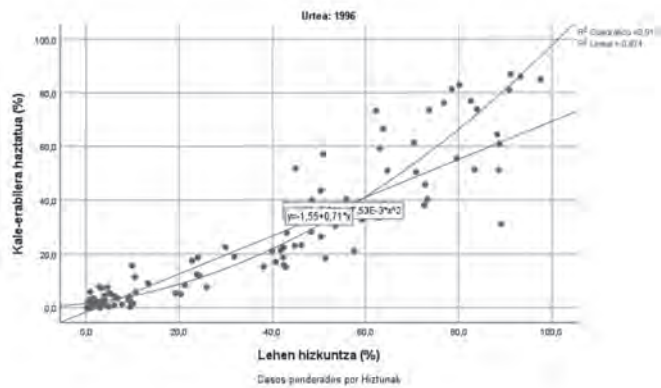
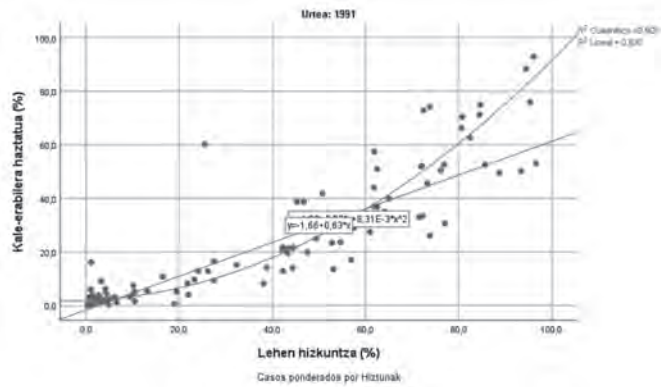

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

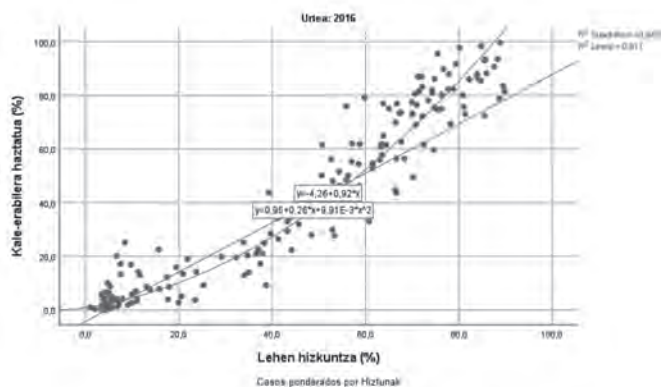
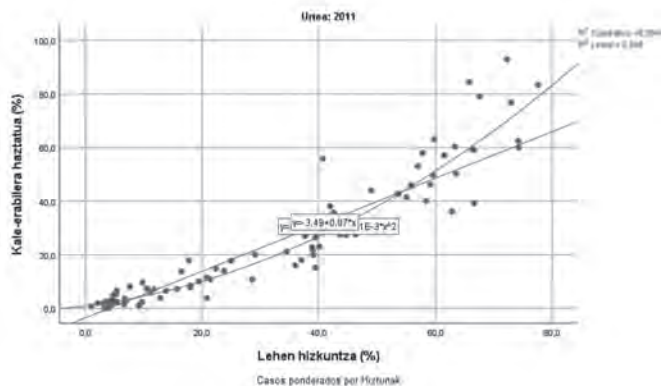
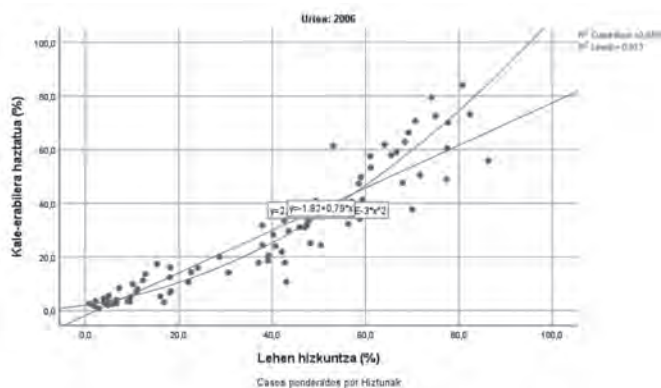

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

24. Grafikoa:
Kale-erabileraren harremana lehen hizkuntzarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016

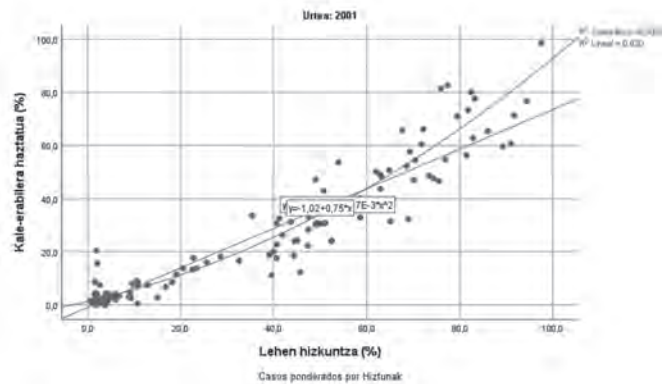
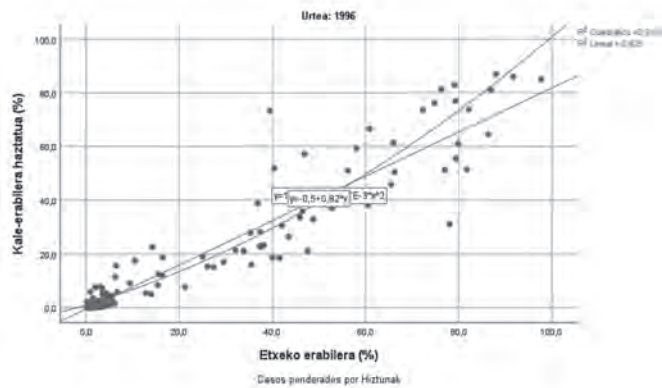
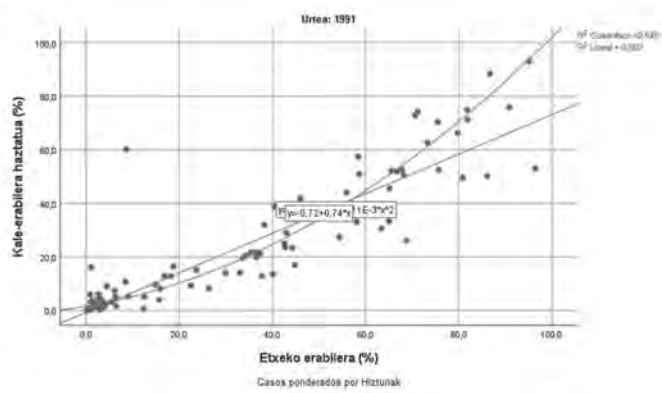

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

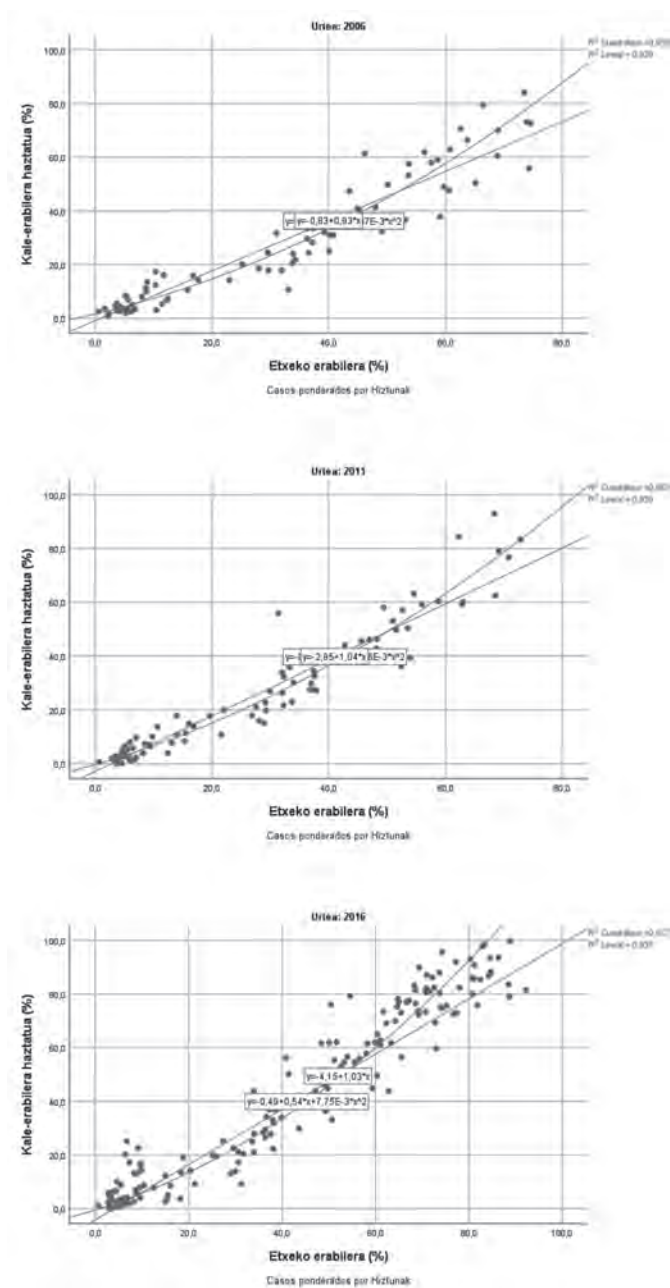

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

25. Grafikoa:
Kale-erabileraren harremana etxeko erabilerarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabilerearen neurketen datu-basea, 1989-2018].

23, 24 eta 25. Grafikoetan argi berresten da hiru aldagai horien eta gure mendeko aldagaiaren arteko harremana oso estua dela. Hori bagenekien lehenago ere, korrelazio-koefizienteei begiratuta. Puntu-diagramek lehenago ez genekien informazioa eranstean digute ordea: kale-erabilerak aldagai horiekin duen harremana guztiz lineala izatetik baino gertuago dagoela harreman lerromakurretik, hizkuntza-gaitasunaren kasuan bereziki¹⁶⁶. Horixe bera adierazten digute, bestalde, urte eta aldagai-bikote guztietarako kalkulatu ditugun r^2 koefizienteek ere. Hori dela eta, gure erregresio-funtzioan, hiru aldagai demolinguistikoak bere horretan sartu beharrean, beren berredurak sartuko ditugu, erregresio-funtzio hobe eta aurreikuste-gaitasun handiagoa lortzeko (Etxeberría, 1999: 93).

10.5.3.4 Erregresio-ereduan txertatuko ditugun aldagai askeak

Argi dago, hortaz, zentsuetako hiru aldagai demolinguistikoak sartu behar ditugula erregresio-ereduan (euren berredurak, zehatzago). Hiru aldagai horiekin batera lurraldeari eta adin-osaerari buruzko gainerakoak ere sartuko ditugu funtzioan. Egia da gainerako zortzi aldagai horiek aldakortasunaren azalpenari egiten dioten ekarpena txikia izango dela, baina egin ditugun probek erakutsi digute aurreikuspen apur bat hobea egingo dugula aldagai horiek ere txertatuta aldagai horiek kanpo utzita baino.

Azkenean, bada, honako aldagai hauek sartuko ditugu erregresio-ereduan, kale-erabileraren aldakortasuna azal dezaten:

Aldagai demolinguistikoak:

- Hizkuntza-gaitasunaren berredura: udalerrian euskaldunek hitzun guztiekiko osatzen duten %aren berredura
- Lehen hizkuntzan euskarak duen pisuaren (%aren) berredura
- Etxeko erabileran euskarak duen pisuaren (%aren) berredura

¹⁶⁶ Horretaz gain, bestelako informazio interesgarria ere ikus daiteke grafiko horietan. Normala den bezala, desbideraketa handiagoak ikusten ditugu udalerri txikietan handietan baino. Desbideraketa handiagoak ditugu, halaber, udalerri euskaldunagoetan erdaldunagoetan baino. Horrek guztiak ikerketarako aukera interesgarriak irekitzen ditu, “espero zitekeenaren” gainetik eta azpitik gelditzen diren udalerrien alderaketaren bidez. Guztiarekin, aldagai horien arteko harreman teorikoan sakontzeko aukera eskaintzen dute datuek. Desbideraketen analisisa, bestalde, interesgarria izan daiteke ikuspegi metodologikotik ere, informazio-bilketan gertatu ahal izan diren alboratzeak edo akatsak ikertzeko eta zuzentzeko balio dezaketen heinean. Gu, ordea, ez gara horrelako azterketetan hasiko, eta lantzen ari garen erregresio-ereduaren helburura mugatuko gara: kale-neurketarik egin izan ez den udalerrietarako aurreikuspen ahalik eta egokiena egiteko erregresio-ekuazioa bilatzea.

Aldagai demografikoak:

- Haurrak: udalerrian 2 eta 14 urte bitarteko haurrek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.
- Gazteak: udalerrian 15 eta 24 urte bitarteko gazteek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.
- Helduak: udalerrian 25 eta 64 urte bitarteko helduek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.
- Adinekoak: udalerrian 65 urtetik gorakoek hiztun guztiekiko osatzen duten %a.

Lurralde-aldagaiak (0 eta 1 balioekin dikotomizatuta):

- Araba (udalerria Arabakoa den edo ez)
- Bizkaia (udalerria Bizkaikoa den edo ez)
- Gipuzkoa (udalerria Gipuzkoakoa den edo ez)
- Nafarroa Garaia (Udalerria Nafarroa Garaikoa den edo ez; era berean, udalerria EAEkoa den edo ez)

10.5.4 Bosturteko bakoitzerako erregresio-ekuazioak

Orain arte aurkeztu ditugun korrelazio-koefizientei eta puntu-diagramei begiratuta, denboran zehar aldagaien arteko harremanetan aldaketak gertatu direla ikusten dugu. Hori aintzat hartuta, eta aurreikuspen egokiago bat egiteko helburuz, erregresio-ekuazio bana ebatziko dugu urte bakoitzerako. Erregresio-ekuazio horietan bosturteko aldagai bakoitzari atxikitzen zaizkion koefizienteak 97 eta 98. Tauletan aurkezten dira. Ekuazio horiek udalerrietako zentsuko emaitzei aplikatuta kalkulatu da kaleko erabilera neurketarik egin ez den udalerrietan (kalkulu horiek egingo dira batetik hiztun guztiei begira eta bestetik 15 urtetik gorako hiztunei begira).

97. Taula:
Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren koefizienteak,
hiztun guztien kale-erabilera aurreikusteko

Eredua	Estandarizatu gabeko koefizienteak		Estandarizatu gabeko koefizienteak		t	Sig.
	B	Desider. Estand.	Beta			
991 (Konstantea)	0,762	,80			59,634	,000
Etxeke erabileraren berredura	,03	,000	1076		684,526	,000
Gipuzkoa	3,89	,011	,087		296,451	,000
Lehen hizkuntzaren berredura	-,03	,000	-,1331		-520,188	,000
Hizkuntza gaitasunaren berredura	,03	,000	1,81		451649	,000
Bizkaia	,439	,008	,015		54,28	,000
15-24 (%)	-,04	,002	-,013		-61269	,000
65+ (%)	,052	,001	,008		41650	,000
Nafarroa G.	-,757	,011	-,018		-66,68	,000
25-64 (%)	-,33	,003	-,012		-45,997	,000
998 (Konstantea)	8,87	,097			84,311	,000
Hizkuntza gaitasunaren berredura	,03	,000	1384		72,69	,000
Etxeke erabileraren berredura	,011	,000	,891		910,576	,000
Lehen hizkuntzaren berredura	-,011	,000	-,1329		-549,866	,000
Gipuzkoa	2,927	,008	,083		361875	,000
15-24 (%)	-,413	,003	-,039		-160,665	,000
Nafarroa G.	1,346	,009	,030		112,453	,000
2-14 (%)	-,097	,003	-,009		-26,036	,000
Araba	,332	,009	,007		38,630	,000
65+ (%)	,008	,002	,001		3,865	,000
2001 (Konstantea)	7,095	,105			67,693	,000
Hizkuntza gaitasunaren berredura	,009	,000	1004		671999	,000
Etxeke erabileraren berredura	,004	,000	,325		279,677	,000
Lehen hizkuntzaren berredura	-,004	,000	-,366		-171,739	,000
Araba	-,105	,011	-,021		-86,485	,000
15-24 (%)	-,388	,003	-,027		-127,386	,000
2-14 (%)	,498	,002	,037		175,552	,000
Nafarroa G.	-,111	,011	-,025		-80,665	,000
Bizkaia	,097	,009	,012		42,928	,000
25-64 (%)	-,075	,002	-,007		-36,960	,000
2006 (Konstantea)	-5,840	,12			-57,097	,000
Lehen hizkuntzaren berredura	-,004	,000	-,335		-102,417	,000
Gipuzkoa	3,279	,020	,090		164,825	,000
Etxeke erabileraren berredura	,012	,000	,793		523,558	,000
Hizkuntza gaitasunaren berredura	,005	,000	,490		305,978	,000
15-24 (%)	,801	,004	,035		115,798	,000
Araba	-1092	,017	-,023		-65,410	,000
2-14 (%)	-,121	,003	-,011		-44,125	,000
25-64 (%)	,037	,002	,004		18,178	,000
Bizkaia	-,272	,016	-,008		-16,924	,000
2011 (Konstantea)	6,580	,121			66,867	,000
Lehen hizkuntzaren berredura	-,016	,000	-,104		-521811	,000
Gipuzkoa	1,391	,012	,037		10,436	,000
Etxeke erabileraren berredura	,020	,000	1,11		980,451	,000
Hizkuntza gaitasunaren berredura	,011	,000	,978		680,886	,000
Nafarroa G.	2,085	,011	,046		152,305	,000
25-64 (%)	-,362	,002	-,038		-166,069	,000
Bizkaia	-,881	,009	-,025		-101,567	,000
15-24 (%)	,235	,004	,013		85,278	,000
2-14 (%)	,057	,003	,005		20,268	,000
2016 (Konstantea)	-4,511	,109			-41276	,000
Lehen hizkuntzaren berredura	,001	,000	,081		31453	,000
Gipuzkoa	-,1162	,021	-,028		-57,257	,000
2-14 (%)	,302	,004	,027		82,239	,000
Etxeke erabileraren berredura	,008	,000	,512		427,007	,000
Hizkuntza gaitasunaren berredura	,004	,000	,401		341254	,000
Bizkaia	-,3,852	,016	-,095		-241680	,000
Araba	-,1903	,011	-,033		-133,594	,000
15-24 (%)	,11	,004	,009		44,204	,000
65+ (%)	,059	,002	,010		26,712	,000

Iturria: egileak landua. [atorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018]

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

98. Taula:
Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren koefizienteak,
15 urtetik gorako hitzunen kale-erabilera aurreikusteko

Erodea		Estandarizatu gabeko koefizienteak		Tipifikatutako koefizienteak		Sig.
		B	Desbider. Estand.	Beta	t	
1991	(Konstantea)	24,322	,166		146,655	,000
	Hizkuntza gaitasunaren berredura	,008	,000	,989	372,922	,000
	Lehen hizkuntzaren berredura	-,012	,000	-,1276	-491,648	,000
	Etxeko erabileraren berredura	,014	,000	1,220	121,848	,000
	2-14 (%)	-,071	,001	-,010	-59,128	,000
	15-24 (%)	-,164	,002	-,016	-93,129	,000
	25-64 (%)	-,333	,003	-,031	-120,886	,000
	Araba	-,841	,008	-,014	-817,80	,000
	Gipuzkoa	1,753	,008	,056	227,593	,000
	Nafarroa G.	-,2005	,010	-,050	-198,008	,000
1996	(Konstantea)	9,915	,112		88,518	,000
	Hizkuntza gaitasunaren berredura	,011	,000	1,278	633,675	,000
	Lehen hizkuntzaren berredura	-,014	,000	-,1320	-525,922	,000
	Etxeko erabileraren berredura	,012	,000	,989	974,192	,000
	2-14 (%)	-,079	,002	-,008	-42,632	,000
	15-24 (%)	-,399	,002	-,039	-231,370	,000
	25-64 (%)	-,033	,002	-,003	-16,440	,000
	Araba	,230	,009	,005	27,042	,000
	Gipuzkoa	2,455	,008	,073	306,141	,000
	Nafarroa G.	1,011	,009	,024	107,900	,000
2001	(Konstantea)	5,948	,105		56,833	,000
	Hizkuntza gaitasunaren berredura	,009	,000	,955	610,657	,000
	Lehen hizkuntzaren berredura	-,004	,000	-,340	-152,407	,000
	Etxeko erabileraren berredura	,004	,000	,357	293,161	,000
	2-14 (%)	-,300	,002	,028	127,947	,000
	15-24 (%)	-,279	,003	-,020	-90,579	,000
	25-64 (%)	-,081	,002	-,008	-29,624	,000
	Araba	-,1203	,009	-,024	-128,930	,000
	Gipuzkoa	-,756	,009	-,022	-80,887	,000
	Nafarroa G.	-,1082	,010	-,025	-106,777	,000
2006	(Konstantea)	-,889	,111		-,8032	,000
	Hizkuntza gaitasunaren berredura	,004	,000	,381	229,415	,000
	Lehen hizkuntzaren berredura	-,004	,000	-,332	-126,836	,000
	Etxeko erabileraren berredura	,014	,000	,905	577,704	,000
	2-14 (%)	-,217	,004	-,021	-52,884	,000
	15-24 (%)	,592	,005	,036	19,804	,000
	65+ (%)	-,081	,002	-,016	-39,574	,000
	Araba	-,811	,008	-,018	-95,626	,000
	Gipuzkoa	2,859	,009	,081	331,913	,000
	Nafarroa G.	-,161	,016	-,004	-10,068	,000
2011	(Konstantea)	-,16,163	,109		-,148,789	,000
	Hizkuntza gaitasunaren berredura	,010	,000	,945	646,481	,000
	Lehen hizkuntzaren berredura	-,016	,000	-,1238	-550,916	,000
	Etxeko erabileraren berredura	,022	,000	1,287	1070,141	,000
	2-14 (%)	,240	,004	,022	56,262	,000
	15-24 (%)	,513	,004	,029	126,259	,000
	65+ (%)	,292	,002	,052	116,042	,000
	Araba	,823	,009	,017	96,362	,000
	Gipuzkoa	1,672	,008	,047	204,442	,000
	Nafarroa G.	3,023	,013	,071	231,534	,000
2016	(Konstantea)	-,4,963	,118		-,42,100	,000
	Hizkuntza gaitasunaren berredura	,003	,000	,293	246,509	,000
	Lehen hizkuntzaren berredura	,001	,000	,096	48,852	,000
	Etxeko erabileraren berredura	,009	,000	,587	483,770	,000
	2-14 (%)	,226	,002	,021	104,019	,000
	15-24 (%)	,190	,003	,007	37,693	,000
	25-64 (%)	,001	,002	,000	,557	,578
	Araba	1,640	,010	,030	169,764	,000
	Gipuzkoa	2,085	,010	,051	216,556	,000
	Nafarroa G.	2,941	,015	,060	190,700	,000

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

10.5.5 Bosturteko bakoitzeko erregresio-ereduaren azalpen-gaitasuna

Zein da landutako erregresio-ekuazioen azalpen-gaitasuna? Ereduan txertatu ditugun zentsuetako aldagai independenteek ondo aurreikusten al dute euskararen kale-erabilera? 99. Taulan ikus daitekeenez, urte bakoitzerako landu ditugun ereduak kale-erabileraren aldagarritasunaren ehuneko oso handiak azaltzen dituzte: % 94,4 eta % 96,0 bitartean aztertu ditugun urte guzti-guztietan hiztun guztietarako¹⁶⁷, determinazio koefizienteak (R karratu zuzenduak) adierazten digun bezala. Bestela esanda, oso txikia da gure ereduak azaltzen ez duten kale-erabileraren aldakortasuna. R karratueta kopuru hain handiak agertzea ez da ohikoa gizarte-zientzietako azterketetan. Gure helburuari dagokionez, pentsa daiteke kale-neurketarik egin izan ez den udalerrien kale-erabilera aurreikusteko ekuazio oso egokiak direla erregresio-eredu horietan landu ditugunak.

99. Taula:

Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren azalpen-gaitasunaren laburpena (I):
hiztun guztien kale-erabilera aurreikusteko

	R	R karratua	R karratu zuzendua	Estimazioaren desbideratze estandarra
1991	,974	,949	,949	3,33
1996	,974	,948	,948	3,60
2001	,971	,944	,944	3,87
2006	,980	,960	,960	3,25
2011	,979	,959	,959	3,44
2016	,979	,959	,959	3,98

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

¹⁶⁷ 15 urtetik gorako hiztunen kale-erabilera aurreikusteko ereduaren r^2 zuzenduak ere oso handiak dira: %93,8 eta %95,8 bitartekoak hain justu (ikus 100. Taula).

100. Taula:

**Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren azalpen-gaitasunaren laburpena (II):
15 urtetik gorako hitzunen kale-erabilera aurreikusteko**

	R	R karratua	R karratu zuzendua	Estimazioaren desbideratze estandarra
1991	,973	,947	,947	3,22
1996	,972	,944	,944	3,57
2001	,969	,938	,938	3,90
2006	,979	,957	,957	3,22
2011	,978	,956	,956	3,39
2016	,979	,958	,958	3,85

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

10.6 Urte bakoitzerako udalerri bakoitzari dagokion balioa erabakitzea eta, hortik abiatuta, udalerriaz gaindikiko eremu eta habitaten kale-erabileraren datuak kalkulatzeko

Erregresioaren lanketa amaituta, Hego Euskal Herriko udalerri guztietarako eta aztergai ditugun urteetarako emaitzak finkatuko ditugu, bi prozeduraz baliatuta:

- Neurketa egin izan den udalerriari/urteari, neurketaren emaitza haztatua egokituko diogu zuzenean.
- Neurketarik egin ez zen udalerrietan, erregresio-ereduak udalerriari ematen dion balioa esleituko diogu udalerri eta urte bakoitzari, erregresio-ereduak ezinezko balioak ematen dituenetan izan ezik: erregresio-formulak kale-erabilerarako 0tik beherako balioak eman dituzten udalerriak Ora ekarri ditugu eta 100dik gorakoak 100era. Ezinezko balioak zuzentzeko irizpide hori aspalditik erabili izan da demolinguistikan (Liebersen, 1966: 266).

Hegoaldeko udalerrien datu horietatik abiatuta, eta udalerri bakoitzaren hitzun kopuruaren arabera haztatuta, sortuko ditugu eskualdeen eta herrialdeen datuak. Ondoren, Araba, Bizkai eta Gipuzkoako erabilera-datuak hitzun kopuruaren arabera haztatuta sortuko ditugu EAeri buruzkoak. Eta Araba, Bizkai, Gipuzkoa eta Nafarroa Garaiko erabilera-datuak hitzun kopuruaren arabera haztatuta, Hegoaldeari buruzkoak.

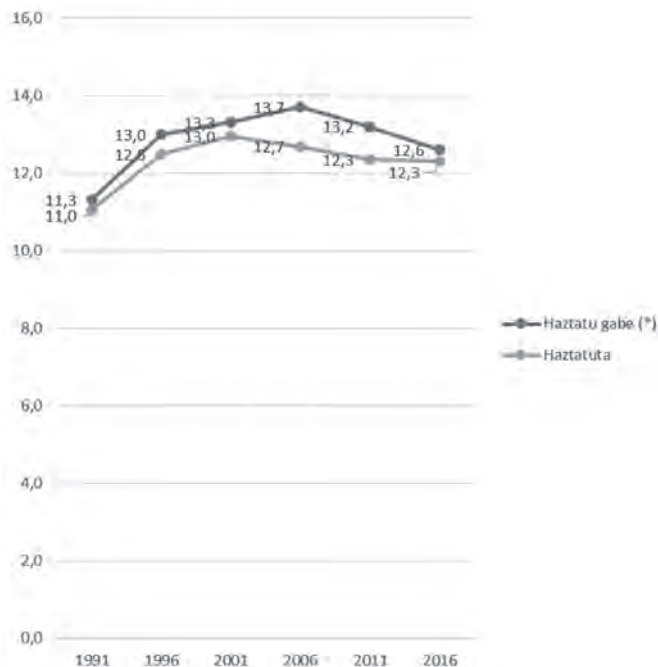
Ipar Euskal Herriari dagokionez, kale-erabilera haztatuaren datua kalkulatu dugu urte bakoitzerako, adinkako erabilera-datuetatik eta adin-talde bakoitzaren pisu demografikotik abiatuta (10.4.3 puntuan azaldutako formula aplikatuta).

Azkenik, Hegoaldeko datuak eta Iparraldeko kale-erabilera haztatuaren datuak eta eremu bakoitzaren pisua aintzat hartuta sortuko dugu Euskal Herriari buruzko kale-erabileraren datua.

Adierazle honi *HEKN-001: Euskararen kale-erabilera haztatua (%)* izena eman diogu. Ondorengo 26. Grafikoan, HEKNren jatorrizko balioak (haztatu gabe) eta adierazle berri horrek hartzen dituenak erakusten ditugu. Ikus daitekeen bezala, bi adierazleen balioak bat datoz hein handi batean, baina ez bete-betean. Erabilera haztatua haztatu gabekoaren azpitik azaltzen zaigu neurraldi guztietan. Hori logikoa da, erabilera handiena egiten duten sektoreak (gazteak eta, batez ere, haurrak) kalean gehiago dabiltzalako. Bi adierazleen arteko aldea, ordea, ez da konstantea, aldatu egin da edizioz edizio.

Nolanahi ere, lehenago aipatu bezala, erabilera haztatuaren adierazle horiek alderagarriak izango dira ISLko eta zentsuetako erabilera-datuekin. 101. Taulan, adierazleak Euskal Herriko administrazio-eremuetan eta Hegoaldeko herrialdeetan hartzen dituen balioak erakusten ditugu.

26. Grafikoa:
HEKN-ren kale-erabilerari buruzko datuak eta euskararen kale-erabilera
haztatuaren emaitzak. Euskal Herria, 1991-2016
(euskarazko elkarriketetan parte hartzen ari ziren hiztunen %-a)

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: haztatutako datuetarako, Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018.; (*) haztatu gabekoetarako (Soziolinguistika Klusterra, 2017)]

Oharrak. Haztatu gabeko datuetan, jatorrizko iturri horretatik, urteak moldatu egin ditugu: 1991ko datua berez 1989ko eta 1993ko datuen batez bestekoa da; 1996an jarri dugu 1997ko neurketa nagusiaren datua. Bi datu-serie horien arteko alde nagusia da datu batzuk adinaren arabera daudela eta besteak haztatu gabe. Horretaz gain, haztatu gabeko datuek Euskal Herri mailako neurketa nagusiak dituzte oinarrian; haztatuetan, HEKN nagusiko behaketez gain, Soziolinguistika Klusterrak sistematizatuta dituen beste hainbat ere biltzen dira, lehenago aipatu bezala.

101. Taula:
Euskararen kale-erabilera haztatua, administrazio-eremu eta herrialdeka.
Euskal Herria, 1991-2016 (%)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
ERABILERA % (HIZTUN GUZTIAK, HAURRAK BARNE)						
EUSKAL HERRIA	11,0	12,5	13,0	12,7	12,3	12,3
Hego EH	11,5	12,8	13,5	13,3	13,0	13,0
Ipar EH	6,7	8,9	7,7	6,4	6,0	5,4
Hegoaldeko administrazio-eremuak eta herrialdeak:						
EAE	12,9	14,4	15,5	15,4	15,2	14,9
Araba	2,8	3,5	3,2	4,2	3,6	4,4
Bizkaia	8,5	9,1	11,0	10,2	9,2	8,5
Gipuzkoa	24,4	27,9	28,3	29,1	30,2	29,7
Nafarroa Garaia (NFK)	5,7	6,5	6,0	5,9	5,5	6,6
ERABILERA % (15 URTETIK GORAKO HIZTUNAK)						
EUSKAL HERRIA	10,2	11,7	12,1	11,7	11,2	11,1
Hego EH	10,6	12,0	12,6	12,4	11,9	11,9
Ipar EH	6,9	9,3	7,9	6,4	5,5	4,6
Hegoaldeko administrazio-eremuak eta herrialdeak:						
EAE	11,9	13,4	14,4	14,2	13,9	13,5
Araba	2,5	3,2	3,0	3,9	3,3	3,9
Bizkaia	8,1	8,6	10,2	9,5	8,5	7,8
Gipuzkoa	22,2	25,8	26,4	26,8	27,6	27,0
Nafarroa Garaia (NFK)	5,1	6,2	5,7	5,6	5,2	6,3

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

10.7 Kaleko erabilera-dentsitatearen adierazleak Hego Euskal Herrirako

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Orain arteko lanketarekin, euskararen kaleko erabileraren datu bat (ehuneko bat) izango dugu udalerrri eta urte bakoitzerako. Horrek bide ematen digu Hegoaldeko testuinguru demolinguistikoei buruzko informazioa landu ahal izateko, HEKNrekin geure buruari jarri diogun bigarren helburu zehatzari heltzeko:

- “Euskararen kale-erabilera haztatua” adierazlean oinarrituta, biztunak bizi diren udalerrriko kale-erabileran euskarak duen pisuaren arabera adierazle berriak sortzea, urte bakoitzerako udalerrriak multzokatuz udalerrietako euskararen nagusitasunaren ikuspegitik

Aurreko adierazlean hartzen duten balioaren arabera udalerrriak multzokatuz, 102. Taulan erakusten ditugun bi multzokatzeak landuko ditugu: multzokatze xehe bat (*HEKN-002: Udalerrriko euskararen kaleko erabileraren araberrako multzokatze xehea*), udalerrriak hamar multzotan sailkatuz, eta multzokatze orokorrago bat, hamar multzo horiek bostera ekarriz. Multzokatze orokorrago horri *HEKN-003: Euskararen kaleko erabileraren araberrako nagusitasun-eremuak* esango diogu. Bi adierazle horiek Hegoalderako sortuko ditugu, kapitulu honetan azaldutako arrazoiengatik, ezin baitira, oraingoz, Iparraldeko udalerrri guztietarako datuak esleitu.

Adierazle hori, bestalde, arnasmuneak neurtzeko erabiliko dugu, 102. Taulako nagusitasun-eremuen izendapenean ikus daitekeen bezala. Atal teorikoan aritu gara arnasmunez, eta Zalbideren (2019a) irizpideetan oinarrituta arnasmuneen kontzeptuaren operatibizatzea egiteko proposamena aurkeztu dugu (Iurrebaso 2019). Proposamen horren arabera, etxeko erabilera % 60tik gorakoa den udalerrriak jotzen dira arnasmunetzat. Horien barruan, arnasmune betetzat jotzen dira erabilera hori % 80tik gorakoa duten udalerrriak eta arnasmune erasantzat erabilera % 60-% 80 bitartekoa duten udalerrriak. Irizpide horiek berak erabiliko ditugu, halaber, aurkezten ari garen adierazle honetan, udalerrriak kale-erabileraren arabera sailkatzeko orduan.

102. Taula:

Udalerrietako kaleko erabileran euskarak duen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak

Kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea (HEKN-002)	Nagusitasun-eremuak (HEKN-003)
Euskaraz % 90-100	Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua % 80tik gorakoa)
Euskaraz % 80-89,9	
Euskaraz % 70-79,9	Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua % 60-% 80 bitartekoa)
Euskaraz % 60-69,9	
Euskaraz % 50-59,9	Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (euskararen kaleko erabilera % 40-% 60koa)
Euskaraz % 40-49,9	
Euskaraz % 30-39,9	Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua % 40-% 60koa)
Euskaraz % 20-29,9	
Euskaraz % 10-19,9	Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua % 20tik beherakoa)
Euskaraz % 10 baino gutxiago	

Iturria: egileak landua.

103. Taulan, bi adierazle horiek Hegoalderako hartu izan dituzten balioak aurkezten ditugu. Eta 104 - 112. bitarteko Tauletan informazio hori bera eta udalerrien banaketari buruzkoa ere aurkezten da Hegoalderako, EAErako eta lau herrialdeetarako.

103. Taula:

Hiztunak, bizi diren udalerriko kaleko erabileran euskarak duen pisuaren arabera: multzokatze xheha eta nagusitasun-eremuak. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
	(hazp.)	(hazp.)	(hazp.)	(hazp.)	(hazp.)	(hazp.)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
HEGUA-001: Euskararen kale-erabileraren hazteak (%) Nabera bizi den udalerrian euskaraz (batez bestekoa, %)							11,5	12,8	13,5	13,3	13,0	13,0
HEGUA-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xheha												
Euskaraz %90-100	21.747	14.374	4.585	11.596	33.467	10.285	0,8	0,6	0,2	0,4	1,2	0,4
Euskaraz %80-89,9	18.972	19.135	26.668	24.816	42.338	34.416	0,7	0,7	1,0	0,9	1,5	1,3
Euskaraz %70-79,9	59.054	56.123	53.659	36.536	14.133	42.491	2,3	2,2	2,1	1,3	0,5	1,5
Euskaraz %60-69,9	16.364	39.305	21.944	53.607	31.178	41.377	0,6	1,5	0,9	2,0	1,1	1,5
Euskaraz %50-59,9	37.932	70.928	61.327	53.822	53.801	65.732	1,5	2,8	2,4	2,0	2,0	2,4
Euskaraz %40-49,9	44.132	53.705	96.963	81.855	112.813	96.401	1,7	2,1	3,8	3,1	4,1	3,5
Euskaraz %30-39,9	111.791	109.937	191.477	131.015	123.281	94.161	4,3	4,3	7,4	4,9	4,5	3,4
Euskaraz %20-29,9	146.145	123.222	79.535	122.969	108.894	148.010	5,7	4,8	3,1	4,6	4,0	5,4
Euskaraz %10-19,9	168.279	341.206	356.923	398.302	391.444	383.909	6,5	13,3	13,8	14,6	14,3	14,0
Euskaraz %10 baino gutxiago	1.947.541	1.746.488	1.684.936	1.752.372	1.830.006	1.827.902	75,7	67,8	65,4	66,0	65,8	66,6
GUZTIAK	2.571.957	2.574.423	2.578.017	2.655.833	2.741.395	2.744.704	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HEGUA-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak												
Amasgine belesak euskararen nagusitasuna handia den udalerrak (kaleko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	40.719	33.509	31.253	36.411	75.855	44.701	1,6	1,3	1,2	1,4	2,8	1,6
Amasgine erasnak euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrak (kaleko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	75.418	95.428	75.603	89.146	45.311	83.968	2,9	3,7	2,9	3,4	1,7	3,1
Nagusitasun arinik gabeko udalerrak (kaleko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	82.084	124.833	158.290	135.677	166.614	162.133	3,2	4,8	6,1	5,1	6,1	5,9
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrak (kaleko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	257.936	233.159	271.012	253.924	232.165	242.191	10,0	9,1	10,5	9,6	8,5	8,8
Erdararen nagusitasuna handia den udalerrak (kaleko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	2.115.820	2.087.694	2.041.859	2.140.674	2.221.450	2.211.811	82,3	81,1	79,2	80,6	81,0	80,6
GUZTIAK	2.571.957	2.574.423	2.578.017	2.655.832	2.741.395	2.744.704	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [atorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

104. Taula:

Udalerrriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2016 (kopuru absolutuak)

	Udalerrriak			Hiztun guztiak		
	Araba:	Bizkaia:	Gipuzkoa	EAE	Nafarroa G.	Hegoaldea
HEQN-002: Udalerrriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea						
Kaleko euskararen erabilera %90-100						
%80-89,9	3	10	13	8	21	2646
%70-79,9	10	16	26	5	31	7.639
%60-69,9	8	15	23	6	29	5.595
%50-59,9	1	8	15	3	18	23.639
%40-49,9	10	9	19	5	24	14.94
%30-39,9	8	5	13	6	19	9.099
%20-29,9	12	8	22	7	29	25.11
%10-19,9	5	8	19	6	25	30.265
%10 baino gutxiago	44	40	1	85	310	14.53
GUZTIRA	51	112	88	251	523	10.802
HEQN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea						
Arnasgune batek euskararen nagusitasuna handia den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	13	26	39	13	52	7.074
Arnasgune erasunak euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	1	14	23	9	47	1.494
Nagusitasun argirik gabeko udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	18	14	32	11	43	34.260
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	1	19	18	8	46	72.845
Erdararen nagusitasuna handia den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	49	48	7	104	335	311.797
GUZTIRA	51	112	88	251	523	314.744

Iturria: egileak landua. [atorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

105. Taula:

Udalerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xheen eta nagusitasun-
-eremuen arabera. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2016 (ehuneko bertikalak)

	Udalerriak				Hiztun guztiak							
	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	EAE	Nafarroa G. hegoaldea	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	EAE	Nafarroa G. hegoaldea		
HEXN-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea												
Kaleko euskararen erabilera %90-100	-	2,7	11,4	5,2	2,9	4,0	-	0,1	0,9	0,4	0,4	
%80-89,9	-	8,9	18,2	10,4	1,8	5,9	-	0,5	3,5	1,4	0,7	1,3
%70-79,9	-	7,1	17,0	9,2	2,2	5,5	-	2,1	2,1	1,8	0,7	1,5
%60-69,9	2,0	5,4	9,1	6,0	1,1	3,4	0,5	0,4	5,1	1,9	0,1	1,5
%50-59,9	-	8,9	10,2	7,6	1,8	4,6	-	0,8	6,1	2,4	2,3	2,4
%40-49,9	-	7,1	5,7	5,2	2,2	3,6	-	2,3	9,4	4,3	0,9	3,5
%30-39,9	-	6,3	10,2	6,4	0,4	3,3	-	2,7	9,2	4,4	0,1	3,4
%20-29,9	2,0	10,7	10,2	8,8	2,6	5,5	0,5	3,8	14,1	6,7	1,0	5,4
%10-19,9	9,8	7,1	6,8	7,6	2,2	4,8	3,4	5,7	41,2	17,0	3,8	14,0
%10 baino gutxiago	86,3	35,7	1,1	33,9	82,7	59,3	95,6	81,6	8,4	59,7	90,1	66,6
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HEXN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak												
Anasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	-	11,6	29,5	15,5	4,8	9,9	-	0,6	4,4	1,8	1,1	1,6
Anasgune erasunak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	2,0	12,5	26,1	15,1	3,3	9,0	0,5	2,5	7,2	3,7	0,8	3,1
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	-	16,1	15,9	12,7	4,0	8,2	-	3,1	15,5	6,7	3,2	5,9
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	2,0	17,0	20,5	15,1	2,9	8,8	0,5	6,5	23,3	11,1	1,0	8,8
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	96,1	42,9	8,0	41,4	84,9	64,1	99,1	87,3	49,6	76,7	93,9	80,6
GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

106. Taula:

Udalerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2016 (huneko horizontalak)

	Udalerriak				Hiztun guztiak			
	Araba:	Bizkaia:	Gipuzkoa:	EAE Nafarroa G. Hegoaldea	Araba:	Bizkaia:	Gipuzkoa:	EAE Nafarroa G. Hegoaldea
HEKN-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatzeko xehea								
Kaleko euskararen erabilera %90-100	-	14,3	47,6	61,9	38,1	100,0	59,9	74,3
%80-89,9	-	32,3	51,6	83,9	16,1	100,0	70,9	87,2
%70-79,9	-	27,6	51,7	79,3	20,7	100,0	34,8	90,4
%60-69,9	5,6	33,3	44,4	83,3	16,7	100,0	85,5	98,5
%50-59,9	-	41,7	37,5	79,2	20,8	100,0	64,4	78,2
%40-49,9	-	42,1	26,3	68,4	31,6	100,0	67,9	94,0
%30-39,9	-	41,2	52,9	94,1	5,9	100,0	67,5	99,6
%20-29,9	3,4	41,4	31,0	75,9	24,1	100,0	28,8	96,0
%10-19,9	20,0	32,0	24,0	76,0	24,0	100,0	74,5	93,8
%10 baino gutxiago	14,2	12,9	0,3	27,4	72,6	100,0	3,2	69,4
GUZTIRA	9,8	21,4	16,8	48,0	52,0	100,0	25,3	77,3
HEKN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak								
Arnasgune batek euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	-	25,0	50,0	75,0	25,0	100,0	68,4	84,2
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	2,1	29,8	48,9	80,9	19,1	100,0	59,8	94,4
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	-	41,9	32,6	74,4	25,6	100,0	66,5	87,6
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	2,2	41,3	39,1	82,6	17,4	100,0	66,7	97,4
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	14,6	14,3	2,1	31,0	69,0	100,0	15,6	73,6
GUZTIRA	9,8	21,4	16,8	48,0	52,0	100,0	25,3	77,3

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

107. Taula:

Udalerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xhehen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoalde, 1991-2016

	Udalerriak						Hiztun guztiak						Hiztun guztiak (%)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	%	%	%	%	%	%
HEK002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatzeko nehea																		
Kaleko euskararen erabilera %90-100	46	40	35	52	62	21	2137	16374	15595	33467	12385	12385	0,9	0,5	0,2	0,4	1,2	0,4
%90-99,9	20	23	34	23	18	31	8372	18355	24916	42388	34416	34416	0,7	0,7	1,0	0,9	1,5	1,3
%70-79,9	24	25	37	28	16	29	59054	56123	53659	14133	42481	42481	2,3	2,2	2,1	1,3	0,5	1,5
%60-69,9	14	10	7	25	5	6	83864	39305	21944	53077	31176	41377	0,0	1,5	0,9	2,0	1,1	1,5
%50-59,9	16	22	25	20	21	24	37502	70028	61327	53622	53801	66732	15	2,8	2,4	2,0	2,0	2,4
%40-49,9	11	14	17	20	18	19	44152	53705	96963	81855	12810	96401	17	2,1	3,8	3,1	4,1	3,5
%30-39,9	24	22	27	23	21	17	11791	15937	14177	11015	53281	94481	4,3	4,3	7,4	4,9	4,5	3,4
%20-29,9	21	17	15	22	26	29	16145	43222	79535	122909	100904	146010	5,7	4,8	3,1	4,6	4,0	5,4
%10-19,9	22	29	31	22	28	25	183279	341206	356323	388302	351444	383909	6,5	13,3	13,8	14,6	14,3	14,0
%10 baino gutxiago	316	312	305	315	308	310	1947541	1746488	1694536	1762372	1830005	1827502	75,2	67,8	65,4	68,0	66,8	66,5
GUTZIRA	512	522	523	523	523	523	2.571.937	2.574.423	2.578.917	2.655.833	2.744.195	2.744.704	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HEK003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak																		
Anaia gurea baino euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren arabera pisua %50tik gorakoa)	66	63	48	48	70	52	40719	33509	31253	36411	75655	44701	1,6	1,3	1,2	1,4	2,8	1,6
Anaia gurea erabiltzen euskararen nagusitasuna erabiltzen ez den udalerriak (kaleko erabileraren arabera pisua %50-80 bitartekoa)	38	43	54	53	31	47	75418	95428	75603	89146	45311	83888	2,9	3,7	2,9	3,4	1,7	3,1
Nagusitasun arazirik gabeko udalerriak (kaleko erabileraren arabera pisua %40-50 bitartekoa)	26	36	42	40	39	43	82084	124633	158290	135677	166614	162133	3,2	4,8	6,1	5,1	6,1	5,9
Erabileraren nagusitasuna erabiltzen ez den udalerriak (kaleko erabileraren arabera pisua %20-40 bitartekoa)	45	39	42	45	47	46	257936	233159	271012	253924	232165	242191	10,0	9,1	10,5	9,6	8,5	8,8
Erabileraren nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren arabera pisua %20tik beherakoa)	337	341	336	337	336	335	2115820	2067694	2041859	2406674	2221450	2218111	82,3	81,1	79,2	80,6	81,0	80,6
GUTZIRA	512	522	523	523	523	523	2.571.937	2.574.423	2.578.917	2.655.832	2.744.195	2.744.704	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Atorritzko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

108. Taula:
Udallerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabeko multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. EAE, 1991-2016

	Udallerriak						Hiztun guztiak						Hiztun guztiak (%)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	%	%	%	%	%	%
HEK-002: Udallerriko euskararen kaleko erabileraren arabeko multzokatzte xehea																		
Kaleko euskararen erabilera %90-100	37	33	11	11	38	15	17.528	11276	3.457	3.565	28.011	7.639	0,9	0,6	0,2	0,2	1,3	0,4
%80-89,9	6	6	24	20	6	26	4.402	6.140	22.391	23.299	38.532	30.004	0,1	0,8	1,1	1,1	1,8	1,4
%70-79,9	20	16	30	23	12	23	57.602	50.612	48.790	32.979	12.081	38.423	2,8	2,5	2,4	1,6	0,6	1,8
%60-69,9	9	13	14	22	14	16	14.602	35.721	20.071	49.792	31.061	40.776	0,7	1,7	1,0	2,4	1,5	1,9
%50-59,9	12	17	19	17	16	19	34.312	64.787	56.379	51.163	45.061	51.407	1,1	3,1	2,8	2,5	2,2	2,4
%40-49,9	9	11	13	16	16	15	42.568	44.686	83.174	77.662	12.363	90.616	2,1	2,2	4,1	3,7	5,3	4,3
%30-39,9	15	19	25	21	11	16	93.835	164.526	189.689	189.969	112.866	93.791	4,5	5,1	9,3	5,8	5,3	4,4
%20-29,9	19	16	12	18	21	22	14.450	12.189	77.257	18.868	12.775	12.042	7,0	5,9	3,8	5,8	4,8	6,7
%10-19,9	18	21	24	16	18	19	187.768	337.901	354.433	362.878	389.458	380.253	8,1	16,4	17,4	16,5	16,4	17,0
%10 baino gutxiago	91	86	78	87	85	85	1481368	1273.397	1.177.597	1.219.454	1.247.371	1.267.945	71,6	61,7	57,9	58,4	58,8	59,7
GUTIRA	247	236	239	231	231	231	2.068.927	2.062.525	2.033.247	2.072.541	2.119.886	2.122.895	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HEK-003: Euskararen kaleko erabileraren arabeko nagusitasun-eremuak																		
Arnasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	53	52	35	31	54	39	32.420	28.616	25.848	27.224	66.533	37.643	1,6	1,4	1,3	1,3	3,1	1,8
Arnasgune erasnak: euskararen nagusitasuna erabalekoa ez den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	29	29	44	45	26	38	72.204	86.333	68.861	82.771	43.142	79.199	3,5	4,2	3,4	4,0	2,0	3,7
Nagusitasun argirik gabeko udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	21	28	32	33	31	32	76.881	109.473	139.553	129.427	158.024	142.022	3,7	5,3	6,9	6,2	7,5	6,7
Erdiraren nagusitasuna erabalekoa ez den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	34	34	37	39	37	38	238.285	226.815	266.955	239.837	214.961	235.833	11,5	11,0	13,1	11,6	10,1	11,1
Erdiraren nagusitasuna handia den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	110	107	102	103	103	104	1.849.137	1.611.288	1.532.030	1.593.382	1.636.826	1.628.98	79,7	78,1	75,3	76,9	77,2	76,7
GUTIRA	247	236	239	231	231	231	2.068.927	2.062.525	2.033.247	2.072.541	2.119.886	2.122.895	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

109. Taula:

Udallerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Araba, 1991-2016

	Udallerriak						Hiztun guztiak						Hiztun guztiak (%)					
	1991 Kop.	1996 Kop.	2001 Kop.	2006 Kop.	2011 Kop.	2016 Kop.	1991 Kop.	1996 Kop.	2001 Kop.	2006 Kop.	2011 Kop.	2016 Kop.	1991 %	1996 %	2001 %	2006 %	2011 %	2016 %
HE-01-002: Udallerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatzeko xehea																		
Kaleko euskararen erabilera %90-100																		
%60-69,9																		
%70-79,9																		
%60-69,9		1			1			136			1488	1494		0,5			0,5	0,5
%50-59,9							1287			1421					0,5			
%40-49,9	1		1							1482						0,5		
%30-39,9																		
%20-29,9						1												0,5
%10-19,9		2	2		1	5		1422	1465		87	10.852		0,5	0,5		0,1	3,4
%10 baino gutxiago	50	48	48	50	49	44	266.270	274.574	275.574	266.087	309.949	309.995	99,5	99,0	99,0	99,5	99,5	95,6
GUZTIRA	51	51	51	51	51	51	267.557	277.511	279.460	297.569	311.624	314.744	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HE-01-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak																		
Amasgune batek euskararen nagusitasuna handia den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)																		
Amasgune erasanak euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	1		1					1.315			1.488	1.494		0,5			0,5	0,5
Nagusitasun arazirik gabeko udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	1		1				1.287			1.421	1.482			0,5		0,5		
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)					1							1.453						0,5
Erdararen nagusitasuna handia den udallerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	50	50	50	50	49	48	266.270	275.696	278.039	266.087	310.136	311.797	99,5	99,5	99,5	99,5	99,5	99,1
GUZTIRA	51	51	51	51	51	51	267.557	277.511	279.460	297.569	311.624	314.744	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

110. Taula:

Udalerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Bizkaia, 1991-2016

	Udalerriak										Hiztun guztiak										Hiztun guztiak (%)												
	1991		1996		2001		2006		2011		1991		1996		2001		2006		2011		1991		1996		2001		2006		2011				
	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%			
HEQN-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea																																	
Kaleko euskararen erabilera %90-100	12	11	4	3	12	3	4.298	4.044	1516	1168	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	1479	
%90-99,9	10	10	3	5	7	10	7.564	6.576	11.87	2.225	5.440	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	5.595	
%70-79,9	10	7	14	10	3	8	22.106	20.252	8.971	13.824	2.236	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	23.659	
%60-69,9	4	4	7	10	8	6	6.907	7.268	3.542	5.222	5.388	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	3.905	
%50-49,9	2	6	8	9	8	10	1460	8.145	24.19	22.593	8.631	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	9.099	
%40-39,9	6	6	6	6	6	6	26.884	21.248	21.393	25.434	24.379	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	25.811	
%30-29,9	8	9	14	8	7	7	38.142	23.983	61.043	81.820	21.198	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	30.265	
%20-19,9	8	9	7	11	10	12	6.522	41.013	37.778	42.045	54.165	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	42.880	
%10-19,9	12	14	14	11	11	11	75.657	101.684	101.684	110.027	86.903	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	61.587	
%10 baino gutxiago	37	35	20	36	35	40	935.258	890.365	845.939	855.851	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258
GUTZIRA																																	
983	111	112	112	112	112	112	1.136.338	1.121.690	1.097.286	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	
HEQN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak																																	
Anasgune batek euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	22	21	12	8	19	13	12.152	10.562	15.703	3.393	18.937	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	7.074	
Anasgune erasirak euskararen nagusitasuna erabiltzeko ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	14	11	21	20	11	14	29.013	27.610	20.513	29.046	17.622	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	27.544	
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60 bitartekoa)	8	12	14	18	14	18	27.344	29.393	45.472	48.027	33.010	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	34.260	
Eraren nagusitasuna erabiltzeko ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	16	18	21	19	22	19	56.934	64.976	98.756	60.865	75.393	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	72.845	
Eraren nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	49	49	43	47	46	48	1.010.915	989.059	916.844	968.878	978.226	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	972.232	
GUTZIRA																																	
983	111	112	112	112	112	112	1.136.338	1.094.606	1.097.286	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	1.193.258	

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

111. Taula:

Udalerrriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Gipuzkoa, 1991-2016

	Udalerrriak						Hiztun guztiak						Hiztun guztiak (%)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	%	%	%	%	%	%
HEIN-002: Udalerrriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea																		
Kaleko euskararen erabilera %90-100	25	22	7	8	26	10	13.340	7.832	10.941	2.757	16.804	6.860	2,0	12	12	0,3	0,4	2,1
%90-99,9	6	9	16	5	9	16	5,208	12,222	8,204	2,074	33,982	24,409	10	15	15	12	3,2	4,8
%70-79,9	10	9	16	13	9	16	35,498	30,360	18,819	6,555	9,845	14,784	5,3	4,8	4,8	2,9	14	2,1
%60-69,9	5	8	7	12	5	8	7,656	27,048	16,529	34,570	11,817	35,377	12	4,1	2,5	5,2	2,1	5,1
%50-59,9	9	11	10	8	7	9	31,665	58,642	30,839	28,172	37,030	42,308	4,7	8,5	4,7	4,4	5,4	6,1
%40-49,9	3	5	7	6	10	5	11,685	23,438	6,821	50,746	87,884	66,454	2,5	3,5	9,4	7,6	12,8	9,4
%30-39,9	7	10	11	13	9	9	55,423	80,863	48,655	10,169	90,888	63,526	8,3	12,2	10,6	5,2	13,3	9,2
%20-29,9	11	6	5	7	6	9	42,828	58,976	38,544	77,823	48,590	98,009	8,9	12,2	6,0	10,7	7,1	14,1
%10-19,9	7	5	8	5	6	6	92,181	28,786	202,063	27,1651	200,365	285,654	19,9	35,5	43,0	40,8	42,4	41,2
%10 baino gutxiago	4	3	1	1	1	1	279,841	10,748	55,084	58,468	58,097	58,316	42,1	16,7	8,4	8,6	8,5	8,4
GUZTIRA	87	88	83	88	88	88	655.912	663.914	656.499	666.763	664.772	694.185	107,9	190,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HEIN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea																		
Arnasgune bateko euskararen nagusitasuna handia den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	31	31	23	23	35	26	20,268	18,054	10,145	23,831	47,696	30,569	3,0	2,7	1,5	3,6	7,0	4,4
Arnasgune erasarak euskararen nagusitasuna erabitekoa ez den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	15	17	23	25	14	23	43,191	57,408	48,348	53,725	24,032	50,161	6,5	8,6	7,4	8,1	3,5	7,2
Nagusitasun argirik gabeko udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	12	16	17	14	17	14	48,250	80,080	92,860	79,918	125,014	107,762	7,3	12,1	14,1	12,0	18,3	15,5
Erakaren nagusitasuna erabitekoa ez den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	18	16	16	20	15	18	181,351	161,839	168,199	178,972	139,569	161,535	27,3	24,4	25,6	26,8	20,4	23,3
Erakaren nagusitasuna handia den udalerrriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	11	8	9	6	7	7	371,952	346,533	337,147	330,37	348,462	344,869	55,9	52,2	51,4	49,5	50,9	49,6
GUZTIRA	87	88	83	88	88	88	655.912	663.914	656.499	666.763	664.772	694.185	107,9	190,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

112. Taula:

Udalerriak eta hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Nafarroa Garaia, 1991-2016

	Udalerriak						Hiztun guztiak						Hiztun guztiak (%)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	%	%	%	%	%	%
HEK-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatzeko xehea																		
Kaleko euskararen erabilera %90-100	9	7	3	14	14	8	3,89	2,466	1,126	7,671	5,566	2,646	0,5	0,5	0,2	1,3	0,9	0,4
%80-89,9	4	4	0	3	2	5	4,480	2,365	4,277	1,571	3,865	4,442	0,9	0,9	0,1	0,8	0,3	0,7
%70-79,9	4	9	7	5	4	6	1,452	5,511	4,869	2,560	2,052	4,068	0,3	1,1	0,8	0,4	0,3	0,7
%60-69,9	5	5	3	3	1	3	1,762	3,584	1,673	3,875	1,7	601	0,4	0,7	0,3	0,7	0,0	0,1
%50-59,9	3	5	6	3	6	5	3,620	6,141	4,848	2,097	8,140	14,325	0,7	1,0	0,8	0,4	1,3	2,3
%40-49,9	2	3	4	4	2	6	1,503	9,078	3,768	4,193	4,50	5,765	0,3	1,0	2,5	0,7	0,1	0,9
%30-39,9	9	3	2	2	5	1	17,956	5,111	1,779	10,046	10,095	3,90	3,6	1,0	0,3	1,9	1,8	0,1
%20-29,9	2	2	3	4	5	7	1,695	1,233	2,778	3,041	8,109	5,965	0,3	0,3	0,4	0,5	1,0	1,0
%10-19,9	3	8	7	6	10	6	511	3,305	2,480	5,424	1,989	23,056	0,1	0,6	0,5	0,9	0,3	3,6
%10 baino gutxiago	224	226	227	228	223	225	466,172	473,101	507,339	541,968	582,635	559,957	92,7	92,4	93,1	92,5	93,7	90,1
GUZTIRA	265	272	272	272	272	272	593,939	511,838	544,776	583,282	621,899	621,899	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
HEK-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak																		
Amasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	13	11	13	17	16	13	8,299	4,893	5,405	9,187	9,222	7,098	1,6	1,0	1,0	1,6	1,5	1,1
Amasgune erasinak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	9	14	10	8	5	9	3,214	9,095	6,742	6,375	2,169	4,869	0,6	1,6	1,2	1,1	0,3	0,8
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (%40-60koak)	5	8	10	7	6	11	5,183	15,160	18,737	6,250	6,590	20,111	1,0	3,0	3,4	1,1	1,4	3,2
Erdiraren nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	11	5	5	6	10	8	19,651	6,344	4,057	14,087	17,204	6,358	3,9	1,2	0,7	2,4	2,8	1,0
Udalerriaren nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	227	234	234	234	233	231	466,683	476,406	509,829	547,392	594,624	583,616	92,8	93,1	93,6	93,8	94,0	93,9
GUZTIRA	265	272	272	272	272	272	593,939	511,838	544,776	583,281	621,899	621,899	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [atorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

10.8 Kaleko erabileran, denbora osoko hiztunen kalkulua egitea eta erabiltzen den euskararen osaera aztertzea

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabiler(a)k	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Puntu honetan, honako bi helburu zehatz hauei helduko diegu:

- “Denbora osoko hiztunak” kalkulatzeko kaleko erabileraren adierazle sintetikorako (kopuru absolutuetara iritsiz).
- “Jardunaren osaera” kalkulatzeko kaleko erabileraren adierazle sintetikorako.

8.4.2 puntuan aipatu dugun bezala, katalanek euren *Enquesta d'usos lingüístics* delakoan kalkulatzeko *mesura de parlants de català a temps complet-PTC* adierazlearen (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30) parekidea kalkulatu dugu euskaldunentzat “Denbora osoko hiztunak” prozeduraren bidez. Bide horretan HEKNtik abiatuta landu dugun adierazlea honela izendatu dugu, *HEKN-004: Denbora osoko euskarazko hiztunak kalean* eta zera adieraziko du: zenbat “euskaldun huts” (euskara hutsean bizi diren hiztunak) izango genituzkeen, euskara kalean zenbateko proportzioan erabili ohi den kontuan izanda. Operatiboki, adierazle hau kaleko erabileraren HEKN-001 adierazle sintetikoarekin eta lurralde-eremu bakoitzean bizi diren hiztunei buruzko zentsuetako datuekin kalkulatu dugu administrazio-eremukako eta herrialdekako datuetarako¹⁶⁸. Erabileraren araberrako udalerrien multzokatze xehearen araberrako eta nagusitasun-eremukako kalkuluetarako, berriz, HEKN-002 eta HEKN-003 adierazleak baliatu ditugu, zentsuetako hiztunei buruzko datuez gain.

Denbora osoko hiztunen kalkulutik abiatuta, jardunaren osaera ere aztertu ahal izango dugu, *HEKN-005: kaleko jardunaren osaera* adierazlearen bitartez.

¹⁶⁸ Zehazki, zentsuetako datuak 10.2.3 puntuan zehaztutako iturrietatik hartu ditugu.

Zer neurtuko du adierazle horrek? “Euskara errearen”, “erabiltzen den euskararen”, “benetan ahoratzen den euskararen” osaera nolakoa den, euskara hori ekoizten duten hiztunen ezaugarri demografiko, sozial edo soziolinguistikoak aintzat hartuta. Gure kasuan, oraingoz, administrazio-eremukako, herrialdekako, erabileraren arabera udalerrien multzokatze xehearen arabera eta nagusitasun-eremukako datuak landu ditugu. Operatiboki, denbora osoko hiztunen kopuru absolutuak ehunekoetara ekarrita kalkulatu ditugu adierazle honen balioak.

Bi adierazle horien emaitzak, 113. Taulan ikus daitezke.

113. Taula:

Kaleko erabileran denbora osoko euskarazko hiztunen kalkulua egitea eta jardunaren osatura aztertzea, hainbat aldagai askeren arabera. Euskal Herria, 1991-2016

	Hiztunak						Kaleko erabilera (HEKN-001)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Administrazio-eremuaren arabera												
Euskal Autonomia Erkidegoa	2.088.927	2.062.525	2.033.247	2.072.541	2.119.586	2.122.895	9,9	9,4	9,5	9,4	9,2	9,9
Nafarroa Garaia	503.030	511.698	544.770	583.290	621.809	621.809	5,7	6,5	6,0	5,9	5,5	6,6
Iparr. Euskal Herria	246.700	246.700	259.516	259.516	276.765	276.765	6,7	6,9	7,7	6,4	6,0	5,4
EUSKAL HERRIA	2.838.657	2.821.123	2.837.532	2.915.346	3.018.160	3.021.469	11,0	12,5	13,0	12,7	12,3	12,3
Herrialdearen arabera												
Araoba	267.557	277.011	279.400	297.589	311.524	314.744	2,9	3,5	3,2	4,2	3,6	4,4
Bizkaia	1.116.358	1.121.600	1.097.238	1.108.209	1.123.190	1.113.955	8,5	9,1	10,0	10,2	9,2	8,5
Gipuzkoa	685.011	683.914	686.499	666.763	684.772	694.196	24,4	27,9	28,3	29,1	30,2	29,7
Nafarroa Garaia	503.030	511.698	544.770	583.290	621.809	621.809	5,7	6,5	6,0	5,9	5,5	6,6
Lapurd, Nafarroa Beherea eta Zuberoa	246.700	246.700	259.516	259.516	276.765	276.765	6,7	6,9	7,7	6,4	6,0	5,4
EUSKAL HERRIA	2.838.657	2.821.123	2.837.532	2.915.346	3.018.160	3.021.469	11,0	12,5	13,0	12,7	12,3	12,3
Kaleko erabileraren arabera: udalerrien multzokatzeko erreazaren arabera (Hegoalde, HEKN-002)												
%0-100 euskaraz	21.747	14.314	4.565	11.996	33.467	10.285	96,9	94,9	93,4	95,3	96,0	93,9
%60-89,9 euskaraz	18.972	12.105	26.668	24.819	42.388	34.419	83,6	84,6	83,5	84,5	84,3	83,2
%70-79,9 euskaraz	50.054	56.123	53.859	35.039	14.103	42.491	73,8	75,5	75,0	75,5	74,8	74,8
%60-69,9 euskaraz	16.364	18.305	21.844	52.807	31.978	41.377	65,7	64,9	65,5	64,0	64,0	64,0
%50-59,9 euskaraz	37.932	70.926	61.327	53.822	33.801	68.732	53,5	53,6	56,1	56,4	56,5	54,8
%40-49,9 euskaraz	44.102	53.705	96.963	81.856	10.813	96.401	44,8	44,0	46,3	45,6	45,0	45,2
%30-39,9 euskaraz	111.761	108.697	91.477	11.106	103.261	94.461	35,8	35,4	32,7	33,3	34,4	35,5
%20-29,9 euskaraz	16.945	103.222	79.556	102.969	106.884	148.010	23,8	24,4	23,7	24,6	25,1	24,3
%10-19,9 euskaraz	166.279	341.208	396.923	368.302	89.144	383.908	14,7	15,6	16,8	16,2	14,4	14,9
%0 baino gutxiago euskaraz	19.475.641	17.618.468	18.844.936	17.923.372	18.900.006	18.927.992	3,3	3,1	3,2	3,4	2,8	2,9
HEGO EUSKAL HERRIA	2.571.957	2.574.423	2.578.917	2.658.811	2.741.395	2.744.794	11,5	12,8	13,5	13,3	13,0	13,0
Nagusitasun-eremuaren arabera (Hegoalde, HEKN-003)												
Amasgune bateak. Euskararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %80tik gorra)	40.710	33.509	31.253	36.411	75.855	44.701	90,7	89,0	84,9	88,0	89,5	86,6
Amasgune eremurak. Euskararen nagusitasun azarabateko udalerriak (kaleko erabilera %60-80 bitartean)	75.416	95.428	75.603	89.146	45.311	83.868	72,0	71,1	72,2	68,6	67,3	69,5
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %40-60)	112.064	124.633	156.290	156.677	166.614	112.133	48,8	49,5	49,7	49,8	48,4	48,1
Erdararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %20tik behera)	257.936	233.169	271.102	253.924	232.165	242.191	26,0	26,6	30,0	29,1	30,0	26,7
Erdararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %20tik behera)	2.116.820	2.087.694	2.041.859	2.140.674	2.221.190	2.211.611	4,2	4,9	5,2	5,6	4,8	5,0
HEGO EUSKAL HERRIA	2.571.957	2.574.423	2.578.917	2.658.811	2.741.395	2.744.794	11,5	12,8	13,5	13,3	13,0	13,0

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

	<u>HEKN-004: denbora ozoko euskarazko hitunak kalean</u>						<u>HEKN-005: kaleko jardueren osaketa</u>					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Administrazio-eremuaren arabera												
Euskal Autonomia Erkidegoa	296.163	297.142	319.888	316.336	321.934	316.288	85,5	84,3	85,7	86,3	86,4	84,8
Nafarroa Garaia	28.528	33.438	32.636	34.419	34.688	41.223	9,2	9,5	8,9	9,3	9,2	11,1
Ipar Euskal Herria		21.943	20.012	16.660	16.738	14.954		6,2	5,4	4,5	4,5	4,0
EUSKAL HERRIA	311.108	352.477	347.517	345.367	372.495	371.641	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Herrialdearen arabera												
Arabia	7.388	9.616	8.821	12.417	11.372	10.897	2,4	2,7	2,4	3,4	3,1	3,7
Bizkaia	96.547	102.457	100.163	103.662	103.696	95.012	31,0	29,1	32,7	30,5	27,9	25,6
Gipuzkoa	162.219	185.068	185.903	194.257	206.756	206.377	52,1	52,5	50,6	52,5	55,5	55,5
Nafarroa Garaia	28.528	33.438	32.636	34.419	34.688	41.223	9,2	9,5	8,9	9,3	9,2	11,1
Lapundi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa	6.416	21.943	20.012	16.660	16.738	14.954	5,3	6,2	5,4	4,5	4,5	4,0
EUSKAL HERRIA	311.108	352.477	347.517	345.367	372.495	371.641	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kaleko arabilaren arabera: udalerrien multzokatzeko zehazten arabera (Hegoalde, HEKN-002)												
%90-100 euskaraz	21.068	13.634	4.281	11.049	32.142	8.998	7,1	4,1	12	3,1	9,0	2,7
%80-89,9 euskaraz	6.581	6.196	22.266	20.979	35.749	28.816	5,4	4,9	8,4	5,9	10,0	8,0
%70-79,9 euskaraz	43.594	42.347	40.234	26.825	10.542	31.864	14,0	12,8	11,6	7,8	3,0	8,9
%60-69,9 euskaraz	10.748	25.891	14.373	34.287	19.998	26.478	3,4	7,7	4,1	9,7	5,8	7,4
%50-59,9 euskaraz	20.281	36.016	32.796	30.331	29.863	36.003	6,5	11,5	9,7	8,6	8,4	10,1
%40-49,9 euskaraz	10.780	23.830	44.849	37.235	50.812	43.548	6,7	7,1	12,9	11,5	14,3	12,2
%30-39,9 euskaraz	33.979	38.943	52.643	43.650	42.407	33.461	10,9	11,8	15,0	12,5	11,9	9,4
%20-29,9 euskaraz	34.866	30.098	16.869	30.274	27.323	35.986	11,2	9,1	5,4	8,8	7,7	10,1
%10-19,9 euskaraz	24.708	47.237	52.642	56.883	56.561	67.098	8,4	13,3	15,0	15,6	15,9	18,0
%10 baino gutxiago euskaraz	63.895	54.984	54.269	80.216	50.766	53.857	21,7	15,8	16,6	17,0	14,3	15,1
HEGO EUSKAL HERRIA	294.681	330.586	347.524	353.748	356.122	356.510	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nagusitasun-eremuaren arabera (Hegoalde, HEKN-003)												
Amalgama botak. Euskararen nagusitasun handiko udalerriak: (euskararen kaleko erabilera %90tik gorak)	36.929	29.831	26.548	32.028	67.891	38.275	12,5	9,0	7,8	9,1	11,1	10,7
Amalgama eraztenak. Euskararen nagusitasun ez erabotzeko udalerriak (kaleko erabilera %60-120 bitartean)	54.303	67.848	54.607	61.111	30.500	56.280	18,4	20,5	15,7	17,3	16,6	16,3
Nagusitasun erdiko gisako udalerriak (euskararen kaleko erabilera %40-120)	40.062	81.640	79.646	67.588	80.875	79.551	13,6	24,8	22,6	19,1	22,7	22,3
Eratorren nagusitasun ez erabotzeko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %20-34,0 bitartean)	74.785	69.041	81.413	73.924	69.730	69.446	25,4	20,9	23,4	20,9	16,6	16,5
Eratorren nagusitasun handiko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %20tik behera)	86.602	102.221	106.311	116.099	107.327	110.955	30,1	30,9	30,6	33,7	30,1	31,1
HEGO EUSKAL HERRIA	294.681	330.586	347.524	353.748	356.122	356.510	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

11. INKESTA SOZIOLINGUISTIKOAREN LANKETA

Atal metodologikoaren azken kapitulu honetan, aurreko bietan bezala, metodologiako galdera orokorrari erantzuten ahaleginduko gara, ISLri dagokienez. Gogora dezagun galdera hori:

Zer-nolako tresna metodologiko (adierazle) berriak sortu daitezke Hegoaldeko Zentsuetatik, Hizkuntzen Erabileraren Kale-Neurketetatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta atal teorikoan finkatutako ardatzen inguruko informazio demolinguistiko adierazgarria eta baliagarria modu ahalik eta koherente-egituratu-alderagarrienean eskuratzeko?

11.1 Landuko dugun datu-basea; landuko ditugun adierazle guztien ikuspegi orokorra

11.1.1 ISLtik gure lanketarako oinarrizko lehengaia: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza

Inkesta Soziolinguistikoaren aurkezpen orokorra eta dagozkion xehetasun metodologikoak atal teorikoaren 4.2.4 puntuan azaldu ditugu. Ez ditugu orain errepikatuko.

Zehaztu dezagun hauxe ezer baino lehen: ISLn bildu den informaziotik aldagai berriak osatzeko erabili dugun oinarrizko lehengaia, *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza* izan dela. Datu-base hori gure eskariari erantzunez jarri zuen gure esku Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak. Tesi honen lanketarako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak propio sortu zuen mikro-datuaren fitxategi horrek 1991. eta 2016. urte bitarteko ISLko galdera ugariaren datuak biltzen ditu, eta baita unibertsoko parametroekin bat egiteko beharrezko diren haztatze-koefizienteak ere. Atal teorikoaren 9. Taulan ikus daitekeen bezala, guztira 41.521 erregistrok osatzen dute datu-basea.

11.1.2 ISLtik sortuko ditugun adierazle guztien ikuspegi orokorra

Datu-base horretako informazioan oinarrituta, 71 adierazle landu ditugu. Adierazle horiek 114 eta 115. Tauletan aurkeztu ditugu. 114. Taulan aurkezten dira erabilera, harreman-sarearen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzeko sortu ditugun 43 adierazle bakunak eta 12 adierazle sintetikoak. Adierazle horiek guztiek HSE multzoa osatzen dute (Harreman-sareak eta Erabilera). 11.3 puntuan zabal arituko gara adierazle multzo koherente horri buruz. 115. Taulan, berriz, multzo horretatik kanpo sortu ditugun gainerako 16 adierazleak aurkezten ditugu.

Ondorengo orriotan, adierazle horiek guztiak banan-banan azalduko ditugu.

114. Taula:

ISL-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda (I): HSE adierazle multzoko adierazleak.

ARDATZAK ETA ADIERAZLEAK			
	2-Erabilera(k) [azalpenak 11.3.3 puntuan]	4-Testuinguru demologistikoak: harreman-sarearen euskalduntasuna [azalpenak 11.3.4 puntuan]	2-Erabilera(k): euskaldunekiko erabilera [azalpenak 11.3.5 puntuan]
Adierazle bakunak	ISL-101: Euskararen erabilera-tasa amarekin (%)	ISL-201: Amen euskalduntasun-tasa (%)	ISL-301: Erabilera amarekin, ama euskalduna direnean (%)
	ISL-102: Euskararen erabilera-tasa alarekin (%)	ISL-202: Alteen euskalduntasun-tasa (%)	ISL-302: Erabilera alarekin, alia euskalduna direnean (%)
	ISL-103: Euskararen erabilera-tasa bikoteakarekin (%)	ISL-203: Bikoteakideen euskalduntasun-tasa (%)	ISL-303: Erabilera bikoteakarekin, bikoteakidea euskalduna direnean (%)
	ISL-104: Euskararen erabilera-tasa neba-arrebekin (%)	ISL-204: Neba-arreben euskalduntasun-tasa (%)	ISL-304: Erabilera neba-arrebekin, guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-105: Euskararen erabilera-tasa seme-alabekin (%)	ISL-205: Seme-alaben euskalduntasun-tasa (%)	ISL-305: Erabilera seme-alabekin, guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-106: Euskararen erabilera-tasa etxean elkarrekin (%)	ISL-206: Etxekoan euskalduntasun-tasa (%)	ISL-306: Erabilera etxean, etxeko guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-107: Euskararen erabilera-tasa lagunekin (%)	ISL-207: Lagunen euskalduntasun-tasa (%)	ISL-307: Erabilera lagunekin, guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-108: Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%)	ISL-208: Lankideen euskalduntasun-tasa (%)	ISL-308: Erabilera lankideekin, guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-109: Euskararen erabilera-tasa saltzaileekin (%)	ISL-209: Saltzaileen euskalduntasun-tasa (%)	ISL-309: Erabilera ohiko saltzaileekin, guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-110: Euskararen erabilera-tasa bankuan (%)	ISL-210: Bankuko teknikarien euskalduntasun-tasa (%)	ISL-310: Erabilera bankuan, bankako langile guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-111: Euskararen erabilera-tasa osasun-zerbitzuetan (%)	ISL-211: Osasun-zerbitzuetsako teknikarien euskalduntasun-tasa (%)	ISL-311: Erabilera osasun-zerbitzuetan, bankako langile guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-112: Euskararen erabilera-tasa udal-zerbitzuetan (%)	ISL-212: Udal-zerbitzuetsako teknikarien euskalduntasun-tasa (%)	ISL-312: Erabilera udal-zerbitzuetan, bankako langile guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-113: Euskararen erabilera-tasa auzokoekin (%)	ISL-213: Auzokoan euskalduntasun-tasa (%)	ISL-313: Erabilera auzokoekin, guztiak euskaldunak direnean (%)
	ISL-114: Euskararen erabilera-tasa administrazio publikoan (%)	ISL-214: Administrazio publikoko teknikarien euskalduntasun-tasa (%)	ISL-314: Erabilera administrazio publikoan, bankako langile guztiak euskaldunak direnean
	ISL-115: Euskararen erabilera-tasa sare sozialetan (%)		
Adierazle sintetikoak (*)	Familia [azalpenak 11.4.2 puntuan]	ISL-401: Familiako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa [adierazle sintetikoa, %]	ISL-421: Euskaldunekiko erabilera-tasa familiako harremanetan [adierazle sintetikoa, %]
	Harreman informaleak [azalpenak 11.4.3 puntuan]	ISL-402: Harreman informaleko erabilera-tasa [adierazle sintetikoa, %]	ISL-422: Euskaldunekiko erabilera-tasa harreman informalean [adierazle sintetikoa, %]
	Merkatutza eta zerbitzu publikoak (Harreman formalekara hurbilpen partziala) [azalpenak 11.4.4 puntuan]	ISL-403: Merkatutza eta zerbitzu publikoetako erabilera-tasa [adierazle sintetikoa, %]	ISL-423: Euskaldunekiko erabilera-tasa merkaturtza eta zerbitzu publikoetan [adierazle sintetikoa, %]
	Aurrez aurreko harremanak [azalpenak 11.4.5 puntuan]	ISL-404: Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa [adierazle sintetikoa, %]	ISL-424: Euskaldunekiko erabilera-tasa aurrez aurreko harremanetan [adierazle sintetikoa, %]

Iturria: egileak landua.

(*) Oharra: aipatzen diren adierazle sintetikoak bi modutan kalkulatu daitezke, 11.4.6 puntuan azaltzen den bezala.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

115. Taula:

ISL-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda (II): HSE adierazle multzotik kanpoko adierazleak.

ARDATZA	ADIERAZLEAREN KODEA ETA IZENBURUA	ADIERAZLEARI BURUZKO AZALPENAK (Metodologia ataleko zein puntutan)
1-Hizkuntza-Gaitasuna	ISL-001: Ahozko hizkuntza-gaitasuna	11.2
	ISL-002: Hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak	11.2.8
1-Hizkuntza-Gaitasuna eta 2-Erabilera(k)	ISL-501: Bi hizkuntzetako hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabera tipologia	11.5.1
2-Erabilera(k)	ISL-502: Bi hizkuntzetako erabileraren arabera tipologia	11.5.1
	ISL-503: Denbora osoko euskarazko hitunak aurrez aurreko harremanetan	11.5.2
	ISL-504: Aurrez aurreko harremanetako jardunaren osaera	11.5.2
	ISL-505: Euskararen gehienezko erabilera posiblearen erreferentzia	11.5.3
	ISL-506: Euskararen gutxienezko erabilera posiblearen erreferentzia	11.5.3
	ISL-507: euskara-erdaren erabilerarako nahitaezko tasun eta aukera-erreferentzien ikuspegi osoa	11.5.3
	ISL-508: Erabilera erosoaren erreferentzia	11.5.3
3-Motibazioak eta jarrerak	ISL-601: Euskara garabillen ekoizleen motibazioa turbilpena, euren hizkuntza-gaitasunetik abiatuta	11.6
5-Hizkuntza-sozializazioa	ISL-701: Belaunaldiarteko transmisioaren indizea (BATI)	11.7
	ISL-702: Hizkuntza-aldaketaren indizea (HAI)	11.7
	ISL-703: Vita indizea	11.7
6-Hizkuntza-bilakaera	ISL-801: Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko xehea	11.8
	ISL-802: Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko laburtua	11.8

Iturria: egileak landua.

11.2 Ahozko hizkuntza-gaitasunaren adierazle sintetikoa (eta hortik sortzen diren multzo metatuak)

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEGN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demollinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

11.2.1 Helburua: bi hizkuntzak aintzat hartuko dituen eta continuum izaera jasoko duen adierazlea sortzea

Jarraian hizkuntzen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea aztertzeko atal teorikoan zehaztu ditugun sei ardatzen artean lehenengoa, hizkuntza-gaitasunari dagokiona, lantzerantz joko dugu ISLn dauden datuetatik, honako helburu zehatz honen bila:

- *Hiztunek bi hizkuntzetan (euskaraz eta gaztelaniaz/frantsesez) duten gaitasuna kontuan hartuko duen adierazle ordinal simetrikoko bat sortzea, teoriaren arabera hizkuntza-gaitasunak duen "continuum" izaerara burbilduta.*

Gogora dezagun, labur, zer-nolako gogoeta dagoen helburu horren oinarrian. Atal teorikoan aipatu ditugunak aintzat hartuta, defini dezagun hizkuntza-gaitasuna egoki jasotzeko adierazle batek zer-nolako ezaugarriak bete beharko dituen:

- Gizarte elebidunetan hizkuntza-gaitasuna neurtzeko, beharrezkoa izango da bi hizkuntzetako gaitasuna kontuan hartzea. Ez da nahikoa izango hizkuntza batean zenbateko gaitasuna duten jakitea.
- Komeni da adierazleak ahalik eta ongiena jaso dezala hizkuntza-gaitasunak berez duen *continuum* izaera. Horregatik, kategoria gutxiko adierazlea (dikotomikoa, trikotomikoa...) baino egokiagoa izango da banaketa simetrikoa izango duen kategoria askokoa.

Horiek horrela, aldagai dikotomiko batetik urruti, adierazleak duen *continuum* izaera islatuko duen adierazle bat komeniko da hiztunen gaitasunaren argazki egokia egiteko: mutur batean X hizkuntzako hiztun elebakarrak azalduko zaizkigu, beste muturrean Y hizkuntzako elebakarrak, eta erdian, nagusitasun-mailaren arabera multzokatuta azalduko zaizkigu gainerako hiztunak.

Aipatu berri ditugun bi ezaugarriak izango dituen eta erabilera-datuekin alderagarria izango den aldagairik sor al daiteke Euskal Herrian egin izan diren eragiketa demolinguistikoeetatik abiatuta? HEKN-n ez da hizkuntza-gaitasunari buruzko informaziorik biltzen. Zentsuetan euskarazko gaitasunari buruzko informazioa soilik biltzen da, eta ez da, hortaz, iturri baliagarria goiko helburuak lortzeko. Inkesta Soziolinguistikoa, ordea, badago nahiko informazio tankera horretako adierazle bat sortzeko.

Adierazle hori ez da hutsetik sortua; Inkesta Soziolinguistikoa bertan eta Euskararen Adierazle Sisteman landu dituzten multzokatzeeetatik abiatu gara. Horrela, 1991. urteko Inkesta Soziolinguistikoaaren emaitzekin argitaratu zen *Euskararen Jarraipena* liburuan egiten den hizkuntza-gaitasunaren sailkapena da adierazle hori sortzeko lehen abiapuntua (Aizpurua, 1995: 56-58). Liburu hartako sailkapenetik abiatuta¹⁶⁹, honako bi moldaketa txiki hauek egin ziren EASerako lanketan: batetik “euskaldun elebakarren” multzoa bitan banatu zen, eta “euskaldun elebakarrak” eta “euskaldun hartzaileak” bereizi. Bestetik, beste bi kategoriaren izenak moldatu ziren: “erdaldunak” “erdaldun elebakar” izendatu eta “elebidun hartzaileak” “erdaldun hartzaile”. Moldaketa horiek eginda, *ahozko hizkuntza-gaitasun aitortu erlatibo orokorra* (*Ahozko hizkuntza-gaitasuna* laburrago adierazita) adierazlea finkatu zen *Euskararen Adierazle Sistema* proiektuan (Iurrebaso, 2013). Oinarri hartatik abiatuta sortuko dugu hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazlea, baina kontzeptu teorikoekiko hurbiltasuna bilatuz, elebidun hartzaileen eta erdaldun elebakarren multzoen definizioa aldatuz eta terminologia-moldaketa batzuk eginda.

Azal dezagun zehatz adierazlea nola eraikiko dugun.

11.2.2 Nondik edango dugun adierazlea sortzeko: jatorrizko galderak

ISL-001: Ahozko hizkuntza-gaitasuna adierazlea sortzeko, ISLn hizkuntza-gaitasunari buruz egin izan diren bost galdera hauei elkarriketatuek eman-

¹⁶⁹ Lehenengo Inkesta Soziolinguistikoa hartako sailkapenari ekarpen kritikoa egin zion Xabier Isasik, eta sei kategoriatako aldagaia ez baina zazpi kategoriatako sailkapen simetrikoa proposatu zuen (1997).

dako erantzunak hartuko ditugu aintzat (galdera eta erantzun-aukera zehatzak atal teorikoaren 5.1.2.1 puntuan aurkeztu ditugu):

- Euskara ulertzeko gaitasuna (ongi, nahiko ongi, zertxobait, hitz batzuk, ezer ez). Galdera hori 1991-2016 bitarteko ISL guztietan egin izan da.
- Euskaraz hitz egiteko gaitasuna (ongi, nahiko ongi, zertxobait, hitz batzuk, ezer ez). Galdera hori 1991-2016 bitarteko ISL guztietan egin izan da.
- Gaztelania/frantsesa ulertzeko gaitasuna (ongi, nahiko ongi, zertxobait, hitz batzuk, ezer ez). Galdera hori 1991-2001 bitarteko ISLetan egin izan zen, ez ordea 2006-2016 bitartekoetan.
- Gaztelaniaz/frantsesez hitz egiteko gaitasuna (ongi, nahiko ongi, zertxobait, hitz batzuk, ezer ez). Galdera hori 1991-2001 bitarteko ISLetan egin izan zen, ez ordea 2006-2016 bitartekoetan.
- Hitzun elebidunek hitz egiteko garaian erraztasun handiagoa zein hizkuntzatan duten, euskaraz, gaztelaniaz/frantsesez edo bietan berdin moldatzen diren. Galdera hori 1991-2016 bitarteko ISL guztietan egin izan da.

11.2.3 Birkodetze-lanak adierazle sintetikoa eraikitzeke

Honako urrats hauek egingo ditugu jatorrizko galderetatik aldagai sintetiko hau sortzeko (ikus 25 Irudia):

- Lehenik, gaztelania/frantsesa ulertzeko eta hitz egiteko duten gaitasuna aintzat hartuta, hiztunak hiru multzotan sailkatuko ditugu:
 - Gaztelaniazko/frantsesezko hiztun ekoizleak edo aktiboak (ulertu zein hitz egiteko *ongi* edo *nahiko ongi* moldatzen direnak).
 - Gaztelaniazko/frantsesezko hiztun hartzaile edo pasiboak: *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiteko gai ez diren arren, *ongi* edo *nahiko ongi* ulertzen dutenak.
 - Gaztelaniaz/frantsesez ez dakitenak (*nahiko ongi* ulertzera iristen ez direnak).

- Bigarrenik, euskaraz ulertzeko eta hitz egiteko duten gaitasuna aintzat hartuta, hiztunak honako hiru multzo hauetan sailkatuko ditugu:
 - Euskarazko hiztun ekoizleak edo aktiboak (euskaldunak: ulertu zein hitz egiteko *ongi* edo *nahiko ongi* moldatzen direnak).
 - Euskarazko hiztun hartzaile edo pasiboak: *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiteko gai ez diren arren, *ongi* edo *nahiko ongi* ulertzen dutenak.
 - Euskaraz ez dakitenak (*nahiko ongi* ulertzera iristen ez direnak).
- Aurreko bi sailkapenak uztartuz, bi hizkuntzetako gaitasuna aintzat hartzen duen aldagaia sortuko dugu, hiztunak honako sei multzo hauetan sailkatuz:
 - **Euskaldun elebakarrak:** euskarazko ekoizleak dira; gaztelaniaz/frantsesez ez dira iristen hartzailearen gaitasunera. Bestela esanda: euskaraz *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten dute, gaztelaniaz/frantsesez ez dira iristen *nahiko ongi* ulertzera.
 - **Euskaldun hartzaileak:** euskarazko ekoizleak dira; gaztelaniaz/frantsesez hartzaileak. Bestela esanda: euskaraz *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten dute, eta gaztelania/frantsesa *ongi* edo *nahiko ongi* ulertzen dute (baina ez dute *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten).
 - **Elebidunak:** ekoizleak dira bai euskaraz eta baita gaztelaniaz/frantsesez ere: euskara eta gaztelania/frantsesa *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten dituzte.
 - **Erdaldun hartzaileak:** gaztelaniazko/frantsesezko ekoizleak dira; euskaraz hartzaileak. Bestela esanda: gaztelania/frantsesez *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten dute, eta euskara *ongi* edo *nahiko ongi* ulertzen dute (baina ez dute *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten).
 - **Erdaldun elebakarrak:** gaztelaniazko/frantsesezko ekoizleak dira; euskaraz ez dira iristen hartzailearen gaitasunera. Bestela esanda: gaztelaniaz/frantsesez *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiten dute, ez dira iristen euskara *nahiko ongi* ulertzera.
 - **Gainerako egoerak.** Ez dira gai ez euskara eta ez gaztelania/frantsesa *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiteko.

- Azkenik, elebidunak zein hizkuntzatan hitz egiten duten errazago kontuan hartuta, hiru multzotan sailkatuko ditugu:
 - Euskal nagusitasuneko elebidunak edo **euskal elebidunak** (euskaraz errazago hitz egiten dutenak erdaraz baino).
 - **Nagusitasunik gabeko elebidunak** (bi hizkuntzetan aritzeko erraztasun bera dutela erantzun dutenak).
 - Erdal nagusitasuneko elebidunak edo **erdal elebidunak** (erdaraz errazago aritzen direnak euskaraz baino).

11.2.4 Adierazle sintetiko berriaren kategoriak eta elebidun hartzaileen inguruko oharra

Jatorrizko bost galdera horiei emandako erantzunen arabera, eta 25. Irudian adierazten den logikari jarraituta, honako zortzi multzo hauetan sailkatu ditugu hiztunak:

Erdaldun elebakarrak	Gaztelaniaz/frantsesez <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> hitz egiten dakite, baina ez euskaraz. Zehazki, ez dira gai euskaraz <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> hitz egiteko, ezta <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> ulertzeko ere.
Erdaldun hartzaileak	Gaztelaniaz/frantsesez <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> hitz egiten dakite, baina ez euskaraz. Hala ere, euskara ulertzeko gai dira: <i>ongi/nahiko ongi</i> ulertzen dute.
Erdal elebidunak	Bi hizkuntzetan <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> eginda ere, gaztelaniaz/frantsesez errazago hitz egiten dute euskaraz baino.
Nagusitasunik gabeko elebidunak	Bi hizkuntzetan <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> egiten dute, euskaraz eta erdaraz, eta errazago zein hizkuntzatan aritzen diren galdetzen zaienean, bietan berdin aritzen direla erantzuten dute.
Euskal elebidunak	Bi hizkuntzetan <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> eginda ere, euskaraz errazago hitz egiten dute erdaraz baino.
Euskaldun hartzaileak	Euskaraz <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> hitz egiten dakite, baina ez gaztelaniaz/frantsesez. Hala ere, gaztelania/frantsesa ulertzeko gai dira: <i>ongi/nahiko ongi</i> ulertzen dute.
Euskaldun elebakarrak	Euskaraz <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> hitz egiten dakite, baina ez erdaraz. Zehazki, ez dira gai gaztelaniaz/frantsesez <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> hitz egiteko, ezta <i>ongi</i> edo <i>nahiko ongi</i> ulertzeko ere.
Gainerako egoerak	Ez euskara eta ez gaztelania/frantsesa <i>nahiko ongi</i> hitz egiteko gai ez diren hiztunak. Gehienetan beste hizkuntza batzuetako hiztunak izango dira hauek.

Horrela eraikitako zortzi multzo horien definizioa bat dator kontsultatu dugun bibliografia teknikoan elebitasun moten inguruan erabiltzen diren izendapen eta irizpide nagusiekin (atal teorikoko 3.2.2 puntuan aipatu ditugun horietaz ari gara).

11.2.5 2006tik aurrerako hutsune partziala informazioaren xehetasunean

Aurkeztu berri dugun multzokatze-irizpidea aurrera eramateko oztupo praktiko garrantzitsu bat dugu ordea: 2006-2016 bitarterako ez dugu gaztelania-ren/frantsesaren gaitasunari buruzko informaziorik. Izan ere, atal teorikoaren 5.1.2 puntuan ikusi dugun bezala, Inkesta Soziolinguistikoak erdal gaitasunari buruzko informazioa biltzeari utzi zion 2006an. Ondorioz, aurkeztu berri dugun adierazle sintetikoan honako bi hutsune garrantzitsu hauek izango ditugu 2006-2016 aldirako:

1. Alde batetik, xehetasun-hutsunea izango dugu “euskal nagusitasuneko” hiztunen artean. Horrela, ezingo dugu bereizi euskaldun elebakar, euskaldun hartzaile eta euskal elebidunen artean, guztiak multzo berean azaltzen baitzaizkigu 2006-2016ko datuetan. Horiek horrela, datu xeheagoak behar izan ditzakegunean, hutsune hori osatze aldera, eskura dugun datu xehatu berriena hartuko dugu aintzat (2001ekoa), eta euskal nagusitasuna duten hiztunen arteko barne-osaera 2001-2016 epean egonkor mantendu dela pentsatuz kalkulatu dugu “euskal nagusitasunezko” hiztunen osaera, eta hiru kategoria horietan banatuko.
 2. Bigarrenik, guztiz ezinezkoa gertatuko zaigu “gainerako egoerak” saila kuantifikatzea 2006tik aurrera, eta euskaraz zein erdaraz ongi ez dakiten hiztunak erdaldun elebakarrekin edo erdaldun hartzaileekin nahasita azalduko zaizkigu 2006tik aurrerako datuetan. Zenbaterainokoa izan daiteke horrek eragindako distortsioa? Ez euskaraz eta ez gaztelania/frantsesez “nahikoa ongi” hitz egiteko gai ez diren hiztunak gutxi ziren ISLko elkarrizketatuen artean 1991-2001 urteetan: elkarrizketatu guztien % 0,5 ziren 1991n, % 0,0 1996an eta % 0,1 2001ean. Hortik aurrera, migrazio-fluxuak asko handitu zirela jakinda (Ikuspegi, 2021) eta, migratzaileen jatorriari erreparatuta, etorkinen zati handi batek etorri berritan gaztelania/frantsesa jakingo ez zuela kontuan izanda, ziurrenik ez euskara eta ez erdara ongi ez zekitenen kopurua igo egingo zen hurrengo urteetan. Dena den, esan bezala, ISLn 2006tik aurrera gaztelaniaren/frantsesaren ezagutzari buruzko daturik bildu ez denez, ezinezkoa zaigu multzo hori kuantifikatzea 2006-2016 aldirako. Eta hiztun horiek “erdaldun elebakarren” edo “erdaldun hartzaileen” multzoetan bilduta azalduko zaizkigu. Guri dagokigunez, operatiboki, “gainerako egoerak” kategoria ez dugu aintzat hartuko eta zazpi kategoriako aldagaiarekin egingo dugu lan.
116. Taulan adierazle honek hartzen dituen balioak ageri dira.

116. Taula:
Ahozko hizkuntza-gaitasuna. Euskal Herria 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.	Kop.
Euskaldun elebakarrak	16.443	7.256	4.987			
Euskaldun hartzaileak	7.098	5.813	5.121	204.652	190.250	195.631
Euskal elebidunak	159.099	169.821	167.862			
Nagusitasunik gabeko elebidunak	146.192	184.828	177.009	201.814	218.771	221.754
Erdal elebidunak	199.688	223.705	279.956	259.284	305.115	334.142
Erdaldun hartzaileak	95.206	206.645	151.430	148.984	168.321	205.487
Erdaldun elebakarrak	1.734.723	1.630.028	1.709.298	1.774.895	1.766.541	1.690.409
GUZTIAK	2.358.449	2.428.096	2.494.663	2.589.629	2.648.998	2.647.423
	%	%	%	%	%	%
Euskaldun elebakarrak	0,7	0,3	0,2			
Euskaldun hartzaileak	0,3	0,2	0,2	7,9	7,2	7,4
Euskal elebidunak	6,7	7,0	6,7			
Nagusitasunik gabeko elebidunak	6,2	7,6	7,1	7,8	8,3	8,4
Erdal elebidunak	8,5	9,2	11,2	10,0	11,5	12,6
Erdaldun hartzaileak	4,0	8,5	6,1	5,8	6,4	7,8
Erdaldun elebakarrak	73,6	67,1	68,5	68,5	66,7	63,9
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.2.6 Ikuspegi teorikoarekin uztartzea; hainbat termino eta sailkapenekiko baliokidetasuna

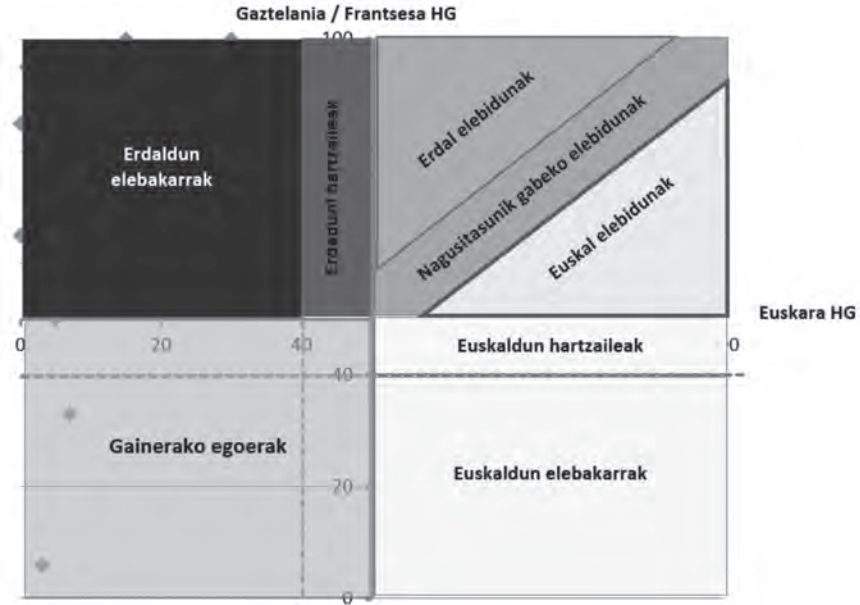
Zer neurtuko dugu zehazki adierazle honen bidez? Hiztunen ahozko hizkuntza-gaitasun aitortu erlatibo orokorra neurtu dugu (euskara eta gaztelania/frantsesa aintzat hartuta). Azal dezagun:

- Ahozko gaitasuna neurtuko dugu, ulertzeko eta hitz egiteko gaitasuna aintzat hartuta (eta ez irakurtzekoa ezta idaztekoa ere).
- Aitortua diogu, Inkesta Soziolinguistikoaan elkarrizketatzailearen galdera itxiei erantzunez elkarrizketatuak berak adierazten duen jakite-mailan oinarrituko baikara. Beraz, inkesta guztietan bezala, elkarrizketatuen hautematean eta erantzunetan oinarrituko gara eta ez kanpoko neurketa objektibatu batean.
- Erlatiboa diogu, euskarazko eta gaztelaniazko/frantsesezko gaitasunaren arteko alderaketa izango delako ikergaia, hizkuntza bat ala biak dakizkien, eta, biak jakitekotan, zer hizkuntzatan moldatzen den hobeto.
- Orokorra diogu, ahozko gaitasunaz orokorrean arituko garelako adierazle honetan (ez egoera jakin batean, edo aldaera, erregistro, gai edo dena delakoan hizkuntza batean eta bestean aritzeko gaitasunaz, orokorrean baizik).

Adierazle hau sortzerakoan, bi ezaugarriren bila abiatu gara: bi hizkuntza-pareak aintzat hartzea batetik, eta hizkuntza bakoitzean hiztunek izan dezaketen gaitasuna aintzat hartzea bestetik (ikuspegi dikotomikoak gaindituz). 26. Irudian, bi dimentsioko eremu bat marrazten dugu, bi ezaugarri horiek islatuz. Ardatz horizontalak euskararen ezagutza irudikatuko luke, ardatz bertikalak gaztelaniarena/frantsesarena. Espazio bidimentsional horretan hiztunak kokatuko lirateke euren euskarazko zein gaztelaniazko/frantsesezko ezagutzak aintzat hartuta. Hiztun horiek guztiak, azkenik, hainbat multzotan sailkatuko genituzke, adierazle sintetiko honetako kategorien arabera (kategoria bakoitza kolore batez irudikatu dugu irudian).

26. Irudia:

Ahozko hizkuntza-gaitasuna adierazlearen kategorien kokapen logikoa euskara-erdaren ezagutza bi dimentsioko eremu batean irudikatuta

Iturria: egileak landua.

Irudi horretako multzoen artean “gainerako egoerak” kategoria azterketatik at utzita, gelditzen zaigun zazpi kategoriako sailkapena ondo irudikatu daiteke dimentsio bakarreko ardatz batean. 27. Irudian ikus daitekeen bezala, jartzen genuen helburua betetzen da: bi hizkuntzak aintzat hartzen dituen eta *continuum* izaera irudikatzen duen sailkapena eraiki dugu, mutur batean erdaldun elebakarrak eta bestean euskaldun elebakarrak ditugula. Bi mutur horien erdian, hizkuntza-gaitasunak berez duen *continuum* izaera jasotzen du adierazle honek, eta euskal/erdal gaitasunak aintzat hartuta sailkatzen ditu hiztunak.

27. Irudia:
Hizkuntza-gaitasuna adierazlea dimentsio bakarrera ekarrita

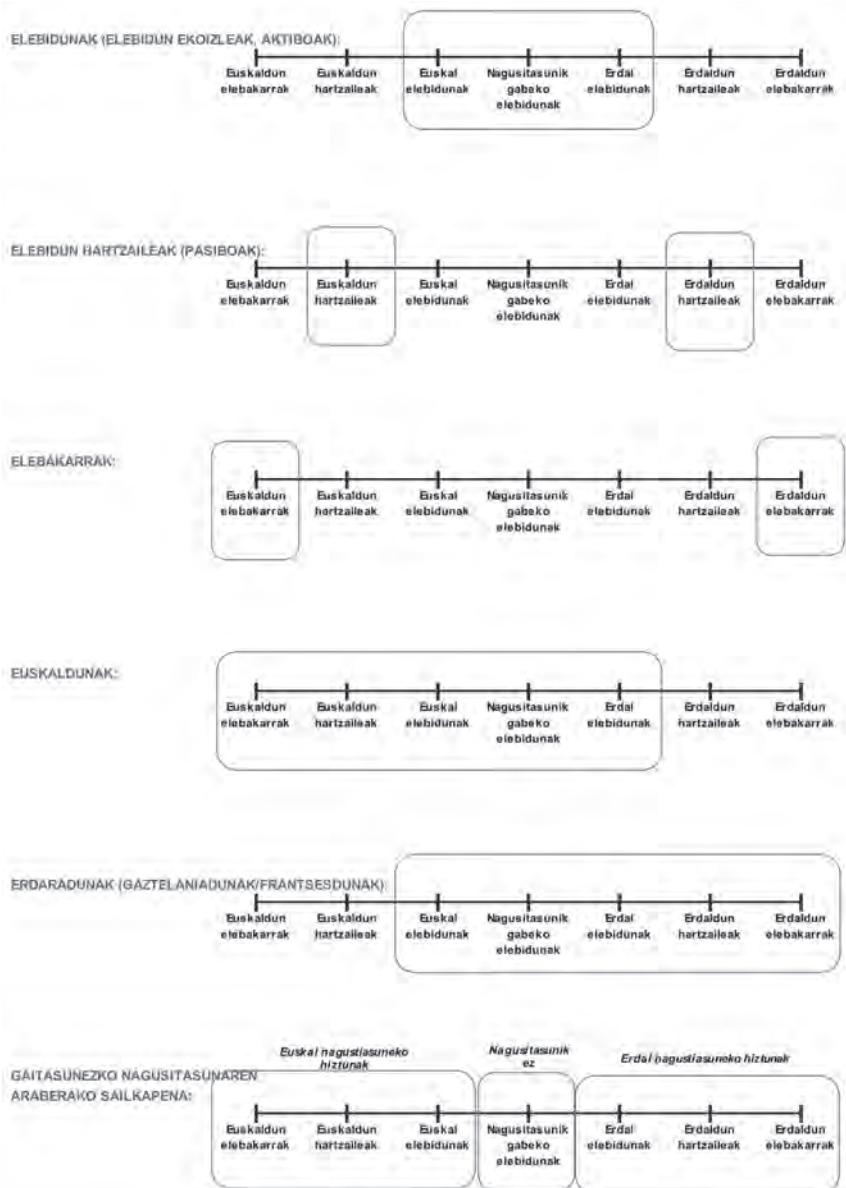

Iturria: egileak landua.

Ondoko 28. Irudian, berriz, oinarrizko 7 kategoriak bilduz egin ahal diren hainbat multzokatze irudikatzen dira, teoria-ataleko 3.2.2 puntuan kontsultatu dugun literatura teorikotik ekarritako hainbat terminorekin bat etorritz.

28. Irudia:

Ahozko hizkuntza-gaitasunaren sailkapen xehearen eta soziolinguistikan arruntak diren hainbat terminoren arteko baliokidetasuna

Iturria: egileak landua.

Adierazle honen eta Hegoaldeko Zentsuetan oinarrituta sortu ditugun adierazleen arteko alderagarritasuna zentsuen lanketaren kapituluko 39. Taulan aurkeztu genuen. Ondorengo 117. Taulan, berriz, aurkeztu berri dugun aldagaia-
ren eta ISLn erabili izan diren aldagaien arteko alderaketa aurkezten da.

117. Taula:

ISL-tik ahozko gaitasunari buruz sortzen diren adierazleak: guk landuak eta ISL-renak.
Kategorien alderagarritasuna.

ISL-001: Ahozko hizkuntza-gaitasuna	Elebitasun mota (ISL-1991)	Hizkuntza-gaitasuna (ISL-2016)	Gaitasun erlatiboa (ISL-2016)
Euskaldun elebakarrak	Euskaldun elebakarrak	Euskaldunak	Euskal elebidunak
Euskaldun hartzaileak			
Euskal elebidunak	Euskal elebidunak		
Nagusitasunik gabeko elebidunak	Elebidun orekatuak		Elebidun orekatuak
Erdal elebidunak	Erdal elebidunak		Erdal elebidunak
Erdaldun hartzaileak	Elebidun hartzaileak (*)	Euskaldun hartzaileak (*)	
Erdaldun elebakarrak	Erdaldun elebakarrak	Erdaldun elebakarrak	

Iturria: egileak landua (Aizpurua, 1995: 58; Eusko Jaurlaritza, 2019: 15, 23).

Oharra (*): ISLn elebidun hartzailetzat sailkatu izan dituzte, euskaraz hitz egiten jakin gabe *nabiko ongi* ulertzen duten hiztunez gain, baita *zertxobait* ulertzen eta hitz egiteko gai direla erantzun du-
tenak ere.

Ikus daitekeen bezala, gure adierazle berriak antz handia du 1991ko ISL-
ren argitalpenean aurkeztu zen *Elebitasun mota* adierazlearekin. Terminologia
arloko ezberdintasunez gain, bi puntutan bereizten dira bi sailkapenok:

- Batetik, 1991ko ISLn euskaraz besterik hitz egiten ez zekiten hiztunen artean ez zen bereizten *elebakarren* eta *hartzaileen* artean (denak biltzen ziren *euskaldun elebakar* izendapenaren barruan). Guk bereizketa egin dugu, sailkapenaren simetrikotasuna bermatze aldera eta terminologia ahalik eta zehatzena sortze aldera.
- Bestetik, guk definitu dugun adierazlea eta ISLkoak ez datoz bat *elebidun hartzaileen* definizioan. Gure adierazlean, teoria-atalean hizkuntza-gaitasunaren inguruko hiztun multzoen definizioak ikusi ditugunean aipatu dugun irizpidea aplikatu dugu (Baetens, 1989: 35-38; Boix eta Vila, 1998: 211; Ruiz *et al.*, 2001: 54; Moreno, 2009: 211; Coyos, 2010: 142; UZEI, 2010: 58) eta *hartzailetzat* jo ditugu hizkuntza batean hitz egiten *ongi* edo *nabiko ongi* jakin ez arren, *ongi* edo *nabiko ongi* ulertzen dutenak, eta ez beste inor. Euskal Herriko

ISLren tradizioan, ordea, irizpide malguagoak erabilia, hizkuntza *zertxobait* ulertzen dutenak ere gehitzen zaizkie hartzaileen multzoari, era berean *zertxobait* hitz egiteko gai ere baldin badira. Esan dezagun, kalkuluak modu batean edo bestean egin, nabarmen aldatzen dela elebidun hartzaileen multzoaren neurria. Teoriarekin koherenteagoa den irizpidea hartuta, Euskal Herrian euskaraz *nahiko ongi* hitz egiten jakin ez baina *nahiko ongi* edo *ongi* ulertzen duten elebidun hartzaileak 205.487 izango lirateke 2016. urtean 16 urtetik gorako hiztunen artean. ISLk tradizioz erabili izan duen irizpide malguagoa erabilia, berriz, kopuru hori bikoiztu baino gehiago egiten da, eta 434.370ra igotzen. Maila berean aldatuko da, jakina, erdaldun elebakarren multzoa.

11.2.7 *Xehetasun-mailari buruzko gogoeta (garapen-aukerak)*

Baten bati irudituko zaio zazpi/zortzi multzoko sailkapen hau oso xehea dela, xehegia aukeran, multzo gutxiagorekin nahikoa genukeela hizkuntza-gaitasunaren egoera eta bilakaera egoki aztertzeko. Azal dezagun gure ikuspegia: zazpi/zortzi multzo horiek kualitatiboki oso ezberdinak dira elkarrekin alderatuta, eta bakoitzak bere izaera argia eta bereizia du. Zehazki, erabilerarako zoru-oinarri kualitatiboki ezberdina osatzen du zazpi kategoria horietako bakoitzak.

Are gehiago, zorrotz begiratuta, ezin ukatu zazpi multzo horiek beren baitan oso zabalak direla. Zazpi kategoria horietako edozein hartu, eta erraz irudituko dugu bere barruan *continuum* txiki bat dugula. Har dezagun, adibidez, erdal elebidunen multzoa (elebidunak izan eta erdaraz errazago egiten dutenak euskaraz baino) eta irudika ditzagun multzo hori definituko luketen bi muturrak:

- Alde batean, multzo horretako mutur erdaldunenean, “erdaldun hartzaileen” multzotik gertu aurkituko ditugu erdararen aldeko desoreka oso handia duten hiztunak, erdaraz edozer adierazteko oso ondo eta euskaraz aritzeko justu samar moldatuko direnak, euskaraz “nahiko ongi” hitz egiten jakin arren.
- Multzo beraren beste muturrean, aldiz, “nagusitasunik gabeko elebidunen” multzotik gertu aurkituko ditugu euskaraz zein erdaraz bietan ongi moldatuko diren hiztunak, nahiz eta erdaraz pixka bat errazago aritzeko gai izan euskaraz baino.

Esan beharrik ez dago multzo beraren bi mutur horiek egoera ezberdinak aurkeztzen dizkigutela, eta hizkuntza-gaitasunaren ezberdintasun horrek zerikusia izango duela, besteak beste, hizkuntza bat ala bestea erabiltzeko izango duten erosotasunean eta baita erabilera-mailan ere. Erdal elebidunen adibidearekin egin bezala, sailkapeneko edozein multzotarako defini genezake barne-zabaltasun handi hori. Etorkizunari begira, horregatik, interesgarria izan daiteke zazpi kategoriako sailkapena are gehiago xehatzeko aukerak ere aztertzea.

11.2.8 Hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak: hizkuntzen erabilgarritasuna, ezinbestekotasuna eta erosotasuna ikertzeko bitartekoak

Ahozko hizkuntza-gaitasunaren adierazle sintetikoaren zazpi kategoriak multzokatuta, hainbat multzo metatu sortuko ditugu bi hizkuntza-pareetarako *ISL-002: Hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak* adierazlean. 118. Taulan aurkezten ditugu sortuko ditugun multzo metatuak eta 29 eta 30. Irudietan irudikatzen dugu multzo bakoitzaren osaera. Irudietan ikus daitekeen bezala, multzo metatu horiek ahozko hizkuntza-gaitasunaren multzoen batura hutsetik sortzen dira. Multzo metatu horietako bakoitza galdera bati emandako erantzun gisa ere uler daiteke. 118. Taulan ikus daitekeen bezala, multzo metatu horien artean ezberdintasunak daude bakoitzak eman ahal digun informazioaren izaerari erreparatuta:

- Multzo batzuek toki eta garai jakin batean hizkuntzen **erabilgarritasun-mailaren** berri emango digute: zenbateraino da hizkuntza bat tresna baliagarria toki/garai horretako hitzunekin komunikatzeko?
- Beste batzuek hizkuntzen **ezinbestekotasun-mailaren** berri emango digute: zenbateraino da ezinbesteko hizkuntza bat toki/garai horretako hitzunekin komunikatu ahal izateko?
- Beste multzo batzuek, azkenik, hizkuntza bat ala bestea erabiltzeko orduan egon daitekeen **erosotasunaren bulkadaren** berri emango digute: zenbateraino da hizkuntza bat toki/garai jakin batean bertako hitzuntzat komunikaziorako tresnarik errazena?

Adierazle honetako multzoek galdera horiei partzialki erantzuten lagunduko digute, lurralde/garai batean hitzunek dituzten gaitasun-ezaugarrien ikuspegitik, betiere beste alderdi garrantzitsu batzuei jaramonik egin gabe¹⁷⁰. Adierazle hau, zehazki, 12 multzok osatuko dute, 6 multzok hizkuntza bakoitzeko, taulako azken bi zutabeetan ikus daitekeen bezala. Multzo horiek guztiak 16 urtetik gorako hitzun guztiekiko ehunekoetan adieraziko dira.

¹⁷⁰ Galdera horiei lurralde/garai batean bizi diren hitzunen gaitasunean oinarrituta eman ahal zaien erantzuna ez da, jakina, galdera horiei erantzunak bilatzeko ikuspegi bakarra. Adibidez, hizkuntzen derrigortasun-mailaz ari garenean, marko juridikoak hizkuntza baten eta bestearen derrigortasuna nola planteatzen duen ere aztertu beharko litzateke, edo lanpostuetan hizkuntza baten eta bestearen derrigortasuna nola planteatzen den praktikan. Edo hizkuntza baten erabilgarritasunaz ari garela, lurraldeko hitzunen gaitasunaz gain, kontuan hartzeko alderdiak lirateke lurralde horretan diharduten erakunde, enpresa, komunikabide eta abarren eskaintza nolako den ikustea ere hizkuntza batean eta bestean. Adierazle honek ez digu gainerako testuinguru zabal horren berri emango, jakina. Gu lantzen ari garen iturrietatik kanpo bilatu beharko litzateke tankera horretako informazioa sistematizatzeko eta adierazle bihurtzeko. Lan honen helburuetatik kanpo gelditzen da jardun interesgarri hori.

118. Taula:
Hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak.
Zer adierazten duten, zein galderari erantzunez sortzen diren
eta multzo metatuen aurkezpena euskararen
eta gaztelaniaren/frantsesaren ikuspegitik

Zeren berri emango diguten multzoek	Galderak	HIZKUNTZA-GAITASUNAREN MULTZO METATUAK	EUSKARAREN IKUSPEGITIK	GAZTELANIAREN / FRANTSESAREN IKUSPEGITIK
Hizkuntzen erabilgarritasun maila	Zenbat hiztunek ulertzen dute hizkuntza jakin bat?	Hizkuntza ulertzen dutenak	Euskara ulertzen dutenak.	Erdara ulertzen dutenak.
	Zenbat hiztun dira gai hizkuntza batean hitz egiteko?	Hizkuntza horretan hitz egiteko gai direnak	Euskaraz hitz egiteko gai direnak.	Erdaraz hitz egiteko gai direnak.
Erosotasunaren bulkada	Zenbat dira hizkuntza batean gutxienez bestean bezain erraz moldatzen diren hiztunak?	Hizkuntza horretan bestean bezain erraz (edo errazago) hitz egiten dutenak	Euskaraz errazago egiten dutenak erdaraz baino.	Erdaraz errazago egiten dutenak euskaraz baino.
	Zenbat dira hizkuntza batean bestean baino errazago moldatzen diren hiztunak?	Hizkuntza horretan bestean baino errazago hitz egiten dutenak	Euskaraz erdaraz bezain erraz edo errazago hitz egiten dutenak.	Erdaraz euskaraz bezain erraz edo errazago hitz egiten dutenak.
Hizkuntzen ezinbestekotasun maila	Zenbat dira hizkuntza horretan soilik hitz egiteko gai direnak?	Hizkuntza horretan soilik hitz egiteko gai direnak	Euskaraz hitz egiten jakinda, erdaraz hitz egiteko gai ez direnak (nahiz eta erdara ulertu).	Erdaraz hitz egiten jakinda, euskaraz hitz egiteko gai ez direnak (nahiz eta euskara ulertu).
	Zenbat dira hizkuntza hori besterik ulertzen ez dutenak?	Hizkuntza hori soilik ulertzen dutenak	Euskaraz badakite, erdara ez dute ulertzen.	Erdaraz badakite, euskara ez dute ulertzen.

Iturria: egileak landua.

Multzo horiek guztiak gaitasunaren eta erabileraren artean egon daitezkeen harremana aztertzeko eratu ditugu. Komeniko da, ahal dela, multzo bakoitzaren emaitzak “beste” hizkuntzako bere multzo bikiarekin alderatuta irakurtzea. Adierazle honetako multzoek 1991-2016 tarterako eta 16 urtetik gorako Euskal Herriko hiztun guztientzako hartu izan dituzten balioak 119. Taulan aurkezten dira.

119. Taula:
Hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak. Euskal Herria, 1991-2016
(16 urtetik gorako hiztunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Hizkuntza ulertzen dutenak						
Euskara	Kop. 623.726	798.068	785.365	814.734	862.457	957.014
	% 26,4	32,9	31,5	31,5	33,3	36,1
Gaztelania/Frantseza	Kop. 2.342.006	2.420.840	2.489.676	(*)	(*)	(*)
	% 99,3	99,7	99,8	(*)	(*)	(*)
Hizkuntza horretan hitz egiteko gai direnak						
Euskara	Kop. 528.520	591.423	633.935	665.750	714.136	751.527
	% 22,4	24,4	25,4	25,7	27,0	28,4
Gaztelania/Frantseza	Kop. 2.334.908	2.415.027	2.484.555	(*)	(*)	(*)
	% 99,0	99,5	99,6	(*)	(*)	(*)
Hizkuntza horretan bestean bezain erraz (edo errazago) hitz egiten dutenak						
Euskara	Kop. 328.832	367.718	354.979	406.466	409.021	417.385
	% 13,9	15,1	14,2	15,7	15,4	15,8
Gaztelania/Frantseza	Kop. 2.175.809	2.245.206	2.316.693	2.384.977	2.458.748	2.451.792
	% 92,3	92,5	92,9	92,1	92,8	92,6
Hizkuntza horretan bestean baino errazago hitz egiten dutenak						
Euskara	Kop. 182.640	182.890	177.970	204.652	190.250	195.631
	% 7,7	7,5	7,1	7,9	7,2	7,4
Gaztelania/Frantseza	Kop. 2.029.617	2.060.378	2.139.684	2.183.163	2.239.977	2.230.038
	% 86,1	84,9	85,8	84,3	84,6	84,2
Hizkuntza horretan soilik hitz egiteko gai direnak						
Euskara	Kop. 23.541	13.069	10.108	(*)	(*)	(*)
	% 1,0	0,5	0,4	(*)	(*)	(*)
Gaztelania/Frantseza	Kop. 1.829.929	1.836.673	1.860.728	1.923.879	1.934.862	1.895.896
	% 77,6	75,6	74,6	74,3	73,0	71,6
Hizkuntza hori soilik ulertzen dutenak						
Euskara	Kop. 16.443	7.256	4.987	(*)	(*)	(*)
	% 0,7	0,3	0,2	(*)	(*)	(*)
Gaztelania/Frantseza	Kop. 1.734.723	1.630.028	1.709.298	1.774.895	1.766.541	1.690.409
	% 73,6	67,1	68,5	68,5	66,7	63,9

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra (*): ez dugu informaziorik urte horietan multzo metatu horiek zehatz zenbatzeko.

29. Irudia:

Ahozko hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak, euskararen ikuspegitik

GAZTELANIA/FRANTSESA (ERDARA)
ULERTZEN DUTE:

ERDARAZ
HITZ EGITEN DAKITE:

ERDARAZ EUSKARAZ BEZAIN
ERRAZ GUTXIEZ:

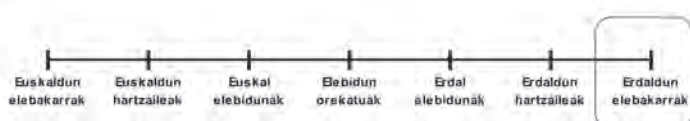
EUSKARAZ BAINO ERRAZAGO
ERDARAZ:

ERDARAZ BAKARRIK HITZ
EGITEKO GAI DIRA:

ERDARA BESTERIK EZ DUTE
ULERTZEN:

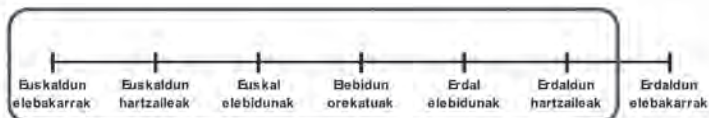

Iturria: egileak landua.

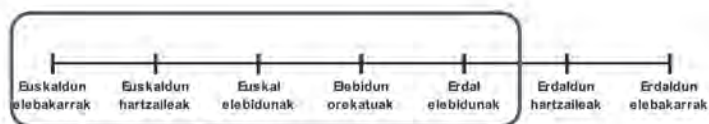
30. Irudia:

Ahozko hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak,
gaztelaniaren/frantsesaren ikuspegitik

EUSKARA
ULERTZEN DUTE:

EUSKARAZ
HITZ EGITEN DAKITE:

EUSKARAZ ERDARAZ BEZAIN
ERRAZ GUTXIENEZ:

ERDARAZ BAINO ERRAZAGO
EUSKARAZ:

EUSKARAZ BAKARRIK HITZ
EGITEKO GAI DIRA:

EUSKARA BESTERIK EZ DUTE
ULERTZEN:

Iturria: egileak landua.

11.3 Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzeako adierazle bakunak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

11.3.1 Helburuak eta HSE multzoaren aurkezpena (Harreman-sareak eta Erabilera)

Atal teorikoan ikusi dugun bezala, Inkesta Soziolinguistikoak informazio xehe ugari biltzen du hiztunen harreman-sare hurbilean euskaldunek duten pisuari buruz eta rol-harreman eta espazio bakoitzean hiztunek dituzten erabilera-ohiturei buruz. Informazio multzo zabal horretatik abiatuta, gaiaren inguruko adierazle bakunak sortuko ditugu orain hasi dugun 11.3 puntu honetan eta adierazle sintetikoak hurrengo 11.4 puntuan. Puntu honetan, zehazki, hiru helburu zehatzen bila abiatuko gara. Aurkez ditzagun banan-banan:

- *Hainbat rol-harreman eta espaziotako erabileran euskarak duen pisua tasa baten bidez erakutsiko duen adierazle sorta sortzea.*

Erabileraren adierazle bakunak izango dira rol-harreman eta espazio bakoitzerako sortuko ditugun horiek, dagokion harreman edo espazioan edozein gizatalderen batez besteko euskararen erabilera adieraziko dutenak ehuneko baten bidez. Helburu zehatz hau betetzeko sortu ditugu ISL-101 eta ISL-115 bitarteko hamabost adierazle bakunak.

- *Hainbat rol-harreman eta espaziotarako, hiztun euskaldunen harreman-sarearen osaera aztertzeako bitarteko metodologikoak lantzea, rol-harreman eta espazio horietako bakoitzean mintzakideen artean euskaldunek duten pisua tasa baten bidez erakutsiko duen adierazle sorta sortuz.*

Harreman-sareen euskalduntasunari buruzko adierazle bakunak izango dira, tasa baten bidez ikergai den rol-harreman edo espazioan mintzakide euskaldunen batez besteko pisua zenbatekoa den adieraziko duena ehunekoetan. Helburu zehatz hori betetzeko sortu ditugu ISL-201 eta ISL-214 bitarteko hamalau adierazle bakunak.

- *Mintzakide euskaldunak dituztenean biztun euskaldunek zer-nolako erabilera egiten duten aztertze bitarteko metodologikoak sortzea eta lantzea. Horretarako, erabilera aztertze bitarteko sortu ditugun adierazle bakunen parekoak sortzea “mintzakideak ere euskaldunak diren” kasuak soilik aintzat hartuz.*

Helburu zehatz hori betetzeko sortu ditugu ISL-301 eta ISL-314 bitarteko hamalau adierazle bakunak.

Hiru helburu zehatz horiek ardatz ezberdinei dagozkie. Hala ere, hiru errealitate horien arteko alderagarritasuna bilatze aldera, era bateratuan landuko ditugu ondorengo orriotan erabilerari, harreman-sarearen euskalduntasunari eta euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazleak. Zorionez, horretarako aukera eskaintzen du oinarrian dugun lehengaiak: ISLko galdetegiari erreparatuta, argi ikusten da eskema argi eta koherente bat dagoela harreman-sareen euskalduntasunari eta erabilerari buruzko galdera multzoetan. Ezaugarri hori ISLren indargune bat da, ezbairik gabe, eta ikerketa-aukerei ateak irekitzen dizkie, erraztu egiten du-eta 8. kapituluan aipatzen genituen irizpideak betetzea. Horrela, gainerrako iturrietatik sortu ditugun adierazleen eta ondorengo orriotan landuko ditugun adierazle bakun eta sintetikoen artean alderagarritasuna bilatzea funtsezko irizpidea izango da guretzat; horretarako, tasa esleituen prozedura zabal erabiliko dugu, gero ikusiko dugun bezala.

Horrela, adierazle berriak sortzerakoan, ahal dela, azpisistema-izaera horri eta koherentzia horri eusten ahaleginduko gara. Horregatik landu ditugu multzoan eta koherentzia baten barruan HSE (Harreman-sareak eta Erabilera) akronimoaren barruan bildu ditugun hiru gai horiek: Harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta mintzakide euskaldunekiko erabilera¹⁷¹.

Adierazleen eraikitze-prozesua azaltzen hasi aurretik, argitu dezagun puntu honetan sortuko ditugun HSE adierazleak euskaldunentzat bakarrik sortuko ditugula, jatorrizko datu-baseko informazioak ez duelako aukerarik ematen lan-

¹⁷¹ Azpisistema integratuaren izaera hori ISLtik sortzen diren adierazle guztiak aurkezten genituen 114. Taulan ikus daiteke.

duko ditugun rol-harreman eta espazio guztietarako denbora-serie osoa kalkulatzeko hitzun guztietarako. Amaieran, hala ere, euskaldunen emaitzetatik abiatuta, erabilera orokorraren kalkulu bat landuko dugu.

11.3.2 ISLtik edanez HSErako sortu ditugun adierazleak eraikitzeke prozesua: jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara eta horietatik adierazle sintetikoetara

Ondoren ageri den irudiaren bidez irudikatuko dugu hitzun euskaldunen euskararen erabilera, harreman-sarearen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzeke ISLko jatorrizko aldagaietatik adierazle sintetikoetara egin dugun ibilbidea. Laburtuz:

- Lehen urrats batean, hiru gai horietako bakoitzerako, rol-harreman edo espazio bakoitzari dagokion adierazle bakunak sortuko ditugu, 5.2.3.1. puntuan aurkeztu ditugun jatorrizko aldagaietatik abiatuta.
- Bigarren urrats batean, berriz, hainbat adierazle bakun uztartuz, adierazle sintetikoak definituko ditugu ikertzen ditugun gaien inguruan.

Ondorengo orrialdeetan lehenengo urratsa landuko dugu, adierazle bakunak sortzea, eta 11.4 puntuan, berriz, bigarrena, adierazle sintetikoak eraikitzea.

31. Irudia:

Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle sintetikoetara

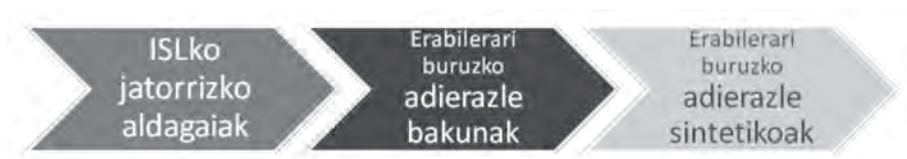
Iturria: egileak landua.

Lehenengo urratsean sortuko ditugun adierazle bakunen bidez, aldagai bakoitzari emandako erantzunak zenbaki bakar batean laburbilduko ditugu (tasa batean, ehuneko batean zehazki). Zertarako sortu ditugu tasa horiek? Lehenik eta behin, datuen ugaritasun izugarria laburtzeko, eta horrela, egoeraren eta bilakaeren sintesi-irakurketa errazteko. Horretaz gain, tasa esleituak kalkulatzeko da ISLren emaitzak beste iturri batzuetakoekin alderagarri egiteko aukeratu dugun prozedura (zehazki, zentsukoekin eta HEKNkoekin). Azkenik, tasa esleitu horiek ezinbesteko lehengaia izango dira adierazle sintetikoak sortzeko.

11.3.3 Erabilerari buruzko adierazle bakunak sortzen

11.3.3.1 Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun

Atal teorikoaren 5.2.3.1 puntuan aurkeztu dugu zer-nolako aldagaiak ditugun ISLn erabilerari buruz; eta azaldu dugu, halaber, zer-nolako galderak dauden aldagai horien jatorrian. Aldagai horietatik abiatuta, 32. Irudian aurkezten den prozesuaren lehenengo urratsa adierazle bakunak sortzea da: erabilerari buruzko aldagai xehe bakoitzerako adierazle bakun bat.

Iturria: egileak landua.

Zehazki, honako adierazle bakun hauek sortuko ditugu:

- *ISL-101: Euskararen erabilera-tasa amarekin (%)*
- *ISL-102: Euskararen erabilera-tasa aitarekin (%)*
- *ISL-103: Euskararen erabilera-tasa bikotekidearekin (%)*
- *ISL-104: Euskararen erabilera-tasa neba-arrebekin (%)*
- *ISL-105: Euskararen erabilera-tasa seme-alabekin (%)*
- *ISL-106: Euskararen erabilera-tasa etxean elkarrekin (%)*
- *ISL-107: Euskararen erabilera-tasa lagunekin (%)*
- *ISL-108: Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%)*
- *ISL-109: Euskararen erabilera-tasa saltzaileekin (%)*
- *ISL-110: Euskararen erabilera-tasa bankuan (%)*
- *ISL-111: Euskararen erabilera-tasa osasun-zerbitzuetan (%)*
- *ISL-112: Euskararen erabilera-tasa udal-zerbitzuetan (%)*
- *ISL-113: Euskararen erabilera-tasa auzokoekin (%)*
- *ISL-114: Euskararen erabilera-tasa administrazio publikoan (%)*
- *ISL-115: Euskararen erabilera-tasa sare sozialetan (%)*

Horretarako, 33. Irudian aurkezten den bezala, ISLn rol-harreman eta espazio bakoitzeko erabilera-ohiturei buruz ditugun aldagaietatik abiatuta, beste hainbeste adierazle bakun sortuko ditugu. Adierazle bakun bakoitzak dagokion rol-harreman edo espazio bakoitzeko erabilera laburtuko du % baten bidez.

33. Irudia:

Erabilera aztertzeko jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortu ditugun adierazle bakunak

Erabilera amarekin	Euskararen erabilera-tasa amarekin (%)
Erabilera aitarekin	Euskararen erabilera-tasa aitarekin (%)
Erabilera bikotekidearekin	Euskararen erabilera-tasa bikotekidearekin (%)
Erabilera neba-arrebekin	Euskararen erabilera-tasa neba-arrebekin (%)
Erabilera seme-alabekin	Euskararen erabilera-tasa seme-alabekin (%)
Erabilera etxean (guztiak elkarrekin daudenean)	Euskararen erabilera-tasa etxean elkarrekin (%)
Erabilera lagunekin	Euskararen erabilera-tasa lagunekin (%)
Erabilera lankideekin	Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%)
Erabilera auzokoekin	Euskararen erabilera-tasa auzokoekin (%)
Erabilera saltzaileekin	Euskararen erabilera-tasa saltzaileekin (%)
Erabilera banketxean	Euskararen erabilera-tasa banketxean (%)
Erabilera osasun-zerbitzuetan	Euskararen erabilera-tasa osasun-zerbitzuetan (%)
Erabilera udal-zerbitzuetan	Euskararen erabilera-tasa udal-zerbitzuetan (%)
Erabilera administrazio publikoan	Euskararen erabilera-tasa administrazio publikoan (%)
Erabilera sare sozialetan	Euskararen erabilera-tasa sare sozialetan (%)

Iturria: egileak landua.

11.3.3.2 Jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea

120. Taulan, jatorrizko aldagaietako erantzun-aukerak ikus daitezke eta horietako bakoitzari adierazle bakun berria sortzeko esleitu diogun zenbakizko balioa, tasa esleitu prozedurari jarraituta. Taulan ageri denez, erabilerrari buruzko galdera xehe guztien erantzun-aukerek molde berbera dute, sare sozialei buruzko galderaren salbuespenarekin. Bertan erakusten da zer-nolako esleitze-irizpideak erabili diren.

120. Taula:
Erabilerari buruzko informazioa nola bildu den ISL-n eta horren lanketa nola egin den erabilera-tasa esleitueta iristeko

Itemak	Neurtzen den rol-harreman edo espazio bakoitzean erabiltzen den hizkuntzari buruzko informazioa ISLn nola jaso izan den	Erabileraren adierazle bakunetarako esleitze-irizpideak
Erabilera amarekin Erabilera aitarekin Erabilera bikotekidearekin Erabilera etxekoekin (denak elkarrekin daudenean) Erabilera neba-arrebekin Erabilera seme-alabekin Erabilera lagunekin Erabilera lankideekin Erabilera saltzaileekin Erabilera bankuko langileekin Erabilera osasun-zerbitzuetako langileekin Erabilera udal-zerbitzuetako langileekin Erabilera auzokoekin Erabilera Administrazio publikoko langileekin	ISLn, honako erantzun-aukera hauek eskaini izan zaizkie elkarriketatuei pertsona edo ingurune batean egin ohi duten erabilerari buruz galdetu zaienean: • Beti euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gehiago • Euskaraz erdaraz beste • Euskaraz erdaraz baino gutxiago • Beti erdaraz • Ez dagokio • Ez daki / erantzunik ez	Erantzun-aukera bakoitzari ehuneko bat esleitueto diogu, irizpide logiko-matematikoari jarraituz: • Beti euskaraz: % 100 euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gehiago: % 75 euskaraz • Euskaraz erdaraz beste: % 50 euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gutxiago: % 25 euskaraz • Beti erdaraz: % 0 euskaraz Galdera horietako bakoitzean "ez dagokio" edo "Ez daki / erantzunik ez" aukerak balio galdu gisa kodetu ditugu eta gure azterketatik kanpo gelditu dira.
Erabilera sare sozialetan	Kasu honetan, zuzenean galdetu zaie elkarriketatuei hizkuntza bakoitza (euskara, gaztelania/frantsesa eta ingelesa) zein neurritan erabiltzen duten, eta ehunekoetan adieraz dezatela eskatu zaie.	Elkarriketatuen erantzunetan zuzenean oinarrituta kalkulatu dugu sare sozialetako euskararen erabilera-tasa, inongo baliorik esleitu beharrik gabe. Horrela kalkulatu dugun erabilera-tasa zuzenean alderagarria izango da gainerako aldagaietarako tasa esleitueta oinarrituta sortu ditugunean.

Iturria: egileak landua.

11.3.3.3 Prozesuaren emaitza: erabilera-tasa esleituak

Horiek horrela, rol-harreman edo espazio horietako bakoitzari buruzko erantzunak hartu, eta esleitze-irizpide horiek aplikatuta, aldagai bakoitza laburtuko duen tasa bat kalkulatu dugu. Zehatzago: inkestatu euskaldun bakoitzak emandako erantzunari dagokion balioa esleitu ondoren, balio esleitu horietan oinarrituta eta elkarrizketatu guztiak kontuan hartuta, euskararen erabilera-tasa zenbatekoa litzatekeen kalkulatu dugu, balio guztien batez bestekoaren bidez. Prozedura horri jarraituta sortu ditugu erabilera-tasak rol-harreman eta espazio bakoitzerako urtez urte. Zera adierazten du zehazki rol-harreman bati edo espazio bati dagokion **erabilera-tasa esleituak**: inkestan jasotako erantzunak errealtatearen isla zuzen-zuzena izango balira (alboratzerik ez balego), zenbat euskara erabiltzen den rol-harreman edo espazio horretan ehunekoetan adierazita.

Zehazki, 121. Taulan aurkeztu dugu, ISLn landu izan den rol-harreman eta espazio bakoitzerako, zein urtetako datuak lortu ahal izan ditugun (betiere, jatorrizko iturriak aginduta); 1991-2016 bitarteko emaitzak, bestalde, 122. Taulan aurkezten ditugu.

121. Taula:

Rol-harreman eta espazio bakoitzari dagokion erabilerrari buruzko adierazle bakunak zein urtetarako kalkulatu ditugun 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Euskararen erabilera-tasa amarekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa aitarekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa bikotekidearekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa neba-arrebekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa seme-alabekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa etxean elkarrekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa lagunekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa auzokoekin (%)	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa saltzaileekin (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa bankuan (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa osasun-zerbitzuetan (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa udal-zerbitzuetan (%)	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa administrazio publikoan (%)	Ez	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai
Euskararen erabilera-tasa sare sozialetan (%)	Ez	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai

Iturria: egileak landua.

122. Taula:

Euskararen erabilera orokorra, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Amarekin (%)	64,6	59,0	45,3	50,5	41,8	37,8
Aitarekin (%)	61,2	54,7	42,6	47,5	38,5	36,1
Bikotekidearekin (%)	56,5	55,5	46,7	51,9	46,2	47,6
Neba-arrebekin (%)	64,2	64,3	55,5	59,9	57,3	54,8
Seme-alabekin (%)	66,9	73,6	68,9	74,8	75,6	73,1
Etxean (%)	61,3	56,2	46,9	51,3	46,7	47,6
Lagunekin (%)	55,9	58,6	52,6	56,6	56,1	53,6
Lankideekin (%)	49,6	53,0	48,2	56,5	56,6	55,2
Auzokoekin (%)				49,7	48,8	45,6
Saltzaileekin (%)	50,7	51,7	48,5	50,9	50,8	50,8
Bankukoekin (%)	49,8	56,7	57,2	57,5	54,2	52,5
Osasun zerbitzukoekin (%)	28,0	37,6	39,9	45,1	49,8	50,9
Udal zerbitzuetaoekin (%)	53,9	61,0	62,6	61,3	63,0	65,8
Administrazio Publikoekin (%)					56,1	57,8
Sare sozialetan (%)					34,7	35,3

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.3.4 Hiztun euskaldunen hurbileko harreman-sarean euskaldunek duten pisuari buruzko adierazle bakunak sortzen

11.3.4.1 Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun

Atal teorikoaren 5.2.3.1 puntuan aurkeztu dugu ISLn zer-nolako aldagaiak ditugun pertsonen harreman-sareei eta euren euskalduntasunari buruz; eta azaldu dugu, halaber, zer-nolako galderak dauden aldagai horien jatorrian. Aldagai horietatik abiatuta, 34. Irudian aurkezten den prozesuaren lehenengo urratsa adierazle bakunak sortzea da: sarearen euskalduntasunari buruzko aldagai xehe bakoitzerako adierazle bakun bat.

34. Irudia:

Harreman-sareen euskalduntasuna aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara

Iturria: egileak landua.

Zehazki, honako adierazle bakun hauek sortuko ditugu:

- *ISL-201: Amen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-202: Aiten euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-203: Bikotekideen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-204: Neba-arreben euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-205: Seme-alaben euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-206: Etxekoen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-207: Lagunen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-208: Lankideen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-209: Saltzaileen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-210: Bankuko teknikarien euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-211: Osasun-zerbitzuetako teknikarien euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-212: Udal-zerbitzuetako teknikarien euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-213: Auzokoen euskalduntasun-tasa (%)*
- *ISL-214: Administrazio publikoko teknikarien euskalduntasun-tasa (%)*

Horrela, 35. Irudian aurkezten den bezala, ISLn rol-harreman bakoitzaren osakeraz (euskaraz dakiten edo ez aintzat hartuta) egiten den galderatik abiatuta, beste hainbeste adierazle bakun sortu ditugu. Adierazle bakun bakoitzak dagokion rol-harreman edo espazio bakoitzean euskaraz dakitenek zenbateko pisua duten laburtzen du % baten bidez.

35. Irudia:
Harreman-sareak aztertzeako jatorrizko aldagaiak eta horietatik
sortu ditugun adierazle bakunak

Ama (bizirik badago) euskalduna ote den	Amen euskalduntasun-tasa (%)
Aita (bizirik badago) euskalduna ote den	Aiten euskalduntasun-tasa (%)
Bikotekidea (baldin badu, bizirik) euskalduna ote den	Bikotekideen euskalduntasun-tasa (%)
(Bizirik) dituen neba-arrebak eta horietatik zenbat diren euskaldunak	Neba-arreben euskalduntasun-tasa (%)
(Bizirik) dituen seme-alabak eta horietatik zenbat diren euskaldunak	Seme-alaben euskalduntasun-tasa (%)
Zenbat lagunekin bizi den etxean eta horietatik zenbat diren euskaldunak	Etzekoen euskalduntasun-tasa (%)
Lagunen artean zenbat diren euskaldunak	Lagunen euskalduntasun-tasa (%)
Lankideen artean zenbat diren euskaldunak	Lankideen euskalduntasun-tasa (%)
Auzokoen artean zenbat diren euskaldunak	Auzokoen euskalduntasun-tasa (%)
Saltzaileen artean zenbat diren euskaldunak	Saltzaileen euskalduntasun-tasa (%)
Joan ohi den bankuan zenbat diren euskaldunak	Bankuko teknikarien euskalduntasun-tasa (%)
Joan ohi den osasun-zerbitzuetan zenbat diren euskaldunak	Osasun-zerbitzuetako teknikarien euskalduntasun-tasa (%)
Joan ohi den udal-zerbitzuetan zenbat diren euskaldunak	Udal-zerbitzuetako teknikarien euskalduntasun-tasa (%)
Joan ohi den administrazio publikoko bulegoetan zenbat diren euskaldunak	Administrazio-publikoko teknikarien euskalduntasun-tasa (%)

Iturria: egileak landua.

11.3.4.2 Jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea

123. Taulan, jatorrizko aldagaietako erantzun-aukerak ikus daitezke eta horietako bakoitzari adierazle bakun berria sortzeko esleitu diogun zenbakizko balioa. Taulan ageri denez, elkarrizketatuen harreman-sarea osatzen duten pertsonak euskaraz ba ote dakiten jasotzen duten galdera ugari egiten da ISLn. Galderek neurtzen duten errealitateari eta errealitate hori jasotzeko egiten den galdera moldeari erreparatuz, hiru item multzo ditugu. Horietako bakoitzean erantzun-aukera bakoitzari zenbakizko balio bat esleitzeko erabili ditugun irizpideak taula horretako azken zutabea aurkezten ditugu.

123. Taula:

Harreman-sareari buruzko informazioa nola bildu den ISL-n eta horren lanketa nola egin den harreman-sarearen euskalduntasun-tasa esleitueta iristeko

Itemak	Neurtzen den rol-harremanaren edo egoeraren berezko ezaugarriak eta ISLn zer-nolako galderekin jasotzen den gaiari buruzko informazioa	Sarearen euskalduntasunaren adierazle bakunerako esleitze-irizpideak
Ama (bizirik badago) euskalduna ote den Aita (bizirik badago) euskalduna ote den Bikotekidea (baldin badu, bizirik) euskalduna ote den	Norbanakoak dira oro har ¹⁷² . ISLn zehatz jasotzen da horietako bakoitzak euskaraz ba ote dakien, honako erantzun-aukera hauen bidez: • Ongi • Nahiko ongi • Zertxobait • Hitz batzuk • Ezer ez • Ez dagokio • Ez daki/erantzunik ez	Erantzun-aukerak bi multzotan bildu ditugu: • Ama (adibidez) euskalduna bada (euskaraz ongi edo nahiko ongi dakiela esan badu elkarrizketatuak), % 100eko balioa esleituiko diogu • Euskalduna ez bada % 0koa. Galdera horietako bakoitzean "ez dagokio" edo "Ez daki / erantzunik ez" aukerak balio galdu gisa kodetu ditugu eta gure azterketatik kanpo gelditu dira.
Zenbat neba-arrena dituen (bizirik) eta horietatik zenbat diren euskaldunak Zenbat seme-alaba dituen (bizirik) eta horietatik zenbat diren euskaldunak Zenbat lagunekin bizi den etxean eta horietatik zenbat diren euskaldunak	Neurri aldakorra duten multzo horiei buruzko informazioa zenbaki zehatzten bidez jaso izan da ISLn. Adibidez, hiztun batek zenbat neba-arreba dituen eta horietatik zenbatak dakiten euskaraz.	Kasu horretan, euskalduntasuna neurtzeko, multzo bakoitzean euskaldunek guztiekiko osatzen duten ehunekoa kalkulatu dugu. Adibidez, hiztun batek hiru neba-arreba baditu eta horietatik bi baldin badira euskaldunak, bere neba-arreben artean euskaldunen ehunekoa zenbat den kalkulatu dugu ¹⁷³ : 2/3=% 66,6.
Lagunen artean zenbat diren euskaldunak Lankideen artean zenbat diren euskaldunak Saltzaileen artean zenbat diren euskaldunak Joan ohi den bankuan zenbat diren euskaldunak Joan ohi den osasun-zerbitzueta zenbat diren euskaldunak Joan ohi den udal-zerbitzueta zenbat diren euskaldunak Auzokoaren artean zenbat diren euskaldunak Joan ohi den administrazio publikoko bulegoetan zenbat diren	Kasu horietan, multzo bakoitzaren neurria aldakorra da hiztunetik hiztunera eta ISLn ez da informazio zehatzik jasotzen elkarrizketatu bakoitzaren kasuan zenbat kidek osatzen dituzten talde horiek eta horietatik zenbat diren euskaldunak. ISLn, honako bost erantzun-aukera hauetan biltzen dira talde horien osakeran egon daitezkeen aukera guztiak: • Denek edo ia denek (dakite euskaraz) • Erdiek baino gehiagok • Erdiek • Erdiek baino gutxiagok • Inork edo ia inork ez • Ez dagokio • Ez daki / erantzunik ez	Erantzun-aukera bakoitzari ehuneko bat esleituiko diogu: • Denek edo ia denek (dakite euskaraz): % 100 • Erdiek baino gehiagok: % 75 • Erdiek: % 50 • Erdiek baino gutxiagok: % 25 • Inork edo ia inork ez: % 0 Galdera horietako bakoitzean "ez dagokio" edo "Ez daki / erantzunik ez" aukerak balio galdu gisa kodetu ditugu eta gure azterketatik kanpo gelditu dira.

¹⁷² Bi ama dituzten, bi aita dituzten edo bikotekide bat baino gehiago duten pertsonen errealitatea ez da berariaz jaso izan ISLn.

¹⁷³ Etxean bizi diren kideen kasuan horrela egin dugu urte guztietarako, 1991rako izan ezik. Izan ere, urte horretako galdera-sortan etxean zenbat kide bizi ziren galdetu zen, baina ez horietatik euskaldunak zenbat ziren. Horren ordez, bost multzotan sailkatuta ageri dira ISLren *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. *Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza* datu-basean 1991ko elkarrizketatuak, euren etxean euskaldunak zenbat diren kontuan hartuta: denek edo ia denek (dakite euskaraz), erdiek baino gehiagok, erdiek, erdiek baino gutxiagok eta inork edo ia inork ez. Horien artean etxean bakarrik bizi direnak kanpo utzi eta gainerakoei logikaren arabera huneakoak esleitu dizkiegu, taula honetan bertan multzokako taldeetarako aurkezten den irizpideari jarraituta. Horrela lortutako datuak nahiko homogenoak dira gainerako urteetakoekin, ez guztiz ordea. Izan ere, 1991ko datuetan etxeko euskaldunen artean norbera (elkarrizketatua) ere kontatzen da, 1996tik aurrerakoetan, berriz, ez.

Bestalde, 1991-2001 bitarteko inkestetan seme-alabak sei baino gehiago zirenetan, 3 seme-alaba gazteenen eta 3 zaharrenen informazioa eskuratzen zen. Horien gainean kalkulatu ditugu datuak urte horietarako.

11.3.4.3 Prozesuaren emaitza: harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko tasa esleituak

Horiek horrela, rol-harreman edo espazio horietako bakoitzari buruzko erantzunak hartu eta, esleitze-irizpide horiek aplikatuta, aldagai bakoitza laburtuko duen tasa bat kalkulatu dugu. Zehatzago: inkestatu bakoitzak emandako erantzunari dagokion balioa esleitu ondoren, balio esleitu horietan oinarrituta eta elkarrizketatu euskaldun guztiak kontuan hartuta, euren harreman-sarean euskaldunen pisua zenbatekoa den kalkulatu dugu, balio guztien batez bestekoen bidez. Zera adieraziko du zehazki rol-harreman batean edo espazio batean euskaldunen duten pisuari buruzko tasa esleituak: inkestan jaso diren erantzunak errealitatearen isla zuzen-zuzena izango balira (alboratzerik ez balego), elkarrizketatu euskaldunen inguruneke pertsona eta espazio jakin horietan zenbat euskaldun dagoen, ehunekoetan adierazita.

Zehazki, 124. Taulan aurkeztu dugu ISLn landu izan diren rol-harreman eta espazio bakoitzerako zein urtetako datuak lortu ahal izan ditugun (betiere, jatorrizko iturriak aginduta). Adierazle bakun horien guztien emaitzak, bestalde, 125. Taulan ikus daitezke.

124. Taula:

Rol-harreman eta espazio bakoitzaren euskalduntasunari buruzko
adierazle bakunak zein urtetarako kalkulatu ditugun, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Amak euskaraz ba ote dakien	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Erabilera administrazio publikoan	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Bokotekideak euskaraz ba ote dakien	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Neba-arreben artean zenbatek dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Seme-alaben artean zenbatek dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Etxekeon artean zenbatek dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Lagunen artean zenbatek dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Lankideen artean zenbatek dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Auzokoen artean zenbatek dakiten euskaraz	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai	Bai
Ohiko dendetako saltzaileen artean zenbatek dakiten euskaraz	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko bankuan zenbatek dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko anbulatorioan zenbatek dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko udal-zerbitzuetan zenbatek dakiten euskaraz	Ez	Bai	Bai	Bai	Bai	Bai
Ohiko administrazio publikoan zenbatek dakiten euskaraz	Ez	Ez	Ez	Ez	Bai	Bai

Iturria: egileak landua.

Harreman-sareen euskalduntasuna neurtzea garrantzitsua da, besteak beste, ondoren solaskide bakoitzarekin egiten den erabilera baloratzeko. Begi bistakoa da hiztunaren harreman-sarearen euskalduntasunak baldintzatu egingo duela hiztun horrek euskara erabiltzeko duen aukera. Nekez erabili ahal izango du euskara inguruan euskaldunik ez duenak. Sarearen euskalduntasunaren eta erabileraren arteko harremana, ordea, ezberdina da bakarkako harremanetan edo taldekakoetan. Horrela, bakarkako rol-harremanetan bat etorriko dira, oro har, mintzakidearen euskalduntasuna eta euskara erabiltzeko aukera¹⁷⁴. Adibidez, ama euskalduna bada, berarekin euskaraz aritzeko aukera izango dugu, eta euskalduna ez bada, ez dugu izango.

Multzokako harremanetan (lagunak, lankideak, eta abar) irakurketa zaila goa da. Oro har, sarearen euskalduntasuna eta erabiltzeko aukera bat etorriko dira muturreko kasuetan, hots, multzo horretako kide guztiak euskaldunak direnean (hor erabiltzeko aukera betea izango dugu) edo kideen artean euskaldunik ez dagoenean (hor ez dugu erabiltzeko aukerarik izango). Tarteko kasuetan, ordea, lagunuen erdiak euskaldun elebidunak direnean eta beste erdiak erdaldun hutsak, adibidez, ez da hain erraza erabiltzeko aukera hori zehaztea. Konbinaketa-aukerak eta kasuistika oso zabala litzateke errealitatean, eta egun ditugun baliabide demolinguistikoeekin (ditugun galdera-erantzun jakinekin), ez dugu aurkitu gaia gutxieneko zorroztasun batekin aztertzeke modua. Edonola ere, argi izan behar dugu, Txillardegiren eredu matematikoak erakutsi bezala (Álvarez Enparantza, 1984), erabiltzeko aukera hori dezente txikiagoa izango dela talde horretan euskaldun elebidunek duten pisua baino.

Horiek horrela, harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko adierazle bakun batzuk (pertsona bakarrari buruzko informazioa ematen diguten horiek) euskara erabiltzeko aukeraren adierazle zuzenak izango dira, eta beste batzuk (informazioa taldeka bildu izan denean) ez hainbeste. Ohar hau kontuan hartu beharko da datuak irakurtzean.

¹⁷⁴ Binakako harremanetan egoerak sinplifikatu egin ditugu, mintzakideen artean euskaraz hitz egiteko gai ez diren hiztun denak erdalduntzat joz, horietako gutxi batzuk euskara ulertzeko gai diren arren.

125. Taula:

**Hainbat rol-harreman eta espaziotan euskaldunen pisua. Euskal Herriko 16 urtetik gorako
hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskaldunen batez besteko pisua, %)**

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Amā euskalduna ote den (%)	81,2	72,4	59,3	61,4	52,4	50,8
Aita euskalduna ote den (%)	76,1	64,9	52,5	56,7	46,9	45,4
Bikotea euskalduna ote den (%)	72,8	71,6	64,7	67,0	65,7	67,5
Neba-arreben artean zenbat euskaldun (%)		90,4	87,3	87,8	85,9	86,0
Seme-alaben artean zenbat euskaldun (%)	78,4	89,0	88,8	91,7	93,8	92,8
Etxeakoen artean euskaldunak -norbera kontatu gabe- (%)	85,3	78,2	67,8	71,8	68,7	69,5
Lagunen artean zenbat euskaldun (%)	72,0	72,5	70,7	70,6	74,8	75,9
Lankideen artean zenbat euskaldun (%)	61,0	62,5	59,7	61,8	67,3	66,8
Auzokoen artean zenbat euskaldun (%)				56,0	57,1	56,5
Saltzaileen artean zenbat euskaldun (%)	58,6	57,3	55,4	54,7	59,9	58,5
Bankukoaren artean zenbat euskaldun (%)		63,9	67,9	64,2	69,6	66,5
Osasun zerbitzuetakoaren artean zenbat euskaldun (%)		42,7	49,8	52,6	66,4	67,7
Udal zerbitzuetakoaren artean zenbat euskaldun (%)		71,0	75,7	69,3	79,9	81,4
Administrazio publikokoaren artean zenbat euskaldun (%)					71,9	75,5

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.3.5 Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle bakunak sortzen

Azpiatal honen hasieran, hirugarren helburu zehatz gisa aipatu dugu “mintzakideak ere euskaldunak diren harremanetako” erabilera kalkulatzeko. Operatiboki horrela definituko dugu erabilera hori: mintzakidea ere euskalduna den harremanetan euskaldunek egiten duten euskararen erabilera, %etan adierazita.

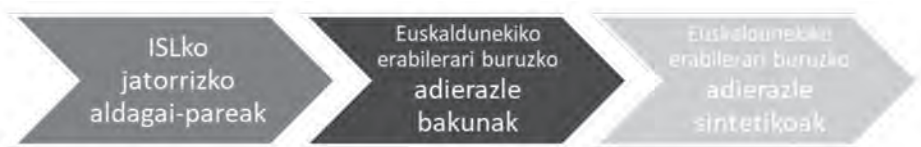
11.3.5.1 Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun

Atal teorikoaren 5.4.3.1 eta 5.2.3.1 puntuetan aurkeztu dugu ISLn zer-nolako aldagaiak ditugun sarearen euskalduntasunari buruz eta erabilerari buruz; eta azaldu dugu, halaber, zer-nolako galderak dauden aldagai horien jatorrian. Aldagai horietatik abiatuta, 36. Irudian aurkezten den prozesuaren lehenengo urratsa adierazle bakunak sortzea da: rol-harreman edo espazio bakoitzari da-

gozkion bi aldagai uztartuta (mintzakidearen euskalduntasunari eta berarekiko erabilerari buruzko aldagaiak), adierazle bakun berri bat.

36. Irudia:

Euskaldunek euskaldunekin egiten duten erabilera aztertzea ISL-n oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara

Iturria: egileak landua.

Zehazki, honako adierazle bakun hauek sortuko ditugu:

- *ISL-301: Erabilera amarekin, ama euskalduna denean (%)*
- *ISL-302: Erabilera aitarekin, aita euskalduna denean (%)*
- *ISL-303: Erabilera bikotekidearekin, bikotekidea euskalduna denean (%)*
- *ISL-304: Erabilera neba-arrebekin, guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-305: Erabilera seme-alabekin, guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-306: Erabilera etxean, etxeko guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-307: Erabilera lagunekin, guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-308: Erabilera lankideekin, guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-309: Erabilera ohiko saltzaileekin, guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-310: Erabilera bankuan, bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-311: Erabilera osasun-zerbitzuetan, bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-312: Erabilera udal-zerbitzuetan, bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)*

- *ISL-313: Erabilera auzokoekin, guztiak euskaldunak direnean (%)*
- *ISL-314: Erabilera administrazio publikoan, bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)*

Horrela, 37. Irudian aurkezten den bezala, ISL-n rol-harreman eta espazio bakoitzeko mintzakideen euskalduntasunari buruz eta haiekiko erabilera-ohiturei buruz ditugun aldagai-pare bakoitzetik abiatuta, beste hainbeste adierazle bakun sortuko dugu. Adierazle bakun bakoitzak dagokion rol-harreman edo espazio bakoitzeko erabilera laburtuko du % baten bidez, baina mintzakideak euskaldunak diren kasuetara mugatuta.

37. Irudia:

Euskaldunekin egiten den erabileraren azterketan, jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortutako adierazle bakunak

Bi aldagai: 1. Ama euskalduna ote den. 2. Erabilera amarekin	Erabilera amarekin ama euskalduna denean (%)
Bi aldagai: 1. Aita euskalduna ote den. 2. Erabilera aitarekin	Erabilera aitarekin aita euskalduna denean (%)
Bi aldagai: 1. Bikotekidea euskalduna ote den. 2. Erabilera bikotekidearekin	Erabilera bikotekidearekin bikotekidea euskalduna denean (%)
Bi aldagai: 1. Neba-arreben artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera neba-arrebekin	Erabilera neba-arrebekin guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Seme-alaben artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera seme-alabekin	Erabilera seme-alabekin guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Etxean bizi direnen artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera etxean guztiak elkarrekin daudenean	Erabilera etxean etxeko guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Lagunekin artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera lagunekin	Erabilera lagunekin guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Lankideen artean zenbat diren euskaldunak. Erabilera lankideekin	Erabilera lankideekin guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Auzokoekin artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera auzokoekin	Erabilera auzokoekin guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Ohiko saltzaileen artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera ohiko saltzaileekin	Erabilera ohiko saltzaileekin guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Bankuko langileen artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera bankuan	Erabilera bankuan bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Osasun zerbitzueta langileen artean zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera osasun-zerbitzueta	Erabilera osasun-zerbitzueta bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Udal zerbitzueta zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera udal-zerbitzueta	Erabilera udal-zerbitzueta bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)
Bi aldagai: 1. Adm. publikoko bulegoetan zenbat diren euskaldunak. 2. Erabilera administrazioarekin	Erabilera administrazio publikoan bertako langile guztiak euskaldunak direnean (%)

Iturria: egileak landua.

11.3.5.2 Adierazle berrietarako aintzat hartuko ditugun harreman multzoak zehaztea eta erabilerari buruzko jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea

Kasu honetan rol-harreman edo espazio bakoitzeko bi aldagaietatik adierazle bakarra atera dugu. Bi urratsetan egin dugu lanketa. Lehenik, aztertu beharreko harremanen multzoa finkatu dugu. Horrela, ISLn elkarrizketatutako euskaldunak hartu ditugu, eta rol-harreman edo egoera bakoitzean, euskaldun horiekin euskara erabiltzeko aukera argia den kasuak bakarrik aztertu ditugu: mintzakidea euskalduna den kasuak binakako harremanetan (amarekin, aitarekin, bikotekidearekin); taldeetan, berriz (seme-alabak, lagunak, lankideak...), taldekide guztiak (edo ia guztiak) euskaldunak dituzten kasuak soilik hartu ditugu aintzat.

Bigarrenik, mintzakidea(k) euskaldunak diren harreman horiek hartu eta euren erabilera-tasa kalkulatu dugu. 126. Taulan agerienez, erabilerari buruzko galdera xehe guztien erantzun-aukerek molde berbera dute; guztiei esleitze-irizpide bera aplikatu diegu hortaz.

126. Taula:

Harreman-sareari buruzko eta erabilerari buruzko informazioa nola bildu den ISL-n eta horren lanketa nola egin den euskaldunekiko erabilera-tasa esleitueta iristeko

[Aztertuko den harreman multzoa]	Erabilerari buruzko itemak	Neurtzen den rol-harreman edo egoera bakoitzean erabiltzen den hizkuntzari buruzko informazioa ISLn nola jaso izan den	Erabileraren adierazle bakunerako esleitze-irizpideak
[Ama euskalduna duten euskaldunak]	Erabilera amarekin	ISLn, honako erantzun-aukera hauek eskaini izan zaizkie elkarrizketatuei pertsona edo ingurune batean egin ohi duten erabilerari buruz galdetu zaienean: • Beti euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gehiago • Euskaraz erdaraz beste • Euskaraz erdaraz baino gutxiago • Beti erdaraz • Ez dagokio • Ez daki / erantzunik ez	Erantzun-aukera bakoitzari ehuneko bat esleituko diogu, irizpide logiko-matematikoari jarraituz: • Beti euskaraz: % 100 euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gehiago: % 75 euskaraz • Euskaraz erdaraz beste: % 50 euskaraz • Euskaraz erdaraz baino gutxiago: % 25 euskaraz • Beti erdaraz: % 0 euskaraz Galdera horietako bakoitzean "ez dagokio" edo "Ez daki / erantzunik ez" aukerak balio galdu gisa kodetu ditugu eta gure azterketatik kanpo gelditu dira.
[Aita euskalduna duten euskaldunak]	Erabilera aitarekin		
[Bikotekidea euskalduna duten euskaldunak]	Erabilera bikotekidearekin		
[Etxeko kide guztiak euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera etxean (denak elkarrekin daudenean)		
[Neba-arreba guztiak euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera neba-arrebekin		
[Seme-alaba guztiak euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera seme-alabekin		
[Lagun guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera lagunekin		
[Lankide guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera lankideekin		
[Saltzaile guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera saltzaileekin		
[Bankuko langile guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera bankukoekin		
[Osasun-zerbitzuetako langile guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera osasun-zerbitzuetan		
[Udal-zerbitzuetako langile guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera udal-zerbitzuetan		
[Auzoko guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera auzokoekin		
[Administrazio publikoko langile guztiak (edo ia) euskaldunak dituzten euskaldunak]	Erabilera administrazio publikoan		

Iturria: egileak landua.

11.3.5.3 Prozesuaren emaitza: mintzakide euskaldunekiko erabilera-tasa esleituak

Horiek horrela, rol-harreman edo espazio horietako bakoitzean mintzakide euskaldunak soilik hartuta, eurekiko erabilerari buruzko erantzunak hartu eta esleitze-irizpide horiek aplikatuta, aldagai bakoitza laburtuko duen tasa bat kalkulatu dugu. Zehatzago: inkestatu bakoitzak emandako erantzunari dagokion balioa esleitu ondoren, balio esleitu horietan oinarrituta, mintzakide euskaldunak dituzten euskaldunen artean euskararen erabilera-tasa zenbatekoa den kalkulatu dugu, balio guztien batez bestekoen bidez. Prozedura horri jarraituta sortu ditugu erabilera-tasak rol-harreman eta espazio bakoitzerako urtez urte. Zera adierazten du zehazki rol-harreman bati edo espazio bati dagokion **euskaldunekiko erabilera-tasa esleituak**: inkestan jaso diren erantzunak errealitatearen isla zuzen-zuzena izango balira (alboratzerik ez balego), zenbat euskara erabiltzen den rol-harreman edo espazio horretan mintzakideak euskaldunak direnean, ehunekoetan adierazita.

Zehazki, 124. Taulan aurkeztu dugu ISLn landu izan diren rol-harreman eta espazioetarako zein urtetako datuak lortu ahal izan ditugun adierazle multzo honetarako (betiere, jatorrizko iturriak aginduta). Emaitzak, bestalde, 127. Taulan ikus daitezke.

Tasa horiekin, laburtu egiten dugu datuen ugaritasun izugarria, eta egoeraren eta bilakaeren sintesi-irakurketa erraztu. Bestalde, tasa horietan oinarrituko gara aurrerago euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle sintetikoak sortzeko. Datuok interpretatzerakoan, ez da ahaztu behar multzokako datuetan (lagunen arteko erabileran edo lankideekikoan esaterako) kide guztiak euskaldunak diren egoerak soilik hartu ditugula aintzat eta horrek alboratze bat ekar dezakeela emaitzetan.

127. Taula:

**Euskararen erabilera, mintzakideak euskaldunak direnean, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016
(euskararen batez besteko erabilera, %)**

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Amarekin (%)	79,3	81,2	75,9	81,4	79,2	73,1
Aitarekin (%)	79,9	83,5	80,4	83,0	81,5	77,7
Bikotekidearekin (%)	76,3	76,5	70,5	75,6	69,4	68,9
Neba-arrebekin (%)		72,0	65,3	69,7	67,8	64,8
Seme-alabekin (%)	84,5	83,1	78,9	81,5	80,8	78,9
Etxean (%)	79,9	77,2	76,5	79,9	76,0	75,3
Lagunekin (%)	80,7	81,6	77,3	79,5	74,8	69,3
Lankideekin (%)	84,9	84,6	86,3	92,6	86,8	84,2
Auzokoeekin (%)				92,1	87,7	85,0
Saltzaileekin (%)	88,9	89,2	91,4	95,8	86,6	89,7
Bankukoeekin (%)		89,0	88,6	91,6	81,6	83,7
Osasun zerbitzukoekin (%)		80,8	83,1	88,0	77,7	80,9
Udal zerbitzuetakoekin (%)		86,2	87,1	91,1	82,7	84,9
Administrazio Publikokoekin (%)					79,7	80,1

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.4 Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sarearen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera (HSE) aztertzeke adierazle sintetikoak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

11.4.1 HSE adierazle sintetikoak: zertarako, zein eta zer-nolako irizpideen arabera eraikiko ditugun

11.4.1.1 Adierazle bakunak eta sintetikoak

Aurreko puntuan, ISLn rol-harreman eta espazio ugaritako harreman-sareari eta erabilerari buruzko informazio xehatu aberatsa landuta, adierazle bakunak nola sortu ditugun aurkeztu dugu. Informazio hori guztia zehatz aztertzea ezinbesteko zeregina dugu errealitate soziolinguistikoan sakontzeko, ez dutelako zertan berdinak izan, adibidez, bikotekidearekin ditugun hizkuntza ohiturak eta seme-alabekin ditugunak, auzoko dendariarekin eta lagun taldearekin ditugunak, eta abar. Rol-harreman eta espazio bakoitzeko errealitatearen irakurketa, gainera, aldatu egingo da irakurketa horri zer-nolako kokapen teorikoa ematen diogun. Horregatik, desiragarritzat eta ordezkaziezintzat jotzen dugu adierazle bakun multzo zabal hori era xehean aurkeztea eta irakurtzea.

Horretaz gain, ordea, sintesi-ikuspegia lantze aldera eta gertatu ahal izan diren joera nagusiak hobeto atzemateko, informazio zabal hori adierazle sintetiko gutxi batzuetan laburbiltzea ere oso komenigarria da, datu multzo handiegietan ez galtzeko eta irakurketa orokorrak egiten laguntzeko. Horretarako sortzen ditugu adierazle sintetikoak. Adierazle sintetikoek, beraz, ez dituzte ordezkatzeko adierazle bakunak, osatu egiten dituzte. Eta irakurketarik aberatsena, adierazle bakunak eta sintetikoak guztiak batera irakurrita egin ahal izango dena dugu.

11.4.1.2 Helburuak eta sortuko ditugun adierazle sintetikoak

Adierazle sintetikoak lantzerakoan, hiru helburu zehatz hauen bila abiatuko gara:

- *Erabileraren adierazle bakunetan oinarrituta, teorikoki adierazgarriak eta metodologikoki egingarriak diren adierazle sintetikoak sortzea. Zehazki, erabileraren honako adierazle sintetiko hauek sortzea: Familiako erabilera, Harreman informaletako erabilera, Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilera eta Aurrez aurreko harremanetako erabilera orokorra.*
- *Harreman-sareen euskalduntasunari buruzko adierazle bakunetan oinarrituta, teorikoki adierazgarriak eta metodologikoki egingarriak diren adierazle sintetikoak sortzea. Zehazki, harreman-sareen euskalduntasunari buruzko honako adierazle sintetiko hauek sortzea: Familiako harreman-sarearen euskalduntasuna, Harreman informaletako harreman-sarearen euskalduntasuna, Merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-*

-sarearen euskalduntasuna eta Aurrez aurreko harreman-sare orokorraren euskalduntasuna.

- *Mintzakideek euskaldunak dituzten kasuetan biztun euskaldunek egiten duten erabileraren ikuspegi orokorra emango diguten bitarteko metodologikoak sortzea eta lantzea. Horretarako, erabilera aztertzeke sortu ditugun adierazle sintetikoaren parekoak sortzea “mintzakideak ere euskaldunak diren” kasuak soilik aintzat hartuz.*

Helburu horien bila, bi irizpide nagusi erabili ditugu ISLk eskaintzen digun informazio aberatsetik zer-nolako adierazle sintetikoak sortu erabakitzerakoan:

- Batetik, delako adierazle sintetikoak ikuspegi teorikotik adierazgarriak izan daitezkeen alor edo harreman motei buruzko errealitatea laburbiltzeko balio beharko du.
- Bestetik, jatorrizko aldagaiek teorikoki adierazi nahi dugun alorraren berri era onargarri samarrean ematen digutenean soilik sortuko dugu adierazle sintetikoa. ISLn horretarako lehengai aski ez dagoen alorretarako (lan-mundurako, aisialdirako edo hedabideen kontsumorako, adibidez), ez dugu adierazle sintetikorik sortuko.

Bi irizpide horietan oinarritu eta ISLko datuek eskaintzen dituzten aukerak aztertuta, 128. Taulan aurkezten diren adierazle sintetikoak sortu ditugu HSEko hiru gaietan.

Adierazle horiek banan-banan azaldu aurretik, aipa dezagun zer-nolako **irizpideak eta eraikuntza-prozedura orokorrak** erabili ditugun adierazle horiek guztiak eraikitzeko orduan.

128. Taula:
HSE alorrean sortu ditugun adierazle sintetikoak

	Euskararen erabilera	Harreman-sarearen euskalduntasuna	Euskaldunekiko erabilera
Familia	<i>ISL-401: Familiako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %).</i>	<i>ISL-411: Familiako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %).</i>	<i>ISL-421: Euskaldunekiko erabilera-tasa familiako harremanetan (adierazle sintetikoa, %).</i>
Harreman informalak	<i>ISL-402: Harreman informaletako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %).</i>	<i>ISL-412: Harreman informaletako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %).</i>	<i>ISL-422: Euskaldunekiko erabilera-tasa harreman informaletan (adierazle sintetikoa, %).</i>
Merkataritza eta zerbitzu publikoak (Harreman formaletara hurbilpen partziala)	<i>ISL-403: Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %) (harreman formaletako erabileraren zeharkako adierazlea).</i>	<i>ISL-413: Merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %) (harreman-sare formalaren euskalduntasunari buruzko zeharkako adierazlea).</i>	<i>ISL-423: Euskaldunekiko erabilera-tasa merkataritzan eta zerbitzu publikoetan (adierazle sintetikoa, %).</i>
Aurrez aurreko harremanak	<i>ISL-404: Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %).</i>	<i>ISL-414: Aurrez aurreko harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %)</i>	<i>ISL-424: Euskaldunekiko erabilera-tasa aurrez aurreko harremanetan (adierazle sintetikoa, %).</i>

Iturria: egileak landua.

Oharra: taula honetako laukitxo bakoitzean adierazle bat definitzen den arren, berez, bi adierazle egongo dira, A motako bat eta B motako beste bat, kalkuluak nola egiten diren, 11.4.6 puntuan azalduko dugun bezala.

11.4.1.3 Adierazle multzoaren koherentzia eta alderagarritasuna

Harreman-sarearen euskalduntasunari buruz, erabilerari buruz eta euskaldunekiko erabilerari buruz (HSE alorrean, beraz) Inkesta Soziolinguistikoko elkarrizketatu euskaldunentzat sortuko ditugu 128. Taulako adierazle sintetikoak. Horiek sortzeko orduan funtsezko irizpidea izan dugu adierazle multzo osoaren koherentzia eta ahalik eta alderagarritasunik zabalena bilatzea:

- Garrantzitsua da adierazle sintetikoen emaitzak zuzenean alderagarriak izatea adierazle bakunekin. Horretarako, adierazle guztiak eskala berean eraikiko ditugu. Kasu guztietan %etan adieraziko da adierazle bakoitzaren emaitza. Horrek alderagarri egingo ditu adierazle sintetiko eta bakunak.
- Bestalde, maila orokorragoan, HEKN eta zentsuetako emaitzekin ere alderagarriak izango dira adierazle horiek.
- Horretaz gain, garrantzitsua da harreman-sareari buruzko errealitatea erabilerarekin eta euskaldunekiko erabilerarekin alderatu ahal izatea. Horretarako, **haztatze-irizpide berak** erabiliko ditugu erabilerari buruzko adierazle sintetikoak, harreman-sarearen euskalduntasunari buruzkoak eta euskaldunekiko erabilerari buruzkoak eraikitzerakoan.

Horiek horrela, HSEko adierazle bakun eta sintetiko guztiek sistema koherente bat osatuko dute.

11.4.1.4 HSE adierazle sintetikoak eraikitze prozedura

Adierazle sintetikoak adierazle bakunen konbinaketaren bidez edo adierazle bakunen eta beste adierazle sintetiko batzuen konbinaketaren bidez sortuko ditugu beti, 38. Irudian irudikatzen den bezala.

38. Irudia:

Harreman-sareen euskalduntasunaren, euskararen erabilera orokorraren eta euskaldunekiko erabileraren azterketa ISL-n oinarrituta, adierazle bakunetatik adierazle sintetikoetara

Iturria: egileak landua.

Aurrera egin aurretik, argitu dezagun, HSE adierazle sintetikoek buruzko azalpenak egiteko eta taula eta grafikoak lantzeko, erabileraren adierazle sintetikoak hartuko ditugula adibidetzat, azalpena erraztearren. Argi dezagun, baina, azalpen horiek berdin-berdin balio dutela bai harreman-sareen euskalduntasunari buruzko adierazleentzako zein euskaldunekiko erabilerari buruzkoentzako.

11.4.1.5 HSE adierazle sintetikoak osatzeko eta haztatze irizpideak

128. Taulan aurkeztu ditugu HSEn sortu ditugun adierazle sintetikoak. Adierazle sintetiko horietako bakoitza definitzerakoan, bi auzi nagusi argitu behar izan ditugu nahitaez: adierazle bakoitzaren osaera eta haztatze-irizpideak.

Lehenik, hortaz, adierazle sintetiko bakoitzaren **osaeran** zer-nolako adierazle bakunak erabiliko ditugun eta zer-nolakoak ez erabaki dugu. Adibidez, harreman informaletako erabileraren adierazle sintetikoa sortzerakoan, zer-nolako adierazle bakunak uztartuko ditugu? Neba-arrebekikoa? Bikotekidearekikoa? Lagunekikoa? Lankideekikoa? Auzokoekikoa...? Horiek guztiak? Zein bai eta zein ez? Galdera horiei erantzuterakoan eta adierazle sintetikoak nola osatu erabakitzerakoan, beti bat etorriko ez diren bi irizpide hartu ditugu kontuan. Irizpide nagusia baliozkotasuna izan dugu: sintetikoan sartuko dugun rol-harreman edo espazioa pertinentea eta argia izatea adierazle sintetikoak adierazi nahi duen errealitate zabalagoarekiko. Horretaz gain, irizpide osagarri gisa, ugaritasunarena erabili dugu. Horrela, ISLk ahalbidetzen duen neurrian, jatorrizko aldagaien ugaritasuna hobetsi dugu. Bi irizpide nagusi horietaz gain, adierazle sintetikoa osatuko duten adierazle bakunek aztertu dugun denbora-serie (ia) osorako datuak eskaini beharko dituzte. Horrela, 1991-2016 aldi osorako edo gutxienez 1996-2016 aldirako datuak izango dituzten adierazle bakunak hobetsiko ditugu, eta baztertu egingo ditugu denbora-tarte mugatuagorako informazioa duten adierazle bakunak.

Osaerarekin batera, **haztatze-irizpideak** ere erabaki behar dira, hots, osagai gisa aukeraturiko dugun jatorrizko aldagai bakoitzari zenbateko pisua emango diogun sortzen ari garen adierazle sintetiko berrian. Adibidez, familiako erabileraren orokorra kalkulatzeko, zenbateko pisua emango diegu bikotekidearekiko jardunari eta zenbatekoa gurasoekikoari? Pisu bera emango al diegu bateko eta besteko erabilerari, edo rol-harreman batzuei garrantzi handiagoa emango diegu besteei baino? Zenbateko pisua bakoitzari? Galdera horiei erantzuteko bide erraz bat izan zitekeen ISLn erabileraren xeheari buruz ditugun adierazle guztiei pisu bera ematea¹⁷⁵. Ezbaian jartzeko modukoa da, ordea, logika hori. Adibide

¹⁷⁵ Modu horretan eraikitzen dute Katalunian ahozko erabileraren indizea, *índex d'ús de català parlat-IUP10* delakoa (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30).

xume batekin adierazita: egunero etxean ditugun harremanen hizkuntzari eta oso noizbehinka izaten dugun bankuetako interakzio laburren hizkuntzari pisu bera ematea ez dirudi, zinez, irtenbide egokia denik aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko adierazle orokor sendo antzeko bat sortu nahi badugu behintzat.

Horrela, bada, gai korapilatsua dela jakinda ere, rol-harreman eta espazio bakoitzari *dagokion* pisua ematearen bidea hartuko dugu guk. Bide hori hartuta, lehengo galderak datozkigu berriro, honela laburbil ditzakegunak: zeren arabera erabaki osagai bakoitzari eman beharreko garrantzia? Zer-nolako irizpideak erabili osagai bakoitzaren pisua erabakitzeko? Irizpide hori finkatzeko bide sendoa eta, berez, egokiena oinarri teorikoa litzateke. Teoriaren alorra haztatze-irizpide gisa erabiltzeak, ordea, bi arazo ditu:

Batetik, egungo soziolinguistikaren eta demolinguistikaren garapen-mailarekin, ez dago unibertsalki onartutako paradigmarik, ez dago kontsentsua eragiten duen oinarri teoriko bateraturik. Horrela, adibidez, eta marko teorikoan azaldu ditugun bi ikuspegiak berriro hona ekarrita, ezberdina litzateke oinarri teoriko gisa Fishman-Zalbideren ikuspegia hartzea edo “minorizazioaren soziolinguistikan” oinarritzea. Lehenengo Ikuspegiaren oinarrituz gero erabilerari buruzko adierazle sintetiko orokor bat sortzeko, familiako erabilerari, auzokoari, lagunartekoari eta bestelako hurbileko harremanei eman beharko genieke erabateko lehenetasuna. Minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegiaren oinarrituz gero, berriz, *goi mailako* funtzioetan egiten den erabilerak (irakaskuntzan, administrazioan, hedabideetan, enpresa-munduan...) garrantzi handiagoa hartuko luke sortu beharreko balizko adierazle sintetiko orokor horretan.

Hori horrela izanik, saiatu gara *tarteko* adierazle sintetikoak sortzen, ikuspegi teoriko horietarako baliagarriak izan daitezkeenak. Zehazki, “erabilera informalaren” adierazle sintetikoan Fishmanen ikuspegitik funtsezkoak izan daitezkeen hurbileko erabilerak uztartu ditugu. Nolanahi ere, maila orokorreko adierazleak sortu nahi ditugunean batik bat, ez dirudi lan egingarria denik gaur egun teoria ikuspegitik kontsentsua eragingo duten haztatze-irizpideak erabakitzea. Guk, behintzat, ez dugu horretarako biderik asmatu.

Adierazle sintetiko berrietan jatorrizko aldagaien haztatzea teorian oinarritzeak badakar, gainera, bigarren arazo bat ere: ikuspegi teorikoak landu dituzten autoreek ez dituzte normalean kopuruetara ekartzen euren ikuspegiak. Eta, ondorioz, autore horien interpretazioa eta euren esanak zenbakitara ekartzea adierazle-egilearen esku geldituko da, horrek ekar dezakeen akats erantsiarekin.

Teorian oinarritzearen bidea oraingoz labainkorra eta zaila izanik, adierazle sintetikoetarako jatorrizko aldagaien **haztatze-irizpide nagusi gisa denbora**

hartzea izan daiteke beste bide bat¹⁷⁶. Teoriarekin erabateko loturarik izan gabe ere, hautu sendoa, ulergarria eta zentzuz betea izan daiteke adierazle sintetikoak osatzeko osagai bakoitzari rol-harreman bakoitzarekin edo espazio bakoitzean igarotzen dugun denboraren arabera pisua ematea. Oinarritzko irizpide horretara hurbiltzen ahalegindu gara gure proposamena lantzeko. Hots, hiztunek zenbat denbora igaro ohi duten rol-harreman edo egoera batzuetan eta bestee-tan, pertsona batekin eta bestearekin, jatorrizko aldagaiei horren arabera pisua ematen saiatu gara adierazle sintetiko berrietan.

Denboraren banaketa irizpide nagusitzat hartuta lan egitea ere ez da bide erraza. Aitzitik, proposatzen dugun bide honek **muga argiak eta zailtasun handiak** ditu, emaitzak irakurtzerakoan ahaztu ezingo ditugunak. Muga nagusia honako hau: beste alderdi askotan bezala, honetan ere badakigu hiztunen kasuistika izugarria dela, eta norbere denboraren banaketa (zertan eta norekin ematen dugun denbora gutako bakoitzak) aldatu egiten dela hiztunetik hiztunera, asko aldatu ere. Adibidez, hiztun batzuek familia-giroan igarotzen dute euren denboraren zati handi bat, beste batzuk ia ez dira egoten familian; familia barruko denborak aztertuta ere, pertsona batzuen familiako jardunaren zati nagusi bat bikotekidearekin gertatuko da, beste batzuen kasuan gurasoekin, eta abar. Askotariko errealitate hori aintzat hartzea eta hiztun bakoitzaren erabilera orokorra horren arabera kalkulatzeko litzateke, berez, euskararen erabilera zehatz neurtzeko biderik zorrotzena. Baina ISLtik abiatuta guztiz ezinezkoa da jakitea laginetako hiztun bakoitza zenbateko maiztasunez elkartzten den familiako kide bakoitzarekin eta zeinekin hitz egiten duen gehiago eta zeinekin gutxiago.

Horregatik, besterik ezean, batez beste hiztunek orokorrean batzuekin eta besteekin dituzten harremanetan igarotzen duten denboran pentsatu beharko dugu haztatze-irizpideak finkatzeko garaian, eta elkarrizketatu guztiei denbora-proportzio berak aplikatu, horrek berekin dakarren akats ukaezina halabeharrez onartuta.

Bide horri ekiterakoan, zailtasun erantsi handi batekin egiten dugu topo. Hiztunen batez besteko ohituretan oinarrituta adierazle sintetiko bakoitzaren haztatze-irizpideak erabakitzea lan erraza izango zen, baldin eta hiztunek espazio eta harreman bakoitzean ematen duten denboraren banaketaren berri zehatz emango ligukeen iturriarik izango bagenu. Horrela, demagun (adibide asmatua

¹⁷⁶ Denboraren irizpidearen garrantzia Mikel Zalbidek aipatzen du erabileraren adierazle sintetiko batek nolakoa beharko lukeen argudiatzean (2016: 28). Paula Kasaresek ere denboraren aldagaiaren garrantzia aipatzen du funtsezkotzat zein alor jo beharko liratekeen erabakitzeko orduan (2011: 204):

Hiztunek bertze hiztunekiko hizkuntza maizen eta harremanik estuenetan erabiltzen duten esparruak dira euskararen erabilera ahalbidetu, erraztu eta gizarte-araua bilakatzeko premiarik handiena dutenak.

da), hiztunek amarekin hizketan asteen batez beste 40 minutu pasatzen badituzte eta bikotekidearekin, berriz, 2 ordu (120 minutu), bikotekideari amaren pisu hirukoitza emango genioke adierazle sintetiko berrian, irizpide argi horretan oinarrituta. Aztertu ditugun denboren aurrekontuen inkestetan (INE, 2011; EUS-TAT, 2019), ordea, ez da guk beharko genukeen informazio xehe hori eskaintzen. Eta guk dakigula, gaur egun ez dago informazio hori eskaintzen duen bestelako iturri orokor sistematikorik¹⁷⁷.

Hori dela eta, nagusiki gure sen onean oinarritu beharko dugu oraingoz haztatze-koefizienteak erabakitzeko. Koefiziente komunak erabiliko ditugu aztertu ditugun urte guztietarako, badakigun arren hiztunen denboraren erabilera soziala aldatu egin dela aztertu dugun epealdian. Aldaketa horiek kontuan hartzeak, ordea, izugarri konplikatu luke berez nahiko konplexua den lanketa hau (aurrera begira landu daitezkeen alderdien zerrendarako gorde daiteke hori ere).

Laburtuz, bada, adierazle sintetikoak osatzerakoan, osagaien haztaketa denboran oinarritzen saiatuko gara, horretarako zentzua erabiltzen saiatuz eta garai guztietako elkarriketatutako guztiei denbora-banaketa estandar bat esleituz. Oraingoz, hortaz, nahi baino orokorragoak eta ez-objektibagarriak diren irizpideetan oinarritu beharko dugu HSE adierazle sintetikoak eraikitze prozesua. Horrek halabeharrez dakar sortuko ditugun adierazleetan akatsa izango dela onartzea. Horregatik guztiatik, adierazle horiek sortzeko erabiliko dugun haztatzea (hobetzeko moduko) lehen hurbilpen gisa planteatzen dugu, adierazle horiek eraikitze irizpideei buruz azkeneko hitza emateko inolako asmorik gabe.

11.4.1.6 Jatorrizko aldagaietan hutsuneak dauden urteetan zer egingo dugun adierazle sintetikoari begira

Adierazle sintetiko batzuetarako badugu serie osoa; hau da, 1991-2016 aldi osorako ditugu dagozkien jatorrizko aldagaiak eta adierazle bakunak. Beste adierazle sintetiko batzuetan, 1991. urtean hutsunea dugu: badugu erabilerari buruzko adierazle bakuna, baina ez sarearen euskalduntasunari buruzkoa. 121 eta 124. Tauletan ikus daitezkeen bezala¹⁷⁸, honako adierazle bakun hauetan dugu informazio-hutsunea 1991. urterako:

¹⁷⁷ Gaiaren inguruko hurbilpen interesgarria egiten du Eneko Oiartzabalek “Zenbat denbora bizi gara euskaraz?” artikuluan (2017).

¹⁷⁸ Testuan aipatuko ditugun adierazle bakunetan ez ezik, hutsuneak ditugu auzoei buruzko adierazle bakunetan ere 1991., 1996. eta 2001. urteetarako, eta administrazio publikoari buruzkoetan 1991, 1996, 2001 eta 2006rako (erabilerari buruzko adierazle bakuna eta harreman-sareari buruzkoa, biak falta dira). Hutsune horiek, hala ere, ez diete eragiten adierazle sintetikoari, definitu ditugun eran aldagai bakun horiek ez baitira aldagai sintetikoaren osagai.

- Neba-arreben arteko euskaldunaren %a (familiako bi adierazle sintetikori eragiten die hutsune horrek: familiaren harreman-sarearen euskalduntasunari eta familiako euskaldunekiko erabilerari).
- Joan ohi diren bankuko langile euskaldunen %a (merkataritza eta zerbitzu publikoetako bi adierazle sintetikori eragiten die hutsune horrek: merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasunari eta alor horretako euskaldunekiko erabilerari).
- Joan ohi diren osasun-zerbitzuetako langile euskaldunen %a (merkataritza eta zerbitzu publikoetako bi adierazle sintetikori eragiten die hutsune horrek: merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasunari eta alor horretako euskaldunekiko erabilerari).
- Joan ohi diren udal-zerbitzuetako langile euskaldunen %a (merkataritza eta zerbitzu publikoetako bi adierazle sintetikori eragiten die hutsune horrek: merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasunari eta alor horretako euskaldunekiko erabilerari).

Horiek horrela, informazioa aurkezteko garaian honako irizpide hauek erabiliko ditugu. Batetik, adierazle bakunak aurkezterakoan, berez dagoen informazioa aurkeztuko dugu, ez gehiago. Adibidez, neba-arreben erabilerari buruzko adierazle bakuna 1991. urtetik landuko dugu, baina neba-arreben sarearen euskalduntasunari buruzkoa eta neba-arreba euskaldunekiko erabilerari buruzkoa, 1996tik aurrera.

Bestetik, familiari buruzko eta merkataritza-zerbitzu publikoari buruzko adierazle sintetikoak aurkezterakoan seriea 1991n hasia bilatu dugu, eta datuetan dauden hutsuneak osatzen ahalegindu gara. Zehazki, familiako harreman-sarearen euskalduntasunaren eta euskaldunekiko erabileraren adierazle sintetikoak sortzeko, inkesta hurbilenetik (1996tik) hartu dugu zegokion informazioa, eta 1991n neba-arrebaren bat zeukaten elkarrizketatu euskaldun guztiei balio finko bat esleitu diegu neba-arreben euskalduntasunari buruzko aldagaian, 1996ko batez bestekoa. Horrekin serie osoa lortu ahal izango dugu familiari buruzko adierazle sintetiko guztietan, alboratze handirik gabe.

Antzeko prozeduraren bat ibili nahi izan dugu merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasunaren eta euskaldunekiko erabileraren adierazle sintetikoetan. Kasu horretan, ordea, adierazle sintetikoaren osagai diren lau adierazle bakunetatik informazio-hutsunea hirutan izanik, balioko eragiketa baten errore-maila handiegia izango litzatekeela iritzita, ez dugu

horrelako eragiketarik egin. Beraz, merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasunaren eta euskaldunekiko erabileraren adierazle sintetikoak 1996tik aurrera sortu ditugu.

11.4.1.7 Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle sintetikoen alboratzeaz

Euskaldunekiko erabilera aztertuko duten adierazle sintetikoak sortzeko, hiztunen egoera hauek hartu ditugu aintzat: bakarkako harremanetan (amarekin, aitarekin, bikotekidearekin, eta abar) mintzakidea euskalduna duten egoerak, eta taldekako egoeretan, berriz (lankideen artean, lagunen artean, etxean denak elkarrekin daudenean...), taldeko kide guztiak euskaldunak diren egoerak. Hori dela eta, adierazle bakunen puntuan genioen bezala, euskaldunen dentsitate handiko egoerak gain-ordezkatuak egon daitezkeela pentsa daiteke. Eta ondorioz, alboratuak egon daitezke emaitzak, eta euskaldunekiko erabilera-tasak berez izango diren baino handiagoak ager daitezke. Aurrera begira, garrantzitsua izan daiteke alboratze-faktore hori saihesteko bitartekoak bilatzea. Bitartean, ohar hau aintzat hartu beharko da datuak irakurtzerakoan.

11.4.2 *Familiari buruzko adierazle sintetikoen osaera eta HSEren haztatze-irizpideak (erabileraren adibidearekin azalduta)*

Oharra: azalpen hauek honako hiru adierazle hauetarako balio dute (azalpenak erabilerari buruzko adierazlea soilik aipatuz egingo ditugun arren):

- *ISL-401: Familiako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %)*
- *ISL-411: Familiako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %)*
- *ISL-421: Euskaldunekiko erabilera-tasa familiako harremanetan (adierazle sintetikoa, %)*

ISL-401: Familiako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %) adierazlearen osaera (zer-nolako adierazle bakunekin eta zeharka zer-nolako jatorrizko al-dagaiekin elikatuko den). Honako hauek dira ISLn familiako erabilerari buruz jarraitutasunez (1991tik 2016ra etenik gabe¹⁷⁹) txertatu izan diren galderetan oinarrituta sortu ditugun adierazle bakunak:

¹⁷⁹ Salbuespen bakarra: 1991. urterako ez dugu neba-arreben euskalduntasunari eta euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle bakunik. Bi adierazle sintetikoak osatzeko garaian, dagozkien adierazle bakunen 1996ko balio bera erabiliko dugu 1991rako.

- *ISL-101: Euskararen erabilera-tasa amarekin (%)*
- *ISL-102: Euskararen erabilera-tasa aitarekin (%)*
- *ISL-103: Euskararen erabilera-tasa bikotekidearekin (%)*
- *ISL-104: Euskararen erabilera-tasa neba-arrebekin (%)*
- *ISL-105: Euskararen erabilera-tasa seme-alabekin (%)*
- *ISL-106: Euskararen erabilera-tasa etxean elkarrekin (%)*

Adierazle bakun horiek guztiak hartuko ditugu aintzat familiako erabilera-
ren adierazle sintetikoa sortzeko.

**Haztatze-irizpideak (adierazle sintetikoan zenbateko pisua emango
zaion adierazle bakun bakoitzari).** Familiako HSE adierazle sintetikoak sortze-
ko, jarraian azaltzen diren irizpideak erabiliko ditugu haztatze-eragiketa egiteko
(ikus 129. Taula eta 39. Irudia). Ikus daitekeen bezala, aztertu ditugun rol-harre-
man guztiak dituzten kideentzat, hiltunak hiru multzo nagusi hauetan egiten
duen erabilera-tasen batez bestekoa izango da familiako erabilera (adierazle sin-
tetiko berria):

- Etxeko erabilera (etxean bizi diren kide guztiak elkarrekin daudenean
erabiltzen duten hizkuntza)
- Familiako rol-harreman horizontaletako erabilera (bikotekidearekin
eta neba-arrebekin)
- Familiako rol-harreman bertikaletako erabilera (gurasoekin eta seme-
-alabekin)

Era berean, harreman horizontaletan, bikotekidearekiko harremanari
anai-arrebekikoak duen pisuaren bikoitza emango diogu, eta harreman bertikale-
tan, seme-alabekikoari ere bi aldiz handiagoa gurasoekikoari baino. Gurasoen
kasuan, pisu bera eman diegu amarekiko erabilerari eta aitarekikoari.

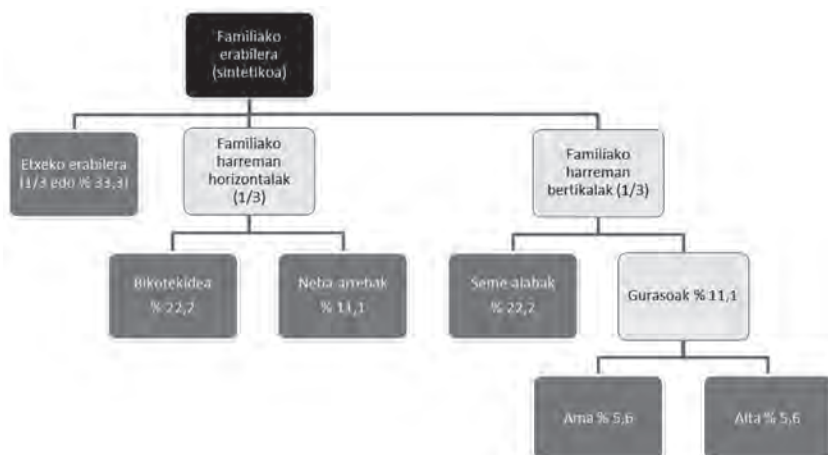
Irizpide horiek guztiak kontuan hartuta, rol-harreman guztiak dituzten hiz-
tunen *familiako erabilera-tasa* adierazle sintetikoa 129. Taulako azken zutabeko
ehunekoen arabera kalkulatu dugu, jatorrizko adierazle bakunak haztatze-
-koefiziente horien arabera biderkatuz eta guztien batura eginda.

129. Taula:
‘Familiako erabilera’ adierazle sintetikoak sortzeko erabili ditugun haztatze-irizpideak

	Hiru multzo	Multzoen barruko banaketa	Proportzioa guztiarekiko	Berdin	Ehunekotara ekarrita (%)
Etxean bizi direnak elkarrekin daudenean	1/3		1/3	6/18	33,33
Famili-harreman horizontalak	1/3				
Bikotea		2/3	2/9	4/18	22,22
Anai-arrebak		1/3	1/9	2/18	11,11
Famili-harreman bertikalak	1/3				
Seme-alabak		2/3	2/9	4/18	22,22
Gurasoak		1/3			
Ama			1/18	1/18	5,56
Aita			1/18	1/18	5,56

Iturria: egileak landua.

39. Irudia:
‘Familiako erabilera’ adierazle sintetikoaren osaera

Iturria: egileak landua.

Hona hemen hiztun bakoitzaren familiako erabileraren adierazle sintetikoa kalkulatzeko formula:

$$\square \quad FSintetikoa = \left(\frac{6}{18} * Etxekoa\right) + \left(\frac{4}{18} * Bikotea\right) + \left(\frac{2}{18} * Nebarrebak\right) + \left(\frac{4}{18} * Semealabak\right) + \left(\frac{1}{18} * Ama\right) + \left(\frac{1}{18} * Aita\right)$$

FSintetikoa = Familiako erabilera (%)

Etxekoa = Etxekoekin erabilera, denak elkarrekin daudenean (%)

Bikotekidea = Bikotekidearekin erabilera (%)

Neba-arrebak = Neba-arrebekin erabilera (%)

Seme-alabak = Seme-alabekin erabilera (%)

Ama = Amarekin erabilera (%)

Aita = Aitarekin erabilera (%)

Adierazle sintetiko honen mugak (datuak interpretatzerakoan kontuan izan beharko ditugunak). Adierazle sintetiko honetatik kanpo gelditzen dira familiako harreman ugari: aitona-amonekikoak, osaba-izebekikoak, lehengusu-lehengusinekikoak, koinatu-koinatekikoak, eta abar. Horregatik, guk sortu dugun familiaren adierazle sintetikoa “gertuko familiari” buruzkoa dela argi izan beharko dugu datuak irakurtzerakoan¹⁸⁰.

130. Taulan ikus daitezke familiari buruzko adierazle bakun zein sintetikoak datuak.

¹⁸⁰ Zalantzarik gabe, familiako alor zabalagoak ere aintzat hartuko bagenitu, muturreko balioak gutxitu egingo lirатеке emaitzetan: familia guztiz euskalduna edo guztiz erdalduna dutenen kopuruak, familiarekin beti euskaraz edo beti erdaraz aritzen direnen kopuruak, eta abar.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

130. Taula:
Familiako harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera.
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
<u>Harreman-Sareen euskalduntasuna (%):</u>								
Etxekoeri artean - norbera kontatu gabe-	85,3	78,2	67,8	71,8	68,7	69,5	-15,8	-18,6
Bikoteakidea euskalduna ote den	72,8	71,6	64,7	67,0	65,7	67,5	-5,3	-7,2
Neba- arreben artean	90,4	90,4	87,3	87,8	85,9	86,0	-4,4	-4,9
Ama euskalduna ote den	81,2	72,4	59,3	61,4	52,4	50,8	-30,3	-37,4
Aza euskalduna ote den	76,1	64,9	52,5	56,7	48,9	45,4	-30,7	-40,3
Seme- alaben artean	78,4	89,0	88,8	91,7	93,8	92,8	14,3	18,3
Familian (ISL- 411; B sintetikoa)	80,8	79,4	72,6	75,5	73,4	73,7	-7,1	-8,8
<u>Erabilera (%):</u>								
Etxekoekin	61,3	56,2	46,9	51,3	46,7	47,6	-13,6	-22,4
Bikoteakidearekin	56,5	55,5	46,7	51,9	46,2	47,6	-9,0	-15,9
Neba- arrebeekin	64,2	64,3	55,5	59,9	57,3	54,8	-9,5	-14,8
Amaarekin	64,8	59,0	45,3	50,5	41,8	37,8	-26,7	-41,4
Azaarekin	61,2	54,7	42,6	47,5	38,5	36,1	-25,1	-41,0
Seme- alabeekin	66,9	73,6	68,9	74,8	75,6	73,1	6,2	9,3
Familian (ISL- 401; B sintetikoa)	62,0	60,9	52,4	57,4	53,5	52,9	-9,1	-14,7
<u>Euskaldunekiko erabilera (%):</u>								
Etxekoekin	79,9	77,2	70,5	79,9	76,0	75,3	-4,6	-5,8
Bikoteakidearekin	76,3	76,5	70,5	75,6	69,4	68,9	-7,4	-9,7
Neba- arrebeekin	72,0	72,0	65,3	69,7	67,8	64,8	-7,2	-10,1
Amaarekin	79,3	81,2	75,9	81,4	79,2	73,1	-6,2	-7,8
Azaarekin	79,9	63,5	60,4	63,0	61,5	77,7	-2,2	-2,7
Seme- alabeekin	84,5	83,1	78,9	81,5	80,8	78,9	-5,6	-6,6
Familian (ISL- 421; B sintetikoa)	79,2	78,3	74,7	78,4	75,2	73,5	-5,7	-7,2
<u>Euskaldunak (kop.)</u>								
	528.521	591.423	633.935	665.750	714.155	751.527		

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: 1991ko datuetan etxeko euskaldunen artean norbera (elkarrizketatua) ere kontatzen da, 1996tik aurrerakoetan, berriz, ez.

11.4.3 Harreman informaletako adierazle sintetikoen osaera eta haztatze-irizpideak (erabileraren adibidea)

Oharra: azalpen hauek honako hiru adierazle hauetarako balio dute (azalpenak erabilerari buruzko adierazlea soilik aipatuz egingo ditugun arren):

- *ISL-402: Harreman informaletako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %)*
- *ISL-412: Harreman informaletako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %)*
- *ISL-422: Euskaldunekiko erabilera-tasa harreman informaletan (adierazle sintetikoa, %)*

ISL-402: Harreman informaletako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %) adierazlearen osaerarekin hasi aurretik, hona hainbat ohar adierazlearen izendapenaren eta edukiaren inguruan. Berez, informaltasunaren ezaugarria, harreman bati baino gehiago, jarduera bati, testuinguru bati, egoera jakin bati edo elkarrizketa zehatz bati lotu ahal zaio, *estilo* bati Zalbideren hitzetan (2016: 35). Pertsona edo pertsona multzo berarekin egoera formalagoak edo informalagoak bizi ditzakegu une eta testuinguru ezberdinetan. ISLn, ordea, ez da galdetzen egoera eta elkarrizketa zehatzetako erabilera-ohiturei buruz, pertsona edo pertsona multzo jakin batekin (bikotekidearekin, lagunekin, lankideekin...) egiten den erabilerari buruz baizik.

Horiek horrela, zorrotz jokatuta, ISLtik abiatuta ezin dugu hitz egin erabilera informalari buruz edo egoera-testuinguru informaletako erabilerari buruz, ez baitugu horri buruzko informazio zuzenik. Hurbilpen bat egin dezakegu, ordea, tankera horretako egoeretako erabilerara, ISLn badira-eta galderak rol-harreman eta espazio jakinetako erabilerari buruz. Horixe egingo dugu, hain zuzen, adierazle honekin. Izan ere, ISLn hainbat harremanetako erabileraz galdetzen da, eta harreman horietako batzuetan pentsa daiteke nagusiki egoera, jarduera eta elkarrizketa molde informalak nagusituko direla. Harreman bakoitzari ustez lotzen zaion informaltasunaren gainean eraikiko dugu, hortaz, gure adierazlea. Zorroztasunaren alde, hala ere, argi izan dezagun “harreman informaletako erabileraz” arituko garenean nagusiki egoera eta elkarrizketa informalak sorraziziko dituzten harreman multzoez ariko gara berez. Adierazlearen edukiari jaramon eginez, “nagusiki testuinguru eta egoera informaletan egin ohi diren harremanetako erabilera” izendatu genezake adierazle hau. Baina, laburtasunaren alde, “harreman informaletako erabilera” esango diogu, eta landuko ditugun harremanei, “harreman informalak”.

Adierazle sintetikoaren osaera (zer-nolako adierazleekin eta zeharka zer-nolako jatorrizko aldagaiekin elikatuko den). ISLn oinarrituta landu ditugun honako adierazle hauek eman ahal digute informazio baliagarria harreman informaletako erabilerara hurbilpen bat egiteko:

- *ISL-401: Familiako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %), 1991-2016 (Familia)*
- *ISL-107: Euskararen erabilera-tasa lagunekin (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Lagunak)*
- *ISL-108: Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Lankideak)*
- *ISL-113: Euskararen erabilera-tasa auzokoekin (%) adierazle bakuna, 2006-2016 (Auzoko)*
- *ISL-115: Euskararen erabilera-tasa sare sozialetan (%) adierazle bakuna, 2011-2016 (Sareak)*

Goiko zerrendatik, multzo informalean sartu ditzakegu, zalantza handirik gabe, familiako erabilerari buruzko adierazleak eta lagunekin egiten dena. Horretaz gain, erabilera informalaren barruan sar ditzakegu, oro har, auzokideekin ditugun harremanak eta baita ere, hein batean bederen, lankideekin ditugunak eta sare sozialetako jardura. Auzokideekiko harremanari buruzko informazioa, ordea, 2006tik aurrera bakarrik dugu (lehenago ez zen horri buruz galdetu ISLn) eta sare sozialei buruzkoa 2011tik aurrera. Horregatik, ez ditugu bi adierazle bakun horiek kontuan hartuko harreman informalen adierazle sintetikorako, oztopatu egingo ligukete-eta bilakaera luzeetarako serie homogenoak sortzea.

Lankideei dagokienez, haiekin zein hizkuntzatan aritzen den galdetzen zaio inkestatuari ISLn, lankideekiko harreman hori egoera formal batean (lan-bileraren batean adibidez) edo egoera informal batean (hamaiketako egiteko orduan, adibidez) gertatzen den bereizi gabe. ISLk lankideekiko erabilerari buruz jasotzen duen datuan, hortaz, egoera formalak eta informalak batera biltzen dira. Ondorioz, ezin esan “erabilera lankideekin” izeneko aldagaia bete-betean egoera informaletako adierazlea denik. Horregatik, lankideekiko hizkuntzaren datua ere ez dugu erabiliko egoera informaletako erabilera aztertzea helburu duen adierazle sintetiko honen osagai gisa.

Horrela, bada, familiako erabilera-tasa sintetikoa (aurreko puntuan azaldu dugun hori bera) eta lagunekiko erabilera-tasaren adierazle bakuna uztartuz sortuko dugu harreman informaletako erabileraren adierazle sintetikoa.

Haztatze-irizpideak (adierazle sintetikoan zenbateko pisua emango zaion jatorrizko adierazle bakoitzari). Zenbateko pisua eman familiari eta lagunei adierazle sintetiko berria sortzeko garaian? Ederki dakigu hainbat hiztunen kasuan familiak askoz pisu handiagoa duela bere bizitzan lagunek baino, eta, aldiz, badirela lagunekin harreman estuagoa eta sarriagoa duten hiztunak ere familiarekin baino. Oro har, hala ere, uste dugu jendeak denbora gehiago egiten duela familiako kideekin lagunekin baino¹⁸¹. Horiek horrela, familiako harremanei bi aldiz pisu handiagoa eman diegu lagunarteko harremanei baino, 40. Irudian ikus daitekeen bezala:

40. Irudia:

Egoera informaletako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera

Iturria: egileak landua.

¹⁸¹ Familiarekin edo lagunekin, denbora gehiago norekin igarotzen dugun argitzeko datu zuzenik ez dugu aurkitu denboren inkestetan (INE, 2011; EUSTAT, 2019). Etorkizunean gaiari buruzko datu zehatzagoak argitaratuko balira, litekeena da haztatze-irizpide hori egokitu beharra izatea. Ohar honek adierazle sintetiko guztietarako balio du.

Hona hemen, hiztun bakoitzak inguru informaletan egiten duen erabileraren adierazle sintetikoa kalkulatzeko formula:

$$I_{\text{Sintetikoa}} = \left(\frac{2}{3} * \text{Familia}\right) + \left(\frac{1}{3} * \text{Lagunak}\right)$$

I Sintetikoa = egoera informaletako erabilera (%)

Familia = Familiako erabilera -F adierazle sintetikoa- (%)

Lagunak = Lagunekin erabilera (%)

Adierazle sintetiko honen mugak (datuak interpretatzerakoan kontuan izan beharko ditugunak). Familiako erabileraren adierazle sintetikoak zituen hutsunez gain, aipatu beharra dago familiaz eta lagunez gain hiztunek izaten dituzten gainerako harreman informalei buruzko informazioak ez dela biltzen adierazle sintetiko honetan. Adierazle honetatik kanpo gelditu dira, horrela, lan-kideekiko harreman informalak, auzokideekikoak, norberak parte hartzen duen elkarteetako gainerako kideekikoak, sare sozialetakoak, eta abar. Argitu dezagun, halaber, egoera/elkarrizketa informaletako erabilera ez ezik, senide eta lagunekin eduki ditzakegun egoera formalagoei dagokiena eta egoera intimoetakoak ere adierazle honen barruan sartuko direla.

131. Taulan ikus daitezke harreman informalei buruzko adierazle bakun eta sintetikoaren datuak.

131. Taula:

Alor informaleko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera.
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
<u>Harreman-Sareen euskalduntasuna (%):</u>								
Familian (ISL-411; B sintetikoa)	80,8	79,4	72,6	75,5	73,4	73,7	-7,1	-8,8
Lagunien artean	72,0	72,5	70,7	70,6	74,8	75,9	3,9	5,4
Auzokoien artean				56,0	57,1	56,5		
Harreman- sare informalekin (ISL-412; B sintetikoa)	77,9	77,1	72,0	73,9	73,9	74,4	-3,5	-4,4
<u>Erabilera (%):</u>								
Familian (ISL-401; B sintetikoa)	62,0	60,9	52,4	57,4	53,5	52,9	-9,1	-14,7
Lagunekin	55,9	58,6	52,6	56,6	56,1	53,6	-2,3	-4,1
Auzokoekin				49,7	48,8	45,6		
Euskaldunen erabilera sare sozialetan (%)					34,7	35,3		
Harreman informalekin (ISL-402; B sintetikoa)	60,0	60,1	52,4	57,1	54,3	53,1	-6,9	-11,4
<u>Euskaldunekiko erabilera (%):</u>								
Familian (ISL-421; B sintetikoa)	79,2	78,3	74,7	78,4	75,2	73,5	-5,7	-7,2
Lagunekin	80,7	81,6	77,3	79,5	74,8	69,3	-11,4	-14,1
Auzokoekin				92,1	87,7	85,0		
Harreman informalekin (ISL-422; B sintetikoa)	79,7	79,4	75,5	78,8	75,0	72,1	-7,6	-9,5
Euskaldunak (kop.)	528.521	591.423	633.935	665.750	714.135	751.527		

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.4.4 Egoera formaletako erabileraren erakusle, merkataritzako eta zerbitzu publikoetako adierazle sintetikoen osaera eta haztatze-irizpideak (erabileraren adibidea)

Oharra: azalpen hauek honako hiru adierazle hauetarako balio dute (azalpenak erabilerari buruzko adierazlea soilik aipatuz egingo ditugun arren):

- *ISL-403: Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %) (harreman formaletako erabileraren zeharkako adierazlea)*
- *ISL-413: Merkataritza eta zerbitzu publikoetako harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %) (harreman-sare formalaren euskalduntasunari buruzko zeharkako adierazlea)*
- *ISL-423: Euskaldunekiko erabilera-tasa merkataritzan eta zerbitzu publikoetan (adierazle sintetikoa, %)*

ISL-403: Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilera-tasa adierazle sintetikoaren osaera ikusten has gaitezen (zer-nolako adierazle bakunekin eta zeharka zer-nolako jatorrizko aldagaiekin elikatuko den). Egoera formalekin¹⁸² zerikusia duten sei adierazle bakun landu ditugu ISLtik abiatuta (parentesi artean jarri dugu formulazioan aldagai horri guk emango diogun izen laburtua):

- *ISL-108: Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Lankideak)*
- *ISL-109: Euskararen erabilera-tasa saltzaileekin¹⁸³ (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Saltzaile)*
- *ISL-110: Euskararen erabilera-tasa bankuan (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Banku)*
- *ISL-111: Euskararen erabilera-tasa osasun-zerbitzuetan (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (OsasunZ)*
- *ISL-112: Euskararen erabilera-tasa udal-zerbitzuetan¹⁸⁴ (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (UdalZ)*

¹⁸² Aurreko puntuan egoera eta harreman informalei buruz esandakoek ere berdin-berdin balio dute egoera eta harreman formaletarako. Ez ditugu berriz errepikatuko.

¹⁸³ Ohiko erosketak (ogia, esnea, fruta, egunkaria...) egiten dituzten dendetako saltzaileekin.

¹⁸⁴ Udal-zerbitzuetako langileekin: udaletxea, gizarte-zerbitzuak, kirol-instalazioak, kultur etxeak.

- *ISL-114: Euskararen erabilera-tasa administrazio publikoan*¹⁸⁵ (%) adierazle bakuna, 2011-2016 (*Admin*)

Zalantzarik gabe, goiko adierazle bakun horien artean, garrantzi berezia du lankideekiko harremanak, hiltunen zati handi batek lanean pasatzen dugun denboratik (INE, 2011; EUSTAT, 2019). Lankideekiko harreman guztiak, ordea, ez daitezke “harreman formal” gisa izendatu. Lankideekiko harremanak egoera batzuetan formalak izango dira (lan-bilera batean, adibidez) eta beste batzuetan informalak (kafea hartzeko garaian, adibidez). Horiek horrela, egoera formale-tako erabilera laburbilduko duen adierazle bat sortzea izanik gure helburua, lankideekiko harremanari buruzko informazioa ez dugu bilduko adierazle honetara. Hori dela eta, praktikan, merkataritzarekin eta zerbitzu publikoekin zerikusia duten adierazleak bakarrik baliatuko gara.

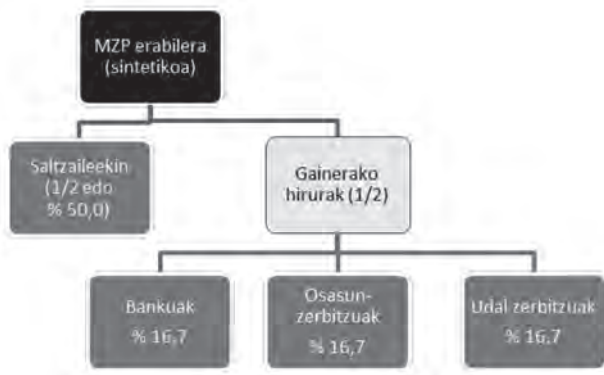
Merkataritza eta zerbitzu publikoen laburpen-ikuspegia lantzeko, zehazki, goiko zerrendako lau adierazle uztartuko ditugu: ohiko saltzaileei buruzkoa, bankuari buruzkoa, osasun-zerbitzuei buruzkoa eta udal-zerbitzuei buruzkoa. Azken adierazlea, aldiz, Administrazio Publikoekiko erabilerari buruzkoa, ez dugu kontuan hartuko, ISLn horri buruzko informazioa 2011n hasi baitzen biltzen, eta adierazle bakun hori adierazle sintetiko berrira biltzeak homogenotasun-arazoak sortuko lizkiguke seriea osatzeko.

Haztatze-irizpideak (adierazle sintetikoan zenbateko pisua emango zaion jatorrizko aldagai bakoitzari, ikus 41. Irudia). Aukeratu ditugun lau aldagaieen barruan, adierazle sintetikoari dagokion pisuaren erdia eman diegu eguneroko saltzaileei, horiek gainerako hirurak baino nabarmen arruntagoak eta egunerokoagoak baitira herritar gehienentzat. Gainerako hirurek batuta hartuko dute adierazle berriaren beste erdia, hirurei pisu berbera emanda.

¹⁸⁵ Administrazio Publikoetako langileekin: diputazio eta Jaurlearitzakoekin EAEn, Nafarroako Gobernuarekin Nafarroa Garaian, eta CAF, CPAM eta zergetako langileekin Ipar Euskal Herrian.

41. Irudia:

Merkataritzako eta zerbitzu publikoetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera

Iturria: egileak landua.

Hona hemen hiztun bakoitzak merkataritza alorrean eta zerbitzu publikoetan egiten duen erabileraren adierazle sintetikoa kalkulatzeko formula:

$$MZPSintetikoa = \left(\frac{1}{2} * Saltzaile\right) + \left(\frac{1}{6} * Banku\right) + \left(\frac{1}{6} * OsasunZ\right) + \left(\frac{1}{6} * UdalZ\right).$$

MZP Sintetikoa = Merkataritzako eta zerbitzu publikoetako erabilera (%)

Saltzaile = Saltzaileekin erabilera (%)

Banku = Bankuetakoekin erabilera (%)

OsasunZ = Osasun-zerbitzuetaekin erabilera (%)

UdalZ = Udal-zerbitzuetaekin erabilera (%)

Adierazle sintetiko honen mugak (datuak interpretatzerakoan kontuan izan beharko ditugunak).

Adierazle sintetiko berri honek, hein batean, alor formaletako erabileraren berri emango digu. Baina argi izan behar dugu adierazle honek ez dituela ondo ordezkatzeko harreman formal guztiak, ezta harreman formal nagusiak ere. Be-reziki aipagarria da adierazle honetan ez direla bilduko hiztunek euren lantokian (eta euren ikastetxeetan ikasleen kasuan) dituzten harreman formalak. Izan ere, lehenago aipatu bezala, ISLn jasotzen den informazioak lankideekiko harreman-ak bere osotasunean jasotzen ditu, harreman eta une formalagoak eta informa-lagoak bereizi gabe.

Horretaz gain, adierazle honek ez du biltzen saltoki handiagoetan egiten diren harremanei buruzko informaziorik, ezta udalez gaineko administrazioekin egiten direnei buruzkorik ere.

132. Taulan ikus daitezke harreman formalei buruzko adierazleen datuak.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

132. Taula:

Alor formaleko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera.
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
<u>Harreman-Sareen euskalduntasuna (%):</u>								
Saltzaileen artean	58,6	57,3	55,4	54,7	59,9	58,5	0,0	0,0
Bankukoan artean		63,9	67,9	64,2	69,6	66,5	2,7	4,2
Osasun zerbitzukoan artean		42,7	49,8	52,6	66,4	67,7	24,9	58,3
Udal zerbitzuetakoan artean		71,0	75,7	69,3	79,9	81,4	10,4	14,7
Lankideen artean	61,0	62,5	59,7	61,8	67,3	66,8	5,9	9,6
Administrazio Publikoan artean					71,9	75,5		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (ISL-413; B sintetikoa)		58,2	59,9	56,4	65,9	65,2	7,0	-12,0
<u>Erabilera (%):</u>								
Saltzaileekin	50,7	51,7	48,5	50,9	50,8	50,8	0,1	0,3
Bankukoekin	49,8	56,7	57,2	57,5	54,2	52,5	2,7	5,5
Osasun zerbitzukoekin	28,0	37,6	39,9	45,1	49,8	50,9	22,9	61,6
Udal zerbitzuetakoekin	53,9	61,0	62,6	61,3	83,0	66,8	11,9	22,0
Lankideekin	49,6	53,0	48,2	56,5	56,6	55,2	5,6	11,3
Administrazio Publikoekin					56,1	57,8		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (ISL-403; B sintetikoa)	47,3	51,6	50,8	52,8	53,2	53,6	6,3	13,4
<u>Euskaldunekiko erabilera (%):</u>								
Saltzaileekin	88,9	89,2	91,4	95,8	86,6	89,7	0,8	0,9
Bankukoekin		89,0	88,6	91,6	81,6	83,7	-5,3	-5,9
Osasun zerbitzukoekin		80,8	83,1	88,0	77,7	80,9	0,1	0,2
Udal zerbitzuetakoekin		86,2	87,1	91,1	82,7	84,9	-1,3	-1,5
Lankideekin	84,9	84,6	86,3	92,6	86,8	84,2	-0,6	-0,7
Administrazio Publikoekin					79,7	80,1		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (ISL-423; B sintetikoa)		87,3	88,9	93,0	83,6	86,4	-0,8	-0,9
Euskaldunak (kop.)	528.521	591.423	633.935	665.750	714.135	751.527		

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.4.5 *Aurrez aurreko harremanen adierazle sintetikoen osaera eta haztatze-irizpideak (erabileraren adibidea)*

Oharra: azalpen hauek honako hiru adierazle hauetarako balio dute (azalpenak erabilerari buruzko adierazlea soilik aipatuz egingo ditugun arren):

- *ISL-404: Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %)*
- *ISL-414: Aurrez aurreko harreman-sarearen euskalduntasun-tasa (adierazle sintetikoa, %)*
- *ISL-424: Euskaldunekiko erabilera-tasa aurrez aurreko harremanetan (adierazle sintetikoa, %)*

ISL-404: Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa **adierazle sintetikoaren osaera (zer-nolako adierazleekin eta zeharka zer-nolako jatorrizko aldagaiekin elikatuko den).** ISLtik sortu ditugun adierazle bakun eta sintetiko ia denek aurrez aurreko harremanen berri ematen digute, hala nola:

- *ISL-401: Familiako erabilera-tasa (adierazle sintetikoa, %), 1991-2016 (Familia)*
- *ISL-403: Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilera-tasa adierazle sintetikoa 1991-2016 (MZIP)*
- *ISL-107: Euskararen erabilera-tasa lagunekin (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Lagunak)*
- *ISL-108: Euskararen erabilera-tasa lankideekin (%) adierazle bakuna, 1991-2016 (Lankideak)*
- *ISL-113: Euskararen erabilera-tasa auzokoekin (%) adierazle bakuna, 2006-2016 (Auzoko)*
- *ISL-114: Euskararen erabilera-tasa administrazio publikoan¹⁸⁶ (%) adierazle bakuna, 2011-2016 (Admin)*

¹⁸⁶ Administrazio publikoetako langileekin: diputazio eta Jaurlearitzakoekin EAEn, Nafarroako Gobernuarekin Nafarroa Garaian, eta CAF, CPAM eta zergetako langileekin Ipar Euskal Herrian.

Aurrez aurreko harremanen adierazle sintetikoa elikatzeko, honako hauek hartuko ditugu kontuan: familiari buruzkoak, lagunei buruzkoak, lankideei buruzkoak eta merkataritza eta zerbitzu publikoei buruzkoak. Beste bi aldagaiak, berriz (auzokideekiko erabilera eta udalez goragoko administrazio publikoarekikoa), ez ditugu kontuan hartuko, ISLko lehen inkestetan galdetu ez zenez, galarazi egingo ligu keelako denbora-serie homogeneoa egitea.

Haztatze-irizpideak (adierazle sintetikoan zenbateko pisua emango zaion jatorrizko aldagai bakoitzari). Erabiliko ditugun haztatze-irizpideak 42. Irudian (modu laburtuan) eta 43. Irudian (modu xehean) azaltzen dira. Lau eremu nagusi hartu ditugu kontuan: familia, lagunartea, lankideak eta merkataritza-zerbitzu publikoak. Harreman informaletako erabileraren adierazle sintetikoarekin koherentzian, familiako erabilerari lagunartekoaren pisu bikoitza emango diogu (% 40koa familiakoari eta % 20koa lagunekikoari). Lankideekiko harremanei ere pisu handia eman diegu (% 30koa), oro har lanean ari den jendeak denboraren zati handi bat lanean pasatzen duelako eta lan-jardun askotan (ez guztietan) hitzezko jarduerak pisu handia duelako. Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabilerari, azkenik, hiztunen bizitzan gainerako eremuek baino pisu dezente txikiagoa dutela iritzita, % 10eko pisua eman diogu.

42. Irudia:

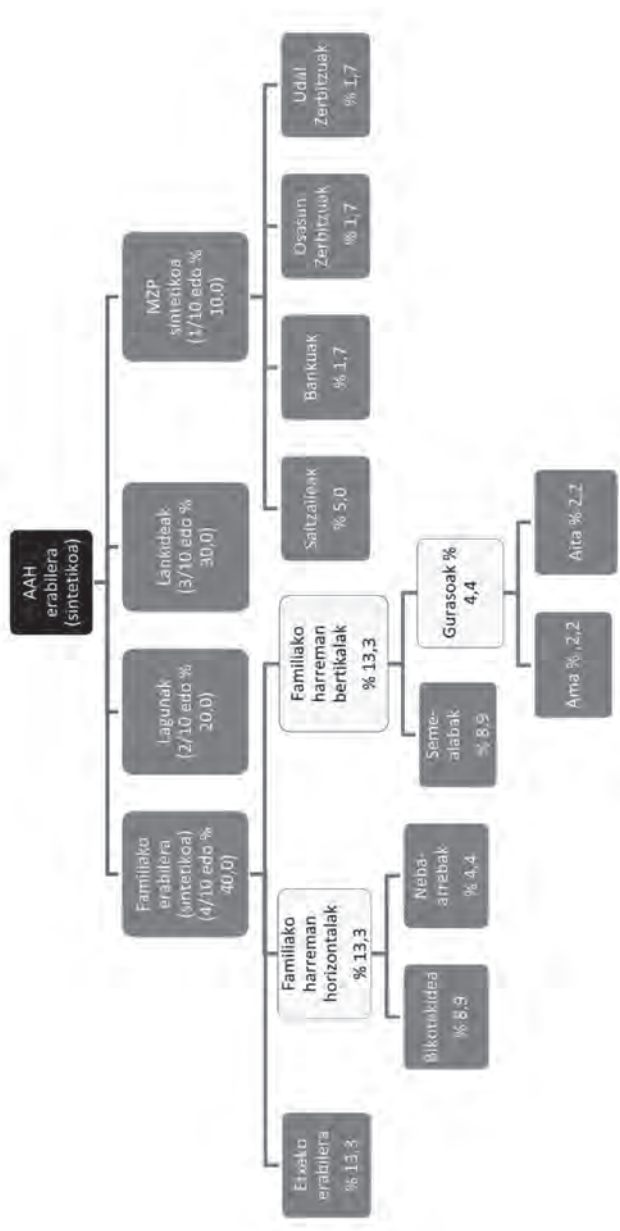
Aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera (laburtua)

Iturria: egileak landua.

43. Irudia:

Aurrez aurreko harremanetako erabilerrari buruzko adierazle sintetikoaren osaera (xehea)

Iturria: egileak landua.

Hona hemen hiztun bakoitzak aurrez aurre izaten dituen harremanetan egiten duen erabileraren adierazle sintetikoa kalkulatzeko formula:

$$AAH \text{ Sintetikoa} = \left(\frac{4}{10} * Familia\right) + \left(\frac{2}{10} * Lagunak\right) + \left(\frac{3}{10} * Lankideak\right) + \left(\frac{1}{10} * MZP\right)$$

AAH Sintetikoa = Aurrez aurreko harremanetan erabilera (%)

Familia = Familiako erabilera -adierazle sintetikoa- (%)

Lagunak = Lagunekin erabilera (%)

Lankideak = Lankideekin erabilera (%)

MZP = Merkataritzako eta zerbitzu publikoetako erabilera -adierazle sintetikoa- (%)

Adierazle sintetiko honen mugak (datuak interpretatzerakoan kontuan izan beharko ditugunak). Familiako erabileraren eta MZP erabileraren adierazle sintetikoek zituzten hutsunez gain, aldagai honetan ez da txertatzen auzokideekiko harremanari buruzko aldagaia (horrek denbora-serie luzea egitea galaraziko luke). Horretaz gain, bada aipatzeko moduko beste hutsune esanguratsu bat ere: ikasleek ikastetxean egiten duten jarduna (bai ikasgelan eta baita ikasgelatik kanpo ere). Hala ere, uste dugu adierazle hau ondo hornitua dagoela, eta nahiko sendoa dela aurrez aurreko harremanen berri emateko.

Hauxe da, gainera, guk landuko ditugun adierazle sintetikoen arteko “orokorrena”. ISLtik abiatuta, gehien hurbiltzen dena balizko euskararen erabilera orokorra zenbatekoa izan daitekeen laburtzera. Ez dezagun ahaztu, ordea, badela “orokortasun” horretatik urruntzen gaituen hainbat hutsune. Adierazle honetan EZ dira sartzen garrantzitsuak diren zenbait eremu, hala nola irakas-kuntza-mailako erabilera edo hedabideen kontsumoa, kultur kontsumoa, Internet eta sare sozialetako erabilera eta aisialdiko gainerako jardueretako erabilera. ISLko informazioaz gain, beste iturri batzuetako informazioa ere erabilita, etorkizunerako aztergai interesgarria izan daiteke adierazle sintetiko orokorrago bat sortzeko aukerak aztertzea. Lan honen mugak gainditzen ditu ordea.

Argi utzi dezagun, bestalde, aplikatu ditugun haztatze-irizpideak, hots, adierazle sintetiko berrian jatorrizko eremu bakoitzari eman diogun pisua, ez-tabaidagarria izan daitekeela. Behin-behineko irizpide gisa proposatzen ditugu, errealitate sozialari buruzko informazio gehiago eskuratu ahala hobetzen eta zehazten joatea komeniko dena. Guk hauxe egin nahi izan dugu: erabileraren adierazle ahalik eta orokorrena sortu ISLtik abiatuta, eta sortze-prozesu horretan osagai bakoitzari pisu ezberdina emateko bidea urratzea, Katalunian eta Euskal Herrian erabili izan diren adierazleen bidean sakonduz, baina haztatze-irizpide uniformeak gaindituz. Atal teorikoan aurkeztu dugun bezala, katalanek IUP indizean hamar eremutako erabilera uztartzen dute, eremu guzti-guztiei pisu bera

emanez (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30). Horrela, pisu bera hartzen dute, adibidez, lagunekiko edo bikotekidearekiko erabilerak batetik, eta bankuetan edo medikutan egiten denak bestetik, agerikoa den arren hiztunek askoz denbora gehiago igarotzen dutela lehenengo bi eremuetan beste bietan baino. Euskararen erabileraren tipologiak ere hiru osagai hartzen ditu (etxeko erabilera, lagunekikoa eta eremu formalekoa) eta hirurei pisu bera ematen die (Eusko Jaurlaritza, 2019: 48-49). Jatorrizko aldagaiak hautatzean egiten duen aukeragatik, adierazle hori gehiago hurbiltzen da denbora-irizpide orekatu batera katalanena baino, nahiz eta, Zalbidek dioen bezala, “eremu formalak” irizpide horren arabera legokiokoen baino toki handiagoa izan ISLko “erabileraren tipologian” eta horrek emaitza orokorrean eragin (2016: 28). Zalbidek berak dio erronka handia dela eremu bakoitzari denboraren arabeko pisu jakina emanez erabilera orokorraren isla izan daitekeen *indize sintetikoa* sortzea. Indize hori sortzeko behin-behineko ekarpentxoak izan nahi du adierazle honek. Gure ekarpenak lan-prozedura bat eta irizpide batzuk finkatu nahi ditu gehienbat; proposatu ditugun koefiziente zehatzak zalantzazkoak eta hobetzeko modukoak dira inolako ezbairik gabe. Espero dezagun, kontraste teorikoak eta garapen metodologikoak bultzatuta, adierazle honen definizioa, koefizienteei dagokienean gehienbat, denborarekin finduz eta hobetuz joango dela.

133. Taulan ikus daitezke aurrez aurreko harremanei buruzko adierazleen datuak.

133. Taula:

Aurrez aurreko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera.
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
<u>Harreman-Sareen euskalduntasuna (%):</u>								
Familako sarean euskaldunak pisua (ISL-41t; B sintetikoa)	80,8	79,4	72,6	75,5	73,4	73,7	-7,3	-8,8
Lagunen artean	72,0	72,5	70,7	70,6	74,8	75,9	3,9	5,4
Lankideen artean	81,0	82,5	83,7	81,8	87,3	86,8	5,8	9,6
Merkataritzan eta zerbitzu publikoan (ISL-413; B sintetikoa)	58,2	58,2	59,9	58,4	65,9	65,2	7,0	12,0
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (ISL-414; B sintetikoa)	70,8	70,8	67,1	68,7	71,1	71,2	0,4	0,5
<u>Erabilera (%):</u>								
Familian (ISL-40t; B sintetikoa)	62,0	60,9	52,4	57,4	53,5	52,9	-9,1	-14,7
Lagunekin	55,9	58,6	52,6	56,6	56,1	53,6	-2,3	-4,1
Lankideekin	49,6	53,0	45,2	56,5	56,6	55,2	5,6	11,3
Merkataritzan eta zerbitzu publikoan (ISL-403; B sintetikoa)	47,3	51,8	50,8	52,8	53,2	53,6	6,3	13,4
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (ISL-404; B sintetikoa)	55,6	57,2	51,0	56,5	54,9	53,8	-1,8	-3,2
<u>Euskaldunekiko erabilera (%):</u>								
Familian (ISL-42t; B sintetikoa)	79,2	78,3	74,7	78,4	75,2	73,5	-5,7	-7,2
Lagunekin	80,7	81,6	77,3	79,5	74,8	69,3	-11,4	-14,1
Lankideekin	84,9	84,6	88,3	92,6	86,8	84,2	-0,6	-0,7
Merkataritzan eta zerbitzu publikoan (ISL-423; B sintetikoa)	87,3	87,3	88,9	93,0	83,6	86,4	-0,8	-0,9
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (ISL-424; B sintetikoa)	82,0	81,8	80,1	84,4	79,4	77,2	-4,8	-5,9
Euskaldunak (kop.)	528.521	591.423	633.935	665.750	714.135	751.527		

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.4.6 Azalpen bat: gizabanako-mailako adierazle sintetikoak (A motako sintetikoak) eta komunitate-mailakoak (B motakoak)

Honaino adierazle sintetikoak sortzeko erabili ditugun koefizienteen aurkezpena. Argitu dezagun, hala ere, aurreko orrietan aurkeztu ditugun adierazle sintetikoak sortzeko garaian bi modu daudela gutxienez datuekin lan egiteko: elkarriketatu guztiei pisu bera emanda edo kasu bakoitzean hiztunek duten harreman-sarearen neurriaren edo aztergai diren espazioetara joateko duten ohituraren arabera pisua emanda. 134. Taulan aurkezten ditugu, adibide gisa, bi logika horiekin familiako adierazle sintetikoetarako sortuko liratekeen adierazleak.

134. Taula:

A eta B motako adierazleak irudikatuz, familiako adierazleen adibidea erabilita: norbanakoen adierazleak eta komunitatearenak

Ikergaia	A motako adierazleak (hiztunen emaitzen batez bestekoa): gizabanako mailakoak	B motako adierazleak (hiztunen sareen hedadura aintzat hartuta): komunitate-adierazleak
Familia-sarearen euskalduntasuna	Norbanakoen familia-sareen euskalduntasunaren batez bestekoa	Komunitateko familia-sareen euskalduntasunaren adierazlea
Erabilera familian	Norbanakoen familia-erabileraren batez bestekoa	Komunitateko familia-erabileraren adierazlea
Euskaldunekiko erabilera familian	Norbanakoen familian euskaldunekiko egiten duten erabileraren batez bestekoa.	Komunitateko familietako euskaldunekin egiten den erabileraren adierazlea

Iturria: egileak landua.

Azalpenean aurrera egiteko eta zertaz ari garen ulertzeko, hona hemen asmatutako adibide xume bat: bi pertsona hartuko ditugu, Ainhoa eta Ramon, eta bakoitzak familian zer-nolako erabilera egiten duen aztertuko dugu. Ainhoak familia-sare zabala du: bizirik ditu gurasoak eta hiru neba-arreba, eta etxean senarrarekin eta bi seme-alabekin bizi da. Ainhoak familian egiten duen erabileraren adierazle sintetikoa kalkulatu, hona hemen emaitza: % 25ean erabiltzen du euskara. Ramon, berriz, bakarrik bizi da eta bizirik duen senide bakarra arreba

bat da. Harekin euskaraz egiten du beti. Beraz, gaur egun familia alorreko Ramonen erabilera % 100ekoa izango da.

Bi hiztun horien datuetan oinarrituta, eta bien familiako erabilera sintetiko-ki aztertu nahi izanez gero, bi aukera ditugu:

- A aukera: bi hiztunen portaerari pisu bera ematea. Kalkuluak horrela eginda, bi hiztun horiek osatzen duten multzoaren batez besteko erabilera % 62,5ekoa izango da (Ainhoaren % 25aren eta Ramonen % 100aren arteko batez bestekoa).
- B aukera: Ainhoak familia-harreman sare handiagoa duenez, haren errealitateak Ramonenak baino pisu handiagoa behar du komunitatearen familia-erabilera aztertzean, eta haren portaerari pisu handiagoa emango diogu Ramonenari baino, eta HSErako darabiltzagun haztatze-irizpideak aplikatuko ditugu horretarako. Kalkuluak B ikuspegi honetatik eginda, bi pertsona horien familiako erabilera globala % 32,5ekoa izango da¹⁸⁷.

Ikusten den bezala, oso bestelako emaitzak lortu ditugu prozedura bat edo bestea erabili. Jarri dugun adibidea nahiko muturrekoa izanda ere, ISLko datuekin egin ditugun proben arabera, batzuetan alde adierazgarriekin baina orokorrean nahiko eskutik joan dira bi adierazle multzoen emaitzak. Azken batean:

- A motako adierazle sintetikoetan hiztun guztiei pisu bera ematen zaie. Ondorioz, adierazle sintetikoa osatuko duten osagaietarako erabaki diren haztatze-koefiziente teorikoei ezin zaie enpirikoki eutsi. Hiztun euskaldunek rol-harreman guztiak maila berean ez dituztenez, koefiziente enpirikoak aldatu egiten dira teorikoekiko (ikus hurrengo puntua). Praktikan, A motako adierazle sintetikoetan, hiztunak dituen harremanetan oinarritzen dira adierazleak. Horrela, adierazle sintetiko bat eraikitzerakoan, aztertu diren rol-harreman guztietatik bat edo gehiago ez dituzten hiztunentzat¹⁸⁸, kontuan hartuko da hiztun horrek inkesta egin den unean zer-nolako rol-harremanak dituen eta zer-nolakoak ez, eta dituen harremanetan oinarrituta egingo dira kalkuluak. Horrela, erabilera aztertzen ari bagara, adibidez, rol-harreman horietako asko edo gutxi dituen neurtu beharrean, adierazle berriak hiztun

¹⁸⁷ Darabiltzagun haztatze-irizpideei kasu eginda, Ainhoaren familia-sareak 100eko hedadura luke eta Ramonenak 11,11koa. Horrela, biek batuta egiten duten erabilera honela kalkulatu genuke: $100 \times (25 + 11,11) / (100 + 11,11) = \%32,5$

¹⁸⁸ Adibidez, familiako erabileraren adierazle sintetikoa kalkulatzeko ari garela, elkarriketatutako batzuek ez dute anai-arrebarik, batzuek ama hilda dute, batzuk bakarrik bizi dira...

bakoitzak dituen rol-harreman horietan euskarak zenbateko tokia duen neurtuko du ehunekoetan, 0 eta 100 bitarteko balioetan¹⁸⁹.

- B motakoetan haztatze-koefizienteak finkoak dira, eta hiztunen pisua aldatu egiten da adierazle adierazle. Horrela, oro har, harreman-sare zabalagoa duten elkarrizketatuak pisu handiagoarekin azalduko zaizkigu sare murriztagoa dutenak baino. Praktikan, adierazle bakunak emaitza orokorren arteko eragiketen bidez gauzatu ditugu B motako adierazle sintetikoak.

Laburtuz, bada, A motakoetan hiztun guztiek pisu bera dute, baina koefizienteak aldatu egiten dira; B motakoetan koefizienteak finkoak dira, baina pertsonen pisua aldatu egiten da.

Bi adierazle moten arteko aldeak ISLko datuekin aztertu ditugu. Hona bi ondorio: alde horiek handiagoak dira familiako eta lantokiko adierazle bakunek parte hartzen duten adierazle sintetikoetan. Bestalde, ezberdintasun handiagoak aurkituko ditugu “euskaldunekiko erabilera” lantzen duten adierazleetan gainerakoetan baino.

Edonola ere, zein adierazle dira “hobeak”, A motakoak edo B motakoak? Nola interpretatu batzuk eta besteak? Zertarako erabili adierazle batzuk eta besteak?

Datuak A aukeran azaldu dugun logikarekin landuz gero, norbanakoen egoera eta portaeren batez bestekoetan oinarritzen diren adierazleak izango ditugu. Horrela, aztergaiaren helburua hiztunak euren egoera edo portaeren arabera sailkatzea baldin bada, A motako adierazleak beharko ditugu. Lan honetan A motako adierazleak erabiliko ditugu harreman-sareen euskalduntasunaren araberako eta erabileraren araberako hiztunen tipologia eratzeko orduan.

Gizartean hizkuntzen egoera soziala aztertzerakoan, berriz, komunitatearen egoeraren edo portaeraren berri emango diguten B motako adierazleak egokiagoak izango dira A motakoak baino. Era berean, adierazle bakunekin alderatzeko ere (adibidez, familiako erabilera orokorra eta amarekin egiten dena alderatzeko, neba-arrebekin egiten dena, eta abar) B motako adierazleak egokiagoak izango dira. Horregatik, lan honetan zenbait eremutako eta garai ugariako errealitateak alderatu nahi ditugunean, B motako adierazleak erabiliko ditugu. Era berean, adierazle sintetiko baten osagaia beste adierazle sintetiko bat denean

¹⁸⁹ Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle sintetikoen kasuan, sare “guztiz euskaldunaren” neurria kalkulatu dugu pertsona bakoitzerako. Eta horren barruan euskarazko erabilera zenbatekoa den adieraziko da %etan.

(alor informalaren eta AAH adierazlearen kasuetan), B motako adierazleekin lan egingo dugu.

Nolanahi ere, adierazle sintetiko bakoitzaren aldamenean parentesi artean argituko dugu A edo B motako adierazlea den.

11.4.6.1 A motako adierazle sintetikoen osaera eta haztatze-irizpideak: koefiziente teorikoak eta enpirikoak urtez urte

135 eta 136. Tauletan, lehenik “koefiziente teorikoak” zutabeen B motako adierazle sintetikoak osatzerakoan aipatu ditugun haztatze-irizpideak laburtzen dira. A motako adierazleetan ere, koefiziente teorikoak bat datoz enpirikoekin, baina osagai guztiak dituzten hiztunetan bakarrik. Familiako kasuan, adibidez, koefiziente horiek esango digute zenbateko pisua duen familiako kide bakoitzarekiko harremanak adierazle sintetiko berrian, etxean bakarrik bizi ez eta ama, aita, bikotekidea, seme-alabak, neba-arrebak bizirik dituzten hiztunen artean.

Badakigu, ordea, hiztun askok harreman horietako bat edo gehiago falta dituela, adibidez gaur egun bikotekidea bizirik ez dutelako (edo ama, edo neba-arrebak...), edo hainbat espaziotara (bankura, udal-zerbitzuetara...) joateko ohiturarik ez duelako. 135. Taulan, bigarren zutabe multzoan “estaldura-tasa” adierazten da. Kopuru horrek adierazten du urte bakoitzean zenbat lagunek duten baliozko balioa erabilerari buruz dagokion galderan (baliozko baliorik ez dute izango harreman jakin hori ez dutenek edo espazio jakin horretara joaten ez direnek). Adibidez, 1991. urtean ama bizirik zuten eta erantzun baliagarria eman zuten inkestatuak % 62,0 izan ziren (horrek esan nahi du % 38,0k ama ez zutela bizirik). 136. Taulako estaldura-tasak, berriz, zera adierazten du: hiztun euskaldun guztiekiko (ama bizirik edo hilda izan) zenbatek daukaten ama euskalduna bizirik. 1991. urtean, adibidez, % 50,3 ziren ama euskalduna izan eta bizirik zutenak, elkarrizketatu euskaldun guztien artean.

Azkenik, taula horietako azken zutabe multzoan A motako sintetikoek hartu dituzten “koefizienteen pisu enpirikoak” adierazten dira: koefiziente teorikoak eta estaldura-tasak kontuan hartuta, urte bakoitzean, harreman edo espazio bakoitzak adierazle sintetiko berria osatzean enpirikoki zenbateko pisua izan duen adierazten du. Horrek esan nahi du, adibidez, amarekiko harremanak familiako erabileraren adierazlean teorikoki % 5,6ko pisua bazuen ere, enpirikoki 1991. urtean % 4,8koa izan zela pisu hori (ikus 135. Taula). Zergatik jaitsi da amarekiko erabileraren pisua A motako adierazle sintetikoan koefiziente teorikotik enpirikora? Elkarrizketatuen zati handi batek (% 38,0) ama bizirik ez zutenez, euren familiako erabileran amarekiko elkarrizketak ez zuelako eraginik izan. Eta horregatik, batez besteko emaitza orokorretan, teorikoki zegokion pisua baino apur bat txikiagoa izan zuelako enpirikoki amarekiko erabilerak.

Taula hauek kontuan hartu beharko dira A motako adierazle sintetikoen datuak interpretatzerakoan. Begiratu orokor bat emanda, ikusiko dugu oro har ez dagoela alde handirik koefiziente teorikoen eta enpirikoen artean “harreman-sarearen” eta “erabilera orokorraren” adierazle sintetikoen osaeran. Salbuespen adierazgarriak dira familiaren adierazlea, batetik, non “etxean denak elkarrekin” eta “neba-arrebekin” adierazle bakunek teorikoki zegokien baino pisu handiagoa duten enpirikoki, eta gainerako adierazle bakunek pisu txikiagoa. Bestetik, aurrez aurreko erabileraren adierazlean, koefiziente teorikoak adierazten zuena baino pisu dezente txikiagoa du lankideekiko erabilerak (hori horrela da elkarriketatuen zati aipagarri batek ez duelako etxetik kanpo lanik egiten).

Bestalde, “Euskaldunekiko erabileraren” A adierazle sintetikoen sorreran, bat ez etortzeak ugariagoak eta handiagoak dira “harreman-sareari” eta “erabilerari” buruzkoetan baino.

Urterik urteko emaitzak ikusita, koefiziente enpirikoak nahiko egonkorak dira oro har denboran. Fidagarritasun txikiagoa erakusten dute horretan ere “euskaldunekiko erabilerari” buruzkoek.

Alderdi horiek guztiak, esan bezala, kontuan hartu beharko dira A motako adierazle sintetikoen datuak irakurtzerakoan.

135. Taula:

Adierazle sintetikoak sortzeko haztatze-koefiziente teorikoak eta enpirikoak,
erabilera orokorra eta harreman-sareen euskalduntasuna lantzen duten
A motako adierazle sintetikoetan

	Haztatze- koefiziente teorikoa	Estaldura-tasa (zenbatek duten harreman hori edo espazio						Haztatze-koefiziente enpirikoak					
		1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Familiako erabilerari buruzko adierazle sintetikoa.													
Etxean bizi direnak elkarrekin daudenean	33,3	94,5	94,5	90,6	91,9	90,2	90,5	43,5	43,6	43,7	42,5	43,0	44,2
Bikotekidearekin	22,2	55,4	53,5	50,0	55,2	54,8	47,5	17,0	16,5	16,1	17,0	17,4	15,5
Neba-arrebekin	11,1	88,3	94,1	91,9	90,5	87,2	87,8	13,6	14,5	14,8	13,9	13,8	14,3
Seme-alabekin	22,2	55,4	53,3	49,3	49,9	49,9	48,5	17,0	16,4	15,9	15,4	15,9	15,8
Amarekin	5,6	62,0	64,3	65,0	76,9	68,3	67,9	4,8	4,9	5,2	5,9	5,4	5,5
Aitarekin	5,6	53,3	54,5	54,2	69,0	56,5	57,1	4,1	4,2	4,4	5,3	4,5	4,7
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Harreman informaletako erabileraren adierazle sintetikoa.													
Familiako erabilera (aurreko adierazle sintetikoa bera)	66,7	99,3	99,5	99,8	99,8	99,4	100,0	67,9	66,6	66,7	66,6	66,5	66,7
Erabilera lagunekin	33,3	94,1	99,6	99,4	100,0	100,0	100,0	32,1	33,4	33,3	33,4	33,5	33,3
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabileraren adierazle sintetikoa.													
Gertuko saltokietan (ogia, egunkaria, esnea... erosterakoan)	50,0	83,5	92,7	90,0	99,7	98,8	98,6	45,5	50,4	49,8	50,1	50,9	51,5
Banketxean	16,7	100,0	92,6	95,2	99,1	93,3	90,4	18,2	16,8	17,5	16,6	16,0	16,7
Udal zerbitzuetan	16,7	100,0	88,3	81,6	99,2	94,1	92,1	18,2	16,0	15,0	16,6	16,2	16,0
Osasun zerbitzuetan	16,7	100,0	92,7	95,6	99,7	98,0	96,4	18,2	16,8	17,6	16,7	16,8	16,8
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aurrez aurreko erabileraren adierazle sintetikoa.													
Familiako erabilera (aurreko adierazle sintetikoa bera)	40,0	99,3	99,5	99,8	99,8	99,4	100,0	49,5	48,9	47,7	47,0	46,1	46,5
Erabilera lagunekin	20,0	94,1	99,6	99,4	100,0	100,0	100,0	23,5	24,5	23,8	23,6	23,2	23,2
Erabilera lantokian	30,0	38,9	39,2	46,3	49,9	54,8	54,0	14,6	14,4	16,6	17,6	19,1	18,8
Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erab. (aurreko adierazle sintetikoa)	10,0	99,6	99,6	99,4	99,9	100,0	98,8	12,4	12,2	11,9	11,8	11,6	11,5
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

136. Taula:

Adierazle sintetikoak sortzeko haztatze-koefiziente teorikoak eta enpirikoak, euskaldunekiko erabilera lantzen duten A motako adierazle sintetikoetan

	Haztatze-koefiziente teorikoa	Estaldura-tasa (zenbatek duten harreman hori edo espazio hori)							Haztatze-koefiziente enpirikoak						
		1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016		
Familiako erabilerari buruzko adierazle sintetikoa.															
Etxean bizi direnak elkarrekin daudenean	33,3	64,0	59,4	48,1	53,2	50,6	51,1	40,3	38,3	35,7	36,2	36,2	37,4		
Bikotekidearekin	22,2	40,3	38,3	32,3	37,0	36,0	32,0	16,9	16,5	16,0	16,8	17,2	15,6		
Neba-arrebekin	11,1	76,9	78,0	77,3	74,6	72,0	73,5	16,1	16,8	19,1	16,9	17,2	17,9		
Seme-alabekin	22,2	40,8	45,7	42,2	44,7	46,1	44,5	17,1	19,7	20,9	20,3	22,0	21,7		
Amarekin	5,6	50,3	46,5	38,5	47,2	35,8	34,5	5,3	5,0	4,8	5,4	4,3	4,2		
Aitarekin	5,6	40,5	35,4	28,5	39,2	26,5	25,9	4,3	3,8	3,5	4,4	3,2	3,2		
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
Harreman informaletako erabileraren adierazle sintetikoa.															
Familiako erabilera (aurreko adierazle sintetikoa bera)	66,7	86,3	92,9	90,7	90,9	89,9	91,3	79,3	79,2	80,0	80,0	77,5	77,2		
Erabilera lagunekin	33,3	45,2	48,9	45,2	45,3	52,3	53,8	20,7	20,8	20,0	20,0	22,5	22,8		
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erabileraren adierazle sintetikoa.															
Gertuko saltokietan (ogia, egunkaria, esnea, erostrakoan)	50,0	34,2	27,7	28,4	37,2	27,5		49,7	43,4	43,1	42,9	39,1			
Banketxean	16,7	40,6	44,1	39,8	46,9	37,1		19,6	23,0	20,1	18,0	17,6			
Udal zerbitzuetan	16,7	45,2	44,4	46,5	58,7	54,4		21,9	23,2	23,5	22,6	25,8			
Osasun zerbitzuetan	16,7	18,3	19,9	26,2	43,0	37,1		8,8	10,4	13,3	16,5	17,6			
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
Aurrez aurreko erabileraren adierazle sintetikoa.															
Familiako erabilera (aurreko adierazle sintetikoa bera)	40,0	86,3	92,9	90,7	90,9	89,9	91,3	67,6	64,4	65,0	64,4	59,3	60,3		
Erabilera lagunekin	20,0	45,2	48,9	45,2	45,3	52,3	53,8	17,7	16,9	16,2	16,1	17,2	17,7		
Erabilera lantokian	30,0	13,8	16,2	15,4	18,8	24,7	23,9	8,1	8,4	8,3	10,0	12,2	11,8		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetako erab. (aurreko adierazle sintetikoa)	10,0	34,0	59,6	58,5	54,1	68,0	61,6	6,7	10,3	10,5	9,6	11,2	10,2		
	100,0							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.4.6.2 Hiztun guztien erabilerari buruzko kalkulua

Aipatu dugu orain arteko HSE adierazleetan hiztun euskaldunak soilik hartzen genituela aintzat. Horren arrazoia hauxe da: jatorrizko *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa*ren datu-basea (1991-2016). *Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza* datu-baseko kodetze-sistemak ez duelako beti aukerarik eskaintzen aldagai guztien inguruko serie erabat homogenoak lortzeko euskaldunak ez diren hiztunen erabilera-datuetarako. Orain arte aipatutakoekin, hortaz, ez dugu hiztun guztiak (euskaldun zein erdaldun) aintzat hartzen dituen erabilera-daturik. Hutsune hori betetzeko, euskaldunen erabileran oinarrituta kalkulatu ditugu hamasei urtetik gorako hiztun guztien erabilerak, gainerako hiztunek euskararik batere erabiliko ez luketela pentsatuta¹⁹⁰. Horretarako, urtez urte rol-harreman bakoitzean euskaldunek osatzen duten ehunekoa kontuan hartuta, horien erabilera hiztun guztien erabilerarekiko zenbat izango litzatekeen kalkulatu dugu hiruko erregela erabilita. Adibidez, 1991. urtean, euskaldunek bikotekidearekin batez beste % 56,5 erabiltzen zuten euskara. Urte horretan (ISLko datuen arabera betiere), bikotekidea zuten hiztun guztien artean euskaldunak % 21,0 izanik, bikotekidea zuten hiztun guztiek bikotekidearekin euskara zenbateraino erabiltzen zuten kalkulatu dugu honela: $=56,5 \times 21,0 / 100 = 11,9$. Eraitza hori honela irakurri behar da: hiztun guztien artean batez beste % 11,9koa izan zen bikotekideekiko erabilera 1991. urtean (euskaldunen erabilera estrapolatuz eta ez-euskaldunek batere euskararik erabili ez zutela pentsatuz). Hiztun guztietarako kalkulatu ditugun erabilera-datuak 137. Taulan aurkezten ditugu.

¹⁹⁰ Horrekin akats-maila txiki bat onartzen ari gara hiztun guztien datuak kalkulatzekoan: elebidun hartzaileen artean badira, eta baita erdaldun elebakarren artean ere, maila apalean gehienetan, euskara ere erabiltzen dutela adierazten duten hiztunak. Hiztun horien euskararen erabilera ez da gure datu orokorrean sartuko. Akats horren neurria txikia da aztertu ditugun kasu gehienetan. Salbuespen aipagarri bat seme-alabekiko erabilera da: erdaldun hartzaileek euskara gainerako eremuetan baino gehiago erabiltzen dute oro har seme-alabekiko harremanean. Azterketa interesgarria egin daiteke gaiaren inguruan; gure helburuetatik kanpo gelditzen da ordea.

137. Taula:

Euskararen batez besteko erabilera %etan adierazita, hainbat rol-harreman, espazio eta eremutan: adierazle bakunak eta sintetikoak. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztien kalkulua)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
AURREZ AURREKO HARREMANETAN (%)								
Familian (B sintetikoa)	13,8	14,8	13,3	14,7	14,4	15,0	1,2	8,6
Lagunekin	12,2	14,4	13,4	14,6	15,1	15,2	3,0	25,0
Lankideekin	10,8	13,2	11,9	14,7	16,5	17,0	6,2	57,9
Merkataritzan eta zerbitzu publikotan (B sintetikoa)	10,5	12,6	12,9	13,6	14,3	15,2	4,7	44,4
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (B sintetikoa)	12,4	13,9	12,9	14,5	14,8	15,3	2,9	23,2
FAMILIAN (%)								
Etxekoekin	13,6	13,7	12,1	13,5	13,0	14,0	4	3,0
Bikotekidearekin	11,9	12,7	9,9	11,5	10,7	10,7	-12	-9,8
Neba-arrebekin	15,2	16,2	14,1	15,5	15,3	15,3	-8	-5,2
Amarekin	14,4	14,4	11,5	13,0	11,3	10,7	-3,7	-25,4
Aitarekin	13,6	13,3	10,8	12,2	10,4	10,2	-3,4	-24,9
Seme-alabekin	14,1	16,7	14,4	16,8	16,5	16,3	2,2	15,5
Familian (B sintetikoa)	13,8	14,8	13,3	14,7	14,4	15,0	1,2	8,6
HARREMAN INFORMALETAN (%)								
Familian (B sintetikoa)	13,8	14,8	13,3	14,7	14,4	15,0	1,2	8,6
Lagunekin	12,2	14,4	13,4	14,6	15,1	15,2	3,0	25,0
<i>Auzokoeekin</i>				12,8	13,2	12,9		
<i>Euskaldunen erabilera sare sozialetan (%)</i>					11,0	11,5		
Harreman informalekin (B sintetikoa)	13,4	14,6	13,3	14,7	14,7	15,1	1,7	12,8
HARREMAN FORMALETAN (%)								
Saltzaileekin	10,5	13,1	11,8	13,1	13,8	14,5	4,0	38,3
Bankukoekin	12,9	14,7	14,4	14,8	14,4	14,5	1,6	12,3
Osasun zerbitzuekin	7,2	9,7	10,2	11,6	13,5	14,3	7,1	98,5
Udal zerbitzuetakoekin	14,1	16,0	15,3	16,2	17,4	18,8	4,7	33,1
<i>Lankideekin</i>	10,8	13,2	11,9	14,7	16,5	17,0	6,2	57,9
<i>Administrazio Publikoekin</i>					14,2	14,5		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (B sintetikoa)	10,5	12,6	12,9	13,6	14,3	15,2	4,7	44,4

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.5 Erabilerari eta harreman-sareei buruzko beste adierazle sintetiko batzuk

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilerari(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguistikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

11.5.1 Bi hizkuntzetako hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabera- tipologia

Atal teorikoan ikusi dugunez, hiztun-komunitatearen mugak zehazteko orduan, hizkuntza jakin baten ezagutza edo erabilera izan dira gehien erabili izan diren irizpideak; denborarekin, gainera, badirudi gero eta garrantzi handiagoa ematen zaiola erabileraren irizpideari (Boix eta Vila, 1998; Mollà, 2002; Moreno, 2009; Coyos, 2010; Joly eta Uranga, 2010; Vila, 2012). Gizabanako mailan ere, ikusi dugu Grosejenek (2015; 2018) hiztun elebiduna egunerokoan erabiltzen dituen hizkuntzen arabera definitzen duela, ez hainbeste ezagutzen dituen hizkuntzen arabera.

Horiek horrela, honako helburu zehatz honi helduko diogu orain:

- *Hiztunen multzokatze orokor bat lantzea, aurrez aurreko harremanetan euskara-erdaren erabilera aintzat hartuta.*

Multzokatze orokor hori *ISL-501: Bi hizkuntzetako hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabera-
tipologia* adierazlean gauzatuko dugu. Bertan, esan bezala, hiztun guztiak multzokatuko ditugu sailkatze-irizpide nagusitzat erabilera hartuta.

Adierazle hori sortzerakoan, praktikan, bi muturretan bi hizkuntzak erabiltzeko gai ez diren hiztunak jarriko ditugu, pentsatuz horiek *euren* hizkuntza besterik ez dutela erabiliko. Horrela, mutur batean euskaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai ez diren hiztunak bilduko ditugu; erdaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai ez direnak beste muturrean¹⁹¹. Muturreko bi multzo horiek

¹⁹¹ ISLko datuen arabera, erdaldun elebakar eta hartzaileek ia ez dute euskararik erabiltzen, ezta erdararik ere euskaldun elebakar eta hartzaileek.

11.2 puntuan aurkeztutako *ISL-001: ahozko hizkuntza-gaitasuna* adierazlearen arabera sortu ditugu. Bi mutur horien tartean, gaitasunez elebidun diren hiztunak izango ditugu: euskaraz zein erdaraz *ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiteko gai direla aitortu dutenak. Hiztun elebidun horiek aurrez aurreko harremanetan euskara erabiltzeko joeraren arabera sailkatuko ditugu, 11.4.5 puntuan azaldu dugun A motako *ISL-404: Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa* adierazle sintetiko kontuan hartuta. Jatorrizko bi adierazle horiek uztartuta, honako kategoria hauek osatuko dute, zehazki, adierazle sintetiko berri hau:

- Euskaldun elebakar eta hartzaileak
- Euskaraz bizi diren elebidunak (>% 90,0 euskaraz)
- Nagusiki euskara darabilten elebidunak (% 60,0-% 89,9 euskaraz)
- Bi hizkuntzak maila bertsuan darabiltzaten elebidunak (% 40,0-% 59,9)
- Nagusiki erdara darabilten elebidunak (% 10,0% 39,9 euskaraz)
- Erdaraz bizi diren elebidunak (<% 10 euskaraz)
- Erdaldun elebakar eta hartzaileak

2006. urtetik aurrerako ISLetan erdarazko gaitasunari buruz galdetu ez denez, urte horretatik aurrera lehenengo bi kategoriak elkartuta azalduko zaizkigu.

Adierazle horretatik abiatuta, eta muturreko kategoriak elkartuz, *ISL-502: Bi hizkuntzetako erabileraren arabera* *tipologia* adierazlea sortu dugu. Zehazki, lehen kategoria bigarrenera bilduko dugu eta azkenekoa azken-aurrekora; hartara, erabilera soilik aipatuko duen adierazlea eskuratuko dugu, honako bost kategoria hauekin:

- Euskaraz bizi diren hiztunak (>% 90,0 euskaraz)
- Nagusiki euskara darabilten elebidunak (% 60,0-% 89,9 euskaraz)
- Bi hizkuntzak maila bertsuan darabiltzaten elebidunak (% 40,0-% 59,9)
- Nagusiki erdara darabilten elebidunak (% 10,0% 39,9 euskaraz)
- Erdaraz bizi diren hiztunak (<% 10 euskaraz)

Bi adierazle horien emaitzak 138. Taulan ikus daitezke.

138. Taula:
Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabeko tipologiak. Euskal Herria,
1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
<u>ISL-501: Bi hizkuntzetako hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabeko tipologia</u>						
Euskaldun elebakar eta hartzaileak	23.541	13.069	10.108			
Euskaraz bizi diren elebidunak (>%90,0 euskaraz)	94.213	123.788	103.290	132.931	135.085	129.286
Nagusiki euskara darabiltzen elebidunak (%60,0-%89,9 euskaraz)	134.579	154.296	148.425	183.095	191.003	197.649
Bi hizkuntzak maila bertsuan darabiltzen elebidunak (%40,0-%59,9)	98.930	99.427	108.837	119.914	126.136	129.628
Nagusiki erdara darabiltzen elebidunak (%10,0-%39,9 euskaraz)	133.441	146.688	183.474	166.037	184.275	205.218
Erdaraz bizi diren elebidunak (<%10 euskaraz)	43.816	54.154	79.798	63.773	77.637	89.743
Erdaldun elebakar eta hartzaileak	1.829.929	1.836.672	1.860.727	1.923.879	1.934.862	1.895.895
GUZTIAK	2.358.449	2.428.094	2.494.659	2.589.629	2.648.998	2.647.421
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Euskaldun elebakar eta hartzaileak	1,0	0,5	0,4			
Euskaraz bizi diren elebidunak (>%90,0 euskaraz)	4,0	5,1	4,1	5,1	5,1	4,9
Nagusiki euskara darabiltzen elebidunak (%60,0-%89,9 euskaraz)	5,7	6,4	5,9	7,1	7,2	7,5
Bi hizkuntzak maila bertsuan darabiltzen elebidunak (%40,0-%59,9)	4,2	4,1	4,4	4,6	4,8	4,9
Nagusiki erdara darabiltzen elebidunak (%10,0-%39,9 euskaraz)	5,7	6,0	7,4	6,4	7,0	7,8
Erdaraz bizi diren elebidunak (<%10 euskaraz)	1,9	2,2	3,2	2,5	2,9	3,4
Erdaldun elebakar eta hartzaileak	77,6	75,6	74,6	74,3	73,0	71,6
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>ISL-502: Bi hizkuntzetako erabileraren arabeko tipologia</u>						
Euskaraz bizi diren hiztunak (>%90,0 euskaraz)	117.754	136.857	113.398	132.931	135.085	129.288
Nagusiki euskara darabiltzen elebidunak (%60,0-%89,9 euskaraz)	134.579	154.296	148.425	183.095	191.003	197.649
Bi hizkuntzak maila bertsuan darabiltzen elebidunak (%40,0-%59,9)	98.930	99.427	108.837	119.914	126.136	129.628
Nagusiki erdara darabiltzen elebidunak (%10,0-%39,9 euskaraz)	133.441	146.688	183.474	166.037	184.275	205.218
Erdaraz bizi diren hiztunak (<%10 euskaraz)	1.873.745	1.890.826	1.940.525	1.987.652	2.012.499	1.985.638
GUZTIAK	2.358.449	2.428.094	2.494.659	2.589.629	2.648.998	2.647.421
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Euskaraz bizi diren hiztunak (>%90,0 euskaraz)	5,0	5,6	4,5	5,1	5,1	4,9
Nagusiki euskara darabiltzen elebidunak (%60,0-%89,9 euskaraz)	5,7	6,4	5,9	7,1	7,2	7,5
Bi hizkuntzak maila bertsuan darabiltzen elebidunak (%40,0-%59,9)	4,2	4,1	4,4	4,6	4,8	4,9
Nagusiki erdara darabiltzen elebidunak (%10,0-%39,9 euskaraz)	5,7	6,0	7,4	6,4	7,0	7,8
Erdaraz bizi diren hiztunak (<%10 euskaraz)	79,4	77,9	77,8	76,8	76,0	75,0
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.5.2 Aurrez aurreko erabileran, denbora osoko hiztunen kalkulua egitea eta erabiltzen den euskararen osaera aztertzea

Puntu honetan, honako bi helburu zehatz hauei helduko diegu:

- “Denbora osoko hiztunak” kalkulatzeko aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikorako (kopuru absolutuetara iritsiz).
- “Jardunaren osaera” kalkulatzeko aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikorako.

8.4.2 puntuan aipatu dugun bezala, katalanek euren *Enquesta d’usos lingüístics* delakoan kalkulatzeko *mesura de parlants de català a temps complet-PTC* adierazlearen (Direcció General de Política Lingüística, 2015: 30) parekidea kalkulatu dugu euskaldunentzat “Denbora osoko hiztunak” prozeduraren bidez. Bide horretan landu dugun adierazlea honela izendatu dugu, *ISL-503: Denbora osoko euskarazko hiztunak aurrez aurreko harremanetan* eta zera adieraziko du: zenbat “euskaldun huts” (euskara hutsean bizi diren hiztunak) izango genituzkeen, euskaldunek euskara zenbateko proportzioetan erabili ohi duten kontuan izanda eta hiztun bakoitzari darabilen euskararen araberrako pisua emanda. Horretarako, 0ko balioa emango diogu euskara batere erabiltzen ez duen hiztun euskaldunari, 1eko balioa euskara hutsean bizi denari, eta tartean dagokion balioa tarteko erabilera daukanari.

Operatiboki, adierazle hau aurrez aurreko harremanetako erabileraren ISL-404 adierazle sintetikoa¹⁹² eta hiztunen hizkuntza-gaitasuna (euskaldunak diren edo ez, kasu honetan) aintzat hartuta kalkulatu dugu.¹⁹³

Denbora osoko hiztunen kalkulutik abiatuta, jardunaren osaera ere aztertu ahal izango dugu, *ISL-504: Aurrez aurreko harremanetako jardunaren osaera* adierazlearen bitartez. Zer neurtuko du adierazle horrek? “Euskara errealean”, “erabiltzen den euskararen”, “benetan ahoratzen den euskararen” osaera nolakoa den, euskara hori ekoizten duten hiztunen ezaugarri demografiko, sozial edo soziolinguistikoak aintzat hartuta. Operatiboki, denbora osoko hiztunen kopuru absolutuak ehunekoetara ekarrita kalkulatu dugu.

Bi adierazle horien emaitzak, 139. Taulan ikus daitezke, oinarritzko beste hainbat aldagai askeren arabera landuta.

¹⁹² A motako adierazle sintetikoa erabiliko dugu honetarako, hots, elkarrizketatu guztiei pisu bera ematen zien adierazlea.

¹⁹³ Erdaldun hartzaileek erabiltzen duten euskara ez da kontuan hartu adierazle honetarako.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

139. Taula:

Aurrez aurreko erabilera denbora osoko euskarazko hitzunen kalkulua egitea
eta jardunaren osara aztertzea, hainbat aldagai askeren arabera.
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunik)

	Euskaldunak, euskaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai diren hitzunik (kopuru absolutuak)						Euskaldunen euskararen batez besteko erabilera (%) aurrez aurreko harremanetan (A motako adierazle sintetikoa)					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Administrazio-eremuaren arabera												
Euskal Autonomia Erkidegoa	419.221	493.201	530.946	557.604	600.058	631.384	58,4	57,9	51,5	56,7	55,0	53,8
Nafarroa Garaia	40.167	42.076	48.341	56.384	62.977	68.946	59,9	56,7	55,6	50,7	50,6	49,2
Ipar Euskal Herria		56.148	54.648	51.762	51.100	51.197		48,9	41,2	47,8	44,9	40,7
GUZTIAK	528.521	591.423	633.934	665.750	714.136	751.527	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5
Herrialdeen arabera												
Araba	15.545	26.612	33.106	37.182	45.803	52.513	24,7	27,4	25,6	30,0	31,8	31,8
Bizkaia	158.337	203.057	219.750	228.507	253.871	272.423	53,5	51,9	46,0	51,4	45,5	44,9
Gipuzkoa	245.340	283.532	278.090	291.915	300.384	306.448	63,8	65,6	58,8	64,2	65,7	65,4
Nafarroa Garaia	40.167	42.076	48.341	56.384	62.977	68.946	59,9	56,7	55,6	50,7	50,6	49,2
Lapuri		35.864	35.169	33.543	34.132	35.006		42,0	36,7	41,4	40,0	35,9
Nafarroa Beherea-Zuberoa		20.282	19.478	18.219	16.968	16.191		61,1	49,2	59,4	54,6	51,0
GUZTIAK	528.521	591.423	633.934	665.750	714.136	751.527	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5
Hitzunik bizi diren nagusitasun-eremuen arabera (Hegoalde)												
Erdararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %20tik behera)	158.365	196.153	244.497	274.622	311.943	348.792	37,7	34,5	30,5	35,3	34,1	33,9
Erdararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %20-%40 artean)	77.274	105.693	91.002	123.988	139.638	141.598	57,3	61,9	52,8	61,3	63,2	60,9
Nagusitasun argink gabeko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %40-%60)	105.829	91.396	106.109	111.872	125.661	127.299	64,2	67,1	63,7	75,5	74,4	76,2
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %60-%80 bitartean)	57.002	95.223	80.159	84.263	79.831	74.987	76,6	76,4	75,3	83,0	85,5	86,7
Amasgune beteak: euskararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %80tik gora)	60.818	46.812	57.519	19.244	5.962	7.654	87,9	90,8	86,0	90,0	80,6	89,8
GUZTIAK	459.389	535.277	570.287	613.988	663.036	700.330	58,6	57,8	51,8	56,1	54,6	53,3
Euskal hitzunen gaitasunaren arabera												
Euskal nagusitasuneko hitzunik	182.640	182.890	177.970	204.651	190.250	195.632	85,3	85,9	84,7	84,8	85,0	84,5
Nagusitasunik gabeko elebidunak	146.192	184.828	177.008	201.815	218.771	221.754	54,9	59,4	55,0	59,3	63,5	62,8
Endal elebidunak	199.688	223.705	278.955	259.284	305.115	334.141	31,8	31,3	26,7	29,3	27,6	26,8
GUZTIAK	528.521	591.423	633.934	665.750	714.136	751.527	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5
Lehen hizkuntzaren arabera												
Euskara	419.308	438.983	381.849	386.150	373.950	377.052	64,2	66,5	65,7	70,7	72,3	71,7
Blak	37.511	46.914	75.476	78.613	90.268	102.369	33,2	35,8	39,8	48,4	48,0	47,7
Erdara	71.702	105.526	176.810	200.987	249.918	272.108	25,3	28,7	23,6	28,9	28,4	27,6
GUZTIAK	528.521	591.423	633.935	665.750	714.136	751.527	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5
Sexuaren arabera												
Gizonezkoa	265.696	297.527	301.417	315.103	336.282	355.800	57,5	58,2	52,6	56,0	54,2	53,9
Emakumezkoa	262.625	283.896	332.518	350.646	377.854	395.727	55,9	55,7	49,3	55,0	53,6	51,1
GUZTIAK	528.521	591.423	633.934	665.750	714.136	751.527	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5
Adinaren arabera												
16tik 24ra	101.028	123.067	133.501	127.610	120.619	134.800	45,3	43,9	37,6	41,3	41,3	39,0
25etik 34ra	93.027	106.793	123.336	146.419	160.182	142.325	51,2	48,5	43,3	49,6	46,3	47,6
35etik 44ra	109.512	130.372	144.649	155.699	182.590	204.088	56,0	57,4	52,2	56,4	54,4	51,7
50etik 64ra	126.679	104.653	105.222	108.696	123.837	137.326	60,6	66,7	58,0	61,4	60,0	59,6
65 edo gehiago	98.274	126.537	127.226	127.325	126.908	132.988	69,3	68,4	64,8	70,4	68,6	65,1
GUZTIAK	528.521	591.423	633.934	665.750	714.136	751.527	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5

	<u>ISL-503: Euskarazko denbora osoko hitzunik aurrez aurreko harremanetan</u>					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016
<u>Administrazio-eremuaren arabera</u>						
Euskal Autonomia Erkidegoa	245.012	285.690	273.257	316.029	329.987	339.431
Nafarroa Garaia	24.068	23.861	26.871	28.606	31.887	33.954
Ipar Euskal Herria		27.460	22.497	24.722	22.929	20.824
GUZTIAK	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
<u>Herrialdearen arabera</u>						
Araba	3.840	7.293	8.461	11.172	14.549	16.685
Bizkaia	84.727	105.459	101.163	117.527	118.024	122.314
Gipuzkoa	156.447	172.938	163.633	187.330	197.413	200.433
Nafarroa Garaia	24.068	23.861	26.871	28.606	31.887	33.954
Lapuri	-	15.060	12.916	13.902	13.664	12.562
Nafarroa Beherea-Zubeioa	-	12.400	9.581	10.820	9.264	8.262
GUZTIAK	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
<u>Hitzunik bizi diren nagusitasun-eremuen arabera (Hegoaldea)</u>						
Erdararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %20tik behera)	59.688	67.606	74.664	96.859	106.449	118.245
Erdararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %20-%40 artean)	44.262	65.408	48.088	76.046	88.283	86.195
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %40-%60)	67.922	61.315	67.542	84.509	93.514	97.027
Amasgune erasanak: euskararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %60-%80 bitartean)	43.647	72.728	60.381	69.908	68.226	65.049
Amasgune beteak: euskararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %80tik gora)	53.572	42.493	49.453	17.313	5.400	6.870
GUZTIAK	269.082	309.551	300.127	344.635	361.874	373.386
<u>Euskal hiztunen gaitasunaren arabera</u>						
Euskal nagusitasunezko hitzunik	155.779	157.178	150.746	173.527	161.703	165.321
Nagusitasunik gabeko elebidunak	80.217	109.824	97.268	119.733	138.889	139.271
Erdal elebidunak	63.567	70.010	74.610	76.088	84.211	89.618
GUZTIAK	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
<u>Lehen hizkuntzaren arabera</u>						
Euskara	268.889	292.043	250.881	273.156	270.486	270.184
Biak	12.468	16.791	30.055	38.053	43.345	48.863
Erdara	18.106	28.177	41.689	58.148	70.972	75.162
GUZTIAK	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
<u>Sexuaren arabera</u>						
Gizonezkoa	152.808	173.221	158.621	176.544	182.120	191.848
Emakumezkoa	146.756	163.789	164.003	192.813	202.683	202.361
GUZTIAK	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
<u>Adinaren arabera</u>						
16tik 24ra	45.756	54.013	50.234	52.688	49.834	52.542
25etik 34ra	47.593	51.821	53.430	72.587	74.235	67.746
35etik 49ra	61.315	74.798	75.484	87.787	99.375	105.459
50etik 64ra	76.781	69.840	60.985	66.717	74.270	81.824
65 edo gehiago	68.118	86.538	82.492	89.597	87.089	86.639
GUZTIAK	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

	<u>ISL-504: Aurrez aurreko harremanetako jardunaren osaketa (ahoratzen den euskararen ekoizleen ezaugarrien arabera)</u>					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016
<u>Administrazio-eremuaren arabera</u>						
Euskal Autonomia Erkidegoa		84,8	84,7	85,6	85,8	86,1
Nafarroa Garaia		7,1	8,3	7,7	8,3	8,6
Ipar Euskal Herria		8,1	7,0	6,7	6,0	5,3
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Herrialdearen arabera</u>						
Araba		2,2	2,6	3,0	3,8	4,2
Bizkaia		31,3	31,4	31,8	30,7	31,0
Gipuzkoa		51,3	50,7	50,7	51,3	50,8
Nafarroa Garaia		7,1	8,3	7,7	8,3	8,6
Lapurd		4,5	4,0	3,8	3,6	3,2
Nafarroa Beherea-Zuberoa		3,7	3,0	2,9	2,4	2,1
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Hiztunak bizi diren nagusitasun-eremuen arabera (Hegoalde)</u>						
Erdararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %20tik behera)	22,2	21,8	24,9	28,1	29,4	31,7
Erdararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %20-%40 artean)	16,4	21,1	16,0	22,1	24,4	23,1
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %40-%60)	25,2	19,8	22,5	24,5	25,8	26,0
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %60-%80 bitartean)	16,2	23,5	20,1	20,3	18,9	17,4
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen etxeko erabilera %80tik gora)	19,9	13,7	16,5	5,0	1,5	1,8
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Euskal hiztunen gaitasunaren arabera</u>						
Euskal nagusitasunezko hiztunak	52,0	46,6	46,7	47,0	42,0	41,9
Nagusitasunik gabeko elebidunak	26,8	32,6	30,1	32,4	36,1	35,3
Erdal elebidunak	21,2	20,8	23,1	20,6	21,9	22,7
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Lehen hizkuntzaren arabera</u>						
Euskara	89,8	86,7	77,8	74,0	70,3	68,5
Blak	4,2	5,0	9,3	10,3	11,3	12,4
Erdara	6,0	8,4	12,9	15,7	18,4	19,1
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Sexuaren arabera</u>						
Gizonezkoa	51,0	51,4	49,2	47,8	47,3	48,7
Emakumezkoa	49,0	48,6	50,8	52,2	52,7	51,3
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<u>Adinaren arabera</u>						
16tik 24ra	15,3	16,0	15,6	14,3	13,0	13,3
25etik 34ra	15,9	15,4	16,6	19,7	19,3	17,2
35etik 49ra	20,5	22,2	23,4	23,8	25,8	26,8
50etik 64ra	25,6	20,7	18,9	18,1	19,3	20,8
65 edo gehiago	22,7	25,7	25,6	24,3	22,6	22,0
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: Ipar Euskal Herriari buruzko seriea 1996. urtean hasten dugu taula honetan eta txosten honetan aurkeztuko ditugun gainerakoetan, 1991ko inkestan lurralde horretan alboratze aipagarriak egon zirela pentsatzeko zantzuak daudelako, ISLren arduradun teknikoaren arabera.

11.5.3 Erabilera baloratzeko erreferentziak, harreman-sareen osaeran eta hiztunen hizkuntza-gaitasunean oinarrituta

Puntu honetan, honako helburu zehatz hauei helduko diegu:

- *Bitarteko metodologikoak lantzea komunitate batean bertako hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera osoetatik eta harreman-sareen egituraketatik abiatuta, hizkuntza bat eta bestea erabiltzeko nahitaezkotasuna eta aukera zenbatekoa den kalkulatzeko, eta horrekin batera euskara-erdaren gutxieneko eta gehienezko erabilera posibleen erreferentziak sortzea.*
- *Erabilera baloratzeko erreferentzia gisa, nahitaezkotasun eta aukeren egituraz gain, hiztun elebidunen erraztasuna ere (zein hizkuntzatan aritzen diren errazago) aitzat hartuko duen erreferentzia-puntua finkatzea.*

11.5.3.1 Hizkuntzen erabilaren nahitaezkotasun-egiturara hurbiltzea, hiztunen hizkuntza-gaitasunetik abiatuta; euskara-erdaren erabilera posiblearen ibiltarteak; gehienezko eta gutxieneko erabilera posibleak

11.5.3.1.1 Hiru hiztun mota, lau komunikazio-egoera posible, erabilera posiblearen gutxieneko eta gehienezko erreferentziak

Atal teorikoan esan dugu hizkuntza-gaitasunak ezartzen duela erabilera-rako zorua. Eta horren barnean, lehenik, esaten genuen komunitate batean hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera osoak eta antolaketa zeharo baldintzatzen duela hizkuntza bat eta bestea erabiltzeko dauden aukerak.

Hizkuntza-gaitasunaren arabera hiztunak multzokatzeko, zazpi kategoriako ISL-001 adierazle sintetikoa landu dugu. Sinplifikatzera joz, hiru multzo nagusitan banatuko ditugu hiztunak: Y hizkuntzako hiztun elebakarrak, X hizkuntzako hiztun elebakarrak eta bi hizkuntzetan hitz egiten dakiten elebidunak. ISLn gaiari buruzko informazioa nola jasotzen den jakinda, honela operatibizatu ditugu hiru hiztun multzo horiek.

- Y hizkuntzako hitzun elebakarrak. Bertan bilduko ditugu erdaldun elebakarrak eta hartzaileak¹⁹⁴.
- X hizkuntzako hitzun elebakarrak. Aurreko irizpide bera aplikatuta, bertan bilduko ditugu euskaldun elebakarrak eta hartzaileak.
- Hiztun elebidunak (X eta Y hizkuntzan hitz egiten dakitenak). Bertan bilduko ditugu euskaraz eta gaztelaniaz/frantsesez, bietan ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai diren hitzunenak.

Hiru hitzun mota horiek elkarrekin aurrez aurreko harremanetan jartzen direnean, lau egoera posible gertatzen dira, hizkuntza bat ala bestea erabiltzeko sortzen diren aukeren arabera, Txillardegik argitu zuen bezala (Álvarez Enparantza, 1984) eta 140. Taulan ikus daitekeen bezala.

- Komunikazioa nahitaez Y hizkuntzan (gaztelaniaz/frantsesez) gauzatu beharreko egoerak, Y hizkuntzaren hitzun elebakarrak euren artean edo elebidunekin harremanetan daudenean.
- Komunikazioa nahitaez X hizkuntzan (euskaraz) gauzatu beharreko egoerak, X hizkuntzaren hitzun elebakarrak euren artean edo elebidunekin harremanetan daudenean.
- Komunikazioa X edo Y hizkuntzatan (euskaraz edo erdaraz) gauzatu daitezkeen egoerak, hitzun elebidunak euren artean daudenean.
- Laugarrenik, inkomunikazio egoerak ditugu,¹⁹⁵ X hizkuntzako hitzun elebakarrak eta Y hizkuntzako elebakarrak interakzio berean elkartzen direnean.

¹⁹⁴ Ikuspegi teorikotik eztabaidagarriak dira aipatutako bi irizpide nagusiak, hitzunen hiru multzotan sailkatzea batetik, eta bestetik, hiru multzoak zehazterakoan elebidun hartzaileak elebidunekin beharrean hitzun elebakarrekin biltzea. Balegoke aukera, adibidez, hitzun hartzaileak elebidunen multzoan biltzekoa. Alabaina, ISLn elkarrizketatu direnen eta euren harreman-sareko hitzunen hizkuntza-gaitasuna jasotzeko erabiltzen diren galderek guztiz baldintzatu dituzte gure hautu metodologiko horiek, sareko hitzunen gaitasuna “euskaraz badaki/ez daki” sailkapenaren bidez jasotzen baita orokorrean.

¹⁹⁵ Inkomunikazio-mailak era batekoak edo bestekoak izango dira hitzunen ezagutzaren arabera. Izan ere, elebakar gisa sailkatu ditugun hitzun horietako batzuek “beste hizkuntzan” komunikazio bat gauzatzeko adina gaitasun izango dute hainbatetan.

140. Taula:

Mintzakideen hizkuntza-gaitasunaren arabera egoerak (konbinaketak) eta egoera bakoitzean erabili ahal izango den hizkuntza.

	Elebakarrak X hizkuntzan (euskaraz)	Elebidunak	Elebakarrak Y hizkuntzan (gaztelania/ frantsesean)
Elebakarrak X hizkuntzan (euskaraz)	Nahitaez X hizkuntzan (euskaraz)	Nahitaez X hizkuntzan (euskaraz)	<i>Inkomunikazio- egoerak</i>
Elebidunak	Nahitaez X hizkuntzan (euskaraz)	X edo Y aukeran	Nahitaez Y hizkuntzan (gaztelania/ frantsesez)
Elebakarrak Y hizkuntzan (gaztelania/ frantsesa)	<i>Inkomunikazio- egoerak</i>	Nahitaez Y hizkuntzan (gaztelaniaz/frantsesez)	Nahitaez Y hizkuntzan (gaztelaniaz/ frantsesez)

Iturria: egileak landua.

Elkarrekintzetan gertatzen diren egoera guztiak lau egoera mota horietan sailkatu eta kopuruetara ekarriko bagenitu, kopuru horietatik abiatuta, honako erreferentzia hauek ere kalkulatu ahalko genituzke:

- Y hizkuntzaren (gaztelaniaren/frantsesaren) gutxieneko erabilera posiblea: nahitaez Y hizkuntzan gauzatu beharreko harremanek harreman guztiekiko osatzen duten tarteak.
- Y hizkuntzaren (gaztelaniaren/frantsesaren) gehieneko erabilera posiblea: bi kopuru horien batura izango da:
 - nahitaez Y hizkuntzan gauzatu beharreko harremanak.
 - Y edo X hizkuntzan gauzatu daitezkeen harremanak.
- X hizkuntzaren (euskararen) gutxieneko erabilera posiblea: nahitaez X hizkuntzan gauzatu beharreko harremanek harreman guztiekiko osatzen duten tarteak.
- X hizkuntzaren (euskararen) gehieneko erabilera posiblea: bi kopuru horien batura izango da:
 - nahitaez X hizkuntzan gauzatu beharreko harremanak.

- o Y edo X hizkuntzan gauzatu daitezkeen harremanak.

11.5.3.1.2 Euskaldunen sarearen osaerari buruzko kalkuluetatik abiatuta, erabilera-aukerak aztertzeako adierazleak sortzen

Has gaitezen, ISLn oinarrituta, aipatu berri ditugun gehienezko eta gutxienezko erreferentziak zenbakitara ekartzeko bidea bilatzen. Lehenik, *ISL-505: euskararen gehienezko erabilera posiblearen erreferentzia* kalkulatu dugu. Erreferentzia horrek haxe adierazi nahiko luke: hiztunek bizi dituzten egoeren artean, euskara erabiltzea posible den egoerek zenbateko pisua duten; eta behin kopuru hori % baten bidez kalkulata, eta 100etik kenketa eginez, aurrez aurreko harremanetan erdara nahitaez erabili beharreko egoerek zenbateko pisua duten ere kalkulatu genuke.

Sortzen ari garen erreferentzia horrek, noski, zerikusi zuzena izango du euskaldunek duten harreman-sare osoaren barnean mintzakide euskaldunek eta erdaldunek duten pisuarekin, baina ez da bete-betean horren baliokidea izango. Izan ere, kontuan hartu beharko da gurean nahiko orokorra den erabilera-araua (UZEI, 2010: 33), zeinaren arabera nagusiki euskaldun elebidunez osatutako talde batean hiztun erdaldun bat egotea nahikoa izaten den taldeko elkarrizketa-hizkuntza erdara izateko. Arau hori kontuan hartuta, lantzen ari garen adierazlea sortzerakoan, irizpiderik egokiena litzateke hiztun euskaldun bakoitzeko bereiztea haren eguneroko egoeretan zenbateko pisua duten interakzioko kide guztiak euskaldunak diren egoerek eta zenbateko pisua gainerako egoerek. Lehenengo egoeren pisuak adieraziko luke zein den euskara erabiltzeko duen gehienezko aukera, eta bigarren motako egoeren pisuak adieraziko luke zein den hiztun horrek nahitaez erdara erabili beharra duen egoerek duten pisua.

Operatiboki, ordea, arazo bat dugu kalkulu horiek zorrotz egiteko. 5.4.3.1 puntuan ikusi bezala, ISLn zehatz jasotzen da elkarrizketatuaren ama, aita eta bikotekidea euskaldunak diren edo ez. Gainerako rol-harreman eta egoeretan, ordea, multzo osoari buruzko erantzuna eskatzen zaie elkarrizketatuei. Horrela, adibidez, ISLko elkarrizketatuei gertuko lagunen artean euskaraz hitz egiten zenbatek dakiten galdetzen zaienean, honako bost erantzun-aukera hauek eskaintzen zaizkie: “denek edo ia denek”, “erdiek baino gehiagok”, “erdiek”, “erdiek baino gutxiagok” eta “inork ez edo ia inork ez”. Eta ISLn ez da informazio gehiago jasotzen lagunekiko harreman-ohiturei buruz. Ez zenbat diren zehazki gertuko lagun horiek, ez zer-nolako ohiturak dituen lagunekin egoteko moduan: adibidez, lagun horiekin bakarka elkartzeko den, talde txikitik elkartzeko den edo bere gertuko lagun talde osoarekin elkartzeko ohitura duen. ISLn informaziorik ez dugun alderdi horiek, jakina, zuzenean eragiten diote aztertzen ari garen gaiari. Adibide batekin azalduko dugu zergatik. Demagun hiztun elebidun batek gertuko 2 lagun dituela: horietako bat euskalduna (elebiduna) da, eta bestea

erdaldun elebakarra. Lagunekiko harremana haiekin bakarka egonez gauzatuko balu, batzuetan lagun euskaldunarekin eta besteetan lagun erdaldunarekin, baina inoiz ez biekin batera, orduan hitzun horrek lagunekin euskaraz egiteko izango lukeen aukera % 50ekoa litzateke: lagun batekin euskaraz egin ahal izango luke eta bestearekin ez. Harremana, ordea, beti talde mailakoa balitz, eta gure hitzuna bere bi lagun horiekin beti taldean elkartuko balitz, euskara erabiltzeko aukera erreala % 0koa izango litzateke (tartean erdalduna egonda euskara ez erabiltzeko dagoen arau sozialari jarraituta). Egoera erreala oso ugariak eta aldakorak izango dira eta muturreko bi egoera horien artekoak izango dira gehienetan: batzuetan talde osoarekin elkartuko da hitzuna, besteetan bakarka, eta abar. Kontua da, ISLn sareei buruz biltzen den informazioak EZ duela horrelako xehetasunetan sartzeko aukerarik eskaintzen. Ez lagun kasuan, ezta informazioa taldeka biltzen den gainerako multzoetan ere: lankideekiko harremanean, etxean elkarrekin bizi direnekikoan, eta abar.

Horiek horrela, gaur egun ez daiteke zorrotz kalkulatu hitzunaren sareak zenbateko aukera eskaintzen duen euskara erabiltzeko. Hobeki esan, zorrotz kalkulatu daiteke banakako mintzakideen kasurako (aita, ama eta bikotekidearekin), baina ez multzoan galdetzen diren harremanetarako (lagunak, lankideak, eta abar).

Alabaina, gaiarekin zerikusi estua duten bi kalkulu adierazgarri eta osagarri egiteko aukera eskaintzen digu ISLko informazioak:

- Batetik, multzo bakoitzean (gertuko lagun artean, adibidez) euskaldunek zenbateko batez bestekoa osatzen duten kalkulatu dezakegu tasa esleitzen bidez. Kalkulu hori erreferentzia egokia izango da, hitzun euskaldunak bere lagunekin bakarka elkartzeko ohitura badu, haiekin euskaraz aritzeko izango duen aukera neurtzeko. Multzoetan irizpide horren araberrako kalkuluak eginda (lagunak, lankideak, udal-zerbitzuak...) kalkulatu dugu taulan “aurrez aurreko harreman-sarean euskaldunen pisua %tan” izendatzen den datua¹⁹⁶. Kopuru hori bat dator ISL-414 adierazlearen batez besteko balioarekin. Nolakait esateko, gehieneko erabilera posiblearen goiko muga hipotetikoa marraztuko du datu horrek (% 71,5eko balioa hartzen du erreferentzia horrek 2016rako ISLko datuen arabera).
- Bestetik, hitzunaren harreman-sareko multzo bakoitza hartu (gertuko lagunak, lankideak, eta abar) eta aukera dugu multzo bakoitzeko

¹⁹⁶ Azaltzen ari garen kopuru guztiek rol-harremanen eta espazioen harreman-sareen osaera uztartzen dute. Horien arteko haztatze-irizpideak, jakina, HSE adierazleetan erabilitako berberak dira kasu guztietan.

harremana beti multzokide guztiak batera garatuko litzatekeen egoera hipotetikoaren arabera lantzeko. Hitzunaren harreman-sarean multzo guztiz euskaldunek¹⁹⁷ zenbateko zatia osatzen duten kalkulatu beharko genuke. Horrela kalkulatzan den kopuruak erakutsiko digu zenbatekoa litzatekeen euskaraz aritzeko aukera, baldin eta multzoetako mintzakideekin harremana beti denak elkartuta gertatuko balitz, eta tartean erdaldunak daudenean horrek euskaraz aritzeko aukera ezeztatuko balu. Kalkulu hori “harreman-sare osoaren barnean, multzo guztiz euskaldunen pisua %tan” izendatu dugu, eta gehienezko erabileraren beheko muga hipotetikoa marraztuko du (% 54,3ko balioa hartzen du erreferentzia horrek 2016rako ISLko datuen arabera).

Bi kopuru horien arteko puntu ezezagun batean egongo da euskararen gehienezko erabilera posiblea. Erreferentzia bakar adierazgarri bat eskuratzeko, azkenik, aurreko bi datuen batez bestekoa kalkulatu dugu¹⁹⁸ eta “Euskararen gehienezko erabilera posiblearen erreferentzia” izendatu dugu. Taulan ikus daitekeen bezala, % 62,9an kokatzen da egungo sareen osaera aintzat hartuta euskaldunen euskararen gehienezko erabilera posiblea. Erreferentzia horrek erakusten du euskaldun guztiek ahal duten guztietan euskara erabiliko balute, zenbatekoa izango litzatekeen euren batez besteko erabilera-tasa. Bestela esanda, ez da posible kopuru horrek adierazten duena baino gehiago erabiltzea euskara euskaldunen gaur egungo sareen osaera aintzat hartuta¹⁹⁹. 141. Taulan aurkezten dira erreferentzia horien datuak urtez urte. Bertan azaltzen dira, halaber, euskaldunen datuetan oinarrituta eta euskaldunek hitzun guztiekiko osatzen duten ehunekoa ere aintzat hartuta, hitzun guztietarako euskararen gehienezko erabilera posiblea. Taulako kopuru horiek guztiek “euskararen gehienezko erabilera” erakusten dute. Kopuru horiek 100i kenduta, jakina, “nahitaez erdaraz egin beharreko erabilera” kalkulatu daiteke.

¹⁹⁷ Multzo guztiz euskaldunak edo ia guztiz euskaldunak, zehatzago esanda. Izan ere, multzokako mintzakideetatik euskaraz zenbatek dakiten galdetzen zaienean, ISLko “denek edo ia denek” kategoria hartuko dugu aintzat.

¹⁹⁸ Honako hau ere aurrera begira metodologia aldetik doitzen eta fintzen joan beharreko alderdien artean dugu.

¹⁹⁹ Erreferentzia horrek, esan bezala, nolabaiteko gehienezko muga bat ezartzen du. Egia da muga hori handiagoa litzatekeela hitzun euskaldunek euskaldunekin ez ezik erdaldun hartzaileekin ere euskara erabiliko balute. Tamalez, gaur egun ISLn biltzen den informazioarekin ezinezkoa da euskaldunen harreman-sareetako erdaldun hartzaileen pisua zenbatekoa den kalkulatzeko. Zalantzarik gabe, igo egingo luke “gehienezko erabileraren” erreferentzia hori.

141. Taula:

Euskara erabiltzeko gehieneko eta gutxieneko aukera posibleen kalkulua. Euskal Herria, 1991-2016 (hiztun euskaldunentzat eta hiztun guztientzat)

	Euskaldunei dagozkien kalkulak						Aurreko kopuruetan oinarrituta, hiztun guztiei dagozkien kalkulak					
	1991	1996	2004	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Euskararen gehieneko erabilera posiblearen erreferentzia lantzen												
Aurrez aurreko harreman-sarean euskaldunen pisua %etan (ISL-414 A motako adierazle sinifiketiko)		72,2	68,0	69,1	71,2	71,5		17,6	17,3	17,8	19,2	20,3
Harreman-sare osoaren barnean, multzo guztiz euskaldunen pisua %etan		55,5	49,4	51,1	55,1	54,3		13,5	12,8	13,1	14,9	15,4
Euskararen gehieneko erabilera posiblearen erreferentzia (aurreko bien batez bestekoa, ISL-505 adierazlea)		63,9	58,7	60,1	63,2	62,9		15,8	14,9	15,4	17,0	17,9
Euskararen gutxieneko erabilera posiblearen erreferentzia lantzen												
Euskaldun elebatar eta hartzaileen pisua euskaldun guztietikiko (%) (ISL-001 adierazlea)	4,5	2,2	1,6	1,7	1,5	1,5						
Hiztun elebidunen pisua euskaldun guztietikiko (%) (ISL-001 adierazlea)	95,5	97,8	98,4	98,3	98,5	98,5						
Euskaldunen arteko binakako ausazko harremanetan, bi elebidun elkartzeko aukera (%)	91,3	95,6	96,8	98,5	97,0	97,1						
Euskararen gutxieneko erabilera posiblearen erreferentzia (euskaldunen arteko binakako ausazko harremanetan, gutxienez euskaldun elebatar edo hartzaile bat elkartzeko aukera, ISL-506 adierazlea)	8,7	4,4	3,2	3,5	3,0	2,9		2,0	1,1	0,8	0,9	0,8
Euskararen erdaren erabilera												
Nahitaezkoak eta aukera-erreferentzien ikuspegi osoa (ISL-507 adierazlea)												
Euskararen gutxieneko erabilera posiblea (ISL-506)	8,7	4,4	3,2	3,5	3,0	2,9		2,0	1,1	0,8	0,9	0,8
Euskararen gehieneko erabilera posiblea (ISL-505)	63,9	58,7	60,1	63,2	62,9		15,8	14,9	15,4	17,0	17,9	
Gaztelaniaren/frantsesaren gutxieneko erabilera posiblea (= 100 - ISL-505)	36,1	41,3	39,9	36,8	37,1		84,4	85,1	84,6	83,0	82,1	
Gaztelaniaren/frantsesaren gehieneko erabilera posiblea (= 100 - ISL-506)	91,3	95,6	96,8	96,5	97,0	97,1	98,0	98,9	99,2	99,1	99,2	99,2
Jardunaren osaketa:												
Nahitaez euskaraz (ISL-506)	8,7	4,4	3,2	3,5	3,0	2,9		2,0	1,1	0,8	0,9	0,8
Euskaraz edo erdaraz, aukeran (= ISL-505 - ISL-506)	59,5	55,5	56,6	60,2	60,0		14,5	14,1	14,6	16,2	17,0	
Nahitaez erdaraz (= 100 - ISL-505)	36,1	41,3	39,9	36,8	37,1		84,4	85,1	84,6	83,0	82,1	
JARDUNA GUZTIRA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: gehieneko erabileraren erreferentzia ezin izan dugu kalkulatu 1991. urterako, jatorrizko aldaigaitan zegoen informazio-hutsuneak eraginda. “Euskararen gehieneko erabileraren” kopuruak

100i kenduta, “nahitaez erdaraz egin beharreko erabilera” kalkulatu daiteke; “euskararen gutxieneko erabilaren” kopurua 100i kenduta, bestalde, “erdaraz egiteko gehieneko aukera” kalkulatu daiteke.

Gehieneko erabilera posiblearen erreferentzia azalduta, goazen orain euskararen gutxieneko erabilera zenbatekoa izan daitekeen zehaztera, *ISL-506: Euskararen gutxieneko erabilera posiblearen erreferentzia* adierazlearen bidez. Adierazle horrekin, lehenik, euskaldunen artean nahitaez euskaraz egin beharreko egoerak zenbat izan daitezkeen kalkulatu nahi dugu. Berez, gehieneko erabilaren adierazlearen logika berbera erabilita, teorikoki, posible litzateke kalkulatzea zenbatekoa litzatekeen euskararen erabilera baldin eta erdaraz dakiten hiztun guzti-guztiek (euskaldun elebidunek barne) ahal duten aukera guztietan erdara erabiliko balute. Horrela, euskaraz egingo luketen bakarrak, euskaldun elebakarrak eta hartzaileak izango lirateke edo hiztun elebidunak, bestela, aurreko horiekin ari direnean. ISLk eskaintzen duen informazioarekin, ordea, guztiz ezinezkoa da gaur egun kopuru hori ISL-505 adierazlean erabilitako prozedura bera erabilita kalkulatzeko. Izan ere, ISLko elkarrizketatuei ez zaie galdetzen euren harreman-sareko kideek gaztelaniaz/frantsesez badakiten edo ez dakiten; horretaz gain, 2006tik aurrera ez dugu elkarrizketatuen erdarazko gaitasunaren berri. Horiek horrela, beharrezko lehengairik ezean, beste bide bat hartu behar dugu euskararen gutxieneko erabilera posiblea kalkulatzeko.

Guztiz behin-behineko izaerarekin, eta gutxi gorabeherako hurbilpen gisa, hipotesi hau landu dugu euskararen gutxieneko erabilera kalkulatzeko. Lehenik, kontuan hartuko dugu hiztun euskaldunen barruan, ISL-001 adierazlean landu ditugun kalkuluen arabera, zenbat diren euskal elebakar eta hartzaileak eta ontzat emango dugu hiztun horiek hiztun euskaldunekin dutela soilik harremana eta haiekin beti euskaraz arituko direla. Bestalde, kalkulatu dugu zein den hiztun euskaldunek euren arteko binakako harreman posibleen multzoan gutxienez euskaldun elebakar edo hartzaile bat solaskide gisa egokitzeiko aukera. Eta kopuru hori interpretatuko dugu gutxieneko erreferentzia gisa. Hiztun guztiakiko kalkuluak, azkenik, euskaldunen proportzioa aintzat hartuta egingo ditugu.

Badakigu euskararen gutxieneko erabilera posiblearen adierazle hori ez dugula oso irizpide sendotetan oinarritu. Zalantza asko dira erabilitako irizpideak, alderdi ugariatik: gutxienekoa biko harremanen bidez beharrean hirukoen bidez kalkulatu izan bagenu, adibidez, euskararen gutxieneko erabilera posiblearen kopuru horiek gora egingo lukete nabarmen; era berean, ordea, euskaldun elebakar eta hartzaile gisa sailkatuta dauden hainbat hiztunek gaztelaniaz/frantsesez izan dezaketen benetako gaitasuna eta taldeetan erdaldunekin ere harremanik izango dutela aintzat hartuta, horrek gutxieneko kopuru horiek are gehiago jaisatea ekarriko zukeen... Kalkuluen oinarrian dauden irizpide ahul horiek kontuan hartu beharko ditugu adierazle hauen emaitzak irakurtzerakoan.

Azkenik, euskararen gutxieneko erabileraren kopurua 100i kenduta, “erdaraz egiteko gehienezko aukera” kalkulatu dugu.

Aurreko bi adierazleetatik abiatuta, azkenik, *ISL-507: euskara-erdaren erabilerarako nahitaezkotasun eta aukera-erreferentzien ikuspegi osoa* adierazlea kalkulatu dugu 141. Taulan bertan azaltzen diren eragiketen bidez.

11.5.3.2 Erabilera erosoaren erreferentzia: elebidunek, hizkuntza aukeratzetik dagoen harremanetan, errazen erabiltzen duten hizkuntza erabilia egongo litzatekeen erabilera

Dagoen hizkuntza-gaitasunerako euskara asko edo gutxi erabiltzen den baloratzeko, nahitaezkotasun eta aukeren egitura landu dugu aurreko puntuan. Hizkuntza-gaitasunaren zoruak erabileran nola eragiten duen aztertze orduan, ordea, hiztun elebidunen gaitasuna ere kontuan hartu beharreko alderdia da. Aski frogatua baitago hiztun elebidunek hizkuntza bat edo beste aukeratzeko orduan funtsezko irizpidea dela gaitasun erlatiboarena: errazago erabiltzen dugun hizkuntzara jotzeko joera dugu hiztunek, horretarako aukera dagoenean (Aizpurua, 2018a). Erosotasunaren bulkadak garrantzia duela gure portaeran, alegia. Hiztunak erosotasun horrek soilik eraginda arituko balira, sistematikoki eurei errazen zaien hizkuntzan egitea bilatuko lukete guztiek: euskaraz errazago egiten dutenek euskaraz eta erdaraz errazago egiten dutenek erdaraz.

Ikuspegi hori barneratu nahi dugu orain lantzen ari garen adierazlean. Betiere, erosotasunak eragindako hautua nahitaezkotasun eta aukeren egitura baten barruan txertatu beharko da. Ikus dezagun. Aurreko puntuan aurkeztu ditugun gutxieneko eta gehienezko erreferentziak, nolabait esateko, muturreko erreferentziatzat har ditzakegu. Biak ala biak erreferentzia *exijenteak* dira: gehienezko erabilera posiblearen erreferentziak elebidun guztiei elebidunekin beti euskaraz aritzeko *eskatzen* die eta gutxieneko erabilera posiblearen erreferentziak egotera horietan guztietan beti erdaraz aritzeko. Horien aldean, *exijentzia* guztietatik urrun, hiztunen erosotasunean oinarrituko den erreferentzia sortu nahi dugu *ISL-508: Erabilera erosoaren erreferentzia* adierazlearekin. Zehazki, honako galdera honi erantzun dio erabilera erosoaren erreferentziak: betiere sareen osaerak uzten duten erabilera posiblearen barruan, zenbatekoa izango litzateke euskararen erabilera, baldin eta hiztun elebidunek hizkuntza bat edo bestea aukeratzeko irizpide bakarra euren erosotasuna izango balitz? Hau da, hizkuntza-hautua erosotasun-irizpide hutsean oinarritu eta bi hizkuntzak erabiltzeko

aukera dagoenetan, euskaraz errazago moldatzen diren hiztunek euskarara joko balute beti eta erdaraz errazago moldatzen direnek erdarara joko balute beti²⁰⁰.

Kalkulu hori egiteko, lehenik, hiztun euskaldunak euskal eta erdal nagusitasuna duten hiztunen artean sailkatu ditugu, eta nagusitasunik adierazi ez duten elkarrizketatuak, proportzionalki, bi multzo horietan banatu. Ondoren, euskal nagusitasunezko hiztunak hartu eta euren harreman-sarea aintzat hartuta, euskaraz egiteko zenbateko aukera duten ikertu dugu. Gehienezko erabileraren erreferentzia bezala, bi kalkulu egin ditugu orain ere, eta orduan azaldutako logika bera erabiliz kalkuluetarako:

- Euskal nagusitasunezko hiztunek mintzakide euskaldunekin dituzten harremanen pisua %etan, hiztun guztien harreman guztiekiko (ISL-414 A motako adierazle sintetikoa).
- Euskal nagusitasunezko hiztunek multzo guztiz euskaldunekin dituzten harremanen pisua %etan, hiztun guztien harreman guztiekiko.

Bi kopuru horiek kalkulatu, zentzu hertsian esango genuke erabilera erosoaren erreferentzia bi kopuru horien arteko puntu ezezagun batean kokatuko dela. Erabilera erosoaren erreferentzia sinplifikatzeko, baina, aurreko bien batez bestekoa kalkulatu dugu eta “erabilera erosoaren erreferentzia” izendatuko. Euskaldunen kalkuluak egin ondoren, eta horietan oinarrituta, hiztun guztiekikoak landu ditugu. Emaitzak 142. Taulan aurkezten ditugu.

Azkenik, euskararen erabilera erosoaren kopurua 100i kenduta, “erdarazko erabilera eroso” kalkulatu dezakegu.

²⁰⁰ Gai honen lanketa sakonago batek mintzakideen gaitasun erlatiboa ere aintzat hartzea eramango gintuzke. Ez du horretarako aukerarik uzten, ordea, ISLko informazioak. Horregatik, lantzen ari garen hipotesian, gaitasun erlatibo ezberdineko hiztun elebidunak elkartzen direnean, bakoitzak erazen zaion hizkuntzari eutsiko dio, eta elkarrizketa asimetrikoak sortuko dira.

142. Taula:
Erabilera erosoaren erreferentzia (ISL-508 adierazlea). Euskal Herria,
1991-2016 (hiztun euskaldunentzat eta hiztun guztientzat)

	Euskaldunetarako kalkuluak						Aurreko kopuruetan oinarrituta, hiztun guztietarako kalkuluak					
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Euskal nagusitasunezko hiztunek mintzakide euskaldunekin dituzten harremanen pisua %etan harreman guztiekiko (ISL-414 A motako adierazle sintetikoa)	35,4	37,7	32,1	36,2	32,7	31,4	7,9	9,2	8,2	9,3	8,8	8,9
Euskal nagusitasunezko hiztunek multzo guztiz euskaldunekin dituzten harremanen pisua %etan harreman guztiekiko	29,9	32,0	26,4	29,8	27,8	26,5	6,7	7,8	6,7	7,7	7,5	7,5
Erabilera erosoaren erreferentzia (aurreko bi bategi bategi, ISL-508 adierazlea)	32,6	34,9	29,3	33,0	30,2	28,9	7,3	8,5	7,4	8,5	8,2	8,2

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: "Euskararen erabilera erosoaren"ren kopuruak 100i kenduta, "erदारaren erabilera erosoaren" kalkulatu daiteke.

11.5.3.3 Landutako erreferentzien mugak; datuak zuhurtzia handiz irakurri beharraz

Puntu hau amaitzeko, azpimarra dezagun erabilera baloratzeko sortu ditugun erreferentzia horiek behin-behinekoak direla. Erabilera gaitasunaren arabera aztertzeko erreferentzia baliagarriak eraikitze bidea egiten hastea izan da gure nahia. Asmo horretan, metodologia garatze aldera egindako lehen urrats gisa ulertu behar dira aurkeztu berri ditugun adierazleak. Ondorioz, zuhurtzia handiz irakurri beharko dira adierazle horien emaitzak. Gutxi gorabeherako erreferentzia gisa hartu behar dira, inolaz ere ez aztergai diren erreferentzien kuantifikazio zehatz gisa. Eta betiere, adierazle horien mugak argi izan beharko ditugu datuak irakurtzerakoan.

Gogora dezagun zein diren adierazleon muga nagusiak: hasteko, ezin dugu ahaztu honako adierazleak beste puntu batzuetan lehenago sortu ditugun adierazlearen gainean eraikitako adierazleak direla. Horrela, sorburuko adierazleek izan zitezaketen muga eta akatsak metatuz joango ziren adierazle berri hauetan ere.

Horretaz gain, emaitzak irakurrita, euskararen gehieneko erabilaren erreferentziaren kopuruak motz gelditu ote diren pentsatzeko zantzuak ditugu. Hots, pentsatzekoa da gehieneko erreferentziaren mugak gure kopuruek adierazten dutena baino goraxeago ez ote diren egongo benetan. Eta ez bakarrik halabeharrez gure kalkuluetatik kanpo utzi behar izan dugun elebidun hartzaileen errealitatea kontuan hartuta gehieneko erabilera posible horrek gora egingo lukeelako. Horretaz gain, beste arrazoi bat izan daiteke gehieneko erabilera posiblearen erreferentzia bi kopururen batez bestekoarekin kalkulatu dugula,

eta agian, gehienezko kopuru erreala gertuago izango dela goiko mugatik beheko mugatik baino. Nolanahi ere, aurrera begira, batez besteko hori baino modu doitutago bat bilatzea komeniko da gehienezko erabileraren erreferentzia kalkulatzeko. Azkenik, ezin dugu ahaztu, adierazle horiek erabilerarako finkatzen dituzten erreferentzia-puntuak eta erabilera aitortuaren datua alderatzerakoan, alboratzearen eragina ere egongo dela, 8.6 puntuan aipatu dugun bezala. Zehazki, pentsa daiteke erabilera aitortuak ematen digun datuaren azpitik egongo dela *benetako* erabilera. Hala ere, alboratzeak beste alderdiei ere eragingo ziola pentsa daitekeenez, ezin gaiari buruzko irizpide argirik erabaki.

Edozein modutan, kasu honetan bereziki, zuhurtziaz irakurri beharko ditugu puntu honetan aurkeztu ditugun adierazleen emaitzak.

11.6 Euskara erabiltzeko motibazioetara/jarreretara zeharkako hurbilpen bat, jardunaren osaera eroso/ez-erosoa aztertuta

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Atal teorikoan ikusi dugunez, elkarrizketatuen iritzi eta jarreretan oinarrituta, ‘Euskararen erabilera sustatzeari buruzko jarrera’ adierazle sintetikoa landu izan dute ISL inkestaren egileek (Eusko Jaurlaritza, 2019: 29).

Puntu honetan beste bide bat jorratzen ahaleginduko gara. Hiztun elebidunek hizkuntza bat edo beste erabiltzeko izan dezaketen motibazioetara hurbilpena egiten saiatuko gara, baina eurek aitortu dituzten iritzietatik abiatu beharrean, eurek aitortu duten gaitasunetik eta erabileratik abiatuta indusituko ditugu euren motibazioak. Zehazki, honako helburu hau lantzen saiatuko gara:

- *Hiztunen hizkuntza-gaitasuna eta erabilitako hizkuntza kontuan hartuta, erabileraren balizko motibazioetara zeharkako hurbilpena egiteko adierazlea sortzea, bereizketa eginda biztunentzat eroso den jardunaren eta jardun ez-erosoaren artean*

Helburu hori lantzeko, *ISL-601: euskara darabilten ekoizleen motibaziora hurbilpena, euren hizkuntza-gaitasunetik abiatuta* adierazlea sortu dugu. Horretarako, honako urrats hauek egin ditugu, ondoko 143. Taulan ikus daitekeen bezala:

- Lehenik, aurrez aurreko harremanetan (ISL-404 adierazlea) hiztun euskaldunek egiten duten euskararen erabileratik abiatuta, denbora osoko hiztunen kalkulua egin dugu, hiztun euskaldunen gaitasun erlatiboa aintzat hartuta (zein hizkuntzatan moldatzen diren errazago, euskaraz edo erdaraz).
- Bigarren urrats batean, nagusitasunik adierazi ez duten hiztunak (euskaraz eta erdaraz erraztasun berarekin aritzen direla esan digutenak) proportzionalki esleitu ditugu nagusitasunezko bi multzoetara.
- Azkenik, aurreko kopuruen ehunekoak kalkulatu ditugu urte bakoitzerako, eta euskal nagusitasuna duten hiztunek erabiltzen duten euskara “eroso ekoizitako euskaratzat” jo dugu, eta erdal nagusitasunezko hiztunek erabilitako euskara, berriz, “erosotasuna EZ den motiboek eraginda ekoizitako euskaratzat”.

Nola interpretatu adierazle honen emaitzak? Adierazle honek hurbilpen bat izan nahi du ekoizten den, hitz egiten den euskara ahoratzeko hiztunek duten motibaziora, eta bereizi egiten ditu euskaraz errazago aritzen diren hiztunen jarduna batetik eta erdaraz errazago aritzen direnena bestetik. Pentsatzekoa da euskara erabiltzeko bestelako arrazoi edo motiboak ere izango dituztela lehenbiziko horiek, baina euren hautu linguistikoa bat etorriko da euren komunikazio-jardueran erosotasuna eta eraginkortasuna bilatze aldera izan dezaketen bulkadarekin. Eta pentsatzekoa da bigarrenek, erosoan zaien hizkuntza EZ bestea aukeratzen duten horiek, horretarako euskararen aldeko motibazio positibo indartsuren bat izango dutela.

Hurbilpen nabarmen mugatua izango da, motibazioen mundura zeharkako hurbilpen xume bat egiteko modua emango diguna. Adierazle horren mugen artean, aipatu beharra dago, gainera, jatorrizko datuei buruzko honako hau: aurrez aurreko harremanetan mintzakideak beti bi edo gehiago izaten badira ere, guk ditugun datuetan mintzakide horietako baten hizkuntza-gaitasuna soilik ezagutzen dugula. Hau da, ISL bidez, badakigu zein den inkesta bete duen hiztunaren gaitasuna (errazago zein hizkuntzatan aritzen den, euskaraz edo erdaraz); ez dakigu, ordea, zein den aldi bakoitzeko bere mintzakideen gaitasuna, ISLk ez duelako jasotzen. Hori muga handia da adierazle honetarako, elebidunek osatzen dituzten taldeetako hizkuntza-hautua ez baitu inkesta egin duenak soilik erabakiko, bere mintzakideekin batera baizik.

143. Taula:

Euskaldunen erabilera, denbora osoko hiztunen kalkulua eta motibazioetarako hurbilpena
(euskaldunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta).
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Euskararen batez-beste erabilera aurrez aurreko harremanetan (%a multzo bakoitzean)						
Euskal nagusitasunezko hiztunak	85,3	85,9	84,7	84,8	85,0	84,5
Nagusitasunik gabeko elebidunak	54,9	59,4	55,0	59,3	63,5	62,8
Erdal elebidunak	31,8	31,3	26,7	29,3	27,6	26,8
GUZTIAK (EUSKALDUNAK)	56,7	57,0	50,9	55,5	53,9	52,5
Denbora osoko hiztunak AAHetan						
Euskal nagusitasunezko hiztunak	155.780	157.178	150.746	173.527	161.703	165.321
Nagusitasunik gabeko elebidunak	80.217	109.823	97.268	119.733	138.889	139.270
Erdal elebidunak	63.567	70.010	74.610	76.097	84.211	89.618
GUZTIAK (DOH EUSKALDUNAK)	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
Berdin, nagusitasunik gabeko elebidunak beste bi multzoetara proportzionalki eslelituz						
Euskal nagusitasunezko hiztunak +	212.750	233.158	215.812	256.759	253.031	255.634
Erdal elebidunak +	86.814	103.853	106.813	112.598	131.772	138.576
GUZTIAK (DOH EUSKALDUNAK)	299.564	337.011	322.625	369.357	384.803	394.210
ISL 601: erabiltzen den euskararen ekoizleen motibazioa hurbilpena, euren hizkuntza-gaitasunetik abiatuta (%)						
Eroso ekoiztutako euskara (%)	71,0	69,2	66,9	69,5	65,8	64,8
Erosotasuna EZ den motiboek eraginda ekoiztutako euskara (%)	29,0	30,8	33,1	30,5	34,2	35,2
BATURA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.7 Belaunaldiarteko transmisioaren indizeak, gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohituretan oinarrituta

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEKN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Hiztun belaunaldi ezberdinen lehen hizkuntzak alderatzea izan ohi da familiako transmisioa aztertzeko ikerketa-ildo nagusia. Euskararen kasuan, ISLe-tako argitalpenetan (Aizpurua, 1995; Eusko Jaurlaritza *et al.*, 1997; Eusko Jaurlaritza, 2003; Eusko Jaurlaritza, 2008; Eusko Jaurlaritza, 2013; Eusko Jaurlaritza, 2019) eta transmisioari buruz berariaz egindako beste hainbatetan (Eusko Jaurlaritza-Kultura Saila, 2008; SIADECO, 2021) funtsezko ustiaketak eskaintzen dira lehen hizkuntzaren aldagaia landuz eta gurasoen profilaren arabera seme-alabei lehen urteetan transmititzen dieten hizkuntza aztertuz (bikotean euskaldunak zenbat diren ikusita eta guraso euskaldunen artean euren lehen hizkuntza ere aintzat hartuta). Lehen hizkuntza oinarritzat hartzen duen azterbidea da, beraz, transmisio-gaitetarako azterbide nagusia. Ez bakarra ordea.

Hiztunek euren gurasoekin darabilten hizkuntza euren seme-alabekin darabiltenarekin alderatuz, adierazle interesgarriak landu izan dituzte Kataluniako demolinguistikan. Lehenago ere aipatu ditugu Torresen (2009: 24) *Índex de transmissió Intergeneracional lingüística* (ITI), Strubellen (2009: 34) *Índex de Canvi Lingüístic* (ICL) eta Vila indizea. Indize horien eraikuntzari eta interpretazioari buruzko azalpen argigarriak egin dituzte, bestalde, Pradilla eta Sorollak (2015: 17-18). Gure helburua Euskal Herrirako antzeko adierazleak sortzea izango da:

- *Euskal Herriko hiztunek gurasoekin eta seme-alabekin dituzten erabilera-ohiturak harremanetan jarriko dituzten indizeak definitzea eta kalkulatzeko (nazioarteko alderagarritasuna bilatuz, katalanen ereduari jarraituta)*

Horrela bada, katalanek belaunaldiarteko transmisioa neurtzeko asmatu dituzten hiru indize horiek Euskal Herriko ISLn oinarrituta eraikitzen ahaleginduko gara, ahal den heinean katalanen lan-prozedurei jarraituta, baina beharrezko egokitzapenak eginez:

- Seme-alabekiko erabilera-ohituraz zuzenean galdetzen da ISLn. Seme-alabak dituzten elkarrizketatuak hiru multzotan banatuko ditugu, eta multzo bakoitzak osatzen duen ehunekoa kalkulatu: seme-alabekin nagusiki edo soilik euskaraz jarduten direnak batetik, seme-alabekin nagusiki edo soilik erdaraz jarduten direnak bestetik, eta gainerakoak azkenik.
- Gurasoekin duten erabilera-ohituraren aldagaia amarekiko eta aitarekiko erabilera-ohituren erantzunetan oinarrituta eraikiko dugu. Kasu honetan ere hiru multzotara iritsiko gara, eta dagozkien ehunekoa kalkulatu: gurasoekin nagusiki/soilik euskaraz dihardutenak lehenik, nagusiki/soilik erdaraz dihardutenak bigarrenik, eta gainerakoak azkenik. Hiru multzo horietara iristeko,

honela jokatuko dugu elkarrizketatuek guraso bat edo biak bizirik dituzten aintzat hartuta:

- o Guraso bat soilik bizirik duten elkarrizketatuekin, guraso horrekiko harreman-hizkuntza hartuko dugu aintzat, besterik gabe.
 - o Bi gurasoak bizirik dituzten hiztunekin, honela iritsiko gara hiru multzo horietara: bai aitarekin eta bai amarekin nagusiki edo soilik euskaraz aritzen direnak lehenengo multzoan sartuko ditugu; biekin nagusiki edo soilik erdaraz aritzen direnak bigarren multzoan sartuko ditugu, eta gainerako konbinazioak azken multzoan.
- Gure azterketa 2011. eta 2016. urteetarako egingo dugu²⁰¹.
 - Indize horiek bi modutan landuko ditugu: ISLko elkarrizketatu guztien erantzunak aintzat hartuz batetik. Eta, bestetik, Loredok eta Monteagudok (2017: 103) landu zuten egokitzapena gure eginez, azterketa seme-alabak dituzten eta era berean gutxienez aita edo ama bizirik duten hiztunetara mugatuta.

Abiapuntua hori izanik, aurkez ditzagun katalanen ereduari jarraituta sortuko ditugun hiru indizeak, gurerara egokituta:

ISL-701: Belaunaldiarteko transmisioaren indizea (BATI). Torresen (2009: 24) *Índex de transmissió Intergeneracional lingüística* (ITI) oinarri hartuta, honako formula honen bidez kalkulatu dugu euskararako eta erdararako:

²⁰¹ Ustiatzen ari garen *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. izeneko datu-basean ez dira 1991-2006 urteetako elkarrizketatu guztien datuak behar bezain xehe jasotzen adierazle horiek sortzeko behar diren aldagaietan. Hori dela eta, ezinezkoa da esku artean dugun ustiaketa egoki gauzatzea 1991-2006 urteetarako.

$$\square \text{BATI}_{eusk} = \frac{(\text{Seme-alabekin euskara \%} - \text{Gurasoekin euskara \%})}{100}$$

□ **BATI_{eusk}**= Euskararen belaunaldi-arteko transmisioaren indizea

Seme-alabekin euskara % = Seme-alabekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin euskara % = Gurasoekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

$$\square \text{BATI}_{erd} = \frac{(\text{Seme-alabekin erdara \%} - \text{Gurasoekin erdara \%})}{100}$$

□ **BATI_{erd}**= Erdararen belaunaldi-arteko transmisioaren indizea

Seme-alabekin erdara % = Seme-alabekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin erdara % = Gurasoekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

BATI indizeak har ditzakeen balioak -1 eta 1 artean ibiliko dira; baina oso zaila da mutur horietara iristea, belaunaldi bakarrean erabateko hizkuntza-aldaketa gertatu dela esan nahiko luke eta. Indize honek hartzen duen balioa gizarte osoan gertatu den aldaketaren neurriaren adierazle gisa ulertu behar da. Hizkuntza gutxituaren pisu erlatiboa txikia den hitzun komunitateetarako (gu egoera horretan gaude), zaila da indize honek balio handiak hartzea; ez du erakusten aldaketaren balizko garrantzi erlatiboa. Baina, esan bezala, gizartean gertatu den aldaketaren neurria irudikatzeko balio digu.

ISL-702: Hizkuntza-aldaketaren indizea (HAI), Strubellen (2009: 34) *Index de Canvi Lingüístic (ICL)* delakoan oinarritzen da, BATI sortzeko erabili ditugun osagai berak erabilia, baina oraingoan indize erlatibo bat eraikiz. Bi formula zehaztuko ditugu, Pradilla eta Sorollari jarraituta (2015: 17-18): bat, hizkuntza “irabazten” ari denerako (seme-alabekin gurasoekin baino gehiago erabiltzen denean), eta bestea, hizkuntza “galtzen” ari denerako. Gure kasuan, 2011ko eta 2016ko datuekin landuko dugunez eta, ikusiko dugun bezala, urte horretan transmisioaren dinamikan euskara *irabazle* eta erdara *galtzaile* ateratzen denez, lehen formula euskarari egokituko diogu eta bigarrena erdarari:

$$\square \text{ HAI (irabaziak) } = \frac{(\text{Seme-alabekin \%} - \text{Gurasoekin \%})}{\text{Gurasoeki n EZ \%}}$$

$$\square \text{ HAI (irabaziak) } = \text{Hizkuntza-aldaketaren indizea ("irabazten" ari denerako)}$$

Seme-alabekin % = Seme-alabekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin % = Gurasoekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin EZ % = Gurasoekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten EZ dutenen %a

$$\square \text{ HAI (galera) } = \frac{(\text{Seme-alabekin \%} - \text{Gurasoekin \%})}{\text{Gurasoekin BAI \%}}$$

$$\square \text{ HAI (galera) } = \text{Hizkuntza-aldaketaren indizea ("galtzen" ari denerako)}$$

Seme-alabekin % = Seme-alabekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin % = Gurasoekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin BAI % = Gurasoekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

HAI indizeek ere -1 eta 1 arteko balioak har ditzakete, eta, nolabait esateko, aldatu denak "aldatu zitekeenarekiko" duen neurria erakusten dute (Strubell, 2009: 34). Bere neurria jatorrizko hiztun multzo batengan eragindako aldaketa gisa ulertu behar da 0-1 eskala estandarizatuan. Balio handiak hartzeak ez du esan nahi beti gizarte osoan eragindako aldaketa handia denik, jatorrizko komunitatearekiko erlatiboa da eta. Irabazien kasuan, indizearen neurriak hau erakutsiko du: "aldatzeko dagoen multzoarekiko" zenbateko aldaketa gertatu den. Hau da, gurasoekin euskaraz ari ez direnen artean zenbatek egiten duten euskaraz seme-alabekin. Galera, jakina, proportzioa "galtzen ari den" multzoarekiko kalkulatu da: gurasoekin nagusiki erdaraz hitz egiten dutenen artean zenbatek ez duten hitz egiten nagusiki erdaraz seme-alabekin. Indize hau interesgarria da, aldagarria den multzoaren neurriarekiko aztertzen duelako aldaketa-prozesua.

ISL-703: Vila indizeak, azkenik, HAI indizearen logika bera erabiltzen du, baina "irabaziak" dituen multzoaren kasuan, hazten ari den multzo horretan bertan jartzen du erreferentzia. Hots, hazkundearen neurria jatorrizko multzoaren neurriarekin jartzen da harremanetan (gurasoekin hizkuntza gutxituan hitz egiten zutenen multzoarekin). Horrela, galdera honi erantzuten dio: euskaraz egiten dutenen taldea zenbat handitu da hasierako multzotzat gurasoekin nagusiki euskaraz ari zirenak hartuz eta amaierako multzotzat seme-alabekin euskaraz aritzen direnak hartuta? Galerei dagokienez, Vila indizeak gurasoekiko nagusiki hizkuntza bat erabiltzen EZ dutenekiko egiten ditu kalkuluak. Jatorrizko multzo horrekiko, multzoa zenbateraino txikitu den kalkulatu du; zenbat txikitu zitekeen kontuan hartuta, egiaz zenbat txikitu den, alegia. Vila indizeen emaitzak ez

dira estandarizatuak, eta -1 baino balio txikiagoak edo +1 baino handiagoak har ditzake. Hona hemen formula (Pradilla eta Sorolla, 2015: 18):

$$\square \text{ VILA (irabaziak) } = \frac{(\text{Seme-alabekin \%} - \text{Gurasoekin \%})}{\text{Gurasoekin BAI \%}}$$

$$\square \text{ VILA (irabaziak) } = \text{VILA indizea ("irabazten" ari denerako)}$$

Seme-alabekin % = Seme-alabekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin % = Gurasoekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin BAI % = Gurasoekin nagusiki edo soilik euskaraz hitz egiten dutenen %a

$$\square \text{ VILA(galerak) } = \frac{(\text{Seme-alabekin \%} - \text{Gurasoekin \%})}{\text{Gurasoekin EZ \%}}$$

$$\square \text{ VILA (galerak) } = \text{VILA indizea ("galtzen" ari denerako)}$$

Seme-alabekin % = Seme-alabekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin % = Gurasoekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

Gurasoekin EZ % = Gurasoekin nagusiki edo soilik erdaraz hitz egiten dutenen %a

Indize horiek baliagarriak izan daitezke familiako transmisioaren gaia osatzeko, H1en oinarrituta gurean landu izan den ikerketa-ildo nagusia laguntzeko, eta Euskal Herriaz kanpoko eremuekin alderaketak egiteko. Alde enpirikoan egingo dugu lehen saiakera bat, ildo honek zer eman dezakeen ikusteko.

Argi eduki behar dugu, ordea, indize horiek muga bat ere badutela: zailtasuna izan dezake bizitzan zehar gurasoekiko erabilera-ohiturak aldatu izan dituzten hiztunen errealtatea jasotzeko (ondorio metodologikoetan helduko diogu gaiari).

144. Taula:
Gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohiturak eta belaunaldiarteko transmisioaren indizeak. Euskal Herria, administrazio-eremuka, 2016

	Hiztun guztiak				Seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiltunak			
	EH	EAE	NG	IEH	EH	EAE	NG	IEH
Seme-alabekin euskaraz soilik edo nagusiki (%)	15,3	18,9	6,0	7,4	17,2	21,0	8,2	6,9
Seme-alabekin erdaraz soilik edo nagusiki (%)	81,3	77,0	92,0	90,7	78,5	74,0	88,9	90,7
Gurasoekin euskaraz soilik edo nagusiki (%)	10,0	12,1	4,2	6,0	10,0	11,8	4,2	7,5
Gurasoekin erdaraz soilik edo nagusiki (%)	84,2	81,1	93,3	88,6	86,7	84,7	94,3	87,4
Hiztun guztien multzoan eragindako aldaketaren neurriaren adierazleak (ISL-701)								
BATI euskara	0,05	0,07	0,02	0,01	0,07	0,09	0,04	-0,01
BATI erdara	-0,03	-0,04	-0,01	0,02	-0,08	-0,11	-0,05	0,03
Indize erlatiboak hazteko dagoenarekiko (ISL-702)								
HAI euskara	0,06	0,08	0,02	0,01	0,08	0,10	0,04	-0,01
HAI erdara	-0,03	-0,05	-0,01	0,02	-0,09	-0,13	-0,06	0,04
Indize erlatiboak hazten edo ahultzen ari den jatorrizko multzoarekiko (ISL-703)								
Vila euskara	0,53	0,56	0,43	0,24	0,72	0,77	0,94	-0,08
Vila erdara	-0,18	-0,21	-0,19	0,18	-0,62	-0,70	-0,96	0,26

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

11.8 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazleak

KOKAPENA: LANTZEN ARI GAREN ARDATZA ETA ITURRIA:			
	HZ	HEGN	ISL
1-Hizkuntza-gaitasuna	X		X
2-Erabilera(k)	X	X	X
3-Motibazioak eta jarrerak			X
4-Testuinguru demolinguitikoa	X	X	X
5-Hizkuntza-sozializazioa	X		X
6-Hizkuntza-bilakaera	X		X

Atal teorikoan azaldu dugun bezala, pertsonen bizitzan ezagutza edo erabilera aldetik gertatu izan diren aldaketak aztertzen dira hizkuntza-bilakaerarekin. Bereziki, txikitako garaia *egungoarekin* (inkesta egin izan den garaiarekin) alderatzen dira. Lehenago sortu ditugu gaiaren inguruko hainbat adierazle Hegoaldeko Zentsuetako informazioan oinarrituta. Orain ISLko datuetatik helduko diogu hizkuntza-bilakaeraren gaiari, eta alderatu egingo dugu txikitari lehenik zein hizkuntza ikasi zuten eta egun zein dakizkiten. Honako helburu hau aipatu genuen gaitasunezko hizkuntza-bilakaerari dagokionez:

- *Lehen hizkuntza eta gaur egungo hizkuntza-gaitasuna alderatuz eta bi hizkuntzetan izandako irabazi-galera prozesu guztiak aintzat hartuz, hizkuntza-bilakaera aztertzeke bitarteko metodologikoak sortzea.*

ISL-801: Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko xebean, euskal demolinguistikaren azken hamarkadetako tradizioan sakonduz, hiztunen lehen hizkuntza eta egungo hizkuntza-gaitasuna alderatuko ditugu, hiztunen bizitzaldian gertatu ahal izan diren aldaketak atzeman nahirik. Horretarako, adierazle sintetiko bat sortu dugu hiztunen lehen hizkuntza (H1) eta inkesta egin den uneko hizkuntza-gaitasuna uztartuta.

Adierazle honekin, tresna metodologikoa sortu nahi izan dugu lehen hizkuntzatik inkesta egin den uneko hizkuntza-gaitasunera egon daitezkeen aldeetan arakatzeko, baina honako bi berrikuntza hauekin atal teorikoan aurkeztu ditugun EAEko Mapa Soziolinguistikoetan eta ISLn landu izan den BILA indizearekiko (Kultura Saila, 1997: 55; EUSTAT eta Kultura Saila, 1999: 35; Kultura Saila, 2005: 45; Eusko Jaurlaritza, 2008: 37; Kultura Saila, 2009: 68; Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, 2014: 60; Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2020: 70): batetik, euskararekiko prozesuak ez ezik, erdararekikoak ere ikusarazten saiatuko gara. Bestetik, hizkuntza-gaitasunaren fenomenoari zabala-go begiratzen saiatuko gara, ISL-001 zazpi kategoriako ahozko hizkuntza-gaitasunaren adierazlean oinarrituta.

Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera lantzerakoan, hiztunen bizitzaren bi unetako hizkuntza-gaitasuna alderatu nahi dugu. Adierazlearen osagai den bi aldagaietako batek, ordea, lehen hizkuntzak, ez du berariaz neurtzen haur/txiki garaiko hizkuntza-gaitasuna. Hala ere, adierazle sintetiko berri hau sortzerakoan, ontzat ematen dugu abiapuntu hau: lehen hizkuntza jakin bat izatea haur txikitako garaian gaitasun-maila jakin bat eskuratu izanari lotzen zaio. Eta abiapuntu horri jarraituta, lehen hizkuntzatik hizkuntza-gaitasuna emantzat jotzen dugu adierazle hau lantzerakoan, honako korrespondentzia logiko hauek ontzat emanda:

Lehen hizkuntza >

Haur txiki garaiko hizkuntza-gaitasuna

Lehen hizkuntza euskara >

Euskaldun elebakarra
(beraz, euskal nagusitasunezko hiztuna).

Euskara eta erdara >

Elebiduna (nagusitasunik gabekoa).

Erdara >

Erdaldun elebakarra
(beraz, erdal nagusitasunezko hiztuna)

Lehen hizkuntza eta *oraingo* hizkuntza-gaitasuna gurutzatuta, 145. Taulako sailkapen xehean aurkezten diren gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren hogeita bat kategoria sortzen dira. Hortik abiatuta sortzen da *ISL-802: Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko laburtua*. Hogeita bat kategoria horiek hamaikara ekarri ditugu, aurreko batzuk multzokatuta, taula horretan bertan ikus daitekeen bezala. Bi adierazle horien emaitzak 146 eta 147. Tauletan ikus daitezke.

145. Taula:

Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetikoak, hiztunen lehen hizkuntzan eta hizkuntza-gaitasunean oinarrituta. Sailkapen xehea eta sailkapen laburtua.

ISL-801: SAILKAPEN XEHEA:

		Lehen hizkuntza		
		Euskara	Erdara	Biak
Ahozko hizkuntza-gaitasuna 7 multzotan	Euskaldun elebakarrak	H1 euskara; euskaldun elebakarrak	H1 erdara; euskaldun elebakarrak	H1 biak; euskaldun elebakarrak
	Euskaldun hartzaileak	H1 euskara; euskaldun hartzaileak	H1 erdara; euskaldun hartzaileak	H1 biak; euskaldun hartzaileak
	Euskal elebidunak	H1 euskara; euskal elebidunak	H1 erdara; euskal elebidunak	H1 biak; euskal elebidunak
	Nagusitasunik gabeko elebidunak	H1 euskara; nagusitasunik gabeko elebidunak	H1 erdara; nagusitasunik gabeko elebidunak	H1 biak; nagusitasunik gabeko elebidunak
	Erdal elebidunak	H1 euskara; erdal elebidunak	H1 erdara; erdal elebidunak	H1 biak; erdal elebidunak
	Erdaldun hartzaileak	H1 euskara; erdaldun hartzaileak	H1 erdara; erdaldun hartzaileak	H1 biak; erdaldun hartzaileak
	Erdaldun elebakarrak	H1 euskara; erdaldun elebakarrak	H1 erdara; erdaldun elebakarrak	H1 biak; erdaldun elebakarrak

ISL-802: SAILKAPEN LABURTUA:

		Lehen hizkuntza		
		Euskara	Erdara	Biak
Ahozko hizkuntza-gaitasuna 7 multzotan	Euskaldun elebakarrak	Euskara bakarrik ulertzen duten jatorrizko euskaldunak	Erdarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko erdaldunak	Euskal nagusitasuna duten jatorrizko elebidunak
	Euskaldun hartzaileak	Euskaraz bakarrik hitz egiten dakiten jatorrizko euskaldunak (erdara ulertzen dute)		
	Euskal elebidunak	Euskarazko nagusitasunari eusten dioten jatorrizko euskaldun elebidunak		
	Nagusitasunik gabeko elebidunak	Euskarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko euskaldunak	Erdarazko nagusitasunari eusten dioten jatorrizko erdaldun elebidunak	Nagusitasunik gabeko jatorrizko elebidunak
	Erdal elebidunak		Erdaraz bakarrik hitz egiten dakiten jatorrizko erdaldunak (euskara ulertzen dute)	Erdal nagusitasuna duten jatorrizko elebidunak
	Erdaldun hartzaileak		Erdara bakarrik ulertzen duten jatorrizko erdaldunak	
	Erdaldun elebakarrak			

Iturria: egileak landua.

Adierazle hau interpretatzerakoan, kontuan hartu beharko da adierazle honek bi une jakin besterik ez duela alderatzen, haur txikitako garaia eta egungoa (inkesta egin den unekoa). Ez ditu, hortaz, hiztunen bizitzan hizkuntza-gaitasunean izandako gorabehera guztiak jasotzen, lehen une haren eta azken une honen arteko alderaketa baizik.

146. Taula:

Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko xehea
(ISL-801). Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).

Lehen hizkuntza / hizkuntza-gailasuna gaur	1991		1996		2001		2006		2011		2016		1991		1996		2001		2006		2011		2016	
	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	Kop.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
H1 euskara; euskaldun elebakarrak	16.058		7.256		4.987		187.197		174.803		178.067		3,5	1,5	1,2	1,2	1,2	1,2	43,7	42,9	44,6			
H1 euskara; euskaldun hartzaileak	7.098		5.813		5.121								33,8	34,5	36,1									
H1 euskara; euskal elebidunak	156.125		167.242		155.967																			
H1 euskara; nagustiasunik gabeko elebidunak	125.291		147.122		122.116		129.557		137.543		138.904		27,1	30,4	28,3	30,3	33,7	34,8						
H1 euskara; erdal elebidunak	114.736		111.549		93.658		69.395		61.604		60.082		24,8	23,0	21,7	16,2	15,1	15,0						
H1 euskara; erdaldun hartzaileak	20.644		23.092		19.262		15.313		15.278		8.091		4,5	4,8	4,5	3,6	3,7	2,0						
H1 euskara; erdaldun elebakarrak	21.941		22.078		30.880		26.805		18.613		14.502		4,8	4,6	7,1	6,3	4,6	3,6						
H1 euskara izan zuten GUZTIAK	461.893		484.152		431.991		428.267		407.841		399.646		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
H1 erdara; euskaldun elebakarrak	385		-		-		-		-		-		0,0	-	-	-	-	-						
H1 erdara; euskaldun hartzaileak	-		-		-		-		-		-		-	-	-	-	-	-						
H1 erdara; euskal elebidunak	1.520		1.127		3.316		2.023		4.234		4.167		0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2						
H1 erdara; nagustiasunik gabeko elebidunak	13.347		22.324		27.880		42.603		41.298		41.947		0,7	1,2	1,4	2,1	2,0	2,0						
H1 erdara; erdal elebidunak	56.449		82.076		145.413		156.363		204.387		225.992		3,1	4,4	7,5	7,7	9,7	10,7						
H1 erdara; erdaldun hartzaileak	60.698		167.396		113.342		121.632		141.275		184.608		3,3	9,0	5,9	6,0	6,7	8,8						
H1 erdara; erdaldun elebakarrak	1.693.638		1.583.989		1.647.132		1.714.653		1.721.143		1.647.816		92,7	85,3	85,0	84,2	81,5	78,3						
H1 erdara izan zuten GUZTIAK	1.826.037		1.856.912		1.937.083		2.037.274		2.112.337		2.104.530		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
H1 biak; euskaldun elebakarrak	385		-		-		-		-		-		0,5	-	-	-	-	-						
H1 biak; euskaldun hartzaileak	-		-		-		-		-		-		-	-	-	-	-	-						
H1 biak; euskal elebidunak	1.455		1.452		8.578		15.432		11.214		13.399		2,1	1,7	6,8	12,4	8,7	9,4						
H1 biak; nagustiasunik gabeko elebidunak	7.554		15.382		27.012		29.654		39.930		40.903		10,7	17,7	21,5	23,9	31,0	28,6						
H1 biak; erdal elebidunak	28.503		30.079		39.884		33.527		39.125		48.068		40,2	34,6	31,8	27,0	30,4	33,6						
H1 biak; erdaldun hartzaileak	13.865		16.156		18.826		12.039		11.768		12.788		19,6	18,6	15,0	9,7	9,1	8,9						
H1 biak; erdaldun elebakarrak	19.143		23.961		31.285		33.437		26.786		28.090		27,0	27,5	24,9	26,9	20,8	19,6						
H1 biak izan zituzten GUZTIAK	70.905		87.030		125.585		124.089		128.823		143.248		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
GUZTIAK	2.358.450		2.428.094		2.494.659		2.589.630		2.649.001		2.647.424													

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

147. Taula:
Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko laburtua
(ISL-802). Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).

	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Euskara bakarrik ulertzen duten jatorrizko euskaldunak	16.058	7.256	4.987			
Euskaraz bakarrik hitz egiten dakiten jatorrizko euskaldunak (erdara ulertzen dute)	7.098	5.813	5.121	187.197	174.803	178.067
Euskarazko nagusitasunari eusten dioten jatorrizko euskaldun elebidunak	156.125	167.242	155.967			
Euskarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko euskaldunak	282.612	303.841	265.914	241.071	233.037	221.577
Erdara bakarrik ulertzen duten jatorrizko erdaldunak	1.693.638	1.583.989	1.647.132	1.714.653	1.721.143	1.647.816
Erdaraz bakarrik hitz egiten dakiten jatorrizko erdaldunak (euskara ulertzen dute)	60.698	167.396	113.342	121.632	141.275	184.608
Erdarazko nagusitasunari eusten dioten jatorrizko erdaldun elebidunak	56.449	82.076	145.413	156.363	204.387	225.992
Erdarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko erdaldunak	15.254	23.450	31.196	44.625	45.532	46.113
Euskal nagusitasuna duten jatorrizko elebidunak	1.455	1.452	8.578	15.432	11.214	13.399
Nagusitasunik gabeko jatorrizko elebidunak	7.554	15.382	27.012	29.654	39.930	40.903
Erdal nagusitasuna duten jatorrizko elebidunak	61.512	70.197	89.995	79.002	77.679	88.946
GUZTIAK	2.358.453	2.428.094	2.494.657	2.589.629	2.649.000	2.647.421
Jatorrizko euskaldunen banaketa hizkuntza-gaitasunaren arabera (%)						
Euskara bakarrik ulertzen duten jatorrizko euskaldunak	3,5	1,5	1,2			
Euskaraz bakarrik hitz egiten dakiten jatorrizko euskaldunak (erdara ulertzen dute)	1,5	1,2	1,2	43,7	42,9	44,6
Euskarazko nagusitasunari eusten dioten jatorrizko euskaldun elebidunak	33,8	34,5	36,1			
Euskarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko euskaldunak	61,2	62,8	61,6	56,3	57,1	55,4
GUZTIAK (jatorrizko euskaldunak)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Jatorrizko erdaldunen banaketa hizkuntza-gaitasunaren arabera (%)						
Erdara bakarrik ulertzen duten jatorrizko erdaldunak	92,7	85,3	85,0	84,2	81,5	78,3
Erdaraz bakarrik hitz egiten dakiten jatorrizko erdaldunak (euskara ulertzen dute)	3,3	9,0	5,9	6,0	6,7	8,8
Erdarazko nagusitasunari eusten dioten jatorrizko erdaldun elebidunak	3,1	4,4	7,5	7,7	9,7	10,7
Erdarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko erdaldunak	0,8	1,3	1,6	2,2	2,2	2,2
GUZTIAK (jatorrizko erdaldunak)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Jatorrizko elebidunen banaketa hizkuntza-gaitasunaren arabera (%)						
Euskal nagusitasuna duten jatorrizko elebidunak	2,1	1,7	6,8	12,4	8,7	9,4
Nagusitasunik gabeko jatorrizko elebidunak	10,7	17,7	21,5	23,9	31,0	28,6
Erdal nagusitasuna duten jatorrizko elebidunak	87,2	80,7	71,7	63,7	60,3	62,1
GUZTIAK (jatorrizko elebidunak)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].